Upsala Univ. Bibliotek

Script. Cat. Vet. 9

C. 908

Bibliotheca Universit. Upsaliensis

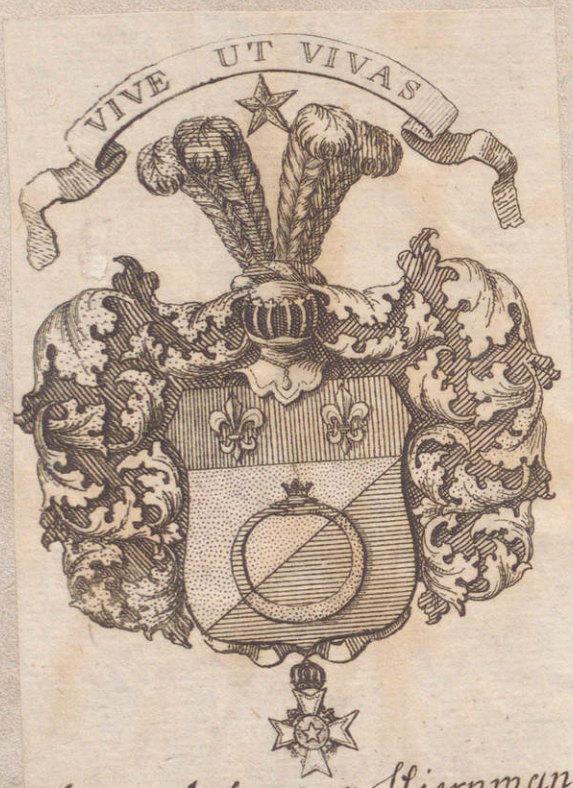

Anders Anton von Stiernman

1751.

Nr 3

No. 6

TITI LIVII AB URBE CONDITA PRIMAE DECADIS INCIPIT
AUCTURUS HE SIM PRIMUS LIBER.

operepciū sia primo: dio urbis: res populi romani p scripserim: nec satis scio.
nec si scirē dicere ausim: quippe qui cū uetere: tū uulgatā eē rē uideā: dū nouu
semp scriptores aut certa rebus ceruisa liquid allaturos se: aut scribendi arte rudē uetustatē sūpe
raturos credunt. Utcūq; erit: iuuabit tamen rerū gestarū memoriē principis terrarū populi
pro uirili parte et ipsū consuluisse: etsi in tanta scriptorū turba mea fama in obscuro
sit: nobilitate ac magnitudine eorū me qui nomini officient meo: consoler. Reseſt
ptērea ut immensi operis: ut quae supra septingentesimū annū repetatur: et quae ab ex
iguis pfecta initiis eo creuerit: ut iā magnitudine laboret sua: et legentiū plerisq; haud
dubito: quin primae origines proximaq; originibus minus prebitura uoluptatis: festi
nantibus ad hanc nouam: quibus iam pridē pualentis populi uires se ipsae conficiunt. Ego contra hoc quoq; laboris pmiū petam: ut me a conspectu malorū quae nēra
tot pannos uidit aetas: tantisp certe dū prisca tota illa mente repeto: auertam: omnis
expers curae: quae scribentis animū etsi non flectere auero: sollicitū tamen efficere pos
set. Quae ante conditā condendā ue urbē poeticis magis decora fabulis: quā incor
ruptis rerū gestarū monimentis traduntur: ea nec affirmare nec refellere in
animo est. Datur hae ueniā antiquitati: ut miscendo humana diuinis: primor
dia urbiū auguſtiora faciat: & si cui populo licere oportet consecrare origines suas:
et ad deos referre auctores: ea belligta est populo romano: ut cū suū conditorisq; pa
rentē sui martē potissimū ferat: tam et hoc gentes humanae paciantur aequo ani
mo: quā paciuntur imperiū. Sed haec et his similia ut cūq; animaduersa aut existi
mata erunt: haud in magno equidē pōnā discrimine. Ad illa mihi pse quisq; acriter in
tendat animū: quae uita: qui mores fuerint: p quos uiros: quibusq; artibus domi: mili
tiae q; et part ū et auctū imperiū sit: labente deinde paulatim disciplina uelut dis
sidentes primo mores sequatur animo: deinde: ut magis magisq; lapsi sint: tū
ire coeperint p cipites: donec ad haec tempora: quibus nec uitia nra nec remedia pa
ti possumus: puentū est. Hoc illud est p cipue in cognitione rerū salubre ac frugife
rū: omnis te exempli documenta in illustri posita monimento intueri. Inde tibi tuae q; reip.
q̄d imitere capias. Inde sedū inceptu: sedū exitu q̄d uites. Cetera ū aut me amor nego
tii suscepti fallit: aut nulla ūquā resp: nec maior: nec scior: nec bonis exemplis di
tior fuit: nec in quā ciuitatē tam sera auaritia luxuria q; immigrauerint: nec ubi
tantus ac tam diu paupertati ac parsimoniae honos fuerit: adeo quanto rerū mi
nus: tanto minus cupiditatis erat. Nuper diuitiae auaritiam: et habundantes uo
luptates desiderium per luxum atq; libidinē pereundi perdendi omnia inuexere.

Sed querelæ ne tū quidē grātæ futuræ · cū forsitan necessāriæ erunt · ab initio certe tantæ ordiendæ rei absint · cū bonis potius ominibus · uotisq; et pcationibus deorū dearūq; sit ut poetis. nobisquoq; mos esset · libentius inciperemus · ut orsis tanto perinde successus prosperos darent ·

IAM primū omniū satis constat · troia capta · in ceteros seuitū ēe troianos · duōbus enee antenoriq; et uetusti iurē hospitii · et quia pacis reddendæ q; helenæ semper auctores fuerunt · omne ius belli achiuos abstinuisse · casibus deinde uariis antenorē cū multitudine eneti quī seditione ex paphlagonia pulsi · et sedes et ducē rege philemene ad troiā amisso quærebant · uenisse in intimum hadriatici maris sinū · euganeosq; qui inter mare alpes q; incolebant pulsis · eneto troianosq; eas tenuisse terras · et in quē primo egressi sunt locū troia uocatur · pagoq; inde troiano nomen est · gens uniuersa ueneti appellati · æneam absimili clade domo profugū · sed ad maiora rerū initia ducentibus fatis · primo in macedoniā uenisse · inde in sicilia quærentē sedes delatū · ab sicilia classe ad lauretē agrū tendisse · troia et huic loco nomen est · Ibi egressi troiani quibus ab immenso prope errore nihil præter arma et nauem superēt · cū prædā ex agris agerent · latinus rex aborigines q; quī tū ea tenebant loca · ad arcendā uim aduenarū armati ex urbe agrisq; concurrunt · Duplex inde fama est · Alii proelio uictū latinū pacē cū ænea deinde affinitatē iunxisse tradunt · alii cū instructæ acies constitissent · priusquā signa canerent · processisse latinū inter primores · ducē q; aduenarū euocasse ad colloquiū · percunctatū deinde · qui mortales essent · unde aut quo casu profecti domo · quid quærentes in agrū laurentinū exissent · postquā audierit multitudinē troianos ee · ducē æneā filiū anchisæ et uenereæ · cremata patria et domo profugos sedē condendæ q; urbi locū quærere · et nobilitatē animi uiratū gentis uiri q; et animū uel bello uel paci paratū · dextera data fidē futuræ amicitiæ sanxisse · inde fœdus ictū inter duces · inter exercitus salutationē factā · æneā apud latinū fuisse in hospitio · ibi latinū apud penates deos domesticū publico adiunxisse fœdus · filiam æneæ in matrimoniū data · ea resuti q; troiani spē affirmat · Tandē stabili certaq; sede finiendi errores oppidū ædificant · æneas ab nomine uxoris lauiniū appellat · breui stirpis quoq; uirilis ex nouo matrimonio fuit · cui ascanio parentes dixere nomen · Bello deinde aborigines troianiq; simul petiti · Turnus rex rutulorū cui pacta lauinia ante aduentū æneæ fuerat · plātū sibi aduenā ægre patiens · simul æneæ latino q; bellū intulerat · Ueteranæ res lætæ ex eo certamine abiit · Uicti rutuli · uictores aborigines troianiq; ducē latinū amisere · Inde turnus rutuliq; diffisi rebus · ad florentes opes æ truscorū memores tentiū q; regē eorū confugiunt · qui cæreæ opulento tū oppido imperitans · iā inde ab initio minime lætus nouæ

Ordo. abstinuisse achiuos ōe ius belli duob; T. enee.

Venetia.

troia.

fama.

filia enee?

Ascanius.

Turnus.

origine urbis· et tū nimio plusquā satis tutū eēt accolis rē troianā crescere ratus· haud grauatim
socia arma rutulis iunxit· Aeneas aduersus tanti belli terrorē ut animos aboriginū sibi cōci
liaret· ne sub eodē iure solū sed etiā nomine om̄ sessent· latinos utrāq· gentē appellauit·
Nec deinde aborigines troianis studio ac fide erga regē aeneā cessere· fretusq· his animis
coalescentiū in dies magis duorū populorū aeneas· quamquā tanta opibus aetruria erat·
ut etiā non terras solū· sed mare etiā per totā italiae longitudinē ab alpibus ad fretū
siculū fama nominis sui implesset· tam̄ cū moenibus bellū propulsare posset· in aciē
copias eduxit· Scd̄m inde p̄liū latinis aeneae etiā ultimū operū mortaliū fuit· Situs
est quemcūq· eū dicitiuis fasq· est· sup̄ numicū flum̄· iouē indigetē appellant· Nondū ma
turus imperio ascanius aeneae filius erat· Tam̄ id imperiū ei ad puberē aetatē incolume
mansit· tantis p̄ tutela muliebri· tanta indoles in lauinia erat· Res latina et regnū aui
tū paternūq· puero stetit· Haud ambigā· quis enī rem tā ueterē pro certo affirmet·
hic ne ascanius· an maior quam hic· creusa matre ilio incolumi natus· comesq· inde
paternae fugę· quē iulū eundē iulia gens auctorē nominis sui nuncupauit· is ascani
us subicūq· et quacūq· matre genitus· certe natū aenea constat· Abundante lauini
multitudine florentē iam ut tum reserant atq· opulentā urbē· matri seu nouercae
reliquit· nouā ipse aliā sub albano monte c̄didit· quae ab situ porrectae in dorso ur
bis longa alba appellata· Int̄ lauiniū et albā longā coloniā deductā· triginta ferme
int̄ fuere anni· tantū tam̄ opes creuerant· maxime fusis aetruscis· ut ne morte quidē
aeneae nec deinde int̄ muliebrē tutelā rudim̄tūq· primū puerilis regni mouere arma·
aut mezentius aetrusciq· aut alii accolae ausi sint· Pax ita c̄uenerat· ut aetruscis latinis
q· fluuius albula· quē nunc tyberī uocant· finis eēt· Siluius deinde regnat ascanii fili
us· casu quodā in siluis natus· Is aenean siluiū creat· is deinde latinū siluiū· Ab eo ali
quot coloniae eductae· prisci latini appellati· Mansit siluiis postea om̄ibus cogno
men· qui albae regnarunt· Latino alba ortus· alba atys· atyne capys· capy capetus·
capeto tyberinus· qui in traiecto albulae amnis submersus· celebre ad posteros
nom̄ flumini dedit· Agrippa inde filius tyberini· post agrippā romulus siluius
a patre accepto imperio regnat· uentino fulmine ipse ictus regnū p̄ manus tradidit·
is sepultus in eo colle qui nunc pars romanae est urbis· cognom̄ colli fecit· Proca deinde
regnat· is numitorē atq· amuliū procreat· Numitori qui styrpis maximus erat
regnū uetustū siluiae gentis legat· Plus tamen uis potuit· quā uoluntas patris aut
uerecundia aetatis· Pulso fratre amulius regnat· Addidit sceleri scelus· stirpē fra
tris uirilē int̄emit· Fratris filiae rex siluiae· p̄ speciē honoris cū uestalē eā legisset·
p̄petua uirginitate spē partus ademit· Sed debebatur ut opinor fatis tantae origo
urbis· maximiq· scd̄m deorū opes imperii principiū· Et compressa uestalis

grauatim
uñ latini
yulus
tiberim
ascanius
siluius
eneas siluius
latinus siluius
numitor et amu
vgo vestalis

cũ geminũ partũ edidisset · seu ita rata · seu quia d̄s auctor culpæ honestior erat · martẽ incertæ stÿr
pis patrẽ nuncupat · sed nec dii nec homines aut ipsã aut stÿrpẽ a crudelitate regia uindicant ·
Sacerdos uincta in custodiã datur · pueros in profluentẽ aquã mitti iubet · Forte quadã diuini
tus super ripas tiberis effusus · lenibus stagnis · nec adiri usquã ad iusti cursũ poterat amnis ·
et posse quamuis languida mergi aqua infantes spẽ ferentibus dabat · Ita uelud defuncti
regis imperio · in proxima alluuie ubi nunc ficus ruminalis est · romularẽ uocatã ferunt ·
pueros exponunt · uastæ tũ in his locis solitudines erant · Tenet fama · cũ fluitantẽ alueũ
quo expositi erant pueri · ꝑtenuis in sicco aqua destituisset · lupã sitientẽ ex montibus qui
circa sunt · ad puerilẽ uagitũ cursũ flexisse · eã sũmissas infantibus adeo mitẽ ꝑbuisse mã
mas · ut lingua lambentẽ pueros magister regii pecoris inuenerit · Faustulo fuisse no
men ferunt · ab eo ad stabula laurentiæ uxori educandos datos · Sunt qui laurentiã
uulgato corpore lupã int̄ pastores uocatã putent · inde locũ fabulæ ac miraculo datum ·
Ita geniti ita q· educati · cũ primũ adoleuit ætas · nec in stabulis nec ad pecora segnes · uenan
do ꝑagrare saltus · Hinc robore corporibus animisq· sumpto · iã non feras tantũ sterne
re · sed in latrones ꝑda onustos impetus facere · pastoribusq· rapta diuidere · et cũ his
crescente in dies grege iuuenũ · seria ac iocos celebrare · Iam tũ in palatio monte lupcal
hoc fuisse ludicrũ ferunt · et á pallantea urbe archadica · pallantiũ · deinde palatium mon
tẽ appellatũ · ibi euandrum qui ex eo genere arcadum multis ante tẽpestatibus tenuerit loca sol
lempne allatũ ex archadia instituisse · ut nudi iuuenes liceũ pana uenerantes · ꝑ usũ atq·
lasciuiã currerent · quẽ romani deinde uocarunt inuũ · Huic deditis ludicro · cũ sollẽp
ne notũ eẽt · insidiatos ob irã ꝑdæ amissæ latrones · cũ romulus uisé defendisset · remũ
cepisse · captũ regi amulio tradidisse · Ultro accusantes crimini maxime dabant ·
in numitoris agros ab his impetũ fieri · inde eos collecta iuuenũ manu hostilẽ in mo
dũ ꝑdas agere · Sic numitori ad suppliciũ remus deditur · Iam inde ab inicio faustu
lo spes fuerat · regiã stirpẽ apud sé educari · Nam et expositos iussu regis infantes scie
bat · et tempus quo ipse eos sustulisset · adidi ipsũ c̄gruere · sed rẽ in maturã nisi aut ꝑoc
casionẽ aut ꝑ necessitatẽ aperire noluerat · Necessitas prior uenit · Ita metu subactus
romulo rẽ aperit forte et numitori · cũ in custodia remũ haberet · audisset q· geminos
ẽe frs̄ · cõparando ætatẽ eorũ · et ipsã minime seruilẽ indolẽ · tetigerat animũ memo
ria nepotũ · Sciscitando q· eodẽ ꝑuenit · ut haud ꝓcul eẽt · quin remũ agnosceret ·
Ita undiq· regi dolus nectitur · Romulus non cũ globo iuuenũ · nec enim erat adiuuam
aptã par · sed aliis alio itinere iussis certo tẽpore ad regiã uenire pastoribus · ad regẽ
impetũ facit · et á domo numitoris alia cõparata manu adiuuat remus · ita regẽ ob
truncat · Numitor int̄ primũ tumultũ hostes inuasisse urbẽ atq· ad hortos regiam
dictitans · cũ pubẽ albanã in arcẽ ꝑsidio armisq· obtinendã euocasset · postquã iuue

lupã.

lupã

nudi iuuenes.

faustulo.

nes ꝑpetrata cæde ꝑgere ad se gratulantes uidit. extemplo aduocato concilio scelera in se fratris.
originē nepotū. ut geniti. ut educati. ut cogniti essent. cædē deinceps tiranni. se q eius auctorē
ostendit. Iuuenes ꝑ mediā cōtionē agmine ingressi. cū auū regē salutassent. secuta ex omni
multitudine consentiens uox ratū nomē imperiūq regi efficit. Ita numitori albana re ꝑmis
sa. romulū remūq cupido cæpit in his locis ubi expositi. ubiq educati erant. urbis condendæ. urbis condende.
et superat multitudo albanorū latinorūq. ad id quoq pastores accesserant. qui omēs facile
spē facerent. paruā albā. paruū lauiniū. ꝑ ea urbe quæ conderetur fore. Intuenit deinde his
cogitationibus auitū malū. regni cupido. atq inde foedū certamē coortū a satis miti prin
cipio. quō gemini essent. nec ætatis uerecundiā discrimē facere posset. ut dii quorū in tute
la ea loca essent. auguriis legerent. qui nomē nouæ urbi daret. qui conditā imperio rege nomē urbi dare
ret. Palatiū romulus. remus auentinū ad inaugurandū templa capiunt. Priori re
mo auguriū uenisse fertur sex uultures. iā q nunciato augurio cū duplex nume
rus romulo se ostendisset. utrūq regē sua multitudo consalutauerat. Tempore
illi ꝑcepto. at hi numero auiū regnū trahebant. Inde cū altercatione congressi certa
mine irarū. ad cædē uertuntur. Ibi in turba ictus remus cecidit. Uulgatior fama est. fama
Ludibrio fratris remū nouos transiluisse muros. Inde ab irato romulo cū uerbis quoq
increpitans adiecisset. sic deinde. quicūq alius transiliet moenia mea. interfectum.
Ita solus potitus imperio romulus. Condita urbs conditoris nomine appellata. Pala conditoris nomine
tiū primū in quo ipse erat educatus. muniuit. Sacra diis aliis albano ritu. greco. her
culi. ut ab euandro instituta erant. facit. Herculē in ea loca gerione interempto. herculem.
boues mira specie abegisse memorant. ac ꝑpe tiberim fluuiū qua ꝑ se armentū agens
nando traiecerat. loco herbido. ut quiete et pabulo læto reficeret boues. et ipsū fes
sū uia ꝓcubuisse. Ibi cū eū cibo uino q grauatū sopor oppressisset. pastor accola eius lo
ci. nomine cacus. ferox uiribus. captus pulchritudine boū. cū auertere eā ꝑ dā uel
let. quia si agendo armentū in speluncā compulisset. ipsa uestigia quærentem
dominū eo deductura erant. auersos boues eximiū quemq pulchritudine cau
dis in speluncā traxit. Hercules ad primā aurorā somno excitus. cū gregē ꝑlus
trasset oculis. et partē abēē numero sensisset. ꝑgit ad proximā speluncā. si forte
eo uestigia ferrent. Quæ ubi omēa fora suersa uidit. nec in partē aliā ferre. con
fusus atq incertus animi. ex loco infesto agere porro armentū occipit. Inde cum
actæ boues quædā ad desideriū ut fit relictarū mugissent. reddita inclusarum
ex spelunca boū uox herculē conuertit. Quē cū uadentē ad speluncā cacus uiꝑhi cacus.
bere conatus esset. ictus claua. fidē pastorū nequiquā inuocans. morte occubuit.
Euander tū ea ꝓfugus ex peloponesso auctoritate magis quā imperio regebat lo euander.
ca. uenerabilis uir miraculo litterarū rei nouæ. int rudes artiū homines uene

carmentis.

rabilior duinitate credita carmentæ maxim: quã fatiloquã ante sibillæ in italiã aduentũ mi
rate hæ gentes fuerant. Is tũ euander concursu pastorũ trepidantiũ circa aduenã manifestæ reũ
cædis excitus: postquã facinus facinoris q: causam audiuit. habitũ formã q: uim aliquantũ amplio
rẽ augustiorẽ q: humana uentus rogitat qui uir ẽet. Vbi nomẽ patrẽ q: ac patriã accepit. iouc
hercule nate salue inquit. te mihi mãtis uera dica interpres deũ. auctorũ cælestiũ numerũ cecinit. tibi
q: arãhic dicatũ ir. quã opulentissima olim in terris gens maximã uocet. tuo q: ritu colat.
Dextera hercules data. accipere sẽ omen implecturũ q: fata. ara condita ac dicata ait. Ibi dum
primũ boue eximia capta de grege. sacrũ potitius pinarius quæ tũ familiæ maxime incli
tæ ea loca incolebant. factũ. forte ita euenit. ut potitii ad tempus presto essent. his q: ex
exta apponerentur. pinarii exta desis ad cætera uenirent dapẽ. Inde institutũ mansit.
dõnec pinariũ genus fuit. nẽ ex tis sollemp nibus uescerentur. Potitii ab euandro
edocti antistites sacri eius p multas ætates fuerunt. donec tradito seruis publicis sollẽp
nis familiæ ministerio. gẽnus omẽ potitiorũ interiit. Hæc tum sacra romulus una
exomnibus peregrina suscepit. iam tũ immortalitati suæ uirtute parta. adquã eius
facta ducebant. fautor rebus diuinis ritue ppetratis. uocata q: ad concilium multitudine
quæ coalescere in populi unius corpus nullam aliam præter quã legibus poterat. iura dedit.
quæ ita sẽ a genere hominũ agresti fore ratus. si sẽ ipse uenerabilẽ insignibus imperii
fecisset. cũ cætero habitu sẽ augustiorẽ. tũ maxime xii. lictoribus sumptis fecit. Alii
ab numero auium quæ augurio regnũ portenderunt. cũ secutũ numerũ putant. Me
haud pentet eorũ sententiæ ẽe. quibus et apparitores et hoc genus ab etruscis finiti
mis. unde sella curulis. unde toga prætexta sumpta est. numerũ quoq: ipsũ ductum
placet. et ita habuisse etruscos. qd ex xii. populis cõmunit creato rege. singulos singu
lictores li populi lictores dederunt. Crescebat interi urbs munitionibus alia atq: alia appe
tendo loca. cũ in spẽ magis futuræ multitudinis quã ad id qd tũ hominũ erat mu
nirent. deinde ne uana urbis magnitudo ẽet ad ici endæ multitudinis causa.
ueteri consilio ẽdem tũ urbes. qui obscurã atq: humilẽ concicndo ad sẽ multitu
dinẽ natã é terra sibi prolẽ ementiebantur. Locũ qui nunc septus descendentibus
asylũ. unt duos lꝰ cos est. asylũ aperit. Có ex finitimis populis turba omis sine discrimi
ne. liber an seruus ẽet. auida nouarũ rerũ p fugit. Id q: primũ ad coeptã mag
nitudinẽ roboris fuit. cũ iã uirtũ haud penitteret. consiliũ deinde uirtibus parat.
C entũ creat senatores. siue quia is numerus satis erat. siue quia soli centũ erant. qui cre
ari patres possent. patres certe ab honore. patricii q: progenies eorũ appellati. Iam
p patres. res romana adeo erat ualida. ut cuilibet finitimarũ ciuitatiũ bello par ẽet.
Sed penuria mulierũ. hominis ætatẽ duraturæ magnitudo deerat. quibus nec do
mi spes prolis. nec cũ finitimis conubia essent. Tũ ex consilio patrũ romulus

legatos circa uicinas gentes misit. qui societatē conubiūq. nouo populo peterent.
urbes quoq. ut cætera ex infimo nasci. dein qua sua uirtus ac diuiuuent magna sopes
sibi magnūq. nomen facere. satis scire origini romanæ et deos affuisse. et non defu
turā uirtutē. proinde ne grauarentur homines cū hominibus sanguinē ac ge
nus miscere. Hus quā benigne legatio audita est. Adeo simul spernebant. si
mul tantā in medio crescentē molē sibi ac posteris suis metuebant. ac plerisq. ro
gitantibus dimissi eo qđ fęminis quoq. asylū aperuissent. id enī demū compar co
nubiū fore. Egre id romana pubes passa. et haud dubie ad uim spectare res cæ
pit. Cui tempus locūq. aptū ut daret romulus. egritudinē animi dissimu
lans. ludos ex industria parat neptuno equestri sollempnis. consualia uocauit. ludos.
Indici deinde finitimis spectaculū iubet. Quanto q. apparatu tum sciebant
aut poterant. concelebrant. ut rē clarā expectatāq. facerent. Multi morta
les conuenere studio etiā uidendæ nouæ urbis. maxime proximi quiq. ceni
nenses. crustumini. antemnates. Iam sabinorū omīs multitudo cū liberis ac
coniugibus uenit. Inuitati hospitaliter ꝑ domos. cū situ moeniaq. et frequen
tē tectis urbē uidissent. mirantur tam breui rē romanā creuisse. Ubi specta
culi tempus aduenit. deditæq. eo mentes cū oculis erant. tū ex composito or
ta uis. signo q. dato. iuuentus romana ad capiendas uirgines discurrit. Mag
na pars forte in quē quęq. inciderat raptę. quasdā forma excellentes primorib; patrū de
stinatas. ex plebe homines quibus datum negotiū erat. domos deferunt. Unā longe ante alias
specie ac pulchritudine insignē a globo thalassii cuiusdā raptam ferunt. multisq. sciscitan
tibus. cui nā eā ferrent. idendi dem ne quis uiolaret. thalassio ferri clamitatū. inde nu
ptialem hanc uocē factā. Turbato ꝑ metū ludricor. mesti parentes uirginū ꝓfugiunt. in
cusantes uiolati hospitii foedus. deūq. inuocantes. cuius ad sollēpne ludosq. ꝑ fas ac fidē
decepti uenissent. Hęc raptis aut spes de se melior aut indignatio est minor. Sed ipse romulus
circūibat. docebat q. patrū id superbia factū. qui conubiū finitimis negassent. illas ta
men in matrimonio. in societate fortunarū omniū. ciuitatisq. et quo nihil carius huma
no genere sit liberū fore. Mollirent modo iras. et quibus fors corpora dedissent. darent ani
mos. sepe ex iniuria postmodū gratiā ortā. eo q. melioribus usuras uiris. quo anni furus
pro se quisq. sit. ut cū suā uicē functus officio sit. parentū etiā patriæq. expleat deside
riū. Accedebant blandiciæ uirorū factū purgantiū cupiditate atq. amore. quæ maxime
ad muliebre ingeniū efficaces ꝑcessunt. Iam admodū mitigati animi raptis erant. At
raptarū parentes tum maxime sordida ueste lacrimisq. et querelis ciuitates concitabant.
nec domi tantū indignationes continebant. sed congregabantur undiq. ad titū taciū
regē sabinorū et legationes eo quod maximū tacii nomē in his regionibus erat. Con

ueniebant ceninenses cruſtumini q· et antemnates erant ad quos eius iniuriæ pars ptinebat · Lente
agere hi sacius sabini q· uisi sunt · Int sẽ tres populi cõmuniter bellũ parant · nec cruſtumini
quidẽ atq· antemnates pro ardore ira q· ceninensiũ satisse impigre moueant · trap sẽ ipsũ nomen
ceninũ · in agrũ romanũ impetũ facit · sed effusæ uastantibus fit obuius cũ exercitu romulus · leui q·
certamine docet uanã sine uiribus iram · Exercitũ fundit fugat q: fusũ psequitur · regẽ in plio obtrun
cat · et spoliat · duce hostiũ occiso · urbẽ primo impetu capit · Inde exercitu uictore reducto · ipse cũ
facti suiꝛ magnificus · tũ factorũ ostentator haud minor · spolia ducis hostiũ cæsi suspensa fabri
cato ad id apte ferculo gerens · in capitoliũ ascendit · ibi q· ea cũ ad quercũ pastoribus sacrã deposu
isset · simul cũ dono designauit templo ioui ſſinis · cognoñ q· addidit · do iuppiter feretri inquit hæc
tibi uictor romulus rex regia arma fero · templũ q· his regionibus quas modo animo metatus sũ dedico ·
sedẽ opimis spoliis · quæ regibus ducibus q· hostiũ cæsis me auctorẽ sequentes posteri ferent · Hæc templi
est origo · qd primũ oñiũ romæ sacratũ est · Ita deinde diuisiũ · nec irrita conditoris templi uocẽ ẽe · qua
turos eo spolia posteros nuncupauit · nec multitudine compositæ eius doni uulgari laudẽ · bina postea
inter tot annos · tot bella · opima parta sunt spolia · adeo rara eius fortuna decoris fuit · Dũ ea ibi roma
ni gerunt · antemnati ũ exercitus occasionẽ ac solitudinẽ in fines romanos incursionẽ facit · rap
tim · et hos romana legio ducta palatos in agris oppressit · Fusi igitur primo impetu et clamore
hostes · oppidũ captũ · duplici q· uictoria ouantẽ romulũ hersilia coniux poꝑibus raptarũ fatigata
orat · ut parentibus earũ det ueniã · et in ciuitatẽ accipiat · tarẽ coalescere concordia posse · Facile
impetratũ · Inde contra cruſtumino spfectus bellũ inferentes · Ibi minus etiã quod alieni scla
dibus ceciderant animi · certamini ſſunt · Utroq· coloniæ missæ · plures inuenti · qui propter uber
tatẽ terræ in cruſtumini nũ nomina darent · Et romã inde frequentẽ migratũ est à parentibus
maxime ac propinquis raptarũ · Nouissimũ ab sabinis bellũ ortũ · multo q· id maximũ fuit · Ni
hil enim ꝑ iram aut cupiditatẽ actũ est · nec ostenderunt bellũ intulerunt · Consilio etiã additus
dolus · Spurius tarpeius romanæ ꝑ erat arci · Huius filiã uirginẽ auro corrumpit tacius · ut arma
tos in arcẽ accipiat · Aquã forte ea tũ sacri extra moenia petitũ erat · Accepti obrutã armis ne aue
re · seu ut ui capta potius arx uideretur · seu prodendi exempli causã · ne quid usquã fidũ proditori
eet · Additur fabulæ · quod uulgo sabini aureas armillas magni ponderis brachio læuo · gemmatosq·
magna specie anulos habuerint · ꝑ pigisse eã · quod in sinistris manibus eet haberet · Eo scuta illi
pauere is donis congesta · Sunt qui eã ex pacto tradendi quod in sinistris manibus eet · decreto arma
petisse dicant · et fraude uisam agere · sua ipsã empta mercede · Tenuere tamen arcẽ sabini · Atq· inde
postero die cũ romanus exercitus instructus quod inter palatinũ capitolinũ q· collẽ campi est com
plesset · non prius descenderunt in æquũ · quã ira et cupiditate recuperandæ arcis stimulante
animos in aduersũ romani subiere · principes utrimq· pugnã ciebant · Ab sabinis metius cur
tius · ab romanis hostilius · hic rẽ romanã in quo loco ad prima signa animo atq· audacia sus
tinebat · Ut hostilius cecidit · confestim romana inclinatur acies · fusa q· est aduersarem

uanã sine uiribus iram

ꝑ unã cẽptu.

hersilia.

cappeia ligo.

fabula.

Ne ydoxa est in ppa dictio. Vnde hunc si potuit tantum sperare dolorem. Sperare. 23 dixit primo.

portā palatii. Romulus et ipse turba fugientiū actus. arma ad cælū tollens. iuppiter tuis inquit iussus
auibus hic in palacio prima urbi fundamenta ieci. arcē iā scelere emptā sabini habent. Inde huc
armati superata media ualle tendunt. At tu pat̄ deum hominū q. hinc saltim arce hostes. de me
terrorē romanis. fugā q. fædā siste. Hic ego tibi templū statori ioui. qd̄ monimentū sit
posteris tua p̄sentiope reseruatā urbē ēē. uoueo. Hæc p̄catus ueluti si sensisset auditas p̄ces.
hinc inquit romani iuppit̄ optumus maximus resistere atq. iterare pugnā iubet. Restite
re romani tam quā cælesti uoce iussi. Ipse ad primores romulus p̄uocat. Mettius cur
tius ab sabinis princeps ab arce decucurrerat. et effusos egerat romanos toto quantum
foro spaciū est. Nec p̄culiam a porta palacii erat. clamitans. uicimus p̄fidos hospites. im
belles hostes. iam sciunt longe aliud ēē uirgines rapere. aliud pugnare cū uiris. in
eū hæc gloriantē cū globo ferocissimorū iuuenū romulus impetū facit. ex equo tū forte
mettius pugnabat. eo pelli facilius fuit. Pulsū romani p̄sequuntur. et alia romana aci
es audacia regis accensa fundit sabinos. Mettius in palude sē sē strepitu sequentiū trepi
dante equo coniecit. Auerterat q. ea res etiā sabinos tanti periculo uiri. et ille quidē annu
entibus ac uocantibus suis. fauore multorū addito animo euadit. Romani sabini q. in media
conualle duorū montiū redintegrant p̄liū. Sed res romana erat superior. Tū sabinæ muli 13 Sabine mulieres.
eres quarū ex iniuria bellū ora tū erat. crinibus passis scissa q. ueste. uicto malis muliebri pauore.
ausæ sē int̄ tela uolantia inferre. ex transuerso impetu facto dirimere infesta acies. dirimere
iras. hinc patres. hinc uiros orantes. nē sē sanguine nefando soceri generi q. respergerent. ne
parricidio macularent partus suos. nepotū illi. hi liberorū p̄genie. Si affinitatis int̄ uos si conu
bii piget. in nos uertite iras. nos causa belli. nos uulnerū ac cediū uiris ac parentibus sumus. Melius
peribimus. quā sine alteris ur̄m uiduæ aut orbæ uiuemus. Mouent res cū multitudinē. tū duces.
Silentiū et repentina fit quies. Inde ad foedus faciendū duces p̄deunt. Nec pacē modo sed ciui
tatē unā ex duabus faciunt. Regnū consociant. imperiū om̄e conferunt romā. Ita geminata
urbe. ut sabinis aliquid tam̄ daretur. quirites a curibus appellati. monimentū eius pugnæ. Ubi Nunc quirites.
primū ex p̄funda emersus palude equos curtius in uado statuit. curtiū lacū appellarunt. Ex bel
lo tam tristi læta repente pax. cariores sabinas uiris ac parentibus et ante om̄s romulo ipsi fecit.
Itaq. cū populū in curias xxx. diuideret. nomina earū curis imposuit. Id non traditur. cū
haud dubie aliquanto numerus maior hoc mulierū fuerit. ætate an dignitatibus suis uiro
rū uē an sorte lectæ sint. quæ nomina curiis darent. Eodem tempore et centuriæ tres equi
tū conscriptæ sunt. Ramnenses ab romulo. ab tacio ticienses appellati. Lucerū nomi
nis et originis causa incerta est. inde non modo commune sed concors etiā regnū du
obus regibus fuit. Post aliquot annos p̄pinqui regis tacii legatos laurentiū pulsant. Cūq.
laurentes iure gentiū agerent. apud taciū grā suorū et p̄ces plus poterant. Igitur illorū
poenā in sē uertit. Nam lauini cū ad sollempne sacrificiū eo uenisset. concursu facto.

interficitur. Tam rē minus egre quā dignū erat tulisse romulū ferunt. Seu ob infidā socie
tatē regni. seu quia haud iniuria casum credebat. Itaq; bello quidē abstinuit. Ut tamen expi
arentur legatorū iniuriæ regisq; cædes. foedus inter romā lauinīū q; urbes renouatū est.
et cū his quidē insperata pax erat. Aliud multo ꝓpius atq; in ipsis prope portis bellū ortū.
Fidenates nimis uicinas prope sē conualescere opes rati. priusquā tantū roboris fierēt
quantū futurū appārebat. occupant bellū facere. Iuuentute armata inmissa uastatur
agri. qđ inter urbē ac fidenas est. Inde ad lguā uersi. quia dextera tiberis arcebat. tūm mag
na trepidatione agrestiū populantur. tumultusq; repens ex agris in urbē illatus ꝓnun
cio fuit. Exercitus romulus. neq; enī dilationē pati tantū uicinū bellū poterat. exercitū educ.
Castra á fidenis mille passuū locat. Ibi modico ꝑsidio relicto egressus omnibus copiis. partē
militū locis circa densa obsita uirgulta obscuris subsidere in insidiis iussit. Cum parte
maiore atq; omni equitatu ꝑfectus. id qđ quærebat. tumultuoso et minaci genere pug
næ adequitando ipsis ꝑ portis hostē excitat. Fugæ quoq; quæ simulanda erat. eadem
equestris pugna causam minus mirabilē dedit. Et cū ueluti inter pugnā fugæ q; consiliū
trepidante equitatu pedes quoq; referrent gradū. pleni repente portis effusi hostes. Im
pulsa romana acie studio instandi sequendi q; trahuntur ad locū insidiarū. Inde subi
to exorti romani transuersam in ua dant hostiū aciē. Addunt pauorē motæ á castris
signa eorū. qui in ꝑsidio relicti fuerant. Ita multiplici terrore ꝑculsi fidenates prius
pene quā romulus quiq; cū eo uisi erant circūagerent frenis equos. terga uertunt. mul
to q; effusius. quippe uera fuga. qui simulantes paulo ante secuti erant. oppidū repete
bant. non tamen eripuere sē hosti. Herens in tergo ro manus priusquā fores portarū obice
rentur. uelut uno agmine irrumpit. Belli fidenatis contagione irritati ueientiū
animi et consanguinitate. nam fidenates quoq; etrusci fuerunt. et qđ ipsa ꝓpinquitas
loci si romana arma omnibus infesta finitimis essent. stimulabat. Infines romanos excu
currerunt. populabundi magis quā iustimore belli. Itaq; non castris positis. non exper
tato hostiū exercitu. raptā ex agris ꝑdā portantes. uelociores rediere. Romanus contra postquā
hostē in agris non inuenit. dimicationi ultimæ instructus. intentusq; tiberim transit.
Q uē postquā castra ponere et ad urbē accessurū uelociter audiuere. obuiā egressi. ut potius acie de
cernerent. quā inclusi de tectis moenibus q; dimicarent. Ibi uiribus nulla parte aduersis.
tantū ueterani roboris exercitus rex romanus iunxit. ꝑfectusq; fusos ad moenia hostes.
urbe ualida muris ac situ ipso munita abstinuit. Agros rediens uastat. ulciscendi magis
quā ꝑdæ studio. Ea q; clade haud minus quā aduersa pugna subacti uicinæ gentes pacē
petitū oratores romā mittunt. Agri parte multati. in centū annos inducię datæ. Hæc fer
me romulo regnante domi militiæ q; gesta. quorū nihil absonū fidei diuinæ originis
diuinitatisq; post mortē creditæ fuit. Non animus in regno auito recuperando. non

c. annos.

condendæ urbis consiliū. non bello ac pace firmandæ. Ab illo enim profecto uiribus datis tantum ua
luit. ut in xl deinde annos tuā pacē haberet. Multitudini tām gratior fuit. quā patribus. longe
ante alios acceptissimus militū animis. Trecentos q. armato s. ad custodiā corporis quos celeres
appellauit. non in bello solū sed etiā in pace habuit. His in mortalibus operibus cū ad
exercitū recensendū contionē in campo ad capræ paludē haberet. subita coorta tempes
tas cū magno fragore tonitribus q. tā denso regē operuit nimbo. ut conspectū eius con
cionі abstulerit. nec deinde in terris romulus fuit. Romana pubes sedato tandē pauo
re. postquā ex tam turbido die serēna et tranquilla lux redit. ubi uacuā sedē regiam
uidit. etsi satis credebat patribus qui proximi steterant. sublimē raptū procella. tām uelud
orbatis metu iucta. mestū aliquā diu silentiū obtinuit. Deinde á paucis inicio facto. deū
deo natū regē parentē q. urbis romanæ saluere uniuersi romulū iubent. pacē precibus
exposcunt. uti uolens propitius suā semp sospitet progeniē. Fuisse credo tū quoq. alios. qui
discerptū regē patrū manibus tacitia arguerent. manauit enī hæc quoq. sub obscura
fama. Illā alterā admiratio uiri et pauor p̄sens nobilitauit. et consilio etiā unius homi
nis addita rei dicitur fides. Iam q. proculus iulius sollicita ciuitate desiderio regis.
et infensa patribus. grauis ut traditur quamuis magnæ rei auctor. in contionē p̄dit.
Romulus inquit quirites parens urbis huius. prima hodierna luce cælo repente delap
sus sē mihi obuiā dedit. Cum p̄fusus horrore uenerabundus q. astitissem. petens p̄cibus.
ut contra intuerī fasceret. abi nuncia inquit romanis. cælestes ita uelle. ut mea roma ca
put orbis terrarū sit. Proinde rē militarē colant. sciant q. et ita posteris tradant. nullas
opes humanas armis romanis resistere posse. Hæc inquit locutus sublimis abiit. Mirū
quantū illi uironuncianti hæc fides fuerit. quamq. desideriū romuli apud plebē exercitū
q. facta fide immortalitatis lenitū sit. patrū interīa animos certamē regni accupido uersā
bat. nec dū á singulis quia nemo magnopere eminebat in nouo populo p̄ueneratio fac
tionibus inter ordines certabatur. Oriundi ab sabinis. né quia post tacii mortē ab sua
parte non erat regnatū in societatē æquā possessionē imperii amitterent. sui corpo
ris creari regē uolebant. Romani uetere peregrinū regē aspnabantur. Inuarisuo
luntatibus regnare tām omī suo lebant. libertatis nondū dulcedine expta. Timor de
inde patres incessit. né ciuitatē sine imperio. exercitū sine duce. multarū circa ciuitatū
irritatis animis. uis aliqua externa adoriretur. Et ēē igitur aliquod caput placebat.
et nemo alteri concedere in animū inducebat. Ita rē inter sē certū patres decē decu
rias facti. singulisq. in singulas decurias creatis. qui sūmæ rerū p̄essent. consociant.
Decē imperitabant. unus cū insignibus imperii et lictoribus erat. Quinq. dierū spacio
finiebatur imperiū. ac pōm sinorbē ibat. Annuū q. interuallū regni fuit. Idabré qđ
nunc quoq. tenet nom. interregnū appellatū. Fremere deinde plebs multiplicatam

de tributione Romuli

iuris egestas.

seruitutē · centūp d̄ uno dominos facto s · nec ultra nisi regē et a bp̄ sis creatū uidebantur passuri ·
cū consuissent et amoueri patres · offerendū ultro rati q̄d amissuri erant · ita grām ineunt · sū
ma potestate populo p̄missā · ut non plus darent iuris quā detinerent · Decreuerunt enim
ut cū populus regē iussisset · id sic gratū eēt · si patres auctores fierent · Hodie quoq · in le
gibus magistratibus q · rogandis usurpatur · Id denū iuſsui adempta · priusquā populus
suffragiū ineat · in incertū comitiorū euentū patres auctores fiunt · Tū interrex contione
aduocata · quod bonū faustū felixq · sit inquit quirites regē create · Ita patribus uisū est ·
patres deinde si dignū quisquis ab romulo numeretur · crearit is auctores fierent · Ad
eo id gratū plebi fuit · ut nē uicta beneficio uiderentur · id modo scīscerent iuberentq ·
ut senatus decerneret quiromæ regnaret · Inclita iustitia religio q · ea tempestate
numæ pompilio erat · Curibus sabinis habitabat consultissimus uir · ut in illa quis
quā ēē ætate poterat · omnis diuini atq · humani iuris · Auctorē doctrinæ eius quia
non exstitit aliuſ falsō samiū pythagorā edunt · quē seruio tullio regnante romæ centū
amplius post annos in ultima italiæ ora circa metapontū heraclēa q · et crotonā iuuenūemu
lantiū studia coetus habuisse constat · Ex quibus locis · etsi eius dē ætate fuisset · quæ fa
ma in sabinos · aut quo linguæ commercio quem quā ad cupiditatē discendi excitasset ·
quoue p̄sidio uirus p tot gentes dissonas sermone moribusq · puenisset · Suopte igi
tur ingenio temperatū animū uirtutibus fuisse opinor magis · instructū q · non tā
peregrinis artibus quā disciplina tetrica ac tristi ueterū sabinorū · quo genere nullū
quondā incorruptius fuit · Auctore nomine numæ · patres romani quamquā incli
nari opes ad sabinos rege inde sumpto uidebantur · tamen neq · sē quisquā nec factio
nis uiæ alium · nec deniq · patrū aut ciuium quemquā p̄ferre illi uiro ausi · ad unum omnis
numæ pompilio regnū deferendū decernunt · Accitus sicut romulus augurato
urbe condenda · regnū adeptus est · De se quoq · deos consuli iussit inde ab augure · cui
dein de honoris erga publicū id ppetuū q · sacerdotiū fuit · Deductus in arcē lapidem
ad meridiē uersus consedit · augur ad læuā eius capite uelato sedē cæpit · dextra ma
nu baculū sine nodo ad uncū tenens · quē lituum appellarunt · Inde ubi prospectu in
urbē agrūq · capto · deos p̄catus · regiones ab oriente ad occasum determinauit · dextra ad
meridiē partes · læua ad septentrionē ēē dixit · signū contra quod longissime con
spectū oculi ferebant · animo finiuit · Tū lituo in læuā manū translato · dextra in ca
put numæ impositā · p̄catus ita est · Iuppiter pater · si est fas hunc numā pompilium
cuius ego caput teneo · regē romæ ēē · uelis tū signa nobis certa ad clara sis inter eos fines
quos feci · Tum pegit uerbis auspicia · quæ mallet · Quibus missis · declaratus
rex numa de templo descendit · Qui regno ita potitus · urbem nouam condita ui et ar
mis · iure eā legibusq · ac moribus de integro condere parat · Quibus cum ut bella assuef

numa pōpilius

cere uideret non posse quippe efferos militia animos mitigandū ferocē populū armorū desue
tudine ratus. ianū ad infimū argiloetū indicē pacis belli q. fecit. aptus ut armis eē ciuitatē.
clausus pacatos circa om̄s populos significaret. Bis deinde post numæ regnū clausus fuit.
semel. t. mallio cons̄ post punicū primū ꝑfectū bellū. iterū qd̄ nr̄æ ætati diu dederunt.
ut uideremus post bellū actiacū ab imperatore cæsare augusto. pace terra mari q. par
ta. Clauso eo cū omniū circa finitimorū societate ac foederibus iunxisset animos. positis
externorū periculorū curis. ne luxuriarent ocio animi. quos metus hostiū disciplina q.
militaris continuerat. omniū primū rē ad multitudinē imperitā. et illis sc̄tis rudem
efficacissimā deorū metū iniciendū ratus est. Qui cū descendere ad animos sine aliquo cō
mento miraculi non posset. simulat sibi sibi cū dea egeria congressus nocturnos eē.
eius sē monitu quæ acceptissima diis essent. sacra instituere. sacerdotes suos cuiq. deo
rū ꝑficere. Atq. omniū primū ad cursus lunæ in duodecī menses distribuit annum.
quē quia tricenos dies singulis mensibus luna non explet. desunt q. dies solido anno.
qui solsticiali circū agitur orbe. intercalares mensibus intēponendis ita dispensauit. ut
uicesimo anno ad metā eandē solis unde orsi essent pleni omniū annorū spaciis
dies congruerent. Idē ne fastos dies fastosq. fecit. quia aliquando nihil cū populo
agi utile futurū erat. Tū ex sacerdotibus creandis animū adiecit. quamquā ipse plu
rima sacra obibat. ea maxime quæ nunc ad dialē flaminē ꝑtinent. Sed quia in ciui
tate bellicosa plures romuli quā numæ similes reges putabat fore. ituros q. ipsos ad
bella. ne sacra regiæ uicis desererentur. flaminē ioui assiduū sacerdotē creauit. in
signi q. eū ueste et curuli regia sella adornauit. Huic duos flamines adiecit. mar
ti unū. alterū quirino. Uirgines q. uestæ legit. alba oriundū sacerdotiū et genti con
ditoris haud alienū. His ut assidue templi antistites essent. stipendiū de publico
statuit. uirginitate aliis q. cerimoniis uenerabiles ac sc̄as fecit. Alios itē. xij. martigra
diuo legit. tunicæ q. pictæ insigne dedit. et sup tunicā aeneū pectori tegumen. cae
lestia q. arma quæ ancilia appellantur ferre. ac ꝑ urbē ire canentes carmina cū
tripudiis sollemniq. saltatu iussit. Pontificē deinde numē martiū m̄f̄ ex patri
bus legit. eiq. sacra om̄a exscripta exsignataq. adtribuit: quibus diebus ad quæ
tēpla sacra fierent. atq. unde in eos sūptus pecunia erogaretur. cetera quoq.
om̄a publica priuataq. sacra pontificis scitis subiecit. ut esset quo consultū ple
bes ueniret. ne quid diuini iuris neglegendo patrios ritus peregrinosq. adsc̄is
cendo turbaretur. nec cælestes modo cerimonias. sed iusta quoq. funebria pla
candosq. manes. ut idem pontifex edoceret quæq. prodigia fulminibus alioue quo
uisu missa susciperentur atq. curarentur. Ad ea elicienda ex mentibus diuinis ioui elicio
aram in auentino dicauit. deūq. consuluit auguriis quæ suscipienda essent. Adhæc

cū egeria

Ioui elicio.

consultanda pcuranda q· multitudine omi á ui et armis conuersa· et animi aliquid agen
do occupati erant· et deorũ assidua insidens cura· cũ intẽsse rebus humanis cæleste nu
men uideretur· ea pietate omniũ pectora imbuerat· ut fides ac iusiurandũ pximo
legũ ac poenarũ metu ciuitatẽ regerent· et cũ ipsi sé homines in regis ueluti unici
exempli mores formarent· tũ finitimi etiã populi qui ante castra non urbẽ positã
in medio ad sollicitandã omniũ pacẽ crediderant· in eã uerecundiã adducti sunt·
ut ciuitatẽ totã in cultũ uersam deorũ uiolare ducerent nefas· Lucus erat· quẽ
mediũ ex opaco specu fons penni rigabat aqua· Quo quia sé psepe numa sine ar
bitris ueluti ad congressũ deæ inferebat· camenis eũ lucũ sacrauit· quod earum
sibi concilia cũ coniuge sua egeria essent· et soli fidei sollempne instituit· Ad id
sacrariũ flamines bigis curru arcuato uehi iussit· manu q· ad digitos usq· inuolu
ta· rẽ diuinã facere· significantes fidẽ tutandã· sedẽ q· eius etiã in dextris sacratã
ẽẽ· Multa alia sacrificia· loca q· sacris faciundis quæ argeos pontifices uocant dedi
cauit· Omniũ tamẽ maximũ eius operũ fuit· tutela p omẽ regni tempus haud mi
nor pacis quã regni· Ita duo deinceps reges· alius alia uia· ille bello· hic pace ciui
tatẽ auxerunt· Romulus septẽ et xxx regnauit annos· Numa tres et quadragin
ta· Cũ ualida tũ temperata et belli et pacis artibus erat ciuitas· Numæ morte
ad interregnũ rés rediit· Inde tulliũ hostiliũ nepotẽ hostilii· cuius in infima
arce clara pugna aduersus sabinos fuerat· regẽ populus iussit· patres auctores
facti· Hic non solũ pximo regi dissimilis· sed ferocior etiã quã romulus fuit·
Cũ ætas ui resq·· tũ auita quoq· gla animũ stimulabat· Senescere igitur ciui
tatẽ ocioratus· undiq· materiã excitandi belli quærebat· Forte euenit· ut agres
tes romani ex albano· agro albani et ex romano pdas inuicẽ agerent· Imperitabat tum
g· publius albæ· Utrimq· legati fere sub idẽ tempus ad res repetendas mis
si· Tullius pceperat suis· ne quid prius quã mandata agerent· Satis sciebat
negaturũ albanũ· ita pie bellũ indici posse· ab albanis socordius res acta· Excep
ti hospitio ab tullo blande ac benigne comitẽ regis conuiuiũ celebrant· Tan
tis p romani et res repetiuerant priores· et neganti albano bellũ in tricesimũ
diẽ indixerant· Hæc renunciant tullo· Tum legatis tullus dicendi potesta
tẽ quid petentes uenerint facit· Illi omniũ ignari· primũ purgando terunt
tempus· sé inuitos quicquã quod minus placeat tullo dicturos· sed impe
rio subigi· res repetitũ sé uenisse· ni reddantur· bellũ indicere iussos· Ad
hæc tullus· nunciate inquit regi uro· regẽ romanũ deos facere testes· utẽ prius
populus rés repetentes legatos aspnatos dimiserit· ut in eũ omẽs expetant
huiusce clades belli· Hæc nunciant domũ albani· et bellũ utrimq· sum

camenis.

tullius hostilius.

ma ope parabatur · ciuili simillimū bello · ppe int̄ parentes natosq; troianā utramq;
plē · cū lauiniū ab troia · ab lauinio alba · ab albanorū stirpe regū oriundi romanies
sent · Cuentus tam̄ belli minus miserabilē dimicationē fecit · qd nec acie certad̄atū
est · et tecta simodo diruta alteri⁹ urbis · duo populi in unū confusi sunt · Albani prores
ingenti exercitu in agrū romanū impetū fecere · Castra ab urbe haud plus quinq; mi
lia passuū locant · Fossā circūdant · Fossa ciuilu ab nomine duci⁹ paliquot sēcla appel
lata est · donec cū rē quoq; nom̄ cū uetustate abolcuit · In his castris ciuilius albā
nus rex moritur · Dictatorē albani mettiū suffectiū creant · Interim rex tullus fe
rox p̄cipue morte regis · magnū q; deorū num̄ ab ipso capite orsū · in om̄e nomen
albanū expetiturū poenas ob bellū impiū dictitans · nocte p̄tentis hostiū castris · in
festo exercitu in agrū albanū p̄git · Ea res ab statuis exciuit mettiū · duci quam pro
xime ad hostē potest · Inde legatū p̄missū nunciare tullo iubet · priusquā dimicent
opus sit cū colloquio · si secū congressus sit · satisfacturū ea se allaturū · quæ nihilominus
ad rē romanā quā ad albanā p̄tineant · Haud aspnatus tullus · tametsi uana af
ferebantur · in aciē educit · Exeunt contra et albani · postquā structi utrimq; stabāt ·
cū paucis p̄cerū in mediū duces p̄cedunt · Ibi infit albanus · iniuria fecisse non redditas
ex foedere res quæ repetitæ sint · et ego regē nr̄m ciuilii causā huiusce rei bellū in
dixisse uideor · Nec tē dubito tulle eadē p̄ te ferre · Sed si uera potius quā dictu spe
ciosa ducenda sunt · cupido imperii duos cognatos uicinosq; populos ad arma sti
mulat · neq; recte an ppera interp̄tor fuerit ista eius deliberatio · qui bellū sus
cepit · Mē albani gerendo bello ducē creauere · Illud tē tulle monitū uelim ·
etrusca res quanta circa nos sit · quo ppior uos scire hoc magis scire · Mul
tū illi terra · plurimū mari pollent · Memor esto · iā cū signū pugnæ dabis · has duas
acies spectaculo fore · ut fessos confectosq; simul aggrediamur · Itaq; si nos diuina mag.
quō non contenti libertate certam dubiā imperii seruitii q; aleā imus · ineamus aliquā
uiā · qua uter imperet · sine magna clade · sine multo sanguine utriusq; populi
decerni possit · Haud displicet res tullo · quamquā tūi indole animi spe uictoriæ
ferocior erat · Quæ rem in tuis utrimq; ratio inituri · cui et fortuna ipsa p̄buit · Forte
in duobus tūi exercitibus erant trigemini fres · nec ætate nec uiribus dispares · horatii
et curiatii · Horatios curiatiosq; fuisse satis constat · Nec ferme res antiqua alia est nobilior · tam
in re tam clara nominū error manet · uter uis populi horatii · uter uis curiatii fue
rint · Auctores utroq; trahunt · plures tamen inuenio · qui romanos horatios uocent ·
Hos ut sequar · inclinat animus · Cū trigeminis agunt reges · uter p̄ sua quisq; patria dimi
cent ferro · ibi imperium fore · unde uictoria fuerit · Nihil recusatur · Tempus et
locus conuenit · priusquā dimicarent · fœdus ictum inter romanos et albanos est ·

his legibus ut cuiusq populi ciues eo certamine uicissent. i salteri populo cū bona pace. Foe imperitarē
dera alia aliis legibus cæterū eodē modo omā fiunt. Tum ita factū accepimus. nec ul
lius uetustior foederis memoria est. Fecialis regē tullū ita rogauit. Iubes ne me rex
cū patre patrato populi albani foedus ferire. Iubente rege sagmina inquit te rex posco.
Rex ait. purā tollito fecialis ex arce graminis herbā. Purā attulit. postea regē ita roga
uit. Rex facis ne me tu regiū nunciū p. r. quiritiū causa comitesq meos. Rex respon
dit. Quod sine fraude mea populiq romani quiritiū fiat facio. Fecialis erat m. ua
lerius patrē patratū spuriū fusiū fecit. uerbena caput capillosq tangens pater
patratus ad iusiurandū patrandū id est sanciendū fit foedus. multisq id uerbis quæ
longo effata carmine non opere est referre. pagit. Legibus deinde recitatis audi in
quit pat patrate populi albani. audi tu populus albanus. Ut illa palā prima postre
mū ex illis tabulis ceraue recitata sunt. sine dolo malo. utiq ea hic hodie rectissime
intellecta sunt. illis legibus p. r. prior non deficiet. Si prior defexit. publico consilio.
dolo malo. tū illa die iuppit. p. r. sic ferito. ut ego hunc porcū hic hodie feriam. tan
to q magis ferito. quanto magis potes pollesq. Id dixit ubi porcū saxo silice pcus
sit. Sua itē carmina albani suū q iusiurandū p suū dictatorē suosq sacerdotes per
egerunt. Foedere icto trigemini sicut conuenerat arma capiunt armati. Cum
sui utrosq adhortarentur. deos patricios patriā ac parentes. quicquid ciuiū domi.
quicquid in exercitu sit illorū. intueri manus feroces. et suopte ingenio. et pleni
adhortantiū uocibus. inter duas acies pcedunt. Consederant utrimq p castris duo
exercitus. psentis magis periculi quā curæ expertes. quippe imperiū agebatur in
tam paucorū uirtute atq fortuna positū. Itaq ergo erecti suspensi q in minime gra
tū spectaculū animo incenduntur. Datur signū. infestisq armis uelud acies ter
ni iuuenes animos gerentes magnorū exercituū. concurrunt. Nec his nec illis periculū
suū. publicū imperiū seruitiūq obuersatur animo. futuraq ea deinde patriæ fortuna. quā
ipsi fecissent. Ut primo statim concursu increpuere arma. micantesq fulsere gladii. hor
ror ingens spectantes pstringit. et neutro inclinata spe. torpebat uox spsq. Consertis de
inde manibus cū iā non motus tantū corporū agitatio q anceps telorū armorumq.
sed uulnera quoq et sanguis spectaculo essent. duo romani sup aliū alius uulnera
tis tribus albanis. expirantes corruerunt. Ad quorū casū cū conclamasset gaudio albanus
exercitus. romanas legiones iam spes tota. nondū tam cura deseruerat. ex animes uice unius. quē
tres curiatii circūsteterant; forte is integer fuit. ut uniuersis solus nequaquā par.
sic aduersus singulos ferox. Ergo ut segregaret pugnā eorū. capessit fugā. ita ratus secu
turos. ut quemq uulnere affectū corpus sineret. Iā aliquantū spacii ex eo loco. ubi
pugnatū est aufugerat. Cū respiciens uidet magnis intuallis sequentes. unum

haud procul abse abeē. in eū magno impetu rediit. et dū albanus exercitus inclamat
curiatiis. uti opem ferant frī. Iā horatius cæso hoste uictor. secundā pugnā petebat.
tunc clamore qualis ex insperato fauentiū solet. romani adiuuant militē suū. et ille
defungi proelio festinat. Prius itaq. quā alter qui nec procul aberat consequi
posset. et alterū curiatiū conficit. Iāq. æquato marte singuli supererant. sed nec
spe nec uiribus pares. alterū intactū ferro corpus. et geminata uictoria ferocē in
certamen tertiū dabat. alter fessū uulnere fessū cursu trahens corpus. uictusq. fra
trū ante se strage. uictori obicitur hosti. Nec illud proeliū fuit. Romanus exultans
duos inquit fratrū manibus dedi. terciū causam belli huiusce ut romanus albano im
peret. dabo. Male sustinenti arma gladiū superne iugulo defigit. iacentē spoliat.
Romani ouantes ac gratulantes horatiū accipiunt. eo maiore cū gaudio. quo prope me
tū res fuerat. Ad sepulturā inde suorū. ne quaquā paribus animis uertuntur. quip
pe imperio alteri aucti. alteri ditionis alienę facti. Sepulchra extant quoquisq. loco
cecidit. Duo romana uno loco propius albā. tria albana romā uersus. sed distantia
locis. ut et pugnatū ē. Prius quā inde digrederentur roganti mettio ex foede
re icto quid imperaret. imperat tullus uti iuuentutē in armis habeat. usurum
se eorū opera. si bellū cū uetentibus foret. Ita exercitus inde domos abducti. Prin
ceps horatius ibat trigemina spolia præse gerens. cui soror uirgo quæ desponsa
uni ex curiatus fuerat. obuia ante portā capenā fuit. cognitoq. super humeros
fratris paludamento sponsi qd ipsa confecerat. soluit crines et flebiliter nomine
sponsū mortuū appellat. Mouet feroci iuueni animū cōploratio sororis in uic
toria sua tantoq. gaudio publico. Stricto itaq. gladio simul uerbis increpans
transfigit puellā. abi hinc cū inmaturo amore ad sponsū inquit. oblita fratrū
mortuorū. uiuiq. oblita patriæ. Sic eat quæ cūq. romana lugebit hostē. Atrox ui
sū id facinus patribus plebiq. sed recens meritū facto obstabat. tamen raptus intus ad
regē. rex ne ipse tam tristis ingratiq. ad uulgus iudicii ad secundū iudiciū supplicii auc
tor esset. concilio populi aduocato. duū uiros inquit qui horatio per duellionē iudicent.
secundū legē facio. Lex horrendi carminis erat. Duū uiri per duellionē iudicent. si aduū
uiris prouocarit. prouocatione certato. si uincent. capud obnubito. infelici arbori reste
suspendito. uerberato. uel intra pomeriū uel extra pomeriū. Hac lege duū uiri creati.
qui se absoluere non rebantur. ea lege ne innoxiū quidē posse. cū condemnassent. Tū
alter ex his. publi horati tibi per duellionē iudico inquit. lictor colliga manus. acces
serat lictor. iniciebat q. laqueū. Tū horatius auctore tullo clemente legis interprete
prouoco inquit. ita de prouocatione certatū ad populū est. Moti homines sunt in
eo iudicio maxime publio horatio patre proclamante. se filiā iure cæsā iudicare.

puellā transfigit.

Lex duū uiroꝝ.

Ni ita esset · patrio iure in filiā animaduersurū fuisse · Orabat deinde · ne se quē pauloan
te cū egregia stirpe conspexissent · orbū liberis facerent · Int̄ hæc senex iuuenē amplexus ·
spolia curiatiorū fixa eo loco · qui nunc pila horatia appellatur · ostentans · huncine aiebat
quē modo decoratū ouantē q· uictoria incedentē uidistis quirites · eū sub furca uinctū
int̄ uerbera et cruciatus uidere potestis · quod uix albanorū oculi tā deforme spectaculū
ferre possent · Ilictor · colliga manus quæ pauloante armatæ imperiū · p̄ · r̄ · pepererunt ·
l · caput obnube liberatoris urbis huius · arbore infelici suspende · uerbera uel intra pome
riū · modo int̄ illa pila et spolia hostiū · uel extra pomeriū · modo int̄ sepulchra curi
atiorū · Quo enī ducere hunc iuuenē potestis · ubi non sua decora eū á tanta foeditate sup
plicii uindicent · Non tulit populus nec patris lacrimas · nec ipsius parē in omī periculo ani
mū · absoluerunt q· ammiratione magis uirtutis quā iure causæ · Itaq· ut cædes manifesta ali
piaculo. quo tam̄ piaculo lueretur · Imperatū patri · ut filiū expiaret pecunia publica · Is quibus dā
piacularibus sacrificiis factis · quæ deinde genti horatiæ tradita sunt · transmisso p uiā
tigillo capite adoperto · uelud sub iugū misit iuuenē · Id hodie quoq· publice semp refectū
manet · sororiū tigillū uocant · Horatiæ sepulchrū · quo loco corruerat icta · constructum
est saxo quadrato · Nec diu pax albana mansit inuidia uulgi · qd̄ tribus militibus fortuna
publica commissa fuerit · uanū ingeniū dictatoris corrupit · Et quō recta consilia haud
bene euenerant · prauis reconciliare populariū animos coepit · Igitur ut prius in bello
pacē · sic in pace bellū quærens · quia suæ ciuitati animorū plus quā uiriū cernebat ēē · ad
bellū palam atq· ex edicto gerendū · alios concitat populos · suis p speciē societatis p̄ditionē
reseruat · Fidenates colonia romana ueientibus socius consilij assumptis · pacto transiti
mettio. onis albanorū · ad bellū atq· arma incitantur · Cū fidenę a p̄te descissent · tullus mettio
exercitu q· eius ab alba accito · contra hostes ducit · Ubi anienē transit · ad confluentis collocat
castra int̄ eū locū et fidenas · Ueientiū exercitus tiberī transierat · Hi et in acie p̄pe flum̄
tenuere dextrū cornu · in sinistro fidenates p̄pius montes consistunt · Tullus aduersus ue
albano. ientē hostē dirigit suos · albanos contra legionē fidenatiū collocat · Albano non plus
animi erat quā fidei · nec manere ergo nec transire a p̄te ausus · sensim ad montes succedit ·
tereret. Inde ubi satis subisse sé ratus est · erigit totā aciē · fluctuansq· animo · ut tereret tempus
ordines explicat · Consiliū erat · qua fortuna rē daret · eó inclinare iures · Miraculo
primo ēē romanis · qui p̄ximi steterant · ut nudari latera sua sociorū digressu senserunt ·
pallors. Inde eques citato equo nunciat regi abire albanos · Tullus in re trepida · xij · uouit salios ·
fana q· pallori ac pauori · equitē clara increpans uoce · ut hostes exaudirent · redire
in p̄liū iubet · nihil trepidatione opus ēē · suo iussu circūduci albanū exercitū · ut fi
denatiū nuda terga inuadant · idē imperat · ut hastas equites erigerent iubeat · Id fac
tū magnæ parti peditū romanorū conspectū abeuntis albani exercitus intersepsit ·

qui uiderant · id qđ ab rege auditũ erat rati eo acrius pugnant · terror ad hostes transit · et audiue
rant clara uoce dictũ · et magna pars fidenatiũ ut qui coloni additi romani essent · latine sciebant ·
Itaq· né subito ex collibus decursu albanorũ intercluderentur ab oppido · terga uertunt · Instat
tullus · fuso q· fidenatiũ cornu · in ueientẽ alieno pauore pculsũ redit · nec illi tulere impe ferocior
tũ · sed ab effusa fuga flumẽ obiectũ ab tergo arcebat · Quo postquã fuga inclinauit · alu arma
foede iactantes in aquã cæci ruebant · alu dũ cunctantur in ripis int̃ pugnæ fugæ q· consilium
oppressi · Non alia ante romana pugna atrocior fuit · Tum albanus exercitus spectator certami 28
nis · deductus in campos · mettius tullo deuictos hostes gratulatur · Contra tullus mettiũ be
nigne alloquitur · quod bene uertat · Castra albanos romanis castris iungere iubet · sacrifi
ciũ lustrale in diẽ posterũ parat · Ubi illuxit · paratis omibus ut assolet · uocari ad contionẽ
utrũq· exercitũ iubet · Precones ab extremo orsi · primos exciuere albanos · Hinouitate etiã
rei moti · ut regẽ romanũ concionantẽ audirẽt · proximi constitere · ex cõposito armata cir ꝯcionãtẽ.
cũ datur romana legio · Centurionibus datũ negociũ erat · ut sine mora imperia exeque
rentur · Tũ ita tullus infit · romani si umquã ante aliás ullo in bello fuit · qđ primum
diis inmortalibus gratias ageretis · deinde uræ ipsorũ uirtuti · hesternũ id pliũ fuit · Di
micatũ est enĩ non magis cũ hostibus · quã quæ dimicatio maior atq· periculosior est
cũ pditione ꝑfidia sociorũ · Nam ne uos falsa opinio teneat · iniussu meo albani sub
iere ad montes · nec imperiũ illud meũ sed consiliũ et imperii simulatio fuit · ut nec uo
bis ignorantibus deseri uos auerteretur á certamine animus · et hostibus circũuenire sé ab
tergo ratis · terror ac fuga iniceretur · Nec ea culpa quã arguo · omniũ albanorũ est · Ducẽ
secuti sunt · ut et uos si quo ego inde agm̃ declinare uoluissem fecissetis · Mettius ille est
ductor itineris huius · mettius idẽ huius machinator belli · mettius foederis romani al
bani q· ruptor · Audeat talia alius deinde · nisi in hunc insigne iã documentũ mortali
bus dedero · Centurione sarmati mettiũ circũsistunt · Rex cætera ut orsus erat pagit ·
quod bonũ faustũ felix q· sit · p· r̃ · ac mihi uobisq· albani · populũ omnẽ albanũ romã tra
ducere in animo est · ciuitatẽ dare plebi · primores in patres legere · unã urbẽ · unã r̃ · p̃ · fa
cere · ut ex uno quondã in duos populos diuisa albana res est · sic nunc in unũ redeat · Ad
hæc albana pubes inermis ab armatis septa in uariis uoluntatibus · communitam̃ metu co
gente silentiũ tenet · Tum tullus · metti suffecti inquit · si ipse discere posses fidẽ ac
foedera seruare · uiuo tibi ea disciplina á mé adhibita esset · Nunc quõ tuũ insanabile
ingeniũ est · at tu tuo supplicio doce humanũ genus ea scã credere · quæ a té uiolata sunt ·
Ut igitur paulo ante animũ int̃ fidenatẽ rẽ q· romanã ancipitẽ gessisti · ita iam corpus passim ancipitẽ.
distrahendũ dabis · Exinde duabus admotis quadrigis in currus earũ distentũ illigat
mettiũ · Deinde in diuersũ iter equi concitati · lacerũ in utroq· curru corpus quam heserant ·
uinculis membra portantes · Auertere om̃s ab tanta foeditate spectaculi oculos · Primum

ultimūq· illud supplicium apud romanos· exempli parū memoris legū humanarum
fuit· In aliis gloriari licet· nulli gentiū mitiores placuisse poenas· Inter hæc iam
premissi albani erant equites· qui multitudinē traducerent romā· legiones dein
de ductæ ad diruendā urbē· quæ ubi intrauere portas· non quidē fuit tumultus
ille nec pauor qualis captarū ēē urbiū solet· cū effractis portis stratisue ariete
muris· aut arce ui capta clamor hostilis et cursus per urbē armatorū om̄a ferro flā
maq· miscet· sed silentiū triste ac tacita mestitia ita defixit omniū animos· ut pre
metu obliti quid relinquerent quid secū ferrent· deficiente consilio rogitan
tesq· alii alios· nunc in liminibus starent· nunc errabundi domus suas ultimū illud
uisuri ꝑuagarentur· Ut uero iā equitū clamor exire iubentiū instabat· Iam
fragor tectorū quæ diruebantur ultimis urbis partibus audiebatur· puluisq·
ex distantibus locis ortus uelut nube inducta om̄a impleuerat· raptim quibus
quisq· poterat elatis· cū larē ac penates tectaq· in quibus natus quisq· educatus quæ esset
relinquentes exirent· iā continens agmen migrantiū impleuerat uias· et conspectus
aliorū mutua miseratione integrabat lacrimas· uocesq· etiā miserabiles exaudie
bantur· mulierū precipue· cū obsessa ab armatis tēpla augusta preterirent·
ac uelut captos relinquerent deos· Egressis urbē albanis· romanus passim
publica priuataq· om̄a tecta adæquat solo· Unaq· hora quadringentorum
annorū opus quibus alba steterat excidio ac ruinis dedit· Templis tam̄ dm̄·
ita enim edictū ab rege fuerat tēperatū est· roma interim crescit albæ rui
nis· duplicatur ciuiū numerus· cælius additur urbi mons· et quo frequenti
us habitaretur· eā sedē tullus regiæ capit· ibiq· habitauit· principes alba
norū in patres ut ea quoq· pars rei publicæ cresceret legit· tullios· seruilios·
quintios· geganios· curiatios· cloelios· tēplūq· ordini ab se aucto curiā fecit· quæ
hostilia usq· ad patrū nr̄m ætatē appellata ē· et ut omniū ordinū uiribus aliq d̄
ex nouo populo adiceretur· Equitū decē turmas ex albanis legit· legiones et
ueteres eodē supplemento expleuit· et nouas scripsit· Hac fiducia uiriū tul
lus sabinis bellū indicit· genti ea tempestate secundū etruscos opulentissimæ
uiris armisq· Utr̄iq· iniuriæ factæ· ac res nequiquā erant repetitæ· Tullus ad
feroniæ fanū mercatu frequenti negotiatores romanos conprehensos quere
batur· sabini suos prius in lucū confugisse ac romæ retentos· hæ causæ belli fere
bantur· Sabini hauꝰparū memores et suarū uiriū partē romæ abtatio loca
tā· et romanā rem nuper etiā adiectione populi albani auctā· circū inspice
re et ipsi externa auxilia· ætruriaq· erat uicina· proximi ætruscorū ueientes· in
de obresiduas bellorū iras maxime sollicitatis ad defectionē animis uoluntarios

albani

tepere sabinis bellū.

pallors.

traxere · et apud uagos quosdam ex inopi plebe etiā merces ualuit · publico auxilio nullo adiu
ti sunt · ualuit q· apud ueientes · nā de cæteris minus mirū est · pacta cū romulo induciarū
fides · Cū bellū utrimq· sūma ope pararent · uerti q· in eo res uideretur · utri prius arma in
ferrent · occupat tullus in agrū sabinū transire · pugna atrox ad siluā maliciosam fuit ·
ubi et peditū quidē robore · cæterū equitatu aucto nup· plurimū romana acies ualu
it · Ab equitibus repente inuectis turbati ordines sunt sabinorū · nec pugna deinde il
lis: nec fuga explicari sine magna cæde potuit · Deuictis sabinis cū in magna gl̄a mag
nis q· opibus regnū tulli ac tota res romana esset · nunciatū regi patribus q· est · in mon
te albano lapidibus pluisse · Quod cū credi uix posset · missis ad id uisendū pdigium
in conspectu haud alit̄ quā cū grandinē uentiglomeratā in terra sagunt · crebri cecidere
cælo lapides · Uisi etiā audire uocē ingentē ex summi cacuminis luco · ut patrio ritu sa
cra albani facerent · quæ ueluddus quoq· simul cū patria relictis obliuioni dederant ·
et aut romana sacra susceperant · aut fortunæ ut fit obirati · cultū reliquerant deum ·
Romanis quoq· ab eodē pdigio nouendiale sacrū publice susceptū est · seu uoce cælesti
ex albano monte missa · nā id quoq· traditur · seu aruspicū monitu · mansit certe sollēp
ne · ut quandoq· idē pdigiū nunciaretur · feriæ p nouē dies agerentur · Haud ita mul
to post pestilentia laboratū est · Unde cū militia militandi oriretur · nulla tam̄ abar
mis quiesa bellicoso rege · salubriora etiā credente militiæ quā domi iuuenū corpora
ēē · donec ipse quoq· longinquo morbo est implicitus · Tunc adeo fracti simul cū corpore
sunt sp̄s illi feroces · ut qui nihil ante ratus est · minus regiū quā sacris dedere animum ·
repente om̄ibus magnis pariusq· supstitionibus obnoxius degeret · religionibusq· etiā
populū impleret · Uulgo iam homines eū statū rerū qui sub numa rege fuerat requi
rentes · unā opē ægris corporibus relictā · si pax ueniaq· ab diis impetrata esset · crede
bant · Ipsū regē tradunt uoluentē cōmentarios numæ · cū ibi quædā occulta sollēp
nia sacrificia ioui elicio facta inuenisset · operatū his sacris se abdidisse · sed non rite in
itū aut curatū id sacrū ēē · nec solū nullā ei oblatā cælestiū speciē · sed ira iouis sollicitati
praua religione · fulmine ictū cū domo conflagrasse · Tullus magna gl̄a belli regna
uit annos duos et xxx · Mortuo tullo res ut institutū iā inde ab inicio erat · ad patres redi
erat · hicq· inter regē nominauerant · quo comicia habente ancū marciū regē populus creauit ·
patres fuere auctores · Numæ pompilii regis nepos filia ortus ancus marcius erat · Qui ut
regnare coepit · et auitæ gl̄æ memor · et quia pximū regnū cætera egregiū · ab una parte
haud satis psperū fuerat · aut neglectis religionibus · aut praue cultis · longe q· antiquissi
mū ratus · sacra publica ut ab numa instituta erant facere · om̄a ea ex cōmentariis re
gis · pontificē in albū elata pponere in publico iubet · Inde et ciuibus ocii cupidis · et
finitimis ciuitatibus facta spes in aui mores atq· instituta regē abiturū · Igitur latini cū

31

lapidib; pluisse

nouendiale.

pestilēcia.

cōmentarios numæ.

fulmine ictū.

32

ancus marcius

quibus tullo regnante ictū foedus erat · sustulerant animos · et cū incursionē in agrū romanū fecissent · repetentibus res romanis · superbe responsū reddunt · Desidē romanū regē inter sacella et ara sacraturū eē regnū rati · Mediū erat in anco ingenium · et numæ et romuli memor · et pter quā qđ anni regno magis necessāriā fuisse pacē credebat · cū in nouo · tū feroci populo · etiā qđ illi contigisset ociū sine iniuria id sē haud facile habiturū · tempta pacientiā et temptatā contempni · tempora q· eē tullo regi aptiora quā numæ · Vt tam quiō numa in pace religiones instituisset · á se bellicæ cerimoniæ pderentur · nec gererentur solum sed etiā indicerentur bella aliquo ritu · Iusa ab antiqua gente equiculis quod nunc fetiales habent · descripsit · quæ res repetuntur · Legatus ibi ad fines eorū uenit · unde res repetuntur · capite uelato filo · Lanæ uelamē est · audi iuppr̄ inquit · audite fines cuius cūq· gentis sunt · nominat · audiat fas · Ego sū publicus nuncius p· r̄ · iuste pie q· legatus uenio · uerbisq· mei fides sit · peragit deinde postulata · inde iouē testē facit · Si ego iniuste impie q illos homines illasq res dedier · p· r̄ · mihi exposco · tū patriæ compotē mē um quā siueris eē · Hæc cū finis supra scandit · hæc · quicūq· ea primus uir obuius fuerit · hæc porta ingrediens · hæc forū ingressus · paucis uerbis carminis concipiendi quiq siurandi mutatis pagit · Si non deduntur quos exposcit · diebus tribus et · xxx · tot enū sollempnes fuit · pactis · bellū ita indicit · Audi iuppr̄ · et tu iuno · quirine · diq omnes celestes · uos q terrestres · uos q· inferni audite · Ego uos testor populū illū quicūq· est nominatim iniustum eē neq ius persoluere · Sed de istis rebus in patria maiores natu consulemus · quo pacto ius nrm adipiscamur · Cū his nunciis roma ad consulendū redit · consilii rex ex his ferme uerbis patres consulebat · Quarū rerū · latū · causarū condixit pāpatratus · p· r̄ · quiritū · patri patrato priscorū latinorū · hominibusq· priscis · uel latinis · quas res dari · fieri · solui oportuit · nec dederunt · nec soluerunt · nec fecerunt · Quas res dicin quit · et quē primū sententiā rogabat · quid censes · Tū ille · puro pio q· duello quærendas censeo · ita q· consentio · conscisco q· · Inde ordine alii rogabantur · Quando q· pars maior eorū qui aderant · in eandē sententiā ibat · bellū erat consensu fieri solitū · ut fetialis hastā ferratā aut sanguineā · pusta ad fines eorū ferret · et ñ minus tribus puberibus præsentibus diceret · Quod populi priscorū latinorū homines ue prisci latini aduersus p· r̄ · quiritāū fecerunt · deliquerunt · qđ p· r̄ · quiritāū bellū cū priscis latinis iussit eē · senatus ue p· r̄ · quiritū censuit · consensit · consciuit · ut bellū cū priscis latinis fieret · ob eā rē ego · p· q· r̄ · populis priscorū latinorū hominibusq· priscis latinis · bellū indico facio q· · Id ubi dixisset · hastā in fines eorū emittebat · Hoc tū modo ab latinis repetitæ res · ac bellū indictū · morē q· eū posteri acceperunt · Ancus de mandata cura sacrorū flaminibus sacerdotibusq· aliis exercitu nouo conscripto profectus · poluscorū urbē latinorū inuasit · secutusq· morē regū priorū quirē ro

Ius repetendarum rerum. modus indicendi belli.

hastā.

Polusc. 33

manā auxerant. hostibus in ciuitatē accipiendis multitudinē omnē romā traduxit. Et cū circa
palatiū sedē ueterē romanorū sabini capitoliū atq; arcē. cæliū montē albani implessent. auen
tinū nouæ multitudini datū. Additq; eodē haud ita multo post. tellenis ficana q; captis no
ui ciues. Politoriū inde rursus bello repetitū. quod uacuū occupauerant prisci latini. ea q; cau
sa diruendæ urbis eius fuit romanis. ne hostiū semp receptaculū esset. postremo omī bel
lo latino medulliā compulso. aliquādiu ibi marte incerto. uaria uictoria pugnatū est. medullia.
Nam et urbs tuta munitionibus p̄sidio q; firmata ualido erat. et castris in apto positis. ali
quotiens exercitus latinus comminus cū romanis signa contulerat. ad ultimū omībus
copiis connisus ancus acie primū uincit. Inde ingenti p̄da potens romā redit. Tū quoq;
multis militibus latinorū in ciuitatē acceptis. quibus ut iungeretur palatio auentinū.
ad murciæ datæ sedes. ianiculū quoq; adiectū. Non inopia loci. sed ne quando ea arx
hostiū esset. Id non muro solū sed etiā ob cōmoditatē itineris ponte sulpicio tū primū
intr̄ beri facto. coniungi urbi placuit. Quiritiū quoq; fossa haud paruū monimentū a planio
ribus ad tu locis anci regis opus est. Ingenti incremento rebus auctis. cū in tanta multitudi
ne hominū discrimine recte an p̄perā facti confuso facinora clandestina fierent. carcer ad terro
rē increscentis audaciæ media urbe inminens foro edificatur. nec urbs tantū hoc rege creuit.
sed etiā ager finesq; Silua mesia ueientibus adempta. usq; ad mare imperiū p̄latū. et in ore mesia.
tiberis ostia urbs condita. salinæ circa factæ. Egregie q; rebus bello gestis. ædes iouis feretrū am
plificata. Anco regnante. lucumo uir impiger. ac diuitiis potens romā cōmigrauit. cupi lucumo.
dine maxime ac spe magni honoris. cuius adipiscendi tarquiniis nā ibi quoq; peregrina stir
pe oriundus erat. facultas non fuerat. demarathi corinthii filius erat. qui ob seditiones domo
p̄fugus. cū tarquiniis forte consedisset. uxore ibi ducta duos filios genuit. Nomina his
lucumo atq; arruns fuerunt. lucumo sup̄fuit patri bonorū omīū heres. arruns prior quā
pat̄ moritur uxore grauida relicta. Nec diu manet sup̄stes filio pater. Qui cū ignorans
nurū uentrē ferre immemor intestando nepotis discessisset. puero post aui mortē in
nullā sortē bonorū nato. ab inopia egerio inditū nomen. Lucumoni contra omniū heredi bono
rū cū diuitiæ iā animos facerent. auxit ducta in matrimoniū tanaquil summo loco
nata. et quæ haud facile his in quibus nata erat. humiliora sineret. Ea cū innupsisset.
spernentibus ætruscis lucumonē exulē aduena ortū ferre indignitatē non potuit. obli
ta q; ingenitæ erga patriā caritatis. dū modo uirū honoratū uideret. consiliū migrandi
ab tarquiniis coepit. roma est ad id potissimū uisa in nouo populo ubi omīs repentina
atq; ex uirtute nobilitas fit. futurū locū forti ac strenuo uiro. regnasse taciū sabinum.
arcessitū in regnū numā a curibus. et ancū sabina matre ortū nobilē q; una imagine nu
mæ ēē. facile p̄suadet. ut cupido honorū et cui tarquinii mat̄na tantū patria esset. Subla
tis itaq; rebus. amigrant romā. Ad ianiculū forte uentū erat. ibi ei carpento sedenti cū ux

aqla

ore. cū aquila suspensis demissa leuiter alis pilleū aufert supq. carpentū cū magno
clangore uolitans rursus uelut ministerio diuinitus missa capiti apte reponit. Ac
cepisse id auguriū læta dicitur tanaquil. perita ut uulgo ætrusci cælestiorū pdi
giorū. mulier excelsa et alta sperare complexa uirū iubet. eā alitē. ea regione cæli et
eius dei nunciā uenisse. circa sūmū culmen hominis auspiciū fecisse. leuasse humano su
per positā capiti decus. ut diuinitus eidē redderet. has spes cogitationesq. secū portantes
urbē ingressi sunt. domicilioq. ibi comparato. L. tarquiniū priscū edidere nomen. Roma
nis conspicuū eū nouitas diuitiæq. faciebant. et ipse fortunā benigno alloquio comita
te inuitandi beneficiisq. quos poterat sibi conciliando adiuuabat. donec in regiā quoq.
de eo fama perlata est. notitiāq. eā breui apud regē liberaliter dexteræq. obeundo of
ficia in familiaris amiciciæ adduxerat uira. ut publicis pariter ac priuatis consilius bello do
miq. interesset. et per omā expertus postremo tutor etiā liberis regis testamento institu
eretur; regnauit ancus annos iiii et xx. cuilibet superiorū regū belli pacisq. et artibus et
gloria par. Iā filii prope puberē ætatē erant. eo magis tarquinius instare ut quā primū
comicia regi creando fierent. Quibus indictis sub tēpus pueros uenetū ablegauit. Isq.
primus et petisse ambitiose regnū. et orationē dicitur habuisse. ad conciliandos plebis
animos compositā. cū se non rem nouā petere. quippe qui non primus quod quisquam
indignari mirariue posset. sed tercius romæ peregrinus regnū adfectet. et tatiū non
ex peregrino solū sed etiā ex hoste regē factū. et numā ignarū urbis non petentē in
regnū ultro accitū. se ex quo sui potens fuerit romā cū coniuge ac fortunis omnibus
cōmigrasse. maiorē partē ætatis eius qua ciuilibus officiis fungantur homines. romę
sé. quā in uetere patria uixisse. domi militiæq. sub haud poenitendo magistro. ip
so anco rege. romana sé iura. romanos ritus didicisse. obsequio et obseruantia in re
gē. cū omnibus. benignitate erga alios cū rege ipso certasse. Hæc eū haud falsa memo
rantem. ingenti consensu populus. r. regnare uissit. Ergo uirū cætera egregium.
secuta quā in petendo habuerat etiā regnantē ambitio est. Nec minus regni sui firman
di quā augendæ rei p̄ memor. Centū in patres legit. qui deinde minorū gentiū
sunt appellati. factio haudubia regis cuius beneficio in curiā uenerant. Bellū
primū cū latinis gessit. et oppidū ibi appiolas ui cepit. predaq. inde maiore quā
quanta belli fama fuerat reuecta. ludos opulentius instructiusq. quā priores reges
fecit. Tū primū circo qui nunc maximus dicitur designatus locus est. loca diui
sa patribus equitibusq. ubi spectacula sibi quisq. facerent. fori appellati. specta
uere foris duodenos ab terra spectacula alta sustinentibus pedes. ludicrū fuit.
equi pugilesq. ex ætruria maxime acciti. Sollemnes deinde annui mansere ludi
romani magniq. uariæ appellati. Ab eodē rege et circa forū priuatis ædifican

In de sublimis abiit

tarquinius priscus

appiolas

da diuisa sunt loca. porticus tabernæq; factæ. Muro quoq; lapideo circũdare urbẽ parabat. cũ
sabinũ bellũ coeptis intẽuenit. Adeo q; ea subita res fuit. ut priusquam enẽ transirent hostes. quã
obuiã ire ac ꝓhibere exercitus romanus posset. Itaq; trepidatũ est romæ. et primo dubia uic
toria. Magna utrimq; cæde pugnatũ est. Reductis deinde in castra hostiũ copiis. dato q; spa
cio romanis ad cõparandũ de integro bellũ. Tarquinius equitẽ maxime suis deẽẽ uiribus
ratus. ad ramnis. ticienses. luceres. quas centurias romulus scripserat. addere alias constituit. suoq;
insignes relinquere nomine. Id quia inaugurato romulus fecerat. negare attus nauius incli
tus ea tempestate augur. neq; mutari neq; nouũ constitui. nisi aues addixissent. posse. Ex eo
ira regi mota. ludensq; artẽ ut ferunt. agedũ inquit diuine tu inaugura fieri ne possit. qd
nunc ego mente concipio. Cũ ille inaugurio rẽ exptus ꝓfecto futurã dixisset. atqui hoc
animo agitaui inquit. te nouacula cotẽ discissurũ. Cape hæc. et ꝑage. quod aues tuæ fie
ri posse portendunt. Tũ illũ haud cunctantẽ discidisse cotẽ ferunt. Statua atti capite ue
lato quo in loco res acta est. in comitio in gradibus ipsis ad læuã curiæ fuit. Cotẽ quoq; eodẽ loco
sitã fuisse memorant. ut esset ad posteros miraculi eius monimentũ. Auguriis certe sacer
dotio q; augurũ tantus honos accessit. ut nihil belli domiq; postea nisi auspicato gere
retur. concilia populi exercitus uocati. summa rerũ. ubi aues non ammisissent. diri
merentur. Neq; tũ tarquinius de equitũ centuriis quicquã mutauit. numero tantũ alte
rũ adiecit. ut mille et ccc. equites in tribus centuriis essent. posteriores modo subisdẽ nomi
nibus qui additi erant. appellati sunt. Quas nunc quia geminatæ sunt. sex uocant centu
rias. ac parte copiarũ aucta. iterũ cũ sabinis confligitur. Sed ꝑterquã qd uiribus creuerat
romanus exercitus. ex occulto etiã additur dolus. missis qui magnã uim lignorũ in ani
enis ripa iacentẽ ardentẽ in flum̃ conicerent. uento q; iuuante accensa ligna et pleraq;
in ratibus in pacta sublicius cũ inhererent. pontẽ incendunt. Ea q; res in pugna terro
rẽ attulit sabinis effusis eadẽ fugã impedit. multi q; mortales cũ hostẽ effugissent.
in flumine ipso periere. quorũ fluitantia arma ad urbẽ cognita in tiberi prius pene quã
nunciari posset. insignẽ uictoriã fecere. Eo ꝑlio ꝑcipua equitũ gl̃a fuit. Utrimq; ab corni
bus positos. cũ iam pelleretur media peditũ suorũ acies. ita incurrisse ab laterib. ferunt. ut non modo
sisterent sabinas legiones ferociter instantes cædentibus. sed subito in fugã auerterent.
Montes effuso cursu sabini petebant. et pauci tenuere. maxima pars ut ante dictũ est. ab
equitibus in flum̃ acti sunt. Tarquinius instandũ ꝑterritis ratus. ꝑda captiuisq; romã mis
sis. spoliis hostiũ. id uotũ uulcano erat. ingenti cumulo accensis. ꝑgit porro in agrũ sabinũ
exercitũ inducere. et quamquã male gesta res erat. nec gesturos melius sperare poterant.
tam̃ quia consulendi res non dabat spaciũ. ire obuiã sabini tumultuario milite. iterũq;
ibi fusi. ꝑditis iã ꝓpe rebus. pacẽ petiere. Collatia et quicquid citra collatiã agri erat. Fi nos
sabinis ademptũ. Egerius fratris hic filius erat regis collatiæ in ꝑsidio relictus. deditosq; colla

ditus naui⁹ aug.

nouacula.

pontẽ incendũt.

uotũ uulcano.

fruenta dedtõ inf.

ta accipio · ea q. dedtionis formulã ee · Rex interrogauit · Estisne uos legati oratoresq. missi
á populo collatino · ut uos populũ q. collatinũ dederetis. ✓ Sumus · Est ne populus colla
tinus in sua potestate. ✓ Est · Dedtisne é uos populũ q. collatinũ · urbẽ · agros · aquã · termi
nos · delubra · utensilia · diuina humana q. oĩa in meã populi q. r̃ · ditionẽ. ✓ Dedimus ·
Ac ego recipio · Bello sabino pfecto · tarquinius triumphans romã redit · unde prisci
latinis bellũ fecit · Ubi nusquã ad uniuersę rei dimicationẽ uentũ est · ad singula op
pida circũferendo arma · oĩe nom̃ latinũ domuit · corniculũ · ficulea · uetusca me
ria · crustumerũ · amenolam edulla · nomentũ · Hæc de priscis latinis aut quia d latı
nos defecerant · capta oppida · pax inde est facta · Maiore inde animo pacis opera incho
ata · quã quanta mole gesserat bella · ut non quietior populus domi eet quã militiæ
fuisset · Nam et muro lapideo · cuius exordiũ operis sabino bello turbatũ erat · urbem
quã nondũ munierat · cingere parat · et in fima urbis loca circa forũ alias q. intiec
tas collibus conualles · qua explanis locis haud facile euehebant aquas · é cloacis
fastigio in tiberĩ ducis siccat · et aream ad edẽ in capitolio iouis quã uouerat bello sabi
no · iã pr̃sagiente animo futurã oli amplitudinẽ loci occupat · Eo tempore in regia
: fundamentis
prodigiũ uisũ · euentu q. mirabile fuit nom̃ · Caput arsisse ferunt multorũ in con
spectu · Plurimo igitur clamore inde ad tantæ rei miraculũ orto excitos reges · et
cũ qui dã familiarium aquã ad restinguendũ ferret · a regina retentũ · sed ato q. iã tu
multo · moueri uetuisse puerũ · donec sua sponte expergefactus esset · max cũ somno et
flammã abisse · Tum abducto in secretũ uiro tanaquil · uidesne puerũ hunc inquit · quẽ
tã humili cultu educamus · ✓ Scire licet hunc lum̃ quondã rebus nris dubiis futurũ · psi
diũ q. regiæ afflictæ · proinde materiã ingentis publice priuatiq. decoris omnium dul
gentia nra nutriamus · Inde puerũ liberũ loco coeptũ haberi · erudiri q. artibus quib;
ingenia ad magnæ fortunæ cultũ excitantur · Euenit facile qđ discordi eet · Iuue
nis euasit uere indolis regiæ · Hic cũ quæreretur gener tarquinio · et quisquã romanæ
iuuentutis ulla arte conferri potuit · filiã q. ei suã rex despondet · Hic quacũq. de
causa tantus illi honos habitus · credere phibet serua natũ eũ · paruũ q. ipsũ seruisse ·
Eorũ magis sententiæ sũ · qui corniculo capto · serui tullii qui princeps in illa urbe fue
rat · grauidã uiro occiso uxorẽ · cũ int̃ reliquas captiuas cognita esset · ob unicã nobilita
tẽ ab regina romana phibitã ferunt seruicio · partũ romæ edidisse prisci tarquinii do
mo · inde tanto beneficio et int̃ mulieres familiaritate acta · et puerũ ut in domo a paruo
eductũ in caritate atq. honore fuisse · fortunã matris qđ capta patria in hostiũ manus ue
nerit · ut seruã natus crederetur · fecisse · Duode quadragesimo ferme anno · ex quo reg
: longe
nare coeperat tarquinius · non apud regẽ modo · sed apud patres plebẽ q. maximo ho
nore seruius tullius erat · Tum anci filii duo et si antea semp pro indignissimo ha

prædigiũ
caput arsisse

pueriũ. Ps. Seruiũ tul.

bu erant · se patrio regno tutoris fraude pulsos · regnare romæ aduenã non modo
non uicinæ sed netalicę quidẽ turpis · tum inpensius is indignitas crescere · sine ab
tarquinio quidẽ ad se rediret regnũ · sed præceps inde porro ad sertia caderet ·
ut in eadẽ ciuitate post centesimũ fere annũ quã romulus deo prognatus deus
ipse tenuerit regnũ donec interris fuerit · id seruus serua natus possideat · cum
cõmune romani nomen · tũ precipue id domus suæ dedecus fore · si anci regis uiri
li turpe salua · non modo aduenis sed seruis etiã regnũ romæ pateret · Ferro igi
tur eã arcere contumeliã statuunt · sed inuriæ dolor in tarquinũ ipsũ magis
quã in seruũ eos stimulabat · et quia grauior ultor cedi sibi sup esset rex futurus e
rat quã priuatus · tũ seruo occiso quẽ cũq · aliũ generũ delegisset · et eundẽ regni
heredẽ facturus uidebatur · ob hæc ipsi regi insidiæ parantur · Ex pastoribus
duo ferocissimi delecti ad facinus · quibus consuetierant uterq · agrestibus ferra
menta sin uestibulo regiæ quã potuere tumultuosissimę specie rixæ inse omi
appar tores regios conuertunt · Inde cũ ambo regẽ appellarent · clamorq · eo
rũ penitus in regiã puenisset · uocati ad regẽ pgunt · Primo uterq · uociferari
et certatim alter alteri obstrepere · Coerciti a lictore et iussi inuicẽ dicere · tandẽ
obloqui desistunt · Unus rem ex composito orditur · dũ intentus in eũ se rex totus
auerteret · alter elatã securim in caput deiecit · relicto q · in uulnere telo · ambo
se foras eicuunt · Tarquinium morbundũ cũ qui circa erant excepissent · illos fugi
entes lictores comprehendunt · Clamor inde concursusq · populi mirantũ quid
rei esset · Tanaquil inter tumultũ claudi regiã iubet · arbitros eiecit · Simulquæ
curando uulneri opus sunt tãquã spes sub esset sedulo comparat · simul si destitu
at spes alia psidia molitur · seruio ppere accito · cũ pæne exanguẽ uirũ ostendisset ·
dextrã tenens orat ne inultã mortẽ soceri · ne socrũ inimicis ludibrio esse sinat · Tuũ ẽ inquit
seruius tuus est regnũ · non eorũ qui alienis manibus pessimũ facinus fecere · Erigere deosq · du
ces sequere qui clarũ hoc fore caput · duumo quondã circũfuso igni portenderunt · Hunc te illa cæ
lestis excitet flãma · nunc expergiscere · Uere et nos peregrini regnauimus · Quisis non unde natus
sis reputa · Situare subita consilia torpent · at tu mea consilia sequere · Cũ clãmor impetusq · mul
titudinis uix sustineri posset ex superiore parte ædis per fenestras in nouã uiã uersus · habita
bat enim rex ad iouis statoris · populũ tanaquil alloquitur · iubet bono animo esse · sopitũ
fuisse regẽ subito ictu ferrũ haud alte in corpus descendisse · iã ad se redisse · inspectũ uulnus
abterso cruore oma salubria esse · confidere prope diẽ ipsũ eos iusuros · Interim seruio tullio
iubere populũ dicto audientẽ esse · eũ iura redditurũ · obiturũq · alia regis munia esse ·
Seruius cũ trabea et lictoribus prodit ac sede regia sedens · alia decernit · de aliis con sultu
rũ se regẽ esse simulat · Itaq · per aliquot dies cũ iã expirasset tarquinius · celata morte

ypostrophe

appellaret

Seruius ī caput

Seruius tul.

per speciē alienæ fungendæ uicis firmauit suas opes. Tum demū palā factū. et comploratione in re
gia orta. seruius p̄sidio firmo munitus. primus in iussu populi. uoluntate patrū regnauit. Anci liberi
iā tum compressis sceleris ministris. ut uiuere regē et tantas ēē opes seruii nunciatū est. suessam pome
tiā exulatū ierant. Nec iam publicis magis consiliis seruius quā priuatis munire opes. et ne qualis
anci liberū animus aduersus tarquiniū fuerat. talis aduersus se tarquinii liberū eēt. duas filias iu
.i. filiis tarquinii
uenibus regiis lucio atq. arrunti tarquiniis iungit. nec rupit tamē fati necessitatē humanis consiliis.
Cui cū inuidia regni etiā int̄ domesticos infida omā atq. infesta faceret. ꝑ oportune ad p̄sentis quietem
status bellū cū ueientibus. iam enī induciæ exierant. aliisq. ætruscis sumptū. In eo bello et uirtus et
fortuna enituit tullii. Eu so q. ingenti hostiū exercitu. haud dubius rex seu patrū seu plebis animus
periclitaretur. romā redit. aggreditur q. inde ad pacis longe maximū opus. ut quē admodū numa
diuini auctor iuris fuisset. ita seruiū conditorē omīs in ciuitate discriminis ordinū q. quibus inter
gradus dignitatis fortunæ q. aliquid int̄lucet. posteri fama ferrent. Censū enī instituit rē salu
bertimā tanto futuro imperio. ex quo belli pacis q. munia non uiritī ut ante sed ꝑ habitu pecuni
arū fierent. Tum classes centuriasq. et hunc ordinē ex censu descripsit. uel paci decorū uel bello.
43 Ex his qui centū miliū æris aut maiorē censū haberent. Lxxx confecit centurias. quadragenas
seniorū ac iuniorū. primo classis omīs appellati. Seniores ad urbis custodiā ut presto essent. iuue
nes ut foris bella gererent. Arma his imperata. galea. clipeū. ocreæ. lorica. omā ex ære. hæc ut te
gumenta corporis essent. tela in hostē hastaq. et gladius. Additæ huic classi duæ fabrū centuriæ.
quæ sine armis stipendia facerent. Datū munus. ut machinas in bello ferrent. Scd̄a classis intra cen
tū usq. ad quinq. et Lxx miliū censū instituta. et ex his senioribus iunioribusq. xx conscriptæ cen
turiæ. arma imperata. scutū ꝑ clipeo. et pret̄ loricā omā eadē. Tercia classis in. L. miliū censū ēē
uoluit. totidē centuriæ. et hæc eodē q. discrimine ætatiū factæ. nec de armis quicquā mutatū.
ocreæ tantū adempte. In quarta classe census quinq. et xx miliū. totidē centuriæ factæ. Arma
mutata. nihil p̄ter hastā et uerutū datū. Quinta classis acta. centuriæ xxx factæ. Fundas la
pidesq. missiles hi secū gerebant. In his accensi cornicines tibicinesq. in tres centurias distributi.
Undecī milibus hæc classis censebatur. Hoc minor census reliquā multitudinē habuit. Inde una
centuria facta est. in munis militia. Ita pedestri exercitu ornato distributo q. equitū ex primo
ribus ciuitatis. xij. scripsit centurias. Sex itē alias centurias. tribus ab romulo institutis. sub isdē
quibus inauguratæ erant. nominibus fecit. ad equos emendos de na milia æris ex publico data.
et quibus equos alerent. uiduæ adtributæ. quæ bina milia æris in annos singulos penderent.
Hæc omā indites a pauperibus inclinata onera. deinde est honos additus. Non enī ut ab romu
lo traditū cæteri seruarant reges. uiritī suffragiū eadē ui eodē q. iure ꝑmisce omībus datū est.
gradus facti. sed gradus facti. Ut neq. exclusus quisquā suffragio uideretur. et uis omīs penes primores ciui
tatis esset. quirites enī uocabantur primi. Lxxx. inde primæ classis centuriæ. primū pe
ditū uocabantur. Ibi si uariaret qd raro incidebat. ut scd̄æ classes uocarentur. nec fere um

quā infra ita descenderent · ut ad infimos peruenirent · Nec mirari oportet hunc ordinē · qui nunc
post expletas quinq; et xxxv tribus duplicato earū numero · centuriis iuniorū seniorūq; sē adin
stituta ab seruio tullio summas non conuenire · Quadrifariā enī urbe diuisa · regionibusq;
collibus qui habitabantur · partes eas tribus appellauit · ut ego arbitror · ad tributo · Ham
ei usquoq; xqualitē ex censu conferendi · ab eo dē inita ratio est · Neq; hæ tribus ad centuriarū
distributionē numerū q; quicquā pertinuere · Censu pfecto · quē maturauerat metu legis
de censis latæ · cū iunctorū minis mortisq; eduxit · ut omīs ciues · r · equites peditesq; in suis quisq; cen
turiis in campo martio prima luce adessent · Ibi instructū exercitū omnē sue dabat tauri libus lustra
uit · idq; condītū lustrū appellatū · quia in censendo finis factus est · Milia Lxxxv eo lustro ciuiū
censa dicuntur · Addicat scriptorū antiquissimus · fabius pictor · eorū qui arma ferre possent · eū nu
merū fuisse · Ad eā multitudinē urbs quoq; amplificanda uisa est · Addit duos colles · quirina
lem · uiminalē q; · Inde deinceps auget esquilias · ibi q; ipse ut loco dignitas fieret · habitat · agge
re et fossis et muro cīctū dat urbē · Iter pomerīū pfert · Pomerīū uerbi uim solā intuentes · post me
rīū interpretantur ēē · Est autē magis circa moerī locus · quē in condendis urbibus quondā etrusci
qua murū ducturi erant · certis circa terminis inaugurato consecrabant · ut neq; interiore parte
ædificia moenibus continuarentur · quæ nunc uulgo etiā coniungunt · et extrinsecus puri ali
quid ab humano cultu patēret soli · Hoc spaciū qd neq; habitari neq; aran fas erat · non magis qd
post murū ēēt · quā quod murus post id pomerīū romani appellarunt · et in urbis incremento sem
per quantū moenia pcessura erant · tantū termini hi consecrati pferebantur · Aucta ciuitate mag
nitudine urbis · formatis omnibus domi et ad belli et pacis usus · nē semper armis ope sed adquirerentur ·
consilio augere imperiū conatus est · simul et aliqd addere decus uel tantū · Erat inclitū dianæ
ephesiæ fanū · id communiter á ciuitatibus asiæ factū fama ferebat · Cū consensū deos q; conso
ciatos laudare mire seruius int pceres latinorū · cū quibus publice priuatī q; hospitia amicitias q;
de industria uixerat · sæpe iterando eadē · prulit tandē · ut romæ fanū dianæ populi latini cū
p · r · facerent · Ea erat confessio · caput rerū romā ēē · de quo totiens armisceratū fuerat · Id quā
quā omissū iā ex omniū cura latinorū ob rē totiens infelicit tempratā armis iudebatur · uni sē
ex sabinis forsdare uisa est · priuato consilio imperii recuperandi · Bos in sabinis nata cuidā
patrifamiliæ dicitur · miranda magnitudine ac specie · fixa p multas ætates cornua in uestibu
lo templi dianæ monimentū et fuere miraculo · Habita ut erat respdigni loco est · et cecinere
uates · cuius ciuitatis ea ciues dianæ immolassent · ibi fore imperiū · id q; carmen puenerat ad
antistitē fani dianæ · Sabinus q; ut prima apta dies sacrificio uisa est · bouē romā actā de
ducit ad fanū dianæ · et ante ārā statuit · Ibi antistes romanus cū eū magnitudo uictimæ et
celebrata fama mouisset · memor responsi · sabinū ita alloquitur · Quid nā tu hospes paras
inquit inceste sacrificiū dianæ facere · quin tu ante uiuo pfundéris flumine · infima ual
le pfluit tiberis · Religione tactus hospes · qui oīa ut pdigio responderet euentus · cuperet

ti; arbitro dea ei

Bos uacca.

uuene tarq̃nio.

rte facta · extemplo descendit ad uberim · Interea romanus immolat dianæ bouem · Admire gratũ gr̃i atq; ciuitati fuit · Seruius quãquã iam usu haud dubiũ regnũ possederat · tam̃ quia inter dũ iactari uocem a iuuene tarquinio audiebat · se inuissu populi regnare · conciliata prius uoluntate plebis · agro capto ex hostibus uirtũ diuiso · ausus est ferre ad populũ · uellent iubere ne se regnare · Tanto q; consensu quanto haud quisquã alius ante rex est declaratus · Neq; ea res tarquinio spẽ affectandi regni diminuit · immo eo impensius · quia de agro plebi ad uersũ patrũ uoluntatẽ senserat agui criminandi seruii apud patres · crescendi q; in curia sibi occasionẽ datã ratus est · et ipse iuuenis ardentis animi · et domi uxore tullia inquietũ animũ stimulante · Tulit enĩ et romana regia sceleris tragici exemplũ · ut tedio regũ maturior ueniret libertas · ultimũ q; regnũ cẽt · qd scelere partũ foret · Hic · L · tarquinius priscitarquinii regis filius nepos ne fuerit parũ liquet · pluribus tam̃ auctoribus filiũ edideri · fratrẽ habuerat arruntẽ tarquiniũ mitis ingenii iuuenẽ · Hus ante dictũ est · duæ tullæ regis filiæ nupserant · et ipsæ longe dispares moribus · Forte ita inciderat · ne duo nouella in gen̄ damnatrimonio iungerentur · Fortuna credo · p̃ · r̃ · quo diuturnius seruii regnũ cẽt · constitui q; ciuitatis mores possent · Angebatur ferox tullia nihil materiæ inuuro · neq; ad cupiditatẽ neq; audẽciã esse · tota in alterũ uersa tarquiniũ · eũ mirari · eũ uirũ dicere · ac regio sanguine ortũ spnere sororẽ · qd uirũ nacta · muliebri cessaret audacia · Contra hæc ceteriter similitudo eos fecit fere fit malũ malo aptissimũ · sed iniciũ turbandi oĩa a femina ortũ ẽ · Ea secretis uiri alieni ad sue facta sermonibus · nullis uerborũ contumeliis parcere de uiro ad fratrẽ · de sorore ad uirũ · et se rectius uiduã · et illũ cælibẽ futurũ fuisse contendere · quã cũ impari iungi · et elanguescendũ aliena ignauia esse · si sibi eũ quo digna esset dii dedissent uirum · domi prope diẽ uisurã regnũ fuisse · qd apud patrẽ uideat · Celeriter adulescentẽ suæ temeritatis implet · Arruns tarquinius · et tullia mĩnor prope continuatis funeribus cũ domos uacuas no uo matrimonio fecissent · iunguntur nuptiis magis non prohibente seruio quã adprobante · Tũ uero in dies infestior tulli senectus · infestius coepit regnũ esse · Iã enim ab scelere ad aliud spectare mulier sceleris · nec nocte nec inter duos uirũ conquiescere patine gratuita præterita parricidia essent · non sibi defuisse cui innupta diceretur · nec cũ quo tacita seruiret defuisse · quise regno dignũ putaret · qui meminisset se ẽ prisci tarquinii filiũ · quibus rebus quã sperare regnũ mallet · Sitne is est cui nuptã esse me arbitror · et uirũ et regẽ appello sin minus · eo nunc perinde mutata res est · qd ibi cũ ignauo est sceleris · qui non accingeris · non tibi ab corintho nec ab tarquiniis ut patri tuo peregrina regna moliri necesse est · Dirute penates · patriq; et patrii imago · et domus regia · et in domo regale solium · et nomen tarquiniũ creat · uocatq; regẽ · Aut si ad hæc parũ est animi · quid frustaris ciuitatẽ · quid te ut regiũ iuuenẽ conspici sinis · facesse hinc tarquinios · aut corinthiũ deuoluere retro ad stirpẽ · fratri similior quã patri · His aliisq; in crepando iuuenẽ instigat · nec con

uau thadi oĩa a fẽa ortũ ẽ

Appius tarq̃nius

quiescere ipsa potest si cũ tanaquil peregrina mulier tantũ moliri potuisset animo·
ut duo continua regna uiro ac deinceps genero dedisset. ipsa regio semine orta nullũ
monumentũ in dando adimendoq· regno faceret· His muliebribus instinctus furiis
tarquinius· circũire et prensare minorũ maxime gentiũ patres· admonere pater
nii beneficii· ac pro eo graciã repetere· allicere donis iuuenes· cũ de se ingentia pol
licendo tũ regis criminibus· locis crescere· Postremo ut eciã agendæ rei tẽpus ui
sũ est· stipatus agmine armatorũ in forũ inrupit· Inde omnibus perculsis pauo
re in regia sede pro curia sedens· patres in curiã ꝑ preconẽ ad regẽ tarquiniũ ci
tari uissit· Conuenere extẽplo alii iã ante ad hoc præparati· alii metu ne non
uenisse fraudi esset· nouitate ac miraculo attoniti· eciã de seruio actũ rati· Ibi tar
quinius maledicta ab stirpe ultima orsus· seruũ seruaq· natũ post mortẽ indig
nã parentis sui non interregno ut ante· inito· non comitiis· non ꝑ suffragiũ po
puli· non auctoribus patribus· muliebri dono regnũ occupasse· Ita natũ ita
creatũ regẽ· fautorẽ infimi generis hominũ ex quo ipse sit· odio alienæ hones
tatis ereptũ primoribus agrũ sordidissimo cuiq· diuisisse· omã onera quæ cõ
munia quondã fuerint inclinasse in primores ciuitatis· instituisse censũ ut in
signis ad inuidiã locupletiorũ fortuna eẽt· et parata ubi uellet egentissimis largiretur·
Huic orationi cũ intuenisset trepido nuncio excitatus seruius extemplo á uestibulo cu
riæ· magna uoce quid hoc inquit tarquini rei est· qua tu audacia me uiuo uocare
ausus es patres· aut in sede considere mea· Cum ille ferociter ad hæc se patris sui te
nere sedẽ· multo quã seruũ potiorẽ filiũ regis regni heredẽ· satis illũ diu ꝑ licenciã
eludentẽ insultasse dominis· clamor ab utriusq· fautoribus oritur· et concursus populi
fiebat in curiã· apparebat q· regnaturũ qui uicisset· Tum tarquinius necessitate iam
etiã ipsa cogente ultima audere· multo et ætate et uiribus ualidior· mediũ arripit ser
uiũ· elatũq· e curia in inferiorẽ partẽ ꝑ gradũ deiecit· Inde ad cogendũ senatũ in
curiã rediit· Fit fuga regis apparitorũ atq· comitũ· ipse ꝓpe exanguis cũ semiam
mis regio comitatu domũ se reciperet· ꝑuenisset q· ad sũmũ cons primũ uicũ· ab his
qui missi ab tarquinio fugientẽ consecuti erant· intẽficitur· Creditur quia non ab
horret á cætero scelere· ammonitu tulliæ id factũ· Carpento certe id qd satis constat·
in forũ inuecta· nec reuerita coetũ uirorũ· euocauit uirũ e curia· regẽq· prima ap
pellauit· A quo facessere iussa ex tanto tumultu· cũ se domũ reciperet· ꝑuenisset
q· ad summũ cyprium uicũ· ubi nuꝑ dianiũ fuit· flectenti carpentũ dextera· in urbi
um cliuũ· ut in collẽ esquiliariũ eueheretur· restitit pauidus atq· inhibuit frenos

is qui iumenta agebat. iacentē q. dominæ seruiū trucidatū ostendit. foedū inhumatū q. Inde
traditur scelus. monimento q. locus est. sceleratū uicū uocant. quo amens agitantibus furiis
sue. sui legitimi quondam. .i. seruii hostilii.
sororis ac uiri tullia ꝑ patris corpus carpentū egisse fertur. partē q. sanguinis ac cædis patrinæ
.ipsa
cruento uehiculo contaminata respsaq. tulisset ad penates suos iuriq. sui. quibus iratis malo
regni principio similes ꝓpediē exitus sequerentur. Seruius tullius regnauit annos iiij.
et xl. ita ut bono etiā moderato q. regi succedenti difficilis emulatio eēt. Cæterū id quoq.
seruii tullii.
ad gl̄am accessit. qd cū illo simul iusta ac legitima regna occiderunt. Id ipsū tā mite
quia unius est deponere eū in animo habuisse quidā auctores sunt. ni scelus in testimum
[illegible] liberandæ patriæ consilia agitandi intuenisset. Inde. L. tarquinius regnare ac
lucius tarquinius
nomīto [illegible]
cepit. cui suꝑbo cognomē facta indiderunt. quia socerū gener sepultura ꝓhibuit. romu
serusum. .i.
lū quoq. in sepultū perisse dictitans. Primores patrū quos seruii rebus fauisse crede
bat. interfecit. conscius deinde male quærendi regni. ab se ipso aduersus se exem
plū capi posse. armatis corpus circū sepsit. Neq. enī quicquā ꝑter uim habebat. ut qui neq.
uiris.
populi iussu. neq. auctoribus patribus regnaret. Eo accedebat. ut in caritate ciuium
nihil spei reponenti. metu regnū tutandū eēt. Quē ut pluribus incuteret. cognitiones
capitaliū rerū sine consiliis ꝑ se solus exercebat. ꝑ q. eā causā occidere. in exiliū agere.
bonis multare quos poterat. non suspectos modo aut inuisos. sed unde nihil aliud
quā ꝑdā sperare posset. Precipue ita patrū numero imminuto. statuit nullos in
patres legere. quo contemptior paucitate ipsa ordo eēt. minusq. ꝑ se nihil agi indig
.i. capitulum.
narentur. Hic enī regū primus ut traditur a prioribus morē de omībus senatum
consulendi soluit. domesticis consilis rē. ꝑ. amministrauit. bellū. pacē. foede
.i. sine.
ra societates. ꝑ se ipse cū quibus uoluit iniussu populi ac senatus fecit. diremitq. lati
norū sibi maxime gentē conciliabat. ut peregrinis quoq. opibus tutior int̄ ciues
eēt. Neq. hospitia modo cū primoribus eorū sed affinitates quoq. iungebat. octa
.i. diu
uio mamilio tusculano. Is longe princeps latini nominis erat. si famæ credimus.
lucius tarq.
ab ulixe deaq. circe oriundus. Ei mamilio filiā nuptū dat. Per quē et nuptias
multos sibi cognatos amicosq. eius conciliat. Iam magna tarquinii auctoritas
int̄ latinorū ꝓceres erat. Cū in diē certā ut ad lucū ferentinæ conueniant in
dicit. eē quæ agere de rebus cōmunibus uelit. Conueniunt frequentes prima
luce. Ipse tarquinius diē quidē seruauit. sed paulo ante quā sol occideret uenit.
Multa ibi toto die in concilio uariis iactata sermonibus erant. Turnus herdonius
ab aricia ferocit̄ in absentē tarquiniū erat inuectus. haud mirū eē suꝑbo inditū
romæ cognomē. Iā enī ita clam quidē mussitantes. uulgo tam̄ eū appellabant.

An qui equa superbus ee · qua ludificari sicome nom latinu · ⁊ principibus senu longe abdo
mo excitis · ipsu q̄ concilio inducere non adee · temptari pfecto pacientia · ut sinu gua acce
perint · obnoxios pmat · Cui enim non apparere affectare eu imperu in latinos · ⁊ qd si sub be
ne crediderint ciues · aut si credtu illud et non raptu parricidio sit · credere et latinos ·
quamqua ne sic quide alienigenæ deberet · si in suos ciuis peniret · quippe qui alius
palios trucidentur · eculatu eant · bona amittant · quid spei melioris latinus porten
di · ⁊ si se audiant · domu sua queq · inde abituros · neq · magis obseruaturos die concu
lii · qua ipse qui induxerit obseruet · Hæc atq · alia eo de pnentia sedituosus facinoro sus
q · homo · his q · artibus oppressum dissereret · uenit tarquinius · Is finis oratio
ni fuit · Auersionis ad tarquiniu salutandu · Qui silentio facto · monitus a primis ·
ut purgaret se · qd id temporis uenisset · disceptatore an se sumptu inter patre et fi
liu · cura reconciliandi eos in gram moratu ee · et quia ea res exemisset illu die · ⁊
postero die acturu quæ constituisset · Ne id quide aburno tulisse tacitu ferunt ·
dixisse enim nulla breuiore ee cognitione · qua inter patre et filiu · paucis q · transigi uer
bis · posse · ni pareat patri · habiturum infortuniu ee · Hæc aricinus in rege romanu
increpans · ex concilio abiit · Qua re tarquinius aliquanto qua ui debatur egriusfe
rens · confesti turno nece machinatur · ut eunde terrore quo ciuiu animos domi op
pressera · latinis inicere · et quia p imperio pala interfici non poterat · oblato falso
crimine insonte oppressit · Per aduersæ factionis quosda aricinos seruu turmi auro cor
rupit · in diuersoriu eius uim magna gladioru inferri clam sineret · Et cu una nocte
pfecta essent · tarquinius paulo ante luce accitis ad se principibus latinoru · quasi
re noua perturbatus · mora sua hesterna uelud deoru quada prudentia illata aut sa
lutis sibi atq · illis fuisse · aburno dicit sibi et primoribus populoru parari nece · ut
ut latinoru solus imperu teneat aggressuru fuisse hesterno die in concilio · dila
ta re ee · qd auctor concilii defuerit · que maxime peteret · inde illa absentis in
sectatione ee nata qd moran do spe destituerit · non dubitare si uera deferantur ·
quin prima luce ubi uentu in concilium sit · instructus cu coniuratoru manu armatus q ·
uenturus sit · duci gladioru ingente ee numeru ad eu conuectu · id uanu nec ne sit ·
exemplo sciri posse · rogare eos ut inde secu ad turnu ueniant · Suspecta fecta rem
et ingeniu turni ferax · et oratio hesterna · et mora tarquinii qd ui debatur ob ea dif
ferri cædes potuisse · Et unt inclinatis quide ad credendu animis · tamen nisi gladius
deprehensis cætera uana existimaturi · Ubi est eo uentu ⁊ turnu ex somno excitu
circu sistunt custo des · comprehensis q · seruis qui carnifice domini ui parabant · cu

gladu abdit ex omnibus locis diuerticuli p̃raherentur · enim uero manifesta resuſa · In
iectæ q̃ turno catenæ · et confestim latinorũ concilĩ magno cũ tumultu aduocatur · Ibi
tam atroxinuidia orta est gladiusin medio positus · ut indicta causa nouo genere loci
delectus ad caput aquæ ferentinæ crate supne iniecta saxisq̃ congestus mergeretur · Re 52
uocatus deinde ad concilĩ latinis tarquinius · collaudatisq̃ quiturnũ nouantẽ res
p̃ manifesto parricidio merita poena affecissent · ita uerba fecit · posse quidẽ sẽ uetusto
iure agere · quod cũ oĩs latini ab alba oriundi sint · in eo foedere teneantur · quod ab
illo resoĩs albana cũ coloniisuus in romanũ cesserit imperiũ · cæterũ sẽ utiliusid
magisomniũ causa censere · ut renouetur id foedus · secta q̃ post iusfortuna · p̃ · r · ut
participes latini fruantur quã urbiũ excidia uastationesq̃ agrorũ · quasanco
priusq̃ patre deinde suo regnante ppessi sint · sẽp aut expectent · aut paciantur ·
Haud difficĩlĩ p̃suasũ est latinis · quamquã in eo foedere superior romana reserat ·
Cæterũ et capita nominis latini stare ac sentire cũ rege uidebant · et turnussiui cuiq̃
periculi si aduersatus ẽet · recenserat documentũ · ita renouatũ foedus · indictũ q̃
iunioribus latinorũ ex foedere die certa ad lucũ ferentinæ armati frequentes ad
essent · Quubi ad edictũ romani regis ex oĩbus populis conuenere · nẽ ducẽ suũ
neue sceptrũ imperiũ p̃pria ue signa haberent · miscuit manipulos ex latinis roma
nisq̃ · ut ex binis singulos faceret · binis q̃ ex singulis · ita geminatis manip̃lis
centurionesimposuit · Nec ut in iustus in pace rex · ita dux belli prauus fuit · quin
ea arte æquasset superiores reges · nẽ degeneratũ in alius huic quoq̃ decori offecis
set · Is primus suo ceis bellũ indu centos amplius post suã ætatẽ annos mouit · sues
sã q̃ pometiã ex bis sui cæpit · Ubi cũ diuidenda p̃da · xl · talenta argenti recoepisset ·
concepit animo eã amplitudinẽ iouis templi · quæ digna deũ hominũq̃ rege ·
quæ romano imperio · quæ ipsius etiã loci maiestate ẽet · capti uã pecuniã in ædi
ficationẽ eius templi sepositi · Excepit deinde eũ lentus spe bellũ · quo gabi
os ppinquã urbẽ nequiquã ui adortus · cũ obsidendi quoq̃ urbẽ spes pulsoa moe
nibus ademptа ẽet · postremo minime ante romana fraude ac dolo aggressus
est · Nam cũ uelud posito bello fundamenti templi faciendi salusq̃ urbanis ope
ribus intentũ se ẽe simularet · sextus filius eius qui minimus ex tribus erat · transfu
git ex composito gabios · patris in sẽ sẽ seuitiã intolerabilẽ conquerens · iam abali
enis in suos uertisse superbiã · et liberorũ quoq̃ eũ frequentiæ tedere · ut quã in
curia solitudinẽ fecerit · domi quoq̃ faciat · nequã stirpẽ neq̃ heredẽ regni relin
quat · se quidẽ inter tela et gladios patris elapsũ · nihil usquã sibi tutiũ nisi apud

hostem Lucii tarquinii credidisse. nā ne errarent manere his bellū qđ positū
simuletur et per occasionē eū incautos inuasurū. Qđ si apud eos supplicibus lo
cus non sit. perraturū sē omne latiū. uulscosq. sē inde et æquos et hernicos pe
titurū. donec ad eos perueniat. qui á patrū crudelibus atq. impius supplicius te
gere liberos sciant. forsitan etiā ardoris aliquid ad bellū armaq. sē aduersus
superbissimū regē ac ferocissimū populū inuenturū. Cū si nihil morarentur
infensus ira porro inde abiturus uideretur. benigne ab gabinis excipitur. Ue
tant mirari si qualis in ciues qualis in socios. talis ad ultimū in liberos eēt. In sē ipsū
postremo seuiturū si alia desint. sibi uero gratū aduentū eius eē. futurūq.
credere breui ut illo adiuuante a portis gabinis sub romana moenia bellum
transferatur. inde in consilia publica adhiberi. ubi cū de aliis rebus ad sentire
sē ueteribus gabinis diceret. quibus hæ notiores essent. ipse identidē belli auctor
esset. in eo sibi præcipuā prudentiā adsumere. qđ utriusq. populi uires nosset.
sciretq. inuisā profecto supbiā regiā ciuibus eē. quā ferre ne liberi quidē potuis
sent. Ita cū sensim ad rebellandū primores gabinorū incitaret. Ipse cū promptis
simis iuuenū prædatū atq. in expeditiones iret. et dictis factisq. omnibus ad fal
lendū instructis uana adcresceret fides. dux ad ultimū belli legitur. Ibi cū in
scia multitudine quid ageretur. proelia parua inter romā gabiniosq. fierent.
quibus plerūq. gabina res superior esset. Tū certatī sūmi infimiq. gabinorum.
sex. tarquiniū dono deū sibi missū ducē credere. apud milites uero obeundo
pericula ac labores pariter. prædā munifice largiendo tanta caritate eē. ut
non pater tarquinius potentior romæ quā filius gabus esset. Itaq. post quā
satis uiriū collectū ad oīs conatus uidebat. tū ex suis unū exsciscitatū romā
ad patrē mittit. quid nā sē facere uellet. quando quidē ut oīa unus popu
lis gabinis facere posset ei dii dedissent. Huic nuntio quia credo dubiæ fidei
uidebatur. nihil uoce responsū est. Rex uelut deliberabundus in ortū ædiū
transit. sequenti nuntio filii. Ibi in ambulans tacitus. sūma papauerū capita dici
tur baculo decussisse. Interrogando expectandoq. responsū nuntius fessus ut
re inpfecta redit gabios. quæ dixerit ipse. quæq. uiderit refert. seu ira. seu odio.
seu supbia insita ingenio. nullā eū uocē emisisse. Sexto ubi quid uellet parens quidue p̄
ciperet tacitis ambagibus patuit. primores ciuitatis criminando alios apud po
pulū. alios sua ipsos inuidia oportunos interemit. Multi palā quidē. in quibus
minus speciosa criminatio erat futura clam interfecti. Patuit quibusdā uolentib;

sextū tarquiniū

papauerū capita

fuga. aut in exiliū acti sunt. absentiū q. bona iuxta atq. intemptorū diuisa fuere. largitiones
inde p̄dæ q. et dulcedine priuati commodi sensus malorū publicorū adimi. donec orba consi
lio auxilio q. gabina res. regi romano sine ulla dimicatione in manū traditur. Gabius recep 55
tis tarquinius pacē cū equorū gente fecit. foedus cū tuscis renouauit. inde ad negocia urbana
animū conuertit. Quorū erat primū. ut iouis templū in monte tarpeio. monimentū reg
ni sui nominis q. relinqueret. Tarquinios reges ambos. patrē uoluisse. filiū ꝑfecisse. et ut
libera á cæteris religionibus area eēt tota iouis templi q. eius qđ inedificaretur. ex augu
rato fana sacella q. statuit. quæ aliquot ibi a tacio rege primū in ipso discrimine aduer
sus romulū pugnæ uota. consecrata. inaugurata q. postea fuerant. Int̄ principia conden
di huius operis mouisse num̄ ad indicandā tanti imperii molē traditur deos. Nam cū
omniū sacellorū exaugurationes ammitterent aues. in termini fano non addixere. id
augurium. q. omen auguriū q. ita acceptū est. non motā termini sedē. unū q. eū deorū non euoca
tū. sacratis ibi finibus firma stabilia q. cuncta portendere. Hoc perpetuitatis auspicio
ꝓdigium. accepto. secutū aliud magnitudinē imperii portendens ꝓdigiū est. Caput huma
caput hūanū. nū integra facie aperientibus fundamenta templi dicitur apparuisse. quæ uisa spe
cies. haud ꝑ ambages arcē eā imperii caput q. rerū fore portendebat. id q. ita cecinere ua
tes. qui q. in urbe erant. quosq. ad eā rem consultandā ex ætruria acciuerant. Augeba
tur ad impensas regis animus. Itaq. pomptinæ manubiæ quæ ꝑducendo ad culmen
operi destinatæ erant. uix in fundamenta subpeditauere. Eo magis fabio preter quā
qđ antiquior est. crediderim. xl. ea sola talenta. quā pisoni. qui. xl. milia pondo ar
genti seposita in eā rē scribit. quia summā pecuniæ neq. ex unius tū urbis p̄da sperandam.
et nullius ne horū quidē magnificentiæ operū fundamenta non exuperaturam.
Intentus ꝑficiendo templo. fabris undiq. ex ætruria accitis. non pecunia solū ad id 56
publica est usus. sed etiā operis ex plebe. qui cū haud patrius et ipse militiæ adde
retur. labor minus tam̄ plebs grauabatur. sé templa deū ex ædificare manibus suis.
Quæ postquā et ad alia ut specie minora sic laboris aliquando maioris traduceban
tur opera. foros in circo faciendos. cloacā q. maximā receptaculū omniū purgamen
torū urbis sub terra agendā. Quibus duobus operibus uix noua hæc magnificentia
quicquā adæquare potuit. His laboribus exercita plebe. quia et urbi multitudi
nē ubi usus n̄ eēt. oneri rebatur eē. et colonis mittendis occupari latius imperii fines
uolebat. signiā circ eiosq. colonos misit. p̄sidia urbi futura t̄ra mariq. Hæc agen
portentū. ti portentū terribile uisū. Anguis ex colūna lignea elapsus. cū terrorē fugā q. in
anguis. regiā fecisset. ipsius regis non tā subito pauore ꝑculit pectus. quā anxius imple

desunt duo folia.

uit auris. Itaq; cum ad publica prodigia Etrusa tantum vates adhiberentur: hoc velut domestico exterri/
tus visu. delphos. ad maxime inditum in terris oraculū mittere statuit. Neq; responsa sortium ulli aly
cōmittere ausus. duos filios per ignotas ea tempestate tras. ignotaq; maria in greciam misit. Titus
et Arruns profecti ¶ Comes ys additus ℓ Junius Brutus Tarquinia sorore regis natus. Juuenis a/
lius ingenio q; cuius simulacionē induerat. Is cum primores ciuitatis in quibus fratrem suum
ab auunculo interfectū audisset: neq; in animo suo quicq̄m regi timendū neq; in fortuna cō/
cupiscendū relinquere statuit. contemptuq; tutus esse. vbi in ure parum presidy esset. ergo ex
industria factus. ad mutacionē stulticie, cum se suaq; prede esse regi sineret: Bruti quoq; haud
abnuit cognomen. ut sub obtentu eius cognominis. liberator ille populi romani. animus la/
tens aperiretur tempore suo. Is tum a Tarquinijs ductus. delphos. ludibrium verius. q̄m cōme.
aureū baculum īduso corneo cauato ad id baculo. tulisse donum Appollini dicatur: per amba/
ges effigiem ingenij sui ¶ Quo postq̄m ventum est. perfectis patris mandatis. cupido īces/
sit animos iuuenū sascatandi ad quem eorū regnum romanū esset venturum ¶ Ex infimo
specu voce reddita ferunt. Imperium sūmum rome habebit qui vūm primus o iuuenes
osculū matri tulerit ¶ Tarquinij ut sortus qui rome relictus fuerat. ignarus responsi. expersq;
imperij esset. rem summa ope taceri iubent. Ipsi inter vter prior. ad romā redissent. matri os/
culū daret sorti permittūt. Brutus alio tractus spectare pythicam vocem. velut si prolassus ce/
adisset terrum osculo contigit scilicet q; ea cōmunis mater omniū mortaliū esset ¶ Reditū
inde romam vbi aduersus Rutulos bellum sūma vi parabatur. Ardeam rutuli habebāt. 57
gens ut in ea regione atq; in ea etate diuicijs p̄pollens. eaq; ipsa causa belli fuit. q; rex Ro/
manus ad ipse exhaustus magnificencia publicorum operū cum preda delinire popula/
rū animos studebat. preter aliam superbiā regno infestos eaq; quod se fabrorū minis/
teryis ac seruili tamdiu habitos ope ab rege īdignabantur. Temptata res est primū si pri/
mo impetu capi ardea posset. vbi id parū processit. obsidione municionibusq; cepti
premi hostes. In hys statuus ut fit. longo magis q̄m a bello satis liberi cōmeatus e/
rant primoribus tamē magis q̄m militibus. Regij quidem iuuenes interdū otium cōui/
uys comessacionibusq; inter se terebant. Forte potantibus ys apud sex Tarquinium vbi et
Collatinus cenabat. Tarquinius. Egerij filius Incidit de vxoribz mentio. suam quisq;
laudare variis modis. Inde certamine accenso Collatinus negat verbis opus ee pau/
cas id quidē horis posse fari quantum ceteris prestet lucrecia sua. Quin si vigor iuuen/
te inest conscendimus equos tuissimusq; presentes mirum ingenia. Id cuiq; spectatis/
simū sit. quod īopinato viri aduentu occurrerit oculis īcaluerunt vino. age sane

omnes citatis equis aduolant romam. quo cum primus se intendentibus tenebris per-
uenissent. pergunt inde colaciam. vbi lucreciam haud quaqm̄ ut regias nurus quas
in ī conuiuio luxuq; cum equalibus viderant tempus terentes. sed nocte sera deditā
lane. inter lucubrantes ancillas in medio edium sedentē inueniunt. Muliebris cer-
tamīs laus penes lucreciam fuit. adueniens vir Tarquinyq; benigne suscepti. Vic-
tor maritus comites īuitat regios iuuenes. Ibi sex tarquinium mala libido lu-
crecie per vim stuprande capit. tum forma. tum spectata castitas īcitat. Et tum
quidem a nocturno iuuenili ludo in castra redeunt. Paucis interiectis diebus. sex
Tarquinius inscio colatino cum comite vno colaciam venit vbi exceptus benigne ab
ignaris consilij. tum post cenam in hospitale cubiculū ductus esset. amore ardens.
postqm̄ satis tuta circa sopitiq; omnes videbāt̄ stricto gladio ad dormientē lucreciā
venit sinistraq; manu mulieris pectore oppresso. tace lucrecia inquit. sex tarquini-
us sum. ferrum in manu est. morieris si emiseris vocē. Cum pauida e somno mu-
lier prope mortem īminentem videret. tum tarquinius fateri amorem. orare.
miscere precibus minas. versare in omnes partes muliebrem animū. vbi ob-
stinatā videbat. et ne mortis quidem metu inclinari. addit ad metū dedecus. Cū
mortua iugulatū seruum nudum posituru ait. ut in sordido adulterio necata di-
catur. Quo terrore cum vicisset obstinatam pudiciciam. velut victrix libido. pro-
fectusq; inde tarquinius ferox expugnato decore muliebri esset. Lucrecia mesta tā-
to malo Romā nuncium eundem ad patrem ardeamq; ad virum mittit ut cum
singulis amicis fidelibus veniant. Ita facto maturatoq; opus esse rem atrocem
incidisse S. p. lucrecius cū P valerio volesi filio Colatinus cū L. Iunio bruto
venit Cum quo forte Romam rediens ab nuncio vxoris erat conuentus lucreciā
mestam in cubiculo sedentē inueniunt aduentu suoꝝ lacrime oborte. Querēti-
q; viro Satin salue. Minime inquit. Quid enī salui est mulieri amissa pudicicia?
Vestigia viri alieni colatine in lecto sunt tuo. Ceterū corpus est tantū violatum
animus insons mors testis erit. Sed date dextras fidemq; haud īpune adul-
tero fore. Sex est tarquinius qui hostis pro hospite priori nocte vi armatus. mi-
chi sibiq; si vos viri estis pestiferum hinc abstulit gaudium. Dant ordine oēs
fidem. consolantur egram animi auertendo noxam a coacta. in autorē delicti

Tarquinij scelus in lucretia

mentem pectare non corpus. et vnde consilū affuerit. aulpam abesse. Vos inquit videritis quid illi debeatur. Ego me etsi pectato absoluo supplicio non libero. Nec ulla deinde impudica lucretie exemplo viuet. Cultrū quē sub veste abditū habebat. eū in corde defigit. plapsaq; in vulnus morbunda cecidit. Conclamat vir paterq; Brutus illis luctu occupatis cultrū ex vulnere lucretie extractū manantem cruore p̄ se tenēs per hunc inquit castissimū ante regiam ūuriā sanguinē iuro. vosq; dy testes facio. me L Tarquiniū superbū cum scelerata coniuge. et omni liberorū stirpe. ferro ignisq; quacūq; de hinc vi possim exequuturū. nec illos nec aliū quēquā regnare rome passurū. Cultrū deinde collatino tradidit. Inde lucretio et valerio stupentib⁹ miraculo rei vnde nouū in bruti pectore ingeniū. vt preceptum erat iurant. totiq; a luctu versi in iram brutū iam inde ad expugnandū regnū vocantem sequūtur ducem. Elatum domo lucretie corpus in forū deferunt. Concientq; miraculo. ut fit. rei noue. atq; in dignitate hoiēs. pro se quisq; scelus regium ac vim querūtur. adiouent tum patris tristiaa tum brutus castigator lachrimarū atq; inertiaū querelarū. autorq; quod viros qd' romanos decoret. arma capiendi aduersus hostilia ausos. Feruentissimus quisq; iuuenū cum armis voluntarius adest. sequitur et cetera iuuentus. Inde pari presidio relicto colatie ad portas. custodibusq; datis ne quis eū motū regibus nūciaret. Ceteri armati duce brutō romā p̄fecti. vbi eo ventū est quacūq; incedit armata multitudo pauorē ac tumultū facit. Iterūsus vbi anteire primores ciuitatis videt. quidnā sit. haut temere esse ventur. Nec minorē motū animorū rome tam atrox res fiat q̄m colatie fecerat. Ergo ex omnibus locis vrbis in forū curritur. Quo simul ventū est. preco ad tribunū celerū in quo tum magistratu forte brutus erat p̄lm aduocauit. Ibi orō habita nequaq̄m eius pectoris ingenijq; qd' simulatū ad eam diem fuerat. de vi ac libidine sex Tarquinij de stupro īfando lucretie. et miserabili cede. de orbitate tri/capitini aui morte filie. causa mortis. indignior miserabiliorq; esset. Addita superbia ipīus regis miseriaq; et labores plebis. in fossas cloacasq; exhauriendas demersę. Romanos hoiēs olim victores circa populor opifices ac lapicidas p bellatorubz factos. Indigna seruij tullij regis mēorata dedes. et inuecta corpore patris. nephando vehiculo filia. Inuocatiq; vltores parentū dy. Hijs atrocioribz q; cedo alijs que p̄ns rerū indignitas haut quaq̄m velatu scriptorubz facilia

subicijt meōratis. incensā multitudinē perpulit. ut imperiū regi abrogaret. exulesq̄
esse iuberet l Tarquiniū cū coniuge ac liberis. Ipse iunioribus qui vltro noīa dabāt.
lectis. armatisq̄. ad concitandū inde aduersus regē exercitū ardeam est ꝓfectus. im
periū in vrbe lucrecio p̄fecto vrbis iā ante ab rege īstituto relinq̄t. Int' hūc tumul
tū Tullia domo ꝓfugit. execrantibꝫ quacūq̄ īcedebat viris mulieribusq̄. Harū rerū
nūcijs in castra perlatis. cū re noua trepidus rex ꝑgeret romā ad cōprimēdos mot⁹.
flexit viā brutus. senserat enī aduentū ne obuius fieret. Eodēq̄ fere tp̄e diuisis i
tineribꝫ. brutus ardeam. tarquini⁹ romā venere. Tarquinio clause porte exiliūq̄ in
dictū. liberatorē vrbis leta castra accepere. Exactiq̄ inde liberi regis duo prēm secuti
st̄. qui exulatū cere in etruscos ierūt. Sex tarquini⁹ sabios tanq̄ in suū regnum
ꝓfectus. ab vltoribus veterū simulatū quas sibi ipē cedibus rapinisq̄ cōcitauerat
est interfectus. l Tarquini⁹ superbus regnauit annos v. et xl. Regnatū rome ab
condita vrbe. ad liberatam. annos CC liiij. Duo consules inde comicijs Centuratis
a p̄fecto vrbis. ex cōmentarijs seruij tullij creati st̄. l. Juni⁹ brut⁹. et l. Tarq̄ni⁹ colatin⁹

Lib. 11.

Liberi iam hinc ꝓpli romani. res bello paceq̄ gestas. annuos magistratus. īperiaq̄
legū potenciora q̄m hoīm ꝑagam. Que lib'tas ut lecior esset ꝓximi regis suꝑbia
fecerat. Nā priores ita regnauerūt ut haud īmerito deinceps oēs conditores partium
cepte vrbis. quas nouas ipī sedes. ab se aucte multitudini addiderūt. numerent. Neq̄
ambigitur quin brutus idem. qui tm̄ glorie suꝑbo exacto rege meruit. pessimo publi
co id facturus fuerit. si libertatis īmature cupidine. priori regū alicui regnū extorsis
set. Quid enī futurū fuit si illa pastorū aduenarūq̄ plebs tr̄nsfuga ex suis ꝓplis sub tute
la īuiolati templi. aut libertatem. aut certe īpunitatē adepta. soluta regio metu. agitari
cepta esset. Tribunicijs procellis. et in aliena vrbe. cū patribus serere certamina. priusq̄
pignora cōiugium ac liberorū. caritasq̄ ipsius soli. cui longo tempore assuescitur. a
nimos eorū consociasset? Dissipate res. nondū adulte. discordia forent. quas fouit
tr̄nquilla temperacio imperij. eoq̄ nutriendo perduxit. ut bonā frugem libertatis
maturis iam viribus ferre posset. Libertatis autem originē. inde magis. quia annu
um imperium consulare factū est q̄m qd' diminutum quicq̄m sit. ex ~~parte~~ regia potes
tate. Numeres omnia iura. oīa insignia. primi consules retinuere. Id modo cautum est
ne si ambo fasces haberent. duplicatus terror videtur. Brutus prior cōcedente collega
fasces habuit. qui non acrior vindex libertatis fuerat q̄m deinde custos. Omnium
primum auidum noue libertatis populum. ne postmodum flecti precibus aut
donis regijs posset iureiurando adegit. neminem rome passuros regnare. Dein
de quo plus virium in senatu ~~etiam~~ fre

quentia etiã ordinis faceret. cædibus regis diminutũ patrũ numerũ. primoribus equestris
gradus electis. ad trecentorũ summã expleuit. Traditũ q. inde fertur. ut in senatum
uocarentur. qui patres. qui q. conscripti essent. Conscriptos uidelicet nouũ senatũ appel
labant lectos. Id mirũ. quantũ ꝓfuit ad concordiã ciuitatis. iungendosq. patribus
plebis animos. Rerũ deinde diuinarũ habita cura. et quia quædã publica sacra ꝑ ipsos
reges factitata erant. nec ubi ibi regũ desideriũ eẽt. regẽ sacrificolũ creant. Id sacerdo
tiũ pontifici subiecere. ne additus nomini honos aliquid libertati cuius tunc prima
erat cura. officeret. Ac nescio. an nimis undiq. eã minimis rebus muniendo modũ ex
cesserint. Consulis enim alterius cũ nihil aliud offenderit. nomen inuisũ ciuitati fu
it. nimiũ tarquinios regno assuesse. iniciũ a prisco factũ. regnasse dein seruiũ tulliũ.
ne interuallo quidẽ facto oblatũ. tamquã alieni regni suꝑbũ tarquiniũ uelud here
ditatẽ gentis scelere ac ui repetisse. pulso superbo penes collatinum imperium eẽ.
nescire tarquinios priuatos uiuere. non placere nomen. periculosũ libertati eẽ.
Hinc primo sensim temptatũ animos sermo ꝑ totã ciuitatẽ est datus. sollicitã q. suspitio
ne plebẽ brutus ad contionẽ uocat. Ibi omniũ primũ iusiurandũ populi recitat. ne
minẽ regnare passuros. nec eẽ romæ. unde periculũ libertati foret. id summa ope
tuendũ eẽ. neq. ullã rem quæ eo pertineat contempnendã. inuitũ se dicere homi
nis causa. nec dicturũ fuisse. ni caritas r. p. uinceret. non credere. p. r. solidã liber
tatẽ recuperatã eẽ. regiũ genus. regiũ nom. non solũ in ciuitate. sed etiã in imperio
eẽ. id officere. id obstare libertati. Hunc tu inquit tua uoluntate. L. tarquini remo
ue metũ. memini. mecũ fatemur eiecisti reges. absolue beneficiũ tuũ. aufer hinc
regiũ nomen. Res tuas tibi non solũ reddent ciues tui auctore me. sed siquid deest.
munifice augebunt. Amicus abi. exonera ciuitatẽ uano forsitan metu. ita ꝑ sua
sũ est animis cũ gente tarquinia regnũ hinc abiturũ. Consuli primo tam no
uæ rei ac subitæ ammiratio incluserat uocẽ. Dicere deinde incipientẽ primores
ciuitatis circũsistunt. eadẽ multis ꝑcibus orant. et cæteri quidẽ mouebant minus.
postquã spur. Lucretius maior ætate ac dignitate socer ꝑterea ipsius. agere uariæ
rogando alternis suadendo q. coepit. ut uinci se consensu ciuitatis pateretur.
Timens consul. ne postmodũ priuato sibi eadẽ illa cũ bonorũ amissione addi
ta q. alia insuꝑ ignominia accederent. abdicauit se consulatu. rebusq. suis om
nibus lauiniũ translatis. ciuitate cessit. Brutus ex. s. c. ad populũ tulit. ut omẽs
tarquiniæ gentis exules essent. Collegã sibi comitiis centuriatis creauit. p. ualeriũ.
quo adiutore reges eiecerant. Cũ haud cuiquã in dubio eẽt. bellũ ab tarquiniis

consulis n̄ inuisũ

brutus.

imminere. id quidē spe omniū serius fuit. cæterū id qđ non timebant ꝑ dolū ac ꝓdi
tionē ꝓpe libertas amissa est. Erant in romana iuuentute adulescentes aliquot.
nec hi tenui loco orti. quorū in regno libido solutior fuerat. æquales sodales q. adoles
centiū tarquiniorū. assueti more regio uiuere. eā tū æquato iure omniū licentiā quæ
rentes. libertatē aliorū in suā uertisse seruitutē. inter se conquærebantur regē ho
minē ēē. a quo impetres ubi uis. ubi in curia sit opus. ēē grāe locū ēē beneficio. et
irasci et ignoscere posse. int̄ amicū atq. inimicū discrimen nosse. leges rem surdā.
inexorabilē ēē. salubriorē meliorē q. inopi quā potenti. nihil laxamenti nec
ueniæ habere. si modū excesseris. periculosū ēē in tot humanis erroribus sola
innocentia uiuere. Ita iam sua sponte ægris animis legati ab regibus supueniunt.
sine mentione reditus. bona tantū repetentes. Eorū uerba postquā in senatu au
dita sunt. ꝑ aliquot dies ea consultatio tenuit. né non reddita belli causa. reddita
belli materia et adiumentū essent. Interī legati alii alia moliri. a ꝑte bona repetentes.
clam recuperandi regni consilia struere. et tamquā ad id qđ agi uidebatur. ambigentes
nobiliū adulescentiū animos ꝑtemptant. á quibus placide oratio accepta est. his litte
ras ab tarquiniis reddunt. et dé accipiendis clam nocte in urbē regibus colloquuntur.
uitellus 4 uitellis aquiliisq. fratribus primo commissa res est. Uitelliorū soror consuli nupta bru
to erat. Iam q. ex eo matrimonio adulescentes erant liberi. titus tyberiusq. eos quoq. in
societatē consilii auunculi assumunt. Preterea aliquot et nobiles conscii assumpti.
quorū uetustate memoria abiit. Interī cū in senatu uicisset sententia. quæ censebat
reddenda bona. eā q. ipsā causā moræ. in urbe haberent legati. qđ spaciū ad uehicu
la comparanda á consulibus sumpsissent. quibus regū asportarent res. Omne id
tempus cū coniuratis consultando absumunt. euincunt q. instando. ut litteræ si
bi ad tarquinios darentur. nam alit̄ qui credituros eos non uana ab legatis sup̄tan
tis rebus afferri. Datæ litteræ. ut pignus fidei essent. manifestū facinus fecerissent.
2 Nam cū pridie quā legati ad tarquinios ꝓficiscerentur. et cænatū forte apud uitel
lios eēt. coniurati q. ibi remotis arbitris multa int̄ se de nouo ut fit consilio egissent. ser
monē eorū ex seruis unus excepit. qui iam antea id senserat agi. Sed eā occasi
onē ut litteræ legatis darentur. quæ deprehensæ rem coarguere possent. ex
pectabat. Postquā datas sensit. rē ad consules detulit. Consules ad depre
hendos legatos coniuratosq. ꝓfecti domo. sine tumultu rē omnē oppressere.
Litterarū in primis habita cura. né interciderent. Proditoribus exemplo in
uincula coniectis. dé legatis paululū addubitatū est. et quamquā uisi sunt

cõmisisse ut hostiũ loco essent · uis tamen gentiũ ualuit · De bonis regis quæ reddi
ante censuerant res integra refertur ad patres · ibi uicti ira · uetuere reddi ue
tuere in publicũ redigi · Dirripienda plebi sunt data · ut contracta regia præda
spẽ in ppetuũ cũ his pacis amitteret · ager tarquiniorũ qui inter urbẽ actibe
rim fuit · Hoc forte ibitũ segetes farris dicitur fuisse matura messi · quẽ campi
fructũ quia religiosũ erat consumere · desectã cũ stramento segetẽ · magna uis
hominũ simul inmissa corbibus fudere in liberi tenui fluentẽ aqua · ut medius
caloribus solet · Ita inuadis hesternis frumenti aceruos sedisse in limo · in
sulã inde paulatim et alius quæ fert temere flumen eo dẽ inuectis factã · pos
tea credo additos moles manuq · ad uitũ · ut tã eminens area firmaq · tẽplisquo
q · ac porticibus sustinendis esset · Direptis bonis regũ damnati proditores
sũptũq · supplicii conspectus eo quod poenæ capiendæ ministerii patri de
liberis consulatus inposuit · et qui spectator erat amouendus · eũ ipsũ fortu
na exactorẽ supplicii dedit · Strabant deligati ad palũ nobilissimi iuuenes
sed a cæteris uelut abignotis captibus · Consulis liberi omniũ inse auerterant
oculos · Miserebatq · non poenæ magis homines quã sceleris · quo poenã meri
ti essent · illos · eo potissimũ anno · patriã liberatã · patrẽ liberatorẽ · con
sulatũ ortũ ex domo unia · patres · plebẽ · quic quid deorũ hominũq · romanorũ
esset in duxisse in animũ ut superbo quondã regi · tũ infesto exuli proderent ·
Consules in sedẽ processere suã · missiq · lictores ad sumendũ supplicii nudatos
uirgis ceduntq · securiq · feriunt · cũ inter omne tẽpus pater ultusq · et ostium spec
taculo esset · eminente animo patrio inter publicæ poenæ ministeriũ · se
cundã poenã nocentiũ · ut in utrãq · partẽ arcendis sceleribus exemplum
nobile esset · præmiũ indici pecunia ex ærario · libertas · et ciuitas data ·
ille primũ dicitur uindicta liberatus · quidã uindiciæ quo q · nomen
tractũ ab illo putant · uindicio ipsi nomen fuisse · post illũ obseruatũ
ut qui ita liberati essent in ciuitatẽ accepti uiderentur · His sicut acta erant
nunciatis incensus tarquinius non dolore solũ tantæ adinitiũ cadentis spei
sed etiã odio iraq · post quã dolo uiã obseptã uidit · bellũ aperte molien
dũ ratus · circũire supplices ciuitates urbes · orare maxime uicinos tarqui
nienses q : ne se ortũ eiusdẽ sanguinis · extorrẽ · egentẽ ex tanto modo reg
no cũ liberis adulescentibus ante oculos suos perire sinerent · alios pere
gre in regnũ romã accitos · se regẽ augentẽ bello romanũ imperiũ · a

ꝓximis scelerata coniuratione pulsū. eos inter se quia nemo unus satis dignus re
gno uisus sit. partes regni rapuisse. bona sua diripienda. populo dedisse. ne quis
expers sceleris esset patriā se regnūq. suū repetere et persequi ingratos ciues uelle.
ferrent opē. adiuuarent. suas quoq. ueteres iniurias ultū irent. tociens cæsas legiones.
agrū ademptū. Hæc mouerunt ueientes. Pro se quisq. romano saltē duce ignomi
nias demendas. bello q. admissa repetenda minaciter fremunt. tarquinienses no
men ac cognatio mouet. pulchrū uidebatur suos romæ regnare. Ita duo duarū
ciuitatiū exercitus ad repetendū regnū bello q. persequendos romanos secuti tar
quiniū. Postquā in agrū romanū uentū est. obuiā hosti consules eunt. Ualerius
quadrato agmine ~~agmine~~ peditem ducit. brutus ad explorandū cum equitatu
antecessit. eodem modo primus eques hostiū agminis fecit. Preerat arruns
tarquinius filius regis. rex ipse cū legionibus sequebatur. Arruns ubi ex lictori
bus haud ꝓcul consulē ēē. deinde iam ꝓpius ac certius facie quoq. brutū cogno
uit. inflammatus ira. ille est uir inquit qui nos extorres expulit patria. ip
se en ille nr̄is decoratus insignibus. magnifice incedit. di regū ultores. adeste.
Concitat calcaribus equū. atq. in ipsū infestus consulē dirigit. Sensit in se iri bru
tus. decorū erat cū ipsis capessere pugnā ducibus. auide itaq. sē certamini offert.
adeo q. infestis animis armis concurrerant. neuter dū hostē uulneraret. sui protegendi cor
poris memor. ut contrario ictu per parmā uterq. transfixus. duabus s. ipsi duces. herentes has
tis moribundi ex equis lapsi sint. Simul et cætera equestris pugna coepit. equo ita
multo post et pedites supueniunt. ibi uaria uictoria. et ueluti æquo marte pugna
tū est. Dextera utrimq. cornua uicere. læua superata. ueientes uinci ab romano mi
lite assueti fusi fugatiq. tarquiniensis nouus hostis non stetit solū. sed etiā ab sua par
te romanū pepulit. Ita cū pugnatū eēt. tantus terror tarquiniū atq. ætruscos inces
sit. ut omissa irritare. nocte ambo exercitus. ueiens tarquiniensisq. suas quisq. abirent
domos. Adiciunt miracula huic pugnæ. silentio ꝓximæ noctis ex silua arsia in
gentē editā uocē. Siluani uocē eam creditā. Hæc dicta. uno plus tuscorū cecidisse
in acie. uincere bello romanū. Ita certe inde abiere romani ut uictores. ætrusci
pro uictis. Nam postquā illuxit. nec quisquā hostiū in conspectu erat. p̄. uale
rius consul spolia legit. triumphansq. inde romā redit. Collegæ funus quanto
tū potuit apparatu fecit. Sed multo maius morti decus publica fuit mesticia.
eo ante omā insignis. quia matronæ annū ut parentē luxerunt. quod tam acer
ultor uiolatæ pudiciciæ fuisset. Consuli inde qui superfuerat ut sunt muta

miracla.

bilesuulgi animi ex fauore non inuidia modo · sed suspitio etiā cū atroci crimine orta ·
Regnū eū affectare fama ferebat · quia nec collegā subrogauerat in locū bruti · et ædificabat
in summa uilla ibi alto atq· munito loco arcē inexpugnabilē fieri fore · hæc dicta uul
go credita quæ cū indignitate angerent consulis animū · Uocato ad consiliū populo · sū
missis fascibus in contionē uocat · Tum id gratū multitudini spectaculū fuit · sum
missa sibi eē imperii insignia · confessionē q· factā · populi quā consulis maiestatē
uim q· maiorē eē · ibi audire iussit cons laudare fortunā collegæ · qd liberata patria
in sūmo honore pre publica dimicans matura gl̄a · nec dū se uertente in inuidia mor
tē occubuisset · se ipsum supstitē gloriæ suæ ad crimen atq· inuidiā supeē · ex liberato
re patriæ ad aquilios se uitelliosq· recidisse · nū quā ne ergo inquit ulla adeo
a uobis spectata uirtus erit · ut suspicione uiolari nequeat · ego me illū acerri
mū regū · hostē ipsū cupiditatis regni crimen subiturū timerē · ego in ipsa
arce capitolioq· habitarē · metui me crederē posse a ciuib; meis tā leui monu
mento mea apud uos fama pendet · adeo non ē fundata leuiter fides · ut ubi si
quā quisim magis referat · non obstabunt publiuualerii ædes libertati uræ quīr
tuta erit uobis uilla · deferā non in planū modo ædes sed colli etiā subiciam ·
ut uos supra suspectū me ciuē habitetis in illa · ædificent quib; meliusquā
p̄ualerio creditur libertas delata · Confesti materia omīs infrauelia · et ubi
nunc uice pocæ est domus in infimo cliuo ædificata · latæ deinde leges non
solū quæ regni suspicione consulē absoluerent · sed quæ adeo in contrariū
uerterent · ut popularē etiā facerent · inde cognomen factū publicolæ est ·
Ante omīs de puocatione aduersus magistratus ad populū · sacrando q· cū bonis
capite eius · qui regni occupandi consilia inisset · Gratæ in uulgus leges fuere ·
quas cū solus ptulisset · ut sua unius in his gr̄a eēt · tū inde comitia collegæ subrogando
habuit · Creatus sp̄ lucretius cons · qui magno natu non sufficientibus iam uiribus ad
consularia munera obeunda intra paucos dies moritur · Suffectus in lucretii locū
m̄ · horatius pulu illus; apud quos dā ueteres auctores non inuenio lucretiū consu
lē · bruto statī horatiū suggerunt · Credo · quia nulla gesta res insignē fecerit con
sulatū eius memoria intercidisse · Nondū dedicata erat in capitolio iouis edes · Uale
rius horatiusq· cons sortiti · ut dedicaret · Horatio sorte euenit · Publicola adue
ientiū bellū pfectus; ægrius quā dignū erat tulere ualerii necessarii dedicationē tam
incliti belli templi horatio dari · Id omnibus modis impedire conati · postquā alia
frustra temptata erant · postē iam tenenti consuli foedū int̄ precationē deū nun

suspicione

publicole

funesta.

porsennā

pans.

10.

cūm incutiunt · mortuū eum filiū ēē · funesta q; familia dedicare eū templū non posse ·
Non credidere factū an tantū animo roboris fuerit · nec traditur certū · nec interpretatio
est facilis · Nihil aliud ad eū nunciū appositto auersus · quā ut cadauer efferri iuberet ·
Et tenens postē · pcationē pagit · et dedicat templū · Hæc post exactos reges domi mili
tiæ q; gesta primo anno · Inde publius ualerius terū · titus lucretius consules facti · Iam
tarquinii ad larte porsennā dusinū regē pfugerant · Ibi miscendo consiliū pces q; nunc
orabant · ne sē oriundos ex etrusca eiusdem sanguinis nominisq; gentes exulare pate
retur · nunc monebant etiā ne orientē morē pellendi reges inultum sineret · satis ·
libertatē ipsam habere dulcedinis · nisi quanta ui ciuitates ea expetant · tanta regna re
ges defendant · æquari summa infimis · nihil excelsum quod supra cætera emineat inæ
quitatibus fore · adēe finē regnis · Reuinter deos homines q; pulcherrimæ porsenna cū regē
ēē romæ · tū etrusce gentis regē amplū tuscis ratus · romā in festo exercitu uenit · Nonum
quā aliā sante tantus terror inuasit senatū · Ad deo ualida res tū clusina erat · magnū q;
porsennæ nomen · nec hostes modo timebant · sed suosmet ipsi caues · ne romana plebs metu
perculsa · receptis in urbē regibus · uel cū seruitute pacē acciperet · Multa igitur blandi
menta plebi pd tempus ab senatu data · Annonæ in primis habita cura
& ad frumentū comparandū missi alii in uolscos · alij cumas · salis quoq;
uendendi arbitriū quia impenso pcio ueniebat in publicū · omnis sumptus
ad emptū priuatis portoriis quoq; et tributo plebe liberata · ut diutes conferrent ·
qui onera ferendo essent · pauperes satis stipendii pendere · si liberos educent · Itaq;
hæc indulgentia patrū aspera post modū rebus in obsidione ac fame adeo con
cordē ciuitatē tenuit · ut regiū nomen non summi magis quā infimi horrerent ·
Nec quisquā unus malis artibus postea tam popularis esset · quā tū bene imperan
do uniuersus senatus fuit · Cum hostes adessent · p sē quisq; in urbē ex agris demi
grant · urbē ipsam sepiunt præsidiis · alia muris · alia tiberi obiecto undebantur
tuta · Consul piciis uter poene hostibus dedit · ni unus uir fuisset · horatius co
cles · id munimentū illo die fortuna urbis romanæ habuit · Qui positus forte
in statione pontis · cū captū repentino impetu ianiculū · atq; inde cæsos deiur
rere hostes uidisset · trepidā q; turbā suorū arma ordines q; relinquere · repre
hensans singulos · obsistens obtestansq; deū et hominū fidē testabatur · nequi
quā deserto pōsidio eos fugere · si transitū pontē a tergo reliquisset · iam plus
hostiū in palatio capitolio q; quā in ianiculo fore · Itaq; monere · pdicere · ut pon
tē ferro · igni · quacūq; ui possint · interrumpant · sē impetū hostiū quantū corpo

re uno posset obsisti excepturū. Uadit inde in primū aditū pontis. insignisq. inter con
specta cedentiū pugnæ terga obuersis cōminus ad ineundū p̄liū armis. ipso miraculo au
daciæ obstupefecit hostes. Duos tamen cū eo pudor tenuit. sp̄ lartiū ac terminiū ābos
claros genere factisq. Cū his (duobus) primā periculi procellā. et qđ tumultuosissimū pugnæ
erat parūp̄ sustinuit. Deinde eos quoq. ipsos exigua parte pontis relicta reuocantib;
qui resci derant cedere in tutū coegit. Circū ferens inde truces minaciter oculos ad
proceres ætruscorū nunc singulos prouocare. nunc increpare om̄s. seruitia regū super
borū. suæ libertatis in memores. alienā oppugnatū uenire. Cunctati aliquā diu sunt.
Dū alius aliū ut proeliū incipiant circū spectant. pudor deinde cōmouit aciē. et clamo
re sublato undiq. in unū hostē tela coniciunt. quæ cū in obiecto cuncta scuto hæsissent.
neq. ille minus obstinatus ingenti pontē obtineret gradu. iā impetu conabantur de
trudere uirū. Cū simul fragor rupti pontis. simul clamor romanorū alacritate p̄fecti
operis sublatus pauore subito impetū sustinuit. Tū cocles tiberine pater inquit scē p̄ oro.
cor hæc arma et hunc militē propitio flumine accipias. ita sic armatus in tiberī desiliit.
multis sup̄q. incidentibus telis. incolumis ad suos tranauit. Rem ausus plus famæ habi
turā ad posteros quā fidei. Grata erga tantā uirtutē ciuitas fuit. Statua in comitio po
sita. agri quantū uno die circū arauit datū. priuata quoq. inter publicos honores stu
dia eminebant. nā in magna inopia prædomesticis copiis unus quisq. ei aliquid frau
dans se ipse uictus (vo) contulit. porsenna primo conatu repulsi cōsiliis ab oppugnanda
urbe ad obsidendā uersis. præsidio in ianiculo locato. ipse in plano ripisq. tiberis castra
posuit. nauibus undiq. accitis ad custodiā. ne quid romā frumenti subuehi sineret. et
ut prædā milites trans flumen p̄ occasiones alius atq. alius locis traicerent. Breuiq. adeo
infestū omnē romanū agrū reddidit. ut non cætera solū ex agris sed pecus quoq.
om̄e in urbē cōpelleretur. neq. quisquā extra portas propellere auderet. Hoc tantū
licentiæ ætruscis non metu magis quā consilio concessū. Hāq. ualerius cōs intentus in oc
casionē multos simul et effusos in prouiso adoriundi in paruis rebus neglegens ul
tor. grauē se ad maiora uindicē seruabat. Itaq. ut eliceret prædatores edicit suis
postero die frequentes porta æsquilina quæ auersissima ab hoste erat expellerent
pecus. scituros id hostes. ratus qđ in obsidione et famæ seruitia infida transfuge
rent. et sciere perfugę indicio. multoq. plures ut in spē uniuersæ prædæ flumen
traiciunt. P̄ ualerius m̄ t̄. herminiū cū modicis copiis ad secundū lapidē gabin a
uia occultū considere iubet. sp̄ largiū cū expedita iuuentute ad portā collinā
stare donec hostes prætereant. inde se obicere nesit ad flumen reditus. Consulū
alter. t̄. lucrecius porta næuia cū aliquot manipulis militū egressus. ipse ua
lerius cælio monte cohortes delectas educit. Hiq. primi apparuere hosti Hermi

fune

nuſu bi tumultū ſenſit · concurrit ex ſidiuſ · uerſiſq; in lucretiū xtruſcis · terga cædit · dextera læua q

H inca porta collina · illinc ab ngua redditus clamor · Ita cæſi in medio p datores · neq; ad pugnā uiribus pares · et ad fugā ſepti ſomnibus uiaſ · finiſq; ille tam effuſe euagandi xtruſci ſſunt · Obſidio erat nihilominus et frumenta cum ſumma cautate inopia · ſedendo q; expugnaturū ſe urbē ſpē porſenna habebat · Cum · c · mucius adoleſcens nobiliſ cui indignū uidebatur · p · r · ſeruitutem cū ſub regibus eēt · nullo bello nec ab hoſtibus ullis obſeſſum ee · liberū eundē populū ab iſdē xtruſcis obſideri · quorū ſæpe exercitus fuderit · Ita q; magno audaciq; aliquo facinore eam indignitatē uindicandā ratus · primo ſua ſponte penetrare in hoſtiū caſtra conſtituit ·

mucij q libauit rumā a pcloſiſſima obſidione

porſe

Dein metuens ne ſi conſulū iniuſſu et ignaris omnibus iret · forte deprehenſus a cuſtodibus romanis retraheretur ut tranſfuga · fortunatū urbis diſcrimen affirmante · ſenatū adit ·

Tranſire tiberim inquit patres · et in caſtra ſi poſſim intrare hoſtiū uolo · non prædo · nec populationū inuicē ultor · maius ſi diuuuant in animo eſt facinus · Approbant patres · Abdito intra ueſtē ferro · p ficiſcitur · Ubi eo uentū eſt · in confertiſſima turba ppe regium tribunal conſtitit · Ibi cū ſtipendiū militibus forte daretur · et ſcriba cū rege ſedens · pari fere ornatu multa ageret · eū milites ſuulgo adirent · timens ſciſcitari uter porſenna eēt · ne ignorando regē ſemet ipſe aperiret quiſ eēt · quo temere traxit fortuna facinuſ · ſcribā p regē obtruncat · Uadentē inde · qua p trepidā turbā cruento mucrone ſibi ipſe fecerat uiā · cū concurſu ad clamorē facto · comprehenſū regi ſatellites retraxiſſent · ante tribunal regis deſtitutuſ · tunc quoq; inter tantas fortunæ minas metuendus magiſ quā metuens · romanus ſum inquit ciuis · c · mutiū uocant · hoſtis hoſtē occidere uolui · nec ad mortē minus animi eſt · quā fuit ad cædem · et facere et pati fortia romanū eſt · Nec unus in tē ego hoſ animoſ geſſi · longus poſt mē ordo eſt · idem petentiū decuſ · proinde in hoc diſcrimen ſi iuuat accingere · ut in ſingulas horaſ capite dimicet tuo · ferrū hoſtē q; in ueſtibulo habeas regiæ · Hoc habi iuuentus romana indicimuſ bellū · nullā aciē · nullū pluſtimueris · uni tibi et cū ſingulis reſtat · Cū rex ſimul ira infenſus periculo q; conterritus · circumdari ignes minitabundus iuberet · niſi expmeret ppere quaſ inſidiarū ſibi minaſ pambageſ iaceret · Ecce tibi inquit ut ſentiaſ quā nule corpuſ ſit his qui magnā gtam uident · dextrā q; accenſo ad ſacrificiū foculo inicit · Quā cū uelut alieno ab ſenſu torreret animo · ppe attonitus mira cu lo rex cū ab ſede ſua p ſiluiſſet · amoueriq; a baltaribus iuuenē iuſſiſſet · tum uero abi inquit · in tē magiſ quā in me hoſtiā auſus · iuuenē macta uirtute ee · ſi p mea patria iſta uirtuſ ſtaret · nunciure belli liberū tē · intactū · inuiolatū q; hinc dimitto ·

Tunc mucius quaſi remuneranſ meritū · quando quidē inquit eſt apud tē uirtuti honoſ · ut beneficio tuleriſ a mē · qđ minis nequiſti · trecenti coniurauimuſ · princi pes iuuentutis romanæ · ut in te hac ua graſſaremur · mea prima ſorſ fuit · Cæte

riut cūq· ceciderit, primi quoad te oportunū fortuna dederit· suo quisq· tempore aderunt·
Muciū dimissū cui postea scæuolæ clade dextræ manus cognomen inditū· legati á porsenna romā 13.
secuti sunt· Adeo mouerat eū et primi periculi casus· quo nihil se præter errorē insidiatoris ex
uisset· et subeunda dimicatio totiens· quot coniurati supessent· ut pacis conditiones ultro ferret
romanis· iactatū in conditionibus nequiquā de tarquiniis in regnū restituendis· magis quia id
negare ipse nequiuerat tarquinii s· quā qd negatū iri sibi ab romanis ignoraret· De agro ueien
tibus restituendo impetratū· expressa q· necessitas obsides dandi romanis· si ianiculo præsidiū
deduci uellent· His conditionibus composita pace· exercitū ab ianiculo deduxit porsenna· et
agro romano excessit· Patres c· mucio uirtutis causa transtyberī agrū dono dedere· quæ postea
sunt mucia prata appellata· Ergo ita honorata uirtute· feminæ quoq· ad publica decora ex
citatæ· et cloelia uirgo una ex obsidibus cū castra ætruscorū forte haud pcul ripa tyberis lo cloelia uirgo.
cata essent· frustrata custodes dux agminis uirginū int tela hostiū tyberim tranauit· sos
pites q· oms romā ad ppinquos restituit· Quod ubi regi nunciatū est· primo incensus ira ora
tores romā misit ad cloeliā obsidē deposcendā· alias haud magni facere· Deinde in ammiratio
nē uersus· supra coclites mucios q· dicere id facinus ēē· et p se ferre quemadmodū si non deda
tur obses pro rupto foedus se habiturū· sic deditā inuiolatā q· ad suos remissurū· Utrimq·
constitit fides· et romani pignus pacis ex foedere restituerunt· et apud ætruscū regē non
tuta solū· sed honorata etiā uirtus fuit· laudatā q· uirginē parte obsidū se donare dixit· ip
sa quos uellet legeret· Et pductis omnibus elegisse impubes dicitur· qd et uirginitati decorū·
et consensu obsidū ipsorū probabile erat· eā ætatē potissimū liberari ab hoste· quæ maxime opor
tuna iniuriæ eēt· Pace redintegrata· romani nouā in femina uirtutē nouo genere honoris·
statua equestri donauere· In summa sacra uia fuit posita uirgo· insidens equo· Huic tam pa statua eq. Ihel.
catæ profectioni ab urbe regis ætrusci abhorrens mos traditus ab antiquis· usq· ad nram ætatē
int cætera sollempnia manet· bona porsennæ regis uendendi· Cuius originē moris necesse
est aut inter bellū natā ēē· neq· omissam in pace· aut amiciciore creuisse principio· quā hic
preferat titulus· bona hostiliter uendendi· proximū uero est ex his quæ traduntur· porsennā
discedentē ab ianiculo castra opulenta conuecto ex ppinquis ac fertilibus ætruriæ aruis com
meatu romanis dono dedisse· inopi tū urbe ab longinqua obsidione· ea deinde ne populo
inmisso diripirentur hostiliter uenisse· bona q· porsennæ appellata· grām muneris magis
significante titulo· quā auctionē fortunæ regiæ· Quæ ne in potestate quidē populi roma
ni esset· omisso romano bello· porsenna ne frustra in ea loca exercitus adductus uideretur·
cū parte copiarū filiū arruntē aricīā oppugnatū mittit· Primo aricinos res nec opinata per aricīa.
culerat· Arcessita deinde auxilia et á latinis populis et á cumis tantū spei fecere· ut acie de
cernere auderent· plio inito adeo concitatos impetus intulerant ætrusci· ut funderent ipso
incursu aricinos· Cumanæ cohortes arte aduersus uim usæ· declinauere paululū· effusæq·

prælatos hostes conuersis signis ab tergo adhortæ sunt · Ita in medio prope iam uictores cæsi
arruere.
ærtruſci · pars pere exigua duce amisso · quia nullū ppius perfugiū erat · romā inermes et for
tuna et specie supplicū delati sunt · Ibi benigne excepti diuisiq; in hospitia · curatis uulneri
bus alii pfecti domas · nunciat hospitaliū beneficiorū · multos romæ hospitū urbisq; cartas
hoīū
tenuit · His locus ad habitandū datus · quē deinde tuscū uicū appellarunt · publius lu
cretius inde et p · ualerius publicola consules facti · Eo anno postremū legati a porsenna de re
ducendo in regnū tarquinio uenerunt · Quibus cū responsum eēt · missurū ad regē senatū le
gatos · missi confestim honoratissimus quisq; é patribus · non quin breuiter reddi responsū po
ad
tuerit non recipi reges · ideo potius delectos patrū eū missos · quā legatis eius romæ daretur
responsum · sed ut in ppetuū mentio eius rei finiretur · ne uitandis mutuis beneficiis inuicē
animi sollicitarentur · cum ille peteret · qđ contra libertatē populi romani eēt · romani nisi
in perniciē suā facile sēe uellent · negarent · cui nihil negatū uellent · non in regno populi ro
mani sed in libertate esse · ita in duxisse in animū · hostibus potius quā portas re
gibus patefacere · eā esse uoluntatē omniū · ut qui libertati erit in illa urbe finis
idē urbis eēt · proinde si saluā esse uellet romā · ut paciatur liberā esse orare
Rex uerecundia uictus quando id certū atq; obstinatū ē inquit · neq; ego obtundā
sæpius eadē ne quiquā agendo · nec tarquinios spē auxilii qđ nec nullū in me est · frustrabor ·
Aliū hinc seu bello opus est · seu quieto exilio quærat locū · nequid meā uobiscū pacē disturbet · Dic
tis facta maiora dixerit · obsidū qđ reliquū erat reddidit · agrū uerentē foedere adiaceā
lū eos eidem prū restituit · Tarquinius spe omni reditus incisa · exulatū ad generū mamilium
tusculum
octauiū abiit · Romanis pax fida ita cū porsenna fuit · Consules · m · ualerius · p · postumius ·
cū sabinis pugnauit.
Eo anno bene pugnatū cū sabinis · Consules triumpharunt · Maiore inde mole sabini bel
simul
lū parabant aduersus eos · et nequid ab tusculo unde et sinon aprū · suspectū tamen bellū
erat · repentini periculi oriretur · p · ualerius quartū · itaus lucretius tertiū · cons facti · Sedi
i. sed.
tio inter belli pacisq; auctores orta in sabinis · aliquantū inde uirū transtulit ad romanos ·
Nam · q · atius clausus cui postea appio claudio fuit romæ nomen · cū pacis ipse auctor a turba
coniurare.
toribus belli p meretur · nec par factioni eēt · ab ēn regillo magna clientiū comitatus ma
nu · romā transfugit · His ciuitas data · ager q; transanienē · uetus claudia tribus · addi
tis postea nouis tribulibus · qui ex eo agro uenirent · appellata · Appius inter patres lectus ·
sabinus.
Haud ita multo post in principū dignationē pcuit · Consules in festo exercitu in agrū sabinum
pfecti · cū ita uastatione dein pīlio affluxissent opes hostiū · ut diu nihil inde rebellionis time
re possent · triumphantes romā redierunt · Publius ualerius omniū consensu princeps
belli pacisq; artibus · anno post agrippa menenio · p · postumio consulibus · moritur · gta
ingenti · copus familiaribus adeo exiguus · ut funeri sumptus deēt · De publico est datus ·
cui funeri deeth.
luxere matronæ ut bruti · Eodem anno dux coloniæ latinæ pometia et cora ad aurun

cos deficiunt. Cū auruncis bellū initū fusoq. ingenti exercitu qui se ingredientibus
fines consulibus ferociter obtulerat omne aurūcū bellū pometiā conpulsū ē. nec
magis post proeliū quā in proelio cædibus tēperatū ē. et cæsi aliquot plures erant
quā capti. et captos passim trucidauerunt. nec ab obsidibus quidē qui trecenti accep
ti numero erant. ira belli abstinuit. et hoc anno romæ triūphatū. secuti cōs. opīt
uerginius. sp̄ cassius. pometiā primo ut deinde uineis aliisq. operibus oppugna
runt. In quos aurunci magis iā inexpiabili odio quā spe aliqua aut occasione co
horti. Cū plures igni ferro armati excucurrissent. cæde incendioq. cuncta cōplent.
uineis incensis. multis hostiū uulneratis et occisis. consulū quoq. alterū sed uerū
nomen auctores non adiciunt. Graui uulnere ex equo deiectū prope intfecerunt.
Romā inde male gestare reditū. Inter multos saucios cōs spe incerta uitæ relic
tus. inter iecto deinde haud magno spacio qd uulneribus curandis supplendoq. exer
citui satis eēt. Cū ira maiore bellū tū uiribus etiā auctis. pometiæ arma inlata. et cū uine
is refectis aliaq. mole belli iā in eo eēt ut in muros euaderet miles. deditio ē facta. Cæterū
nihil ominus foede dedita urbe quā si capta foret. aurunci passim principes securi per
cussi. sub corana uenierunt coloni alii. oppidū dirutū. ager uenit. Consules magis ob
iras grauiter ultas quā ob magnitudinē pfecti belli triūpharunt. Insequens annus pos
tumiū comuniū. et t. largiū cōns habuit. Eo anno romæ cū pludos ab sabinorū iuuen
tute plasciuiā scorta raperentur. concursu hominū rixa ac prope proeliū fuit. paruaq.
exre ad rebellionē spectare res uidebatur. Supra belli latini metū id quoq. accesserat.
quadraginta iā coniurasse populos concitante octauio mamilio satis constabat. in hac
tantarū expectatione rerū. sollicita ciuitate. dictatoris primū creandi mentio orta. Sed nec
quo anno nec quibus facta consulibus. quia ex factione tarquiniana essent id quoq. enī
traditur. parū creditū sit. nec quis primū dictator creatus sit satis constat. Apud ueterrimos
tamen auctores t. largiū dictatorē primū sp̄. cassiū magistrū equitū creatos inuenio.
consulares legere ita lex iubebat. de dictatore creando lata. eo magis adducor ut
credā largiū qui consularis erat. potius quā m. ualeriū. m. ū. filiū uolesi nepotē quin
dū cōs fuerat moderatorē et magistrū consulibus appositū. quisi maxime ex ea
familia legere dictatorē uellent patrē multo potius m. ualeriū. spectatæ uirtutis
et consularē uirū legissent. Creato dictatore primū romæ post quā p̄ ferri secu
res uiderunt. magnus plebē metus incessit. ut intentiores essent addicto paren
dū. Neq. enī ut in consulibus qui pari potestate essent. alterius auxiliū neq. pro
uocatio erat. neq. ullū usquā nisi in cura parendi auxiliū. Sabinis etiā creatus ro
mæ dictator eo magis qd propter se creatū crediderant. metū incussit. Itaq. lega
tos de pace mittunt. Quibus orantibus dictatorē senatūq. ut ueniā erroris ho

scorta.

dictatoris creandi.

minibus adulescentibus darent. responsū ignosci adulescentibus posse. senibus non posse.
qui bella ex bellis sererent. Actū tamen ē de pace impetrata quæ foret. siqd impen
sæ factū in bellū erat. præstare sabinū. Idem postulatū erat inanimū induxissent.
bellū indictū. tacitæ induciæ quietū annū tenuere. Cons. seruilius. sulpicius. m. ma
milius. tullus. Nihil dignū memoria actū est. Titus ebucius deinde. et. c. uetusius. His
consulibus fidenæ obsessæ. crustumeria capta. p̄neste ab latinis ad romanos desciuit.
nec ultra bellū latinū gliscens iam p aliquot annos dilatū. Aurelius postumius dictator. titus ebu
tius magister equitū magnis copiis peditū equitū q. pfecti. ad lacū regillū in agro tusculano
agmini hostiū occurrerunt. et quia tarquinios ēē in exercitu latinorū auditū est. sustine
ri ia non potuit. quin extemplo confligerent. Ergo etiā p̄liū aliquanto quā cætera grauius
atq. atrocius fuit. Non enim duces ad regendā modo consilio rem affuere. sed suismet ip
sis corporibus dimicantes miscuere certamina. nec quisquā pcerū ferme hac aut illa ex
acie sine uulnere p̄ter dictatorē romanū excessit. In postumiū prima in acie suos ad
hortantē instruentēq. tarquinius sup̄bus quamquā iam ætate et uiribus erat grauior.
equū infestus admisit. ictusq. ab latere. concursu suorū receptus in tutū est. et ad alte
rū cornu ebutius magister equitū in octauiū mamiliū impetū dederat. nec fefellit in ue
niens tusculanū ducē. Contra quē & ille concitat. tantaq. uis infestis uenientiū hastis fu
it. ut brachiū ebutio traiectū sit. mamilio pectus pcussū. Hunc quidē in secundā aciem
latini recepere. Ebutius cū saucio brachio tenere telū non posset pugna excessit. La
tinus dux nihil deterritus uulnere proeliū ciet. et quia suos pculsos uidebat. ar
cessit cohortē exulū romanorū. cui lucii tarquinii. f. præerat. Eo quo maiore pugna
bat ira oberepta bona. patriāq. ademptā. pugnā parūp restituit. Referentibus iam
pedē ab ea parte romanis. m. ualerius publicolæ fr. conspicatus ferocē iuuenē tarqui
niū ostentantē se in prima exulū acie domestica etiā gl̄a accensus. ut cuius familiæ decus
eiecti reges erant. eiusdē interfecti forent. subdit calcaria equo. & tarquiniū infesto spicu
lo petit. Tarquinius retro in agmen suorū infenso cessit hosti. Ualeriū temere inuectū in
exulū aciē ex transuerso quidam adortus transfigit. Nec quicquā equitis uulnere equo re
tardato. moribundus romanus labentibus sup corpus armis ad terrā defluxit. Dictator
postumius postquā cecidisse talē uirū. exules ferocit̄ cito agmine inuehi. suos pculsos cede
re animaduertit. cohorti suæ. quā delecta manu p̄sidii causa circa se habebat dat signum.
ut quē suorū fugientē uiderint. p hoste habeant. Ita metu ancipiti uersi a fuga romani
in hostē. et restituta acies. cohors dictatoris tū primū proeliū iniit. integris corporibus
animisq. fessos adorti exules cedunt. ibi alia int̄ pceres coorta pugna. Imperator lati
nus. ubi cohortē exulū a dictatore romano ppe circūuentā uidit. ex subsidiariis mani
pulos aliquot in primā aciē secū rapit. Hos agmine uenientes. t. herminius legatus con

Ad lacū regillū cōtra tarquinios horrendissimū p̄liū.

tarquinius sup̄bus euasit

s. mamilius.

ualerius cecidit nobilis romanus

sup̄ deest.

spicatus· inter q· eos insignē ueste armisq· mamiliū noscitans· tanto ui maiore quā paulo ante magister equitū· cū hostiū duce proeliū iniit· ut et uno ictu transfixū p latus occideret mamiliū· et ipse inter spoliandū corpus hostis· ueruto percussus cū uictor in castra ēet relatus· inter primā curationē exspirauerit· Tū ad equites dictator aduolat· obtestans· ut fesso iam pedite descendant· ēq· equis· et pugnā capessant· Dicto paruere· Desiliunt ex equis· puolant in primum· et parte signanis parma obiciunt· Recepit extemplo animū pedestris acies· postquā iuuentutis pceres æquato genere pugnæ secū partē periculi sustinentes uidit· tū demū inpulsi latini· pculsa q· inclinau tacies· equitū ad motū equi· ut psequi hostē possēt· Secuta et pedestris acies· Ibi nihil nec diuinæ nec humanæ opis dictator ptermittens· ædē castori uouisse fertur· ac pronuntiasse militi præmia qui primus qui secundus castra hostiū intrasset· Tantus q· ardor fuit ut eodē impetu quo fuderant hostē romani castra caperent· Hoc modo ad lacū regillū pugnatū ēst· Dictator et magister equitū triūphantes inurbē rediere· Triennio deinde nec certa pax nec bellū fuit· Cōss quintus cloelius et ē lartius· inde ā sempronius· et m· mucius· His consulibus ædes saturno dedicata· Saturnalia instituta festus dies· Nullus deinde postumius et ē uerginius cōss facti· Hoc demū anno ad regillū lacū pugnatū apud quos dā inuenio· aulū postumiū quia collega dubiæ fidei fuerit se consulatu abdicasse· dictatorē inde factū· Tanti errores implicant tēporū· aliter apud alios ordinatis magistratibus· ut nec qui consules secundū quos dā· nec quid quoq· anno actū sit in tanta uetustate non rerū modo sed etiā auctorū digerere possis· Appius claudius deinde et p· seruilius cōss facti· Insignis hic annus nuncio tarquini mortis· Mortuus cum is· et quo sē post fractas opes latinorū· ad aristodimū tyrannū contulerat· Eo nuntio erecti patres erecta plebes· Sed patribus nimis luxuriosa ea fuit lætitia· Plebi cui a deā diē summa ope inseruitum erat· In uuriæ a primoribus fieri coepere· Eo dē anno signia colonia quā rex tarquinius deduxerat· suppleto numero colonorū ter ū deducta est· romæ tribus una· et xxx factæ· ædes mercurii dedicata est· Cū uolscorū gente latino bello neq· pax neq· bellū fuerat· Hā et uolsci cōparauerant auxilia quæ mitterent latinis· ni maturatū a dictatore romano esset· et maturauit romanus ne proelio uno cū latino uolsco q· contenderet· Hac ira consules in uolscū agrū legiones duxere· Uolscos consilii pœnā non metu ente s nec oppinata res perculit· Armorū inmemores obsides dant· tū principū a cora atq· pometia liberos· Ita sine certamine inde abducta legiones· Hæc ita multo post uolsci leuatis metu suū redit ingeniū· Rursus occultū parant bellū· hernicis in societatē armorū ad sūptis legatos quoq· ad sollicitandū latiū passim dimittunt· sed recens ad regillū lacū accepta clades latinos ira odio q· euis quicūq· arma suaderet· ne ab legatis qui dē uolandis abstinuit· Cōprehensos uolscos romā duxere· ubi traditi consulibus· indicatū est uolscos hernicosq· parare bellū romanis· Relatare· ad senatū adeo fuit gratū

Mamilij ge ni tarquinij er ad· Sp· hermi ni· ei occiso exspirat.

edē castori.

edes latino.

Saturnalia.

tarquinij gentis.

edes mercurij.

patribus. ut et captiuorū sex milia latinis remitterent. et de foedere quod ꝓ
pe imperpetuū negatū fuerat rem ad nouos magistratꝰ traicerent. Enim
uero tum latini gaudere facto. pacis auctores in ingenti gl̄a ēē. coronā aureā ioui donum
in capitoliū mittunt. cū legatis dono q̄. Qui captiuorū remissi ad suos fuerant. mag
na circumfusa multitudo uenit. pergunt domos eorū apud quē quisq̄ seruierant.
gracias agunt. liberaliter habiti culti q̄ in calamitate sua. inde hospitia iungunt.
Numquā alias ante publice priuatim q̄ latinū nomen romano imperio coniuncti
us fuit. Sed et bellū uolscum imminebat. & ciuitas secū ipsa discors intestino inter
patres plebem q̄ flagrabat odio. Maxime ꝓpter nexos ob æs alienū fremebant. se fo
ris ꝓ libertate et imperio dimicantes. domi a ciuibus captos & oppressos ēē. tutiorem
q̄ in bello quā in pace. et inter hostes quā inter ciues libertatē plebis ēē. inuidiā q̄ eā
sua sponte gliscentē. insignis unius calamitas accendit. Magno natu quidā cū om
niū maiorū suorū insignibus se in forū ꝓiecit. Obsita erat squalore uestis. foedior
corporis habitus. pallore ac macie ꝑempti. ad hoc ꝓmissa barba et capilli efferauerant
speciē oris. Noscitabatur tamen in tanta deformitate. et ordines duxisse aiebant.
alia q̄ militiæ decora uulgo miserantes eū iactabant. ipse testes honestarū aliquot
locis pugnarū cicatrices aduerso pectore ostentabat. Scisscitantibus unde ille ha
bitus. unde deformitas. cū circūfusa turba ēēt ꝓpe in contionis modū. sabino bello ait
se militantē. quia ꝓpter populationes agri non fructu modo caruerit. sed uilla incensa
fuerit. direpta om̄a. pecora abacta. tributū iniquū suo tempore imperatū æs alienū fe
cisse. id cumulatū usuris primo se agro paterno auito q̄ exuisse. deinde fortunis aliis.
postremo uelud tabē ꝑuenisse ad corpus. ductū se ab creditore non in seruitiū. sed in er
gastulū & carnificinā ēē. Inde ostentare tergū foedū recentibus uestigiis uerberū. Ad
hæc uisa audita q̄ clamor ingens oritur. non iam foro se tumultus sustinet. sed passim
totā urbē ꝑuadit. Nexu uincti soluti q̄ se undiq̄ in publicū ꝓripiunt. implorant qui
ritiū fidē. nullo loco deest seditionis uoluntarius comes. multis passim agminibus ꝑ
om̄s uias cū clamore in forū curritur. magno cū periculo suo qui forte patrū in foro erant.
in eā turbā inciderunt. Nec temperatū manibus foret. ni ꝓpere consules. p̄. seruilius et
appius claudius ad comprimendā seditionē interuenissent. In eos multitudo uersa os
tentare uincula sua. deformitatē q̄ aliā. hæc se meritos dicere exꝓbrantes. suā quisq̄
alius alibi militiā. Postulare minaciter magis quā suppliciter. ut senatū uocarent.
curiā q̄ ipsi futuri arbitri. moderatores q̄ publici consilij. Circumsistunt pauci ad mo
dū patrū. quos casus obtulerat. contracti ab consulibus. Cæteros metus non curia modo
sed etiā foro arcebat. nec agi quicquā ꝑ infrequentiā poterat senatus. Cum uero elu
di atq̄ extrahi se multitudo putaret. et patrū qui abessent. non casu. non metu. sed

impediendæ rei causa abēē · et consules ipsos tergiuersari · nec dubiæ ludibrio ēē · miserias suas ·
iam ꝓpe erat · ut ne consulū quidē maiestas coerceret iras hominū · Cum incerti morando an
ueniendo plus periculi contraherent · tandē in senatū ueniunt · frequentiq; tandem inde curia non mo
do inter patres · sed ne inter consules quidē ipsos satis conueniebat · Appius uehementis inge
nii uir · imperio consulari rem agendā censebat · uno aut altero arrepto · quieturos alios · serui
lius lenibus remediis aptior · concitatos animos flecti quā frangi putabat cū tutius tum faci
lius ēē · Inter hæc maior alius terror · latini equites cū tumultuoso aduolant nuncio · uolscos in maior terror
festo exercitu ad urbē oppugnandā uenire · Quæ audita adeo duas ex una ciuitate discordia
fecerat · longe aliter patres ac plebē afficere · Exultare gaudio plebes · ultores superbiæ patrum
adēē dicere deos · Alius alium confirmare · ne nomina darent · cū omnibus potius quā solos
perituros · patres militarent · patres arma caperent · ut penes eosdem pericula belli · penes quos
præmia essent · At uero curia mesta ac trepida ancipiti metu et ab ciue et ab hoste · seruiliū con
sulē cui ingeniū magis populare erat · orare · ut tantis circūuentam terroribus expediret rē
publicam · Tum cons̄ misso senatu in contionē ꝓdit · Ibi curæ ēē patribus ostendit · ut con
sulatur plebi · cæterū deliberationi · de maxima quidē illa · sed tam̄ parte ciuitatis metum
ꝓ uniuersa re · p̄ · interuenisse · nec posse cū hostes ꝓpe ad portas essent · bello p̄uertisse quic
quā · nec si sit laxamenti aliquid · aut plebi honestū ēē · nisi mercede prius accepta arma ꝓpa
tria non cepisse · neq; patribus satis decorū · ꝑ metū potius quā postmodū uoluntate afflictis ci
uiū suorū fortunis consuluisse · Contioni deinde edicto addidit fidē · quo edixit · ne edicto.
quis ciuē romanū uinctū aut clausū teneret · quominus ei nominis edendi apud consu
les potestas fieret · neu quis militis donec in castris ēēt · bona possideret aut uenderet · liberos ne potes
ue moraretur · Hoc ꝓposito edicto · et quia erant nexi uinculati · ꝓfiteri extemplo nomina · et un
diq; ex tota urbe ꝓripientiū se ex priuato · cū retinendi ius creditori non ēēt · concursus in
forū ut sacramento dicerent fieri · magna ea manus fuit · Neq; aliorū magis in uolsco bel
lo uirtus atq; opera enituit · Consul copias contra hostē educit · paruo dirimente inter
uallo castra ponit · Proxima inde nocte uolsci discordia romana freti · si qua nocturna tran
sitio ꝓditio ue fieri posset · temptant et castra · sensere uigiles · excitatus exercitus · Signo da
to · concursū est ad arma · ita frustra id inceptū uolscis fuit · Reliquū noctis utrimq; quieti
datū · postera die prima luce uolsci fossis repletis · uallū inuadunt · iamq; ab omni par
te munimenta uellebantur · Cū cons̄ quamquā cuncti undiq; et nexi ante om̄s ut signū
daret clamabant · experiendi animos militū causa parum ꝑ moratus · postquā satis appa
rebat ingens ardor · dato tandē ad erumpendū signo · militē auidū certaminis emittit ·
Primo statim incursu pulsi hostes · fugientibus quoad insequi pedes potuit terga cæsa ·
eques usq; ad castra pauidos egit · Mox ipsa castra legionibus circumdatis · cū uolscos inde
etiā pauor expulisset · capta direptaq; · Postera die ad suessam pometiā quo confugerat

hostes· legionibus ductis· intra paucos dies oppidū capitur· captū prædæ datū· inde pau
lū recreatus egens miles Consul cū maxima gloria sua uictorē exercitū romā reducit· dece
dentē romā ecetranorū uolscorū legati rebus suis timentes post pometiā captam
26 adeunt His ex sc̄· data pax· ager ademptus· confestim & sabini romanos territaue
re Tumultus enī fuit uerius quā bellū· nocte in urbe nunciatū est· exercitū sabinū
prædabundū ad anienē amnē peruenisse· ibi passim diripi atq· incendi uillas Mis
sus extēplo eo cū omnibus copiis equitū· ā· postumius· qui dictator bello latino fue
rat· secutus consul seruilius cū delecta peditū manu· plerosq· palantes eques circū
uenit Nec aduenienti peditū agmini restitit sabina legio· fessi cū itinere· tū popu
latione nocturna· magna pars in uillis repleti cibo uinoq· uix fugæ qđ satis eēt uiriū
habuere Nocte una audito perfecto q· bello sabino· postero die in magna iā spe un
diq· paratæ pacis· legati aurunci senatū adeunt· ni decedatur uolsco agro bellū indicen
tes Cū legatis simul exercitus auruncorū domo profectus erat Cuius famæ haud procul
iā ab aricia uis tanto tumultu conciuit romanos· ut nec consuli ordine patres nec paca
tū responsū arma inferentibus· arma ipsi capientes dare possent· ariciā infesto agmine it·
nec procul inde cū auruncis signa conlata· proelioq· uno debellatū est fusis auruncis uic
tor tot intra paucos dies bellis romanus promissa consulis fidēq· senatus expectabat
Appius
Cū appius et insita superbia animo et ut collegæ uanā faceret fidē· quā asperrime po
terat ius decretis pecuniis dicere· deinceps et qui ante nexi fuerant creditoribus tra
debantur· et nectebantur alii· quod ubi cui militi inciderat· collegā appellabat·
Concursus ad seruiliū fiebat Illius promissa iactabant· illi exprobrant· sua quisq· bel
li merita· cicatricesq· acceptas· postulabant ut aut referret ad senatū· aut ut auxi
lio eēt consul ciuibus suis· imperator militibus mouebant cōns hæc· sed tergiuer
sari res cogebant· adeo in alterā causā non collega solū preceperat· sed omnis factio no
biliū· ita mediū se gerendo nec plebis uitauit odiū· nec apud patres grām iniit· patres
mollē consulē et ambitiosū rati· plebes fallacē· Breuiq· apparuit æquasse eum
appii odiū Certamen consulibus inciderat· uter dedicaret mercurii ædē· sena
tus a se rem ad populū reiecit· utri eorū dedicatio iussu populi data esset· eum
preesse annonæ· mercatorū collegiū instituere· sollēnia pro pontifice· iussit
suscipere populus dedicationē ædis· m̄· lætorio· primipili centurioni· qđ faci
le apparet· non tā ad honorē eius cui curatio altior fastigio suo data esset
factū· quā ad consulū ignominiā Seuire inde utrūq· consulū alter· patres
q· sed plebi creuerant animi· et longe alia quā primo instituerant uia
grassabantur Desperato enī consulū senatusq· auxilio cū in uis duci debito
rē uidissent· undiq· conuolabant· neq· decretū exaudiri consulis præstre

pitu et clamore poterat · neq· cū decresset · quisquā obtemperabat · Ui agebatur metusq· omīs · et pe
riculū libertatis · Cū in conspectu consulis singula pluribus uiolarentur · in creditores a debitori
bus uerterant · Sup hæc timor incessit sabini belli · dilectu q· decreto · nemo nomen dedit · furente
appio · et insectante ambitionē collegæ · qui populari silentio rē publicā pderet · et adid qd de
credita pecunia ius non dixisset adiceret · ut ne dilectū quidē ex · s · c · haberet · non ēē tam deser
tā omnino rem · p · neq· piectū consulare imperiū · se unū et suæ maiestatis uindicē fore · Cum
circumstaret cotidiana multitudo licentia accensa · arripi unū insignē ducē seditionū iussit ·
Ille cū a lictoribus iam traheretur · puocauit · nec cessisset puocationi consul · quia non dubiū erat po
puli iudiciū · ni egræ uicta pertinatia foret · consilio magis et auctoritate principū quā populi cla
more · Adeo superant animi ad sustinendā inuidiā · Crescere inde malū in dies non clamoribus mo
do apertis · sed qd multo pniciosius erat · secessione occultisq· colloquiis · Tandē inuisi plebi cons ma
gistratu abeunt · Seruilius neutris · appius patribus · mire gratus · Aulus uerginius inde · et · t · 28
uetusius consulatū ineunt · Tum uero plebs incerta quales habitura consules ēēt · cætus noc
turnos · pars esquiliis · pars in auentino facere · ne in foro subitis trepidaret consiliis · et omā teme
re ac fortuito ageret · Eam rē consules rati ut erat pniciosā · ad patres deferunt · Sed delatā con
sulere ordinē non licuit · adeo tumultuose excepta est clamoribus undiq· et indignatione
patrū · siqd imperio consulari exequendū ēēt · inuidiā eius consules ad senatū reicerent · profec
to si essent in re publica magistratus · nullū futurū fuisse romæ nisi publicū conciliū · nunc
in mille curias contionesq· cū alia in esquiliis · alia in auentino fiant concilia · dispersam
et dissipatā ēē rem publicā · unū hercle iurū id enim plus ēē quā consulē qualis appius clau
dius fuerit · momento temporis discussu illos coetus fuisse · Correpti consules cum quid ergo
se facere uellent · nihil enim segnius mollius ue quā patribus placeat acturos percunctaren
tur · decernunt · ut dilectū quā acerrimū habeant · ocio lasciuire plebē · Dimisso senatu · consu
les in tribunal ascendunt · citant nominatim iuniores · Cum ad nomen nemo responderet ·
circumfusa multitudo in contionis modū negaret ultra decipi plebē posse · numquā unū
militē habituros · ni prestaretur fides publica · libertatē unicuiq· prius reddendā ēē · quā ar
ma danda · ut p patria ciuibusq· non p dominis pugnent · Consules quid mandatū ēēt a se
natu uidebant · sed eorū qui intra parietes curiæ ferociter loquerentur · neminē adeē inui
diæ suæ participem · et apparebat atrox cum plebe certamen · Prius itaq· quam ultima ex
perirentur · senatū iterū consulere placuit · Tum uero ad sellas consulū ppe conuolaue
re minimus quisq· natu patrū abdicare consulatū iubentes · et deponere imperiū · ad qd
tuendū animus deesset · Utraq· re satis experta · tū demū consules ne prædictū negetis · pa 29
tres conscripti · adest ingens seditio · Postulamus · ut hi qui maxime ignauiā increpant · as
sint nobis habentibus dilectū · acerrimi cuiusq· arbitrio quando ita placet rem agemus · Re
deunt in tribunal · citari nominatim unū ex his qui in conspectu erant dedita opera iubent

Cum staret tacitus· et circa eū aliquot hominū ne forte uiolaretur constitisset globus· lic
torē ad eū consules mittunt· quo repulso· tū uero indignū facinus esse clamitantes qui
patrū consulibus aderant deuolant de tribunali· ut lictori auxilio essent· Sed ab lic
tore nihil aliud quā prendere prohibito· Cū conuersus in patres impetus eēt· consulū
inter cursu rixa sedata est· in qua tamen sine lapide sine telo plus clamoris atq· ira
rū quā iniuriæ fuerat· senatus tumultuose ꝯuocatus· tumultuosius consulitur·
questionē postulantibus his qui pulsati fuerant· decernente ferocissimo quoq· non
sentēciis magis quā clamore et strepitu· Tandē cū iræ resedissent exprobrantibus con
sulib· nihilo plus sanitatis in curia quā in foro esse· ordine consuli coepit· Tres fuere sen
tenciæ· ꝑ uerginius rem non uulgabat· de his tantū qui fidē secuti publii seruilii·
cos· Uolsco aurunco sabinoq· militassent bello agendū censebat· Titus· largius·
non id tēpus esse ut merita tantū modo exsoluerentur· totā plebē ære alieno
demersā esse· nec sisti posse ni omnibus consulatur· quin si alia aliorū sit condicio·
accendi magis discordiā quā sedari· Ap· claudius· et natura inmitis· et effera
tus hinc plebis odio· illinc patrū laudibus· non miseriis ait· sed licentia tantū
concitū turbarū· et lasciuire magis plebē quā seruire· id adeo malū ex prouo
catione natū· quippe minas esse consulū non imperiū· ubi ad eos qui una pec
cauerint prouocare liceat· agendū inquit· dictatorē a quo prouocatio non
est creemus· iā hic quo nunc omīa ardent conticesset furor· pulset et tū mi
hi lictorē· qui sciet ius detergo uitaq· sua penes unū illū unū ēē· cuius maiesta
tē uiolauit· Multis ut erat horrida et atrox uidebatur appii sententia· Rursus uergi
nii largiiq· exemplo haud salubres· Utiq· largii putabant sententiā· quæ totam
fidē tolleret· Mediū maxime et moderatū utroq· consiliū uerginii habebatur· Sed
factione respectuq· rerū priuatarū quæ semper offecere officientq· publicis consilus·
appius uicit· ac ꝓpe fuit· ut dictator ille idem crearetur· quæ res utiq· alienasset plebem
periculissimo tempore· cū uolsci æquiq· et sabini forte una omīs in armis essent· Sed
curæ fuit consulibus et senioribus patrū· ut imperio suo uehemens mansueto ꝑmit
teretur ingenio· Marcū ualeriū dictatorē uolesi filiū creant· Plebes etsi aduersus
se creatū dictatorē uidebat· tamē cū ꝓuocationē fratris lege haberet· nihil ex ea familia
triste nec suꝑbū timebat· Edictū deinde a dictatore ꝓpositū confirmauit animos· ser
uilii fere consulis edicto conueniens· sed et homini et potestati melius rati credi· omisso
certamine· nomina dedere· quantus numquā ante exercitus· legiones· x· effectæ·
Ternæ inde datæ consulibus· quattuor dictator usus· Nec iam poterat bellū differ
ri· æqui latinū agrū inuaserant· Oratores latinorū a senatu petebant· ut aut mitte
rent subsidiū· aut se ipsos tuendorū finiū causa capere arma sinerent· Tutius iusum

est defendi inermes latinos. quā pati retractare arma. Vetusius cons̄ missus est. Is finis
illis nihil populationibus fuit. Cessere æqui campis. loco q. magis quā armis freti. summis
se iugis montiū tutabantur. Alter consul in uolscos ꝓfectus. ne ꝯ ipse tereret tempus.
uastandis maxime agris. hostē ad conferenda ꝓpius castra. dimicandū q. acie. exci
uit. Medio inter castra campo ante suū quisq. uallū infestis signis constitere. Mul
titudine aliquantū uolsci superabant. Itaq. effusi ꝯ contemptim pugnā iniere. Cons̄
romanus nec ꝓmouit aciē. nec clamorē reddi passus. defixis pilis stare suos iussit.
Ubi ad manū uenisset hostis. tū cohortes tota ui gladiis rem gerere. Uolsci cursu ꝯ cla
more fessi. cū se uelud stupentibus metu intulissent romanis. postquā impressio
nē sensere ex aduerso factā. et ante oculos micare gladios. haud secus quā si insidi
as incidissent turbati uertunt terga. et ne ad fugā quidem satis uiriū fuit. quia
cursu in p̄liū ierant. Romani contra. quia in principio pugnæ quieti steterant.
uigentes corporibus facile adepti fessos. et castra impetu cæperunt. et castris exutū
hostē uelites ꝑsecuti. uno agmine uictores cū uictis in urbē irrupere. Plusq. ibi san uelites. X
guinis ꝓmiscua omniū generū cæde quā in ipsa dimicatione factū. Paucis data ue
nia. qui inermes in deditionē uenerunt. Dū hæc in uolscis geruntur. dictator sa 31
binos ubi longe plurimū belli fuerat. fundit fugat q. exuit castris. equitatu inmis
so. mediā turbauerat hostiū aciem. Quadū se cornua latius pandunt. parū apte
introrsū ordinibus aciē firmauerant. Turbatos pedes inuasit. Eodem impetu castra
capta. debellatū q. est. post pugnā ad regillū lacū non alia illis annis pugna cla
rior fuit. Dictator triumphans urbē inuehitur. sup̄ solitos honores. loc⁹ in circo ipsi
posteris q. ad spectaculū datus. Sella in eo loco curulis posita. Uolscis deuictis ueli
ternus ager ademptus. uelitras coloni ab urbe missi. et colonia deducta. Cum æquis
post aliquanto pugnatū est inuito quidē consule. quia loco iniquo subeundū erat ad
hostes. Sed milites extrahi rē criminantes. ut dictator priusquā ipsi redirent in ur
bē magistratu abiret. irritaq. sicut ante consulis ꝓmissa eius caderent. ꝑpulere. ut
forte temere in aduersos montes agmen erigeret. Id male commissū ignauia hostiū in bonū
uertit. Qui priusquā ad coniectū teli ueniretur. obstupefacti audacia romanorū. re
lictis castris quæ munitissimis tenuerant locis. in aduersas ualles desiluere. ubi sa
tis p̄dæ. et uictoria incruenta fuit. Ita trifariam rē bello bene gesta. de domesti
carū rerū euentu. nec patribus nec plebi cura decesserat. Tantā cū gratiā tū artē p̄parauerant
foenatores. quæ non modo plebē sed ipsū etiā dictatorē frustrarentur. Nam q. uale
rius post uetusii consulis reditū. omniū actionū in senatu primā habuit ꝓ uictore popu
lo. retulit q. quid de nexis fieri placeret. Quæ cū reiecta relatio ēēt. non placeo inquit
concordiæ auctor. optabitis medius fidius ꝓpediē. ut mei similes romana plebes patro

nos habeat. Qđ ad me attinet. neq. frustabor ultra ciues meos. neq. ipse frustra
dictator ero. Discordiæ intestinæ. bellū externū fecere. ut hoc magistratu egeret
res. p̄. pax foris parta est. domi impeditur. priuatus potius quā dictator. seditioni inter ero. ita curia egressus dictatura se abdicauit. Apparuit causa plebi suā uicē indignantē magistratu abiisse. Itaq. uelut per soluta fide quō per eū non stetisset quin prestaretur. decedentē domū cū fauore ac laudibus prosecuti sunt. Timor inde patres incessit ne si dimissus exercitus foret rursus coetus occulti coniurationesq. fierent. Itaq. quā quā p̄ dictatorē dilectus habitus esset. tamen quō in consulū uerba iurassent. sacramento teneri militē rati. Per causā renouati ab æquis belli educi ex urbe legiones iussere. quo facto maturata est seditio. et primo agitatū dicitur de consulū cæde ut soluerentur sacramento. doctos deinde nullā scelere religionē ex solui. sicinio quodā auctore iniussu consulū in sacrū montē secescisse. trans anienē amnē tria ab urbe milia passuū. Ea frequentior fama est. quā cuius piso auctor est. in auentinū secessionē factā esse. Ibi sine ullo duce uallo fossaq. cōmunitis castris quieti rem nullā nisi necessariā aduictū sumendo per aliquot dies. neq. lacessiti. neq. lacessentes. sese tenuere. Pauor ingens in urbe. metuq. mutuo suspensa erant oīa. timere relicta ab suis plebes uiolentiā patrū. timere patres residē in urbe plebē. incerti manere eā an abire mallent. quā diu autē tranquillā quæ secesserit multitudinē fore. quid futurū deinde si quod externū interim bellū existat. nullam p̄fecto nisi in concordia ciuiū spem reliquā ducere. eā per æqua per iniqua reconciliandā ciuitati esse. placuit igitur oratorē ad plebē mitti. menemū agrippā facundū uirū. et quod inde oriundus erat plebi carū. Is intromissus in castra. prisco illo dicendi et horrido modo nihil aliud quā hoc narrasse fertur. Tēpore quo in homine non ut nunc oīa in unū consentiunt. sed singulis membris suū cuiq. consiliū. suus sermo fuerit. indignatas reliquas partes. sua cura. suo labore ac ministerio. uentri oīa quæri. uentrē in medio quietū. nihil aliud quā datis uoluptatibus frui. conspirasse deinde ne manus ad os cibū ferrent. ne os acciperet datū. ne dentes conficerent. Hac ira dū uentrē fame domare uellent. ipsa una membra. totūq. corpus ad extremā tabē uenisse. inde apparuisse. uentris quoq. haud segne ministeriū eē. nec magis aliquē alere eū. reddentē in oīs corporis partes. hunc quo uiuimus uigemusq. diuisū pariter in uenas maturū confecto cibo sanguinē cōparando. Hinc quō intestina corporis seditio similis esset iræ plebis in patres. flexisse mentes hominū. agi deinde de concordia coeptū. concessūq. in conditio

priuatus potius

parabola de uentre

nes· ut plebi sui magistratus essent sacrosci· quibus auxilii latio aduersus consules eēt· neue cui patrū
capere eū magistratū liceret· Ita tribuni plebei creati duo· c̄· licinius· et· L· albinus· Hi tres collegas sibi
creauerunt· in his siciniū fuisse seditionis auctorē· de duobus qui fuerint minus conuenit· Sunt qui du
os tantū in sacro monte creatos tribunos eē dicant· ibi q· sacratā legē latā p̄ secessionē plebis· Spurius cas
sius et postumius comunius consulatū inierunt· His consulibus cū latinis populis ictū foedus· Ad id fe
riendū cons̄ alter romæ mansit· alt̄ ad uolscū bellū missus· Anciates uolscos fundit fugat q· Compul
sos in oppidū longulā p̄secutus· moenibus potitur· inde p̄tinus mucamitē uolscorū cæpit· Tum magna ui ador
tus est coriolos· Erat tū in castris inter primores iuuenū· c· marcius adolescens· et consilio ꝯ manu p̄mp
tus cui cognom̄ postea coriolano fuit· Cū subito exercitū romanū coriolos obsidentē· atq· in oppidanos quos
intus clausos habebat· intentū sine ullo metu extrinsecus imminentis belli· uolscæ legiones p̄fectæ ab
antio inuasissent· eodem q· tempore ex oppido erupissent hostes· forte in statione marcius fuit· qui cū
delecta militū manu non modo impetū erumpentiū retulit· sed p̄ patentē· portam ferox irrupit· Cæde q· in p̄x
ima urbis facta· ignem temere ab reptū inminentibus muro ædificiis iniecit· Clamor inde oppidano
rū mixtus muliebri pueriliq· ploratu ad terrorē ut solet primo ortu· et romanis auxit animū· et tur
bauit uolscos· ut pote capta urbe· qui ad ferendā opē uenerant ita fusi uolsci antiates· corioli oppidū
captū· tantūq· sua laude obstitit famæ consulis martius· ut nisi foedus cū latinis colūna ænea insculptū
monumento esset ab sp̄· cassio· uno· quia collega fuerat ictū· postumiū comuniū· bellū gessisse cum
uolscis memoria cessisset· Eodē anno agrippa menenius moritur· uir omniū uita· pariter patri
bus ac plebi carus· post secessionē carior plebi factus· Huic interpreti arbitroq· concordiæ ciuiū·
legato patrū ad plebē· reductori plebis romanæ in urbē· sūptus funeri defuit· Extulit eū pleps
ex tantibus conlatis in capita· Cons̄ deinde· t̄· geganius· p̄· minutius facti· Eo anno cū et foris quiæ
ta om̄a bello essent· et domi sanata discordia· aliud multo grauius malū ciuitatē inuasit· caritas
primū annonæ ex incultis per secessionē plebis agris· fames deinde qualis clausis solet· uentūq· ad
interitū seruiciorū· utiq· et plebis esset· ni consules prouidissent dimissis passim ad frumentū· sed
tantū coemendū· non in ætruriā modo dextris ab ostia litoribus· leuoq· post uolscos mari usq· ad
cumas· sed quæsitū in siciliā quoq· adeo finitimorū odia longinquis coegerant indigere auxili
is· Frumentū cumis cū coemptū esset· naues pro bonis tarquiniorū ab aristodimo tiranno qui
heres erat retentæ sunt· In uolscis pomptinoq· neemi quidē potuit· periculū quoq· ab impe
tu hominū ipsis frum̄tatoribus fuit· Ex tuscis frum̄tū tiberi uenit· Eo sustentata est plebes·
In cōmodo bello intā artis cōmeatibus uexati forent· ni uolscos iā mouentes arma pestilen
tia ingens inuasisset· ea clade conterritis hostiū animis· ut etiā ubi ea remisisset· terrore
aliquo tenerentur· Et uelitris auxere numerū colonorū romani· et norbæ in montis no
uā coloniā quæ arx in pomptino esset miserunt· M̄· minucio· deinde· et· ā· sempronio·
cons̄· magna uis frumenti ex sicilia aduecta· agitatūq· in senatu· quanti plebi daretur·
Multi uenisse tēpus premendæ plebis putabant· recuperandiq· iura quæ extorta seces

agrippa mauit

sione ac ui patribus essent. In primis marcius coriolanus hostis tribuniciæ potestatis. si annonam
inquit ueterē uolunt. ius pristinū reddant patribus. Cur ego plebeios magistratus. cur si
ciniū pollentem uideo sub iugū missus. tam quā ab latronibus redemptus. ego ne has indig
nitates diutius paciar quā necesse est. tarquiniū regem qui non tulerim. siciniū ferā. sece
dat nunc. uocet plebem. patet uia in sacrū montē aliosq. colles. Rapiant frumenta ex agris
nr̄is. quemadmodū tercio anno rapuere. Utantur annona. quā furore suo fecere. Audeo
dicere hoc malo domitos ipsos potius cultores sacrorū fore. quā ut armati ꝑ secessionē coli ꝓ
hibeant. Haud tam facile dictu est faciendū ne fuerit. quā potuisse arbitror fieri. ut con
ditionibus laxandi annonā. et tribuniciā potestatē & om̄a inuitis iura imposita patres de
merent sibi. & senatui nimis atrox uisa sententia est. et plebē ira ꝓpe armauit. fame se iā sic hostes
peti. cibo uictuq. fraudari. peregrinū frumentū quæ sola alimenta ex insperato fortuna dederit. ab ore
rapi. nisi igneo marcio uincti dedantur tribuni. nisi de tergo plebis romanæ satisfiat. eum
sibi carnificē nouū exortū. qui aut mori aut seruire iubeat. In exeuntē e curia impetus fac
tus eēt. ni ꝑ opportune tribuni diē dixissent. Ibi iræ tū suppressæ. Se iudicē quisq. se dn̄m
uitæ necisq. inimici factū uidebat. Contemptim primo marcius audiebat minas tribu
nicias. auxilii non poenæ ius datū illi potestati. plebisq. non patrū tribunos eē. Sed adeo
infensa erat coorta plebs. ut unius poenæ defungendū eēt patribus. Restiterunt tamen
aduersa inuidia. usiq. sunt quā suis quisq. quā totius ordinis uiribus. ac primo temptata
res est. si dispositis clientibus absterrendo singulos a contionibus conciliisq. dissicere rem
possent. Uniuersi deinde ꝓcessere. quicquid erat patrū. reos diceres. ꝑcibus plebē ex
poscentes. unū sibi ciuē. unū senatorē si innocentē absoluere nollent. ꝓnocente donarent.
Ipse cū die dicta non adeēt. ꝑseueratū in ira est. Damnatus absens. in uolscos exulatū abi
it. minitans patriæ. hostilesq. iam tū sp̄s gerens. Uenientē uolsci benigne excepere. be
nigniusq. in dies colebant. quo maior ira in suos eminebat. crebræq. nunc querelæ nunc
minæ ꝑcipiebantur. Hospitio utebatur attij tullii. longe is tū princeps uolsci nomi
nis erat. romanisq. semꝑ infestus. Ita cū alterū uetus odiū. alterū ira recens stimu
laret. c̄silia c̄ferunt de romano bello. Haud facile credebant plebē suā impelli pos
se. ut tociens infeliciter temptata arma caperent. multis sępe bellis. pestilentia pos
tremo amissa iuuentute. fractos sp̄s eē. arte agendū. in exoleto iam uetustate odio.
ut recenti aliqua ira exacerbarentur animi. Ludi forte ex instauratione magni romæ
parabantur. instaurandis hæc causa fuerat ludis. Mane seruū quidā paterfamiliæ non
dū commisso spectaculo sub furca cæsū medio egerat circo. Coepti inde ludi ue ludea
res nihil ad religionē ꝑtinuisset. Haud ita multo post tito latino de plebe homi
ni somniū fuit. Uisus iuppit̄ dicere sibi. ludis ꝑsultatorē displicuisse. nisi mag
nifice instaurarentur hi ludi. periculū urbi fore. iret. ea consulibus nunciaret.

somniū de ludis.

Quamquã haud sane liber erat religione animus. uerecundia tam̃ maiestatis magistra
tuũ timorẽ uicit. ne in ora hominũ ꝓludibrio abiret. magno illi ea cunctatio stetit. Fi
liũ namq. intra paucos dies amisit. Cuius repentinæ cladis ne causa dubia eẽt. egro
animi. eadẽ illa in somnis obuersata species uisa est rogitare. satin magnã spreti
numinis haberet mercedẽ. maiorẽ instare. ni eat ꝓpere. ac nunciet consulibus.
Iam p̃sentior res erat. Cunctantẽ tam̃ ac ꝓlatantẽ. ingens uis morbi adorta ẽ debili
tate subita. Tunc enim uero deorũ ira ammonuit. Fessus igitur malis preteritis. instan
tibusq. consilio ꝓpinquorũ adhibito. cũ uisa atq. audita. et obuersatũ tociens somno
iouẽ minasse. irasq. cælestes rep̃sentatas casibus suis exposuisset. consensu inde haud
dubie omniũ qui aderant. in forũ ad consules lectica defertur. inde in curiã iussu con
sulũ delatus. Eadem illa cũ patribus ingenti omniũ ammiratione enarrasset. ecce
aliud miraculũ. qui captus omnibus membris delatus in curiã eẽt. eũ functũ officio
pedibus suis domũ redisse. traditũ memoriæ est. Ludi quã amplissimi ut fierent se
natus decreuit. Ad eos ludos auctore attio tullio uis magna uolscorũ uenit. Priusquã
committerentur ludi. tullius ut domi compositũ cũ marcio fuerat. ad consules uenit.
dicit eẽ quæ secreto agere de re publica uelit. arbitris remotis. Inuitus inquit qd æqui
us sit de meis ciuibus loquor. non tam̃ admissũ quicquã ab his criminatũ uenio. sed cautũ
ne admittant. Nimio plusquã uelim. nr̃orũ ingenia sunt mobilia. Multis id cladibus
sensimus. quippe qui non nr̃o merito. sed ur̃a pacientia incolumes sumus. Magna hic
uolscorũ nunc multitudo est. Ludi sunt spectaculo. intenta ciuitas erit. Memini. quid
ꝑ eandẽ occasionẽ ab sabinorũ iuuentute in hac urbe commissũ sit. Horret animus.
nequid inconsulte ac temere fiat. Hæc nr̃a ur̃a q. causa prius dicenda uobis cons̃ratus sũ.
Quod ad me attinet. ex templo hinc domũ abire in animo est. ne cuius facti dicti ue conta
gione presens uioler. Hæc locutus. abiit. Cons̃ cũ ad patres rẽ dubiã sub auctore
certo detulissent. auctor magis ut fit quã res ad p̃cauendũ. t. ex supuacuo mouit.
Facto q. s̃. c̃. ut urbẽ excederent uolsci. p̃cones dimittuntur. qui om̃s eos ꝓficiscian
te noctẽ iuberent. Ingens pauor primo discurrentis ad suas res tollendas in hos
pitia ꝑculit. Proficiscentibus deinde indignatio aborta. se ut consceleratos contami
natosq. ab ludis. festis diebus. coetu quodammodo hominũ deorũ q. abactos eẽ. Cũ
ꝓpe continuato agmine irent. p̃gressus tullius ad caput ferentinũ. ut quisq. eue
niret primores eorũ excipiens. querendo indignando q. et eos ipsos sedulo audien
tes scda ire uerba. et ꝑ eos multitudinẽ aliã in subiectũ uiæ campũ deduxit.
Ibi in contionis modũ orationẽ exorsus. ueteres. p. r̃. iniurias cladesq. gentis uols
corũ. ut om̃a inquit obliuiscamini alia. hodiernã hanc contumeliã quo tan
dẽ animo fertis. qua ꝑ nr̃am ignominiã ludos commisere. An non sensistis

miraculum.

triumphatum hodie de uobis esse. uos omnibus ciuibus. peregrinis. tot finitimis populis. spectacu
lo abeuntes fuisse. urās coniuges. urōs liberos. traductos p ora hominū. quid eos qui audiuere uocē
p̄conis. quid qui nos uidere abeuntes. quid eos qui huic ignominioso agmini fuere obuii existimas
se putatis. nisi aliquod p̄fecto nefas esse. qd̄ si intersimus spectaculo uiolaturi simus ludos. piacu
lumq. merituri. ideo nos ab sede piorum cętu consilioque abigi. quid deinde illud non succur
rit. uiuere nos. qd̄ maturarimus p̄ficisci. si hoc p̄fectio et non fuga est. et hanc urbē uos non du
citis hostium. ubi si unū diem morati essetis moriendum omībus fuit. Bellum uobis indictū est
magno eorum malo qui indixere si uiri estis. Ita et sua sponte irarum pleni et incitati. domos in
de digressi sunt. instigandoq. suos quisq. populos. efficere ut omne uulscum nom̄ deficeret. im
peratores ad id bellum de omīum populorū sententia lecti attius tullius et cn̄ marcius exsul ro
manus. In quo aliquanto plus spei repositum. quā spē nequaquā fefellit ut facile appareret
ducibus ualidiorē quā exercitu rē romanā esse; circeios p̄fectus primū. colonos inde romanos
expulit. liberāq. eam urbē uolcis tradidit. inde in latinam uiam transuersis tramitibus transgres
sus. satricū. longulā. poluscā. coriolos. nouellā. hæc romanis oppida ademit. inde lauinium re
cipit. tunc deinceps corbionem. ueteliam. trebium. labicos pedū cepit. Postremū ad urbē apedo
ducit et ad fossas cluuillas. v ab urbe milia passium castris positis. Populatur inde agrū roma
nū. custodibus inter populatores missis. qui patriciorū agros intactos seruarent. Siue infensus ple
bi magis. siue ut discordia inde int̄ patres plebēq. oriretur. quæ p̄fecto orta esset. adeo tribuni iam
ferocē p se plebē criminando in primores ciuitatis instigabant. Sed externus timor maximū con
cordiæ uinculū. quā uis suspectos infensosq. int̄ se iungebat animos. Id modo non conueniebat
qd̄ senatus consulesq. nusquā alibi spē quā in armis ponebant. plebes omīa quā bellū malebat.
Sp̄. nautius. iam et sextus furius consules erant. Eos recensentes legiones. p̄sidia p muros. aliaq.
in quibus stationes uigiliasq. esse placuerat loca distribuentes. multitudo ingens pacē poscentium
primū seditioso clamore conterruit. deinde uocare senatū. referre de legatis ad cn̄ martium
mittendis coegit. Acceperunt relationē patres. Post quā apparuit leuare plebis animos. missiq.
de pace ad martium oratores. atrox responsū retulerunt. Si uulscis ager redderetur posse agi de
pace. Si p̄da belli potium frui uelint. memorē se et ciuium iniuriæ et hospitū beneficii anni su
rum. ut appareat exilio sibi irritatos non fractos animos esse. Iterū deinde idem missi. non reci
piuntur in castra. Sacerdotes quoq. suis insignibus uelatos isse supplices ad castra hostium traditū
matrne. est. nihilo magis quā legatos flexisse animū. Tum matronæ ad ueturiā matrē coriolani uolum
niāq. uxorē frequentes coeunt. Id publicū consilium. an muliebris timor fuerit parū inuenio.
p uicere certe ut et ueturia magno natu mulier. et uolumnia duos paruos ex marcio ferens filios
secū in castra hostium irent. et qm̄ armis uiri defendere urbē non possent. mulieres p̄cibus lacri
misq. defenderent. Ubi ad castra uentum est nuntiatūq. curiolano est ad esse ingens mulierum
agm̄ in primo ut qui nec publica maiestate in legatis. nec in sacerdotibus tanta offusa oculis ani

moq· religione motus esset · multo obstinatior aduersus lacrimas muliebres erat · De infamiliarium
quidā qui insignē mestitia int̄ ceteras cognouerat ueturiā int̄ nurū nepotesq· stantē · nisi me fru
strantur inquit oculi mater tibi coniunxq· et liberi adsunt · Coriolanus ꝓpe ut amens consternat⁹
ab sede sua cū ferret matri obuiæ complexū · mulier in irā ex p̄cibus uersa · sine priusquā cōplexum
accipio sciā inquit ad hostē an ad filiū uenerī · captiua mater ne in castris tuis sim · in hoc mé lon
ga uita et infelix senecta transigit · ut exulem té deinde hostē uiderē · Potuisti populari hanc ter
ram quæ té genuit atq· aluit · Non tibi quā uis infesto animo et minaci ꝑueneras ingredienti fi
nes ira cecidit · Non cū in conspectu roma fuit succurrit · Intra illa moenia · domus ac penates mei
sunt · mater coniunx liberiq· Ergo ego si non peperissē · roma non oppugnaretur · nisi filiū haberē ·
libera in libera patria mortua essem · Sed ego nihil iam pati nec tibi turpi usquā mihi miserius
possum · nec ut sim miserrima diu futura sum · Dé his uideris quos si ꝑgis aut in matura mors aut
longa seruitus manet · Uxor deinde ac deinde liberi amplexi · Fletusq· ab omī turba mulierū
ortus · et comploratio sui patriæq· fregere tandē uirum · Complexus inde suos dimittit · ipse retro
ab urbe castra mouit · Abductis deinde legionibus ex agro romano · Inuidia rei oppressum perisse
tradunt · alii alio loeto · Apud fabium longe antiquissimū auctorē usq· ad senectutē uixisse
eundē inuenio · Refert certe hanc sepe eū exacta ætate usurpasse uocē · multo miserius seni exi
lium esse · Non inuiderunt laude sua mulieribus uiri romani · adeo sine obtrectatione glæ ali
enæ uiuebatur · monumento quoq· qđ esset · tēplum fortunæ muliebri ædificatū dedicatūq· est ·
Rediere deinde uolsci adiunctis equis in agrū romanū · sed equi attium tullium haud ultra tu
lere ducem · Hinc ex certamine uulsci æquine · imperatorē coniuncto exercitui darent · seditio ·
deinde atrox p̄lium ortum · Ibi fortuna populi romani · duos hostium exercitus haud minus ꝑni
tioso quā ꝑtinaci certamine confecit · Cons̄ · titus · siccinius · et caquilius · Sicinio uulsci · aquilio
hernici · Nā hi quoq· in armis erant ꝓuintia euenit · Eo anno hernici deuicti · Cū uolscis · æquo
marte discessum est ; sp· cassius · deinde et proculus uirginius cons̄ facti · cū hernicis foedus ictum ·
agri partes duæ ademptæ · inde dimidium latinis · dimidium plebi diuisurus cons̄ cassius erat ·
Adiciebat huic muneri agri aliquantū quē publicū possideri á priuatis criminabatur ·
Id multos quidē patrum ipsos possessores periculo rerū suarū terrebat · sed et publica patribus sollici
tudo inerat · Largitione consulem periculosas libertati opes struere · tum primū lex agraria pro
mulgata est · numquā deinde usq· ad hanc memoriā sine maximis motibus rerū agitata · Cos̄ alt̄
largitioni resistebat auctoribus patribus · nec omī plebe aduersante · quæ primo cęperat fastidire
munus uulgatū a ciuibus isse in socios · Sepe deinde et uerginiū cos̄ in contionibus uelut uatici
nantē audiebat · pestilens collegæ munus esse · agros illos seruitutē his qui acceperant laturos · re
gno uiā fieri · Quid ita enim adsumi sotios et nomen latinum · quid attinuisset hernicis paulo
ante hostibus capti agri partē tertiā reddi · nisi ut hę gentes ꝓ coriolano ducē cassium habeant ·
popularis iam esse sedis suasor et intercessor legis agrariæ cęperat · Uterq· deinde consul certatum

sine obtrectatione

lex agraria

plebi indulgere. Verginius dicere. passurū se assignari agros. dū necui nisi ciui romano assig
nentur. cassius quia in agraria largitione ambitiosus in socios. eo q. ciuibus uilior erat. ut alio mu
nere sibi reconciliaret ciuiū animos. iubere p siculo frumento pecuniā acceptā retribui populo.
Id uero haud secus quā presentē mercedē regni aspnata plebs. adeo ppter suspitionē insitam
regni uelud habundarent omā. munera eius in animis hominū respuebantur. Quē ubi
primū magistratu abiit. dampnatū necatū q. constat. Sunt qui patrē auctorē eius
supplicii ferunt. eū cognita domi causa uerberasse ac necasse. peculiū q. filii cereri con
secrauisse. Signū inde factū ēē et inscriptū ex cassia familia datū inuenio apud quos
dā. id q. ppius fidē est. e questoribus cesone fabio. et. L. ualerio diē dictā p duelliones.
dampnatū q. populi iudicio. dirutas publice ædes. ea est area ante telluris ædē. Cæterum
siue illud domesticū siue publicū fuit iudiciū. dampnatur. seruio cornelio. q. fabio con
42 sulibus. Haud diuturna ira populi in cassiū fuit. Dulcedo agrariæ legis ipsa p se dempto
auctore subibat animos. Accensa q. ea cupiditas est. malignitate patrū. qui deuictis eo an
no uolscis equisq. militē præda fraudauere. Quicquid captū ex hostibus est. uendidit fa
bius cons. ac redegit in publicū. Inuisū erat fabiū nom plebi. ppter nouissimū consulem.
Tenuere tam patres. ut cū. L. emilio ceso fabius consul crearetur. Eo infestior facta plebs.
seditione domestica bellū externū exciuit. Bello deinde ciuiles discordiæ intermissæ.
Uno animo patres ac plebs. rebellantes uolscos et æquos duce emilio. pspera pugna uicere.
Plus tam hostiū fuga quā pliū absumpsit. Adeo ptinacit fusos insecuti sunt equites. Casto
ris edes eodē anno idibus quintilis dedicata est. uota erat latino bello postumio dic
tatore. Filius eius duumuir ad id ipsū creatus dedicauit. Sollicitati et eo anno sunt
dulcedine agrariæ legis animi plebis. Tribuni plebis popularē potestatē lege popu
lari celebrabant. Patres satis sup q. gratuiti furoris in multitudine credentes ēē lar
gitiones. temeritatis q. inuitamenta horrebant. Acerrimi patribus duces ad resis
tendū consules fuere. Ea igitur pars rei publicæ uicit. Nec in presens modo. sed in
uenientē etiā annū. m. fabiū cesonis fratrē. et magis inuisū alterū plebi accusa
tione. sp. cassii. L. ualeriū consules dedit. Certatū eo quoq. anno cū tribunis est.
Uana lex uaniq. legis auctores iactando irritū munus facti. fabiū inde nom ingens
post tres continuos consulatus. uno q. uelud tenore oms expertos tribunicius certami
nibus habitū. Itaq. ut bene locatus mansit in ea familia aliquam diu honos. Bel
lū inde ueiens initū. et uolsci rebellarunt. sed ad bella externa ppe supererant ani uires
mi. abutebantur q. his int semet ipsos certando. Accessere ad egras iam omiū men
tes. pdigia cælestia ppe cotidiana in urbe agris q. ostentantia minas. moti q. ita nu
minis nullā causam aliā uates canebant. publice priuatim q. nunc extis. nunc p
aues consulti. quā haud rite sacra fieri. Qui terrores tam eo e uasere. ut opia uirgo

edes castoris.

pdigia.

Virgo vestalis

uestalis dampnata incesti· poenas dederit· Quintus fabius inde et· c̄· tullius consules
facti· Eo anno non segnior discordia domi· et bellū foris atrocior fuit· Ab æquis arma
sumpta· Ueientes agrū quoq· romanorū populantes inierunt· quorū bellorū crescen
te cura· cæso fabius et· sp̄· furius consules fiunt· Artonā latinā urbē æqui oppugnabant·
ueientes pleni iā populationū· romā ipsam se oppugnaturos minabantur· qui terro
res cū compescere deberent· auxere insup̄ animos plebis· rediebat q· non sua sponte ple
bi mos detractandi militiā· Sed· sp̄· licinius· tr̄· pl̄· uenisse tempus ratus· p̄ ultimā ne
cessitatē legis agrariæ patribus iniungendæ· susceperat rē militarē impediendā· Cæ
terū tota inuidia tribuniciæ potestatis uersa in auctorē est· nec in eū consules acrius
quā ipsius eius collegæ coorti sunt· auxilio q· eorū dilectū cons̄ habent· Ad duo simul
bella exercitus scribitur ducendus· Fabio in ueientes· in æquos spurio datur· et in æquis
quidem nihil dignū memoria gestū est· Fabio aliquanto plus negocii· cū ciuibus
quā cū hostibus fuit· Unus ille uir ipse cons̄ rem· p̄· sustinuit· quā exercitus odio con
sulis quantū in se fuit p̄debat· Nam cū cons̄ p̄ter cæteras imperatorias artes quas pa
rando gerendo q· bello edidit plurimas· ita instruxisset aciē· ut solo equitatu emis
so exercitū hostiū funderet· insequi fusos pedes noluit· nec illos etsi non adhorta
tio inuisi ducis suū saltē flagitiū· et publicū in p̄sentia dedecus· postmodū periculū·
si animus hosti redisset cogere potuit gradū accelerare· aut si nihil aliud· instare in
structos· iniussu signa referunt· mesti q· crederes uictos· execrantes nunc imperatorē·
nunc nauatā ab equite operā· Redeunti in castra· ne huic tam pestilenti exemplo
remedia ulla ab imperatore quæsita sunt· Adeo excellentibus ingeniis citius defu
erit ars· qua ciuē regant· quā qua hostē superent· Cons̄ romā redit· non tam belli
gl̄a aucta· quā irritato exacerbato q· in se militū odio· Optinuere tam̄ patres· ut in
fabia gente consulatus maneret· Marcū fabiū consulē creant· fabio collega· gneus
manilius datur· et hic annus tribunū auctorē legis agrariæ habuit· t̄· pontificius
fuit· is eandē uiā uelud p̄cessisset· sp̄· licinio· ingressus· dilectū paulisp̄ impedit·
Perturbatis iterū patribus· appius claudius uictā tribuniciā potestatē dicere priore an
no in p̄sentia re extemplo in p̄petuū quando inuentū sit· sui ipsam uiribus dissolui·
neq· enim umquā defuturū· qui et ex collega uictoriā sibi· et gratiā melioris par
tis bono publico uelit quæsitā· & plures si pluribus opus sit· tribunos ad auxilium
consulū paratos fore· & unū uel aduersus om̄s satis ēē· darent modo & consules et
primores patrū operā· ut si minus om̄s· aliquos tam̄ ex tribunis rei· p̄· ac senatui conci
liarent· Præceptis appii moniti patres· et uniuersi comit̄ ac benigne tribunos appel
lare· et consulares· ut cuiq· eorū priuatim aliquid iuris aduersus singulos erat· parti
gr̄a· parti auctoritate optinuere· ut tribuniciæ potestatis uires salubres uellent rei· p̄·

ēē. Nouē q tribunorū aduersus unū moratorē publicæ commodi. auxilio dilectū consules
habent. Inde ad ueiens bellū pfecti. quo undiq ex ætruria auxilia conuenerant. non tam ue
ientiū gra concitata. quā qd in spē uentū erat discordia intestina dissolui rem romanā posse.
principes q in omniū ætruriæ populorū concilius fremebant. æternas opes ēē romanas. nisi in
ter semet ipsos seditionibus sęuiant. id unū uenenū. ēa labē ciuitatibus opulentis reptā. ut
magna imperia mortalia essent. diu sustentatū id malū partim patrū consilius. partim pa
cientia plebis. iam ad extrema uenisse. duas ciuitates ex una factas. suos cuiq partī magis
tratus. suas leges ēē. primū in dilectibus sæuire solitos. eosdē in bello tam̄ paruisse ducibus.
qualicumq urbis statu manente disciplina militaris potuisse. iam non parendi ma
gistratibus morē in castra quoq romanū militē sequi. pximo bello in ipsa acie in ipso cer
tamine consensu exercitus traditā ultro uictoriā uictis æquis signa deserta. imperatorem
in acie relictū. iniussu castra reditū. pfecto si instetur. suo milite uinci romā posse. nihil
aliud opus ēē. quā indici ostendiq bellū. cætera sua sponte facta. et deos gesturos. Hæ
spes ætruscos armauerant. multis inuicē casibus uictos uictoresq. Consules quoq roma
ni nihil p̄terea aliud quā suas uires. sua arma horrebant. memoria pessimi pximo bello
exempli terrebat. ne rē committerent eo. ubi duæ simul acies timendæ essent. tamen
ancipiti p̄lio auersi diē tempusq forsitan ipsū leniturū iras. sanitatē q animis allaturum.
Ueiens hostis ætrusci q eo magis p̄ppere agere. lacescere ad pugnā. primo obequitando castris. puocan
doq postremo ut nihil mouebant qua consules ipsos exercitū q increpando. simulatio
nē intestinæ discordiæ. remediū timoris inuentū. et consules magis non confidere quā
non credere suis militibus. nouū seditionis genus. silentiū ociū q inter armatos. Ad hæc
in nouitatē generis originis q quæ falsa. quæ uera. iacere. Hæc cū sub ipso uallo por
tis q streperent. haud ægre consules pati. at imperitæ multitudini nunc indignatio. nunc
pudor pectora uersare. et ab intestinis auertere malis. nolle inultos hostes. nolle succes
sū. non patribus non consulibus. externa et domestica odia certare in animis. Tandē
superant externa. adeo supbe insolenter q hostis eludebat. Frequentes in p̄toriū con
ueniunt. poscunt pugnā. postulant ut signū detur. Consules uelud deliberabundi
capita conferunt. diu colloquuntur. Pugnare cupiebant. sed reuocanda & addenda
cupiditas erat. ut aduersando remorando q incitato semel militi adderent impetū. Red
ditur responsū in maturā rem agi. nondū tempus ēē pugnæ. castris se tenerent. edicunt
inde. ut abstineant pugna. siquis iniussu pugnauerit. ut in hostē animaduersuros.
Ita dimissis. quominus consules uelle credunt. crescit ardor pugnandi. accendunt in
sup hostes ferocius multo. ut statuisse non pugnare consules cognitū est. quippe im
pune se insultaturos. non credi militi arma. rē ad ultimū seditionis erupturā. finē
q uenisse romano imperio. His freti. occursant portis. ingerunt pbra. ægre abstinent

Itaq castris se tenebant.

responsū.

quin castra oppugnent. Enim uero non ultra contumeliā pati romanus posse. totis castris undiq
ad consules curritur. non tam sensim ut ante ꝑ centurionū principes postulant. sed passim om̄s cla
moribus agunt. Matura res erat. tergiuersantur tam̄. Fabius deinde ad crescentē tumultum
iam metu seditionis collega concedente. cū silentiū classico fecisset. ego istos cn̄. manili pos
se uincere scio. uelle. nescire ipsi fecerunt. Itaq. certū est atq. decretū non dare signū. nisi uic
tores se redituros ex hac pugna iurent. Consulē romanū miles semel in acie effellit. deos nū
quā fallet. Centurio erat. m̄. flauoleius inter primores pugnæ flagitator. Uictor in
quit. m̄. fabi reuertar ex acie. Si fallat. iouē patrē gradiuū q. martē aliosq. iratos inuo
cat deos. Idem deinceps omnis exercitus in se quisq. iurat. iuratis datur signū. Arma capiunt.
eunt in pugnam. irarū speiq. pleni. nunc iubent ætruscos ꝓbra iacere. nunc armato sibi quisq.
lingua ꝓmptū hostem offerri. Omniū illo die. qua plebis. qua patrū eximia uirtus fuit. fabi
ū nom̄. fabia gens enituit. multis ciuilibus certaminibus infensos plebis animos. illa sibi pugna
reconciliare statuunt. Instruitur acies. nec ueiens hostis ætruscæ q. legiones detrectant. Prope
certa spes erat non magis secū pugnatoris quā pugnauerint cū æquis. maius quoq. aliud in tam
irritatis animis et occasione ancipiti haud desperandū ēē facinus. Res alit̄ longe euenit. Non alio
ante bello infestior romanus. adeo hinc contumeliis hostes. hinc consules mora exacerbauerant.
proeliū iniit. Uix explicandi ordinis spaciū ætruscis fuit. cum pilis inter primā trepidatio
nē abiectis temere magis. quā emissis. pugna iam in manus. iā ad gladios ubi mars est atrocis
simus. uenerat. Int̄ primores genus fabiū insigne spectaculo exemploq. ciuibus erat. Ex his
quintū fabiū. tercio hic anno ante consul fuerat. principē in confertos ueientes euntē.
ferox uiribus et armorū arte tuscus incautū int̄ multas uersantes hostiū manus gladio
ꝑ pectus transfigit. Telo extracto. p̄ceps in uulnus fabius abiit. Sensit utraq. acies
unius uiri casū. cædebatq. inde romanus. Cū m̄. fabius cons̄ transiliuit iacentis cor
pus. hoc iurastis inquit milites fugientes uos in castra redituros. adeo ignauissimos hos
tes magis timetis. quā iouē martē q. ꝑ quos iurastis. at ego iniuratus aut uictor reuer
tar. aut ꝓpe te hic quinte fabi dimicans cadam. Consuli tū. c̄. fabius prioris anni cons̄.
uerbis ne istis frater ut pugnent te imperaturū credis. du impetrabunt ꝑ quos iurauere.
et nos ut decet ꝓceres. ut fabio nomine est dignū. pugnando potius quā adhortando
accendamus militū animos. Sic in primū infensis hastis ꝓuolant duo fabii. totāq.
mouerunt secū aciē. Proelio ex parte una restituto. nihilo segnius in cornu altero. cn̄.
manilius cons̄ pugnā ciebat. ubi ꝓpe similis fortuna est uersata. Nam ut altero in cor
nu. q̄. fabiū. sic in hoc ipsū consulē maniliū iam uelud fusos agentem hostis. et impigre
milites secuti sunt. et ut ille graui uulnere ictus ex acie cessit. interfectū rati. gradū
retulere. cessissent q. loco. ni cons̄ alt̄ cū aliquot turmis equitū in eā partē citato equo
aduectus. uiuere clamitans collegā. se uictorē fuso altero cornu adēē. rē inclinatā susti

uiuent.

46

obiectaq. parma

nuisset. Manilius quoq; ad restituendā aciē sē ipse corā offert. Duorū consulū cognita ora
accendunt militū animos. Simul et uanior iam erat hostiū acies. dū habundante mul
titudine freti. subtracta subsidia. mittunt ad castra oppugnanda. inde haud magno
certamine impetu facto. dū p̄dæ magis quā pugnæ memores tererent tempus. tria
rii romani qui primā irruptionē sustinere non potuerunt. missis ad consules nunciis
quo loco res essent. conglobati ad p̄toriū redeunt. et sua sponte ipsi p̄liū renouant. et
manilius cons̄ reuectus in castra. ad om̄s portas milite opposito. hostibus uiā clauserat.
Ca desperatio tuscis rabiē magis quā audaciā accendit. Nam cū incursantes quacumq;
exitū ostenderet spes. uano aliquotiens impetu essent. globus iuuenū unus in ipsū consulē
insignē armis inuadit. Prima excepta á circumstantibus tela. sustineri deinde uis nequit.
Cons̄ mortifero uulnere ictus cadit. fusiq; circa om̄s. Tuscis crescit audacia. romanos ter
ror p̄ tota castra trepidos agit. et ad extrema uentū foret. ni legati rapto consulis
corpore patefecissent una porta hostibus uiā. Ca erumpunt. consternato q; agmine
abeuntes. in uictorē alterū consulem incidunt. Ibi iterū cæsi fusiq; passim uictoria
ægregia parta. tristis tam̄ duobus tā claris funeribus. Itaq; consuli decernente se
natu triumphū. si exercitus sine imperatore triumphare possit. p̄xima eo bello ope
ra facile passurū. respondit. sē familia funesta quintii fabii fratris morte rē publi
ca ex parte orba. consule altero omisso. publico priuatoq; deformē luctu laureā non
accepturū. O m̄i acto triumpho. depositus triumphus clarior fuit. Adeo spreta intē
gl̄a sp̄ta. pore gl̄a. interdū cumulatior redit. Funera deinde duo deinceps collegæ fratrisq;
ducit idē in utroq; laudator. cū concedendo illis suas laudes ipse maximā partē earū
ferret. Neq; immemor eius qd̄ inicio consulatus imbiberat. reconciliandq; animos
plebis. saucios milites curando diuidit patribus. Fabiis plurimi dati. nec alibi maio
re cura habiti. Inde populares iā ēē fabii. nec hoc ulla rē nisi salubri. rei. p̄. parte.
48 Igitur non patrū magis quā plebis studiis. c̄. fabius cū t̄. uerginio cons̄ factus. neq;
bella. neq; dilectus. neq; ullā aliā _ priorē curā agere. quā ut iā aliqua ex parte in
coacta concordiæ spē primo quoq; tempore cū patribus coalescerent animi plebis.
itaq; principio anni censuit. priusquā quisquā agrariæ legis auctor tribunus existe
ret. occuparent patres ipsi suū munus facere. captiuū agrū plebi quā maxime
sanguine p̄t̄ æqualiter darent. uerū ēē. habere eos. quorū sanguine ac sudore partus sit. M
p̄nati patres sunt. questi quoq; quidā nimia gl̄a luxuriare et euanescere ui
uidū quondā illud cesonis ingeniū. Nullæ deinde urbanæ factiones fuere.
Vexabantur incursionibus æquorū latini. Có cū exercitu ceso fabius missus. in
ipsorū æquorū agrū depopulabundū transiit. Aequi sē in oppida receperunt.
murisq; sē tenebant. Eo nulla pugna memorabilis fuit. Atá ueiente hoste

cladesaccepta temeritate alterius consulis. actū q. de exercitu foret. ni caeso fabius intē
pore subsidio uenisset. Ex eo tempore neq. pax neq. bellū cū ueientibus fuit. res pxime in
formā latrocinii uenerant. legionibus romanis cedebant in urbē. Ubi abductas sen
serant legiones. agros incursabant. bellū quiete. bello quietē inuicē eludentes. Ita
neq. omitti tota res. neq. pfici poterat. & alia bella aut p̄sentia instabant. aut ab
aequis uolscisq. non diutius quā recens dolor pximae cladis transiret qui escentibus.
aut mox moturosse apparebat sabinos semp infestos. aetruriāq. omnē. Sed ueiens
hostis assiduus magis quā grauis. contumelijs sepius quā periculo animos agitabat. qd nullo
tempore neglegi poterat. aut auerti alio sinebat. Tum fabia gens senatū adiit. fabia gens.
cons p gente loquitur. assiduo magis quā magno praesidio. ut scitis. p. c. bellū ue
iens eget. uos alia bella curate. fabios hostes ueientibus date. Auctores sumus tutā
ibi maiestatē romani nominis fore. nr̄m id nobis uelud familiare bellū priuato
sumptu gerere in animo est. r̄p. et milite illic et pecunia uacet. Gratiae in gentes actae.
cos ecuria egressus comitante fabiorū agmine qui in uestibulo curiae s. c. exspectantes ste
terant domū redit. iussi armati postero die ad lim̄ consulis adesse. domos inde descendunt.
50 Manat tota urbe rumor. fabios ad celū laudibus fert. familiam unam subisse ciuitatis ho
nus. ueiens bellū in priuatā curā. in priuata arma uersum. Si sint duae roboris eiusdem
in urbe gentes. deposcant haec uulscos. sibi illa equos. populo romano tranquillā pacem
agente. Om̄s finitimos subigi populos posse. fabii postera die arma capiunt. quo iussi erant
conueniunt. Cos paludatus egrediens in uestibulo gentē omnē suā instructo agmine ui
det. Acceptus in medium signa ferri iubet. numquā exercitus neq. minor in numero neq. clari
or fama. et admiratione hominū p urbē incessit. Sex et ccc milites. om̄s patricii. om̄s unius
gentis. quorū neminē ducē sperneret. egregius quibus libet tēporibus senatus. ibant unius
familiae uiribus. ueienti populo. pestē minitantes. sequebatur turba ppria alia cognato
rū. sodaliumq. nihil medium nec spē nec curā. sed in mensa om̄ia uoluentium animo. alia
publica sollicitudine excitata. fauore et admiratione stupens. ire fortes. ire felices iubent. in
ceptis euentus pares reddere. consulatus inde ac triumphos. om̄ia p̄mia ab se. om̄s honores spera
re. p̄tereuntibus capitolium arcēq. et alia tēpla. quicquid deorū oculis. quicquid animo occur
rit p̄cantur. ut illud agm̄ faustū atq. felix mittant. sospites breui in patriam ad parentes re
stituant. In cassum missae p̄ces. infelici uia dextro iano portae carmentalis pfecti ad cremerā
flum̄ p ueniunt. is oportunus uisus locus communiendo p̄sidio. L. emilius inde. et g. seruilius cos
facti. et donec nihil aliud quā in populationibus res fuit. non ad p̄sidium modo tutandum fa
bii satis erant. sed tota regione qua tuscus ager romano adiacet. sua tuta omnia infesta hos
tium. uagantes p utrumq. finē fecere. Inter uallū deinde haud magnū populationibus fuit.
dū ueientes accito ex etruria exercitu p̄sidium cremerae oppugnant. et romanae legiones ab

in cassū p̄ces missae

L. emilio consule adducte cōminus. cū etruscis dimicant acie. quā quā uix diri
gendi aciē spatiū ueientibus fuit. Adeo inter primā trepidationē dū post signa ordines
introeunt subsidiaq. locant. inuecta subito ablatere romana equitū ala non pugnæ mo
do incipiendæ. sed consistendi ademit locū. Ita fusi retro ad saxa rubra ibi castra ha
bebant. pacē supplices petunt. Rursus cū fabiis erat ueienti populo sine ullo maioris
belli apparatu certamen. nec erant incursiones modo in agros aut subiti impetus in
cursantiū. sed aliquotiens equo cāpo conlatisq. signis certatū. Gensq. una populir.
sepe: ex opulentissima ut cū res erant etrusca ciuitate uictoriā tulit. Id primo acer
bū indignūq. ueientibus est uisū. Inde consiliū ex re natū. insidiis ferocē hostē cap
tandi gaudere etiā multo successu fabiis audaciā crescere. Itaq. et pecora predan
tibus aliquotiens uelut casu incidissent obuiā acta. et agrestiū fuga uasti relic
ti agri. et subsidia armatorū ad arcendas populationes missa. sepius simulato quā ue
ro pauore fugerunt. Iāq. fabii adeo contēpserant hostē. ut sua inuicta arma neq. lo
co neq. tēpore ullo crederent sustineri posse. Hæc spes prouexit ut ad conspecta pro
cul acremera. magno cāpi interuallo pecora quāquā rara hostiū apparebant ar
ma decurrerent. et cū inprouidi effuso cursu insidias circa ipsū iter locatas supe
rassent. palatiq. passim uaga ut fit pauore iniecto raperent pecora. subito ex insi
diis consurgitur. et aduersi et undiq. hostes erant. Primo clamor circū latus exter
ruit. deinte lā bomni parte accedebant. Coeuntibusq. etruscis. iā continenti agmi
ne armatorū septi. quo magis se hostis inferebat cogebantur breuiore spatio et
breuiore spatio. ipsi orbē colligere. Quæ res paucitatē eorū insignē. et multitudinē etruscorū multi
plicatis in arto ordinibus faciebat. Tū omissa pugna quā in omnes partis parē intende
rant. in unū locū se oms inclinant. eo nisi corporibus armisq. rupere cuneo uiā. Duxit
uia in editū leuiter collē. inde primo restitere. mox ut respirandi superior locus spati
ū dedit. recipiendiq. a pauore tanto animū. pepulere etiā subeuntes. uincebatq. aux
ilo loci paucitas. ni iugo circū missus ueiens in uerticē collis euasisset. Ita superior rursus hos
tis factus fabii cesi ad unū oms. presidiūq. expugnatū. Trecentos sex perisse satis conue
unū relictū. nit. unū prope puberē ætatē relictū. sirpē genti fabiæ. dubiisq. rebus pr. sepe domi
belliq. uel maximū futurū auxiliū. Cū hæc accepta clades esset. iā choratius. et t. me
sangi nenius. cons erant. Menenius aduersus tuscos uictoria elatos confestī missus. Tūquoq.
male pugnatū est. et ianiculū hostes occupauere. Obsessaq. urbs foret. sup bellū anno
na p̄mente. Transierant enim etrusci tiberī. ni horatius cos. ex uolscis esset reuocatus. Adeo
q. id bellū ipsis institit menibus. ut primo pugnatū ad spē sit æquo marte. iterū ad
portā collinā. Ibi quāquā paruo momento superior romana res fuit. meliorē tam
militē recepto pristino animo in futura proelia id certam fecit. A. uerginius. et. p.

seruiliusq; cōss fiunt. Post acceptā pernā pugnæ cladē ueientes abstinuere aciē. Populationes erant. et ueluti dabant ea
mi cui passim romanū agrū ipsi dabant. nonnusquā pecora tuta erant. non agreste erant. Capti deinde eadē arte
sunt. qua coeperant fabios secuti. Dedita opera passim ad illecebras ppulsa pecora ꝓcipitauere in insidias.
quo plures erant maior cedes fuit. Ex hac clade atrox ira maioris cladis causa atq; initiū fuit. Trauec
to enim nocte tyberi. castra seruilii cōsa dorta sunt oppugnare. Inde fusi magna cæde in ianiculū
sē ægre recepere. Confesti cōsetipse transit tyberī. castra sub ianiculo cōmunit. Postera die luce
orta nihil externa felicitas pugnæ ferox. magis tamē qđ in opia frumenti. quā uis in ꝓcipicia. dū
celeriora essent. agebat. Tullia. temere aduerso ianiculo ad castra hostiū aciē erexit. Fediusq; inde
pulsus quā pridie pepulerat. Intuentu colle egæ ipse exercitusq; est seruatus. Inter duas acies ætrus
ci cū inuicē his atq; illis tergā darent. occidione occisi. Iraq; oppressū temeritate felici ueiens bel
lū. urbi cū pace laxior etiā annona rediit. et aduecto ex campania frumento. et postquā ti
mor sibi cuiq; futuræ inopiæ abiit. eo qđ ab dictū fuerat plato. Ex copia deinde ocio q; lasciuiere rursus animi. et pristina mala postquā foris deerant domi quærere. tribuni plebē
agitare plebē suo ueneno. agraria lege in resistentes incitare patres. nec in uniuersos modo
sed in singulos. Quintus considius. et. T. genucius auctores agrariæ legis. T. menenio diē di
cunt. Inuidiæ erat amissū cremeræ ꝓsidiū. cū haud ꝓcul inde statua cōss habuisset. eā op
pressit. cū et patres haud minus quā p coriolano anni si essent. et patris agrippæ fauor haud
dubiū excoleuisset. In multā tē perat tribuni. cū capitis anquisissent. duo milia æris dap nato mul
tā edixerunt. Ea in caput uertit. Negant tulisse ignominiā ægritudinē q; inde morbo absūp
tū ee. Alius deinde reus. sp. seruilius fuit. cōsul ætu abiit. c. naucio et. p. ualerio consulibus. in icio sta
tū anni ab. T. cedicio et. T. stacio tribunis. die dicto. ñ uit menenius ꝓcibus suis aut patrū. sed cū multa
fiducia innocentiæ gratiæ q; tribunicios imperiū tulit. et huic pliū cū tuscis ad ianiculū erat crimi
ni. sed feruidi animi uir ut in publico periculo ante id tū in suo. ñ tribunos modo. sed plebē oratione feroci
refutando. exprobrando q; T. menenii dā patronē mortē q; cuius patris munere restituta quondā plebs
eo ipso quibus tū sæuiret magistratus eas leges haberet. periculū audacia discussit. Iuuit et uerginius col
lega. retus ꝓductus. participando laudes. magistratū menenii. ·anum. adeo mitia uerant animū. ꝓfuit iudicii.
Certamina domi finita. ueiens bellū exortū. quib; sabina arma ciunxerant. Ꝑ ualerium consacertis latinorū hernicorū q; auxilius. cū exercitu ueios missus. castra sabina quæ ꝓmoenibus socioriū loca ta erant. ·cōfestim aggredit. tantā
q; trepidationē inuecit. ut dū dispsi alii manipulatī excurrunt. ad arcendā hostiū uim. ea porta cui signa primū
intulerat caperetur. Intra uallū deinde cæde cædes magis quā pliū ee. Tumultū é castris et in urbē penetrat.
tāquā ueis captis. ita pauidi ueientes ad arma curr. pars sabini seunt subsidio. pars romano stotoq; impetu
intentos ā in castra aduersus ruunt. paulisp auersi turbati q; sunt. Deinde et ipsi utroq; uersis signis. resis
tunt. et eques ab consule in missus. tuscos fundit fugat q; cadē q; hora duo exercitus. duæ potentis
simæ et maximæ finitimæ urbes superatæ sunt. Dū hæc aduersos gerunt. uolsci æqui q; in latino agro
posuerunt castra. populati q; fines erant. eos ꝑ se ipsi latini assueti bernicis sine romano aut duce

uit auxilio castris secuer. ingenti pda pter suas recuperatas respublica suit. Mussus tam ab roma consul uolsc cos. c. nauciusmos credo ñ placebat. sine romano duce exercitu q. socios ppriis uiribus cilus q. bella ge rere. Nullu genus calamitatis contumeliæ q. ñ edutum in uolscos ē. nec tam ppeti potuere. ut acie dimi carent. L. furius inde et. c. ma nilius consl. ma nilio uelente spuncia euenit. ñ tam bellatu. Indu ciæ in annos. xl petentibus datæ frumto stipendio q. imperato. pacis extnæ cfesti ctinuat discordia in dictae tanos xl domi. agrariæ legis tribunicius stimulis plebs furebat. Consul nihil menenii dapnatione nihil peri culo detta seruilis. sua ui resistunt. Abeuntes magistratu. cn. genucius tr. pl arripuit. l. emi lius et opt uergimus csulatu ineunt. Opisco uluu p uergimo in quib. da annalib. in uenio tos. Hoc anno quoscuq. coss habuit rei ad populu furius et manlius circu eunt sordidatum non plebem magis qua iuniores patru. suadent. monent. ho noris. et aministratione reip. abstineant. csulare su fasces. ptexta. curuleq. sella. nihil aliud qua popa funeris putent. claris insignib. uelut in fulis uelatos ad mortē. captu deftinari. Qd si csulatus tanta dulcedo sit. ia tu ita in animu inducant. csulatu. & op pssu a tribunicia potestate ee. csuli uelut apparitori tribunicio oma ad nutu imperiu q. tribuni agenda ee. si se comouerit. si respexerit patres. si aliud qua plebe in reip. ee crediderit. exilu cn. martii menenii dampnatione & morte sibi ponat ante oculos. His accensi uocib. patres. csiliu inde publica sed in priuato. seducta q. aplu riu osciencia habere. Ubi cu id mdo cstaret iure an iniuria eripiendos ee reos. atrocissima que q. maxime placebat sententia. Nec auctor qua uis audaci facinori deerat. Igitur iudicii die cu plebs in foro erecta expectatione staret. mirari primo. qd ñ descenderet tribunus. Dein cu ia mora suspectior fieret. detritu a primoribus credere. et desera ac pdita causa pu blica queri. Tande qui obuersati uestibulo tribuni fuerant. nunciant domi mortuu ee inuentu. Qd ubi in tota ctione ptulit rumor. sic ac effundit duce occiso tota dilapsi pas sim alii alio. Cepit uu pauor tribunos inuaserat qua nihil auxilii sacratæ leges habere. morte collegæ monitos. nec patres satis moderate ferre lætitia. Adeo q. nemini noxiæ poenitebat. ut etia in somnis fecisse uideri uellent. pala q. ferret. malo domanda tribunicia potestate. Sub hac pessimi exempli uictoria. dilectus edicit. pauemb. q. tribuni sine int cessione ulla conssu pagunt. Tu u ira si plebs tribunoru magis silentio qua csuluu perio. et dicere actu ee de libertate sua. rursus ad anti q redditu. cu gen una mortua ac sepulta tribu nicia potestate. aliud agendu accogitandu. qmodo resistat patrib. id aut unu csiliu ee. ut se ipsa plebs. quando nihil aliud auxilii habeat defendat. uis oe. xx lictores apparere os. et eos ipsos plebis homines. nihil otepti u neq. infirmiu. si sint q otepnant. sibi que q. ea magna atq. horrenda facere. His uocib. alii alios cu incitassent. ad uolerone publi liu de plebe homine. quia qd ordines duxissent negaret se mi ite fieri debere. lic tor missus eet a csulib. uolerone appellat tribunos. Cu auxilio nemo eet. oss spo

55v

appellat. uolerone.

liari hominē et uirgas expediri iubent. Prouoco inquit ad populū uolero. quō tri — pruoco.
buni ciuē. r. in cōspectu suo uirgis cædi malunt quā ipsi in lecto suo a uobis trucidari. quo
ferocius clamitabat. co infestius circū scindere et spoliare lictor. Tū uolero & p̄ualens ipse
et ad iuuantib. aduocatis repulso lictore. ubi indignantiū p̄se acerrimus erat clamor. Eo se in
turbā cōfertissimā recipit. clamitans p̄uoco. et fidē plebis inploro. ad este ciues. ad este com
militones. nihil ÷ qd̄ expectetis tribunos. quib. ipsis uro auxilio opus ÷. Cōcitati homines uelu
ti ad p̄liū se expediunt. apparebatq omē discrim̄ adesse. nihil cuiquā sanctū n̄ publici fore n̄
priuati iuris. Huic tantæ tēpestati cū se cōsules obtulissent. facile expti sunt. parū tutā maies — parū tutā.
tatē sine iurib. ēē. uiolatis lictorib. fascib. fractis. e foro in curiā cōpelluntur. incerti quatenus uolero
exerceret uictoriā. Cōticescente deinde tumultu cū in senatū uocari iussissent. quærunt iniurias
suas. ui plebis. uoleronis audaciā. multis ferociter dictis sententiis. uicere seniores quib. iræ pa
trū aduersus temeritatē plebis certari n̄ placuit. uoleronē āplexa fauore plebs p̄ximis co
miciis tribunū plebi creat. In eū annū. qui lutiū pinariū. p̄. furiū cons̄ habuit. contraq.
omniū opinionē qui eū uexandis prioris anni cōsulib. administraturū. p̄missurū tribu
natū credebant. Post publicā causā priuato dolore habito ne uerbo quidē uiolatis
cōsulib. rogationē tulit ad populū. ut plebei magistratus tributis comitiis fierent.
Haud parua res subtitulo prima specie minime atroci ferebatur. sed quæ patricius omnē po
testatē p̄clientiū suffragia creandi quos uellent tribunos auferret. Huic actioni gratissi
me plebi cū sūma ui resisterent patres. nec quæ una uis ad resistendū erat ut intercede
ret aliquis ex collegio. auctoritate aut cōsulū aut principū adduci posset. restam̄ suo ip
sa molimine grauis certaminib. in annū extrahitur. Plebs uoleronē tribunū reficit. pa
tres ad ultimū dimicationis rati rē uenturā ap̄. claudiū. iā inde a paternis certami
nib. inuisū infestūq. plebi cōsulē faciunt. Collega eiitius quintius datur. principio sta
tī anni nihil prius quā de lege agebatur. Sed ut inuentor legis uolero. sic letorius — letorius.
collega eius auctor cū recentior. tū acrior erat. ferocē faciebat belli gl̄a ingens. qd̄
ætatis eius haut quisquā manu promptior erat. Is cū uolero nihil p̄terquā de lege
loqueretur. in sectatione abstinens cōsulū. Ipse in accusationē appii famaliæq. super
bissimæ accrudelissimæ in plebē. r. exorsus. cū a patrib. n̄ cōsulē sed carnificē aduex
andā et lacerandā plebē creatū esse cōtenderet. rudis in militari homine lingua n̄ suppe — rudis lingua.
tebat. libertati animoq. itaq. deficiente oratione. quando quidē n̄ facile loquor inquit
quirites quā qd̄ locutus sū. presto crastino die adeste. Ego hic aut in cōspectu uro moriar.
aut p̄ferā legē. Occupant tribuni tēplū postero die. cons̄ nobilitasq. ad īpediendā legē
in cōtione cōsistunt. Submoueri lætorius iubet p̄terquā qui suffragiū ineant. Adules
centes nobiles stabant nihil cedentes uiatori. Tū ex his prendi quosdā lætorius iubet.
Cōs appius negare ius ēē tribuno in quenquā nisi in plebeiū. Non enim populi sed ple

bis ēū magistratū ēē · nec illū ipsū submouere ẏ imperio posse · more maiorū · quia ita dicā · si uobundetur ·
discedite quirites · Facile et ōtōpū de iure disserendo prurbare lxtorū poterat · Ardens igitur ira tribunus
uiatorē mittit ad ēsulē · ēsul lictorē ad tribunū · priuatū ēē clamitans · sine ipērio · sine magistratu · Violatū q
ēēt tribunus · nisi ētio omīs atro excoorta ẏ tribuno in ēsulē ēēt · et ēcursus hominū in forū ex tota urbe ēcitate
multitudinis fieret · Sustinebat tāmen appius ptinacia tantā tēpestatē · Certatū q haud incruento plurfo
ret · ni ēsul alt quintius ēsularibus negocio dato · ut collegā ui sialt ñ possent · de foro abducerent · ipse
nunc plebē seuientē pcib · lenisset · nc orasset tribunos · ut ēcliū dimitterent · darent ire spaciū · ñ
uī suā illus tēpus ad ēpturū · sed ēsiliū uirib · addituri · et patres in populi · et ēsulē in patrū potestate
fore · Aegre sedata ab quintio plebs · multo ægriu ēsul alt a patrib · dimisso tandē ēcilio plebis · sena
tū ēss habent · Ubi cū timor atq · ira inuicē sententias uarias sent · quo magis spacio ūt posito · ab
ipetu ad ēsulatū tandū aduocabantur · eo plus abhorrebant á certatione animi · adeo · ut quintio grās
agerent · qđ eius opera mitigata discordia ēēt · Ab appio petitur · ut ēsularē tantā maiestatē ēē uel
let · quanta ēē in ēcordi ciuitate posset · dū tribuni ēsules q · ad sé quisq · oīa trahant · nihil relic
tū ēē uirū · in medio distrctā laceratā q · rē · p · magis quorū in manō sit · quā ut in columis
sit queri · Appius ōtra testari deos atq · homines · rē · p · pdi ac deseri · ñ ēsulē senatui · sed senatū con
sulē dēē · grauiores accipi leges · quā in sacro monte acceptæ sint · Victus tāmen patrū ēsen su
quiouit · lex silentio pferitur · Tū tribuni primū tributis comiciis creati sunt · numero etiā addi
to · tres pinde ac duo ante fuerint · piso auctor est · Hominat qq · tribunos ēcn · sicinū · L · numitorii
ū · m · duellū · sp · iliciū · L · mecilū uolscū · et q cū q · int seditionē romanā et bellū coortū nastaueras ·
agros · ut si qua ēcessio plebis fieret · ad sé receptū haberet · Cōposuis deinde reb · castra retro mouere ·
appd claud. appd claudē uolscos missus · quintio æqui puincia euenit · Eadē in militia seuera appii quæ domi ēē ·
liberior · qđ sine tribunicia uinculi erat · odisse plebē plus quā patrio odio · qđ se uictū ab ea · se unico ēsule
erecto adūsus tribunicia potestatē plata legē ēē · quā minore conatu nequa quā tanta patrū spē prior es
impedierunt ēss · Hæc ira indignatio q · ferocē animū aduexandū sæuo imperio exercitū stimulabat ·
Hæc nulla ui domari poterat · tantū certamen animis inbiberant · Segnit · ociose · neglegenit · ētumacit oīa agere ·
nec pudor nec metus cohercebat · Si ctra usa quellet · agm tardius sedulo incedere · si hortator operi sadēet ·
oīs sua sponte mora remittere industriā · Presenti ultū dum ultere · tacite prēeuntē exsecrari · ut in
uictus ille odio plebeo animus in dū moueret · Omīa nequa quā acerbitate pmpta · nihil iā cū mili
tib · agere · a centurionib · corruptū exercitū dicere · tribunos plebeios cauillans · in dūctet uoletes
ne suocare · nihil eorū uolsci nesciebant · instabant q · eo magis sperantes · idē certamen animorū
aduersus appi habituri exercitū romanū · qđ adūsus fabiū ēsulē habuisset · Cæterū multo appio
quā fabio uolentior fuit · Non enim uincere tantū uoluit · ut fabianus exercitus · sed uinci uoluit ·
Producto in aciē · turpi fuga petit castra · nec ante restitit fides · quā signa inferentē uolscū mu
nimenta uidit · fedā q · extremi agminis cedē · Tū exp ssa uis ad pugnandū · ut uictor ira ual
lo submoueret hostis · satis tamen apparet capi tantū castra militē romanū noluisse · Alu gaude

re sua clade atq· ignominia· quib· nihil infractus ferox appuanimus· cū insup seuire uellet
c̄tionēq· aduocaret· c̄currerunt ad eū legati tribuniq· monentes neutiq· experiri uellet īperiū·
cuius uis om̄is in c̄sensu obedientiū eēt· Negare uulgo milites se ad c̄tionē ituros· passīq· exau
dire uoces postulantiū· ut castra exuolsco agro moueant· hostē uictorē paulo ante ꝓpe inpor
tis a cuallo fuisse· ingentisq· mali n̄ suspitionē modo sed aptā speciē obuersari ante oculos· Uic
tus tandē quadoquidē nihil p̄t tēpus noxæ lucrarent· remissa c̄tione it̄ ininsequentē diē ꝓnun
tiari cū iussisset· prima luce classico signū ꝓfectionis dedit· cū maxime agm̄ e castris explica
ret· uolsci ut eodē signo excitati· nouissimos adoriunt· a quib· ꝓlatus ad primos tumultus· eo
pauore signaq· et ordines turbauit· ut neq· imperia exaudiri neq· instrui acies posset· nemo ul
lius nisi fugæ memor· Ita effuso agmine ꝑstragē corporū armorūq· euasere· ut prius hostis
desisteret sequi quā romanus fugere· Tandē collectis ex dissipato cursu militib· c̄os cū reuocan
do nequiquā suos ꝑsecutus eēt in pacato agro castra posuit· Aduocataq· c̄cione inuectus· haud
falso in ꝓditorē exercitū militaris disciplinæ· desertorē signorū· ubi signa ubi arma essent singu
los rogitans· Inermes cæsos securi ꝑcussit· Cetera multitudo· sorte decumus quisq· ad suppli
ciū lecti· Contra ea in equis int̄ c̄sulē ac milites comitate ac beneficiis certatū· et natura
quintius erat lenior· et seuitia infelix collegæ quo is magis gauderet ingenio suo effecerat·
Huic tantę concordię ducis exercitusq· n̄ ausi offerre se equi· uagari populabundū hostē ꝑ agros
passi· nec ullo ante bello latius inde actę p̄dæ· Om̄is militi data· Addebant· & laudes quib· haud
minus quā p̄mio gauderent militū animi· cū duci· cū ꝓpt̄ ducē q̄q· patrib· placatior exercitus
rediit· sibi parentē· alteri exercitui dominū datū ab senatu memorans· Uaria tū fortuna
belli· atroci discordia domi forisq· annū exactū insignē maxime tributa comicia
tributa efficiunt· res maior uictoria suscepta certaminis· quā usu ꝑ lus enī dignitatis co
mitiis ipsis detractū· patrib· ex c̄cilio submouendo· quā uiriū aut plebi additū· aut
dēptū patrib· Turbulentior inde annus excepit· l· ualerio· t· emilio c̄ss· cū ꝓpt̄ certa
mina ordinū de lege agragria· cū ꝓpt̄ iudiciū appii claudii· cui acerrimo aduersario legis·
causam q· possessorū publici agri· tanquā t̄cio consuli· sustinente· m̄· duillius· et cn̄· sicci
us dic̄ diē dixere· Nunquā ante tā inuisus plebi reus· ad iudiciū populi· uocatus· plenus
suarū· plenus pat̄narū irarū· patres q̄q n̄ temere ꝓ illo q· annis· ꝓpugnatorē senatus· ma
iestatisq· uindicē suæ· ad om̄s tribunicios plebeiosq· oppositū tumultus· modū dū
taxat in certamine egressū iratæ obici plebi· Unus e patrib· ipse appius claudius· et tri
bunos et plebem et suum iudiciū ꝓ nihilo habebat· Illū n̄ minę plebis· n̄ senatus p̄ces· ꝑ
pellere ūquā potuere· non modo ut uestem mutaret· aut supplex p̄nsaret hominis·
sed ne ut ex consueta quid asperitate orationis cū ad populū agenda causa eēt·
aliquid leniret atq· submitteret· idem habitus oris· eadē contumacia in uultu·
idem in oratione sp̄s erat· adeo ut magna pars plebis appiū n̄ minus reū timeret·

Inermes milites· signo amisso signiferos· ad hoc centuriones· duplicarios q· qui reliquerant ordines iurgis

quā c̄sulē timuerat. Semel causā dixit. q̄q̄ semp̄ agere om̄a solitus erat accusatorio sp̄u. Adeo q̄ c̄stantia sua
et tribunos obstupefecit et plebē. ut diē ipsi sua uoluntate p̄ducerent. trahi deinde rē sinerent. Haud
ita multū interī tēporis fuit. ante tam̄ quā p̄dicta dies ueniret. morbo moritur. Cuius cū laudationē
tr̄ p̄t impedire conaretur. plebs fraudari sollēpni honore sup̄mū diē tanti uiri noluit. et laudati
onē tā æquis auribus mortui audiuit. quā uiui accusationē audierat. et exequias frequens celebra
uit. Eodē ann̄ ualerius c̄sul cū exercitu in æquos p̄fectus. cū hostē ad p̄liū elicere n̄ possent. castra oppug
nare est adortus. Prohibuit fęda tēpestas cū grandine ac tonitrib. cælo deiecta. Ammirationē de
inde auxit. Signo receptui dato. adeo tranquilla serenitas reddita. ut t̄ numine aliquo defensa
castra oppugnare iterū religio fuerit. Om̄is ira belli ad populationē agri uertit. Alt̄ c̄sul emilius
in sabinis bellū gessit. et ibi quia hostis moenib. se tenebat. uastati agri s̄. Incendiis deinde n̄ uil
larū m̄do sedetiā uicorū quib. frequent̄ habitabat̄ sabini exciti. cū p̄datorib. occurrissent. anci
piti p̄lio digressi. postero die retulere castra in tutiora loca. Id satis c̄sulī uisū. cur p̄ uictore linque
ret hostē. integro inde decedens bello. Int̄ hæc bella manente discordia domi. cons̄s. t̄. numicius
priscus. ā. uerginius facti. Non ultra uidebat̄ latura plebs dilationē agrariæ legis. ultima q̄ uispara
bat̄. Cū uolscos adeē fumo ex incendiis uillarū fuga q̄ agrestiū cognitū est. ea res maturā iā sedi
tionē ac p̄pe erūpentē rep̄ssit. Cons̄s coacti extēplo ab senatu ad bellū. educta ex urbe iuuentute.
tranquilliorē cæterā plebē fecer̄. et hostes quidē nihil aliud quā p̄fusi sua no timore roma
nis. citato agmine abeunt. Numiciū antiū adūsus uolscos. uerginius c̄tra æquos p̄fectus. Ibi
ex insidiis p̄pe accepta magna clade. uirtus militū rē p̄lapsā neglegentia c̄sulis restituit.
Melius in uolscis imperatū est. fusi prim̄ p̄lio hostes. fugaq̄ in urbē. ut tū res erant opulentis
simā acti. Quā c̄s oppugnare n̄ ausus. cænonē aliud oppidū nequaquā tā opulentū aban
tiatibus coepit. Deinde dū æqui uolsciq̄ romanos exercitus tenent. sabini usq̄ ad portas
urbis populantes incessere. Deinde ipsi paucis post dieb. ab duob. exercitib. utroq̄ p̄ irā con
sule ingresso in fines. plus cladiū quā intulerant acceper̄. Extrem̄ ann̄ pacis aliquid fuit.
Sed ut sēp̄ alias sollicitæ pacis certamine patrū æ plebis irata plebs int̄ēē c̄sularib. comiciis
noluit. p̄ patres clientesq̄ patrū c̄s̄s creati. t̄. quintius. q̄. seruilius. Similē annū priori
cons̄ habent seditiosa inicia. bello deinde ext̄no tranquilla. Sabini crustuminos cāpos
citato agmine trangressi. cū cædes et incendia circū anienē flum̄ fecissent. ā porta p̄pe
collina moenib. q̄ pulsi. ingentes tam̄ p̄das hominū pecorū q̄ egere. Quos seruilius c̄s in
festo exercitu insecutus. ipsū quidē agm̄ adipisci æquis locis n̄ potuit. populationē adeo
effuse fec̄. ut nihil bello intactū relinqueret. multipliciq̄ capta p̄da rediret. et in uols
cis res. p̄. ægregiæ gesta. cū ducis. tū militū opera. primū æquo campo signis collatis
pugnatū ingenti cede. utrīq̄ plurimo sanguine. et romani quia paucitas dāpno sen
tiendo p̄pior erat gradū retulissent. ni salubri mendatio consul fugere hostes ab cornu
altero clamitans concitasset aciē impetu facto dū se putant uincere. consul metuens

ualeri⁹.

grandine.

ne nimis instando renouaret certam· signū receptui dedit· Intercessere pauci dies· uelut tacitis inducis utrīq· quiete supta· ꝓ quos ingens uis hominū ex omīb· uolsci æquiq· populis in castra uenit· haud dubitans illi sensere romanos nocte abituros· itaq· tercia fere uigilia ad castra oppugnanda uenium̄· Quintiū sedato tumultu quē timor subitū exciuerat· cū manere in tentorii squietū mīlitē iussisset· hernicorū cohortē in stationē educit· Cornicesq· ubicines q· in equos ī positos canere ante uallū iubet· sollicitū q· hostē ad lucē tenere· Reliquū nocti sadeo tranquilla oīa in castris fuere· ut somni ꝙq· romanis copia eēt· Volsco s̄ species armatorū peditū quos er plures eē romanos putabant· fremitū hinnitusq· equorū· qui et insueto sedente equite et insup auresagitante sonitu sæuiebant· intento s̄ uelut ad impetū hostiū tenuit· Vbi inluxit romanus integer sacia tusq· somno ꝓductus in aciē· fessū stando et inuigilis uolscū primo impetu ꝓ culit· quā quā cessere magis quā pulsi hostes s̄· quia a tergo erant eius in quos poste principia integri sordinib· tutus receptus fuit· Cōsubi ad iniquū locū uentū ē· sistit aciē· Miles ægre teneri· clamare et poscere· ut ꝓ culsis instare liceat· ferocius agunt equites circūfusi duci· uocife rantur se ante signa ituros· diū cunctatus cōs uirtute militū fretus loco parū fidens· ē clamant se ituros· clamorē q· res· secuta· fixis interīa pilis quo leuiores ardue euaderent· cursu subeunt· Volsci s̄ effusus ad primū impetū missilib· telis· saxa obiacentia pedib· ingerit insubeuntes· turbatosq· ictib· crebris urget ex superiore loco· Sæppe oneratiū· sinistrū romanis cornu· nireferentib· iā gradū cōs increpando simul temeritatē· simul ignauiā· pudore metū excussisset· resistere primo obsti natis animis· deinde ut obtinentes locū nires ferebant· audent ultro gradū inferre· & clamore renouato· cōmouent aciē· Tū rursus impetu capto eruntq· atq· exsuperant inquitatē loci· Iāppe erat ut insūmū cuiq· uigū euaderent· cūterga hostes dedere· effuso q· cursu pene agmine uno fugientes sequentes q· castris incidere· Ineo pauore castra capiuntur· Qui uolscorū effugere potuerunt antiū petunt· Antiū et romanus exercitus ductus· paucos circū sessū dies dedit· nulla oppugnantiū nouauit· sed qđ iā inde ab infelici pugna· castrisq· amissis cecideranta animi

Incipit liber tertius.

AHTIO capto titus æmilius et· q· fabius cons̄ fuere· Hic erat fabius quintus quinquis exti[illegible]tæ a dremerā genti sup fuerat· Iā priore cōsulatu æmilius dandi agri plebi fuerat auctor· Itaq· secundo quoq· cōsulatu eius et agrarii se inspē legis exercerant· et tribuni rē ētra cons̄ sepe tēptatā ad iutore utriq· cōsule obtineri posse rati suscipiunt· et cōsules manebant in sententia sua· possessores et magna pars patrū tribunitius se iactari actionib· principē cuitatis et largiendo de alieno populare fieri quetentes· totius inuidiā rei a tribunis in cōsulē auerterant· Atrox certam̄ ad erat· ni fabius cōsilio ne utri parti acerbo rē expedisset· Iquintu ductu et auspicio

agri capti priore anno aliquantū auolsisse · antiū ꝓpinquā oportunā et marritimā urbē
coloniā deduci posse · Ita sine querelis possessorū plebē in agros uirtutē · cumatē in cōcordia fo
re · Hæc sententia accepta · triūuiros agro dando creat · t · quintiū · a · uerginiū · p · furiū ·
Iussi nomina dare qui agrū accipere uellent · ꝑ eos ꝑtes ut sit satis diū copia · Adeoq · pauci
nomina dedere · ut ad explendū numerū coloni uolsci adderentē · Cętera multitudo posce
re romæ agrū malle · quā alibi accipere · Equitē q · fabio · iseo cū exercitu uenerat · pacē petie
re · Irritāq · eā ipsi subita incursione in agrū latinū fecere · Quintius seruilius insequenti an
no iseni cū sp · postumio cōsul fuit · in equos missus in latino agro ꝑtiua habuit castra · quæs
necessaria morbo ipliti exercitū tenuit · extracti in cōciū annū bellū · · q · fabio · et t ·
quintio · cos · fabio extra ordinē quia auctor pacē equis dederat · ea pugnia data · qui
haud dubia spe ꝓfectus fama nominis sui pacaturā equos · legatos in cōciliū gentis mis
sos nunciare uisit · q · fabiū cōsulē · dicere se ex equis pacē roma tulisse · a broma equis
bellū adferre · eade dextera armata quā pacata illis antea dederat · Quorū id pfidia
et puuio fiat · deos nc tefte see · mox fore ultores · se tam ut cū q · sit etiā nc pentere sua
sponte equos quā pacē hostilia malle · si pentirent · tutū receptū ad exptā dēitā fore ·
Sinpuuio gauderent · dis magis ꝑtis quā hostib · gesturos bellū · Hæc dicta adeo nihil
mouerunt quēquā · ut legati ꝓpe uiolati sunt · exercitusq · in algidū aduersus roma
nos missus · Quæ ubi roma sunt nunciata · indignitas rei magis quā periculū · cōsulē aberū
a burbe excuit · Ita duo cōsulares exercitus ad hostē accessere acie instructa · ut cōfesti di
micarent · Sed cū forte haud multū dieī supeet · unus a statione hostiū exclamat · Os
tentare hoc · romani ingerere bellū · In nocte inmunitē aciē instructis · longiore luce
ad id cetā q d instat nobis opus · · Crastino die oriente sole reditē in aciē · erit copia
pugnandi · ne timete · His uocib · irritatus miles · In die posteri in castra reducitur ·
longā uenire nocte ratus · quæ mora certamini faceret · Tū quidē corpora cibo somno q · curat ·
Ubi luxit postero die · prior aliquanto consurrit romana acies · tandē æquipcessere · pliū
fuit utrim q · uehemens · qd æ romanus ira odiā pugnabat · et equos conscientia con
tracti culpa periculi · et desperatio futuri ꝑ sibi postea fidei ultima audere & experiri
cogebat · Non tamen sustinuere aciē romanā equi · pulsiq · cū in fines suos se recepissent · ubi
lo inclinationibus ad pacē animis · ferax multitudo increpare duces · qd in aciē qua pugnandi arte
roman excellebat · cōmissa esset · æquos populationib · incursionib · q · meliores see · æ mubras passim man
quā magnā mole unū exercū rectiū bella gerere · Relicto itaq · castris ꝑsidio egressi tanto cūtu multum
uastare fines romanos · ut ad urbē qq · trorē ptulerint · Nec opinata ea res plus trepidationis fec · qd nihil min
quā ne uictū acq ppe in castris obsessus hostis memor populationis see · tumeri poterat · Agrestesq · inde pauci
incidentes portis · in populatione ne in pdonū parua man · sed omnia uano rumore augentes · exercitū et legiones
adee hostiū · et infesto agmine ruere ad urbē clamabant · ab his ꝑximi audita incerta eoq · uana ora ferre ad

exclamat.

alio cursus clamor quo cantū ad arma haud multū a pauore captæ urbis abēē. ꝑ forte abalgido quintio redierat roma. Id remedium uim fuit. Tumultu q̄ sedato. uictos timeri increpans hostes. p̄sidia portis p̄posuit.
Vocato deinde senatu. cū ex auctoritate patrū iustitio indictū. p̄fectū ad tuitandos fines ēēt. q̄ seruilio p̄fecto urbis relicto. hostē in agris inuenit. Alterō c̄sule res gestæ egregiæ est. Qui quia uentu rū hostē saeuabat. graue p̄da eo q̄ ip̄e ducto re agmine incedentē aggressus. funestā populatione fecit. Pauci hostiū ex insidiis euasere. Preda omnis recepta est. Sic fine iustitio q̄d quatriduū fuit. redditus quintio consulis in urbe fēt. Censu deinde actū. et cēdtū ab quintio lustrū. lustrū.
Censa ciuiū capita. cccxiij. ac cc. xxiij. dicuntur. p̄t orbos orbas q̄. In æquis ubi deinde actū memorabile. In oppida sua se recepere uicti. sua popularique passi. Cōs cū aliquotiens pomne hostiū agrū in festo agmine populabundus isset. cū ingenta laude p̄da q̄ roma rediit.
Consules inde postumius albus. sp̄. furius fuscus. furnos fusios. fabios scripsere quida. Id admoneo. ne quis immutationē uerborū ipsorū ēē quæ nominē est putet. Haud dubiū erat. quin cū æquis alt̄ consulū bellū gereret. itaq̄ ab æcetra nisuolscis p̄sidiū petiere. Quo cupide oblato. adeo ciuitates ꝑpetuo in romanos odio certauere. bellū summa ui parabatur. Sentiunt hernici et p̄dicunt romanis æcetranū ad æquos descisse. Suspecta et colonia antiū fuit. q̄d magna uis hominū inde cū oppidū captū ēēt. cfugisset ad æquos. usq̄ miles ꝑ bellū æquicū. t. acerrimus fuit. Compulsis deinde in oppida æquis. multitudo dilapsa cū armis rediisset. sua sponte iā infidos colonos romanis abalienauit. Nec tū matura re. cū defectionē parari delatū ad senatū ēēt. datum negocium est cōsulib. ut principib. coloniæ romā excitis quæ rerent quid rei ēēt. Qui cū haud grauate uenissent. introducti a cōsulib. ad senatū ita respondēr ad uti rogata. ut magis suspecta quā uenerant dimitterent. Bellū inde haud dubiū haberi. Sp̄. furi. cōsulū alt̄ cui ea prouincia euenerat. p̄fectū in æquos. hernicorū in agro populabundū hostē inuenit. Ignarū q̄ multitudinis quanus quā uni ū sāc spectra fuerat. ip̄e parē copiis exercitū uti mere pugnæ cōmisit. Primo cursu pulsus sse. intra castra recepit. neq; finis periculi fuit. Nāq; et p̄ma nocte et postero die tanta ui castra circūsessa. atq; oppugnata. ut ne nuncius quidē inde mitti roma posset. Hernici et male pugnatū. et cōsulē exercitū q̄ obsideri nunciauere. tantū q̄ terrorē incussere patrib. ut quæ forma senatus consulta ultimæ sēpe necessitatis habita est. post. alteri cōsulū negocium daret. uideret. ne quid. r̄. p. detrimenti caperet. ip̄se cōsulē romæ manere. ad cōscribendos omnis qui arma ferre possent. optimū uisū ē. p̄scr̄. quintio subsidio castris cū sociali exercitum mitti. adeū explendū latini hernica q. et colonia antiū dare quintio subsidiarios multitudi tatū repentina auxilia appellabant. missi. multi peos dies morū. multi q̄ ip̄e cū hinc atq; illinc facti. quia superante multitudine hostes capere multa fari ā uires romanas sufficeret ras ad oīa. aggressi. Simul castra oppugnabant. simul pars exercitū ad populandū agrū agrum missa. urbē q̄ ip̄a si qua fortuna daret tēptanda. L. ualeriū ad p̄sidiū urbis relictus. cōs postumius ad arcenda spopulatione finitimis missus. Hibul remissus a bulla parte

t subitarios

curæ aut laboris · uigiliæ inurbe · stationes ante portas · p̄sidia q̄ inmuris dispositæ · et
iustitiū q̄t necesse erat intanto tumultu iustitiū paliquot dies seruatū · Interī incastris furi
us cos cū primo quietus obsidionē passus eet · inin cautū hostē decumana porta eruptt ·
et cū p̄sequi posset metu substitit · nequa exparte altera incastra uis fieret · furiū le
gatū frē cōsulis erat longius extulit cursus · nec suos ille redeuntes p̄sequendi studio ·
neq̄ hostiū ātgo incursū uidit · Ita exclusus multis sepe frustra conatib · captis · ut uiā sibi ad
castra faceret · acrī dimicanti ceci dit et cōsul nuntio circūuenientis fratris cuersus ad pug
nandū · se temere magis quā satis caute inmediā dimicationē infert · uulnere accepto
egre ab circūstantib · ereptus · et suorū animos turbauit · & ferociores hostes fecit · Qui cæde
legati & cōsulis uulnere accensi · nulla deinde ui sustineri potuere · cū ēpulsi incastra roma
ni rursus obsiderent · nec spe nec uirib · pares · uenissetq̄ inpericulū sūma rerū · ni t · quinti
us peregrinus copias cū latino hernico q̄ exercitu subuenisset · Isintentos incastra romana equos ·
legatiq̄ caput ferociter ostentantes · abēgo adortus · simul ad signū aspcul editū excastris eruptione
facta magnā uī hostiū circūuenit · Minor cedes · fuga effusior equorū inagro fuit roma
no · in quos palatos p̄dā agentes · posturnius aliquot locis quib · oportuna inposuerat p̄sidia · im
petū dedit · Huiusagri dissipato agmine fugientes · in quintiū uictorē tū asancio cos reuertentē in
cidere · tū cōsulari excitus egregia pugna · cōsulis uulnus · legati & cohortiū ultus · cæde · magnæ
cladis ultro citro q̄ illis dieb · & inlatæ & acceptæ · Difficile ad fidē · intā antiquare quot pugna
uerint · ceciderint ue · exacto adfirmare numero · audertam̄ antius ualerius cōpere sūmas · Ro
manos cecidisse inhernico agro · ū · ac · cc · exp̄datorib · equorū qui populabundi infinib · ro
manis uagabant ab · ā · posturnio · cos · cxc · & cccc cæsos · Cetera multitudinē p̄dā agentē quæ
incidere in quintiū nequaquā pari defunctā cē cede · intfecta inde · iii milia · & exequendo sub
cc · xxxx · tilē numerū · cc · ait · & xxx · Ut romā reditū · uictoriā remissiū · cælū uisū · ardere plurimo ign
cetū ay deye · portenta q̄ alia aut obuersata oculis · aut uana sexterni ostentauere · speciē · His auerten dis cro
ferice inuitei · rib · intriduū feriæ indictæ · p̄ quas omia delubra pacē deum exposcentiū uirorū mulierūq̄ turba
īplebant · Cohortes inde latinæ hernicæq̄ absenatu gratis ob inpigrā militiā actis remissæ domus ·
Antiates mille milites quia serū auxiliū post p̄liū uenerant · ppe cū ignominia dimissi · Comitia
p̄incipū ānī · inde habita · Creati cos · L · ebutius · p̄ seruilius · Kal sextilib · ut tunc principiū anni agebat · cōsu
anus pestilens · latū ineunt · Grauē tēpus & forte annus pestilens erat · urbi agris q̄ nec hominib · magis quā pe
cori · & auxere uim morbi ītrore populationes pecorib · agrestib · q̄ inurbē acceptis · ea cluuione
mixtorū omis generis animantiū & odore insolito · urbanos & agrestē cōfertū inangusta tecta æstu
ac uigiliis angebant · ministeriaq̄ inuicē accītagia ipsa uulgabant · morbos · Uix instantes
sustinentib · cladi · repente legati hernici nunciant inagros suo equos uolscos q̄ cōiunctis co
pias castra posuisse · Inde exercitu ingenti fines suos depopulari · p̄ quā q̄t infrequens se
p · esp · ostu · natus indicio erat · locus ad fluctā cuitatē pestilentia ee · mestū etiā responsū tulere ·

ut ꝑ se ipsi hernici cū latinis ressua sua tuarent. urbē romanā subita deū ira morbo populari. si qua eōrū mali
qu'es uenirat. ut anno ante. ut sēp aliás. socii sopē laturos. Discessere socii ꝑ tristi nuncio tristiorē domū re
ferentes. quippe quib. ꝑ se sustinendū bellū erat. qđ uix romani ssufficerent uiribus sustinuissent. Non diu
tuisse in hernico hostis cētinuit. ꝑ git inde in festus in agros romanos. etiā sine belli iniuria uasta
tos. Ubi cū nem obuium ne inermis quidē fieret. ꝑ q. omā ñ ꝑsidiis mdo deserta. sed etiā cultu agres
tu transirent. puenere ad tertiū lapidē gabina uia. Mortuū ebutiū erat romanus ēs. collega eius ser
uilius exigua in spē trahebat animā. Affecti pleriq. principū. patrū maior pars. militaris fere
ætas omissa. ut nō mdo ad expeditiones quas in tanto tumultu res poscebat. sed uix ad quietas statio
nes uiribus sufficerent. Munū iuliarū senatores qui ꝑ ætatē ac ualitudinē poterant. ꝑ se ipsi obi
bant. Circū tio ac cura edilū plebi erat. A deos sūma rerū ac maiestas ēsularis ī periu enerat.
Deserta oma sine capite sine uiribus. Du ꝑsides ac fortuna urbis tutata ē. quæ uolsci sæquis q. ꝑ
donū portus mentē quā hostiū dedit. A deo eī nulla spes nō portandi mdo sed né adeundi
quidē romana moenia animos eorū coepit. recta q. ꝑ culuisa atq; imminentes tumulia uerte
re mentes eorū. ut totus passim castris fremitu orto. qd in ua sto ac deserto agro int tabē pecorū
hominū q. desides sine ꝑdatē pus rererent. cū integra locaturscula nū agrū opimū copius petere
possent. signa repente conuellerent transuersisq. itineribus ꝑ lauicanos agros in tusculanos
colles transirent. Eó ui somisse pestata q. bellī uersa est. Interī hernici latini q. pudore etiā pu
dore nī misceā solū moti. sine cobstitussent cōmunib. hostib. in festo agmine romanā urbē peterent.
nec ullā opē obsessis ocusferrent. cī iuncto exercitu romā pgunt. Ubi cū hostes nō inuenissent. secuti
famā ac uestigia obuii fuere. descendentib. ab tusculano in albanā uallē. ibi haud quaquā æquo p
lio pugnatū ē. fides q. sua socios parū felix in psentia fuit. Haud minor romæ fit mor bo strages.
quā quanta ferro sociorū facta erat. Consul unus superat mortē. Mortui et alii uiri clari. m. uale
rius. t. uergīn rutilius. augures. ser. sulpicius. curio maximus. et pignota capitalate uagata ē. uis
morbi. ino rpsq. senatu sauxilii humani. ad deos populū acuotauerat. Iussi cū cīugib. ac liberis
supplicatū ire. pacē q. exposcere deū. A dido qđ sua quēq. mala cogebant auctoritate publica ex uo
cati auctoritate. oma delubra īplent. Strate passim mātes crinib. tēplauerrentes. uenīa irarū cæ
lestiū finē q. pesti exposcunt. Inde paulatī seu pace deū impetrata. seu grauiore tēpore animā circū
acto defuncta mortū corpora salubriora ēe incipere. Uersisq. animis iā ad publicā curā. cū aliquot
ī tēre gnia exissent. p ualē. publico later cia die quā in tregnū uenerat. cēsserat. L. lucretiū tripitrinū.
et. t. ueturiū geminū. sine ulle uetusius fuit. ante diē. ui. id. duss exulis. cōsulatū ineunt. iā sati sua lida
ciuitate. ut nī solū arcere bellū. sed etiā ultro inferre posset. Iqt nunciant ab hernicis. in fines suos transcen
disse hostes. ī pigre pmissū auxilii. duo cōsulare sexercitus scripti. ueturius missus in uolsco ad bellū
ultro inferendū. Tricipitinus populationib. arcendus socioru agro oppositus. nī ultra quā in hernī
cos cedit. ueturius prīmo ꝑlio hostes fundit fugat q. Lucretiū dū in hernicis sedet. pdonū agm fefellit.
supra monte spinestino sductū. unde demissum in cāpos. uastauere agros pnestinū gabinū q. Ex gabinis

uota ad deos

in tusculano sflexere colles. urbiq; q. rome ingens pbitus ti or. magistre subita quiq; ad arcendā uim parū
uirū eēt. Quintus fabius pērat urbi. armata iuuentute dispositisq; psidiis tuta oīa ac tranquilla fuēt.
Itaq; hostes pda ex proximis locis rapta. appinquare urbi nō ausi. cū carū actoagmine rediērt. quanto lon
gius ab urbe hostiū abcederent. eo solutiore cura in lucretiū incidunt cōsulē. iā ante exploratis itineribꝫ
suis. instructū et ad certamīa intentū. Igitur pparatis animis repentino pauore pculsos adorti. aliquan
to pauciores multitudinē ingentē fundunt fugant q. Et cōpulsos in castra uallesq; cū exercitus haud in faci
li essent. circūuenīunt. Ibi uolsciū nomīppe deletū est. xiiij. cccc. l. xx ceciderē in acie ac fuga. cc ac cc. l.
uiuos captos. signa xxcuj militaria relata inquib. dā annalib. inuenio. Ubi etsi adiectū aliquid nu
mero sit. magna certe cedes fuit. Victor cōsul ingenti pda potitus. eo dē in statiua redit. Tū cōss castra
cū iunguīt. et uolsci æqui q. afflicta sui res sua sin unū cōferre. Tertia illa pugna eo anno fuit. Et a dē
fortuna uictoriā dedit. Fusis hostib. etiā capta castra. Sic res romana in antiquū statū redit. Sed æ
q. belli rē urbanos motus excitauēr. C. terentillus brasa tr. pl eo anno fuit. Is cōsuli ab. absentib. ratus
locū tribunicios actionib. datū. p aliquot dies patrū superbiā ad plebē criminatus. maxime in cōsulare
imperiū tā quā animū nec tolerabile liberæ ciuitati inuehebat. nomine enī tantū minus. re ipsa
ppe atrocius quā regiū ēē. Quippe duos puno domino s acceptos. immoderata in finita potestate. qui
soluta atq; effrenata ipsi omīs metus legū oīa q. supplicia uerterent in plebē. quæ ne etīa licentia alius
sit. legē se pmulgaturū. ut quinq. uiri creent. legib. de imperio cōsulari scribendis. qd populus in se
ius dederit. eo cōsulē usurū. nī ipse libidinē ac licentiā suā plege habiturus. Quā pmulgata lege. cūm
merent patres. ne ab sentib. cōsulib. iuq; acciperet senatus. ap fecto urbis. q. fabio. uocatur qui ad
eo atrox cīt in rogationē latore q. ipsū inuectus. ut nihil sibi ab o cōsule infesti circūsta
rent tribunū. relictū minarū atq; ērorissit. Insidiatū eū et tēpore capto ad ortū rem.
siquē similē eius priore anno in tm motū bellū q. urati dū tribunū declinssent. nī potius
se sisti. mortuis duob. cōsulib. iacente ægra ciuitate in cōfusione omniū rerū ad tollen
dū rēp cōsulare īperiū latorū legēs fuisse. duce uolsciso equisq. ad oppugnandā urbē
futurū. Quid tandē illū licēret. si qd dēss superbe in aliquē ciuiū aut crudelit fecerint. dē dicere.
accusare. his ipsis iudicib. quorū in aliquē sæuitū sit. nī illud cōsulare īperiū sed tribunicia potestatē
inuisā intolerandāq; facere. quā pacata recōciliata q. patrib. de integro in antiqua redigīnda. Neq; il
lū se dēpcari. quominus pgat ut coepert. uos inquit fabius ceteri tribuni oramus. ut primū omniū
cognitus potestatē ista ad singulorū auxiliū nā ad pniciē uniuersorū cōparatā cē. trib pl uos creatos. nī hos
tes patrib. Nō mīserū. inuidiosū uob ē. desertā rē p. in uadi. nī usurpm. sed inuidiā minuerit. Igitur cū
collega. ut rē integrā in aduentū cōsulū differat. ne æquia cuolsci morboa b sup tus priore anno cōsulib. crudeli
supboq; nob bello insistere. Agunt cū terentillo tribuni. dilata q. in speciē actione. ré ipsa sublata cēss extē
plo arcessitu. Lucretius cū ingenti pda maiore multo q. ta reddit. et auger q. tam aduenies. exposita oīa
in cāpo martio pda. ut sīnū quisq. p tridui cognitū abduceret. Reliqua uendita quib. dominī nī exstitere.
Debebat omīū cōsensu cōsuli triumphus. sed dilata reselt tribuno de lege agente. Id antiqui usū cōsuli fuit.

uolsci ii deleti.

Iactata ꝑaliquot dies cū in senatu res tū apud populū ēt cessit ad ultimū maestatē sulus tribunus et defuit
Tū imperator exercitu q bono ssuus redditus triūphauit de uolsci sequi sq Triūphantē secutæ suæ legio
nes Alterū cōsuli datū ut ouans sine militib urbē iniret Anno deinde insequenti lex tarentilla relata
ab toto collegio nouos aggressa cōsules est Et rantē sules ꝑ uolūnus ser sulpicius eo anno cælū ardere ui cælū ardere
sū tra in gentē cussa motu est Bouē locutā cui rei priore anno fides nō fuerat credtū int alia ꝓdigia bouē locutā
et carnē pluit quē imbrē in gens numerus auiū in uolutando rapuisse fertur Qđ intercidit sparsū ita
uacuisse ꝑaliquot dies ut nihil odor mutaret Libri ꝑ duūuiros sacrorū adit pericula ac uentu alienī
genarū ꝓdicta nequi in loca sua ma urbis ipetus cædes q inde fierent Int cætera monitū ut seditionib
abstineretur Id factū ad ipediendā legē tribuni crimināb ingens q aderat certam ecce ut idē in
singulos anno s urbis uoluueretur hernica nunciant uolsco set æquos et si ab cesserint reficere exerci
tus antiu sū mā rei postā cætero s antiates colonos palā cælia facere id caput ea sui res belli ēē Ut hæc
dicta in senatu sunt dilectus edicitur Consules belli āministratione int se dispari uisi alter ut uolsci
alter ut æqui puncia ēēt Tribuni coram in foro ꝓsonare fabulā cōposita uolsci belli hernico s ad partes
paratos iā nec uirtute quidē pmi libertatē ꝑ ī sed arte ludi qua occidione ppe occisos uolsco s et æquos
mouere sua sponte arma posse iā fides abierit nouos hostes quæri colonia fidā ppinquā infamē fieri
bellū in maxi us antiatib in dici geri cū plebe romanā quā onerā armis ex urbe ꝓcipiti agmine actum
essent exilio et relægatione cuiuis ul ascentes tribunos Sic nequid aliud actū putarent uicta
legē ēē nisi dū in integro rēsit dū domi dū to gat sint caueant ne possione urbis pellantur
ne ugū accipiant Sic animus sit in defore auxiliū Consentire omnes tribunos nullū tro
rē extrnū nullū periculū ēē causse deos priore anno ut tuto libertas defendi posset
Hæc tribuni At ex parte altera cōsules in cōspectu eorū positi sellis dilectū habebant Eo
decurrunt tribuni cuonē q secū trahunt Citati ꝑ ūci uelut rei experiundæ causa
et statī uis cohorta quē qū q lictor uisu cōsulis prendisset tribunus mitti uebat
neq suū cuiq uis modū faciebat sed uirū spes et manu obtinendū erat Qđ intende
res quē admodū se tribuni gessissent in phibendo dilectu sic patres in lege quæ ꝓ
omnes comitiales dies ferebatur impediendā gerebant Initiū erat rixæ cū discede
re populū uississent tribuni qđ patres se sub moueri haud sinebant nec fere seni
ores rei interfuerant quippe quæ nō cōsilio regenda sed ꝓmissa temeritati audaciæq essent
Multū et cōsules se abstinebant nec ui nō cuiuis one rerū maiestatē suā cumeliæ offer
rent Cæso erat quintus ferox iuuenis qua nobilitate gentis qua corporis magnitudi cælo. ꝑ. ii.
ne et uirtute ad ea munera data aduersus ipse addiderat multa belli decora facundiāq
in foro ut nemo nō lingua nō manu prōptior incuitate haberetur Hic cū in medio pa
trū agmine cōsistisset eminens int alios uelut omnes dictatura s cōsulatus q gerens in uoce
ac uirtute suis unus ipetus tribunicios populares q procellas sustinebat Hoc duce se
pe pulsi foro tribuni fusa ac fugata plebes Qui obuius fuerat multatus nudatus

q·abibat· ut satis appareret si sic agi liceret uictā legē ee· Tūppe iā ꝑculsis aliis
tribunis· ā· uerginius ex collegio unus· cesoni capitis diem dixit· Atrox ingeniū
accenderat eo facto· magis quā cterruerat· Eo acrius obstare legi· agitare plebē· tri
bunos uelut iusto ꝑsequi bello· accusator pati reū reuera· inuidiæq· flāmā ac materiā cri
minib· suis suggerere· legē interī n̄ tā ad spē ꝑferendi· quā ad lacescendā cæsonis te
meritatē ferre· Ibi multa sepe ab iuuentute incōsulte dicta factaq· in unius cæsonis suspec
tū incidunt ingeniū· Tam̄ legi resistebatur· et· ā· uerginius identidē plebi· ec quid sen
titis iā uos quirites cæsonē simul ciuē· et legē quā cupitis habere n̄ posse· quāquā quid
ego legē loquor· libertati obstat· om̄s tarquinios suꝑbia exsuperat· expectate dū cōs
aut dictator fiat· quē priuatū uirib· et audacia regnantē uidetis· Ad sentieban
tur multi· pulsatos sequerentes· et tribunū ad rē ꝑagendā ultro incitabant· Iā
aderat iudicio dies· apparebatq· uulgo homines in dānatione cesonis libertatē a
gi credere· tū demū coactus cū multa indignitate prensabat singulos· sequen
bantur necessarii principes ciuitatis· titus quintius capitolinus· quiter cōs· fuerat·
cū multa referret sua familiæq· decora· ad firmabat neq· in quintia gente· neq· in
ciuitate romana tantā indolē tā maturæ uirtutis umquā extitisse· suū primū mi
litē fuisse· se sepe uidente pugnasse in hostē· sp̄· furius· ipsū missū ab quintio capito
lino sibi eū in dubiis suis reb· uenisse subsidio· neminē unū cuius magis opera putet
rē restitutā· p̄· lucretius cōs anni prioris recenti gl̄a niteris suas laudes participare
cū cesone· memorare pugnas· referre ægregia facinora· n̄c in expeditionib· n̄c in
acie· suadere & monere iuuenē egregiū instructū naturæ fortunæq· omnib· bonis· max
imū mom̄tū rerū eius ciuitatis in quā cūq· uenisset· suū quā alienū mallent ciuiuē ee·
qd offendat in eo· feruorē & audaciā ætatē cotidie offerre· qd desideretur cōsiliū· id
in dies crescere senescentib· uitus· maturascente uirtute· sinerent tantū uirū senē inci
uitate fieri ꝑat̄ int̄ hos· L· quintius· cui cincinnato cognom̄ erat· n̄ iterando laudes
ne cumularet inuidiā· sed ueniā errori atq· adulescentiæ petendo· sibi quin̄ dicto facto quē
quā offendisset· ut cōdonarent filiū orabat· Sed alii auersabantur p̄ces aut uerecundia
aut metu· alii se suosq· multatos querentes atroci responso iudiciū suū p̄ferebant· p̄
mebat reū p̄t̄ uulgatā inuidiā crim̄ unū· qd· m̄· uolscius fictor· qui ante aliquot an
nos tr̄· pl̄· fuerat testis extiterat· se haud multo post quā pestilentia in urbe fue
rat iuuentutē grassantē in subura incidisse· ibi rixā natā ee· fratrē q· suū maio
rē natu· nec dū ex morbo satis ualidū pugno ictū ex cesone cecidisse semianimē·
inter manus domū ablatū· mortuū q· inde arbitrari· nec sibi rē ex equi rē tā atro
cem· ꝑ consules superiorū annorū licuisse· Hæc uolscio clamitante· ad hoc cōcitati ho
mines sunt· ut haud multū afuerit· quin in petu populi cęso int̄iret· Uerginius

arripi iubet hominē. et in uincula duci. patricii ui contra uī resistunt. Titus quintius clamitat. cui rei
capitalis dies dicta sit. et de quo futurū ꝓpe diē iudiciū eū indāpnatū indicta causa non debere
uiolari. Tribunus suppliciū negat sumpturū se de indempnato. seruaturū tamē in uinculis
ēē ad iudicii diē. ut qui hominē necauerit. de eo supplicii sumendi copia p̄. r̄. fiat. Appellati
tribuni medio decreto ius auxilii sui expediunt. in uincula conici uetant. pec reū sisti. pecu
niāq. nisi sistatur populo ꝓmitti placere. Pronunciant summā pecuniæ. quanta æquū ēēt
ꝓmitti. ueniebat in dubiū. Id ad senatū reicitur. Reus dū consulerentur patres retentus in
publico est. uades dare placuit. unū uadē cx. cx. cx. æris obligarent. quæ darentur. ꝓmis
sū tribunis est. x̄. finierunt. Tot uadibus accusator uadatus est reū. Hic primus uades pub uades.
licos dedit. Dimissus e foro. nocte ꝓxima in tuscos in exiliū abiit. Iudicuq. die cū excusare
tur solū uertisse exilii causa. Nihilominus uerginio comicia habente collegæ appellati.
dimisere conciliū. pecunia a patre exacta crudelit̄. ut diuenditis omnib. bonis aliquādiu
trans tiberī ueluti relegatus de ullo quodā tugurio uiueret. Hoc iudiciū et ꝓmulgata lex 14
exercuit ciuitatē. Ab externis armis ociū fuit. cū uelud uictores tribuni ꝑculsis ꝑ patrib. cæ
sonis exilio ꝓpe ꝓlatā ēē crederent legē. et qd ad seniores patrū ꝑtineret cessissent posses
sione rei. p̄. iuniores id maxime qd cæsonis sodaliū fuit. auxere iras in plebē. non minue
runt animos. Sed ibi plurimū ꝓfectū est. quod modo quodā tempe aue impetus suos. Cū
primū post cæsonis exiliū lex coepta ferri est. Instructi parti q. cū ingenti clientiū exercitu
sic tribunos ubi primū submouentes p̄buere causam adorti sunt. ut nemo unus inde p̄cipu
um quicquā gl̄æ domū in iudiæ ue ferret. mille ꝓ uno cæsones extitisse plebes quereretur. Me
diis dieb. quib. tribuni de lege n̄ agerent. nihil eisdē illis placidius aut quietius erat. benig
ne salutare. alloqui plebis homines. domū inuitare. adēē in foro. tribunos ipsos cætera pa
ti sine int̄pellatione c̄cilia habere. nūquā illi neq. publice neq. priuatī truces ēē. nisi cū de
lege agi coeptū ēēt. alibi popularis iuuentus erat. Nec cetera modo tribuni tranquillo ꝑege
re. sed refecti q̄q. in insequentē annū ne uoce quidē incommoda nedū ut illa uis fieret.
paulatī ꝓmulcendo tractando q. mansuefecerant plebē. His ꝑ totū annū artib. lex elusa
est. Accipiunt ciuitatē placidiorē c̄ss claudius appii filius. et. p̄. ualerius publicola. Nihil 15
noui nouus annus attulerat legis ferendæ aut accipiendæ cura ciuitatē tenebat. Quan
tū iuniores patrū plebi se magis insinuabant. eo acrius c̄tra tribuni tendebant. ut plebi
suspectos eos criminando facerent. c̄iurationē factā. cæsonē romæ ēē. int̄ficiendorū tribu
norū. trucidandæ plebis c̄silia inita. id negocii datū ab senioribus patrū. ut iuuentus tribu
niciā potestatē e re. p̄. tolleret. forma q. eadē ciuitatis ēēt. quæ ante sacrū montē occupa
tū fuerat. et ab uolscis et æquis statutū iā ac ꝓpe sollēpne in singulos annos bellū time
batur. ꝓpiusq. aliud nouū malū nec opinato exortū. Exules seruiq. ad. cccc milia homi exules seruiq.
nū ex quingenti. duce appio herdonio sabino nocte capitoliū atq. arcē occupauerunt.

C̄ fet̄ inarce facta cedes eorū· qui c̄iurare et simul capere arma noluerant· alii intra
multi p̄cipites pauore in foꝝ deuolant· alīe uoces ad arma· ad hostes sunt in urbe
audiebantur· C̄sules et arma capere plebē· et inermē pati timebant· incerti qd malī repenti
nū extīnū animi estīnū ab o dio plebis an ab seruili fraude urbē inuasisset· Sedabant tu
multus· sedando int̄dū mouebant· Hec enī poterat pauida et c̄fternata multitudo regi
i pero· dant tam arma nuulgo tantū· ut incerto hoste p̄sidiū satis fidū ad oīa ēet· Sollicitu re
liquū noctis incertiq· qui homines quantū numerus hostiū ēet· in stationib· disponendis ad opor
tuna oīm urbis loca egere· Lux deinde aperuit bellū· ducēq· belli· Seruos ad libertatē appi
us herdonius ex capitolio uocabat· semiserrimi cuiusq· suscepisse causā ut exules iniuria pulsos
in patriā reduceret· et seruitus graue iugū demeret· id malle p̄ auctore fieri· sibi spes in
it· sed uolscos et equos et oīa extrema tēptaturū· et c̄tentaturū· Dilucere res magis patri
b· atq· c̄sulib· p̄ tere atam quæ denuntiabantur· neientiū neu sabinorū id c̄silium ēet time
re· et cū tantū in urbe hostiū ēet· mox sabinæ etruscæq· legiones ex cōposito adessent· tum
æqui hostes uolsci et equi ad populandos ut ante fines sed ad urbē· ut ex parte captā ueni
rent· multi et uarii timores· int̄ ceteros eminebat t̄ror seruilis· ne suus cuiusq· domi hostis ēet·
cui nec credere· nec in credendo ne infestior fieret fidē abrogare satis erat tutū· Uixq· c̄cor
dia sisti uidebatur posse· tantū superantib· alius ac mergentib· malis· nemo tribunos aut ple
bē timebat· mansuetū id malū et p̄alioꝝ quietē malorū semp exoriens· tūq· ēe peregrino
t̄rore sopitū uidebatur· at id ꝑpe unū maxime inclinatis reb· incubuit· Tantus enī tribunos
furor tenuit· ut nō bellū sed uanā imaginē belli aduertendos ab legis cura plebis animos
capitolium insedisse c̄tenderent· p̄ patriciorū hospites clientesq· sī plata lege frustra tumultu
atos eē se sentiant· maiore quā uenerint silentio abituros· C̄silium inde legi p̄ferendæ habe
re ad uocato populo ab armis· senatū inter c̄sules habent· alios e maiore ab tribunis metu ofen
dente quā quē nocturnus hostis intulerat· Post quā arma poni et discedere homines ab sta
tionib· nuntiatū ē· p· ualerius collega senatū retinente se ex curia ꝓripit· inde int̄plū ad
tribunos uenit· Quid hoc rei ē· inquit tribuni· appii herdonii ductu et auspicio rē p· euersu
ri estis· tā felix uobis corrupendis fuit· qui seruitia nō cōmouit auctor· cū hostes supra caput
sint discedi ab armis· leges q· ferri placet· inde ad multitudinē oratione uersa· si uos urbis q·
uri· nulla cura tangit· at uos ueremini deos uros ab ostib· captos· Iuppit̄ optimus· maxi
mus· iuno regina· et minerua· aliique deæq· obsidentur· Castra seruorū publicos uros pena
tes tenent· Hæc uobis forma sanæ ciuitatis uidetur· tantū hostiū nī solū intra muros ē·
sed in arce· supra foꝝ· curiā q· comitia int̄ in foro sunt· senatus in curia ē· uelut cū otiū
superat· senator sententiā dicit· alii quitte suffragiū ineunt· Hī quic quid patriū plebisq·
ē· c̄sules· tribunos· deos· homines q· oīs armatos ope ferre· in capitolium currere· liberare·
ac pacare augustissimā illā domū iouis optimi maximi decuit· romule pat· tu mentē

tuā qua quondā arcē ab his isdē sabinis auro captā recepisti. da stirpi tuæ. iube hanc ingredi uiā. quā tu dux.
quā tuus ingressus exercitus est. Primus en ego cons̄ quantū mortalis deū possū. te ac tua uestigia sequar.
Ultimū orationis fuit. se arma capere. uocare om̄s quirites ad arma. si qui impediat. iam se consularis im
perii. iā tribuniciæ potestatis. sacratarūq. legū oblitū. quisquis ille sit. ubicūq. sit. in capitolio. in foro.
p hoste habiturū. iuberent tribuni. quō in appiū herdoniū uetarent. in p̄. ualeriū consulē sumi ar
ma. ausurū se in tribunis. qd̄ princeps familiæ suæ ausus in regib. eēt. Uim ultimā apparebat futu
rā. spectaculoq. seditionē romanā hostib. fore. Nec lex tam̄ ferri. nec ire in capitoliū cons̄ potuit.
Nox certamina coepta oppressit. Tribuni cessere nocti timentes consulū arma. Amotis inde seditio
nis auctorib. patres circūire plebē. inserentesq. in singulos sermones tempori aptos serere. ammo
nere. in qd̄ discrim̄ rē. p̄. adducerent. n̄ int̄ patres ac plebē certam̄ eē. sed simul patres plebē q. ar
cē urbis. templa deorū. penates publicos. priuatosq. hostib. dedi. Dū hæc in foro. sedandæ discordiæ
causa aguntur. consules interī. ne sabini. ne ueiens hostis moueretur. circa muros portas
q. discesserant. Eadē nocte et tusculū de arce capta. capitolioq. occupato. et alio tur
batæ urbis statu. nuncii ueniunt. L. mamilius tusculi tū dictator erat. Is confestim
conuocato senatu atq. introductis nuncius magnopere censet. ne expectent. dū ab
roma legati auxiliū petentes ueniant. periculū atq. discrim̄ ipsū ac sociales deos fi
dē q. foederū id poscere. de merendo beneficio in tā potentē. tā ppinquā ciuita
tē. numquā parē occasionē daturos deos. Placet ferri auxiliū. iuuentus conscribitur. arma
dantur. romā prima luce uenientes. pcul speciē hostiū prebuere. æqui aut uolsci uenire
uisi sunt. Deinde ubi uanus terror abiit. accepti in urbē agmine in forū descendunt. Ibi iā
p. ualerius relicto ad portarū p̄sidia collega. instruebat aciē. Auctoritas uiri mouerat affir
mantis. capitolio recuperato. et urbe pacata. si se doceri sensissent. quæ fraus ab tribunis oc
culta in lege ferretur. memorē se maiorū suorū memorē cognominis. qd̄ populi colendi ue
lut hereditaria cura sibi sibi a maiorib. tradita eēt. conciliū plebis non impediturū. Hunc
ducē secuti nequiquā reclamantib. tribunis. in cliuū capitolinū erigunt aciē. Adiungitur
et tusculana legio. certare socii ciuesq. utri recuperatæ arcis suū decus facerent. Dux utq. su
os adhortatur. Trepidare tū hostes. nec ulli satis rei p̄ter quā loco fidere. Trepidantib. inferunt
signa. romani socii q. iā in uestibulū pruperant templi. cū p̄. ualerius int̄ primores pugnā ciens.
int̄ficitur. p̄. uolūnius consularis uidit cadentē. Is dato negocio suis ut corpus obtegerent. ipse
in locū uicē q. c̄sulis puolat. Pre ardore impetu q. tantæ rei sensus n̄ puenit ad militē. Prius
uicit. quā se pugnare sine duce sentiret. Multi exulū cæde sua foedauere templū. multi uiui
capti. herdonius int̄fectus. Ita capitoliū recuperatū. De captiuis ut quisq. liber aut seruus eēt.
suæ fortunæ a quocūq. sumptū suppliciū est. Tusculanis grāe actæ. Capitoliū purgatum
atq. lustratū. In consulis domū plebes quadrantes ut funere ampliore ferretur iactasse fer
tur. Parta pace instare tū tribuni patrib. ut p̄. ualerii fidē exsoluerent. Instare claudio. ut col

ut uiderent

24

t. siuissent

legæ deos manes fraude liberaret. agi de lege sineret. Cōsul ante quā collegā sibi subro
gasset negare passurū agi de lege. Hæ tenuere cōtentiones usq. ad comitia cōsulis sub
rogandi. Decēbri mense sūmo patrū studio. L. quintius cincinnatus pat̄ cesonis cōsul
creatur. qui magistratū statī acceperat. ꝑculsa erat plebes cōsulē habitura iratū. poten
tē fauore patrū. uirtute sua. trib. liberis quorū nemo cesoni cedebat magnitudine a
nimi. cōsiliū et modū adhibendo ubi res posceret. priores erant. Isut magistratū init
ad si duis cōtionib. ꝑ tribunali n̄ in plebe coercenda quā senatu castigando uehemen
tior fuit. cuius ordinis languore ꝑpetui iā tr̄ pl̄. n̄ ut in rp̄. populi romani. sed ut in
ꝑdita modo lingua criminib. q. regnarent. Cū cesone filio suo. uirtutē. cōstantiā. oīa
iuuentutis belli domiq. decora pulsa ex urbe romana et fugata eē. loquaces. sedi
tiosos. semina discordiarū. iterū actcīū tribunos pessimis artib. regia licentia uiuere.
Aulus inquit ille uerginius quia in capitolio n̄ fuit minus supplicii quā appius
herdonius meruit. plus hercule aliquanto qui uere rē estimare uelit. Herdo
nius si nihil aliud hostē se fatendo ꝓpe denuntiauit ut arma caperetis
Hic negando bella eē. arma uobis ademit. nudosq. seruis uīris et exsulib.
obiecit. et uos. c. claudii pace et publii ualerii mortui loquar. prius in
cliuū capitolinū signa intulistis. quā hos hostis de foro tolleretis. Pudet
deorū hominūq. cū hostes in arce in capitolio essent exulū et seruorū dux ꝓfanatis
omnib. in cella iouis optimi maximi habitaret. tusculi ante quā romæ sūpta sunt
arma. in dubio fuit utrū. L. manilius tusculanus dux. an. p̄. ualerius. et. c. claudius
cōsules romanā arcē liberarent. et qui ante latinos neprose quidē ipsis cū infinib.
hostē haberent attingere arma passi sumus. nc̄ nisi latini sua sponte arma sūpsissent.
capti et deleti eramus. Hoc ÷ tribuni auxiliū plebi ferre. inermem eā hosti truci
dandā obicere. Scilicet si quis uobis humillimus homo de uīra plebe. quā partē ue
lut abruptā a cetero populo uīro patriā peculiarēq. rē p̄. fecistis. si quis ex his do
mū suā obsessā a familia armata nunciaret. ferendū auxiliū putaretis. Iuppit̄ opti
mus maximus exulū atq. seruorū septus armis. nulla humana ope dignus erat. et hi po
stulant ut sacrosci habeantur. quib. ipsi dii neq. sacri. neq. sci sunt. At enim
diuinis humanisq. obruti sceleribus. legē uos anno hoc ꝑlaturos putatis dictitatis. Tū her
cule illo die quo ego cōsul sū creatus male gesta res p̄. est. peius multo quā cū
p. ualerius cōsul periit. Situleritis. iā primū omniū inquit quirites in uol
scos et equos mihi atq. collegæ legiones ducere in animo ÷ Nescio quo fato
magis bellantes. quā pacati ꝓpicios habemus deos. Quantū periculū ab il
lis populis fuerit si capitoliū ab exulib. obsessū scissent. suspicari de p̄terito
quā re ipsa experiri ÷ melius. Mouerat plebē oratio cōsulis. erecti patres 20

restituta credebant rē· p· cons· alt· comes animosior quā auctor suscepisse collegā priorē actionē
tā grauis facile passus· in pagendis cōsularib· cōsularē officii partē ad sē iudicabat· Tū tribuni elu
debant uelut uana dicta psequendo· qnā modo exercitū eductum conss essent· qđ dilectū
habere nemo passurus sit· nōb uero inquit quintius nihil dilectu opus est· cū quo tēpore· p· ua
lerius ad recipiendū capitoliū arma plebi dedit· oēs in uerba iurauerint· conuenturos sē
iussu consulis· nec inussu abituros· Ē dicimus itaq· oēs qui in uerba iurauēt istis crastina
die armati ad lacū regillū assint· Cauillarit tū tribuni· et populū exsoluere religione uel
le· priuatū eo tempore quirītū fuisse cū sacramento adacti sunt· Sed non dū hæc quæ nunc
tenet sctm neglegentia deū uenerat· nec intrpando sibi quisq· iusiurandū et leges aptas facie
bat· sed suos potius mores ad ea accommodabat· Igitur tribuni ut impediendæ rei· nulla spes
erat· de pferendo exercitu· agere· eo magis· qđ et augures iussos ad ēē ad regillū lacū fama
erat· locū q· inaugurari· ubi auspicato cū populo agi posset· ut quicquid romæ ui tribu
nicia rogatū ēēt· id comicius ibi abrogaretur· oēs id iussuros· qđ cōssuellent· Neq· enī pro
cationē ēē longius ab urbe mille passuū· et tribunos si eo ueniant· in alia turba quirītū
subiectos fore consulari imperio· Terrebant hæc· sed ille maximus tōr animos aqua bat·
qđ sępius quintius dictitabat sē consulū comitia non habiturū· non ita ciuitatē xgrā ēē· ut
consuetis remediis sisti posset· dictatore opus ēē rei· p· ut qui se mouerit ad sollicitandū ciuita
tis statū· sentiat sine puocatione dictaturā ēē· Senatus in capitolio erat· Ē tribuni cū ptur
bata plebe ueniunt· Multitudo clamore ingenti nunc consulū nunc patrū fidē implorant·
Nec ante mouēr de sententia consulē· quā tribuni sē in auctoritate patrū futuros ēē pollicti
sunt· Tū referente consule de tribunorū et plebis postulatis· s· c· fiunt· neq· tribuni legē
eo anno ferrent· neq consules ab urbe exercitū educerent· In reliquū magistratus continu
ari· et eos tribunos refici iudicare senatū ctra rē· p· ēē· consules fuere in patrū potestate· tri
buni reclamantib· cōsulib· refecti· patres qq· ne quid cederent plebi· et ipsi L· quintiū consulē
reficiebant· Nulla toto anno uehementior actio consulis fuit· Murer· inquit si uana aura· p· c·
auctoritas ad plebē est· uos eleuatis ea· quia plebs s· c· in continuandis magistratib· solut· ipsi
qq· solutis tū ultis· ne temeritati multitudinis cedatis· tam quā id sit plus posse in ciuitate·
plus leuitatis ac licentiæ habere· Leuius enī uanius q· pfecto est· sua decreta et consulta tol
lere· quā aliorū· Imitamini· p· c· turbā inconsultā· et qui exemplo alios ēē debetis· aliorum
exemplo peccatis· potius quā alios uos recte faciant· Dū ego ne inuiter tribunos· nec me ctra
s· c· consulē renunciari paciar· Te uero· c· claudi ador tor· ut ipse· p· r· hac licentia arceas· et
de me hoc tibi psuadeas· me ita accepturū· ut nō honorē meū ate impeditū· sed qtam spre
ti honoris auctā· inuidiā q· quæ ex continuatione impendēret· leuatā putē· Communiter
inde educunt· nequis· L· quintiū consulē faceret· siquis fecisset· se id suffragiū nō obser
uaturos· Conss creati· q· fab· uibulanus tertio· et· L· cornelius malugnensis· Census

neglegentia Dry.

comicius.

senat. consulta.

21

auctus eo anno lustrū ꝓpt̄ capitoliū captū. Cōs occisū c̄di religiosū fuit. quinto fabio. l. cornelio.
cōs. principio anni statī res turbulentę. instigabant plebē tribuni. Bellū ingens a uolscis et e
quis latini atq. hernici nuntiabant. iā antii uolscorū legiones eē. et ipsā coloniā ingens
metus erat defecturā. Egreq. īpetratū a tribunis. ut bellū p̄uerti sinerent. C̄sules inde
partiti prouintias. fabio ut legiones antiū duceret datū. cornelius ut romæ p̄sidio
eēt. nequa pars hostiū qui equis mos erat ad populandū ueniret. Hernici et latini ius
si milites dare ex foedere. Dueq. partes sociorū in exercitu. t̄cia ciuiū fuit. Post quā ad
diē prestitutū uenerunt socii. Cons̄ extra portā capenā castra locat. Inde lustrato exer
citu antiū ꝓfectus haud ꝓcul oppido. statiuisq. hostiū c̄sedit. Ubi cū uolsci quia n̄
dū ab equis uenisset exercitus dimicare n̄ ausi. quē admodū quieti uallo se tuta
rentur pararent. postero die fabius n̄ ꝑmixtā unā sociorū ciuiūq. sed triū populo
rū tres separatī acies circa uallū hostiū instruxit. Ipse erat medius cū legionib. roma
nis. Inde signū obseruare iussit. ut pariter et socii rē inciperent. referrent q. pedē.
si receptui cecinisset. equites itē suæ cuiq. parti post principia collocat. Ita trifariā ad
ortus castra circū uenit. et cū undiq. instaret n̄ sustinentes īpetū uolscos uallo deturbat.
Transgressus inde munitiones. pauidā turbā inclinatāq. in partē unā castris expellit. In
de effuse fugientes equos cui superare uallū haud facile fuerat cū ad id spectator
pugnæ adstitisset. libero cāpo adeptus parte uictoriæ fruitur. t̄ritos cedendo; magna
et in castris et extra munimēta cædes fugientiū fuit. sed p̄da maior quia uix arma secum
23 efferre hostis potuit. Deletusq. exercitus foret. ni fugientes siluæ texissent. Dū ad antiū
hæc geruntur. Interī equi robore iuuentutis p̄misso. arcē tusculanā in ꝓuiso nocte capi
unt. reliquo exercitu haud ꝓcul moenib. tusculi c̄nsidunt. ut distenderent hostiū copias.
Hæc celerit̄ romā. ab roma in castra antiū ꝑlata mouent romanos. haud secus quā si capitoliū
captū nuntiaretur. adeo et recens erat tusculanorū meritū. et similitudo ipsa periculi
reposcere datū auxiliū uidebatur. fabius omissis omnib. p̄dā ex castris raptī antiū c̄uehit.
Ibi modico p̄sidio relicto. citatū agm̄ tusculū rapit. nihil p̄t arma et qd̄ coacti ad manū fuit
cibi ferre militi licuit. Cōmeatū ab roma c̄sul cornelius subuehit. Aliquot menses tusculi bel
latū parte exercitus c̄sul castra equorū oppugnabat. partē tusculanis dederat ad arcē recupe
randā. uinū quā eo subiri potuit. fames postremo inde traxit hostē. Quo postquā uentū ad
extremū ÷ inermes nudiq. om̄s subiugū ab tusculanis missi. Hos ignominiosa fuga domū se re
ad unū. cipientes. romanus cōs. in algido c̄secutus. ad unū om̄s occidit. Uictor ad colum̄. id loco nom̄ ÷
exercitu relicto castra locat. et alt̄ c̄sul post quā moenib. iā romanis pulso hoste periculū
eē desierat. et ipse ab roma ꝓfectus. ita bifariā c̄sules ingressi hostiū fines ingenti certami
ne hinc uolscos hinc equos populantur. Eodē anno decisse antiates apud plerosq. auctores
inuenio. l. corneliū cōs id bellū gessisse oppidūq. cepisse. certū affirmare quia nulla a

pud uetustiores scriptores eius rei mentio ÷ n̄ ausi. Hoc bello pfecto tribuniciū domi bellū pa 24
tres t̄ritat. Clamant fraude fieri qd̄ foris teneatur exercitus. frustrationē eā legis tollendæ
ee. sē nihil ominus rē susceptā pacturos. Optinuit tam. p̄. lucrecius p̄fectus urbis. ut actio
nes tribuniciæ in aduentū c̄sulū differrentur. Erat et noua exorta causa motus ā. cornelius.
et. q̄. seruilius questores. m̄. uolscio qd̄ falsus haud dubie testis in cesonē extitisset. diē dixerat.
Multis enim emanabat indicius. neq. fratrē uolscii. ex quo semel fuerit æger. umquā non modo uisū in
publico. sed ne assurrexisse quidē ex morbo. multorū q. tabe mensiū mortuū. nec his tempori
bus in quæ testis crim̄ c̄iecisset. cæsonē romæ uisū. affirmantib. qui una meruer̄. secū eū tū frequen
tē q. ad signa sine ullo commeatu fuisse. Nisi ita fuisset. multi priuatī multis priuatis ferebant
uolscio iudicē. cū ad iudiciū ire n̄ auderet. om̄s eas res in unū congruentes. haud magis dubiā damp
nationē uolscii quā cæsonis uolscio teste fuerant. faciebant. In mora tribuni erant. qui comitia ques
tores habere de reo. nisi prius habita de lege essent. passuros negabant. Ita extracta utraq. res in con
sulū aduentū est. Qui ubi triūphantes uictore cū exercitu urbē inierunt. quia silentiū de lege erat.
pculsos magna pars credebant tribunos. At illi etenī. extremū anni iam erat. quartū affectantes tribu
natū. in comitiorū disceptationē ab lege certam̄ auerterant. Et cū consules nihilominus aduer
sus continuationē tribunatus quā si lex minuendæ suæ maiestatis causa pmulgata ferretur teten
dissent. uictoria certaminis penes tribunos fuit. Eodē anno æquis pax est petentibus data. Census
res priore anno inchoata pficitur. atq. lustrū ab origine urbis decimū conditū. Fuer̄ censa ciuiū ca lustrum decimū
pita. cxvii. cccxviii. Consulū magna domi belliq. eo anno gl̄a fuit. qd̄ et foris pacē peperere. et
domi. etsi n̄ concors minus tam̄ quā alias infesta ciuitas fuit. L. minucius inde. et. L. nautius consu 25
les facti. duas residuas anni prioris causas exceperunt. Eodē m̄do c̄sules legē. tribuni iudiciū de uols
cio impediebant. sed in questorib. nouis maior uis. maior auctoritas erat. Cū. m̄. ualerio uoleri fi
lio. uolesi nepote questor erat. t̄. quintius capitolinus. qui ter cons̄ fuerat. Is quō neq. quintiæ
familiæ cæso. neq. rei. p̄. maximus iuuenū restitui posset. falsū testē qui dicendæ causæ innoxiæ
potestatē ademisset. iusto ac pio bello psequebatur. Cū uerginius maxime et tribuni ex tribunis
de lege agerent. duū mensiū spaciū consulib. datū est ad inspiciendā legē. ut cū edocuissent popu
lū quid fraudis occultæ ferretur. sinerent deinde suffragiū inire. Hoc intuualli datū. res tranquillas
in urbe fecit. Nec diuturnā quietē æqui dederunt. qui rupto foedere qd̄ ictū erat priore anno cū roma
nis. imperiū ad gracchū cloeliū defer̄. Is tū longe princeps in æquis erat. Graccho duce in lanuuinū agrū.
inde in tusculanū hostili populatione ueniunt. Pleniq. p̄dæ in algido castra locant. In ea castra. q̄.
fabius. p̄. uolūnius. ā. postumius legati ab roma uener̄. questū iniurias. et ex eo foedere res repetitū.
Eos æquorū imperator. quæ mandata habeant ab senatu romano ad quercū iubet dicere. sē alia inte ad quercū dicē iubet.
rī acturū; quercus ingens arbor p̄torio m̄minebat. cuius umbra opaca sedes erat. Tū ex legatis unus
abiens. et hæc inquit sacra quercus. et quicquid deorū est. audiant foedus á uobis ruptū. n̄ris q. et
nunc querelis assint. et mox armis. cū deorū hominū q. simul uiolata iura exsequemur. Romā

rediere legati· Senatus uulsit alterū cōsulē ītra gracchū inalgidū exercitū ducere· alte
ri populationē finiū equorū; puincā dedit· Tribunis uo more impedire dilectū· et forsi
tan adultimū īpediſſent· sed nouus subito additus tror· Uis sabinorū in gentis ppe
admoenia urbis infesta populatione uenit· fœdati agri terror in iectus urbi est· Tū
plebs benigne arma coepit· reclamantib· frustra tribunis· magni d uo exercitus
scripti· alterū nauciusē ītra sabinos duxit· castrisq· ad fretū positis· p expeditiones
paruas plerūq· nocturnis incursionib· tanta uastitatē in sabino agro reddidit· ut
cōparatiadeā prope intacti bello fines romani uiderentur· Minucio neq· fortuna
nec uis animi eadē ingerendo negotio fuit· Hīs cū haud procul ab hoste castra posuisset·
nulla magnopere clade accepta· castris se' puuidus tenebat· Qd ubi sensērāt hostes creuit ex
metu alieno ut fit audacia· et nocte adorti castra post quā parū uisa aptā p fecerat· munitiones
postero die circūdant· Quæ prius quā undiq· uallo obiectæ cludērent extrus· quinq· equites
ī explorationes hostiū emissi romā pulere· cōsulē exercitūq· obsideri· Hīs ibi tā inopinatū nec
tū insperatū accidere potuit· Itaq· tantus pauor· tanta trepidatio fuit· quanta si urbē ī
castra hostes obsiderent· Hī auctū cōsulē arcessunt· in quo cū parū p̄sidi uideretur· dic
tatorē q· dici placeret qui rē p culsā restitueret· L· quintius cincinnatus cōsensu omniū
dicitur· O pere pciū· audire· qui oīa p diuitis humana spernunt· neq· honori magno
locū neq· uirtuti putant ee· nisi ubi effuse affluent opes· Spes unica imperii p̄t· quin
tius trans tiberī ītra eū ipsū locū ubi nō naualia sunt quattuor iugerū colebat agrū·
quæ prata quintia uocantur· ibi ablegatus seu fossā fodiens palo innixus· seu cū araret·
operi certe id qd cōstat agresti uentus· salute data in uicē redditaq· rogatus uti qd bene
uerteret ipse q· p· togatus mandata senatus audiret· admiratus rogitansq· satisne
salua essent oīa· togā ppere et uestimēta ferre uxorē tacitā iubet· quæ simul abter
so puluere ac sudore uelatus processit· Dictatorē eū legati gratulantes cōsalutant· in
urbē uocant· quid ei or sit in exercitu exponunt· Hīs auis quintio publice parta fuit· trans
uectū q· tres obuiā egressi filii excipiunt· inde alippinqui atq· amici· tū patrū maior
pars· Ea frequentia stipatus· ante cedentib· lictorib· deductus· domū et plebi cē cursus
ingens fuit· Sedilia nequa quā tā læta quintiū iudit· et imperii nimiū et uirtutū in p
so imperio uehementiorē tutā· Et illa quidē nocte nihil p̄ quā uigilatū· in urbe· Postero
die dictator cū ante lucē in fori uenisset· magistrū equitū dicit· L· tarquinium patricæ
gentis· sed quid stipendia pedib· ppter paupiē fecisset· Bello tam primus longe ro
mano iuuenis habitus ee· Cū magistro equitū in cionē uenit· iusticiū edicit· clau
di tabernas tota urbe iubet· uetat quēquā priuatę quicquā rei agere· Tū qui cū q· ætā
te militari essent· armati· cū cibarius in dies quinq· coctis uallisq· duodenis ante solis
occasū martio in cāpo adesse· quib· ætas ad militandū grauior ee· uicano militi dū

Ef. ejecit audatia

opē pau·

luci qui

ſ arma pararet · uallū q̄ poneret · cibaria coquere iuſſit · Sic iuuentus diſcurrit ad uallū ponendū · Sump
ſere unde cuiq; proximū fuit · phibitus nemo eſt · Impigre q̄ omēs ad edictū dictatoris preſto fuere · Inde com
poſito agmine nō tuti magis apto quā plio ſi res tulſſet · legiones ipſe dictator magiſter equitū ſuos equi
tes ducit · In utroq; agmine quas tempus ipſū poſcebat ad hortationes erant · addebant gradū · maturato
q; opus ēē · ut nocte ad hoſtē ꝓuenire poſſet · conſulē exercitū q; romanū obſidere · tertiū diē iam clauſos
ēē · quid quaeq; nox aut dies ferat · incertū ēē · puncto sæpe tēporis maximarū rerū momenta uerti · acce
lera ſignifer · ſequere miles · inter ſe q̄q; gratificantes ducib · clamabant · Media nocte in alqd̄ opu
nitum · et ut ſenſere ſe iā ppe hoſtes ēē · ſigna conſtituunt · Ibi dictator quantū nocte ꝑſpici poterat · eq̄
circūuectus · ētē platus q; qui tractus caſtrorū quaeq; forma ēēt · tribunis militū imperauit · ut ſarcinas
in unū conici iubeant · milites cū armis ſua loq; redire in ordines ſuos · Facta quæ imperauit · Tū quo ſu
erant ordine in uia exercitū ōnē longo agmine circūdat hoſtiū caſtris · et ubi ſignū datū ſit · clamorē omēs
tollere iubet · clamore ſublato · ante ſe quēq; ducere foſſam · et facere uallū · Et duto imperio ſignū
ſequitur eſt · iuſſa miles exſequitur · clamor hoſtes circūſonat uolat · ſuperat inde caſtra hoſtiū · et in caſ
tra cōſulis uenit · Ubi pauorē · alibi gaudiū ingens facit · Romani ciuilē ēē clamorē · atq; auxiliū
ad ēē inter ſe gratulantes · ultro ex ſtationib · acuigilus territant hoſtē · Conſ differendū neq;
illo clamore ñ aduentū mō ſignificari ſed rē ab ſuis coeptā · mirū q; ēē ni iā exteriore parte
caſtra hoſtiū oppugnentur · Itaq; arma ſuos capere et ſe ſubſequi iubet · Nocte in tuto proeliū eſt ·
legiones dictatoris clamore ſignificant · ab ea q̄q; parte rē in diſcrimine ēē · iā ſe adphibenda
circūdari opera æquiparabant · cū ab interiore hoſte ꝑlio coepto · ne p media ſua caſtra fie
ret eruptio · a munientib · ā munien · ad pugnantes · introrſū uerſi uacuā noctē operi dedere ·
pugnatū q; cū conſule ad lucē eſt · Luce prima iā circūuallati ab dictatore erant · et uix aduer
ſus unū exercitū pugnā ſuſtinebant · Tū a quintano exercitu quia cōfeſtim ā pfecto opere ad arma
redit · inuaditur uallū · Hic inſtabat noua pugna · illa nihil remiſerat prior · Tū ancipiti ma
lo urgente · a plio ad pceſſuerſi · hinc dictatorē · hinc conſulē orare · ne in occidione uictorū
ponerent · ut inermes ſe inermes inde abire ſinerent · Ab conſule ad dictatorē ire iuſſi · ignomi
niā incenſus addidit · Gracchū cloeliū ducē principes q; alios uinctos ad ſe adduci iubet · op
pido corbione decedi · ſanguinuſſe equorū ñ egere · lucere abiere · Sed ut exprimatur tālem
cōfeſſio ſubactā dom̄tā q; ēē gentē · ſub iugū abituros · Trib · haſtis iugū fit · Humi fixis duab ·
ſup q; eas tranſuerſa una deligata · Sub hoc iugo dictator equos miſit · Caſtris hoſtiū recep
tis plenis omniū rerū · nudos ſeni emiſerat · pdā omnē ſuo tantū milti dedit · cōſularē exer
citū ipſūq; cōſulē increpans · Carebis inquit prædæ parte miles exeo hoſte · cuiuſpe pdę fruſtu
etur · Imminuti donec cōſularē animū incipias habere · Legatus his legionib · peris · Itaſe minuti
uſ abdicat cōſulatu · uſſuſq; ad exercitū manet · Sed adeo tū imperio meliori animus man
ſuete oboediens erat · ut beneficii magis quā ignominiæ hic exercitus memor · et coronā auream
dictatori libram pondo decreuerit · et pficiſcentē eū patronū ſalutauerit · Romæ ā · q · fabio pfecto

ꝑncto tpis

28

ſanguis ñ egere

qui iugū fiat.

29

consulatus
animum.

urbis. senatus habitus triūphantē quintiū quo uenieba agmine urbē ingressus sit. Duc
ti ante currū hostiū duces. militaria signa p̄lata. secutus exercitus p̄da onustus. epulæ in
structæ dicuntur fuisse ante omniū domos. epulantesq. cū carmine triūphali ex sollēni
b. locis comessantiū modo currū secuti sunt. Eo die. L. mamilio tusculano approbantib.
cunctis cuntas data. Confestī sē dictator magistratu abdicasset. ni comitia. m. uolscii
falsi testes tenuissent. ea ne inpedirent tribuni. dictatoris obstitit metus. Uolscius
dānatus. lanuuiū exiliū abiit. Quintius sexto decimo die dictatura in sex mēses ac
cepta se abdicauit. p eos dies cōsul' quintius aderetū. cū sabinis egregie pugnat. aduer
sos agros ea quoq. clades accessit sabinis. minutio fabius quintius successor in algidum
missus. Extremo anno agitatū de lege ab tribunis. Sed qua duo exercitus aberant.
ne quid ferretur ad populū patres tenuere. plebes uicit. ut quintū eos dē tribunos cre
arent. lupos uisos in capitolio ferunt a canib. fugatos. ob id p diem unū luctus tū capitolii
cē. Hæc eo anno gesta. Secuntur cōs. quintus minutius. m. horatius pulullus. Cuius initio
anni cū foris otiū cēt. domi seditiones. idē tribuni eadē lex faciebat. Uteriusq. uentū fo
ret adeo exarserant animis. muelut dedita opera nocturno īpetu equorū corbione amis
sū p̄sidiū nuntiatū cēt. Senatus cōs. uocant. iubentur subitariū scribere exercitū atq. in
algidū ducere. Inde posito legis certamine. noua dedilectu cōtentio orta. Uincebatur q.
cōsulare īperiū tribunicio auxilio. cū alius additur error. sabinū exercitū p̄datū descen
disse in agros romanos. inde ad urbē uenire. Is metus p culit ut scribi militē tribuni sine
rent. nī sine pactione tam. ut qm ipsi quinquennū eluissent. paruūq. id plebi p̄sidiū
foret. x. deinde tr. pl. crearentur. Expressit hoc necessitas patrib. Id modo excepere.
ne postea eos dē tribunos uiderent. tribunitia comicia. ne id quoq. post bellū ut ce
tera uanū cēt exēplo habita. Tricesimo sexto anno a primus tribunis plebis dece crea
tus est. bini ex singulis classib. Itaq. centū. ut postea crearentur. Dilectu deinde habi
to. minutius cōtra sabinos p fectus nō inuenit hostē. horatius cū eā equi corbione inter
fecto p̄sidio hortanā etiā cepisset. in algido pugnans multos mortales occidit. fugat
hostē nō ex algido modo sed a corbione. hortana q. Corbionē etiā diruit. p̄ter p̄ditū p̄sidi
ū. Deinde. m. ualerius. sp. uerginius cōsules facti. Domi foris q. o cū fuit. annona propter aqua
rū intēperiē laboratū. Deauentino publicando lata lex. tr. pl. idē refecti. Insequente
anno. t. romilio. c. ueturio. cōsulib. legē omnib. contionib. suis celebrant. pudere se nume
rsu in equitū quā aucti. si ea res equē suo biennio aceret. a toto superiore lustro acuisset.
Cū maxime hęc agerent. trepidi nuntii ab tusculo uenium equos in agro tusculano eē.
fecit pudorē recens eius populi meritū moderandi auxilii. ambo cōsules cū exercitu
missi. hostē in sua sede in algido inueniunt. ibi pugnatū. supra duo milia hostiū cæsa.
alii fugati. preda parta ingens. Eā propter inopiā æraii cōsules uendi derunt. Inuidiæ

t postremo concessū patrib: modo. né lex acilia deduentiñ. aliqq. sacratę leges abrogarentur

tañ res ad exercitū furt. eadē q. tribunis materiā criminandi ad plebē consules pbuit. Itaq. ergo ut magistratu abiere. sp. p. tarpeio. ā. ethernio consulib. dies dicta est romilio ab. t. claudio cicerone tr. pt. ueturio ab. L. alieno ædile plebis. Uterq. magna patrū indignatione dampnatus. romilius decē mi lib. æris. ueturius. xv. nec hæc priorū calamitas consulū segniores nouos fecerat consules. et sé damp nari posse aiebant. et plebē et tribunos legē ferre non posse. Tū abiecta lege quæ pmulgata conse nuerat. tribuni leniusa gere cū patrib. finē tandē certaminū facerent. si plebē æ leges displicerent. at illi communit legū latores et ex plebe et ex patrib. qui utrisq. utilia ferrent. quæq. æquandæ li bertati essent. sinerent creari. Rē non aspnabantur patres. daturū leges neminē nisi ex patrib. aie bant. Cū de legib. conueniret. de latore tantū discreparet. missi legati athenas. sp. postumius. ā. mal luius. p. sulpicius camerinus. iussiq. inclitas leges Solonis describere. et aliarū gretiæ ciuitatū insti tuta. mores. iura q. noscere. Ab externis bellis quietus annus fuit. quietior insequens. p. curatio et sexto quintilio cōsulib. ppetuo silentio tribunorū. qđ primo legatorū qui athenas ierant. legū q. peregrinarū expectatio pbuit. Dein duo simul mala ingentia exorta. fames pestilentia q. fęda ho mini. fęda pecori. Uastati agri sunt. urbs assiduis exhausta funeribus. multæ et claræ lugubres domus. flam quirinalis. seruius cornelius mortuus. augur. t. horatius pulullius. in cuius locū t. ueturiū eo cupidius quia dampnatus a plebe erat. augures legere. mortuus cons quintilius. inf. tribuni plebis. multiplici clade fędatus annus. ab hoste ociū fuit. Inde cōsul. t. menenius. p. sex tius capitolinus. Neq. eo anno quicquā belli externi fuit. Domi motus orti. Iā redierant legati cū atticis legib. Eo intentius instabant tribuni. ut tandē scribendarū legū in ciū fieret. Placet creare. xuiros sine puocatione. et nequis eo anno alius magistratus eēt. ammiscerentur né plebis. controuersia aliquādiu fuit. Anno trecentesimo altero. quā condita roma erat. iterū mutat forma ciuitatis ab consulib. ad. xuiros. quē admodū ab regib. ante ad consules uenerat. Translato imperio minus insignis quia non diuturna mutatio fuit. Læta eteni principia magistratus eius nimis luxuriauere. Coctius lapsa res est. repetitū q. duob. uti mandaretur consulū nomīn imperiū q. Decēuiri creati. appius claudius. t. genucius. p. sextius. l. ueturius. t. iulius. ā. manlius. p. sulpicius. p. curiatius. t. romulius. sp. postumius. Claudio et genucio. qui designati cons sin eū annū fuerant. p honore honos redditus. et sextio alteri consulū prioris anni. qđ eā rē collega inuito ad patres retulerat. His proximi habiti legati tres. qui athenas ierant. simul ut p legatione tā longinqua pmio eēt honos. simul peritos legū peregrinarū ad tēdenda noua iura usui fore cre debant. Suppleuere cæteri numerū. graues qq. ætate electos nouissimi suffragiis ferunt. quomi nus ferocit alioru scitis aduersarentur. Regim totius magistratus penes appiū erat pauore plebis. Ad eo q. nouū sibi ingeniū induerat. ut plebicola repente omīs q. auræ popularis captator euaderet. p truci seuo q. insectatore plebis. Decimo die iuspopuli singuli reddebant. eo die penes pfectum uiri fasces. xii erant. collegis noue singuli accensi appellabant. et in unica concordia int ipsos qui consensus priuatis intidū inutilis eēt summa aduersus alios æquitas erat. Moderationis

leges Solonis.

32

Fames pestilentia

anno cccj. p Ro. tā Ioann

eorū argumētū exemplo unius rei notasse satis erit. Cū sine ꝓuocatione creati es
sent; de fosso cadauere domi apud p̄. sextiū patriciæ gentis uirū inuento ꝓlatoq.
in c̄tione. in re iusta manifesta atq. atroci c̄. iulius x uir. diē sestio dixit. et accusa
tor ad populū extitit. cuius rei iudex legitimus erat. decessitq. ex iure suo ut dēp
34 tū deui magistratus populi libertati addiceret. cū ꝓptū hoc ius uelut ex oraculo
incorruptū. parit̄ ab his sūmi infimiq. ferrent. tū legib. c̄dendis opera dabatur. In
gentiq. hominū ex spectatione ꝓpositis. x tabulis. populū ad c̄tionē aduocauerunt.
et qđ bonū faustū felixq. rei. p̄. ipsis liberisq. eorū eēt. Ire et legere leges propositas iusse
re. se quantū. x. hominū ingeniis ꝓuideri potuerit. omnib. sūmis infimisq. iura e
quasse. plus pollere multorū ingenia c̄siliaq. Uersarent inanimis secū unā quāq. rē.
agitarent deinde sermonib. atq. in mediū quid in quaq. re plus minus ue eēt c̄ferrent.
eas leges habiturū. p̄mr̄. quas c̄sensus omniū n̄ iussisse latas magis quā tulisse uideri
posset. Cū ad rumores hominū de uno quoq. legū capite edito satis correctę uideren
leges x. tabularū. tur. centuriatis comiciis. x. tabularū leges ꝓlatę sunt. quæ nunc quoq. in hoc in
menso aliarū sup alias aceruatarū legū cumulo. frons om̄is publici priuatiq. ⁊ iuris.
Uulgatur deinde rumor duas deesse tabulas. quib. adiectis absolui posse uelut
corpus om̄is romani iuris. Ea expectatio cū dies comitiorū adꝓpinquaret. desideriū xuiros ite
rū creandi fecit. Iam plebs p̄ter quā qđ consulū nom̄ haud secus quā regū ꝑosū erat. ne tribu
35 niciū quidē auxiliū cedentib. inuicē appellatione decēuiris quærebat. Postquā uero comi
tia. xuiris creandis in trinundinū indicta sunt. tanta exarsit ambitio. ut primores q̄q. ciuita
tis. metu credo. ne tanti possessio imperii uacuo ab se relicto loco haud satis dignis pateret. prensa
rent homines. honorē summa ope a se impugnatū ab ea plebe cū qua contenderent suppli
cit̄ petentes. Dimissa iā in discrim̄ dignitas. ea ætate his q. honorib. actis stimulabat appiū clau
diū. nescires. utrū int̄. xuiros an int̄ candidatos numerares. ꝓpior int̄dū petendo quā ge
rendo magistratu erat. Criminari optimates. extollere candidatorū leuissimū quēq. hu
millimū q. ipse medius int̄ tribunicios. duellios siliciosq. in foro uolitare. ꝑ illos se plebi
uenditare. donec collegæ q̄q. qui unice illi dediti fuerant ad id tempus. c̄iecere in eū ocu
los. mirantes. quid sibi uellet apparere. nihil sinceri ēē ꝓfecto. haud gratuitā in tanta
supbia comitatē fore. nimiū in ordinē se ipsū cogere. et uulgari cū priuatis non tā ꝓpe
rantis ab ire magistratu. quā uiā ad c̄tionandū magistratū quærentis ēē. ꝓpalā ob uiā ire
cupiditati parū ausi. obsequendo obsecundando. mollire īpetū aggrediuntur. comitiorū
illi habendorū ius. quando minimus consensu iniungunt. Ars hæc erat. ne semet ipse
creare posset. qđ p̄ter trib̄ pl̄. et id ipsū pessimo exemplo. nemo umquā fecisset. Ille
enī u. qđ bene uertat habiturū se comitia ꝓfessus. impedim̄tū ꝓ occasione arripuit. De
iectisq. honore ꝑ c̄tionē duob. quintio capitolino. et cincinnato. et patruo suo. c̄. claudio

constantissimo uiro in optimatiū causa. et aliis eiusdē fastigii ciuib. nequaquā splendore uitæ pares.
xuiros creat. sē in primis. qd haud secus factū improbrant boni. quā nemo facere ausurū credide
rat. Creati cū eo. m̄. cornelius maluginensis. m̄. sergius. L. minutius. q̄. fabius uibulanus. q̄. poe
tilius. t̄. antonius merenda. c̄. duilius. sp̄. oppius cornicen. m̄. rabuleius. Ille finis appio alie 36
næ p̄sonæ ferendæ fuit. Suo iā inde uiuere ingenio cepit. nouosq. collegas iā priusquā in
irent magistratū. in suos mores formare. Cotidie coibant remotis arbitris. Inde impotentib.
instructi consiliis. quæ secreto ab aliis coquebant. iā haud dissimulando sup̄biā. rari aditus collo
quentib. difficiles. ad idus maias rē p̄duxere. Idus tū maiæ sollempnes ineundis magistratibus
erant. Inicio igitur magistratus. primū honoris diē denuntiatione ingentis terroris insignē fece
re. Nā cū ita priores xuiri seruassent. ut unus fasces haberet. et hoc insigne regiū in orbē suā cuiusq.
uicē p̄ om̄s iret. subito om̄s cū duodenis fascib. p̄diere. c. xx lictores forū impleuerunt. et cū fascib. se
cures illigatas p̄ferebant. Nec attinuisse demi securē cū sine p̄uocatione creati essent. int̄p̄tabantur.
Decē regū species erat. multiplicatusq. terror. n̄ infimis solū. sed primorib. patrū. ratis cædis causā
ac principiū quæri. ut si quis memorē libertatis uocē aut in senatu aut in populū misisset. statim
uirgæ securesq. etiā ad cæterorū metū expedirentur. Nam p̄ter quā qd in populo nihil erat p̄si
dii. sublata p̄uocatione. int̄cessionē q̄q. consensus sustulerant. cū priores xuiri appellatione
collegæ corrigi reddita ad sē iura tulissent. et quædā quæ sui iudicii uideri possent. ad po
pulū reiecissent. Aliquādiu æquatus int̄ om̄s terror fuit. Paulatī totus uertere in plebē cepit.
Abstinebatur a patrib. in humiliores lubidinose crudelit̄ q. consulebatur. hominū non causa
rū toti erant. ut apud quos grā uim æqui haberet. Iudicia domi conflabant. p̄nunciabant
in foro. Si quis collegā appellasset. ab eo ad quē uenerat. ita discedebat. ut p̄eniteret n̄
prioris decreto stetisse. Opinio etiā sine auctore exierat. n̄ in p̄sentis modo temporis eos
iniuriā conspirasse. sed fœdus clandestinū int̄ ipsos iureiurando ictū. ne comitia habe
37. rent. p̄petuoq. xuiratū possessū semel optinerent imperiū. Circū spectare tū patrici
orū uultus plebei. et inde libertatis captare aurā. unde seruitutē timendo in eū
statū rē p̄. adduxerant. primores patrū odisse. x. uiros. odisse plebē. nec p̄bare
quæ fierent. et credere haud indignis accidere auideruendo ad libertatem
in seruitutē elapsos. iurare nolle. cumulare quoq. iniurias. ut tedio p̄sentium
c̄sules duo tandē et status pristinus rerū in desideriū ueniant. Iā et p̄cesserat pars
maior anni. et duę tabulę legū ad prioris anni decē tabulas erant adiectę. Hec
quicquā iā superat. si hę quoq. leges centuriatis comitus p̄latę essent. cur eo ma
gistratu rei p̄. opus eēt. Exspectabant quā mox c̄sulib. creandis comitia diceren
tur. Id modo plebē agitabat. quonā modo tribunciā potestatē munim̄tū liber
tati. rē int̄missā repararent. Cū interī mentio comitiorū nulla fieri et. x. uiri
qui primo tribunicios homines quia id populare habebatur circū se ostenta

uerant. plebei patricius iuuenib. sepserant latera eorū cātuæ tribunalia obsederant. in
ferre egre plebē plebisq. res cū fortuna qua quid quid cupitū fore i potentioris eēt. ei
iā ne tēgo quidē abstinebatur. uirgis cedi. alii securi subici. et ne gratuita crudelitas eēt
bonorū donatio sequi domini supplicium. Hac mercede iuuentus nobilis corrupta. n̄
modo n̄ire obuiā iniuriæ. sed ꝓpalā licentiā suā malle. quā omniū libertatē. Idus ma
ię uenere. nullis subrogatis magistratib. priuati ꝓ decē uiris neq. animis ad imperiū
inhibendū inmunitis neq. ad speciē honoris insignib. ꝓdeunt. Id uero regnū haud
dubie uideri. deploratur in ꝑpetuū libertas. nec uindex quisquā existri. aut futu
rus uidetur. nec ipsi solū desponderant animos. sed c̄tempni coepti erant a finitimis popu
lis. imperiū q. ibi eē ubi n̄ eēt libertas indignabantur. Sabini magna manu incursi
onē in agrū romanū fecere. late q. populati. cū hominū atq. pecudū multi p̄das egis
sent. recepto ad efretū qd̄ passī uagatū erat agmine castra locant. spē in discordia romana
ponentes. eā impedimentū dilectui fore. Nonnunc ii solū. sed ꝑ urbē agrestiū fuga trepi
dationē iniecit. Decē uiri consultant. quid opus facto sit. destituti int̄ patrū & plebis odia.
Addit terrorē insup aliū fortuna. æqui alia ex parte castra in algido locant. depopulanturq.
Inde ex incursionib. in tusculanū agrū legati ab tusculo p̄sidiū orantes nunciant. Is pauor
ꝑculit xuiros. ut senatū simul duob. circūstantib. urbē bellis consulerent. Citari iubent
in curiā patres. haud ignari. quanta inuidiæ immineret tempestas. om̄is uastati agri peri
culorū q. imminentiū causas in se congesturos. temptationē q. eā fore. abolendi sibi magis
tratus. nī consensu resisterent. imperio q. inhibendo acrit̄ in paucos p̄ ferocis animi co
natus aliorū comprimerent. Postquā audita uox in foro est p̄conis. patres in curiā ad
xuiros uocantis. uelut noua res. quia int̄miserant iā diu morē consulendi senatus.
mirabundā plebē conuertit. quid nā incidisset. cur ex tanto int̄uallo rē desuetam
usurpassent. hostib. bello q. gratiā habendā. qd̄ solitū quicquā liberæ ciuitatis fieret.
Circūspectare om̄ib. fori partib. senatorē. raro q. usquā noscitare. curiā inde ac solitudi
nē circa xuiros intueri. Cū & ipsi consensu inuisū imperiū et plebs quia priuati sius
non eēt uocandi senatū. non conuenire patres int̄pretarentur. iā caput fieri liberta
tē repetentiū. si sē plebs comitē senatui dēt. et quē admodū patres uocati non coe
ant in senatū. sic plebs abnuat dilectū. Hæc fremunt plebes. patrū haud fere
quisquā in foro. in urbe rari erant. indignitate rerū cesserant in agros. suarū q. re
rū erant amissa publica. tantū ab iniuria sē abeē rati. quantū á coetu congressu q.
in potentiū dominorū sē amouissent. Postquā citati non conueniebant. dimissi circa
domos apparitores simul ad pignora capienda. scisscitandū q. nū consulto detrectarent.
referunt senatū in agris eē. lætius id decē uiris accidit. quā si p̄sentis detrectare impe
riū referrent. Iubent acciri om̄s. senatū q. in diē posterū edicunt. Qui aliquanto spē ip

Sabini.

eq.

sorū frequentior cuenit. Quo facto pditā a patrib. plebs libertate rata. qd his qui iā magistra
tu abissent priuatisq. si uis abesset. tā quā iure cogentib. senatus paruisset. sed magis oboedi
ent uentū in curiā: quā ab noxie. Dictas sententias accepimus. L. ualeriū potitū pditū memoriæ
est. post relationē appii claudii priusquā ordine sententiæ rogarentur. postulando. ut de re. p. liceret
dicere. phibentib. minacit xuiris. pditurū se ad plebē denunciantē tumultū exciuisse. nec minus
ferocit. m. horatiū barbatū isse in certam. x. tarquinios appellantē. ammonentē q. ualerius et ho
ratius ducib. pulsos reges. nec nominis homines tū ptesū ee. quippe quo iouē appellari fassit. quo romulū
conditorē urbis. deinceps q. reges appellatos. quod sacris etiā ut sollempne retentū sit. supbiā
uiolentiā q. tū posos regis. quæ si in rege tū eodē aut in filio regis ferendan. fuerint. quē laturū in tot pri
uatis uiderent. ne uetando in curia libere homines loqui. extra curiā etiā mouerent uocem.
neq. se uidere. qui sibi minus priuato ad contionē populū uocare. quā illis senatū cogere liceat.
ubi uellent experirentur. quanto fortior dolor libertate sua uindicanda. quā cupiditas iniusta
dominatione eet. De bello sabino eos referre. tamquā maius ullū. p. r. bellū sit. quā cū his qui
legū ferendarū causa creati nihil iuris in ciuitate reliquerint. qui comitia. qui annuos magistra
tus. qui uicissitudinē imperitandi qd unū exequandæ sit libertatis sustulerint. qui priuati fas
ces et regiū imperiū habeant. fuisse regib. æxactis patricios magistratus creatos. postea post seces
sionē plebis plebeios. cuius illi partis essent. rogitare populares. quidenī eos p populū egisse optima
tes. qui anno iam ppe senatū non habuerint. tunc ita habeant. ut de re. p. loqui phibeant. ne ni
miū in metu alieno spei ponerent. grauiora quæ paciantur uideri iā hominib. quā quæ metuant.
Hæc uociferante horatio. cū xuiri nec iræ nec ignoscendi modū reperirent. nec quo euasura res
eet cernerent. c. claudii. qui patruus appii xuiri erat. oratio fuit pcib. quā iurgio similis. orantis
p sui patris t fratris parentisq. eius manes. ut ciuilis potius societatis in qua natus eet quā foederis nefa
rie icti cū collegis meminisset. multo id magis se illius causa orare. quā rei. p. quippe re. p. si
auolentib. nequeat abinuitis uis expetiturā. sed ex magno certamine magnas exci
tari ferme iras earū euentū se horrere. Cū aliud ptq̄ quā de quo retulissent. x. uiri di
cere phiberent. claudiū intpellandi uerecundia fuit. Sententiā igitur pegit. nul
lū placere senatus csultū fieri. omsq. ita accipiebant. priuatos eos a claudio iudicatos.
multiq. ex csularib. uerbo adsensi sunt. Alia sententia asperior. in speciē uī minorem
aliquanto habuit. quæ patricios coire ad pdendū intregē iubebat. Censendo enī quos
cūq. magistratus nē ee. qui senatū haberent iudicabant. quos priuatos fecerat auctor nul
lius. sc. faciendi. Ita labente iā causa. x. uirorū. L. cornelius maluginensis. m. conelii. xui
ri fr. cū ex csularib. ad ultimū dicendi locū csulto seruatus eet. simulando curā belli fra
trē collegasq. eius tuebatur. quonā fato incidisset mirari se dictitans. ut. x. uiros. qui de
cē uiratū petissent. aut socii aut hi maxime oppugnarent. aut quid ita cū ptot men
ses ua cua ciuitate nemo iustine magistratus sūmę rerū p essent ctro uersiā fæcerit. nc

demū cū hostes ꝓpe adportassint ciuiles discordiasserant. nisi qđ inturbido mi
nus ꝑspicuū fore putent quid agatur. ceterū neminē maiore cura. occupatis
animis. uerū eē. p̄iudiciū rei tantæ auferri sibi placere de eo quo ualerius ho
ratiusq. ante idus maias. x. uiros abiisse magistratū insimulent. bellisque im
mineant ꝑfectis. rep̄ intra quillū redacta. senatu discrepante agi. etiā nc̄ ita
separare aspe. ap̄. claudiū. ut comitiorū quę. x. uiris creandis. x. uir ipse habue
rit. sciat sibi rationē reddendā eē. utrū in unū annū creati sint. an donec le
gesque deessent ꝑferrentur. In presentia om̄a p̄ter bellū omitti placere. Cuius
si falso famā uolgatā uanaq. n̄ nuncios solū sed tusculanorū etiā legatos attulis
se putent. speculatores mittendos censere. qui certius explorata referant. Si in fides et nuncius
et legatis habeatur. dilectū prim̄ q̄q. tempore haberi. et x uiros quocuiq. eorū uideatur ex
ercitus ducere. nec rem aliā p̄uerti. In hanc sententiā ut discederetur iuniores patrū euince
bant. ferociores q. iterū coorti. ualerius enī horatiusq. uociferari. ut de re. p̄. liceret dicere.
dicturos ad populū. si in senatu ꝑ factionē non liceat. neq. enim sibi priuatos aut in curia aut
in contione posse obstare. neq. se imaginariis fascib. eorū cessuros eē. Tū appius iā ꝓpe eē ra
tus. ut ni uiolentiæ eorū pari resisteretur audacia. uictū imperiū eēt. non erit melius inquit
nisi de q̄ consulimus uocē misisse. et ad ualeriū negantē se priuatorē dicere. lictorē accedere
iussit. Iam quiritiū fidē implorante ualerio. a curiæ limine. L. cornelius complexus appiū non
qđ simulabat consulendo diremit certam̄. facta q. ꝑ corneliū ualerio dicendi gr̄a quæ uellet. cū
libertas non ultra uocē excesset. x uiri ꝓpositū tenuere. Consulares quoq. ac seniores ab residuo
tribuniciæ potestatis odio cuius desideriū plebi multo acrius quā consularis imperii reban
tur eē. ꝓpe malebant postmodo ipsos x uiros uoluntate abire magistratu. quā inuidia eorū ex
surgeret. rursus plebē silenit̄ ducta res sine populari strepitu ad consules redisset. aut bellis
interpositis. aut moderatione consulū in imperiis exercendis posse in oblidionē tribuno
rū plebē adduci. Silentio patrū edicitur dilectus. iuniores cū sine ꝓuocatione imperiū
eēt. ad nomina respondent. Legionib. scriptis. int̄ se x uiri comparabant. quos ire ad bellū.
quos p̄eē exercitib. oporteret. Principes int̄ x uiros erant. q̄. fabius. et appius claudius. Bel
lū domi magis quā foris apparebat. Appu uiolentiā aptiorē rati ad comprimendos urbanos mo
tus. In fabio minus in bono constans quā gnauū in militia ingeniū eē. Hunc enī uirū egre
giū olim domi militiæ q. x uiratus collegæ q. ita mutauerant. ut appu quā sui similis
mallet eē. Huic bellū in sabinis. m̄. rabuleio et q̄. poetilio additis collegis mandatum.
m̄. cornelius in algidū missus cū. L. minucio. et t̄. antonio. et cæsone duilio. et sergio. sp̄. oppi
ū appio claud. adiutorē ad urbē tuendā æquo omniū x uirorū imperio decernunt. Nihi
lo miliciæ quā domi melius res p̄. amministrata est. Illa modo in ducib. culpa. qđ ut
odio essent ciuib. fecerant. alia om̄is penes milites noxa erat. qui nequid ductu atq. auspi

cio xuirorū ꝓspere usquā gereretur. uinci se ꝑ suū atq. illorū dedecus paciebantur. fusi et ab sa
binis ad efretū et in algido ab æquis exercitus erant. ab efreto ꝑ silentiū noctis ꝓfugi. ꝓpius urbē int̄
fidenas crustumeriā q. loco edito castra cōmunierant. Persecutis hostib. nūquā se æquo certamine
committentes. natura loci ac uallo. non uirtute aut armis tutabantur. Maius flagitiū in algi
do. maior etiā clades accepta. Castra quoq. amissa erant. exutusq. omib. utensilib. miles. tuscu
lū se fide miscda q. uicturus hospitū contulerat. Quæ tam̄ non fefellerunt romā. tanti erant
terrores allati. ut posito iā xuirali odio patres uigilias in urbe habendas censerent. om̄s qui ꝑ ætatē
arma ferre possent. custodire moenia. ac ꝓ portis stationes agere iuberent. arma tusculū ad sup
plementū decernerent. xuirosq. ab arce tusculi digressos. in castris militē habere. castra alia a fi
denis in sabinū agrū transferri. bello q. ultro inferendo deterreri hostes a consilio urbis oppug
nandæ. Ad clades ab hostib. acceptas. duo nefanda facinora xuiri belli domi q. adiciunt.
L. sicciū in sabinis ꝑ inuidiā xuiralē. tribunorū creandorū secessionisq. mentiones ad uul
gus militū sermonib. occultis serentē. ꝓspeculatū ad locū castris capiendū mittunt. Datur
negociū militib. quos miserant expeditionis eius comites. ut eū oportuno adorti loco. interfi
cerent. Haud inultū interfecere. Nam circa repugnantē aliquot insidiatores cecidere. cū
ipse se ꝑ ualidis pari uirib. animo circūuentus tutaretur. nunciant in castra cęteri ꝑcipitatū
in insidias ēē. sicciū ęgregie pugnantē. milites q. quosdā cū eo amissos. Primo fides nuncian
tib. fuit. Profecta deinde cohors ad sepeliendos qui ceciderant xuirorū ꝑmissu. postquā nul
lū spoliatū ibi corpus sicciū q. in medio iacentē armatū q. omnib. in eū uersis corporib. uide
re. hostiū neq. corpus ullū nec uestigia abeuntiū. ꝓfecto ab suis int̄fectū memorantes retule
re corpus. Inuidiæ q. plena castra erant. et romā ferri ꝓtinus sicciū placebat. ni xuiri fu
nus militare ei publica impensa facere maturassent. Sepultus ingenti militū mesticia
pessima xuirorū in uulgus fama est. Sequitur in urbe aliud nefas ab libine ortū. haud
minus fędo euentu. quā qđ ꝑ stuprū cedē q. lucretiæ. urbe regno q. tarquinios expule
rat. ut non finis solū idē xuiris qui regib. sed causa etiā eadē imperii amittendi ēēt. Ap
piū claudiū uirginis plebeiæ stuprandæ libido cępit. Pater uirginis. L. uerginius ho
nestū ordinē in algido ducebat. uir exempli recti domi militiæ q. ꝑinde uxor institu
ta fuerat. liberi q. instituebantur. Desponderat filiā icilio iunio tribunicio uiro. acri
et ꝓ causa plebis exptæ uirtutis. Hanc uirginē adultā. forma excellentē. appius amo
re amens. ꝑcio ac spe ꝑlicere adortus. postquā om̄a pudore septa animaduerterat.
ad crudelē suꝑbā q. uim animū conuertit. C. claudio clienti negociū dedit. ut uir
ginē in seruitutē assereret. neq. cederet sequi libertatē postulantib. uindicias. qđ
pat̄ puellæ abēēt. locū iniuriæ ēē ratus. Uirgini uenienti in forū. ibi namq. in taber
nis litterarū ludi erant. minister xuiri libidinis manū iniecit. seruā suā natā seruāq.
appellans ēē. sequi q. se iubebat. cunctantē ui abstracturū. Pauida puella stupente ad

uinci se paciebant.

duo facinora.

ali d nefas.

uirginis stuprande

magna negotia appii

·h· interuentu resisti posse appio crederet. lictor decresse ait. uociferantē q· icilium submouet· placidū
clamorē nutricis fidē quiritiū īplorantis fit c̄cursus· uerginii patris sponsiq· icilii popula
re nomen celebrabatur· notos gracia eorū turbā indignitas rei uirgini conciliat· Iam á uiru
ta erat· cū assertor nihil opus ēē multitudine concitata ait· seuire grassari non ui· uocat puellam
in ius auctorib· qui aderant· ut sequeretur· Ad tribunal appii ꝑuentū est· notā iudicii fabulā
petitor quippe apud ipsū auctorē argumenti ꝑagit· puellā domi suæ natā· furtoq· inde in
domū uerginii translatā suppositā ei ēē· id se indicio comptā afferre· ꝓbaturū q· uel ipso uergi
nio iudice· ad quē maior pars iniuriæ eius ꝑtineat· interī dominū sequi ancillā æquū ēē· Aduo
cati puellæ· cū uerginiū rei· p̄· causa dixissent abēē· biduo affuturū· si nunciatū ei sit· iniquū ēē
absentē de liberis dimicare· postulant· ut rē integrā in patris aduentū differat· lege ab ipso lata
uindicias det scd̄m libertatē· neu paciantur uirginē adultā· famæ priusquā libertatis periculū
adire· Appius decreto p̄fatus· quā libertati fauerit eā ipsā legē declarare· quā uerginii amici pos
tulationi suæ p̄tendant· cęterū ita in ea firmū libertati fore p̄sidiū· si nec causis nec ꝑsonis uariet·
In his enim qui asserantur in libertatē· quia quiuis lege agere possit· id iuris ēē in ea quæ patris
manu sit· neminē ēē aliū· cui dominus possessione cædat· patrē itaq· placere accersiri· interea
iuris sui iacturā assertorē non facere· quin ducat puellā· sistendā q· in aduentū eius qui pater di
catur ꝓmittat· Aduersus iniuriā decreti· cū multi magis fremerent· quā quisquā unus recusare au
deret· p̄· numitorius puellæ auus et sponsus icilius int̄ueniunt· data q· inter turbā uia· cū multitu
do icilii maxime q̄q· ingeniū cū tā atrox iniuria accendisset· ferro hinc tibi submouendus sū ap
pi inquit· ut tacitū feras qd̄ cælari uis· Uirginē ego hanc sū ducturus· nuptā q· pudicā habitu
rus· Proinde om̄s quoq· collegarū lictores conuoca· expediri uirgas et secures iube· non mane
bit extra domū patris sponsa icilii· non si tribuniciū auxiliū et ꝓuocationē plebi romanæ duas ar
tes libertatis tuendæ ademistis· ideo in liberos q̄q· nr̄os coniuges q· regnū ur̄æ libidini datū est·
Seui in tergū· et in ceruices nr̄as· pudicicia saltē in tuto sit· Huc si uis afferetur· ego p̄sentiū quiri
tiū ꝓ sponsa· uerginius militū ꝓ unica filia· om̄s deorū hominū q· implorabimus fidē· neq· tuis
tud umquā decretū sine cede nr̄a referes· Postulo appi etiā atq· etiā consideres· quo ꝓgrediare· uer
ginius uiderit de filia ubi uenerit· quid agat· hoc tantū sciat sibi si huius uindiciis cesserit· conditi
onē filiæ quærendā ēē· me uindicantē sponsā in libertatē· uita citius deseret· quā fides· Concita
ta multitudo erat· certam̄ q· instare uidebatur· Lictores iciliū circūstiterant· nec ultra minas
tam̄ ꝓcessū est· Cū appius non uerginiū defendi ab icilio· sed inquietū hominē et tribunatū etiā
nunc spirantē locū seditionis quærere diceret· non p̄biturū se illi eo die materiā· sed ut iā sci
ret non id petulantiæ suæ sed uerginio absenti et patrio nomini et libertati datū· ius eo die se non
dicturū· neq· decretū int̄positurū· á m̄· claudio petiturū· ut decederet iure suo· uindicari q· pu
ellā in posterū diē pateretur· qd̄ nisi pat̄ postero die affuisset· denunciare se icilio· similib· q·
icilii· neq· legi suæ latorē· neq· xuiro constantiā defore· neq· se utiq· collegarū lictores c̄uoca
turū· ad coercendos seditionis auctores contentū se suis lictorib· fore· Cū dilatū tempus iniu

Cōstantia icilij ꝓ uirgine

rixæ eēt. secessissent q. aduocati puellæ. placuit omniū primū fratrē icilii filiū q. numitorū. impigrosiuuenes ꝑgere inde recta ad portā. et quantū accelerari posset. uerginiū acciri é castris. in eo uerti puellæ salutē. si postero die uindex iniuriæ ad tempus præsto eēt. Iussi ꝑgunt. cratisq. equis nunciū ad patrē ꝑferunt. Cū instaret assertor puellæ. ut uindicaret. sponsoresq. darent. atq. id ipsū agi diceret. icilius sedulo tempus terens. dū ꝑciperent uter nuncii missi in castra. manus tollere undiq. multitudo. et sé quisq. paratū ad spondendū icilio ostendere. atq. ille lacrimabundus. gratū est inquit. crastina die ūra opera utar. sponsorū nunc satis est. Ita uindicatur uerginia spondentib. ꝑpinquis. Appius paulisꝑ moratus. ne eius rei causa sedisse uideretur. postquā omissis rebus alius ꝑcura unus nemo adibat. domū sé recepit. collegisq. in castra scribit. ne uerginio cōmeatū dent. atq. etiā in custodia habeant. Impbū consiliū seruū ut debuit fuit. etiā commeatu sumpto. ꝑfectus uerginius prima uigilia erat. cū postero die mane dé retinendo eo nequiquā litteræ redduntur. At in urbe prima luce cū ciuitas in foro exspectatione erecta staret. uerginius sordidatus filiā secū obsoleta ueste. comitantib. aliquot matronis cū ingenti aduocatione in forū deducit. Circūire ibi et prensare homines coepit. et non onerare solū ꝑcariā opē. sed ꝑ debito petere. sé ꝑ liberis eorū ac coniugib. cotidie in acie stare. nec aliū uirū eē. cuius strenue ac fortiter facta in bello plura memorari possent. quid ꝑdesse. si incolumi urbe. quæ capta ultima timeantur. liberis suis sint pacienda. Hæc ꝑpe contionabundus circumibat homines. similia his ab icilio iactabantur. Comitatus muliebris plus tacito fletu quā ulla uox mouebat. Ad uersus quæ oīa obstinato animo appius. tanta uis amentiæ ueriusquā amoris mentē turbauerat. in tribunal ascendit. æ ultro quærente pauca petitore. qđ sibi pridie ꝑ ambitionē dictū nō eēt. prius quā aut ille postulatū petitū ꝑageret. aut uerginio respondendi daretur locus. appius inter fatur. quē de tradiderint
creto sermonē ꝑtendertt. forsan aliquē uerū auctore sed antiqui. quia nusquā ullū in tanta fœditate decreti ueri similē inuenio. Id qđ ueri ā constat. nudū uideatur ꝑponendū decresse uindicias sed mseruitutē. Primo stupor oīs admiratione rei tā atrocis defixit. silentiū inde aliquā diu tenuit. Dein cū inclamassent circūstantib. matronis ut ad ꝑhendendā uirginē. lamentabilisq. eū mulierū comploratio excepisset. uerginius intentans in appiū manus. icilio inquit. appi non tibi filiā despondi. et ad nuptias non ad stuprū educau. Placet ne pecudū ferarūq. ritu ꝑmisce in concubitus ruere. ✓ passuri ne hæc isti sint. nescio. non spero eē passuros illos qui arma habent. Cū repelleretur assertor uirginis a globo mulierū circū stantiū q. a duo catorū silentiū factū ꝑ cōe. x. uir alienatus a d libidinē animo. negat esterno tantū cuiquā iniuriā uolentiaq. uergīnii cuius testē populū rumor habebat. sed certis quoq. indiciis cōpertū sé habere. nocte tota coetus in urbe factos eē ad mouendā seditionē. Itaq. sé haud inscium eius dimicationis cū armatis descendisse. nec quēquā quietū uiolaret. sed ut turbantes ciuitatis otiū ꝑ maiestate ipsorum coerceret. proinde qui eēt. qui esset. melius inquit. lictor submoue turbā. et da uiā domino. ad ꝑhendendū mancipiū. Cū hæc intonuisset plenus ira. multitudo ipsa se sua sponte dimouit. Desertaq. preda uirginiæ puella stabat. Tū uirginius ubi nihil usquā auxilii uidit. quæso in

ecce tyrannidis appij

accusatio nū appij

quit· appi primū ignosce patrio dolori· siqđ inclementius in te sū inuectus· deinde sinas hic coram
uirgine· nutricē ꝑ contari quid hoc rei sit· ut si falsō pater dictus sū· æquore hinc animo discedā· Data
uenia· seducit filiā ac nutricē ppe cloacinæ tabernas· quib· nunc nouus est nomen· atq· ibi ab lanio cul
tro arrepto· hoc te uno quo possū ait· modo filia in libertatē uindico· ꝑcutit deinde puellæ transfigit·
respectans q· ad tribunal· te inquit appi tuū q· caput sanguine hoc sacro· Clamore ad tam atrox facinus
orto· excitus appius comphendi uirginiū iubet· Ille fero quacūq· ibat· uiā facere· donec multi
tudine etiā psequentiū tuente ad portā prexit· ibi lanio· numitorius q· ex sanguine corpus sublatū ostentant
populo· scelus appii· puellæ infelicē formā· necessitatē patris deplorant· Sequentes clamitant
matronæ· eā ne liberorū prædandorū conditionē· ea pudicitiæ pmia ēe· Cætera q· in tali re mulie
bris dolor· quo est mestior imbecillo animo· eo miserabilia querentib· subicit· Virorū et maxime ici
lii nox tota tribunitiæ potestatis ac prouocationis ad populū ereptæ· publicarū q· indignationū erat·
Concitatur multitudo partim atrocitate sceleris· partim spe occasionē reparandæ libertatis· Appi
us nunc uocari icilium· nunc retractantē arripi· postremo cū locus ad eundi apparitorib· non daretur·
ipse cū agmine patriciorū iuuenū ꝑturbā uadens· in uincula duci iubet· Iam circa icilium non
solū multitudo· sed duces qq· multitudinis erant· L· ualerius· et· m· horatius· qui repulso lic
tore si iure ageret· uindicare se a priuato icilium aiebant· si uim afferre conaretur· ibi qq· se
haud impares fore· Hinc atrox rixa ortur· Valerium horatiumq· lictor xuiri inuadit· frangunt ua
á multitudine fasces· in contionē appius ascendit· secuntur q· oratius ualerius q· Cōscon
tio audit· xuiro obstrepitur· Iā ꝑ imperio ualerius discedere á priuato lictores iubebat· cū frac
tis animis appius uitæ metuens· in domū se· ppinquā foro incus aduersarius capite obuoluto
recepit· sp· oppius ut auxilio collegæ ēet· in forū ex altera parte irrumpit· uidet imperium ui
ctum· Agitatus deinde consilius· atq· ex omni parte assentiendo multis auctorib· trepidauerat· Senatum postremo uocari iussit· ea res qđ magnæ parti patrum displicere acta· xuirorum uide
bantur· spe ꝑ senatum finiendæ potestatis eius multitudinē cepit· sed aut senatus· nec plebē ir
ritandā censuit· et multo magis pudendum· ne quid uerginii aduentus in exercitu motus
faceret· Itaq· missi iuniores patrum in castra quæ tū in monte uelicio erant· nuncia tox uti
ris· ut omni ope ab seditione milites continerent· Ubi uerginius maiorē quā reliquerat in
urbe motū excitat· nam ꝑter quā qđ agmine ppe quadringentorum hominū ueniens· quib
urbe indignitate rei accensi· comites ei se dederant· conspectus est functus etiā telum tenens·
resp sus q· ipse cū ore· tota in se castra conuertit· et togæ multifariam in castris usæ·
maioris aliquanto quā erat speciē urbanæ multitudinis fecerant· Quærentib·
quid rei ēet· flens diu uocē non misit· Tandē ut iā extrepidatione concurrentium
turba constitit ac silentium fuit· ordine cuncta ut gesta erant exposuit· Supinas deinde
tendens manus· commilitones appellans orabat· ne qđ scelus appi claudi ēet sibi attri
buerent· neu se ut patricidā liberum auersarentur· sibi uitā filiæ suæ cariorē fuisse·

Ꝑ mæstissimā miseriā mæ filiā tuā sic extinctā ne stupro uiderē

si libere ac pudice uiuere licerū fuisset. cū uelud seruā ad stuprū rapi uideret. morte amari
melius ratū quā contumelia liberos. misēd aſe in speciē crudelitatis lapsū. nec supstitē fi
liæ futurū fuisse. nisi spē ulciscendæ mortis eius in auxilio cōmilitonū habuisset. illis q̄q.
filiasſ sorores. coniugesq ēē. nec cū filia sua libinē appii claudii extinctā ēē. sēd q̄o in punctu
or sit. eo effrenatiorē forē. aliena calamitate documentū datū illis iniuriæ. q̄d ad se attı
neat. uxorē sibi fato ereptā. filiā. quia non ultra pudica uictura fuerit. miserā sēd honeſ
tā mortē. cubuisse. non ēē iā appii libini locū in domo sua. a libia uiolentia eius eo dē se
animo suū corpus uindicaturū. quo uindicauerit filiæ. cæteri sibi ac liberis suis consulerent.
Hæc uergiuio uociferante. succlamabat multitudo. nec illius dolori. nec suæ libertati se de
futuros. et inmixti turbæ militū rogare. cū eadē illa quereñdo docendo q. quanto uisa quā
audita indigniora potuerint uideri. simul p filiā fatā iā rē nunciando romæ ēē. in secessuros q.
qui ceteri p̄pe interemptū in exilium abisse dicerent. p̄pulerunt. ut ad arma conclama
retur. uellerent q. signa. et romā p̄ficiscerentur. Decēuiri simul his quæ uidebant. his q.
quæ acta romæ audierant. p̄turbati alius in aliā partē castrorū ad sedandos motus
discurrunt. et leuiter agenti ab. responsū non redditur. imperiū siquis in hiberet. et ui
ros et armatos se ēē responderetur. Cum agmine ad urbē. et auentinū insidunt. ut
quisq. occurreret. plebē ad repetendā libertatē. creandos q. tribunos plebis. adhortan
tes. alia uae nulla uiolentia audita est. Senatū sp. oppius habet. nihil placet aspere agi.
quippe ab ipsis datū locū seditionis ēē. Mittuntur tres legati consulares. sp. tarpeius.
c. uilius. qui quærerent senatus uerbis. cuius iussu castra deseruissent. aut quid sibi
uellent. qui armati auentinū obsedissent. bello q. auerso ab hostib. patriā suā cepissent.
Non defuit quid responderetur. deerat qui daret responsū. nullo dū certo duce nec satis
audentib. singulis in uidiæ sē offerre. id mōdo á multitudine conclamatū est. ut. L. ua
lerium et. m. horatium ad se mitterent. bisse daturos responsum. Dimissis legatis. ammonet
milites uergiuius. in re non maxima paulo ante trepidatū est. quia sine capite multitu
do fuerit. responsū q. quam quā non inutilē fortuito tamē magis consensu quā cōmuni con
silio ēē. placere x. creari. qui summæ rei. p. pessent. militari q. honore tribunos militū appel
lare. Cū ad eū ipsum primū is honos deferretur. meliorib. meis uris q. reb. reseruate inquit
ista de me iudicia. nec mihi filia inuita honorē illum iocundum ēē patitur. nec in p̄turba
tione p. eos utile est p̄ēē uobis. qui p̄ximi in uidiæ sint. Si quis usus mei est. nihilo minor
ex priuato capietur. Ita. x. numero tribunos militares creant. Neq. in sabinis quieuit ex
ercitus. Ibi q̄q. auctore icilio numitorio q. secessio ab eisdē facta est. non minore mo
tu animorū sicuti cædis memoria renouata. quā quæ noua fama de uirgine adeo
foede ad libidinē petita famā accederat. Icilius ubi audiuit tribunos militū inauen
tino creatos et comitiorū militariū p̄rogatiua urbana comicia. is dē tr. plebis creandis

Horatius, Valerius

: cauendę similis

H. q. p̄ximi iniudiæ

sequerentur. pertinus rerū populariū imminensq. et potestati. et ipse prius quā iretur ad urbē pari potestate eundē numerū ab suis creandū curati. porta collina urbē intrauere sub signis. mediaq. urbe agmine in auentinū pgunt. Ibi coniuncti alteri exercitui. xx tribunis militū negociū dederunt. ut ex suo numero duos crearent. qui sūmæ rerū pessent. m. oppiū sectū malliū creant. patres sollicti de summa rerū. cū senatus cotidie eēt. iurgiis sæpius terunt tempus. quā consilius. Siccii decemuiris et appiana libido et dedecora militiæ obiciebantur. placebat ualerio horatiū q. ire in auentinū. Illi negabant se. aliū iturōs quā si xuirū deponerent insignia magistratus eius. quo anno iā ante abissent. X uiri querentes se. in ordinē cogi. non ante quā latis legib. quarū causā creati essent. depositurōs imperiū se. aiebant. per. m. duiliū qui tr. pl. fuerat. certior facta plebs contentionib. assiduis. nihil transigi. in sacrū montē ex auentino transit affirmante. c. duilio. non prius quā deserī urbē uideant. curā in animos patrū descensurā. ammonituru sacrū montē constantiæ plebis. scituros q. sine restituta potestate redigi in concordiā res nequeant. Via nomentana cui tū figulensis nomen fuit. profecti. castra in monte sacro locauere. modestiā patrū suorū nihil uiolando imitati. secuta exercitū plebs nullo qui p ætatē ire posset retractante. prosecuntur coniuges liberiq. cuiā se relinquerent in ea urbe in qua nec pudicicia nec libertas sua eēt. miserabiliū rogantes. Cū uasta romæ oīa insueta solitudo fecisset. in foro pt. paucos senioru nemo eēt. uocatis utiq. in senatū patrib. desertū apparuisset forū. pluresq. iā quā oratius aut ualerius uocifera bantur. Quid exspectabitis p. c. si. x. uiri finē ptinatiæ nō faciunt. ruere ac deflagrare oīa passuri estis. quid hoc istuc imperiū. x uiri qd amplexi tenetis. Tectis ac parietib. iura dicturi estis. non pudet lictorū uirgarū maiorē ppe numerū in foro conspici quā togatorū aliorūq. quid si hostes ad urbem ueniant facturi estis. quid si plebs mox ubi parū secessione moueatur armata ueniat. occasurne urbis uultis finire imperiū. at qui aut plebs nō habenda. aut habendi sunt trpl. Hos certius caruerim patricius magistratib. quā illi plebeis. Hos uā in exptā q. eā potestatē eripuere patrib. nris. hanc dulcedine semel capti ferant desideriū. cū pserti nec nos tēperem imperiis. quo minus illi auxilii egeant. Cū hæc ex omni parte iactarentur uicti cēsu. x. uiri futuros se. quando ita uideatur in potestate patrū affirmant. Id modo simul orant ac monent ut ipsis abinuidia caueatur. nec suo sanguine ad supplicia patrū plebē adsuefaciant. Tū ualerius oratius q. missi ad plebē cōditionib. quib. uideretur reuocandā cōponendaq. res. x. uiris quo q. abita et impetu multitudinis pcauere iubentur. profecti gaudio ingenti plebis in castra accipiuntur. quippe liberatores haud dubie. et motus initio et exitu rei. Ob hæc his aduenientib. gratiæ actę. Ualerius p multitudine uerba facit. de cōditionib. ageretur querentib. legatis quæ postulata plebi essent. cōposito iā ante aduentū legatorū consilio. ea postulauit ut appareret inæquitate rerū plus quā in armis reponi spei. potestatē eni tribunicia puocationēq. repetebant. quæ ante. x. uiros creatos auxilia plebi fuerant. et nec ui fraudi eēt cēsse

Patres bonū gliscēs uo tribunos uigiles aperte contra deos malignos

militeſ aur plebē ad repetendā pſeceſſionē libertatē; de x uirorū modo ſupplicio atrox poſtu
latū fuit. Dedi quippe eoſ equū cenſebant uiuoſq; igni cōcrematuroſ minabantur; legati ad
ea quę cōſilii fuerunt adeo æqua poſtulaſtiſ ut ultro uobiſ deferenda fuerint libertati enī
ea preſidia petitiſ ñ licentiæ adinpugnandoſ aliosue uīæ magiſ ignoſcendū quā indulgen
dū ; quippe qui crudelitatiſ odio in crudelitatē ruitiſ et priuſ pene quā ipſi liberiſtiſ do
minari iā inaduerſanoſ uultiſ Hſ quā ne quieſcit cuita ſnīa aſupplicuſ aur patrū imple
bē romanā aur plebiſ in patreſ Scuto uobiſ magiſ quā gladio opus ; Satiſ ſup q hu
miliſ ; qui uire equo in ciuitate uiuit nec inferendo iniuriā nec patiendo etiāſi quando metu
endo ſuoſ pbituri eſtiſ cū recuperatiſ magiſtratib legib q uīiſ iudicia pene ſuoſ erunt decapite
nīo fortunaſq tunc ut quæque cauſa erit ſtatueriſ Hſc libertatē repetiſatiſ ; ſ acerent ut uellent
ꝓmittentib cunctiſ mox redituroſſe legati reb ꝓfectiſ affirmant ſ profecti cū mandata ple
biſ patrib expoſuiſſent alii deceuiri quando quidē ꝓter ſpeſ ipſorū ſupplicuſ ſui nulla men
tio fieret haud quaquā abnuere Appiuſ truculenio et inuidia pcapua o duī inſe aliorū
ſuo ineoſ metiens odio Haud ignaro inquit imminet fortuna uideo donec arma aduerſa
ruſtra dantur differri aduerſuſ noſ certam̄ danduſ inuidiæ eſt ſanguiſ Hſ ihil ne ego qui
dē moror quominuſ x uiratū abeā ſ actū ſc ut x uiri ſe primo quoq tēpore magiſtratu
abdicarent q furiuſ pontifex maximuſ tribunoſ plebiſ crearet et necui fraudi eēt ſeceſſio
militiſ tr plebiſq hiſ ſcīſ factiſ dimiſſo ſenatu x uiri ꝓdeunt in contionē abdicantq ſe ma
giſtratu ingenti hominū lętitia nunciant hæc plebi legatoſ quicq̄d in urbe hominū ſup erat ꝓſequit.
Hunc multitudini lęta alia turba exaſtriſ occurrit cōgratulant libertatē cordiā q cuitati reſtitutā legā
tis pcīone qd bonū fauſtū felixq ſit uobiſ reiq p redire in patriā ad penateſ cū ge liberoſq uīoſ Sed quia
hic modeſtia fuiſtiſ ubi nullius ager intot rerū uſu neceſſario tante multitudini eſt uiolatuſ eā mo
deſtiā ferte inurbē Inauentinū ītē unde ꝓfecti eſtiſ ibi felici loco ubi prima inſcia inchoatiſ liber
tatiſ uīę tribunoſ plebi creabitiſ ꝓfecto erit pontifex maximuſ qui comicia habeat Ingenſ aſſenſuſ a
lacritaſq cuncta adꝓbantiū fuit Conuertunt inde ſigna ꝓfectiq romā certant cū obuiiſ gaudio ar
mati purbē ſilentio inauentinū pueniunt Ibi extēplo pontifice maximo comitia habente trpt cre
auerunt Omniū primū aulii uerginiī inde licinii et p numitorii auunculii uerginii auctō
riſ ſeceſſionis Tū c ſicinius pgeniē eiuſquē primū trpt creatū in ſacro monte ꝓditū memoriæ ; et
m̄ duilii qui tribunatū inſignē ante x uiroſ creatoſ geſſerat nec in x uiratib certaminib plebi defu
erat ſpe deinde magiſ quā meritiſ electi m titinius m pōpilius c apronius appiuſ uilliuſ g opiuſ
Tribunatu intro lucauſcilius extēplo plebē rogauit et plebiſ ſciuit necui fraudi eēt ſeceſſio ab x uiriſ facta
confectī deconſulibuſ creandiſ cū pcatione marcus duillius rogationē ptulit Ea oīa inpratiſ flami
nius concilio plebiſ acta quē nc circū flaminiū appellant per interegē deinde conſuleſ creati l ualerius
m horatius qui extēplo magiſtratū acceperunt quorū conſulatuſ populariſ ſine ulla patrū iniuria
nec ſine offenſione fuit quicq̄d enī libertati plebiſ cauere uiri uidſuſ decedere opib credebant Omniū

Aggri Leccator dopoſed oū aliiſ a dgentatorg magiſtrat

primū cū ueluti in controuerso iure eēt tenerentur ne patres plebis scitis. legē centuriatis comicis tu
lere. ut qd tributū plebis iussisset populū teneret. Qua lege tribunicis rogationib. telū a cerrimū
datū est. aliā deinde consularē legē de ꝓuocatione unicū ꝑsidiū libertatis. xuirali potestate euer
sū. Non resistunt modo. sed etiā in posterū muniunt. sancciendo nouā legē. ne quis ullū magis
tratū sine ꝓuocatione crearet. quis creasset eū ius fasq. eēt occidi. neue ea cedes capitalis noxie habe
retur. & cū plebē hinc ꝓuocatione hinc tribunitio auxilio satis firmasset. Ipsis quoq. tribunis ut sacro
sci uiderentur. cuius rei ꝓpe iā memoria aboleuerat. relatis quib. dā cerimoniis renouarunt. et cū religi
one inuiolatos eos tū lege etiā fecerint. sanciendo. ut qui tr̄ pl̄. ædilib. iudicib. xuiris nocuisset. eius
caput ioui sacrū eēt. familia ad ædē cereris liberi liberæq. uenū iret. Hac iuris lege interpretes negant
quēquā sacrosc̄m eē. sed eū qui deorū cuiquā nocuerit. id sacrū sancciri. itaq. ædilē prendi duciq. á ma
iorib. magistratib. qd etsi non iure fiat. nocerierū ei. cui hac lege non liceat. tam̄ argumentū eē non
haberi ꝓ sacrosc̄o ædilē. tribunos ueteres iure iurando plebis. cū primū eā potestatē creauit. sacrosc̄os eē
fuere qui interpretarentur. Eadē hac horatia lege consulib. q̄q. et p̄torib. quia eisdē auspicis quib.
consules crearentur. cautū eē. iudicē erū consulē appellari. Quæ refellitur interp̄tatio. qd his tem
porib. nondū consulē iudicē. sed p̄torē appellari mos fuerit. Hæ consulares leges fuere. institutū
etiā ab his dē consulib. ut s̄c̄. in edē cereris ad ediles plebis differrentur. quæ ante arbitrio consulū
supprimebantur. uiciabantur q̄ m̄. duilius. deinde tr̄ pl̄ plebē rogauit. plebesq. sciuit. qui plebem
sine trib̄ reliquisset. quiq. magistratus sine ꝓuocatione creassent. ergo capite puniretur. Hæc om̄a ut
56 inuitis ita non aduersantib. patricis transacta. quia nondū in quēquā unū seuiebatur. Lata deinde
potestate tribunicia et plebis libertate. tū tribuni aggredi singulos tutū maturūq. iam rati. accu
nota de appio. satorē primū uerginiū et appiū reū diligunt. cū diē appio uerginius dixisset. et appius stipatus pa
tricis iuuenib. in forū descendisset. redintegrata extemplo est om̄ib memoria. fedissimæ potesta
tis. cū ipsū satellitesq. eius uidissent. Tū uerginius. oratio inquit reb. dubiis inuenta est. Itaq.
ego neq. accusando apud uos eū tempus terā. á cuius crudelitate uosmet ipsi armis uindicastis.
nec istū ad cætera scelera impudentiā in defendendo se adicere paciar. Om̄iū igitur ó tibi appi clau
di quæ impune nefariæq. ꝑ bienniū alia sup alia es ausus. gratiam facio. unius tantū criminis nisi
iudicē dices te ab libertate in seruitutē contra legis uindicias non dedisse. in uincula deduci iubebo.
Nec in tribunicio auxilio appius. nec in iudicio populi ullā spē habebat. attamen et tribunos appella
uit. et nullo morante arreptus a uiatore. ꝓuoco inquit. Audita uox una uindex libertatis. ex eo
missa ore. quo uindiciæ nup ab libertate dictæ erant. silentiū fecit. et dū ꝓ se quisq. deos tan
dē eē. et non neglegere humana fremunt. et sup biæ crudelitatiq. etsi seras non leues tamen
uenire poenas. ꝓuocare. qui ꝓuocationē sustulisset. et implorare p̄sidiū populi. qui om̄a iura
populi obtrisset. rapiq. in uincula egentē iure libertatis. qui liberū corpus in seruitutē addix
isset. ipsius appii int̄ contiones murmur. fidē. p̄. r̄. implorantis uox audiebatur. maiorū me
rita in rē. p̄. domi militiæq. commemorabat. suū infelix erga plebē romanā studiū coæquan

darū legū causa cū maxima offensione patrū c̄sulatu abisset. suas leges quib. manentib.
lator earū inuincla ducatur. ceterū sua propria bona malaq. cū causæ dicendæ data fa
cultas sit. tū sē expturū in p̄sentia sē cōmuni iure ciuitatis ciuē romanū. Die dicta postu
lare ut dicere liceat ut iudiciū p̄r. experiri. n̄ ita sē inuidiā ptimuisse ut nihil inequi
tate et misericordia ciuiū suorū spei habeat; qd̄ si in dicta causa inuincla ducatur.
iterū sē tribunos plebei appellare et monere ne imitentur quos oderint. Qd̄ si tri
buni eodē foedere obligatos sē fateantur. tollendæ appellationis causa in quā c̄spi
rasse. x. uiros criminati sint. ait sē ꝓuocare ad populū. implorare leges de ꝓuocatio
ne et c̄sulares et tribunicias eo ipso anno latas. quē enī ꝓuocaturū. si hoc indānato in
dicta causa non liceat. cui plebeio et humili presidiū in legib. fore. si appio claudio n̄ sit.
sē documento futurū utrū nouis legib. dominatio an libertas firmata sit. et appellatio
ꝓuocatioq. ei aduersus iniuriā magistratuū ostentata tantū in anib. litteris. an uere da
ta sit. Contra ea uerginius unū appiū claudiū et legū expertē. et ciuilis et humani foe
deris c̄e aiebat. respicerent tribunal homines castellū omniū scelerū. ubi. x. uir ille ꝑ
petuus. bonis. tergo. sanguini. ciuiū infestus. uirgas securesq. omnib. minitans deorū
hominūq. contēptor. carnificib. n̄ lictorib. stipatus. iā ab rapinis et cedib. animo ad libi
dinē uerso uirginē ingenuā in oculis. p̄r. uelut bello captā a cōplexu patris abreptā
ministro cubiculi sui clienti dono dederit. ubi crudeli decreto nefandisq. uindiciis
dextrā patris in filiā armauerit. ubi tollentes corpus semianimæ uirginis. sponsū auūq.
in carcerē duci iusserit. stupro interpellato magis quā cede motus. et illi carcerē edifi
catū eē qd̄ domiciliū plebis romanæ uocare sit solitus. deinde ut ille iterū ac sepius
ꝓuocet. sic sē iterū ac sepius iudicē illi ferre ut uindicias ab libertate in seruitutē de
derit. si ad iudicē n̄ eat. ꝓdānato inuincla duci iubere. ut haud quoquā imꝓbante. sic
magno motu animorū cū tanti uiri supplicio sua et plebi iā nimia libertas uideretur.
In carcerē est c̄iectus. Tribunus ei diē ꝓduxit. Int̄ hæc ab latinis et hernicis legati gra
tulatū de c̄cordia patrū ac plebis romā uenerunt. donūq. ob eā ioui optimo maximoq.
coronā aureā in capitoliū tulere parui ponderis ꝓut res haud oppulentę erant. co
lebanturq. religiones pię magis quā manificę. his dē auctorib. cognitū ⁝ equos uol
scosq. sūma ui bellū apparare. Itaq. partiri ꝓuincias c̄sules iussi. horatio sabini. ualerio
equi euenere. Cū ad ea bella dilectū edixissent. fauore plebis n̄ iuniores modo sed
emeritis etiā stipendiis pars magna uoluntariorū ad nomina danda presto fuere.
Eoq. n̄ copia modo sed etiā militū ueteranis admixtis firmior exercitus fuit. ꝑrius
quā urbe egrederentur. leges. x. uirales quib. tabulis duo decī est nomen. in æs in
cisas in publico ꝓposuerunt. Sunt qui iussu tribunorū ediles functos eo ministe
rio scribant. c. claudius qui ꝑosus. x. uirorū scelera et ante om̄s fr̄is filii superbię in

de cultu reli
gionis

festus regillū antiquā in patriā sé cōtulerat: is magno iā natu cū ad pericula eius depcanda
redisset cuius uicia fugerat. sordidatus cū gentilib. clientib. q. in foro. prensabat singulos.
orabatq. ne claudiæ genti eā iniustā maculā uellent. ut carcere et uinculis uiderentur
digni. uerū honoratissimæ imaginis futurū ad posteros legū latorē conditorē q. romani iuris ia
cere uinctū inter fures nocturnos ac latrones. auerterent ab ira parūp. ad cognitionē cogitatio
nē q. animos. et potius unū tot claudiis depcantib. condonarent. quā ppt̄ unius odiū mul
torū pces aspnarentur. sé quoq. id generi ac nomini dare. nec cū eo in gratiā redisse. cuius ad
uersæ fortunæ uelit succursū. uirtute libertatē recuperandā ēē. clementia concordiā or
dinū stabiliri posse. Erant quos moueret sua magis pietate quā eius pquo agebat causa. sed uergi
nius sui potius ut misererentur. orabat. filiæq. nec gentis claudiæ regnū in plebē sortitæ. sed ne
cessariorū uerginiæ triū tribunorū pces audirent. qui ad auxiliū plebis creati. ipsi plebis fidem
atq. auxiliū implorarent. Iustiores hæ lacrimæ uidebantur. Itaq. spé incisa. priusquā pdicta di
es adeēt. appius mortē sibi conciuit. Subinde arreptus á. p. numitorio sp. oppius pximus inui
diæ. qd̄ in urbe fuerat. cū iniustæ uindiciæ á collega dicerentur. plus tamen facta iniuria op
pio quā non phibita inuidiæ fecit. Testis pductus. qui septē et xx enumeratis stipendiis octies
extra ordinē donatus. dona q. eagerens in conspectu populi scissa ueste tergū laceratū uirgis
ostendit. nihilū deprecans. quin si quā suā noxā reus dicere posset. priuatus iterū in sé sæuiret.
Oppius quoq. ductus in uincula est. et ante iudicii diē finē ibi uitæ fecit. Bona oppii claudiq.
tribuni publicauere. Collegæ eorū exilii causa solū uerterunt. Bona publicata sunt. et m.
claudius assertor uerginiæ die dicta dampnatus. Ipso remittente uerginio ultimā poenā
dimissus. tibur exulatū abiit. Manesq. uerginiæ mortuæ quā uiuæ feliciores p tot domos
ad petendas poenas uagati. nullo relicto sonte tandē quieuerunt. Ingens metus incesserat
patres. uultusq. iā inde tribunorū erant. qui xuirorū fuerant. Cū m. duilius tri pt. inhibi
to salubrit̄ modo nimiæ potestatis. et libertatis inquit nr̄æ et poenarū ex inimicis satis est. Itaq.
hoc anno nec diē dici cuiquā. nec in uincula duci quēquā sū passurus. Nam neq. ur̄a peccata
repeti iā oblitterata placet. cū et noua expiata sint xuirorū supplicius. et nihil admissū iri. qd̄
uī tribuniciā desideret. spondet ppetua consulū amborū in libertate ur̄a tuenda cura. Ea primū
moderatio tribuni metū patrib. dempsit. eadē q. auxit consulū inuidiā. qd̄ adeo toti plebis fuis
sent. ut patrū salutis libertatisq. prior plebeio magistratui quā patricio cura fuisset. et ante
inimicos sacietas poenarū suarū coepisset. quā obuiā ituros licentiæ eorū consules appareret. mul
tiq. erant. qui mollius consultū dicerent. qd̄ legū ab his latarū patres auctores fuerissent. Neq.
erat dubiū. quin turbato rei p. statu tempori succubuissent. Consules urbanis reb. compositis.
fundato q. plebis statu. in pūncias diuersi abiere. Ualerius aduersus coniunctos iā in algido
exercitus æquorū uolscorū q. sustinuit consilio bellū. Quod si extemplo rē fortunæ commi
sisset. haud scio an quia tū animi ab xuirorū infelicib. auspiciis romanis hostib. q. erant.

de morte appij.

nota manes uerginee q̄ eueyt.

oblitterata.

magno detrimento certam statutum fuerit. Castris mille passuum ab hoste positis. copias continebant.
Hostes medium inter bina castra spatium acie instructa complebant. provocantibus quod ad prelium responsum
romanus nemo reddebat. Tandem fatigati stando ac nequiquam expectando certamen equi volsciq.
post quam concessum prope modum de victoria credebant. pars in hernicos pars in latinos predatum abe
unt. Relinquitur magis castris presidium. quam satis virium ad certamen. Quod ubi consul sensit. reddi
dit in latum antea terrorem. instructaque acie ultro hostem lacessit. ubi illi conscientia quod abeeret
virium detractavere pugnam. Crevit extemplo romanis animus. et provictis habebant pauen
tes intra vallum. Cum per totum diem stetissent intenti ad certamen. nocti cessere. Et romani quidem
pleni spei corpora curabant. haud quaquam pari hostes animo nuncios passim trepidi ad revocan
dos predatores dimittunt. Recurritur ex proximis locis. ulteriores non inventi. Ubi illuxit. egredi
tur castris romanus. vallum invasurus. ni copia pugnae fieret. Et postquam multa die serat. neque mo
vebatur quicquam ab hoste. iubet signa inferri consul. mota quoque acie. indignatio aequos et volscos
incessit. si victores exercitus vallum potius quam virtus et arma tegerent. Igitur et ipsi efflagitatum
ab ducibus signum pugnae accepere. Iam quoque pars egressa portis erat. deinceps quoque alii servabant ordinem. in
suum quisque locum descendentes. Cum consul romanus. prius quam totis viribus fulta constaret hostium
acies intulit signa. adortusque. nec dum omnes eductos. nec qui erant satis explicatis ordinibus prope
fluctuantem turbam trepidantium huc atque illuc. circumspectantium quoque se ac suos. addito tur
batis mentibus clamore atque impetu invadit. Retulere primo pedem hostis. Deinde cum ani
mos collegissent et undique duces victis ne cessuri essent increparent. restituitur pugna.
Consul ex altera parte romanos meminisse iubebat illo die primum liberos pro libera urbe
romana pugnare. sibimet ipsis victuros non ut. x. virorum victores premium essent. non appio duce
rem geri. sed consule valerio ab liberatoribus pater orto. liberatore ipso. ostenderent prioribus
preliis per duces non per milites stetisse ne vincerent. Turpe esse contra cives plus animi habuis
se quam contra hostes. et domi quam foris servitutem magis timuisse. Unam verginiam fuisse cuius
pudicitiae in pace periculum esset. unum appium civem periculosae libidinis. at si fortuna bellum
inclinet omnium liberis ab tot milibus hostium periculum fore. nolle ominari. quae nec iuppiter
nec mars pater passuri sint. his auspiciis conditae urbi accidere. aventinis sacriquoque montis ad
monebat. ut ubi libertas esset parta paucis ante mensibus. eo imperium inlibatum referrent.
ostenderentque eandem indolem militibus romanis post exactos. x. viros esse. quae ante creatos
fuerit. nec equatis legibus imminutam virtutem pater esse. Haec ubi inter signa peditum dicta
dedit. advolat deinde ad equites. agite iuvenes inquit. prestate virtutem peditum.
ut honore atque prestatis. Primo concursu pedes movit hostem pulsum. vos inmissis equis ex
igite e campo. Non sustinebunt impetum. et nunc cuntantur magis quam resistunt. Conci
tant equos. permittuntque in hostem. pedestri iam turbatum pugna. et per ruptis ordinibus
elati ad novissimam aciem. pars libero spacio circumvecti iam fugam undique capessentes ple

Vnam verginiam

resq; á castris euertunt. preterequrantesq; absterrent pdtũ aciei. et consul ipse uisq; omis bel
li fertur in castra. captisq; cũ ingenti cæde maiore pda potitur. Huius pugnæ fama plata non
in urbẽ modo sed in sabinos ad alterũ exercitũ in urbe lætitia modo celebrata est. In castris
animos militũ ad emulandũ decus accendit. Iam horatius eos ex incursionib. sufficiendo proe
lus q. leniusq; experiundo assuefecerat sibi potius fidere. quã meminisse ignominiæ xcurorũ
ductu acceptæ. paruaq; certamina in summã totius pfecerant spei. nec cessabant sabini fero
ces abré priore anno benegesta lacessere atq; instare. roguantes. quid latronicii modo pcursan
tes pauci recurrentesq; tererent tempus. et in multa proelia paruaq; carperent summã uiri
us belli. quin ilico crederentur acie. inclinandã q. semel fortunæ rẽ darent. Ad id qđ sua
sponte satis collectũ animorũ erat. indignitate etiã romani accendebantur. iam alterũ exc
ercitũ uictorẽ in urbẽ redicturũ. sibi ultro p contumelias hostẽ insultare. quando aũt sé
si tũ non sint pares hostib. fore. Ubi hæc fremere militẽ in castris conssensit. contione
aduocata. quẽadmodũ inquit in algido rés gesta sit. arbitror uos milites audisse. qualẽ
liberi populi exercitũ decuit ẽe. talis fuit. consulto collegæ. uirtute militũ uictoria par
ta est. Quod ad me attinet. id consilii animiq; habiturus sũ. qđ uos mihi effeceritis. et
trahi bellũ salubriter et mature pfici potest. Si trahendũ est. ego ut in dies spes uirtusq;
ũra crescat eadẽ quã institui disciplina efficiã. Si iam satis animi est. decerni q placet.
agẽdũ clamorẽ qualẽ in acie sublaturi estis. tollite hic indicẽ uoluntatis uirtutisq; ũræ.
Postquã ingenti alacritate clamor est sublatus. qđ bene uertat gesturũ sé illis morẽ. pos
tero q. die in aciẽ deducturũ affirmat. reliquũ diei apparandis armis consumptum.
postero die simul ut instrui romanã aciẽ sabini uidere. et ipsi iam pridẽ audi certami
nis pcedunt. proeliũ fuit. quale inter fidentes sibi met ambo exercitus. Veteris per
petuæ q. alterũ gtæ. alterũ nup noua uictoria elatũ. consilio etiã sabini uires adiuue
re. Nam cũ æquassent aciẽ duo extra ordinẽ militiæ quæ in sinistrũ cornu roma
norũ in ipso certamine impressionẽ facerent tenuere. Quæ ubi illatis extrans
uerso signis degrãbant pope cirtũ uentũ cornu. equites duarũ legionũ ac fere ex
equis desiliunt. cædentib. q. iã suis puolant in primũ. simul q. et hosti sé oppo
nunt. et æquato primũ periculo. deinde pudore animos pedtũ accendunt. Ve
recundiæ erat equitẽ suo alieno q. marte pugnare. peditẽ nec ad pedes quidẽ
digresso equiti parẽ ẽe. Uadunt igitur in proeliũ ab sua parte omissũ. et locũ ex
quo cesserant repetunt. momento q. non restituta modo pugna. sed inclinatur
etiã sabinis cornu. eques inter ordines peditũ rectus sé ad equos recipit. transuo
lat inde in partẽ alterã suis uictoriæ nunciis. simul et in hostes iam pauidos. quip
pe fuso suæ partis ualidiore cornu. impetũ facit. Non alioru eo proelio uirtus ma
gis enituit. Consul pudere oña laudare fortis. increpare si cubi segnior pugna eet.

ozo g ſubſi

Castigati fortiū statī uirorū opera edebant. Tantūq. hos pudor quantū alios laudes
excitabant. Redintegrato clamore. undiq. om̄s conisi. hostē auertunt. Nec deinde
romana uis sustineri potuit. Sabini fusi passim ꝑ agros. castra hosti ad p̄dā relinquunt.
Ibi non sociorū sicut in algido res sed suas romanus populationib. agrorū amissas re
cipit. Gemina uictoria duob. bifariā proelius parta. maligne senatus in unū diem
supplicationes consulū nomine decreuit. Populus in iussu. et altero die frequens
iit. supplicatū q. est. et hæc uaga popularisq. supplicatio. studiis ꝓpe celebratior
fuit. Consēs ex composito eodē biduo ad urbē accessere. senatū q. in marciū campū euo
cauere. Ubi cū de reb. ab se gestis agerent. questi primo res patrū senatū inter mi
lites dedita opera terroris causa haberi. Itaq. inde consēs ne criminationi locus eēt. in pra
ta flaminia ubi nunc ædes apollinis est. iā tū apollinarē appellabant. auocauere
senatū. Ubi cū ingenti consensu patrū negaretur triumphus. L. icilius. tr̄ pl̄ tulit
ad populū de triumpho consulū multis dissuasū ꝓdeuntib. maxime. c. claudio uo
ciferante. de patrib. n̄ de hostib. c̄sules triūphare uelle. graciāq. ꝓpriuato merito in
tributū. n̄ ꝓuirtute honorē peti. Nūquā ante de triūpho ꝑ populū actū. semꝑ esti
mationē arbitriūq. eius honoris penes senatū fuisse. ne reges quidē maiestatē
sūmi ordinis imminuisse. ne ita om̄a tribuni potestatis suæ implerent. ut nullum
publicū c̄siliū sinerent eē. Ita demū liberā ciuitatē fore. ita ęquatas leges. si sua quisq.
iura ordo. suā maiestatē teneat. In eandē sententiā multa et aceteris seniorib. patrū
cū essent dicta. om̄s trib. eā rogationē acceperunt. Tū primū sine auctoritate se
natus populi iussu triūphatū. Hæc triūphata uictoria tribunorū plebisq. ꝓpe in
haud salubrē luxuriā uertit. Conspiratione int̄ tribunos facta. ut idē tribuni re
ficerentur. et quo sua minus cupiditas emineret. c̄sulib. quoq. c̄tinuarent magis
tratū. c̄sensū patrū causabantur. qd̄ ꝑ contumeliā c̄sulū iura plebis labefactas
sent. q̄d futurū n̄ dū firmatis legib. si nouos tribunos ꝑ factiones suas c̄sules ad
orti essent. Non enī semꝑ ualerios horatiosq. c̄sules fore. qui libertati plebis suas o
pes post ferrent; forte quadā utili ad tēpus ut comitiis p̄eet potissimū. m. duilio
sorte euenit. uiro prudenti. et ex continuatione magistratus inuidiā imminen
tē cernenti. Qui cū ex ueterib. tribunis negaret se ullius rationē habiturū. pugna
rentq. collegæ ut liberas trib. in suffragiū mitteret. aut concederet sortē comiti
orū collegis habituris. elege potius comitia quā ex uoluntate patrū. iniecta c̄tenti
one. duillius c̄sules ad subsellia accitos cū int̄rogassæt. q̄d de comitiis c̄sularib. in ani
mo haberent. respondissentq. se nouos c̄sules creaturos. auctores popularis sententię
haud populares nactus. in c̄tionē cū his ꝓcessit. Ubi cū c̄sules producti ad populum
int̄rogatiq. si eos populus romanus memor libertatis ꝑ illos receptæ domi memor mi

litiæ rerũ q· gestarũ c̄sules iterũ faceret· q̄dnã facturi essent· nihil sententiæ suæ mutas
sent· c̄laudatis consulib· qd̄ ꝑseuerarent ad ultimũ dissimiles· x· uirorũ ēē· comitia ha
buit· et quinq· tribunis plebi creatis· cũ p̄studiis aꝑte petentiũ nouẽ tribunorũ alii can
didati trib· ñ explerent· c̄ciliũ dimisit· Nec deinde comitiorũ causã habuit· Satisfactũ
legi agebat· quæ numero nusquã p̄finito tribunis modo ut relinquerentur sanciret·
et ab his qui creati essent· coaptari collegas iuberet· Recitabat q· rogationis carmen· in
quo si tribunos plebei x· rogabo· siqui uos minus hodie· x· tribunos plebis fecerint· his
tũ uti quos sibi collegas coaptassent· ut illi legitimi eadẽ lege tribuni plebei sint·
ut illi quos hodie tribunos plebei feceritis· Duilius cũ ad ultimũ ꝑseuerasset ne
gando xv tribunos plebei rẽ· p̄· habere posse· uicta collegarũ cupiditate pariter
patrib· plebi q· acceptus magistratu abiit· Noui tribuni plebis in coaptandis collegis patrũ uoluntatem 65
fouerunt· duos etiã patricios consulares q· sp̄· tarpeiũ et ã· ætherniũ coaptauere· Con
sules creati sp̄· herminius· t̄· uerginius cælimontanus· nihil magnopere ad patrũ aut
plebis causam inclinati· ociũ domi ac foris habuere· L· trebonius tr̄ pl̄ infestus pa
trib· qd̄ se ab his in coaptandis tribunis fraude captũ ꝓditũ q· á collegis aiebat· rogati
onẽ tulit· ut qui plebẽ romanã tribunos plebi rogaret· is usq· rogaret· dũ x· tribunos
plebeios faceret· insectandis q· patrib· unde aspero etiã indictũ est cognom̄· tribuna
tũ gessit· Inde· m̄· geganius macrinus· et· c̄· iulius consules facti· contiones tribuno
rũ aduersus nobiliũ iuuentutẽ ortas sine inspectatione potestatis eius conseruata ma
iestate patrũ sedauere· plebẽ decreto ad bellũ uolscorũ et æquorũ dilectu sustinen
do rẽ ab seditionib· continuere· urbano q̊q· ocio foris om̄a tranquilla ēē affirman
tes· ꝑ discordias ciuiles externos tollere animos· cura pacis concordiæ q̊q· intes
tinæ causa fuit· sed al t̄ semꝑ ordo grauis alterius modestiæ erat· quiescenti
plebi ab iuniorib· patrũ iniuriæ fieri coeptæ· ubi tribuni auxilio humiliorib·
essent· Inprimis parũ ꝓderat· deinde né ipsi quidẽ inuiolati erant; utiq· postre
mis mensib· cũ et ꝑ cotiones potentiorũ iniuria fieret· et uis potestatis om̄is
aliquanto posteriore anni parte languidior ferme ēēt· iã q· plebs ita in tri
bunatu ponere aliquid spei· si similes icilio tribunos haberent· nomina tantũ
sé biennio habuisse· seniores contra patrũ· ut nimis feroces suos credere iu
uenes· ita malle· si modus excedendus ēēt· siusquã aduersariis suꝑ ēē ani
mos· adeo moderantia tuendæ libertatis· dũ æquari uelle simulando· ita sé
quisq· extollit· ut deprimat aliũ· in difficili est· cauendo q· né metuant ho
mines· metuendos ultro sé efficiunt· et iniuriã á nobis repulã tamquã aut
facere aut pati necesse sit· iniungimus aliis· Titus quintius capitolinus quar 66
tũ et agrippa furius cons̄s inde facti· nec seditionẽ domi nec foris bellũ acce

perunt · Sed imminebat utrũq; iã nũ ultra discordia cuiuũ reprimi poterat · et tribuni set plebe
incitata in patres · cũ die sal icui nobiliũ dicta nouus semp certamin b · contiones turbaret · ad quarũ
primũ strepitũ uelut signo accepto arma cẽpere equi ac uolsci · Simul q; ꝑ ꝑsuaserant his duces capi
di pretlarũ biennio ante dilectũ in dictũ haberi non potuisse · abnuente iã plebe imperiũ · eo ad
uersus se non eẽ missos exercitus · dissoluu licentia militandi morẽ · nec ꝑ cõmunii iã patria romã eẽ ·
quic q; duarũ simultatiũq; · cũ externis fuerit in ipsos uerti · occæcatos lupos intestina rabie oppri
mendi occasionẽ eẽ · Coniunctis exercitib · latinũ primũ agrũ ꝑ populati sunt · Deinde post quã
ibi nemo uindex occurrebat · tũ uero exultantib · belli auctorib · admoenia ipsa romæ populabun
di regione portę esquilinę accessere · uastationẽ agrorũ ꝑ contumeliã urbi ostentantes · Unde
post quã inulti ꝑ dã prese agentes · retro ad corbionẽ agmine iere · quintius consul ad contio
nẽ populũ uocauit · Ibi unhanc sententiã locutũ accipio; et si mihi nullius noxæ conscius qui
ritesſum · tamẽ cũ pudore sũmo in contionẽ uã ꝑcessi · Hoc uos scire hoc posteris memoriæ tra
dẽũ iri æquos et uolscos uix hernicis modo pares · tito quintio quartũ consule ad moeniaur
bis romæ impune armato uenisse · Hanc ego ignominiã quam quã iam diu tã uiuitur ·
si status rerũ est · ut nihil boni diuiner animus · huic potissimũ imminere anno fi sasse · uel
exilio uel morte si alia fuga honoris non eẽt uitassem · Ergo si uiri arma illa habuissent ·
quæ in portis fuere nris · capi roma me consule potuit · satis honorũ satis sup q; uitæ erat ·
mori consulẽ · tercium oportuit · quẽ tandẽ ignauissimi hostiũ contempsere · Nos consſ annuos
quirites si cũpa in nobis est · auferte imperiũ indignis · etsi id parũ est · in sup poenas
expetite · Si in uobis nemo deorũ nec hominũ sit qui uã puniat peccata quirites · uos
met tantũ eorũ pẽniteat · non illi uã ignauiã contempsere · nec suæ uirtuti con fi
si sunt · quippe tociens fusi fugati q; castris exuti · agro mulctati · sub iugũ missi · et se et
uos nouere · Discordia ordinũ ÷ uenenũ huius urbis · patrũ ac plebis certamina · dũ nec nobis
imperii · nec uob libertatis ÷ modus · dũ tedæ uos patriciorũ · hos plebeiorũ magistratuum ÷
sustulere illi animos ꝑ · deũ fidẽ · quid uob uultis · Ir plẽb cupistis · concordiæ causã con
cessimus · Decẽuiros desideratis · creari passi sum? Ir plẽb · X uirorũ uos ꝑtesũ ÷ coegim?
abire magistratu · manente in eosdẽ priuatos ira uã · mori atq; exulare nobilissimos
uiros honeratissimosq; passi sumus · Ir plẽb creare iterũ uoluistis · creatis · Consules face
re uãrũ partiũ · et si patrib; uidebatur iniquũ · patricium q; magistratũ plebi donẽ
fieri uidimus · auxiliũ tribunicium · uocationẽ ad populũ · secta plebis iniuncta patri
bus · sub titulo æquandarũ legũ · nrã uim oppressã tulimus · et ferim? Qui finis erit
discordiarũ · et quando unã urbẽ habere · et quando communẽ hanc cẽe ḥ patriã licebit ·
Uicti nos æquiore animo quiescimus · quã uos uictores · Satis ne est nob uos metuendos ·
Aduersus nos auentinũ capitur · aduersus nos sacer occupatur mons · æsquilias quidẽ ab
hoste ppe captas et scandentẽ in aggerẽ uolscũ hostẽ nemo submouit · in nos uiri in

fin° gſtul

67

nota de Satis.

uenerũ.

exclamato.

nos armati estis. agite dū ubi hic in curiā circū sederitis. et forū infestū feceritis. et car
cerē impleueritis principib. isdē istis ferocib. animis egredimini. extra portā es
quilinā. aut sine hoc quidē audetis. ex muris uisite agros uros. ferro igni q. uas
tatos. pdā abigi. fumare incensa passim tecta. At enim communis res per hæc
loco est peiore. Ager uritur. urbs obsidetur. belli gla penes hostis est. Quid tan
dē. priuatæ res uræ. quo statu sunt. Iam unicuiq. ex agris sua dampna nunci
abuntur. Quid est tandē domi. unde ea expleatis. Tribuni uob amissa red
dent ac restituent. Uocis uerborū q. quantū uoletis ingerent. et criminū
in principes. et legū aliarū sup alias. et contionū. Sed ex illis contionib. num
quā urm quisquā re. fortuna domū auctior rediit. et quis retulit aliquid ad
coniugē ac liberos pret odia. offensiones. simultates publicas priuatasq. á qui
bus semp non ura uirtute innocentia q. sed auxilio alieno tuti sitis. At her
cule cū stipendia nob consulib. non tribunis ducib. et in castris non in foro faci
ebatis. et in acie nrm clamorē hostes non in contione patres romani horrebant.
præda parta agro ex hoste capto. pleni fortunarū glæ q. simul publicæ simul pri
uatæ q. triumphantes domū ad penates rediebatis. Nunc oneratū uris fortunis hos
tē abire sinitis. Herete affixi contionib. et in foro uiuite. Sequitur uos necessitas
militandi quā fugitis. Graue erat in æquos et uolscos pficisci. ante portas est bellū.
Si inde non repellitur. et arcē et capitoliū scandet. et in domos uras uos psequetur.
Biennio ante senatus dilectū haberi. et educi exercitū in algidū iussit. Sedemus
desides domi. mulierū ritu inter nos alternantes ant. psenti pace læti. nec cernentes ex
otio illo breui multiplex bellū rediturū. His ego gratiora dictu alia ee scio. sed me
uera pgratis loqui. et si meū ingeniū non moneret. necessitas cogit. Uellē equidē uo
bis placere quirites. sed multo malo uos saluos ee. qualicūq. erga me animo futuri estis.
Natura hoc ita cōparatū est. ut qui apud multitudinē sua causa loquitur. gratior eo
sit cuius mens nihil pret publicū cōmodū uidet. nisi forte assentatores publicos ple
bicolas istos qui uos nec in armis nec in otio ee sinunt. ura uos causa incitare et stimu
lare putatis concitati. aut honori aut questui illis estis. et quia in concordia ordi
nū nullos se usquā ee uident. male rei se quā nullius turbarū ac seditionū duces
ee uolunt. Quarū rerū si uos tediū tandē capere potest. et patrū uros q. antiquos
mores uultis phis nouis. sumere nulla supplicia recuso. nisi paucis dieb. hos popu
latores agrorū nrorū fusos fugatosq. castris exuero. et a portis nris moenib. q. ad illo
rū urbes. hunc belli trorē quonc uos attoniti estis transtulero, raro aliás tribu
ni popularis oratio acceptior plebi quā tunc seuerissimi consulis fuit. Iuuen
tus quæ inter tales metus detractationē militiæ telū acerrimū aduersus pa

iam intra moenia erit.

gratiora dictu.

Natura hoc ita cōparatū est. ut qui apud multitudinē sua causa loquitur. gratior eo
sit cuius mens nihil pret publicū cōmodū uidet. nisi forte assentatores publicos ple
bicolas istos qui uos nec in armis nec in otio ee sinunt. ura uos causa incitare et stimu
lare putatis concitati. aut honori aut questui illis estis. et quia in concordia ordi
nū nullos se usquā ee uident. male rei se quā nullius turbarū ac seditionū duces
ee uolunt. Quarū rerū si uos tediū tandē capere potest. et patrū uros q. antiquos
mores uultis phis nouis. sumere nulla supplicia recuso. nisi paucis dieb. hos popu
latores agrorū nrorū fusos fugatosq. castris exuero. et a portis nris moenib. q. ad illo
rū urbes. hunc belli trorē quonc uos attoniti estis transtulero, raro aliás tribu
ni popularis oratio acceptior plebi quā tunc seuerissimi consulis fuit. Iuuen
tus quæ inter tales metus detractationē militiæ telū acerrimū aduersus pa

fuit oratio.

tres habere solita erat · arma et bellū spectabat · et agrestiū fuga · spoliati q· in agris
et uulnerati · foediora his quæ subiciebantur oculis nunciantes · totā urbē ira impleuere ·
In senatū ubi uentū est · ibi uero in quintiū om̄s uersi ut in unū uindicē maiestatis ro
manæ intueri · et primores patrū dignā dicere contionē imperio consulari · dignā
tot consulatib· ante actis · dignā uita om̄i plena honorū sępe gestorū · sępius meri
torū · alios consūs aut ꝑꝑditionē dignitatis patrū plebi adulatos · aut acerbe tuen
do iura ordinis asperiorē domando multitudinē fecissent · titū quintiū orationē
memorē maiestatis patrū concordiæ q· hominū · et temporū in primis habuisse ·
Orare eū collegā q· ut capesserent rē · p̄ · orare tribunos · ut uno animo cū consulib·
bellū ab urbe ac moenib· ꝓpulsari uellent · plebēq· oboedientē in re tā trepida pa
trib· p̄berent · appellare tribunos · cōmunē patriā · auxiliūq· eorū implorare uas
tatis agris urbe ꝓpe oppugnata · Consensu omniū dilectus decernitur habeturq·
Consules in contione ꝓnuntiassent tēpus non eē causas cognoscendi · Om̄s iunio
res postero die prima luce in cāpo martio adessent · cognoscendis causis eorū
qui nomina non dedissent · bello ꝑfecto sē daturos tēpus ꝓ desertore futurū
cuius non ꝓbassent causā · omnis iuuentus affuit postero die · cohortes sibi quoq·
centuriones legerunt · Bini senatores singulis cohortib· prepositi · Hæc omnia
adeo mature ꝑfecta accepimus · ut signa eo ipso die a questorib· exærario prōpta de
lataq· in cāpū · quarta diei hora mota ex cāpo sint · exercitusq· nouis paucis cohortib·
ueterū militū uoluntate sequentib· manserit ad decimū lapidē · Insequens dies
hostē in conspectū dedit · castraq· ad corbionē castris sunt conuincta · Tercio die
cū ira romanos illos cū tociens rebellassent conscientia culpæ ac desperatio irritaret ·
mora dimicandi nulla ⁝ facta · In exercitu romano cū duo consules essent potestate
pari qd̄ saluberrimū in administratione magnarū rerū est · sūma imperii con
cedente agrippa penes collegā erat · et p̄latus ille facilitati sūmittentis sē comi
ter respondebat · cōmunicando consilia laudesq· et ęquando in parē sibi · In acie
quintius dextrū cornu · agrippa sinistrū tenuit · Sp̄ · postumio albo legato
datur media acies tuenda · Legatū alterū · p· sulpiciū equitib· p̄fecerunt · ꝑe
dites a dextro cornu ęgregie pugnauere ⁝ haud segniter resistentib· uolscis ;
p̄ · sulpicius ꝑ mediā hostiū aciē cū equitatu ꝑrupit · Unde cū eadē reuerti
posset ad suos prius quā hostis turbatos ordines reficeret · terga impugnare
hostiū satius uisū ⁝ momentoq· tēporis in aduersā incursando aciē ancipiti
terrore dissipasset hostes · ni suo ꝓprio eū proelio equites uolscorū et equo
rū exceptū aliquā diu tenuissent · Ibi uero sulpicius negare cunctandi tē
pus eē · circūuentos intēclusosq· ab suis uociferans · ni equestre p̄liū conixi om

niui ꝑficerent. nec fugare equitē inter dū satis eē. conficerent equos uirosq. ne quis reuehere
tur inde ad proeliū aut integraret pugnā. non posse illos resistere quib. sibi conferta peditū
acies cessisset. Haud surdis aurib. dicta. in pressione una totū equitatū fudere. magnā uim exe
quis ꝑcipitauere. Ipsos equosq. spiculis confodere. Is finis pugnæ equestris fuit. Tunc adorti
peditū aciē nuncii ad consules rei gestæ mittuntur. ubi iā inclinabatur hostiū acies. Nunci
us deinde et uincentib. romanis animos auxit. et referentes gradū ꝑculit equos. In media
primū acie uinci cepti qua ꝑmissus equitatus turbauerat ordinē. sinistrū deinde cornu ab quin
tio consule pelli ceptū. in dextro plurimū laboris fuit. Ibi agrippa ętate uirib. q. ferox. cū om
ni parte pugnæ melius rē geri quā apud sé uideret. accepta signa ab signiferis ipse inferre.
quædā iacere etiā in confertos hostes coepit. Cuius ignominiæ metu concitati milites. inuasere
hostē. Ita æquata ex omī parte uictoria est. Nuncius tū á quintio uenit uictorē iam sé im
minere hostiū castris. nolle irrūpere. ante quā sciat debellatū et in sinistro cornu eē.
Si iam fudisset hostes. conferret ad sé signa. ut simul omīs exercitus ꝑda potiretur. Uic
tor agrippa cū mutua gratulatulatione ad uictorē collegā castra q. hostiū uenit. Ibi pau
cis defendentib. momento q. fusis. sine certamine in munitiones irrumpunt. ꝑda q. in
genti compotē exercitū suis etiā reb. recuperatis quæ populatione agrorū amissæ erant.
reducunt. Triumphū nec ipsos postulasse. nec delatū his ab senatu accipio. nec traditur
causa spreti aut non sperati honoris. Ego quantū in tanto interuallo temporū conicio.
cū ualerio atq. horatio consulib. qui pretē uolscos et æquos sabini etiā belli perfecti glo
riā pepererant. negatus ab senatu triumphus eēt. uerecundiæ fuit ꝑ parte dimidia
rerū consulib. petere triumphū. ne etiā si impetrassent magis hominū ratio quā me
ritorū habita uideretur. Uictoriā honestā ex hostib. partā turpe domi dé finib; soci
orū iudiciū populi deformauit. Aricini atq. ardeates dé ambiguo agro cū sępe bello
certassent. multis inuicē cladib. fessi. p. r. iudicē cępere. Cū ad causam orandā ue
nissent. concilio populi á magistratib. dato magna contentione actū. Iam q. edi
tis testib. cū tribus uocari et populū inire suffragiū oporteret. consurgit publi
us scaptius dé plebe magno natu. et licet inquit consules dé ré. p. dicere. errare
ego populū in hac causa non paciar. Cū ut uanū eū negarent consules audien
dū eē. uociferantē q. ꝑdi publicā causam. submoueri iussissent. tribunos appellat.
Tribuni ut fere semꝑ reguntur á multitudine. magis quā regunt. dedere cupidæ
audiendi plebi. ut quæ uellet scaptius diceret. Ibi infit. annū sé terciū et octogesi
mū agere. et in eo agro dé quo agitur militasse. non iuuenē uicesima iā stipendia
merentē. cū ad coriolos sit bellatū. eo rem eē uetustate oblitteratā. cæterū suæ me
moriæ infixā. afferre. agrū de quo ambigitur finiū coriolanorū fuisse. captisq. co
riolis iure belli publicū. p. r. factū. mirari sé. quonā more ardeates aricini q. cuius

agri uis nūquā usurpauerint incolumi coriolanare. eum sē a populo romano quē
ꝑ domino iudicē fecerint intercepturos sperent. Sibi exiguū uitæ tēpus supesse. non
potuisse sē tam̄ inducere in animū quinquē agrū miles ꝑ parte uirili manu cepisset.
eū senex quoq. uoce qua una posset uindicaret. Magno pere sē suadere populo ne
inutili pudore suā ipse causā dānaret. Consules cū scaptiū non silentio modo sed
cū ad sensu etiā audiri animaduertissent. deos homines q. testantes flagitiū ingens
fieri. patrū primores arcessunt cū his circūire tribunos. orare ne pessimū facinus pe
iore exemplo admitterent iudices in suā rē litē uertendo. cū p̄serti etiā si fassit cu
rā emolumenti sui iudici eē. ne qua quā tantū agro intercipiendo adquiratur. quan
tū amittatur alienandis iniuria sociorū animos. nā famæ quidē ac fidei dāna ma
iora eē quā quæ estimari possent. hoc legatos referre domū. hoc uulgari. hoc socios
audire. hoc hostes. quo cū dolore hos. quo cū gaudio illos. scaptioni hoc contionali
seni ad signaturos putarent finitimos populos. clarū hac fore imagine scaptium.
eē populū r̄. quadruplatoris et interceptoris litis alienæ ꝑsonā laturū. Quē hoc
priuatæ rei iudicē fecisse. ut sibi contrauersiosam adiudicaret rē. scaptium
ipsū id quidē. et si p̄ mortui sit iā pudoris. non facturū. Hæc consul. hæc patres uoci
ferantur. sed plus cupiditas. et auctor cupiditatis scaptius uocare ualæ. Tribus iudi
cauerunt. agrū publicū populi romani eē. nec abnuitur ita fuisse. si ad iudices alios
itū foret. nc̄ haud sane quicquā bono causæ. leuatur dedecus iudicii. idq. n̄ ari ci
nis ardeatibusq.. quā patribus romanis. foedius acerbiusq. uisū. Reliquū anni
quietū ab urbanis motib; et ab externis mansit

HTITILIUII. QUARTUS LIBER INCIPIT.

Hos secuti m. genutius. et p. curatius consules. Fuit annus domi forisq. infestus.
Hā anni principio et de conubio patrū et plebis. c. canuleius. trpt. rogationē pro
mulgauit. qua contaminari sanguinē suū patres confundiq. iura gentiū re
bantur. et mentio primo sensi inlata a tribunis ut alterū ex plebē consulē liceret
fieri. eo ꝓcessit deinde ut rogationē nouē tribuni ꝑmulgarent. ut populo po
testas eēt. seu de plebe seu de patrib. uellet consules faciendi. Id uero si fieret
non uolgari modo cū infimis. sed prorsus auferri a primorib. ad plebē sūmum
imperiū credebant. Læti ergo audire patres ardeatiū populū ob iniuriā agri
ab iudicati descisse. et ueientes depopulatos extrema agri romani. et uolscos equosq.
cōmotos ob cōmunitā uerruginē fremere. Adeo uel infelix bellū ignominiosæ pa
ci p̄ferebant. His itaq. in maius etiā acceptis. ut int̄ strepitū tot bellorū conticesse
rent actiones tribuniciæ. dilectus haberi. bellū armaq. uisūma apparari iubent.
si quo intentius possit quā tito quintio cōs apparatū sit. Tū c. canuleius pauca in se

Nam fame ac fidei &c.

controuersiosam

natu uociferatus nequiquã terrendo consules auertere plebẽ a cura nouarũ legũ. numquam
esse uiuo dilectũ habiturosꝰ. ante quã ea quæ pmulgata absé collegisq. essent. plebes sciuisset.
et cẽsesti adcẽtionẽ aduocauit. Eodẽ tẽpore et consꝰ senatũ increpabat. tribunũ. et tribunus populũ
in consꝰ incitabat. Negabant consꝰ iam ultra ferri posse furores tribunicios. uentũ iã ad finẽ ẽe.
domi plus belli cẽtari quã foris. Id adeo nõ plebis quã patrũ neq. tribunorũ magis quã cõsulũ culpa
accidere. cuius rei pmiũ sit in ciuitate eã maxume semper auctib; crescere. sic pace bonos. sic bello fi
eri. maximũ rome pmiũ seditionũ ẽe. idq. et singulis uniuersisq. sẽp honori fuisse. reminiscerentur
quã maiestatẽ senatus ipsiã patrib. accepissent. quã liberis traditurus esset. ut quẽadmodũ plebs
gloriari posset auctiorẽ ampliorẽq. ẽe. finẽ ergo nõ fieri. nec futurũ. donec quã felices seditiones
tã honorati seditionũ auctores essent. Quas quantasq. res. cõ canuleiũ aggressũ. colluuionẽ gen
tiũ. pturbationẽ auspiciorũ publicorũ priuatorũq. afferre. neqd sinceri nequid incontaminati
sit. ut discrimine omi sublato. nec sé quisquã nec suos nouerit. quã eni aliã ui conubia pmis
cua habere. nisi ut ferarũ ppe ritu uulgentur cubitus plebis patrũ q. ut qui natus sit ignore
t cuius sanguinis quorũ sacrorũ sit. dimidius patrũ sit. dimidius plebis. né secũ quidẽ
ipse cõcors. parũ id uideri qd oma diuina humana q. turbentur. iã ad cõsulatũ uulgi turba
tores accingi. et primo ut altẽ cõsul ex plebe fieret. id mõdo sermonib. tẽptasse. non rogari.
ut seu ex patrib. seu ex plebe uelit populus consꝰ creet. et creaturos haud dubie ex plebe se
ditiosissimũ quẽq. canuleios igitur icilios q. cõsꝰ fore. né id iuppit optumus maximus sine
neret. regiæ maiestatis imperiũ eó recidere. et sé milies morituros potius quã ut tantũ de
decoris admitti paciantur certũ habere. maioresqq. si diuina assent cõcedendo oma. nõ maiorẽ
in sé plebẽ sed asperiorẽ alia ex alia insolentiora postulando. cũ prima ẽpetrasset. futurã. pri
mo quãlibet dimicationẽ subituros fuisse. potiusquã eas leges sibi ẽponi paterentur. quia dũtaxat
sũsset de trib. unis uterũ cessũ ẽe finẽ nõ fieri posse in eadẽ ciuitate ut pleb et patres ẽe. aut hun cordi
nẽ aut illũ magistratũ tollendũ ẽe. potiusq. sero quã nũquã obuiã eundũ. audacix teme
rtati q. illi. né ut impune primo discordias serendes cõcent finitima bella. deinde aduersus
ea quæ cõtra uerint armari ciuitatẽ defendi q. phibeant. et cũ hostẽ tantũ arcessierint.
exercitus cõscribi aduersus hostes nõ paciantur. Sed audeat canuleius in senatu ploquisé ni
si suas leges tã quã uictoris patres accipi sinant dilectũ haberi phibituruꝰ. quid ẽe aliud quã
minari sé pditurũ patriã. oppugnaturumq. capi passurũ. quid eã uocẽ animorũ in plebi romæ
seduolsi ser æquis et ueientib; allaturã. Nonne canuleio duce sé speraturos capitoliũ atq. arcẽ
scandere posse. si patrib; tribunicũ iure ac maiestate adẽpta animos etiã eripuerint. cõsꝰ paratos ẽe.
duces prius aduersus ciuiũ quã aduersus hostiũ arma. Cũ maxume hæc in senatu agerentur.
canuleius plegib. suis et aduersus cõsꝰ ita disserut. Quanto pere uos quirites cõtẽpnerent patres.
quãndignos ducerent. qui una secũ urbe intra eadẽ moenia uiuerent. sæpe equidẽ et ante uide
or animaduertisse. nunc tam maxime qd adeo atroces in has rogationes nras coorti sunt. quib;

quid aliud quā ammonemus ciues nos eorū ēē · etsiñ eas dē ope habere · eandē tamñ patriā incolere · al
teram conubiū petimus · q̄d finitimis extimis q̄ dari solet · nos quidē ciuitatē quæ plus quā conubiū ē·
hostib · etiā uictis dedimus · alteram nihil noui ferimus · sed id q̄d populi est · repetimus atq; usur
pamus · ut quib · uelit · p · f · honores mandet · Quid tandē ē · cur cælū actra misceant · cur inmē
ūpetus mō dō pene in senatu sit factus · negent sē manib · tē peranteſ tuos uiolaturos q · denuncient sa
cros cām potestatē · si · p · f · liberū suffragiū datur · ut quib · uelit cōsulatū mandet · et ñ p cidi
tur spes · plebeio q̄q · si dignus sūmo honore erit apiscendi sūmi honoris · stare urbs hæc ñ po
terit · de imperio actū est · inde hoc ualet · plebeius né cōsul fiat · Tam quā seruū aut liberti
nū aliquis cōsulē futurū dicat · et quid sentitis in quanto cēptu uitiatis · Lucis uob huius
partē si liceat adimant · q̄ spiritis · q̄ uocē mittitis · q̄ formas hominū habetis in dig
nantur · Quin etiā si dis placet nefas aiunt · cōsulē plebeiū fieri · Obsecro uos · siñ ad fastos
ñ ad cōmentarios pontificū admittimur · ne ea quidē scimus quæ omnis pe
regrini etiā sciunt · Consules in locū regū successisse · nec aut iuris aut ma
iestatis quic quā habere q̄ non in regibus ante fuerit · en in quā credi
tis fallendo auditū ēē numā pōpiliū non modo non patriciū · sed ne ciuē
quidē romanū ex sabino agro ancū populi iussu patribus romæ regnas
se · l · deinde tarquiniū non modo romanæ sed nec tali cæ quidē gentis dema
rathi corinthii filiū in colonia ab tarquiniis uitus liberis ancī regē factum ·
seruiū tullium post hunc captiua cornicula natū patre nullo · matre seruā
ingenio · uirtute regnū tenuisse · q̄d enī de tito tacio sabino dicā · quē ipse
romulus parens urbis in societatē accepit · Ergo dū nullū fasti ditur genus in
quo enitteret uirtus · creuit imperiū romanū · Poeniteat nē uos plebei consulis
cū maiores nri aduenas reges non fasti dierint · et ne regibus quidē exactis clau
sa urbs fuerit peregrinæ uirtuti · claudiā certe gentē post reges exactos ex sa
binis non inciuitatē modo accepimus · sed etiā in patriciorū numerū ex peregri
no · Ipse patricius deinde consul fiat ciuis romanissimus · ex plebe precisa consula
tus speserit · utrū tandē non credimus fieri posse · uti fortis ac strenuus pace
bello q · bonus ex plebe sit · num q̄ · l · tarquinio · seruio tullio similis · anne sit
quidē ad gubernacula rei publicæ accedere eū patiemur · potius q · x · uiris te
terrimis mortaliū · quorū omnis ex patribus erant quasi optimis regū nouis
hominibus similes consules sumus habituri · at enī nemo post reges exactos
de plebe consul fuit · Quid postea nulla ne res noua instituī debet · et q̄d
nondū ē factū · multa enī nondū sunt facta in nouo populo · ea ne si utilia
quidē sunt fieri oportet · pontifices · augures romulo regnante nulli erant ·
ab nu ma pompilio creati sunt · Census in curiate et descriptio centuri

uiuum.

arū classiū q. non erat. abseruio tullio ÷ facta Consules nū quā fuerunt. regibus exactis creati
sunt Dictatoris nec imperiū nec nomen fuerat apud patres. eē cepit Tribuni plebi. ædiles. ques
tores. nulli erant. Institutū ÷ ut fierent, x. uiros legibus scribendis. Intra decē hos annos et creauim⁹
et erep. sustulimus. Quis dubitat quin in æternū urbe condita. inimensū crescente. noua
imperia. sacerdotia. ura gentiū hominūq. instituantur. hoc ipsū ne conubiū patribus cū
plebe eēt non. x. uiri tulerunt. paucis hisannis pessimo exemplo cū sūma iniuria plebis, an
gtumelia. eē ulla maior aut insignior contumelia posteſt. quā partē ciuitatis uelut contaminatā
indignā conubio haberi. q̄d ÷ aliud quā exiliū intra eadē moenia quā relegationē pati.
ne adfinitatibus ne ꝓpinquitatibus inmisceamur. caueant ne societur sanguis. q̄d hoc
si pollut nobilitatē istā uram. quin pleriq. oriundi exalbanis et sabinis non genere nec
sanguine. sed ꝓ eo optationē in patres habeatis. aut a regibus lecti aut post reges ex
actos iussu populi. sincerā seruare priuatis consilius non poteratis. nec ducendo exple
be neq. ūras filias sororesq. nubere sinendo epatribus. nemo plebeius patriciæ uir
giniū adferret. patriciorū ista libido ÷ nemo inuitū pactionē nuptialē quēquā
facere coegisset. Uerū enī uero lege id ꝓhiberi. et conubiū tolli patrū ac plebis. id de
mū contumeliosū plebi ÷. cur non confertis. ne sit conubiū diuitibus et paupe
ribus q̄d priuatorū consiliorū ubiq. semp fuit. ut in quā cuiq. fēminæ conuenisset do
mū uberet. ex qua pactus eēt uir domo in matrimoniū duceret. i duos sublegis su
perbissimæ uincla conicitis. qua dirimatis societatē ciuilē. duasq. una ciuitate
faciatis. Cur n sancitis. ne uicinus patricio sit plebeius. nec eo dē itinere eat. ne in
foro eodē consistat. quid enī in re est aliud si plebeiā patricius duxerit. si patriciā ple
beius. quid iuris tandē mutatur. Nempe patrē sequuntur liberi. nec quod nos ex co
nubio ūro petimus quicquā est. preter quā ut hominū ut ciuiū numero simus. nec uos
nisi in ēctumeliā ignominiā q. nram certare iuuat. quod ēt endatis quicquā est. De
niq. utrū tandē p. r. an ūrm sūmū imperiū est. regib; exactis utrū uob dominatio
an omīb. æqua libertas parta est. oportet licere. p. r. si uelit iubere legē. an ut quæq.
rogatio ꝓmulgata erit. uos dilectū ꝓ poena decertatis. et simul ego tribunus uocare
tribus in suffragiū coepero. tū statī ēsul sacramento iuniores adiges. et in castra edu
ces. et minaberis plebi. minaberis tribuno. Quod si non quantū istæ minæ aduer
sus plebis ēsensū ualerent. bisiā experti essetis. scilicet quia uob ēsultū uolebatis. certa
mine abstinuistis. An ideo n est dimicatū. qđ quæ pars firmior. eadē modestior fu
it. ne nunc erit certam quirites. animos uros illi tēptabunt semp. uires non experien
tur. Itaq. ad bella ista seu falsa seu uera seu uera sunt. ēss parata uob plebes est. si conu
bius reddit is una hanc ciuitatē tandē facitis. si coalescere si iungi misceri q. uob priuatis
necessitudinib; possunt. si spes sit aditus ad honores uiris strenuis et fortib; datur. si in con

sorcio si in societate rei·p·ēe·siqđ æquæ libertatis est·inuicē annuis magistratib; parere atq·im
perrare licet·Si hæc impedier aliquis·ferre sermonib·et multiplicate famabella·nemo
est nomen daturus·nemo arma capturus·nemo dimicaturus p supbis dominis·cū qui
busnec in re·p·honorū·nec in priuata conubus societas÷·Cū in contionē & consules
p cessissent·et res·p·aptius orationibus in altercationē uertisset·interroganti
tribuno cur plebeiū consulē fieri non liceret·ut fortasse uere·sic parū utiliter in
presens certamen respondit·qđ nemo plebeius auspicia haberet·ideoq·x·ui ros conubiū diremisse·ne incerta prole auspicia turbarentur·plebes adid maxime in
dignatione qđ auspicari tanquā inuisi dis immortalibus negarentur posse·Hec
ante finis contentionū fuit·cū et tribunū acerrimū auctorē plebes nacta esset·et
ipsa cū eo pinatia certaret·quā uicti tandē patres sut de conubio ferretur consen
sere·ita maxime rati contionē de plebeis consulibus tribunos aut totā depositu
ros·aut post bellū dilaturos ēe·contentāq·interī conubio plebē paratā dilectui fore
cū canuleius uictoria de patribus et plebis fauore ingens eēt·accensi alii tribuni ad cer
tamen prorogatione sua sūmaui pugnant·et crescente in dies fama belli·dilectū impe
diunt·Consules cū p senatū intercedentibus tribunis nihil agi posset·consilia principū
domi habebant·Apparebat aut hostibus aut cuibus de uictoria concedendū ēe·So
li ex consularibus ualerius atq·horatius non intererant consiliis·C·claudi sententia
consules armabat in tribunos·quintiorū·cincinnatiq·et capitolini sententiæ abhor
rebant acede uolandisq·quos foedere icto cū plebe sacrā scōs accepissent·Per hæc con
silia eo deducta÷res·ut tribunos militū consulari potestate p mixtos ex patribus ac ple
be creari sinerent·De consulibus creandis nihil mutaretur·eoq·contenti tribuni·con
tenta plebs fuit·Comitia tribunis consulari potestate tribus creandis indicuntur·
Quibus indictis extēplo qui cū q·aliquid seditiose dixerat aut fecerat·hunc quā maxi
me tribunicii et prensare homines·et concursare toto foro candidati coepere·ut pa
tricios desperatio primo irritata plebe apiscendi honoris·deinde indignatio·sicū bis ge
rendus eēt honos·deterreret·postremo coacti tamen a primoribus petiere ne cessisse
possessione rei p·uiderentur·Euentus eorū comitiorū docuit alios animos in contione
libertatis dignitatisq·alios secundū deposita certamina in corrupto iudicio ēe·Tribu
nos enī oīs patricios creauit populus·contentus eo qđ ratio habita plebeiorū eēt·
Hanc modestiā æquitatem q·& altitudinē animi ubi nunc in uno inueneris·quae
tū populi uniuersi fuit·Anno trecentesimo quā urbs roma condita erat·primū tribuni militū p consulibus magistratū ineunt·a·sempronius atratinus·l·atilius·
& cecilius·quorū in magistratu concordia domi·etiā foris pacē p buit·Sunt qui
ppt adiectū æquorum uolscorū q·bello ardeatiū defectionem uerens bellū·quia duo

Dgme.

dno ecc.

consss obire tot simul bella nequirent. tribunos militū tres creatos dicant. sine mentione
pmulgatæ legis de consulib; creandis ex plebe. et imperio et insignib; consularib; usos.
non tam̄ p firmato iam stetit magistratus eius ius. quia tercio mense quā inierunt. au
gurū decreto postinde ac uicio creati. honore abiere. qd̄ c̄. curiatius qui comicius eorum
p̄fuerat. parū recte tabernaculū cepisset. Legati ab ardea romā uenerunt. ita de iniuria
querentes. ut si demeretur ea. in fœdere atq; amicicia mansuros restituto agro appare
ret. Ab senatu responsū est. iudiciū populi rescindi ab senatu non posse. p̄ter quā qd̄
nullo nec exemplo nec iure fieret concordiæ etiā ordinū causa. si ardeates sua tempora
exspectare uelint. arbitriū q. senatui leuandæ iniuriæ suæ pmittant. fore ut postmo
do gaudeant se irā moderatos. sciant q. patrib. æquæ curæ fuisse. nequa iniuria in
eos oriretur. ac ne orta diuturna eēt. Ita legati cū se rē integrā relaturos dixissent.
comit̄ dimissi. patricii cū sine curuli magistratu res. p̄. eēt. coiere. et interregē creaue
re. Contentio consss ne an tribuni militū crearentur. in interregno rē dies complures
tenuit. Interrex ac senatus consulū comicia trb pt et plebs tribunorū militū ut habe
antur tendunt. Uicerunt patres. quia et plebs patriciis seu hunc seu illū delatura
honorē frustra certare supsedit. et principes plebis ea comitia malebant. quib; non
haberetur ratio sua. quā quib; ut indigni p̄terirentur. Tribuni qq. plebi certam̄
sine effectu in beneficio apud primores patrū reliquere. Titus quintius barbatus
interrex. consss creat. L. papiriū mugilanū. L. sempniū atratinū. His consulib; cū
ardeatib; foedus renouatū est. Id q. monumenti est consss eos illo anno fuisse. qui
neq. in annalib; priscis neq. in libris magistratuū inueniuntur. Credo qd̄ tribuni
militū inicio anni fuerunt. eo postinde ac si totū annū in imperio fuerint suffec
ti his consulib; p̄termissa nomina consulū horū. licinius macer auctor est. et in
foedere ardeatino et in linteis libris ammonet inuenta. et foris cū tot terrores
a finitimis ostenti essent. et domi ociū fuit. Hunc annū seu tribunos modo seu tri
bunis suffectos consss qq. habuit; sequitur annus haud dubiis consulib; m̄. geganio
macerino. iterū t̄. quintio capitolino quintū consule. Idē hic annus censuræ ini
ciū fuit. rei a parua origine ortæ. quæ deinde tanto incremento aucta est. ut mo
rū disciplinæ q. romanæ penes eā regim̄ senatus. equitū q. centuriis. dedecorisq.
discrim̄. sub conditione eius magistratus. publicorū ius priuatorū q. locorū. uectiga
lia. p̄. r̄. sub nutu atq. arbitrio essent. Ortū aut̄ iniciū est rei. qd̄ in populo p multos
annos incenso. neq. differri census poterat. neq. in consulib; cū tot populorū bel
la imminerent. opere erat id negociū agere. Mentio illata ab senatu est. rē ope
rosam ac minime consularē suo pprio magistratu egere. cui scribarū ministe
riū custodiæ q. et tabularū cura. cui arbitriū formulæ censendi subiceretur.

gtumelia.

patrum sequitur libri.

et patres quamquā rem paruā tam̄ quo plures patricu magistratus in re p̄ essent. læ
ti accepere. id qd̄ euenit. futurū credo etiā rati. ut mox opes eorū: qui p̄ eēnt ipsi honori. ius ma
iestatē q. adicerent. Et tribuni id qd̄ tunc erat magis necessariū quā speciosi mi
nisterii p̄curationē intuentes. né in paruis quoq. reb; incommode aduersarentur.
haud sane tetendere. cū a primorib; ciuitatis spretus honor eēt. papiriū sempr̄ni
ū q. quorū dé consulatu dubitabatur. ut eo magistratu parū solidū consulatū
explerent. censui agendo populus suffragiis p̄fecit. Censores ab ré appellati sunt.
Dū hæc romæ geruntur. legati ab ardea ueniunt p̄ ueterrima societate renouato q.
foedere recenti. auxiliū p̄pe euersæ urbi implorantes. Eruinamq. pace optimo
consilio cū p̄ r̄. seruata p̄ intestina arma non licuit. quorū causa atq. iniciū traditur. ex
certamine factionū ortū. quæ fuere. erunt q. plurib; populis magis exitio quā bel
la externa. quā fames morbi ué. quæq. alia in deū iras uelut ultima publicorū
malorū uertunt; uirginē plebei generis maxime. forma notā petiere iuuenes. alt̄ uir
gini genere par. tutorib; fretus. qui et ipsi eiusdē corporis erant. nobilis alt̄ nul
la ré p̄ter quā forma captus. Adiuuabant eū optimatiū studia. p̄ quæ in domō
quoq. puellæ certam̄ partiū penetrauit. Nobilis superior iudicio matris eē. quæ
quā splendidissimis nupciis iungi puellā uolebat. tutores in ea q̄q. ré. partiū me
mores ad suū tendere. Cū res p̄agi intra parietes nequisset. uentū in ius est. Pos
tulatu audito matris tutorū q. magistratus scd̄m parentis arbitriū dant ius
nupciarū. Sed uis potentior fuit. Namq. tutores int̄ suæ partis homines dé
iniuria decreti palā in foro concionati. manu facta uirginē ex domo matris
rapiunt. Aduersus quos infestior coorta optimatiū acies sequitur accensū
iniuria iuuenē. fit p̄liū atrox. pulsa plebs. nihil romanæ plebi similis. ar
mata ex urbe p̄fecta. colle quodā capto. in agros optimatiū cū ferro igniq.
excursiones facit. urbē q̄q. om̄is etiā exp̄tē ante certaminis. multitudi
ne opificū ad spē p̄dæ euocata. obsidere parat. nec ulla species cladesq.
belli abest. uelud contacta ciuitate rabie duorū iuuenū. funestas nupci
as ex occasu patriæ petentiū. Parū parti utriq. domi armorū belliq. est ui
sū. optumates romanos ad auxiliū urbis obsessæ. plebs ad expugnandam
secū ardeā uolscos exciuere. Priores uolsci duce equo ciuili ardeā uenere.
et moenib; hostiū uallū obiecere. Quod ubi romā est nunciatū. extemplo
m̄. geganius consul cū exercitu p̄fectus. iij milia passuū ab hoste locū castris
cepit. p̄cipitiq. iā die curare corpora milites iubet. Quarta deinde uigi
lia signa p̄fert. coeptū q. opus adeo p̄peratū ē. ut sole orto uolsci firmi
ore se munimento ab romanis circūuallatos quā a sé urbē uiderent.

Vrginē.

et alia parte consul muro ardeæ brachiũ inuixerat · qua exoppido sui cõmeare pos
sent · Uolscus imperator qui adeũ diẽ non cõmeatu preparato sed expopulatione agro
rũ rapto indiẽ frumento aluisset militẽ · post quã septus uallo repente inops omniũ
rerũ erat · adconloquiũ consule euocato si soluendæ obsidionis causa uenerit roman⁹
abducturũ se inde uolscos art · Aduersus ea consul uictis condiciones accipiendas eẽ
non ferendas respondit · neq · ut uenerint adoppugnandos socios · pr · suo arbitrio
ita abituros uolscos eẽ · Dedimperatorẽ · arma poni iubet · fatentes uictos se eẽ · et im
perio parere · aliter tam abeuntibus quã manentibus se hostẽ infensũ · uictoriã pos
us exuolscis quã pacẽ infidã romã relaturũ · Uolsci exiguã spẽ in armis alia undiq · ab
scisa · tũ tẽptassent · ptercetera aduersa · loco quo q · iniquo adpugnã congressi iniquore
adfugã · cũ ab omni parte cederentur adp̃ces acertamine uersi · dedito imperatore tradi
tisq · armis subiugũ missi · cũ singulis ueſtimentis signominiæ cladisq · plen dimit
tuntur · et cũ haud pcul urbe tusculo consedissent · ueteres tusculanorũ odio iner
mes oppressi dederunt poenas · uix nuncus certus relictus · Romanus ardeæ turbatas se
ditione res · principibus eus motus securi pcussis bonis q · eorũ inpublicũ ardeatiũ
redactis cõposuit · dẽptã q · iniuriã iudicii tanto beneficio populi · ardeates crede
bant · senatui supeẽ aliquid addelendũ publicæ auariciæ monimentũ uideba
tur · Consul triũphans inurbẽ redit · curuli duce uolscorũ ante currũ ducto · pla
tisq · spoliis quibus dearmatũ exercitũ hostiũ subiugũ miserat · Et quauis qd haud faci
le : quintius consul togatus armati gloriã collegæ · quia concordiæ pacisq · domes
ticã curã iura infimissũmisq · moderando tatenuit · ut eũ et patres seuerũ consulẽ ·
et plebs satis comẽ crediderint · et aduersus tribunos auctoritatẽ plura · quam certamẽne
tenuit · Quinq · consulatus eodẽ tenore gesti · uitaq · omnis consulariter acta · ueren
dũ poeneipsũ magis quã honorabilẽ faciebant · Et tribunorũ militariũ nõ lamen
tatio his consulibus fuit · Consules creant · m · fabiũ uibulanũ postumiũ · ebuciũ corni
cinẽ · Fabius et butius consules quo maiori gloriæ rerũ domi forisq · gestarũ suc
cedere se cernebant · maxime autẽ memorabilẽ annũ apud finitimos · socios · hos
tes q · eẽ qd ardeatibus in re pcipiti tanta foret cura subuentũ · eo inpensius ut dele
rent prorsus exanimis hominũ infamiã iudicii · sc · fecerunt · ut qm̃ ciuitas ardeatiũ
intestino tumultu redacta adpaucos eẽt · colonos eo presidii causa aduersus uolscos
scriberentur · Hocpalã relatũ intabulas · ut plebẽ tribunosq · falleret iudicii rescin
dendi consiliũ inritũ · Consenserant autẽ ut multo maiore parte rutulorũ colonorũ
quã romanorũ scripta · nec ager ullus diuideretur · nisi is qui interceptus iudicio infa
mis erat · neculli prius romano ibi quã omnibus rutulis diuisus eẽt · gleba ulla agri
adsignaretur · Si ager ad ardeates reditt · Triũuiri adcoloniã ardeã deducendã

creati. agrippa menenius. t. duilius. siculus. m. ebutius. helua. qui preter minime popu
lare ministeriū agro assignando sociisquē. p. r. suū iudicasset. cū plebē offendissent.
nec primoribus; quidē patrū satis accepti. quod nihil grāe cuiusquā dederant. ue exationes
ad populū iā die dicta a tribunis coloni asscripti remanendo in colonia. quā testō in
tegritatis iusticiæ q. habebant uti auere. pax domi foris q. fuit. et hoc et insequente
anno. c. furio pacilio. et. m. papirio crasso consulib; ludi. ab xuiris p secessionē plebis. a pa
tribus; ex. s. c. uoti eo anno facti sunt. Causa seditionū nequiquā a poetilio. quæsita. qui
tr pl uterū ea ipsa denunciando factus. neq. ut de agris diuidendis plebi referrent con
sules ad senatū quincere potuit. et cū magno certamine obtinuisset. ut consulerentur
patres. consulū an tribunorū placeret comitia haberi. conss creari iussi sunt. Iudibrioq.
erant minæ tribuni denunciantis sē dilectū impediturū. cū quietis finitimis neq. bel
lo neq. belli apparatu opus eēt. Sequitur hanc trinquillitatē rerū annus. pculo gega
nio macerino. l. menenio lanato consulib;. multiplici clade ac periculo insignis. se
ditionib;. fame. regnoppe p largitionis dulcedinē in ceruices accepto. Unū affuit
bellū externū. Quod si aggrauatæ resedissent. uix ope deorū omniū resistu potuisset.
Coepere á fame mala. seu aduersus annus frugib; fuit. seu dulcedine contionū et ur
bis deserto agrorū cultu. nā utrūq. traditur. et patres plebē desidē. et tribuni plebis nunc
fraudē nunc neglegentiā consulū accusabant. Postremo ppulere plebē. haud auersan
te senatu. ut. l. minucius p fectus annonæ crearetur. felicior in eo magistratu ad custo
diā libertatis futurus. quā ad curationē ministerii sui. quā quā postremo annonæ q̄q. le
uatæ haud immeritā gratiā et ḡtam tulit. Qui cū multis circa finitimos populos lega
tionib; terra mari q. missis. nisi qd ex etruria haud tra multū frumenti aduectū est.
ut ullū momentū annonæ fecisset. reuolutus ad dispensationē inopiæ p ficere cogen
do frumentū uendere. qd usu menstruo supēet. fraudando q. partē diurni cibi. seruicia
criminando inde et obiciendo iræ populi frumentarios acerba inquisitione aperiret magis
quā leuaret inopiā. multi ex plebe spe amissa potius quā ut eruciarentur trahendo ani
mā. captis obuoluti sē in puteos pcipitauerunt. Tū in sp. melius ex equestri ordine ut
illis temporib; p diues. rē utilē pessimo exemplo. peiore ciuilio est aggressus. Frumto
nāq. ex etruria priuata pecunia p hospitū. clientiū q. ministeria coempto. quæ credo
ipsa res ad leuandā publica curā annonā. impedimento fuerat. Largitionē frumē
ti facere instituit. plebē q. hac munere delenitā quacūq. incederet conspectus ela
tus q. supra modū hominis priuati secū trahere. haud dubiū consulatū fauore ac
spe despondentē. Ipse ut est humanus animus insaciabilis eo qd fortuna spondet.
ad altiora et non concessa tendere. et quo consulatus q̄q. eripiendus inuitis
patrib; eēt. de regno agitare. id anū dignū tanto appetitu consilio rū et cer

tamin q̄ ingens exsu dand ēēt premiū fore · Iam comitia consularia instabant · quæ
res eū needū compositis maturisue satis consiliis oppressit · Consul sextū creatus · T · quin
tius capitolinus minime oportunus uir nouantі rēi · collega additur ei agrippa me
nenius cui lanato erat cognom̄ · et · L · minucius p̄fectus annonæ · seu refectus · seu q̄d id
res posceret · in incertū creatus · Nihil enī constat · nisi in libros linteos utroq; anno relatū
inter magistratus p̄fecti nomen · Hic minutius eandē reip · curationē agens quā
melius priuatі agenda susceperat · cū utraq; domo genus idē hominū uersaretur
rē compta ad senatū refert · tela in domū melii conferri · eūq; contiones domi habere ·
ac non dubia regni consilia eē · tēpus agendæ rei nondū fore · cętera iā conuenisse · et
tribunos metreēle emptos ad p dendā libertatē · et partita ducibus multitudinis mi
nisteria eē · senuisse pene quātutū fuerit ne cuius incerti uaniq; auctor eēt ea deferre ·
Quæ post quā sunt audita · et undiq; primores patrū et priores anni consules increparent ·
q̄d eas largitiones coetusq; plebis in priuata domo passi essent fieri · et nouos consules ·
q̄d expectassent donec ap̄ferto annonæ tanta res ad senatū deferretur · quæ consulem
non auctorē solū desideraret · sed etiā uindicē · Tū quintius consules in mento incre
pant qui contrarii legibus de puocatione ad dissoluendū imperiū latis · nequaquā
tantū uimū in magistratu adeā rē patrocinate uindicandā quantū animi haberent · opus
eē non forti solū uiro sed etiā libero exsoluto q · legū uinclis · Itaq · sē dictatorē · L · quin
tiū dicturū ibi animū parē tantæ potestati eē · Ad probantibus cunctis · primo quinti
us abnuere et quid sibi uellent rogitare · quis e tate exacta tantæ dimicationi ob
icerent · Deinde cū undiq · plus in illo senili animo non consilii modo sed etiā uirtutis
eē quā in omnibus alius dicerent · laudibusq; haud inmeritis onerarent · et consul ni
hil remitteret · p̄catus tandē deos immortales cincinnatus ne senectus sua intam
trepidis rebus · dāno rebus dedecorique reip · eēt · dictator a consule dicitur · Ipse de
inde · c · seruilium ahalā magistrū equitū dicit · Postero die dispositis presidus cum
in forū descendisset · conuersaq; in eū plebs nouitate rei ac miraculo eēt · et melia
ni atq; ipse dux eorū in sē intentā uī tanti imperii cernerent · expertes consiliorū
regni · qui tumultus q̄d bellū repens · aut dictatoriā maiestatē · aut quinctiū post
octogesimū annū rectorē reip · quæsisset rogitarent · missus ab dictatore
seruilius magister equitū ad melium · uocat te inquit dictator · Cū pauidus ille
q̄d uellet quæreret · seruilius q · causā dicendā eē p̄poneret · crimenq; a minu
tio delatū ad senatū diluendū · tunc melius recipere sē in cateruā suorū et
primū circū spectans se circumuersari · postremo cū apparitor uissu magistri equi
tū duceret · ereptus a circū stantibus fugiensq; fidē plebis romanæ implorare ·
et opprimi se consensu patrū dicere · · · q̄d plebi benigne fecisset · orare ut

Iste meli[us] cū pa
rare regnare a
minutio p̄dic[tus]
obtrunc[atus] /

opē sibi ultimo in discrimine ferrent· ne ue ante oculos suos trucidari sinerent· Hæc
eū uociferantē adsecutus a hala seruilius obtruncat· respersusq· cruore obtruncati
stipatus caterua patriciorū iuuenū dictatori renuntiat· uocatū ad eū melium
repulso apparitore concitantē multitudinē poenā meritā habere· Tū dictator mac
te uirtute inquit seruili esto liberata rep̄· Tumultuantē deinde multitudinē 15
motā incerta existimatione facti· ad contionē uocari iussit· et meliū iure cæsū
pnunciauit· etiā si regni crimine insons fuerit· qui uocatus a magistro equitū
ad dictatorē non uenisset· sé ad causā cognoscendā consedisse· qua cognita
habiturū fuisse meliū similē causæ fortunā· uim parantē· né iudicio sé committe
ret· uicoercitū ēē· nec cū eo tamquā cū ciue agendū ēē· qui natus in libero populo in
ter iura leges· q· ex qua urbe reges exactos sciret· eodē q· anno sororis filios regis· et liberos
consulis liberatoris patriæ propt̄ pactionē indicatā recipiendorū in urbē regū á pa
tre securi ēē pcussos· ex qua collatinū tarquiniū consulē nominis odio abdicare sé
magistratu atq· exulare iussū· in qua dé· sp̄· cassio post aliquot annos ppter consilia
inita dé regno suppliciū sumptū· in qua nup xuiros· bonis· exilio· capite multatos ob
supbiā regiā· s· urbe in ea sp̄· melius spē regni conceperit· et quis homo· quāquā nullā nobilita
tē· nullos honores· nulla merita· cuiquā ad dominationē pandere uiā· sed tam̄ clau
dios· cassios· consulatib; xuiratib; suis maiorū q· honorib;· splendore familiarū sustu
lisse animos· quo nefas fuerit· spuriū meliū· cui tribunatus plebis magis optandus quā
sperandus fuerit· frumentariū diuitē· bilibræ farris sperasse libertatē sé ciuiū suorū
emisse· cibo q· obiciendo ratū uictorē finitimorū om̄iū populū in seruitutē plici posse·
ut quē senatorē concoquere ciuitas uix posset· regē ferret· romuli conditoris ab diis
orti· recepti ad deos· insignia atq· imperiū habentē· non p scelere id magis quā p mon
stro habendū· nec satis ēē sanguine eius piatū· nisi tecta parietesq· intra quæ tantū
amentiæ conceptū eēt· dissiparentur· bona q· contracta p̄ciis regni mercandi publi
carentur· iubere itaq· questores uendere ea bona· atq· in publicū redigere· Domū de
inde ut monimento area eēt· oppressæ nefariæ spei dirui extemplo iussit· Id æqui
meliū appellatū ē· L· minucius boue aurato extra portā trigeminā est donatus· né
plebe quidē inuita· quia frumentū melianū assib; in medios estimatū plebi diuisit·
Hunc minuciū apud quosdā auctores transisse á patrib; ad plebē· undecimū q· tri
bunū plebis cooptatū· seditionē motā ex meliana cede sedasse inuenio· Ceterū
uix credibile est numerū tribunorū patres augeri passos· id q· potissimū exemplū
á patricio homine introductū· nec deinde id plebi concessū semel optinuisse· aut
certe temptasse· sed ante om̄a refellit falsū imaginis titulū paucis ante annis
lege cautū· né tribunis collegā cooptare liceret; q̄· cæcilius· q̄· iunius· sextus ti

tinius soli ex collegio tribunorū neq· tulerant de honoribus minucii legē· et criminari
nc̄ minuciū nc̄ seruiliū apud plebē· queri quæ indignā necē melii non destiterant· P
uicerant igitur ut tribunorū militū potius quā consulū comicia haberentur· Haud du
bii quin sex locis tot enī iā creari liceat· et plebei aliqui ꝓfitendo se ultores fore meliane
cedis crearentur· Plebs quāquā agitata multis eo anno et uariis motibus erat nec plu
res quā tres tribunos consulari potestate creauit· et in his· l· quinctiū cincinnati filiū ex
cuius dictaturæ inuidia tumultus querebatur· ꝑlatus suffragiis quinctio mamercus
emilius· uir sūmæ dignitatis· l· uiliū testiū creant· In horū magistratu fidenæ colonia
romana ad lartē tolūniū ueientiū regē ac ueientes defecere· Maius additū defectioni
scelus· g· fulciniū· cloeriū tullū· sp̄· antiū· l· rosciū· legatos romanos causā noui consi
lii querentes iussu tolūnii interfecerunt; leuant quidā regis facinus in tesserarū ꝓspe
ro iactu uocē eius ambiguā· ut occidi iussisse uideretur a fidenatibus exceptā causam
mortis legatis fuisse· rē incredibilē· interuentu fidenatiū nouorū sociorū consulen
tiū decede ruptura ius gentiū· non auersū ab intentione clusū animo· nec deinde
in errorē uersū facinus; ꝓpius· fidē obstringi fidenatiū populū ne respicere spē
ullā ab romanis posset· conscientia tanti sceleris uoluisse· Legatorū qui fidenis cęsi erant
statuæ publicæ in rostris positæ sunt· Cū ueientib; fidenatib; q· preterquā finitumis
populis· ab causa etiā tā nefanda bellū exorsis· atrox dimicatio instabat· Itaq·
ad curā summæ rerū quieta plebe tribunis eius· nihil controuersiæ fuit quin
consules crearentur· m· geganius macerinus terciū· et lucius sergius fidenas·
a bello credo qd̄ deinde gessit appellatū· Hic enī primus cis aniene cū rege
ueientiū secundo proelio conflixit· nec incruentā uictoriā retulit· Maior
itaq· ex ciuibus amissis dolor· quā lætitia fusis hostibus fuit· et senatus ut
intrepidis rebus dictatorē dici mamercū emiliū iussit· Is magistrū equitū
ex collegio prioris anni quo simul tribuni militū consulari potestate fue
rant· l· quinctiū cincinnatū dignū parente iuuenē dixit· Ad dilectū ac̄
sulibus habitū· centuriones ueteres belli periti adiecti· et numerus amis
sorū ꝓxima pugna expletus· legatos· quintū capitolinū· et· m̄· fabiū uibu
lanū· sequi sē dictator iussit· Cū potestas maior· tū uir quoq· potestati par;
Hostes ex agro romano trans aniene submouere· collesq· int̄ fidenas atq· aniene
ceperunt referentes castra· nec ante in cāpos digressi sunt quā legiones auxilio
faliscorū uenerunt· Tū demū castra etruscorū ꝓmoenibus fidenarū posita· et
dictator romanus haud ꝓcul inde ad confluentes consedit in utriusq· ripis am
nis· qua sequi munimēto poterat uallo int̄posito· postero die in aciē eduxit· Int̄
hostes uariæ fuere sententiæ· faliscus ꝓcul ab domo militiā ægre patiens· satisq·

populus

fidens sibi. poscere pugnā. ueientes fidenates q. plusspei in trahendo bello ee. Tolumnius rex ueientū.
quam quā suorū magis consilia placebant. ne longinquā militiā non paterentur falisci. aduersus eius.
postero die se pugnaturū edicit. Dictatori ac romanis qd detractasset pugnā hostis. animi
accessere. postero q. die iā militib; castra urbē q. se oppugnaturos frementib; ni copia pug
nae fiat. utrimq. acies inter bina castra in mediū campi pcedunt. Ueiens multitudine abun
dans. quoddam / qui inter dimicationē castra romana aggrederentur. post montes circūmisit. triū
populorū exercitus tra stetit instructus. ut dextrū cornu ueientes. sinistrū falisci tenerent.
medii fidenates essent. Dictator dextro cornu aduersus faliscos. sinistro contra ueientē captio
linus quintius intulit signa. ante mediā aciē cū equitatu magister equitū pcessit. Pa
rūper silentiū et quies fuit. nec etrusci nisi cogerentur pugnā inituri. et dictatore arcē
romanā respectante. ut ex auguriis; simul auespitio amissae essent. ex composito tollere
tur signū. Qd simul ubi conspexit. primos equites clamore sublato. in hostē emisit. Se
cuta pedituū acies ingenti uu conflixit. Nulla parte legiones etruscae sustinuere impetū
romanorū. C ques maxime resistebat. equitū q. longe fortissimus ipse rex ab oīi parte
effuse sequentib; ob equitans romanis. trahebat certamē. Erat tū inter equites tribunus
militū. a. cornelius cossus. eximia pulchritudine corporis. animo ac uiribus; par. memor q.
generis qd amplissimū acceptū maius auctius q. reliquit posteris. Is cū ad impetū to
lumnii regis ueientium quacū q. se intendisset. trepidantis romanas uidet acies. insignē q. eū regio turmas
habitu uoltuq. tota acie cognosset. hicine e. inquit ruptor foederis humanq. uio
lator q. gentiū iuris. Iam ego hanc mactatā uictimā si modo sci quicquā in tris
te dii uolunt. legatorū manib; dabo. Calcaribus subditis. in festa cuspide in unū fer
tur hostē. Quē cū ictū equo deiecisset. confesti et ipse hasta innixus se in pedes ex
cepit. Assurgentē ibi regē umbone resupinat. repetitū q. sepius cuspide adter
rā affixit. Tū exanguem detracta spolia capitq. abscisū. uictor spiculo gerens. ter
rore caesi regis hostes fundit. Ita equitū qq. fusa acies. quae una fecerat ancepscertā
men. Dictator legionib; fugatis instat. et ad castra compulsos cedit. Fidenatium plurimi locorū notitia effugere in montes. Cossus rursus rursus
berim cū equitatu transuectus ex agro ueientano ingentē detulit praedā aduersus
romana pugnatū est. aduersus partē copiarū ab tolumnio ut antedictū e. ad
castra missā. m. fabius uibulanus corona primū uallū defendit. Intentos dein
de hostes in uallū egressus dextra principali cū triariis repente inuadit. Quo
pauore iniecto. caedes minor quia pauciores erant. fuga non minus trepida quā
in acie fuit. Omnib; locis re bene gesta. s. e. iussuq. populi triumphans urbem
rediit. Longe maximū triumphi spectaculū fuit. Cossi spolia opima regis
interfecti gerens. in eū milites carmina incondita. aequantes eū romulo ca

nere · spolia in xde Iouis feretrij ppe romuli spolia quæ prima opima appellata
sola ea tempestate erant · cū dedicatione dono fixerit · auerit q· in sé á curru dictato
ris ciuiū ora · et celebritate eius diei fructū ppe solus tulerat · Dictator coronā au
reā · libram pondo ex publica pecunia populi iussu in capitolio Iouī donū posuit ·
Omīs ante me auctores secutus · á · cornelium cossum trimit scda spolia opima Iouis
feretrij templo intulisse exposui · Cæterū pter quā qđ ea rite opima spolia ha
bentur · quæ duæ duci detraxit · nec ducē nouimus nisi cuius auspicio bellū
gerit · Tullus ipse spolus inscriptus · illos me q· arguit · cons ea cossum cos epis
se · Hoc ego cū augustū cesarē templorū omniū conditorē aut restitutorē in
gressū edē feretrij Iouis · quā uetustate dilapsā refecit · sé ipsū in thorace lin
teo scriptū legisse audisse · ppe sacrilegij ratus suū cossum spoliorū suorū cesarē ip
sius templi auctorē subtrahere testē · qui si ea in re sit error · qđ tā uetereś an
nales qđq· magistratuū libri quos linteos in ede depositos moneta macer li
cinius citat · idem dē auctores septimo post demū anno cū · t · quintio poe
no · a · cornelium cossum consulē habeant · existimatio cōmunis omnibus est ·
Nā etiā illud accedit · ne tā clara pugna in eū annū transferri posset · qđ in
belle triennū ferme pestilentia inopiaq· frugū cirta · quo · m · cornelius consul
fuit · adeo ut quidā annales uelut funesti nihil pter nomina consulum
suggerant · Tertius ab consulatu cossi annus · tribunū eū militū consula
ri potestate habet · eo dē anno magistrū equitū · quo in imperio altera in
signē edidit pugnā equestrē · Ex libera coniectura · sedut ego arbitror ua
na uersare in omīs opinionē licet · cū auctor pugnæ recentibus spolus in sa
cra sede positis iouē ppe ipsū cui uota erant romulū q· intuens · haud sper
nendos falsi tituli testes · a · cornelium cossum consulē scripserit · m · cornelio ma
luginense · l · papirio crasso · consulibus · exercitus in agrū ueientē ac falisci
ducti · predæ abactæ hominū pecorūq· hostis in agris nusquā inuentus · neq·
pugnandi copia facta · Urbes tam non oppugnatæ quia pestilentia populū
inuasit · et seditiones domi quæsitę sunt · nec motæ tam · ab · sp · melio trpt
qui fauore nominis moturū se aliq̄d ratur · et minucio diē dixerat · et roga
tionē de publicandis bonis seruilu ab hale tulerat · falsis criminibus ami
nucio circūuentū meliū arguens · seruilio cedē ciuis in dānati obiciens ·
quæ uana ora ad populū ipso auctore fuere · Ceterū magis uis morbi in
grauascens curæ erat · terrores q· ac ꝓdigia maxime qđ crebris motibus
terræ ruere in agris nuntiabantur tecta · Obsecracio ita q· a populo duū
uiris peuntibus · facta pestilentior inde annus · c · ulio iterū · et · l · uer

Ex tyrrum liuium
templis augusti fuisse.

Liuius usus.

ginio· consulibus· tantū metū uastitatis in urbe agrisq· fecit· ut non modo pre
dandi causa quisquā ex agro romano non exiret· belliue inferendi memoria pa
tribus aut plebi eēt· sed ultro fidenates qui sē primo aut oppido aut montib;
aut muris tenuerant· populabundi descenderent in agrū romanū· deinde
ueientiū exercitu accito· nā falisci ꝑpelli ad instaurandū bellū neq· clade ro
manorū neq· sociorū ꝑcibus potuere· Duo populi transire anienē· atq· haud
ꝓcul collina porta signa habuere· Tripidatū itaq· non in agris magis quā in
urbe ÷· Iulius consul in aggere murisq· explicat copias· a uerginio senatus in
æde quirini consulitur· Dictatorē dici· a· seruiliū placet· cuiq· prisco alii· alii
structo fuisse cognomen tradunt· Uerginius dū collegā consuleret moratus·
ꝑmittente eo nocte dictatorē dixit· Is sibi magistrū equitū postumiū ebutiū
heluiū dicit· Dictator om̄s luce prima extra portā collinā ad ēē iubet· qui
buscūq· uires suppetebant ad arma ferenda· presto fuere· signa ex ærario ꝓpta
feruntur ad dictatorē· Quæ cū agerentur· hostes in loca altiora concessere· Eo di
ctator agmine infesto subit· nec ꝓcul momento signis collatis fudit etruscas
legiones· cōpulit inde in urbē fidenas· ualloq· circū dedit· sed neq· scalis capi pote
rat urbs alta et munita· neq· in obsidione uis ulla erat· quia frum̄tū n̄ necessitati
modo satis· sed copiæ quoq· abundæ ex aniene conuectū sufficiebat· Ita expugnandi
pariter cogendi q· ad deditionē spē amissa dictator· in locis ꝓpter ꝓpinquitatē no
tis ab aduersa parte urbis maxime neglecta quia suapte natura tutissima erat· agere
in arcē cuniculū instituit· Ipse diuersissimis locis subeundo ad moenia· quadrifariā
diuiso exercitu· qui alii aliis succederent ad pugnā continenti die ac nocte proelio absen
su operis hostes auertebat· donec ꝑfosso á castris monte erecta in arcē uia est· Intentisq·
ætruscis ad uanas acerto periculo minas· clamor supra caput hostilis captā urbē osten
dit· Eo anno· c̄· furius· p̄· acilius· et· m̄· geganius macerinus censores uillā publicā in
campo marcio ꝓbauerunt· ibiq· primū census populi est actus· Eosdem cons̄s in sequenti
anno refectos· iuliū terciū· uerginiū iterū apud macrū liciniū in uenio· Ualerius an
tias et· q̄· tubero· m̄· malliū· et q̄· sulpiciū cons̄s in eū annū edunt· Cæterū in tā discre
panti editione et tubero et macer libros linteos auctores ꝓfitentur· neuter tribu
nos militū eo anno fuisse traditū á scriptorib; antiquis dissimulat· Licinio libros
haud dubie sequi linteos placet· et tubero incertus ueri est· Sed int̄ cætera uetustate
incompta· hoc q̄q· in incerto positū· Trepidatū in ætruria est· post fidenas captas
non ueientib; solū exterritis metu similis excidii· sed etiā faliscis memoria initi pri
mo cū his belli· quāquā rebellantib; non affuerant· Igitur cū duæ ciuitates lega
tis circa xii· populos missis impetrassent· ut ad uoltumnæ fanū indiceretur om̄i

etruriæ conciliū. uelut magno inde tumultu imminente. senatus mamercū emiliū dic
tatorē iterū diciuissit. Abeo aurelius postumius tubero. magister equitū ÷ dictus.
Bellūq. tanto maiore quā proximo conatu apparatū est. quanto plus erat ab om
ni etruria periculi quā de duobus populis fuerat. Ea res aliquanto exspectatio
ne omniū tranquillior fuit. Itaq. cū renunciatū a mercatoribus eēt negata
ueientibus auxilia. iussosq. suo consilio bellū initū suis uiribus exequi. nec ad
uersarū rerū quærere socios cū quibus spē integrā cōmunicati non sint. tū dicta
tor nene qui quā creatus eēt materia quærendæ bello gloriæ adempta. in pace
aliquid operis edere qđ monumētū eēt dictaturæ cupiens. censurā minuere pa
rat. seu nimiā potestatē ratus. seu nontā magnitudine honoris. quā diuturni
tate offensus. Contione itaq. aduocata rē p̄. foris gerendā ait. tutaq. omnia pres
tanda deos immortales suscepisse. sē qđ intra muros agendū eēt libertati
pr̄. consulturū. maximā autē eius custodiā eē. si magna imperia diuturna n̄
essent. et tēporibus modus imponeretur quibus uiris imponi non eēt.
alios magistratus annuos eē. quinquennalē censurā grauē eē. Isdē ꝑ tot annos
magna parte uitæ obnoxios uiuere. sē legē laturū ne plus quā annua ac sem̄
stris censura eēt. Consensu ingenti populi legē postero die ꝑtulit. et ut re ipsa
inquit sciatis quirites quā mihi diuturna non placeant imperia. dictatura me
abdico. deposito suo magistratu. modo aliorū. magistratui imposito fine alte
ri. cū gratulatione ac fauore ingenti populi domū ÷ reductus. Censores egre
passi. mamercū. qđ magistratū. pr̄. minuisset. tribus mouerunt. octiplica
toq. censu ærariū fecerunt. Quā rē ipsū ingenti animo tulisse ferunt. causā
potius ignominiæ intuentē. quā ignominiā. Contra primores patrū quā quā
deminutū censuræ ius noluissent. exemplo acerbitatis censoriæ offensos.
quippe cū sē quisq. diutius ac sepius subiectū censoribus fore cerneret quā cen
surā gesturū. populi certe tanta indignatio coorta dicitur. ut uis a censoribus
nullius auctoritate p̄ter quā ipsius mamerci deterreri quiuerit. Tribuni
plebi assiduis contionibus ꝓhibendo consularia comicia cū res prope ad inter
regnū ꝑducta eēt. euicere tandē ut tribuni militū consulari potestate cre
arentur. Uictoriæ p̄miū. qđ petebatur ut plebeius crearetur. nullus fuit.
Om̄s patricii creati sunt. m. fabius iubulanus. m. folius. l. sergius fidenas;
pestilentia eo anno aliarū rerū ociū p̄buit. ædes apolloni ꝓualitudine
populi uota ÷. multa duūuiri ex libris placandæ deū iræ auertendæq.
a populo pestis causa fecere. Magna tam̄ clades in urbe agrisq. promiscue homi
nū pecorūq. ꝑnicie accepta. famem cultoribus agrorū timentes. in etruriā pōti

nūq. agrū. & cumas. postremo in siciliā q̊q. frumēti causa misére. c̄sulariū comitiorū
nulla m̄tio habita ÷. tribuni milit̄ consulari potestate om̄s patricii creati sunt. l.
pinarius mamercus. l. fuluius medullinus. sp̄. postumilus albus. Eo anno uis mor
bi leuata. neq. a penuria frumēti q̄a ante p̄uisū erat periculū erat. Consilia ad bella m̊
uenda. in uolscorū eq̊rūq. conciliis. et in etruria ad fanū uoltūnę agitata. Ibi plate in
annū res. decretoq. cautū neqd̄ ante c̄ciliū fieret. nequiquā ueiente populo querente ean
dē qua fidenæ deletæ sint. inminere ueiis fortunā. Interī romæ principes plebis iā diu ne
quiquā imminentes spei maioris honoris. dū foris otiū eēt coetus indicere. in domos tribu
norū plebi. ibi secreta consilia agitare. queri sé a plebe adeo spretos. ut cū p̄tot annos tri
buni mil̄ c̄sulari potestate creentur. nulli ūquā plebeio ad eū honorē aditus fuerit. mul
tū p̄uidisse suos maiores. qui cauerint ne cui patricio plebei magistratus paterent. haud
patricios habendos fuisse tribunos plebei. adeo sé suis etiā sordere. nec ad plebē minusquā
a patribus contēpni. Alii purgare plebē. culpā in patres uertere. eorū ābitione artibusq.
fieri. ut obseptū plebi sit ad honorē iter. Si plebi respirare ab eorū mixtis p̄cibus mi
nisq. liceat. memorē eā suorū inituram suffragia eē. et parto auxilio imperiū q̊q. adsciturā.
placet tollendæ ābitionis causa tribunos legē p̄mulgare. ne cui albū uestim̄tū addere
peticionis liceret causa. Parua n̄c res et uix serio agenda uideri possit. quæ tc̄ ingenti
certamine patres ac plebē accendit. Uicere tam̄ tribuni ut legē p̄ferrent. apparebatq.
irritatis animis plebē ad suos studia inclinaturā. quæ ne libera essent sic factū est. Ut c̄su
laria comicia haberentur tumultus causa fuit. quē ab equis et uolscis latini atq. hernici nun
tiarant. t̄. quintius. l. filius cincinnatus. eidē et poeno cognom̄ additur ÷ et gneus uilius
m̄to c̄sules facti nec ultra terror belli est dilatus. lege sacrataq. uæ maxima apud eos uis cogen
dæ militiæ erat dilectu habito. utrīq. ualidi exercitus p̄fecti in algidū c̄uenere. Ibiq. se
orsū equi seorsū uolsci castra cōmuniuere. intentiorq. quā ūquā ante muniendi exer
cendiq. militē cura ducibus erat. Eo plus nunti terroris romā attulere. Senatui dic
tatorē dici placuit. quia & si sepe uicti populi maiore tam̄ conatu quā alias ūquā rebella
rent. & aliquantū romanę iuuentutis morbo absūptū erat. Ante om̄a prauitas c̄sulū discor
diaq. inter ipsos & certamina in c̄siliis ōnibus t̄rebant. Sunt qui male pugnatū ab his c̄sulibus
in algido auctores sint. eāq. causā dictatoris creandi fuisse. Illud satis c̄stat ad alia discordes.
in uno aduersus patrū uoluntatē c̄sensisse ne dicerent dictatorē. donec cū alia aliis t̄rebilio
ra adferrentur. nec in auctoritate senatus c̄sules essent. Quintus seruilius priscus sūmis honori
bus egregie usus. uos inquit tribuni plebq̄ m̄ ad extrema uentū ÷ senatus appellat. ut in tanto
discrimine reip̄. dictatorē dicere consules p̄ura potestate cogatis. Qua uoce audita tribu
ni occasionē oblatā rati augendæ potestatis secedunt. proq. collegio pronuntiant pla
cere. c̄sules senatui dicto audientes esse. si aduersus c̄sensū amplissimi ordinis ultra

tendant. in uincula seduci eos iussuros. Conss̄ ab tribunis quā ab senatu uinci maluerunt.
ꝓditū á patrib; summi imperii ius. datū q. sub iugū tribuniciæ potestati consulatū me
morantes. si quidē cogi aliquid ꝓ potestate ab tribuno conss̄. et quo quid ulterius
priuato timendū foret. in uincula etiā duci possent. Sors ut dictatorē diceret. nā
ne id quidē int̄ collegas conuenerat. t̄. quintio euenit. Is. ā. postumiū tubertū socerū
suū seuerissimi imperii uirū. dictatorē dixit. ab eo. L. iulius magister equitū est dic
tus. Simul edicitur et iusticiū. neq. aliud tota urbe agi. quā bellū apparari. Cog
nitio uacantiū militiæ munere post bellū differtur. Ita dubii q̊q. inclinant ad nomi
na danda. et hernicis latinisq. milites imperati. utrimq. enixe oboeditū dictatori ē.
Hæc om̄a celeritate ingenti acta. relicto q. cn̄. iulio consule ad p̄sidiū urbis. et. L. iulio ma
gistro equitū. ad subita belli ministeria. ne qua res qua eguissent in castris moraretur.
Dictator p̄eunte. ā. cornelio pontifice maximo ludos magnos tumultus causa uouit.
profectusq. ab urbe. diuiso cū quintio consule exercitu. ad hostes ꝑuenit. Sicut bina cas
tra hostiū paruo inter se spacio distantia uiderant. ipsi q̊q. mille ferme passus ab hoste.
dictator tusculo. consul lanuio ꝓpiorē locū castris cęperunt. ita quattuor exercitus
totidē munimenta. planiciē in medio. non paruis modo excursionib; ad p̄lia. sed uel
ad explicandas utrimq. acies satis patentē habebant. Nec ex quo castris castra colla
ta sunt. cessatū á leuib; p̄liis est. facile paciente dictatore. conferendo uires. spē uni
uersæ uictoriæ temptato paulatim euentu certaminū suos p̄cipere. Itaq. hostes nulla
in p̄lio iusto relicta spe. noctu adorti castra consulis. rē in causā ancipitis euentus com
mittunt. Clamor subito ortus. non consulis m̊do uigiles. exercitū deinde omnem.
sed dictatorē q̊q. ex somno exciuit. Ubi p̄senti ope res egebant. consul nec animo
defecit. nec consilio. pars militū portarū stationes firmat. pars corona uallū cingunt.
In alteris apud dictatorē castris. quominus tumultus est. eo plus animaduertitur.
quid opus facto sit. Missū extemplo ad castra subsidiū. Cui sp̄. postumius albus
legatus p̄ficitur. ipse parte copiarū paruo circuitu locū maxime secretū ab tumul
tu petit. unde ex nec opinato aduersū hostē inuadat. Quintū sulpiciū legatū pre
ficit castris. m̄. fabio legato assignat equites. nec ante lucē mouere iubet manum
int̄ nocturnos tumultus moderatu difficilē. Om̄a quæ uel alius imperator pru
dens et impiger in tali ré p̄ciperet. ageret q. p̄cipit ordine atq. agit. Illud eximi
um consilii animi q. specimen. et neutiquā uulgatæ laudis. qd̄ ultro ad oppugnan
da castra hostiū unde maiore agmine ꝓfectus exploratū fuerat. m̄. geganium
cū cohortib; delectis misit. qui postquā intentos homines in euentū periculi
alieni ꝓ se incautos neglectis uigiliis stationib; q. est adortus. prius pene coe
pit castra. quā oppugnari hostes satis scirent. Inde fumo ut conuenerat datum

signū ubi conspectū ab dictatore est. exclamat capta hostiū castra. nunciari q. passim iu
ber. Etiā lucescebat. oīa q. sub oculis erant. et fabius cū equitatu impetū dederat. et con
sul eruptionē é castris in trepidos iam hostes fecerat. dictator aut parte altera subsidia
et secundam aciē adortus. circūa gentes ad dissonos clamores ac subitos tumultus hos
ti undiq. obiecerat. uictorē peditē equitē q. Circūuenta igitur iā in medio ad unum
oīs poenas rebellionis dedissent. ni uetitus metuius ex uolscis nobilior uir factis
quā genere iā orbē uoluentes suos incepans clara uoce. hic pbituri in quit uos te
lis hostiū estis indefensi multi. quid igitur arma habetis. aut quid ultro bellum
intulistis. in ocio tumultuosi. in bello segnes. quid hic stantib; spei est. an deūali
quē precturū uos rapturū q. hinc putatis. Ferro uia faciēda est. hac qua me
pgressū uidetis agite. qui uisuri domos. parentes. cūiuges. liberos. estis. ite me
cū. nī murus. nec uallū. sed armati armatis obstant. uirtute pares. necessitate quæ
ultimū ac maximū telū est superiores estis. Hæc locutū exequentē q. dicta. redin
tegrato clamore secuti dant impressionē qua postumius albus cohortes obiecerat. et
mouerunt uictorē donec dictator pedē iā referentibus suis aduenit. eoq. oīe pe
liū uersū est. unuiro messio fortuna hostiū innititur. multa utrīq. uulnera. pas
sim cedes est. lāne duces quidē romani incruenti pugnant. Unus postumius
ictus saxo pfracto capite acie excessit. n dictatorē humerus uulneratus. n fabiū
prope affixū equo femur. non brachiū abscisū consulē extā anciptī plio sū mouit.
messiū impetus pfiratos cede hostes cū globo fortissimorū uuenū extulit ad castra 29.
uolscorū. quæ n dū capta erant. eo dē oīs acies inclinatur. Consul effusos usq. ad
uallū psecutus. ipse castra uallū q. adgreditur. eo dē et dictator alia parte copias
ammouet. n segnior oppugnatio est. quā pugna fuerat. cōsulē signū quoq. intra
uallū iniecisse ferunt. quo milites acriussubirent. repetendo q. signo primā impressi
onē factā. et dictator prupto uallo iam in castra proeliū intulerat. tū abici passim ar
ma. ac dedi hostes coepti castris q. et his captis. Hostes pter senatores oīs uenundati
sunt. Predæ pars sua cognoscentib; latinis atq. hernicis reddita. partē sub hasta dic
tator uendidit. pposito q. consule castris. ipse triūphans inuectus urbē dictatura se ab
dicauit. egregiæ dictaturæ tristē memoriā faciunt. qui filiū ab ā. postumio qō occasione
bene pugnandi captus. in iussu discesserit psidio. uictorē securi percussū tradunt. Nec libet
credere. et licet in uariis opinionib; et argumento ē. qō imperia manliana n postumi
ana appellata sint. quē qui prior auctor tā egregii exēpli foret. occupaturus insignē cru
delitatis fuerit. Imperioso qq. mallio cognom indidit. postumius nulla tristi
nota est insignitus. Cū iuuis consulē apollinis absente collega sine sorte dedicauit.
Aegre id passus quintus cū dimisso exercitu in urbē rediisset. nequaquā in senatu ē. con

nō pulcra exhortationem ad exercitū, nec ad pugnam
ferro uia.
Sigū p
B. cpm
Gild Semester

Dominum q̄d

questus. Insigni magnis rebus anno additur. nihil tū ad rē romanā ꝑtinere uisū. qd̄ car
tagini enses tanti hostes futuri. tū primū ꝑ ad seditiones singulorū ad partis alterius auxiliū
in siciliciā exercitū traiecere. Agitatū in urbe ab tribunis pl̄. ut tribuni militū consu
lari potestate crearent̄. nec optineri potuit. Consu[illegible]les fuit. l. papirius crassus. l.
iulius. Eq̄rū legati foedus ab senatu cū petissent. & ꝓ foedere deditio ostentaret̄. indu
cias annorū octo impetrauerunt. Uolscorū res sup̄ acceptā in algido cladē ꝑtinaci certa
mine inter pacis belliq. auctores. iniurgia et seditiones uersa. undiq. ociū fuit ro
manis. Legē de multarū estimatione ꝑ graciā populo cū ab tribunis parari c̄
sules unius ex collegio ꝓditione excepissent. ipsi p̄ occupauerunt ferre. Consu
les. l. sergius fidenas. iterū. hostius lucretius tricipitinus. Nihil dignū dictu his c̄su
libus actū. Secuti eos c̄sules. ā. cornelius cossus. t. quintius poenus. Iterū ueientes in a
grū romanū excursiones fecerunt. Fama fuit quosdā ex fidenatiū iuuentute par
ticipes eius populationis fuisse. cognitioq. eius rei. l. sergio. et. q. seruilio. et mamer
co emilio ꝑmissa. Quidā ostiā relegati. qd̄ cur ꝑ eos dies a fidenis afuissent parū c̄
stabat. Colonorū additus numerus. agerq. his bello intemptorū assignatus. Siccita
te eo anno plurimū laboratū ÷. nec cęlestes modo defuerunt aquæ. sed terra quoq. in
genito humore egens uix ad ꝑennes suffecit amnes. Defectus alibi aquarū circa torri
dos fontes riuosq. stragē siti pecorū morientiū dedit. Scabiæ alia absūpta. uol
gatiq. c̄tactu in homines morbi. et primo in agrestes ingruerant seruiciaq. Urbs
deinde impletur. nec corpora modo affecta tabo. sed animosq̄q. multiplex religio. et
pleraq. externa inuasit. nouos ritus sacrificandi uaticinando inferentibus in do
mos. quibus questui sunt capti sup̄sticione animi. donec publicus iā pudor ad pri
mores ciuitatis ꝑuenit. cernentes in om̄ibus uicis sacellisq. peregrina atq. insolita piacu
la. pacis deū exposcendæ. Datū inde negotiū edilibus. ut animaduerterent ne qui ni
si romani diu. neu quo alio more quā patrio colerentur. Iræ aduersus ueientes in in se
quentē annū ꝑ gaiū seruiliū ahalā. l. papiriū mugilanū. c̄sules. dilatæ sunt. tunc
quoq. ne c̄festi bellū indiceretur. neue exercitus mitterentur. religio obstitit. feti
ales prius mittendos. ad res repetendas censuere. Cū ueientibus nuꝑ acie dimicatū
ad nom̄tū et fidenas fuerat. induciæq. inde n̄ pax facta. quarū et dies exierat. et
ante diē rebellauerant. Missitam̄ fetiales. nec eorū cū more patrū iurati repete
rent res. uerba sunt audita. Controuersia inde fuit utrū populi iussu indicere
tur bellū. an satis eēt. sc̄. ꝑ eruicere tribuni denuntiando inpeditu rosse dilectū.
ut quintius c̄sul de bello ad populū ferret. Om̄s centuriæ iussere. In eo quoq.
plebs superior fuit. qd̄ tenuit ne c̄sules in ꝓximū annū crearentur. Tribuni
militū c̄sulari potestate quattuor creati sunt. t. quintius poenus ex c̄sulatu.

Siccitate.

Multiplex religio

·c· furius· m· postumius· a· cornelius cossus· ex his cossus p̄ fuit urbi· tres dilectu habito
ꝓfecti sunt ueios· docum̄to q· fuere quā plurimū imperiū bello inutile esset· ten
dendo ad sua quisq· consilia· cū aliud alii uideret· aperuerunt ad occasionem locum
hosti· incertā namq· aciē· signū aliis dari· receptui aliis cani iubentib; inuasere oportune ue
ientes castra ꝓpinqua· turbatos ac terga dantes accepere· Plus itaq· ignominiæ quā cladis
est acceptū· Mesta ciuitas fuit· uinci insueta· odisse tribunos· poscere dictatorē· in eo uerti
spes ciuitatis· Et cū ibi q̊q· religio obstaret· ne n̄ posset· et nisi ab consule dici dictator· augu
res consulti eā religionē exemere· Aulus cornelius dictatorē m̄· emiliū dixit· et ipse ab
eo magister equitū est dictus· adeo simul fortuna ciuitatis uirtute uera eguit· Nihil
censoria animaduersio efficit· quominus regim̄ rerū ex notata indigne domo peteretur·
Ueientes ré scd̄a elati· missis circū ætruriæ populos legatis· iactando tres duces romanos
ab sé uno p̄lio fusos· cū tam̄ nullā publicis consiliis societatē mouissent· uoluntarios
undiq· ad spē p̄dæ asciuerunt· Uni fidenatiū populo rebellare placuit· et tamquā nisi
ab scelere bellū ordiri nefas eēt· sicut legatorū antea· ita tū nouorū colonorū cede imbutis
armis· ueientib; sé sé coniungunt· Consultare inde principes duorū populorū ueios an
fidenas sedē belli caperent· fidenæ uisæ oportuniores· itaq· traiecto tr̄beri ueientes fide
nas tulerunt bellū· Romæ t̄ror ingens erat· accito exercitu a ueis· eo q· ipso ab re male
gesta ꝑculso· castra locantur ante portā collinā· et in muris armati sunt dispositi· et
iusticiū in foro· tabernæ q· clausæ fiunt· quæ om̄a castris quā urbi similiora· Cū trepi 32
dā ciuitatē p̄conib; ꝑ uicos dimissis dictator ad c̄tionē aduocatā increpuit· q̄d animos ex
tā leuib; momentis fortunæ suspensos gererent· ut parua iactura accepta· quæ ipsa n̄ uirtu
te hostiū nec ignauia romani exercitus· sed discordia imperatorū accepta sit· ueientē hostē
sexies uictū ꝑtimescant· fidenasq· ꝓpe sępius captas quā oppugnatas· eosdē et romanos et
hostes eē· qui ꝑ tot scd̄a fuerint· eosdē animos· easdē corporis uires· eadē arma gerere· sé
q̊q· eundē dictatorē· m̄· emiliū eē· qui antea ueientiū· fidenatiū q· adiunctis faliscis· ad no
m̄tū exercitus fuderit· et magistrū equitū ā· corneliū eundem in acie fore· qui priore bello tr̄ mil lar
te tolūnio rege ueientiū in c̄spectu duorū exercituū occiso· spolia opima iouis feretrii tēplo
intulerit· Proinde memores secū triūphos· secū spolia· secū uictoriā eē· cū hostib; scelus le
gatorū c̄tra ius gentiū int̄fectorū· cædē in pace fidenatiū colonorū· inducias ruptas· septimā
infelicē defectionē· arma caperent· simul castra castris c̄iunxissent· satis c̄fidere nec scele
ratissimis hostib; diuturnū ex ignominia exercitus romani gaudiū fore· et romanū po
pulū intellecturū· quanto melius dé re· p̄· meriti sint· q̊ sé dictatorē terciū dixerint· quā eos
qui obereptū censuræ regnū labē scd̄æ dictaturæ suæ īposuerunt· Uotis deinde nuncupa
tis· ꝓfectus· cc· et x· passus citra fidenas castra locat· Dextra montib; lęua tr̄beri āne septus·
t̄· quintiū poenū legatū occupare montes iubet· occultū q· id iugū capere· q̄d ab tergo

sexies uicti ueientes.

hostib; foret. Ipse postero die cū ætrusci pleni animorū ac pristini diei meliore occasione quā pug
na in aciē ꝓcessissent. cunctatus parū ꝑ dū speculatores referrent. quintiū euasisse in iugū ꝓpin
quū arci fidenarū. signa ꝓfert. peditū q. aciē instructā pleno gradu in hostē inducit. Magis
tro equitū ꝑcepit. ne iniussu pugnā incipiat. se cū opus sit. equestri auxilio signū daturū.
tū ut memor regiæ pugnæ. memor opimi doni. romuli q. ac iouis feretrii rē gereret. legiones
impetu in genti cfligunt. Romanus odio accensus. impiū fidenatē. ꝑdonē ueientē. rupto
res induciarū. cruentos legatorū in fanda cæde. resꝑsos sanguine colonorū suorū. ꝑfidos
socios. imbelles hostes cōpellans. factis simul dictisq. odiū explet. Concusserat primo sta
tī cgressu hostē. cū repente patefactis fidenarū portis. noua erūpit acies. inaudita ante id
tēpus inusitataq. ignib; armata ingens multitudo. facib; ardentib; tota collucens. uelut
fanatico instincta cursu. in hostē ruit. forma q. insolitæ pugnæ romanos parū ꝑ exterru
it. Tū dictator magistro equitū equitib; q. tū ex montib; qui nuncio accito ꝑliū ciens
ipse in sinistrū cornu qd incendio similius quā ꝑlio ītritū cesserat. flāmis occurrit. clara q. uo
ce. fumo ne uicti inquit uelut exam̄ apiū loco uro exacti inermi cædetis hosti. non ferro ex
tinguitis ignes. n̄ faces has ipsas ꝓ se quisq. si igni non telis pugnandū ē. ereptas ultro in
feretis. agite nominis romani ac uirtutis patrū uræ q. memores. uertite incendiū hoc in hos
tiū urbē. et suis flammis delete fidenas. quas uris beneficiis placare n̄ potuistis. legatorū hoc uos
urorū colonorū q. sanguis uastati q. fines monent. Ad īperiū dictatoris mota cuncta acies. faces
partī emissæ excipiuntur. partī uieripiunt. Utraq. acies armat igni. Magister equitū et ipse
nouat pugnā equestrē. frenos ut detrahant equis īperat. et ipse princeps calcarib; subditis
effreno eq̄ in medios hostes infert. et alii cōcitati eq̄ libero cursu fer equitē in hostē. Puluis elatus
mixtusq. fumo lucē ex oculis uirorū equorūq. aufert. Eaq. militē trūerat species. nihil trūit
equos. Ruinæ igit similē stragē eques q̄cūq. ꝑuaserat dedit. Clamor deinde accidit nouus. q̄ cū
utrāq. mirabundā in se uertisset aciē. dictator exclamat quintiū legatū et suos ab tergo hostē ad
ortos. Ipse redintegrato clamore infert acrius signa. Cū duæ acies. duo diuersa ꝑlia circūuentos
ætruscos et a fronte et ab tergo urgerent. neq. in castra retro neq. in montes unde se nouus hostis
obiecerat ītē fugæ ēēt. et eq̄tē passi liberis frenis dispulissent equi. ueientiū maxima pars tybe
rī effusi petunt. Fidenatiū q̄ suꝑsunt ad urbē fidenas tendunt. Infert pauidos fuga in mediā
cædē. Obtruncant in ripis. alios in aquā cōpulsos gurgites fer. etiā peritos nandi lassitudo et uul
nera et pauor degrauant. Pauci ex multis tranant. alterū agm̄ fert ꝑ castra in urbē. Codē et ro
manos sequentes īpetus rapit. quintiū maxime et cū eo digressos de modo montib; recentissimū
ad laborē militē. quia ultimo ꝑlio aduenerat. Hi postquā mixti hostib; portā intraue
re. in muros euadunt. suisq. capti oppidi signū ex muro tollunt. Quod ubi dictator
cspexit. iā enī ipse in deserta castra hostiū penetrauerat. cupientē militē discurrere ad ꝑdā
spe iniecta maioris in urbe ꝑdæ. ad portā ducit. receptisq. intra muros. in arcē quo

euectus

ruere fugientiū turbā uidebat pgit · Nec minor cædes in urbe quā in plio fuit · donec abiectis
armis nihil pt̄ uitā petentes dictatori deduntur · Urbs castra q· diripiuntur · Postero die singulis
captiuis ab equite ad centurionē sorte ductis · et quorū eximia uirtus fuerat · binis aliis sub
corona uenundatis · exercitū uictorē opulentū q· p̄da · triūphans dictator romā reduxit · ius
so q· magistro equitū abdicare sé magistratu · ipse deinde abdicat die sexto decimo · red
dito īperio in pace · qd̄ in bello trepidisq· reb; acceperat · Classi q̄q· ad fidenas pugnatū cū ue
ientib; quidā in annales retulere · rē æque difficilē atq· incredibilē · ne nunc lato satis ad
hocāne · et tū aliquanto ut a ueterib; accepimus artiore · nisi in traiectu foret fluminis
ꝓhibendo aliquarū nauiū c̄cursū in maius ut fit celebrantes naualis uictoriæ uanū ti
tulū appetiuere · Insequens annus trib̄ militares consulari potestate habuit · ā sēpniū 35
atratinū · L· quintiū cincinnatū · L· furiū medullinū · L· oratiū barbatū · Ueientib; annorū
xx· induciæ datæ · et æquis triennii · cū pluriū annorū petissent · et ab seditionib; urbanis
ociū fuit · Annū insequentē neq· bello foris neq· domi seditione insignē · ludi bello uoti ce
lebrē et tribunorū militū apparatu et finitimorū c̄cursu fecere · Trib̄ c̄sulari potestate
erant · claudius crassus · sp̄· neuius rutilius · t̄· sergius fidenas · sextus iunius tullus · spec
taculū comitate etiā hospitū ad quā publico consensu uenerant · aduenis gratius affuit ·
Post ludos contiones seditiosæ tribunorū plebi fuer̄ · ob iurgantiū multitudinē · qd̄ ammi
ratione eorū quos odissent · stupens in æterno se ipsa teneret seruicio · et n̄ m̄do ad spē
consulatus in partē reuocandā aspirare n̄ auderet · sed né in tribunis quidē militū
creandis · quæ cōmunia essent comitia patrū ac plebis · aut sui aut suorū meminisset · de
sineret ergo mirari · cur nemo dé cōmodis plebis ageret · eo impendi laborē ac periculū ·
unde emolumentū atq· honos speretur · nihil n̄ aggressuros homines · si magna conatis mag
na p̄mia ꝓponantur · ut qd̄ enī aliquis tr̄ pl̄ ruat cæcus in certamina periculo ingenti · fruc
tu nullo · ex quib; ꝓ certo habeat patres aduersus quos tenderet bello inexpiabili sé
ꝑsecuturos · apud plebē · ꝓ qua dimicauerit · nihilo sé honoratiorē fore · neq· sperandū
neq· postulandū ēē · magnos animos magnis honorib; fieri · neminē se plebeiū c̄tēp
turū · ubi c̄tēpni desissent · experiundā rē deniq· in uno aut altero ēē · sit ne aliquis
plebeius ferendo magno honori · an portento simile miraculo q· sit · fortē ac strenuū
uirū aliquē existere ortū ex plebe · sūma ui expugnatū ēē · ut tribuni militū consu
lari potestate et ex plebe crearentur · petisse uiros domi militiæ q· spectatos primis
annis · suggillatos · repulsos · risui patrib; fuisse · desisse postremo p̄bere ad c̄tumeliā
c· s· nec se uidere · cur n̄ lex q̄q· abrogetur · qua id liceat qd̄ nūquā futurū sit · Minorē
quippe ruborē fore in iuris iniquitate · quā si ꝑ indignitatē ipsorū p̄tereantur · Huius 36
generis orationes cū assensu auditæ · incitauere quosdā ad petendū tribunatū militū ·
aliū alia dé cōmodis plebis laturū sé in magistratu ꝓfitentē · agri publici diuiden

di·coloniarū q· deducendarū ostentatæ spes· et uectigali possessorib; agrorū impostio· in stipendiū militū erogandi æris· Captatū deinde tēpus a trib militū· q̄ p discessū hominū ab urbe cū patres clandestina denunciatione reuocati ad diē certā essent· s· c· fieret absentib; tribunis plebi· ut quō uolscos in hernicorū agros p̄datū exisse fama eēt· ad rē inspiciendā tr̄ militū p̄ficiscerent· consularia q· comicia haberent· Profecti· appiū claudiū filiū xuiri p̄fectū urbis relinquunt· impigrū iuuenē· etiā inde ab cunabulis imbutū odio tribunorū plebis q· Tribunis plebi nec cū absentib; his qui· s· c· fecerant· nec cū appio transactā· q̄d ēt̄enderent fut·

Creati consſ sunt· c· sempronius atratinus· q· fabius uibulanus· Peregrina res sed memoria digna tradit eo anno facta· Vulturnū etruscorū urbē quæ nunc capuaē· ab samnitib; captā· capuam q· ab duce eorū capio· uel q̄d p̄pius ūe· á cāpestri agro appellatā· Coepere aut prius bello fatigatis etruscis in societatē urbis agrorū q· accepti· deinde festo die graui somno epulisq· in colas uetteres noui coloni nocturna cæde adorti· His reb; actis· consſ his quos diximus idib; magistratū accepere· Iam n̄ solū qui ad id missi erant· retulerant immunere uolscū bellū· sed legati q̄q· ab latinis hernicisq· nunciabant· n̄ ante ūquā uolscos nec ducib; legendis nec exercitui scribendo intentiores fuisse· Vulgo fremere aut in p̄petuū arma bellū q· obliuioni danda· iugū q· accipiendū· aut bis cū quib; de imperio certaret· nec uirtute nec patientia nec disciplina rei militaris cædendū eē· hauduana attulere· Sed nec p̄inde patresmo ti sunt· et· c· sempronius cui ea puincia sorte euenit· tam quā constantissimæ rei fortuna fretus· q̄d uictoris populi aduersus uictos duc eēt· oīa temere ac neglegenter egit· adeo· ut disciplinæ romanæ plus in uolsco exercitu quā in romano eēt· Ergo fortuna aut sæpe alias uirtutē· secuta· primo p̄lio q̄d ab sēpronio incaute insuete q· cōmissū· n̄ subsidiis firmata acie· n̄ equite apte locato c̄cursū· Clamor in diciū primū fuit· quā res inclinatura eēt· excitatior crebrior q· ab hoste sublatus· ab romanis dissonus· impar· signa uis sæpe iteratus· incerto clamore p̄didit pauorē animorū· Eo ferocior illatus hostis· urgere scutis· micare gladiis· Altera ex parte nutant circūspectantib; galeæ· et incerti trepidant applicant q· se· turbæ· signa nunc resistentia deserunt· ab antesignanis· nunc in suos manipulos recipiunt· Nondū fuga certa· nondū uictoria erat· Tegi magis romanus quā pugnare· uolscus inferre signa· urgere acie· plus cædis hostiū uidere quā fugæ· Iam omnib; locis cedit· nequiquā sēpronio consule obiurgante· atq· hortante· nihil nec imperiū nec maiestas ualebat· Data q· max terga hostib; forent· ni sextus tempanius de curio equitū labente ia re· p̄senti animo subueniſſet· Qui cū magna uoce exclamasset· ut equites qui saluā rē· p· uellent ee· ex equis desilirent· omniū turmarū equitib; uelut ad consulis imperiū motis· nisi bæc inquit armata cohors sistet impetū hostiū· actū de imperio ē· sequimini p uexillo cuspidē meā· ostendæ romanis uolsciſq· neq· equitib; uob ullos equites· nec peditib; ēe pares pedites· Cū clamore

:incedunt

c̄probata ad hortatio eēt. uadit alte cuspidē gerens quacūq: ui uiā faciunt. Eo se inferunt ob
iectis parmis ubi suorū plurimū laborē uident. Restituitur omnibus locis pugna. in quæ
eos impetus tulit. Nec dubiū erat quin sitā pauci simul obiere oīa possent. t̄ga daturi hos
tes fuerint. et cū iā parte nulla sustinerentur. dat signū uolscus imperator ut p̄arma
tos nouæ cohorti hostiū locus detur. donec impetu inlati ab suis excludantur. Qđ ubi est
factū. int̄clusi equites nec p̄rūpere eadē qua transierant posse. ibi maxime c̄fertis hostibus
qua uiā fecerant. et c̄sul legionesq. romanæ cū qđ tegum̄ modo mīs exercitus fuerat nus
quā uiderent. ne tot fortissimos uiros int̄clusos opprimeret hostis. tendunt in quēcūq.
casū. diuersi uolsci hinc c̄sulē ac legiones sustinere. altera fronte instare tēpanio atq. equi
tibus. qui cū sepe conati nequissent p̄rūpere ad suos tumulo quodā occupato in orbē sē tu
tabantur. nequaquā inulti. Nec pugnæ finis ante noctē fuit. Consul quoq. nusquā remis
so certamine. dū quicquā sup̄fuit lucis hostē tenuit. Nox incertos diremit. Tantusq. ab in
prudentia euentus utraq. castra tenuit pauor. ut relictis sauciis et magna parte impe
dim̄torū ambo p̄uectis exercitus sē in montes p̄ximos reciperent. Tumulus tam̄ circum
sessus ultra mediā noctē est. Quo circū sidentibus cū nuntiatū eēt castra deserta eē. uic
tos rati suos. et ipsi quaquēq. intenebris pauor tulit fugerunt. Tēpanius metu insidiarū
suos ad lucē tenuit. Digressus deinde ipse cū paucis speculatū cū ab sauciis hostibus scisci
tando cōperisset. castra uolscorū deserta eē. lætus ab tumulo suos deuocat. et in castra
romana penetrat. Ubi cū uasta desertaq. oīa atq. eandē quā apud hostes fēditatē inue
nisset. priusquā uolscos cognitus error redduceret. quibus poterat sauciis ductis secū
ignarus quā regionē cons̄petisset. ad urbē p̄ximis itineribus p̄git. Iā eo fama pugnæ
aduersæ castrorūq. desertorū p̄lata erat. et ante oīa deplorati erant equites. n̄ priua
to magis quā publico luctu. fabiusq. c̄sul terrore urbi quoq. iniecto stationē ante por
tas agebat. cū equites p̄culuisi n̄ sine terrore ab duibus quinā essent mox cogniti tantam ex
metu lætitiā fecere. ut clamor urbē p̄uaderet gratulantiū saluos uictoresq. redisse equi
tes. et ex mestis paulo ante domibus. quæ c̄clamauerant suos. p̄curreretur in uias pauidæq.
matres ac c̄iuges oblitæ p̄gaudio decoris. obuiā agmini occurrerent. in suos quæq. simul
corpore atq. animo uix p̄gaudio cōpotes effusæ. Tribunis plebi. qui. m. postumio. et. t.
quintio. diē dixerant. qđ ad ueios eorū opera male pugnatū eēt. occasio uisa: p̄recens.
odiū sēpronii c̄sulis renouandæ in eos inuidiæ. Itaq. aduocata c̄tione cū p̄ditā ueis rē. p̄.
eē ab ducibus. p̄ditū deinde quia illis inpune fuerit in uolscis ab c̄sule exercitū traditos
ad cedē fortissimos equites. deserta fede castra uociferati essent. c. uilius. unus ex tribunis
tēpaniū equitē uocari iussit. corāq. eis. ex tē tēpani inquit quæro dete. arbitreris negaiū
sēp̄niū c̄sulē. aut in tēpore pugnā inisse. aut firmasse subsidiis aciē. aut ullo boni c̄su
lis functū officio. et tunc ipse uictis legionibus romanis tuo c̄silio equitē ad pedes

deduxeris. restitueris pugnā. excluso deniq. ab acie nr̄a tibi atq. equitib; nū aut consul ipse sub
uenerit. aut miserit p̄sidiū. postero deniq. die ec qd p̄sidiuus quā habueris. an tu cohors q. in cas
tra ur̄a uirtute ꝑruperitis. et quē in castris consulē. et quē exercitū inueneritis. an deserta castra.
relictos saucios milites. hæc ꝑ uirtute tua fide q. qua una hoc bello res. p̄. r̄. stetit. dicenda tibi
sunt hodie. deniq. ubi. c̄. sempronius. ubi legiones nr̄æ sint. desertus sis. an deserueris consu
lē exercitū q. uicti deniq. simus. an uicerimus. Aduersus hæc tēpanii oratio incōpta fuisse di
citur. cæterū militarit̄ grauis. n̄ suis uana laudib; n̄ crimine alieno læta. Quanta prudentia rei
bellicæ in. c̄. sempronio eēt. n̄ militis de imperatore existimationē eē. sed. p̄. r̄. fuisse. cū eū comi
ciis consulē legeret. Itaq. ne ab se imperatoria consilia neu consulares artes exquirerent. quæ
pensitanda q̄q. magnis animis atq. ingeniis essent. sed qd̄ uiderit referre posse. Uidisse aut̄
se prius quā ab acie intercluderetur. consulē in prima acie pugnantē atq. hortantē int̄
signa romana. tela q. hostiū uersantē. postea se a conspectu suorū ablatū. ex strepitu ta
men et clamore sensisse usq. ad noctē extractū certam̄ nec ad tumulū quē ipse tenuerat
p̄ multitudine hostiū credere ꝑrūpi potuisse. exercitus ubi eēt se nescire. arbitrari uelut
ipse in re trepida loci p̄sidio se suos q. sit tutatus. sic consulē seruandi exercitus causa loca
tutiora castris cepisse. nec uolscorū meliores res eē credere. quā p̄. r̄. fortunā. noctē q. omā
erroris motu implesse. precantē q. deinde se ne se fessū labore ac uolnerib; tenerent. cū ingenti
laude n̄ uirtutis magis quā m̄oderationis dimissū. Cū hæc agerentur. iā cons̄ uia lauicana
ad fanū quieti serat. Eo missa plaustra iumenta q. alia ab urbe exercitū affectū p̄lio ac uia
nocturna excepere. Paulo post in urbē ē. ingressus consul. non ab se magis enixe amouens
culpā. quā tēpaniū meritis laudib; ferens. Mestæ ciuitati ab re male gesta. et iratæ ducib;.
m̄. postumius reus obiectus. qui tr̄ mil̄ ꝑ consule ad ueios fuerat. x. milib; æris grauis dāp
natur. t̄. quinciū collegā eius quia et in uolscis consul auspicio dictatoris postumii tuber
ti. ad fidenas legatus dictatoris alterius. m̄. emilii res ꝑspere gesserat. totā culpā eius tēpo
ris in p̄dāpnatū collegā transferentē. om̄s tribus absoluerunt. ꝑfuisse ei cincinnati patris me
moria dicitur. uenerabilis uiri. et exactæ iā ætatis capitolinus quintius supplicit̄ orans.
ne se breui reliquo uitæ spacio. tā tristē nunciū ferre ad cincinnatū paterentur.
Plebs tribunos plebi absentes. sextū tēpaniū. ā. selliū. et antistiū. et spurilliū fecit. quos
et ꝑ centurionib; sibi p̄fecerant. Tempanio auctore equites. senatus cū odio sempronij
consulare nom̄ offenderet. tr̄ mil̄ consulari potestate creari iussit. Creati sunt. L.
manilius. q. antonius merenda. L. papirius mugilanus. Principio statī anni. L. hor
tensius tr̄ pl̄ c̄. sempronio consuli anni prioris diē dixerat. Quē cū quattuor collegæ
inspectante. p̄. r̄. orarent. ne imperatorē suū innoxiū in quo nihil p̄t̄ fortunā re
p̄hendi posset uexaret. ægre hortensius pati tēptationē eā credens eē ꝑseuerantiæ
suæ. nec p̄cib; tribunorū quæ in speciē modo iactentur. sed auxilio confidere

reū. Itaq. modo ad eū conuersus. ubi illi patricius ps̄. ubi ḃ sibi subnixus et fidens innocentiæ
animus eēt quærebat. sub tribunicia ūbra consularē uirū delituisse. Modo ad collegas.
uos aut̄ si reū pago. quid acturi estis. an erepturi ius populo et euersuri tribuniciā potestatē.
p̄. r̄. Cū illi et de sēpnio et de omib; sūmā p̄. r̄. potestatē eē dicerent. nec se iudiciū populi
tollere aut uelle aut posse. sed si p̄ces suæ p imperatore qui sibi parentis eēt loco. non ua
luissent. se uestē cū eo mutaturos. Tū hortensius non uidebit inquit plebs romana sordida
tos tribunos suos. c̄. sēpniū nihil moror. quando hoc ē in imperio consecutus. ut tā carus
eēt militib;. nec pietas quattuor tribunorū quā hortensii tā placabile ad iustas p̄ces inge
niū parit̄ plebi patrib; q̄ gratius fuit. Non diutius fortuna æquis indulsit. qui ambiguā uic
toriā uolscorū p sua amplexi fuerant. Proximo anno. cn̄ fabio uibulano. t̄. quintio capi
tolini filio capitolino c̄sulib; ductu fabii. cui sorte ea p̄uincia euenit. nihil dignū memora
tu actū. cū trepidā tantū ostendissent aciē. æqui turpi fuga funduntur. haud magno con
sulis decore. Itaq. triūphus negatus. Cæterū ob sempnianæ cladis leuatā ignominiā. ut
ouans urbē intraret concessū ē. Quemadmodū bellū minore quā timuerant dimica
tione erat p̄fectū. sic in urbe ex tranquillo nec opinata moles discordiarū int̄ plebē ac
patres exorta ē a duplicando questorū numero. quā rē p̄t̄ duos urbanos questores. duo
qui consulib; ad ministeria presto essent. a consulib; relatā. cū et patres sūma ope adp
brassent a consulib;. tr̄ pl̄ certam̄ intulerunt. ut pars questorū. nā id tēpus patricii cre
ati erant. ex plebe fieret. Aduersus quā actionē primo et conss̄ et patres sūma ope anni
si sunt. Concedendo deinde ut quēadmodū in tribunis consulari potestate creandis
usi sunt. ad æque in questorib; liberū eēt arbitriū populi. Cū parū p̄ficerent. totā rem
de augendo questorū numero omittunt. Excipiunt omissā tribuni. aliæ q. subinde
int̄ quas et agrariæ legis seditiosæ actiones existunt. Propt̄ quos motus cū senatus con
sules quā tribunos creari mallet. neq. posset p intercessiones tribunicias. s̄. c̄. fieri. res. p̄.
a consulib; ad int̄regnū. neq. id ipsū. nā coire patricios tribuni p̄hibebant. sine certa
mine ingenti redit. Cū pars maior insequentis anni p nouos tr̄ pl̄ et aliquot int̄re
ges certaminib; extracta eēt. modo p̄hibentib; tr̄ patricios coire ad p̄dendū int̄regē.
int̄pellantib; ne s̄. c̄. de comitiis consularib; faceret. postremo. L. papyrius mugila
nus p̄ditus int̄rex. castigando nunc patres nunc tribunos plebi. desertā omissā q. ab
hominib; rē. p̄. deorū p̄uidentia cura q. exceptā memorabat. ueientib; inducis. et
cunctatione æquorū. stare. Unde siq̄d increpet terroris. sine patricio magistratu
placere rē. p̄. opprimi. non exercitū. non ducē scribendo exercitui eē. an bello in
testino bellū externū p̄pulsaturos. quæ si in unū conueniant. uix deorū opibus
quin obruatur romana res. resisti posse. qui illi remittendo de summa uiris quisq.
uiris mediis copularent concordiā. patres paciendo tr̄ mil̄ p consulib; fieri. trib

plebis n̄ intercedendo· quominus quattuor questores ꝓmisce de patrib; ac plebe libero suf
44 fragio populi fierent· Tribunicia primū comitia sunt habita· Creati tribuni consulari potesta
te· om̄s patricii· L· quintius cincinnatus tercio· sextus furius medullinus iterū· m̄· mallius·
ā· sempronius atratinus· Hoc tribuno comitia questorū habente· petentib; q· int̄ aliquot plebe
ios filio antistii tr̄ pl̄· et fratre alterius tr̄ pl̄ sexti pōpilii· nec potestas nec suffragatio horum
ualuit· quin quorū patres auosq· conss̄ uiderant· eos nobilitate p̄ferrent· Furere om̄s tr̄ pl̄·
ante om̄s pōpilius antistiusq· suorū accensi repulsa· quid nā id rei ēēt· qd̄ non suis benefi
cus· n̄ patrū iniuriis· n̄ deniq· usurpandi libidine· cū liceat qd̄ ante non licuerit· sinon tri
bunū militarē nequestorū quidē quēquā ex plebe factū· n̄ ualuisse patris ꝓ filio· fratris
ꝓ fratre p̄ces tribunorū pl̄· potestatis sacrosc̄æ ad auxiliū libertatis creatæ· fraudē ꝓfecto
in re ēē· etā sempronium comitiis plus artis adhibuisse· quā fidei· eius iniuria queri suos ho
nore deiectos· Itaq· cū in ipsū et innocentia tutū· et magistratu in quo tunc erat· impetus
fieri non posset· flexere iras in c̄· sempronium patruelē atratini· eiq· ob ignominiā uolsci bel
li adiutore collega m̄· canuleio diē dixere· Subinde ab isdē tr̄ mentio in senatu dē·
agris diuidendis illata ē· Cui actioni semꝑ acerrimæ· c̄· sempronius restiterat· ratus id qd̄ erat·
aut deposita causa leuiorē futurū apud patres reū· aut ꝑseuerantē ꝑ iudicii tēpus plebē
offensurū· aduersæ inuidiæ obici maluit· et suæ nocere causæ· quā publicæ deēē· Stetit q·
in eadē sententia· nequa largitio cessura in triū gratiā tribunorū fieret· nec tū agrū plebi
sed sibi inuidiā quæri· sē q̄q· subiturū eā tēpestatē forti animo· nec senatui tanti sē· ciuē
aut quēquā aliū debere ēē· ut in parcendo uni· malū publicū fiat· Nihilo dimissiore
animo cū dies uenit· causa ipsa ꝓ sē dicta nequiquā om̄a exp̄tis patrib; ut mitigarent ple
bē· xv· milib; æris dāpnatur· Eodē anno postumia uirgo uestalis dē incestu causā dix
it· crimine innoxia· ob suspitionē ꝓp̄t cultū ameniorē· ingeniū q· liberius quā uirgi
nē decet· parū abhorrens famā ampliatā· deinde absolutā ꝓ collegii sententia· ponti
fex maximus abstinere iocis· coliq· sc̄e potius quā scite iussit· Eodē anno a campanis
cumæ quā greci tū urbē tenebant capiuntur· Insequens annus tr̄ mil̄ consulari po
testate habuit· agrippā meneniū lanatū· p̄· lucretiū tricipitrinū· sp̄m nautiū· annus
felicitate· p̄· r̄· periculo potius ingenti quā clade insignis· Seruicia urbē ut incende
rent distantib; locis· c̄iurar̄· populo q· ad opē passim ferendā tectis intento· ut arcem
capitoliū q· armati occuparent· Auertit nefanda consilia iuppit̄· indicio q· duorū cō
prehensis· sontes poenas dederunt· Indicib; dena milia grauis æris quæ tū diuitiæ habe
bebantur· ex ærario numerata· et libertas p̄miū fuit· Bellū inde ab æquis reparari coep
tū· et nouos hostes lauicanos consilia cū ueterib; iungere· haud incertis auctorib; ro
mā ē· allatū· Aequorū iā uelut anniuersariis armis assueuerat ciuitas· Lauicos legati
missi· cū responsa inde retulissent dubia· quib; nec tū bellū parari· nec diuturnā pacē

fore apparet re tusculanis negociū datū. aduerterent animos. ne quid nouitu multus lauicis
oriret. Ad insequentis anni tribunos militū c̄sulari potestate. in ito magistratu. legati ab
tusculo uener̄. L. sergiū fidenatē. papyriū mugilanū. c̄. seruiliū prisci filiū. quo dictatore
fidenæ captæ fuerant. nunciabant legati lauicanos arma cepisse. et cū æquorū exercitu depo
pulatos agrū tusculanū. castra in algido posuisse. Tū lauicanis bellū indictū. facto q. s̄c̄.
ut duo ex tribunis ad bellū pficiscerent. unus res romæ curaret. certam̄ subito int̄ tribunos
exortū. se quisq. belli ducē potiorē ferre. curā urbis ut ingratā ignobilē q. aspnari. Cum
parū decorū int̄ collegas certam̄ mirabundi patres c̄spicerent. q̄. seruilius. quando necor
dinis huius ulla inquit nec rei p̄. est uerecundia. patria maiestas altercationē istā dirimet.
filius meus extra sortē urbi p̄erit. bellū utinā qui appetunt c̄sideratius c̄cordius q. quam
cupiunt gerant. Dilectū haberi n̄ ex toto passim populo placuit. Decē tribus sortæ ductæ 46
sunt. Ex his scriptos iuniores duo tribuni ad bellū duxere. Coepta int̄ eos in urbe certa
mina cupiditate eadē imperii multo inpensius in castris accendi. nihil sentire idē. p sen
tentia pugnare. sua uelle consilia. sua imperia sola rata eē. c̄tēpnere inuicē et c̄tēpni. donec
castigantib; legatis tandē ita cōparatū ē. ut alt̄nis dieb; sūmā īperii haberent. Quæ cū alla
ta romā essent. dicit̄. q̄. seruilius ætate et usu doctus p̄catus ab diis inmortalib;. ne discordia
tribunorū romanorū dāpnosior rei p̄. eēt. quā ad ueios fuisset. et uelut haud dubia clade imminen
te institisse filio. ut milites scriberet. et arma pararet. Nec falsus uates fuit. nā ductu
L. sergii cuius dies imperii erat. loco iniquo sub hostiū castris cū quia simulato metu
receperat se hostis ad uallū spes uana expugnandi castra eo extraxisset. repentino im
petu æquorū p supinā uallē fusi sunt. multi q. in ruina maiore quā fuga oppressi ob
truncati q. Castra q. eo die ægre retenta. Postero die circū fisis iā magna ex parte
hostib; pauersā portā fuga turpi deserunt̄ duces legati q. et qd circa signa roboris de
exercitu fuit. tusculū petiere palati alii p agros passim multis itinerib;. maioris quā
accepta erat cladis nuncii. romā c̄tender̄. Minus trepidationis fuit. quod euentus
timori hominū c̄gruens fuerat. et qd subsidia quæ respicerent. in re trepida p̄parata
erant ab t̄r mil. iussu q. eiusdē p minores magistratus sedatā in urbe tumultu. spe
culatores ppere missi nunciauere. tusculi duces exercitū q. eē. hostē castra loco non
mouisse. et qd plurimū animorū fec̄. dictator ex s̄. c̄. dictus. q̄. sulpicius priscus. uir
cuius pruidentiā in re p̄. cū multis aliis tēpestatib; ante expta ciuitas erat. tū euentu
eius qd uni certam̄ tribunorū suspectū ante rē male gestā fuerat. Magistro equitū creato.
a quo ipse tribuno mil. dictator erat dictus suo filio. ut tradidere quidā. nā alii halā
seruiliū magistrū equitū eo anno fuisse scribunt. nouo exercitu pfectus ad bellū. acci
tis qui tusculi erant. ij. milia passuū ab hoste locū castris cepit. Transierat ex re bene ges
ta. supbia neglegentia q. ad æquos. quæ in romanis ducib; fuerat. Ita q. primo statī p̄lio

cū dictator equitatu immisso ante signa hostiū turbasset · legionū inde signa
inferri ppere iussit · Signiferū quoq · exsuis unū cunctantē occidit · Tantus ardor
ad dimicandū fuit · ut impetū equi nō tulerint · Uicticq · acie cū fuga effusa petis
sent castra · breuiore tēpore et certamine minor castrorū oppugnatio fu
it quā plūs fuerat · Captis direptisq · castris cū p dā dictator militi cōcessisset · se
cutiq · fugientē excastris hostē equites renuntiassent · oēs lauicanos uictos ·
magnā partē equorū lauicos cōfugisse · postero die ad lauicos ductus exer
citus · oppidū q · corona circūdatū · scalis captū ac direptū est · Dictator exercitu
uictore romā reducto · die octauo quā creatus erat magistratu sē abdicauit ·
et oportune senatus prius quā a tribunis plebi agrariæ seditiones mentione
inlata de agro lauicano diuidendo fierent · censuit frequens colonia lauicos
deducendā · Coloni a urbe mille et quingenti missi bina iugera acceperant ·
Captis lauicanis ac deinde tribunis militū cōsulari potestate agrippa menenio la
nato · et lucio seruilio structo · et p · lucretio tricipitino · iterū omnibus his · et ·
spurio rutilio crasso · et insequente anno · a · sēpronio atratino · tertiū · et duobus iter
rū · m · papirio mugilano · et spurio nauicio rutilio · biennio tranquillæ externæ
res · discordia domi exagratis legibus fuit · Turbatores uulgi erant · sp · mecilius quarto ·
et mecilius tercio trpt · ambo absentes creati · et cū rogationē promulgassent ut ager ex hos
tibus captus uiritim diuideretur · magnæq · partis nobiliū eo plebiscito publicarentur fortu
næ · nec enim ferme quicquā agri ut in urbe alieno solo posita · nō armis partū erat · nec q d uenis
set assignatū ue publice cēt · pter quā plebs habebat · atq ex plebi patrib; q · ppositū uideba
tur certam · Nec tribuni militū nunc in senatu nec in cōsilius priuatis principū cogendis suā con
silia inuenichant · Cū appius claudius nepos eius qui decemuir legibus scribendis fuerat
minimus natu ex patrū cōsilio dicitur dixisse · uetus sē ac familiare cōsiliū domo adferre ·
p nouū enim suū appiū claudiū ostendisse patribus uiā unā dissoluendæ tribunicæ po
testatis p collegarū intercessionē · facile homines nouos auctoritate principū de sententia
deduci · sitēporū int dū potius quā maiestatis memor adhibeatur oracio · p fortuna illius
animos cē · ubi uidcant collegas principes agendæ rei · gratiā omnē ad plebē p occupasse ·
nec locū in ea relictū sibi · haud grauate adclinaturos sē a causā senatus · p quā uniuerso
ordini cū primoribus sē patrū cōciliant · Adprobantibus cunctis et ante oēs quinto ser
uilio prisco · q d n degenerasset absurde claudia · claudante iuuenē, negotiū datur · ut
quos quisq · posset ex collegio tribunorū adintercessionē plicerent · misso senatu prensan
tur a principibus tribum · suadendo · monendo · pollicendoq · gratū id singulis priuati ·
gratū uniuerso senatui fore · sex adintercessionē cōparauere · postero q · die cū ex cōpos i
to relatū ad senatū cēt de seditione quā mecilius mecilius q · largitione pessimi ex

emplicońarent. Hæ orationes á primoribus patrũ habitæ sunt. ut p sẽ quisq. iã nec consiliũ sibi suppetere diceret. nec sẽ ullã opẽ cernere aliã usquã ꝓter quã in tribunicio auxilio. in eius potestatis fidẽ circũuentã rem. p. tãquã priuatũ in opẽ cõfugere. ꝑdarũ ipsis potestatẽ q. ẽẽ. nã aduersandũ senatũi disordiã q. ordinũ mouendã. plus in tribunatu uirtutis ẽẽ. quã adresistendũ impbis collegis. Fremitus deinde uniuersi senatus ortus. cũ ex omnib; partib; curiæ tribuni appellarentur. tũ silentio facto hi qui ꝑparati erant gratiã principũ. quã rogationẽ á collegis ꝓmulgatã senatus censeat dissoluendæ rei. p. ẽẽ. ei sẽ intercessuros ostendunt. Gratiæ intercessoribus; actæ absenatu. Latore rogationis cõtione aduocata. pdito resplebis cõmodorũ ac seruos cõsulariũ appellantes. alia q. truci oratione in collegas inuecti. actionẽ deposuerũ. Ardua bella insequens annus habuisset quo. p. cornelius cossus. c. ualerius potitus. quintus cincinnatus. m. fabius uibulanus tribuni militũ consulari potestate fuerũ. ni uetus religio principũ diftulisset. quorũ agros tiberis supi passus. maxime ruinis uillarũ uastauit. simul æquos triennio ante accepta clades phibuit uolentes suæ gentis populo pfidiũ ferre. Excursiones inde in cõfinẽ agrũ lauicanũ factæ erant. nouisq. colonis bellũ illatũ. Quã noxã cũ sẽ cõsensu omniũ defensuros sperassent. deseruã ab suis ne memorabili quidẽ bello ꝓ obsidionẽ leuẽ q. unã pugnã. et oppidũ et fines amisere. Tẽptatũ ab. L. quintio dectio tr. pt. ut rogationẽ ferret. qua uolas q. sic lauicos coloni mutarentur. ꝓ intercessionẽ collegarũ. qui nullũ plebiscitũ nisi ex auctoritate senatus passuros sé ꝓferri ostenderũ. discussũ ẽ. uolis insequente anno receptis æqui. colonia q. eó ducta. nouis uiris; oppidũ firmarunt. Tribunis militũ romæ cõsulari potestate. cñ cornelio cosso. L. ualerio potito. q. fabio uibulano iterũ. m. t. postumio religiensi. huic bellũ aduersus ꝓmissũ ẽ. prauæ mentis homini. quã tamẽ uictoria magis quã bellũ ostendit. Hã exercitu impigre scripto ducto q. aduolas cũ leuib; plus æquorũ animos fregisset. postremo in oppidũ irrupit. Deinde ab hostib; in ciues certamẽ uertit. et cũ intẽ oppugnationẽ prædã militas fore eduxisset. capto oppido fidẽ mutauit. eã magis adducor ut credã irã causã exercitum fuisse. quã qđ in urbe nup direpta colonia q. noua minus ꝑdicatione tribuni ꝑdæ fuerit. Auxit eã irã postquã ab collegis arcessitus ꝓpter seditiones tribunicias. in urbem reuertit. audita uox eius in cõtione stolida ac ꝓpe uecors. quã sexto tr. pt legẽ agrariã ferenti. simul uolas q. ut mutarentur coloni. laturũ sé dicenti. dignos enim ẽẽ qui armis coepissent eorũ urbẽ agrũq. uolanũ ẽẽ. malũ quidẽ militib; meis inquit nisi quieuerint. qđ auditũ in cõtionẽ magis quã mox patres offendit. et tr. pt uir acer nec infacundus nactus uitã aduersarios ſupbũ ingeniũ inmodicã q. linguã. quã irritando agitando q. in eas impelleret uoces. quæ inuidiæ nõ ipsi tamtũ sed causæ atq.

uniuerso ordini essent. neminē ex collegio tribunorū militū sæpius quā postumiū in dis
ceptationē trahebat. Tū uō scdm tā seuū atq. inhumanū dictū. auditis inquit quirites.
sicut seruis malū minantē militib;. tam hæc belua dignior uob tanto honore uidebi
tur quā qui uos urbe agrisq. donatos in colonias mittunt. qui sedē senectuti uræ pspi
ciunt. qui p uris cōmodis aduersus tā crudeles supbosq. aduersarios depugnant. Inci
pite deinde mirari. cur pauci iā uram suscipiant causam. quid aut a uob sperent. an
honores. quos aduersariis uris potius quā. p. r. ppugnatorib; datis. Ingemuistis mōdo
uoce huius audita. qd id refert. iā si suffragiū uidet. hunc qui malū uob minatur
50 his qui agros sedesq. ac fortunas stabilire uolunt pferetis. Perlata hæc uox postumij
ad milites. multo in castris maiorē indignationē mouit. pdæ ne intceptorē frauda
torē q. etiā minari malū militib;. Itaq. cū fremitus apte eēt. et questor. p. sextius eadē uio
lentia coerceri putaret seditionē posse qua mota erat. misso ad uociferantē quendā mili
tē lictore. cū inde clamor et iurgiū oriretur. saxo ictus turba excedit. insup increpante
qui uulnerauerat. habere questorē. qd imperator eēt militib; minatus. Ad hunc
tumultū accitus postumius asperiora omā fec. acerbis questionib;. crudelib; suppli
ciis. Postremo cū mōdū iræ nullū faceret. ad uociferationē eorū quos necari sub cra
te iusserat cōcursu facto. ipse ad intpellantis poenā uecors de tribunali decurrit.
Ibi cū summo uentes passim lictores centurionesq. uexarent turbā. eo indignatio eru
pit. ut tr mil ab exercitu suo lapidib; cooperiretur. Quod tā atrox facinus post
quā ē. romā nunciatū. tr mil de morte collegæ p senatū questiones decernentib;
tr pl intcedebant. Sed ea cōtentio ex certamine alio pendebat. qd cura incesserat
patres. ne metu questionū plebs ira q. tribunos mil ex plebe crearet. tendebant q.
sūma ope. ut conss crearent. Cū. s. c. fieri tr pl non paterent. idē intcederent con
51 sularib; comiciis. res ad intregnū redit. Victoria deinde penes patres fuit. q. fabio
uibulano intrege comitia habente. conss creati sunt. ā. cornelius cossus. furius
medullinus. His consulib; principio anni. s. c. factū ē. ut de questione postumia
næ cædis. tr. primo qq. tēpore ad plebē ferrent. plebesq. pferret questioni quem
uellet. a plebe cōsensu populi cōsulib; negociū mandatur. Qui sūma mōderatio
ne ac lenitate p paucorū sulpiciū quos sibimet ipsos conscisse mortē satis cre
ditū ē. transacta re nequiuere tam consequi. ut n egerrime id plebs ferret. ia
cere tamdiu irritas actiones. quæ de suis cōmodis ferrentur. Cū interī de sanguine ac
supplicio suo latā legē confesti exerceri. et tantā uim habere. aptissimū tem
pus erat uindicatis seditionib;. delenimentū animis uolani agri diuisionē ob
ici. quo facto minuissent desideriū agrariæ legis. quæ possessio p iniuriā agro
publico patres pellebat. Tunc hæc ipsa indignitas angebat animos. non in re

tinendis modo publicis agris· quos ut teneret ꝑtinacē nobilitatē eē· sed ne uacuū qui
dē agrū nup ex hostib; captū· plebi diuidere· mox paucis ut cætera futurū ꝑdæ· Eodē
anno aduersus uolscos populantes hernicorū fines· legiones ductæ á furio consule·
Cū hostē ibi non inuenissent· ferentinū· quo magna multitudo uolscorū se contu
lerat cępere· Minus ꝑdæ quā sperauerant fuit· qđ uolsci postquā spes tuendi exigua
erat· sublatis reb; nocte oppidū reliquer̄· Postero die ꝓpe desertū capitur· Hernicis
ipse ager dono datus· annū modestia tribunorū quietū excepit· tr̄· pl· icilius· q̄· fabio
ambusto· c̄· furio pactilio consulib;· Iscū principio statī anni uelut pensū nominis fami
liæ q· seditionis agrariis legib; ꝓmulgandis cieret· pestilentia coorta· minacior tam̄
quā ꝑnuciosior· cogitationes hominū a foro certaminib; q· publicis ad domū cura cor
porū nutriendorū auertit· minus q· eā dāpnosā fuisse· quā seditio futura fuerit creduit·
Defuncta ciuitate plurimorū morbis· ꝑpaucis funerib;· pestilentē annū inopia frugū
neglecto cultu agrorū ut plerūq· fit excepit· m̄· pap ṙrio atratino· c̄· naucio rutilio con
sulib;· Iam fames quā pestilentia tristior erat· ni dimissis circa om̄s populos legatis· qui
ætruscū mare quiq· tṙberī accolunt· ad frumentū mercandū· annonæ foret subuen
tū· Supbe ab samnitib; qui capuā habebant cum ꝑ q· legati ꝓhibiti cōmercio sunt·
Contra ea benigne ab siculorū tṙrannis adiuti· maximos commeatus sūmo ætruriæ
studio tṙberis deuexit· Solitudinē in ciuitate ægra exp̄ti conss̄ sunt· cū in legatio
nes n̄ plus singulis senatorib; inuenientes coacti sunt binos equites adicere· Præter
quā ab morbo annona q· nihil eo biennio intestini ext̄ni ue incommodi fuit· At ubi
hæ sollicitudines discessere· om̄a quib; turbari solita erat ciuitas· domi discordia· fo
ris bellū exortū· m̄· emilio· c̄· ualerio potito consulib;· bellū æqui parabant· uols
cis quāquā non publico consilio capessentib; arma· uoluntariis mercede secutis mi
litiā· Ad quorū famā hostiū· iā enī in latinū hernicū q· transcenderant agrū· di
lectū habentē ualeriū consulē· m̄· menenius tr̄· pl· legis agrariæ lator· cū im
pediret· auxilio q· tribuni m̄nemo inuitus sacramento diceret· repente nunciat̄
arcē caruentanā ab hostib; occupatā eē· Ea ignominia accepta· cū apud patres
inuidiæ menenenio fuit· tū cæteris tribunis iā ante ꝑparatis int̄cessorib; legis
agrariæ ꝑbuit iustiorē causam resistendi collegæ· Itaq· cū res diu ducta eēt
ꝑalt̄catione· consulib; deos homines q· testantib; quicq̄d ab hostib; cladis ig
nominiæ q· aut iā acceptū eēt· aut immineret· culpā penes meneniū fore·
qui dilectū impediret· menenio c̄tra uociferante· si iniusti domini possessio
ne agri publici cederent· sé morā dilectui non facere· decreto int̄posito· nouē
tribuni sustuler̄ certam̄· ꝓnunciauer̄ q· ex collegii sententia· l· ualerio consuli·
se dāpnū aliā q· coercicionē aduersus int̄cessionē collegæ dilectus causa detrac

tantib; militiā· inhibenti auxilio· futuros ēē· Hoc decreto c̄sul armatus cū paucis ap
pellantibus tribunū collū torsisset· metu ceteri sacram̄to dixere· Ductus exercitus
ad caruentanā arcē· quā quā inuisus infestusq· c̄suli erat· Inpigre primo statī aduen
tu deiectis qui in p̄sidio erant arcē recipit· Predatores ex p̄sidio p̄ neglegentiā dilapsi·
occasionē aperuere ad inuadendū p̄dæ· ex assiduis populationib;· qd̄ om̄a in locū tutum
congesta erant· Fuit aliquantū uenditū sub hasta· Cons̄ in erariū redigere questores ius
sit· Tū p̄dicans participē p̄dæ fore exercitū· cū militiā n̄ abnuisset· Auctæ inde ple
bis ac militū in c̄sulē iræ· Itaq· cū ex· s̄· c̄· urbē ouans introiret· alternis inc̄diti uersus mi
litari licentia iactati· quib; cons̄ increpitus· moenenii celebre nom̄ laudib; fuit· cū ad
omnē mentionē tribuni fauor circūstantis populi plausuq· et assensu cū uocib; mili
tū certaret· plusq· ea res quā p̄pe sollēpnis militū lasciuia in consulē curæ patrib; iniec̄·
et tāquā haud dubius int̄ tribunos mil̄ honos menenii si peteret· consularib; comitiis
54 ē· exclusus· Creati cons̄ sunt· cn̄· cornelius cossus· L· furius medullinus iterū· Non ali
as egrius plebs tulit tribunicia comitia sibi n̄ cōmissa· Eū dolorē questoriis comitiis
simul ostendit· et ulta ē· Tunc primū plebeis questorib; creatis· ita ut cū quattuor
creandi sint· patricio· c̄· fabio ambusto relinqueret locus· tres plebei· q̄· silius· p̄· elius·
p̄· pi pius clarissimarū familiarū iuuenib; p̄ferrentur· Auctores fuisse tā liberi
populo suffragii icilios accipio· ex familia infestissima patrib;· tres in eū annū
tr̄ pl̄ creatos· Hi multarū magnarū q· rerū molē auidissimo adeo populo osten
tantes· cū affirmassent nihil se moturos sine questoriis quidē comitiis quæ sola p̄
miscua plebi patrib; q· reliquisset senatus· satis animi populo eēt ad id qd̄ tādiu uel
lent· et p̄ legē liceret· Pro ingenti itaq· uictoria id fuit plebi questurā q· eā non hono
ris ipsius fine estimabant· sed patefactus ad c̄sulatū ac triūphos locus nouis homi
nib; uidebatur· Patres c̄tra n̄ p̄ cōmmunicatis sed p̄ amissis honorib; tremere· nega
re si ea ita sint· liberos tollendos ēē· qui pulsi maiorū loco cernentes q· alios in pos
sessione dignitatis suæ· salii flamines q· nusquā alio quā ad sacrificandū p̄ popu
lo· sine imperiis ac potestatib; relinquant· Irritatis utriusq· partis animis· ē cū et
sp̄s plebs sūpsisset· et tres ad popularē causā celeberrimi nominis haberet duces·
patres om̄a questoriis comitiis ubi utrūq· plebi liceret· similia fore cernentes· ten
dere ad consulū comitia· quæ nondū p̄miscua essent· icilii c̄tra tr̄ militū creandos
55 dicerent· et tandē aliquando inp̄tiendos plebi honores· Sed nulla erat c̄sula
ris actio· quā impediendo id qd̄ petebant exprimerent· Cū mira oportunitate
uolscos et æquos p̄datū extra fines exisse in agrū latinū hernicūq· affertur· Ad
qd̄ bellū ubi ex s̄· c̄· cons̄ dilectū habere occipiunt· obstare tunc enixe tribu
ni· sibi plebi q· eā fortunā oblatā memorantes· Tres erant et om̄s acerrimi iuri·

generosiq· iā ut int̄ plebeios· duos singuli singulis sibi cons̄ asseruandos ad sidua opera desu
munt· uni c̄tionibus data nc̄ detinenda nc̄ c̄cienda plebs· nec dilectū c̄sules· nec comicia
quæ petebant tribuni expediebant· inclinante deinde se fortuna ad causā plebis· nun
cii ueniunt arcē caruentanā dilapsis ad p̄dā militibus qui in p̄sidio erant equos int̄
fectis paucis custodibus arcis inuasisse· alios recurrentes in arcē· alios palantes in agris
cæsos· Ea aduersa ciuitatis res· uires tribuniciæ actioni adiecit· Ne quiquā enī tēptati ut
tū deniq· desisterent impediendo bello· post quā n̄ cessere· nec publicæ tēpestati nec
suæ inuidiæ· p̄uincunt ut· sc̄· fiat tribunis mil̄ creandis· certo tam̄ pacto· ne cuius racio
haberetur qui eo anno tr̄ pl̄· eēt· neue quis reficeretur in annū· haud dubie icilios de
notante senatu· quos mercedē seditiosi tribunatus petere c̄sulatū insimulabant· Tū
dilectus haberi bellūq· omniū ordinū c̄sensu apparari coeptū· Consules ambo p̄fecti
sint ad arcē caruentanā· an alt̄ ad comicia habenda substiterit incertū diuersi aucto
res faciunt· Illa p̄certo habenda· in quibus n̄ dissentiunt· ab arce caruentana cū diu ne
quiquā oppugnata eēt recessū· uerruginē inuolscis eodē exercitu receptā· populatio
nesq· et p̄das et in equis et in uolsco agro ingentes factas· Romæ sicut plebis uictoria
fuit in eo ut quæ mallent comicia haberent· Ita euentu comiciorū patres uicere· Nāq·
tribuni militū c̄sulari potestate c̄tra spē omniū tres patricii creati sunt· c· iulius tul
lus· p· cornelius cossus· c· seruilius ahala· arcē adhibitā ferunt a patricius· cuius eos icilii
tū quoq· insimulabant· qd̄ turbā indignorū candidatorū int̄miscendo dignis· tedio
sordiū in quibus dā insigniū· populū a plebeis auertissent· Uolscos deinde et equos
seu caruentana arx retenta in spē· seu uerrugine amissū p̄sidiū· ad irā cū impulisset· fama af
fertur sūma ui ad bellū coortos· caput rerū anciates eē· eorū legatos utriusq· gentis po
pulos circūisse· castigantesq· ignauiā· qd̄ abditi intra muros· populabundos in agris uaga
ri romanos priore anno· et opprimi uerruginis p̄sidiū passi essent· iā n̄ exercitus mo
do armatos sed colonos etiā in suos fines mitti· nec ipsos modo romanos sua diuisa
habere· sed ferentinū etiā de se captū hernicis donasse· Ad hæc cū inflāmarentur ani
mi· ut ad quosq· uentū erat· numerus iuniorū c̄scribebatur· ita omniū populorum
iuuentus antiū c̄tracta· ibi castris positis hostē operiebantur· quæ ubi tumultu ma
iore etiā quā res erat nuntiantur romā· in senatu· extēplo qd̄ in rebus trepidis
ultimū c̄siliū erat dictatorē dici iussit· Quā rē egre passos· iuliū· corneliūq· ferunt·
magnoq· certamine animorū rē actā· cū primores patrū nequiquā c̄questi n̄ esse
in auctoritate senatus tribunos militū· postremo etiā tribunos plebi appellarent·
et c̄sules quoq· ab ea potestate iū sup̄ talire inhibitā referrent· tribuni plebi læti dis
cordia patrū nihil eē in his auxilii dicerent· quibus n̄ ciuiū· n̄ deniq· hominū nume
ro essent· si quando p̄misci honores· cōmunicata· res p̄· eēt· tū se animaduersuros·

ne qua supbia magistratuū irrita · sc̄ · essent · interī patricii soluti legū magistratuūq · uere
cundia · ꝑ sé quoq · tribuniciā potestatē agerent; hæc c̄tentio minime idoneo tēpore 57
cū tantū belli in manibus eēt occupauerat cogitationes hominū · donec ubi diu alt̄
nis · uilius · corneliusq · cū adid bellū ipsi satis idonei duces essent n̄ eē æquū mandatum
sibi a populo eripi honorē disseruere · Tū ahala seruilius tribunus mil̄ tacuisse sé tā diu
ait n̄ quia incertus sententiæ fuerit · quē enī bonū ciuē secernere sua a publicis c̄silia · sed
quia maluerint collegæ sua sponte cedere auctoritate senatus quā tribuniciā potesta
tē aduersus sé implorari paterentur · tū q̄q · si ressineret libent̄ sé daturū tēpus his fu
isse ad receptū nimis pertinacis sententiæ · Sed cū belli necessitates n̄ exspectent huma
na c̄silia · potiorē sibi collegarū gracia rē · p̄ · fore · et si maneat in sententia senatus · dic
tatorē nocte ꝓxima dicturū · ac si quis int̄cedat · sc̄ · auctoritate sé fore c̄tentū · quo
facto cū haud inmeritā laudē graciāq · apud om̄is tulisset · dictatore · p̄ · cornelio dic
to · ipse ab eo magister equitū creatus est · Exemplo fuit collegis · eūq · intuentibus
quā gracia atq · honos oportuniora int̄dū n̄ cupientibus essent · Bellū haud mira
bile fuit · Uno atq · eo facili p̄lio cæsi ad antiū hostes · uictor exercitus depopulatus
uolscū agrū · castellū ad lacū fucinū ui expugnatū · atq · in eo tria milia hominū
capta · cæteris uolscis intra menia cōpulsis · nec defendentibus agros · Dictator bello
ita gesto ut tantū n̄ defuisse fortunæ uideretur · felicitate quā gl̄a maior inur
bē redit · magistratuq · sé abdicauit · Tribuni mil̄ mentione nulla comiciorū c̄
sulariū habita · credo obirā dictatoris creati · tribunorū mil̄ comicia edixerunt ·
Tū uero grauior cura patribus incessit · quippe cū ꝓdi causā absuis cernerent ·
Itaq · sicut priore anno ꝑ indignissimos ex plebeis candidatos · omniū etiā digno
rū tediū fecerant · sic tū primoribus patrū splendore graciaq · ad petendū p̄ pa
ratis · om̄a loca obtinuere · nec ui plebeio aditus eēt · Quattuor creati sunt · om̄s
iā functi eo honore · l · furius medullinus · c̄sul ualerius potitus · cn · fabius uibula
nus · c · seruilius ahala · Hic refectus c̄tinuato honore cū obalias uirtutes · tū obrecen
tē fauorē · unica moderatione partiū · Eo anno quia tēpus induciarū cū ueienti
populo exierat ꝑ lægatos fecialesq · res repeti coeptæ · Quibus uenientibus ad fi
nē · legatio ueientiū obuiā fuit · petiere ne prius quā ipsi senatū romanū adis
sent · ueios iretur · ab senatu impetratū · quia discordia intestina laborarent ue
ientes · ne res ab his repeterentur · Tantū affuit ut ex incōmodo alieno sua occa
sio peteretur · et in uolscis accepta clades amisso uerrugine p̄sidio · ubi tantū intē
pore fuit mom̄ti · ut cū p̄cantibus opē militibus qui ibi a uolscis obsidebantur
succurri si maturatū eēt potuisset · ad iduenerit exercitus subsidio missus · ut
ab recenti cede palati ad p̄dandū hostes opprimerentur · Tarditatis causa in

senatu magis fuit. quā in tribunis. Qui quia sūma ui restare nunciabantur. parū cogitauer̄ nul
la uirtute superari humanarū uiriū modū. Fortissimi milites n̄ tam̄ nec uiui nec post mortē
multi fuere. Insequenti anno. p̄. et cn̄. cornelius conss̄. his cn̄ fabio ambusto. l. ualerio poti
to tr̄ mil̄ consulari potestate ueiens bellū motū. ob sup̄bū responsū ueientis senatus. qui
legatis repetentib; res ni fatiscerent ꝓpere ure finib; q. daturos. quos lars tolūnius dedisset
responderi iussit. Id patres ægre passi. decreuere. ut tr̄ mil̄ de bello indicendo ueientib;
primo q̊q. die ad populū ferrent. Qd̄ ubi primo ꝓmulgatū ē. fremere iuuentus. nondū de
bellatū cū uolscis ēē. m̊do duo p̄sidia occidione occisa cū periculo retineri. nullū annū ēē.
quo n̄ acie dimicetur. et tāquā poeniteat laboris. nouū bellū cū finitimo populo et poten
tissimo parari. qui omnē ætruriā sit c̄citaturus. Hæc sua sponte agitata. insup̄ tr̄ pl̄ accen
dunt. maximū bellū patrib; cū plebe ēē dictitant. eadē industria uexandā militiā tru
cidandāq. hostib; obici. eā ꝓcul ꝓcul urbe haberi. atq. ablegari. ne domi ꝑ otiū memor liber
tatis coloniarū q. aut agri publici aut suffragii libere ferendi consilia agitet. prensantesq.
ueteranos stipendia cuiusq. et uulnera accicatrices numerabant. quid iā integri ēē in cor
pore loci ad noua uulnera accipienda. quid sup̄ sanguinis qui dari ꝓ re. p̄. posset. rogitan
tes. Hæc cū in sermonib; c̄tionib; q. intēdū agitantes auertissent plebē ab suscipiendo bel
lo. ꝓfertur tēpus ferundæ legis. quā si subiecta inuidiæ ēēt antiquari apparebat. Interī 59
tr̄ mil̄ in uolscū agrū ducere exercitū placuit. Cn̄ cornelius unus romæ relictus. tres tr̄
postquā nullo loco castra uolscorū ēē. nec cōmissuros se p̄lio apparuit. tripartito ad deuas
tandos fines discessere. Ualerius antiū petit. cornelius egitras. quacūq. incessere. late
populati sunt tecta agrosq. ut destinerent uolscos. Fabius qd̄ maxime petebatur ad
anxir oppugnandū sine ulla populatione accessit. Anxir fuit quæ nunc terracinæ
sunt. urbs ꝓna in paludes. ab ea parte fabius oppugnationē ostendit. Circūmissæ quat
tuor cohortes cū c̄. seruilio hala. Cū imminentē urbi collē cepissent. ex loco altiore qua
nullū erat p̄sidiū. ingenti clamore ac tumultu moenia inuasere. Ad quē tumultum
obstupefacti qui aduersus fabiū urbē infimā tuebantur. locū dedere scalas ammouendi.
plenaq. hostiū cuncta erant. et in mitis diu cædes parit̄ fugientiū ac resistentiū armato
rū atq. inermiū fuit. Cogebantur itaq. uicti. quia cedentib; spei nihil erat. pugnā ini
re. cū ꝓnuncatū repente. ne quis p̄ter armatus uiolaretur. reliquā omnē multitudinē
uoluntariā exuit armis. quorū ad duo milia et quingenti uiui capiuntur. á cætera p̄da
fabius militē abstinuit. donec collegæ uenirent. ab illis q̊q. exercitib; captū anxir
dictitans ēē. qui cæteros uolscos á p̄sidio eius loci auertissent. Qui ubi uener̄. oppi
dū uetere fortuna opulentū tres exercitus diripuere. ea q. primū benignitas impe
ratorū plebē patrib; c̄ciliauit. Additū deinde maxime omniū tēpestiuo principū in multi
tudine munere. ut ante mentionē ullā plebis tribunorū ue decerneret senatus.

His uocib; mouer̄ plebē ꝑ partē

ut miles stipendiū de publico acciperet. cū ante id tēpus de suo quisq; functus eo munere
60 eēt. Nihil acceptū umquā a plebe tanto gaudio traditur. concursū itaq; ad curiā eē. et
prensatas exeuntiū manus. et patres uere appellatos. effectū eē fatentib; ut nemo ꝑ tā mu
nifica patria donec quicquā uiriū supeēt. corpori aut sanguini suo parceret. cōmoditas iu
uaret. rē familiarē saltē adquiescere eo tēpore. quo corpus addictū atq; operatū rei. p̄. eēt.
tū q̄d ultro sibi oblatū eēt. n̄ a tr̄ pl̄ umquā agitatū. n̄ suis sermonib; efflagitatū. Id ef
ficiebat multiplex gaudiū. cumulatiorē q; gratiā. tr̄ pl̄ cōmunis ordinū lætitiæ con
cordiæ q; soli exp̄tes. negare tā id lætū partib; uniuersis nec ꝓsperū fore quā ipsi crede
rent. c̄siliū specie prima melius fuisse. quā usu apparituru. unde enī eā pecuniā c̄fi
ci posse. nisi tributo populo indicto. ex alieno igitur aliis largitos. neq; id etiā si exte
ri ferant passuros eos. quib; iā emerita stipendia essent. meliore c̄ditione alios militare
quā ipsi militassent. et eosdē in sua stipendia inpensas fecisse. et in aliorū facere. Pos
tremo indicto iā tributo edixer̄ etiā tribuni. auxilio se futuros. si quis in militare sti
pendiū tributū n̄ c̄tulisset. Patres bene coeptā rē ꝑseuerant̄ tueri. c̄ferre ipsi primi.
et quia n̄dū argentū signatū erat. ęs graue plaustris quidā ad ęrariū c̄uehentes. speciosā
etiā collationē faciunt. Cū senatus sūma fide ex censu c̄tulisset. primores plebis no
biliū amici ex cōposito c̄ferre incipiunt. Quos cū et a patrib; collaudari. et a mili
tari ætate tāquā bonos ciues c̄spici uulgus hominū uidit. repente spreto tribunicio
auxilio. certam̄ c̄ferendi ē ortū. et lege ꝑlata. de indicendo ueientib; bello. exerci
61 tū magna ex parte uoluntariū nouit̄ mil̄ c̄sulari potestate ueios duxere. Fue
re aut̄ tr̄. t̄. quintius capitolinus. quintius cincinnatus. c̄. iulius tullus. iterū a. mal
lius. l. furius medullinus terciū. m̄. emilius mamercus. Ab his primū circūsessi uei
sunt. Sub cuius iniciū obsidionis cū ætruscorū c̄ciliū ad fanū uoltūnæ frequenter
habitū eēt. parū constitit. bellone publico gentis uniuersæ tuendi ueientes essent.
E a oppugnatio segnior in sequenti anno fuit. parte tribunorū exercitusq; ad uolscū
auocata bellū. Trib̄ mil̄ c̄sulari potestate is annus habuit. c̄. ualeriū potitū tercio.
m̄. sergiū fidenatē. p̄. corneliū maluginensē. cn̄. corneliū cossū. c̄. fabiū ābustum.
sp̄ nautiū rutiliū. Iterū cū uolscis int̄ ferentinū atq; æceterā signis collatis dimica
tū. Romanis sc̄da fortuna pugnæ fuit. Artena inde uolscorū oppidū ab tribunis
obsideri coepta. inde int̄ eruptionē tēptatā compulso in urbē hoste. occasio data ē.
romanis irrūpendi. p̄ter quā arcē cætera capta. in arcē munitā natura. globus arma
torū c̄cessit. Infra arcē cæsi captiq; multi mortales. Arx deinde obsidebat̄. nec aut
ui capi poterat. quia ꝓ spacio loci satis p̄sidii habebat. aut spē dabat deditionis om̄i
publico frum̄to priusquā urbs caperetur. in arcē c̄uecto. tedioq; inde recessū foret.
ni seruus arcē romanis arcē ꝓdididisset. Ab eo milites ꝑ locū arduū accepti coepere.

A quibus cū custodes trucidarentur. cætera multitudo repentino pauore oppressa inde
ditionē uenit. Diruta et arce et urbe arcena. reductæ legiones ex uolscis. omīsq. uis
romana ueios conuersa ÷. proditori p̄ter libertatē. bona duarū familiarū in pre
miū data. Seruus romanus uocitatus. Sunt qui artenā ueientiū non uolscorū fuis
se credant. Prebet errorē qđ eiusdē nominis urbs inter cere atq. ueios fuit. sed eā re
ges romani deleuere. cere atūq. non ueientiū fuerat. altera hæc nomine eodem
in uolsco agro fuit. cuius excidiū est dictum. TITI LIVII AB VRBE CONDITA LI
BER IIII. EXPLIC. INCIPIT LIBER QUINTUS FELICITER.

PACE alibi parta romani ueiq. in armis erant. tanta ira odio. q. ut uictis finē adēē appare
ret. Comitia utriusq. populi longe diuersa ratione facta s̄. Romani auxere tr̄ mil consu
lari potestate numerū octo qđ nūquā antea creati. m̄. emilius mamercus iterū. L. ualerius
potitus terciū. app̄ claudius crassus. m̄. quintilius uarus. m̄. iulius rullus. m̄. postumius. m̄. fu
rius camillus. m̄. postumius albinus. Ueientes c̄tra tædio annuæ ambitionis quæ inter
dū discordiarū causa erat. regē creauere. Offendit ea res populorū ætruriæ animos.
n̄ maiore odio regni. quā ipsius regis. Grauis iā is antea genti fuerat opib; sup̄bia q.
quia sollēpnia ludorū. quos intmitti nefas ē. uiolent̄ diremisset. cū ob irā repulsæ qđ
suffragio xij. populorū alius sacerdos ei p̄latus ēēt. artifices quorū magna pars ipsius
seruierant. ex medio ludicro repente abduxit. Gens itaq. ante om̄s alias eo magis de
dita religionib; qđ excelleret arte colendi eas. auxiliū ueieientib; negandū donec
sub rege essent decreuit. Cuius decreti supp̄ssa fama ē. ueis p̄p̄t metū regis. quia quo
tale quid dictū referretur. p̄seditionis eū principe n̄ uani sermonis auctore habebat.
Romanos etsi quietæ res ex ætruria nunciabantur. tam̄ quia om̄ib; c̄cilius eā rē agitare
adfferebatur. ita muniebant. ut ancipitia munim̄ta essent. alia in urbē. et c̄tra oppida
norū eruptiones uersa. aliis frons in ætruriā spectans. in auxiliis si qua forte inde ueni
2. rent. obstruebatur. Cū spes maior imperatorib; romanis. in obsidione quā in oppug
natione ēēt. hibernacula etiā res noua militi romano ædificari coepta. c̄siliū q. erat
hiemando c̄tinuare bellū. Qđ postquā tr̄ p̄t iā diu nullā nouandi res causā inueni
ientib; romā ē. allatū. in c̄tionē p̄siliunt. sollicitant plebis animos. hoc illud ēē
dictitantes. qđ æra militib; sint c̄stituta. nec se se fefellisse. id donū inimicorū ue
neno illitū fore. uenisse libertatē plebis. remotā in p̄petuū et ablegatā ab ur
be et ab re. p̄. iuuentutē. iā ne hiemi quidē aut tēpori anni cædere. ac domos
ac res inuisere suas. quā putarent c̄tinuatæ militiæ causā ēē. nullā p̄fecto aliā
inuenturos. quā neqd p̄ frequentiā iuuenū eorū. in quib; uires om̄s plebis
essent. agi de cōmodis eorū posset. uexari p̄terea et subigi multo acrius quā
ueientes. quippe illos hiemē sub tectis suis agere. egregiis muris situ qnatu

rali urbē tutantes· militē romanū in opere ac labore niuibus pruinisq· obrutū sub pel
libus durare· ne hiemis quidē spatio quæ omniū bellorū terra mariq· sit quies· arma
deponentē· Hoc neq· reges neq· ante tribuniciā potestatē creatā· superbos illos c̄
sules· neq· triste dictatoris imperiū· neq· importunos decēuiros inuinxisse serui
tutis· ut ꝑennē militiā facerent· qđ tribuni militū in plebe romana regnū exer
cerent· qui dnā illi c̄sules dictatores ue facturi essent· qui ꝑ c̄sularē imaginē tā
seuā ac trucē fecerint· Sed id accidere haud inmerito· n̄ fuisse nec in octo quidē
tribunis militū locū ulli plebeio· antea trina loca cū c̄tentione sūma patricios
explere solitos· nc̄iā octo uiges ad imperia obtinenda ire· et ne in turba quidē
habere plebeiū quēquā· qui si nihil aliud ammoneat collegas· liberos et ciues
eorū n̄ seruos militare· quos hieme saltē in domos ac tecta reduci oporteat
et aliquo tēpore anni parentes liberosq· ac c̄iuges inuisere· et usurpare li
bertatē· et creare magistratus· Hæc taliaq· uociferantes aduersariū haud in
parē nacti sunt· app· claudiū relictū a collegis· ad tribunicias seditiones cō
prim̄das· uirū imbutū iā ab iuuenta certaminibus plebeis· quē auctorē
aliquot annis ante fuisse memoratū est ꝑ collegarū intercessionē tribuniciæ
potestatis dissoluendæ· Istū iā n̄ ꝓptus ingenio tantū sed usu etiā exercitatus·
talē orationē habuit· Siūquā dubitatū est quin ꝛtrū tr̄pl uestra an sua cau
sa seditionū sēꝑ auctores fuerint· id ego hoc anno desisse dubitari certū ha
beo· et cū lætor tandē longi erroris uobis finē factū ēē· tū qđ secundis po
tissimū ur̄is rebus hic error sublatus est· et uobis et ꝓpter uos· rei p̄· gratulor·
an est quisquā qui dubitet· nullis iniuriis uestris· si quæ forte aliquando
fuerunt· umquā ęquę quā munere patrū in plebē cū æra militantibus
c̄stituta sunt· tr̄pl· offensos acc̄titatos ēē· quid illos aliud aut tū timuisse
creditis aut hodie turbare uelle· nisi c̄cordiā ordinū quā dissoluendæ ma
ximæ tribuniciæ potestati rentur esse· sic hercule tā quā artifices in ꝓbi opus
quęrunt· qui et semꝑ ęgri aliquid in rep̄· ēē uolunt· ut sit· ad cuius curationē a uobis ad
hibeantur· Utrū enī defenditis· an impugnatis plebē· utrū militantiū aduersarii
estis an causā agitis· nisi forte hoc dicitis quic quid patres faciunt displicet· siue illud pro
plebe siue c̄tra plebē est· et quē admodū cū seruis suis uetant domini quicquā rei cum
alienis hominibus ēē· pariterq· in his beneficio ac maleficio abstineri æquū censent· sic uos
int̄ dicitis patribus cōmercio plebis· nec nos comitate ac munificentia n̄ra ꝓuocemus
plebē· nec plebs nobis dicto audiens atq· oboediens sit· Quanto tandē si quicquā in uo
bis n̄ dico ciuilis sed humani ēēt fauere uos magis et quantū in uobis ēēt indulgere po
tius comitati patrū atq· obsequio plebis oportuit· quæ si ꝑpetua c̄cordia sit· quis n̄ spon

dere ausit maximū hoc imperiū int̄ finitimos breui futurū ēē. Atq; ego quā hoc consiliū collegarū eorū 4.
quo abducere infectare a ueis exercitū noluer̄. n̄ utile solū sed etiā necessariū fuerit. postea disserā:
nunc de ipsa c̄ditione militantiū libet. Quā orationē n̄ apud uos solū sed etiā in castris si habea
tur ipso exercitu disceptante æquā arbitror uideri posse. in qua si mihi ipsi nihil qd̄ dicerē in
mentē uenire posset. aduersariorū certe orationib; c̄tentus essē. Negabant nup̄ danda ēē æra mi
litib; quia nūquā data essent. Quonā m̄do igitur nunc indignari possunt. quib; aliquid noui
adiectū sit cōmodi. eis laborē etiā nouū p̄portione iniungi. nusquā nec opera sine emolumen
to. nec emolumentū ferme sine impensa opera ē. labor uoluptasq; dissimillima natura. societa
te quadā inter se naturali s̄iuncta. Moleste antea ferebat miles se suo sūptu operā rei. p̄. p̄bere.
gaudebat idē partē anni agrū suū colere. quærere unde domi militiæ q. se ac suos tueri posset.
Gaudet nunc fructui sibi rē. p̄. ēē. et lætus stipendiū accipit. æquo igitur animo paciatur se ab
domo. ab re familiari cui grauis impensa n̄ ē. paulo diutius abēē. an si ad calculos eū res. p̄.
uocet. n̄. merito dicat. annua æra habes. annuā operā ede. an tu æquū censes militia semenstri
solitū te stipendiū accipere. Inuitus in hac parte orationis quirites moror. sic enī agere de
bent qui mercennario milite utuntur. nos tāquā ciuib; agere uolumus. agiq; tāquā cū pa
tria nob̄ cū æquū censemus. aut n̄ suscipi bellū oportuit. aut geri p̄ dignitate. p̄. r̄. et p̄fici quā
primū oportet. Perficietur aut̄ si urgemus obsessos. si n̄ ante abscedimus. quā spei n̄ræ finē
captis ueis imposuerimus. Si hercules. nulla alia causa. ipsa indignitas p̄seuerantiā impone
re debuit. Decē quondā annos urbs oppugnata ē. ob unā mulierē ab uniuersa grecia. quā
p̄cul ab domo. quot terras. quot maria distant. nob̄ intra uicesimū lapidē in c̄spectu p̄pe
urbis n̄ræ annuā oppugnationē p̄ferri piget. scilicet. quia leuis causa belli ē. nec satis quic
quā iusti doloris ē. qui nos ad p̄seuerandū stimulet. Septies rebellar̄. in pac[illegible]ūquā fida
fuer̄. agros n̄ros milies depopulati s̄. fidenates deficere a nob̄ coeger̄. colonos n̄ros ibi int̄
fecer̄. auctores fuere c̄tra ius cædis impiæ legatorū n̄rorū. ætruriā omnē aduersus nos c̄citare
uoluerunt. hodie q. id moliuntur. Res repetentis legatos n̄ros haud p̄cul fuit. quin uiolaret.
Cū his mollit̄ et p̄ dilationes bellū geri oportet. si nos tā iustū odiū nihil mouet. ne illa qui
dē oro uos mouent. operib; ingentib; sæpta urbs ē. quib; intra muros coercetur hostis.
Agrū n̄ colunt. et culta euastata s̄. Bello si reducimus exercitū. quis ē. qui dubitet illos non
a cupiditate solū ulciscendi sed etiā necessitate imposita ex alieno p̄dandi cū sua amiserint
agrū n̄rm inuasuros. non differimus igitur bellū isto c̄silio. sed intra fines n̄ros accipimus.
Quid illud qd̄ p̄prie ad milites p̄tinet. quib; tr̄ p̄t boni cū stipendiū extorquere uoluer̄. nunc
consultū repente uolunt. quale ē. uallū fossā q. ingentis utrūq. rē operis. p̄ tantū spacij
duxer̄. castella primo pauca. postea exercitu aucto. creberrima fecer̄. munitiones n̄ in
urbē modo. sed in ætruriā etiā expectantes. si qua inde auxilia ueniant. opposuere.
quid turres. qd̄ uineas testudinesq. et taliū oppugnandarū urbiū apparatū loquar.

Ergo nimis vicinum urbi.

h certę milicię plurimū intererat. in suescere militē nr̄m n̄ solū parata uictoria frui. sed si etiā
cū tantū laboris exhaustū sit. et ad finē iā operis tandē ꝑuentū. Relinquenda ne hæc cen
setis. ut ad æstatē rursus nouus de integro his instituendis exsudetur labor. quanto est
minus opera tueri facta. et instare ac ꝑseuerare defungi q. cura. breuis enī ꝓfecto resē.
si uno tēpore ꝑagitur. nec ipsi ꝑ intermissiones has intualla q. lentiorē spē nr̄am facimus.
Loquor de opere. et de tēporis iactura. quid periculi. qd differendo bello adicimus.
nunc obliuisci nos hæc tā crebra ætruriæ c̄cilia dimittendis ueios auxiliis paciantur.
ut nunc res se habet irati s̄. oder̄. negant missuros. quantū in illis ē. capere uæios li
cet. Quis ē qui spondeat eundē si differetur bellū animū postea fore. cū si laxamen
tū dederis. maior frequentior q. legatio itura sit. cū id qd nunc offendit ætruscos.
rex creatus ueis mutari spacio intēposito possit. uel c̄sensu ciuitatis. ut eo rec̄cilient ætru
riæ animos. uel ipsius uoluntate regis. qui obstare regnū suū saluti ciuiū nolit.
Uidete. quot res quā inutiles sequantur illā uiā c̄silii. iactura operū tanto labore fac
torū. uastatio imminens finiū nr̄orū. ætruscū bellū ꝓueiente c̄citatū. Hæc sunt
tribuni c̄silia ur̄a. n̄ hercule dissimilia. ac si quis ægro qui curari se fortit̄ passus ex
tēplo c̄ualescere possit cibi gr̄a p̄sentis aut pocionis. longinquū et forsitan insa
6 nabilē morbū efficiat. Si medius fidius ad hoc bellū nihil ꝑtineret. ad discipli
nā res lentior fit. pati tædiū et quā uis spei seræ exitū expectare. et si non sit æs
tate ꝑfectū bellū. hiemē opperiri. nec sic æstiuas aues statī autūno tecta ac reces
sū circūspicere. Obsecro uos uenandi studiū ac uoluptas homines ꝑ niues ac
pruinas in montes siluasq. rapit. belli necessitatib; eā pacientiā non adhibebi
mus. quā uel usus ac uoluptas elicere solet. adeo ne effeminata corpora mili
tū nr̄orū ēē putamus. adeo molles animos ut unā hiemē durare in castris. ab
ēē ab domo n̄ possunt. ut tāquā nauale bellū tēpestatib; captandis et obser
uando tēpore anni gerant. non æstus n̄ frigora pati possint. Erubescant ꝓfecto.
si quis eis hæc obiciat. c̄tendant q. et animis et corporib; suis uirilē pacien
tiā in ēē. et se iuxta hieme atq. æstate bella gere re posse. nec se patrociniū
mollitiæ inertiæq. mandasse tribunis. et meminisse hanc ipsā potestatē
n̄ in ūbra nec in tectis maiores suos creasse. Hæc uirtute militū ur̄orū. hæc
romano nomine s̄ digna. n̄ ueios tantū nec hoc bellū intueri qd instat. sed
famā et alia bella et ad cæteros populos in posterū quærere. an medio
cre discrim̄ opinionis secuturū ex hac re putatis. utrū tandē finitimi
populū romanū eū ēē putent. ciuus si qua urbs primū illū breuissimi
tēporis sustinuerit impetū. nihil deinde timeant. an hic sit t̄ror ur̄i no
minis. ut exercitū romanū n̄ tædiū longinquæ oppugnationis n̄ uis hi
emis ab urbe circūsessa semel amouere possit. nec finē ullū aliū belli.

quā uictoriā mouerit · nec impetu potius bella quā pseuerantia gerat · quæ in omni quidē
genere militiæ · maxime tamē in obsidendis urbibus necessaria · quarū pleraſq · munitio
nibus ac naturali situ inexpugnabiles fame sitiq · tēpus ipsū uincit · atq · expugnat · sicut
ueios expugnabit nisi auxilio hostibus · trīpt · fuerint · et romæ inuenerint pſidia ue
ientes · quæ ne quis quā in etruria quęrunt · Nec est quic quā qđ uelentibus optatū æque
ctingere possit · quā ut seditionibus primū urbs romana deinde uelut ex̄tagione cas
tra impleantur · at hercule apud hostis tanta modestia est · ut n̄ obsidionis tedio non
denīq · regni quicquā apud eos nouatū sit · n̄ negata auxilia ab ætruscis irritauerint a
nimos · Moretur enī extēplo quicūq · erit seditionis auctor · nec uiquā dicere ea lice
bit quæ apud uos inpune dicuntur · ſ̄ uftuariū meretur · qui signa relinquit · aut p̄si
dio decedit · Auctores signa relinquendi et deserendi castra · n̄ uni aut alteri milit ·
sed uniuersis exercitibus palā in cētione audiuntur · Adeo quic qđ tribunus plebi lo
quitur et sp̄dendæ patriæ dissoluendæq · rei p̄ · est adsuetis audire · et dulcedine po
testatis eius capti quæ libet sub ea scelera latere sinitis · Reliquū est · ut quæ hic uoci fe
rantur ea dē in castris et apud milites agant · et exercitus corrūpant · ducibusq · parere
n̄ patiantur · qm̄ ea demū romæ libertas est · n̄ senatū · n̄ magistratus · n̄ leges · n̄ mores
maiorū · n̄ instituta patrū · n̄ disciplinā uereri militiæ · ſ̄ pariā etiā in cētionibus erat
appius trīpt · cū subito unde minime quis crederet accepta calamitas apud ueios
et superiorē appiū in causā et cōcordiā ordinū maiorē · ardorēq · ad obsidendos per
tinatius ueios fecit · Nā cū aggere p̄motus a durbē uineæq · tantū n̄ iā munitæ mo eni
bus essent duū opera int̄ diu fuunt intentius · quā nocte custodiuntur · patefacta repen
te porta ingens multitudo facibus maxime armata ignes cīecit · horæq · momēto simul
aggerē aduineas tā longi tēporis opus incendiū hausit · multiq · ibi mortales nec uiquā
opē ferentes · ferro igniq · absūpti sunt · Qđ ubi romā est nuntiatū · mesticiā omnibus ·
senatui curā metūq · iniecit · Nec tūm uero sustineri nec in urbe seditio neo in castris posset ·
et trīpt · uelut abse uictæ rei p̄ insultarent · cū repente quibus census equester erat e
qui publici n̄ erant adsignati · cōcilio prius int̄ se habito senatū adeunt · factaq · dicen
di potestate equisse suis stipendia facturos p̄mittunt · quibus cū amplissimis uerbis gra
tiæ ab senatu actæ essent · famaq · ea forū atq · urbē pua hisset · subito ad curiā cōcursus
fit plebis · pedestris ordinis se aiunt nō ee · operāq · rei p̄ · extra ordinē pollicen̄ · se uue
ios seu quo alio ducere uelint · Suos ductis sint · negant se inde prius quā capta urbe hostiū redituros ee · Tū uero iā sup fundenti se lætitiæ uix tēperatū est · Nec enī
sicut equites dato magistratibus negotio laudari iussi · neq · aut in curiā uocati qui
bus responsū daretur · ut limine curiæ cōtinebatur senatus · sed p̄se quisq · ex supe
riore loco ad multitudinē inco

micio statē uoce manibusq · significa

re publicā læticiā · beatā urbē romanā et inuictā et æternā illa c̄cordia dicere · laudare equi
tes · laudare plebē · diē ipsū laudibus ferre · uictā eē fateri comitatē benignitatēq · senatus
certatī patribus plebiq · manare gaudio lacrimæ · donec reuocatis incuriā patribus · sc̄ · fac
tū est · ut tr̄ · militares contione aduocata peditib; equitib; q · gratias agerent · memorē pietatis
eorū erga patriā dicerent senatū fore · placere aut̄ om̄ib; his uoluntariā extra ordinē p̄fes
sis militiā æra p̄cedere · et equiti certus numerus æris ē assignatus · Tum primū equos mere
re equites coeper̄ · Uoluntarius ductus exercitus ueios · n̄ amissa m̄do restituit opera · sed noua
etiā instituit · Ab urbe cōmeatus intentiore quā antea subuehi cura · nequid tā bene meri
8 to exercitui ad usū deēt · Insequens annus tr̄ mil̄ consulari potestate habuit · c̄ · seruiliū ha
lāterciū · q̄ · seruiliū · p̄ · uerginiū · q̄ · sulpiciū · ā · mamiliū iterū · m̄ · sergiū iterū · His tribunis
dū cura omniū in ueiens bellū intenta ē · neglectū anxiri p̄sidiū uacationib; militū et
uolscos mercatores uulgo receptando p̄ditis repente portarū custodib; oppressū est · Mi
nus militū perit · quia p̄ter ægros lixarū in modū om̄s p̄ agros uicinasq · urbes negociaban
tur · Nec ueis melius gesta res · qd̄ tū caput om̄iū curarū publicarū erat · Nam et duces ro
mani plus int̄ sē irarū quā aduersus hostes animi habuer̄ · et auctū ē · bellū aduenture
pentionē capenatiū atq · faliscorū · Hi duo ætruriæ populi · quia p̄ximi regione erant · de
uictis ueis bello q̄q · romano se p̄ximos fore credentes · falisci p̄pria etiā causa infesti · qd̄
fidenati bello se iā antea inmiscuerant · p̄ legatos ultro citroq · missos iure iurando int̄
sē obligati · cū exercitib; nec opinato ad ueios accessere · Forte ex regione qua sergius
tr̄ mil̄ p̄erat · castra adorti s̄ · ingentē q · terrorē intulere · quia ætruriā omnē excitā se
dib; magna mole adēē romani crediderant · Eadē opinio ueientes in urbe c̄citauit · Ita
ancipiti p̄lio castra romana oppugnabantur · c̄cursantesq · cū huc atq · illuc signa trans
ferrent · nec ueientes satis cohibere intra munitiones · nec suis munimentis arcere uim
ac tueri sē ab exteriore poterant hoste · Una spēs erat · si ex maiorib; castris subueni
retur · ut diuersæ legiones aliæ aduersus capenates · ac faliscos · aliæ c̄tra eruptionē op
pidanorū pugnarent · Sed castris p̄erat uerginius priuatī sergio inuisus infestusq · Iscū
pleraq · castella oppugnata · superatas munitiones · utrīq · inuehi hostē nunciaretur ·
in armis castris milites tenuit · si opus foret auxilio · collegā dictitans ad sē missurū · Huius arro
gantiā p̄tinacia alterius æquabat qui nequā opē ab inimico uideretur petisse · uinci
ab hoste quā uincere p̄ ciuē maluit · Diu in medio cæsi milites · postremo desertis muni
tionib; p̄pauci in maiora castra · pars maxima atq · ipse sergius romā p̄tender̄ · Ubi cū
omnē culpā in collegā inclinabaret · acciri uerginiū ex castris · interea p̄eē legatos pla
cuit · Acta deinde in senatu res ē · certatū q · int̄ collegas maledictis · Pauci rei · p̄ · huic
9 atq · illi ut quosq · studiū priuatī aut grā occupauer̄ assunt · Primo res patrū siue
culpa siue infelicitate imperatorum tā ignominiosa clades accepta

eēt· censuere n̄ exspectandū iustū tēpus comiciorū· sed extēplo nouos tribunos militū crean
dos eē· qui· a kl octobribus magistratū occiperent· in quā sententiā cū pedibus iretur· cæteri
tribuni militū nihil c̄tra dicere· At enī uero· sergius· uerginiusq· ꝓpt̄ quos pęnitere magis
tratū eius anni senatū apparebat· primo dep̄cari ignominiā· deinde int̄cedere· sc̄· negare
sé ante idus decēbris sollēnē ineundis magistratibus diē· honore abituros eē· Inter hæc
tribuni plebis cū in c̄cordia hominū secundisq· rebus ciuitatis inuiti silentiū tenuissent·
feroces repente minari tribunis militū nisi in auctoritate senatus essent· sé inuinda eos du
ci iussuros eē· Tū· c· seruilius ahala tr̄ mil· qd̄ ad uos attinet· tr̄pl· minasq· uīas ne ego liben
ter experirer quā n̄ plus in his iuris quā in uobis animi eēt· sed nefas ÷ tendere aduersus auc
toritatē senatus· ꝓinde et uos desinite int̄ nr̄a certamina locū iniuriæ querere· et collegæ
aut facient qd̄ censet senatus· aut si ꝑtinatius tentlent· dictatorē extēplo dicā qui eos abire
magistratu cogat· Cū omniū ad sensu cōpbata oracio eēt· gauderent q· patres sine tribuni
ciæ potestatis t̄riculis inuentā eē aliā iū maiorē ad coercendos magistratus· uicti c̄sensu
omniū comicia tribunorū militū habuere· qui· kl octob magistratū acciperent· sé q· ea die
10 magistratu abdicauere; l· ualerio potito quartū· furio camillo· iterū· m· emilio mamerco
terciū· cn̄· cornelio cosso iterū· c· fabio ambusto· l· iulio tullo· tribunis mil· c̄sulari potesta
te multa domi militiæq· gesta· Nā et bellū multiplex fuit· eodē tēpore adueios et ad cape
nā et ad ualerios et inuolscis ut anxir ab hostibus recuperaretur· et romæ simul dilectu si
mul tributo c̄ferendo laboratū est· et de tribunis plebi coaptandis c̄tentio fuit· & haud
paruū motū duo iudicia eorū qui paulo ante c̄sulari potestate fuerant exciuere· Omniū
primū tribunis militū fuit dilectū haberi· nec iuniores modo c̄scripti· sed seniores etiā
coacti nomina dare ut urbis custodiā agerent· Quantū autē augebatur militū nume
rus tanto maiore pecunia in stipendiū opus erat· Eaq· tributo c̄ferebatur inuitis c̄ferentibus
qui domi remanebant· qui atuentibus urbē opera q̄q· militari laborandū seruiendūq· rei· p·
erat· Hæc ꝑsé grauia indignioraq· ut uiderentur· trpl· seditiosis c̄tionibus faciebant· ideo
æra militibus c̄stituta eē arguendo· ut plebis partē milicia· partē tributo c̄ficerent· Unū
bellū annū iā tertiū trahi· et c̄sulto male geri· ut diutius gerant· In quattuor deinde
bella uno dilectu exercitus scriptos· et pueros quoq· ac senes extractos· iā n̄ æstatis nec hiemis
discrim̄ eē· nulla quies ū quā miserę plebi sit· quin etiā uectigalis ad ultimū facta sit· ut
cū c̄fecta labore· uulneribus· postremo ætate corpora retulerint· incultaq· om̄a diutino do
minorū desiderio domi inuenerint· tributū ex affecta re familiari pendant· æraq· mi
litaria uelut foenore accepta multiplicia rei· p̄· reddant· Int̄ dilectū tributūq· et oc
cupatos animos maiorū rerū curis· comiciis tribunorū plebis numerus expleri nequit·
pugnatū inde in loca uacua ut patricii coaptarentur· post quā obtineri n̄ poterat· tam̄
labefactandæ legis tribuniciæ causa effectū est ut cooptarentur tr̄pl· c· licerius· et m̄· acutius·

haud dubie patriciorū opib; Forsitan tulit. ut eo anno tr̄ pl̄ cn̄ trebonius eēt. qui nomini ac familiæ debi
tū prestare uideretur trebonie legis patrocinium. is qd̄ petissent patres quidā primo incoepto re
pulsi. tam̄ tr̄ mil̄ expugnassent. uociferans legē treboniā sublatā. et cooptatos tribunos pl̄ non
suffragiis populi sed imperio patriciorū. et reuolui rē. ut aut patricii aut patriciorū asse
clæ habendi tr̄ pl̄ sint. eripi sacratas leges. extorqueri tribuniciā potestatē. id fraude patrici
orū. scelere ac ꝓditione collegarū factū arguere; cū arderent inuidia n̄ patres modo. sed
tr̄ pl̄ cooptati parit̄. et qui cooptauerant. tū ex collegio tres. p̄. curatius. m̄. metilius. m̄. mi
nutius trepidi rerū suarū in sergiū uerginiū q. prioris anni tribunos militares incurrunt.
in eos ab sé irā plebis inuidiā q. die dicta auertunt. quib; dilectus. quib; tributū. quib; di
utina militia longinquitas q. belli sit grauis. qui clade accepta ad ueios doleant. qui amis
sis liberis. fratrib;. ꝓpinquis. affinib;. lugubres domos habeant. his publici priuati q. do
loris exsequendi ius potestatē q. ex duob; noxiis capitib; datā ab sé memorant. Omni
um namq. malorū in sergio uerginio q. causas eē. nec id accusatorē magis arguere.
quā fateri reos. qui noxii ambo alter in alterū causā conferant. fugā sergii uerginius.
sergius ꝓditionē increpans uerginii. quorū adeo incredibilē amentiā fuisse. ut multo
ueri similius sit. conpacto eā rē et communi fraude patriciorū actā ab his. et prius datū
locū ueientib; ad incendenda opera belli trahendi causa. et nc̄ ꝓditū exercitū. tradita falis
cis romana castra. om̄a fieri. ut c̄senescat ad ueios iuuentus. nec dé agris nec dé aliis com
modis plebis ferre ad populū tribuni. frequentia q. urbana celebrare actiones. et resis
tere conspirationi patriciorū possint. p̄ iudiciū iā dé reis et ab senatu et ab populo. r̄.
et ab ipsorū collegiis factū eē. nā et. s̄. c̄. eos ab re. p̄. remotos eē. et recusantes abdica
re sé magistratu. dictatoris metu ab collegis coercitos eē. et p̄. r̄. tribunos creasse. qui
non idibus decēbrib; die sollēpni. sed extēplo kl̄ octobrib; magistratū occiperent. quia
stare diutius res. p̄. his manentib; in magistratu non posset. et tam̄ tot iudiciis confos
sos p̄dāpnatos q. uenire ad populi iudiciū. et existimare defunctos eē. satis q. poena
rū dedisse. qd̄ duob; mensib; citius priuati facti sint. neq. intellegere nocendi sibi diu
tius tū potestatē ereptā eē. non poenā irrogatā. quippe et collegis abrogatū impe
riū qui certe nihil deliquissent. illos repeterent animos quirites. quos recenti clade
accepta habuissent. cū fuga trepidū. plenū uulnerū. ac pauore incedentē portis ex
ercitū uiderint. non fortunā aut quēquā deorū sed hos duces accusantē. ꝓ certo sé
habere neminē inc̄tione stare. qui illo die non caput. domū. fortunas q. l. uerginii.
ac m̄. sergii sit execratus detestatus q. minime c̄uenire. quib; iratus quisq. deos ip
sos ammouere nocentib; manus. satis eē. si occasione ulsciscendi læsos arment. His 12
orationib; incitata plebs. denis milib; æris grauis reos condēpnat. nequiquā ser
gio martē cōmunē belli fortunā q. accusante. uerginio dep̄cante. né infelicior

domi quā militiæ eēt. In hos uersa ira populi. cooptationis tribunorū fraudis q. cōtra legē trebo
niā factæ memoriā obscurā fecit. Victores tribuni ut p̄sentē mercedē iudicii plebs haberet.
legē agragiā p̄mulgant. tributū q. conferri p̄hibent. cū tot exercitib; stipendio opus eēt. res
q. militia ita p̄spere gererentur. ut nullo bello ueniretur ad exitū spei. Namq. ueis castra
quæ amissa erant recuperata. p̄sidiis castellis q. firmantur. Præerant tr̄ mil. m̄. æmilius. et
q̄. fabius. m̄. furio in faliscis. et. cn̄. cornelio in capenate agro. Hostes nulli extra moenia
inuenti. p̄dæ actæ. incendiis q. uillarū ac frugū uastati fines. oppida oppugnata. nec ob
sessa sunt. At in uolscis depopulato agro. anxir nequiquā oppugnatū. loco alto situ. et
postquā ueis spes irrita erat. uallo fossaq. obsideri coeptū. Valerio potito uolsci p̄uincia
euenerat. hunc statū militariū rerū seditio intestina turbauerat. maiore mole coorta.
quā bella tractabantur. et cū tributū conferri p̄ tr̄ non possit. nec stipendiū in pp̄. r̄. mit
teretur. æra q. militaria flagitaret miles. haud p̄cul erat. quin castra q̄q. urbanæ se
ditionis contagione turbarentur. Int̄ has iras pl̄ in patres. cū tr̄ pl̄ nunc illud tēpus eē
dicerent stabiliendæ libertatis. et ab sergiis uerginiisq. ad plebeios uiros fortes ac stre
nuos transferendi sūmi honoris. n̄ tam̄ ultra p̄cessū ē. quā ut unus ex plebe usurpan
di iuris causa. p̄. licinius caluus. tr̄. mil̄ consulari potestate crearetur. cęteri patricii
creati. p̄. mamilius. et. p̄. titinius. p̄. melius. l. fr̄. camillus. l. popilius uolsco. Ipsa
plebes mirabatur se tantā rē obtinuisse. non is modo qui creatus erat. uir nullis
ante honorib; usus. uetus tantū senator et ætate iā grauis. Nec satis constat. cur
primus ac potissimus ad nouū delibandū honorē sit habitus. Alii cn̄. cornelii fra
tris qui tr̄ mil̄ priore anno fuerat. triplex q. stipendiū equitib; dederat. grā ex
tractū ad tantū honorē credunt. alii orationē ipsi tēpestiuā de c̄cordia ordinū
patrib; plebiq. gratā habuisse. Hac uictoria comitiorū exsultantes tr̄ pl̄. q̄d max
ime rē. p̄. impediebat. de tributo remiser̄. collatū oboedient̄ missū q. ad exer
citū ē. Anxir in uolscis breui receptū ē. neglectis die festo custodiis urbis. In
signis. annus hieme gelida ac niuosa fuit. adeo. ut uiæ clausæ tr̄beris innauigabilis
fuerit. Annona ex ante conuecta copia nihil mutauit. et quia. p̄. licinius ut
coeperat. haud tumultuose magistratū maiore gaudio plebis quā indig
natione patrū ita etiā gessit. dulcedo inuasit p̄ximis comiciis tr̄ mil̄ ple
beios creandi. Unus m̄. ueturius ex patriciis candidatis locū tenuit. ple
beios alios tr̄ mil̄ consulari potestate om̄s fere centuriæ dixere. m̄. pom
pinū. cn̄. duiliū uoleronē. publiciū. cn̄. genuciū. latiū. Tristē hiemē
siue ex intēperiæ cæli raptī mutatione in c̄trariū facta. siue alia qua
de causa grauis pestilens q. om̄ib; anib; malib; æstas excepit. Cuius insa
nabili p̄nicie quando nec causa nec finis inueniebatur. libris sibillinis

:duūuiri
ex s̄ c̄ additi sunt: sacris faciundis. lectisternio tunc primū in urbe romana facto. ꝑ dies oc
to apollinē latonā q. et dianā. herculē mercuriū. atq. neptunū tribus quā amplissime tū
apparari poterat. stratis lectis placauere. Priuatī q̄q. id sacrū celebratū ē. tota urbe paten
tib; ianuis. ꝑmisco q. usu rerū omniū in ꝓpatulo posito. notos ignotos q. passim adue
nas in hospitiū inductos fer̄. et cū inimicis q̄q. benigne accomit̄ sermones habitos.
iurgiis ac litib; tēperatū. uinctis q̄q. dēpta in eos dies uincula. religioni deinde fuis
se. quib; eā opē tulissent. uinciri. Interī ad ueios terror multiplex fuit. trib; in unū
bellis collatis. Ter namq. eodē quo antea modo. circa munimenta cū repente cape
nates falisciq. subsidio uenissent. aduersus tres exercitus ancipiti p̄lio pugnatū ē.
Ante omā adiuuit memoria dāpnationis sergiae uerginis. Itaq. maiorib; castris. un
de antea cessatū fuerat. breui spacio circūductae copiae. capenates in uallū romanum
uersos. ab tergo aggrediuntur. Inde pugna coepta. faliscis intulit terrorē. trepidan
tesq. eruptio ex castris oportune facta auertit. Repulsos deinde insecuti uictores. in
gentē edider̄ caedē. Nec ita multo post iam palantes ueluti forte oblati. populato
res capenatis agri. reliquias pugnae absūpsere. et ueientiū refugientes in urbē. mul
ti ante portas caesi. dū p̄ metu ne simul romanus irrūperet. obiectis forib; extremos
suorū exclusere. Haec eo anno acta. etiā comitia tribunorū militū aderant. quorū 14
ꝓpe maior patrib; quā belli cura erat. Quippe n̄ cōmunicatū modo cū plebe. sed
ꝓpe amissū. cernentib; sūmū imperiū. Itaq. clarissimis uiris ex cōposito p̄paratis ad
petendū. quos p̄tereundi uerecundiā crederent fore. nihilominus ipsi ꝑinde
ac si om̄s candidati essent. cuncta experientes. non homines modo. sed deos etiā
excipiebant. in religionē uertentes comitia biennio habita. priore anno intoleran
dā hiemē. ꝓdigiisq. diuinis similē coortā. ꝓximo n̄ ꝓdigia sed iā euentus pestilen
tiā agris urbiq. illatā. haud dubia ira deū. quos pestis eius arcendae causa placan
dos ēē in libris fatalib; inuentū sit. comitiis auspicato quae fierent. indignū diis uisū.
honores uulgari. discrimina q. gentiū confundi. Praeter quā maiestate petentium.
religione etiā attoniti homines. patricios om̄is. partē magnā. honoratissimū quēq. tr̄
mit̄ consulari potestate creauere. L. ualeriū potitū. q̄. ualeriū maximū. m̄. furiū ca
millū iterū. l. furiū medullinū terciū. quintiū seruiliū fidenatē iterū. q̄. sulpiciū
camerinū iterū. His trib; ad ueios nihil admodū memorabile actū ē. tota uis in
populationib;. Duo sūmi imperatores potitus á faleris. camillus á capena p̄das in
gentes egere. nulla incolumi relicta ré. cui ferro aut igni noceri posset. Prodigia in 15
terim multi nunciauere. quorū pleraq. et quia his nulli auctores erant. parum
credita. spretaq. et quia hostib; aetruscis. ꝑ quos ea ꝓcurarent. aruspices n̄ erant.
Lac⁹ alban⁹ Inunū omniū curae uersae sunt. qd lacus in albano nemore sine ullis caelestib; aquis.

causaue qua alia· quę rē miraculo eximeret· in altitudinē insolitā creuit· quidnā eo di por
tenderent ꝓdigio· missi sciscitatū oratores ad delficū oraculū· sed ꝓpior interpres fatis ob
latus senior quidā ueiens· qui int̄ cauillantes in stationib; ac custodiis milites romanos ætrus
cosq· uaticinantis in modū cecinit· priusquā ex lacu albano aqua emissa foret· nūquā
potiturū ueis romanū· Quod primo uelut temere iactū sperni· agitari deinde sermonib;
coeptū ē· donec unus ex statione romana ꝑcunctatus ꝓximū oppidanorū· iam ꝑ longin
quitatē belli cōmercio sermonū facto· quisnā is eēt· qui ꝑ ambages de lacu albano iaceret;
postquā audiuit aruspicē eē· uir haud intacti religione animi· causatus de priuati por
tenti ꝓcuratione· si operę illi eēt· consulere uelle· ad colloquiū uatē elicuit· Cūq· ꝓgres
si ambo a suis longius essent inermes sine ullo metu· p̄ualens iuuenis romanus senē in
firmū in conspectu omniū raptū· nequiquā tumultuantib; ætruscis ad suos transtulit·
Qui cū ꝑductus ad imperatorem· inde romā ad senatū missus eēt· sciscitantantib; quid
nā id eēt· qd̄ de lacu albano docuisset· respondit· ꝓfecto iratos deos ueienti populo
illo fuisse die· quo sibi eā mentē obiecissent· ut excidiū patriæ fatale ꝓderet· Itaq·
quæ tū cecinerit diuino spū instinctus ea se ne ut indicta sint reuocare posse· et tacen
do forsitan quæ dii inmortales uulgari uelint· haud minus quā cælanda effando ne
fas contrahi· His igitur libris fatalib; sic disciplina ætrusca traditū eē· ut quando
aqua albana abundasset· tū si eā romanus rite emisisset· uictoriā de ueientib; dari·
ante quā id fiat· deos moenia ueientiū deserturos n̄ eē· Exsequebatur inde· quæ sollēp
nis diriuatio eēt· Sed auctorē leuē nec satis fidū sup̄ tanta re patres rati· decreuere lega
tos sortes q· oraculi pithici expectandas· Priusquā a delphis oratores redirent· albani ue
ꝓdigii piacula inuenirentur· noui tr̄ mil̄ consulari potestate· l· iulius uitullus· p̄· sili
us· furius medullinus quartū· l· sergius fidenas· ā· postumius religiensis· p̄· cornelius
maluginensis· ā· manilius magistratū inierunt· Eo anno tarquinienses noui hostes ex
orti· quia multis simul bellis· uolscorū ad anxir· ubi p̄sidiū obsidebatur· æquorū ad
lauicos· qui romanā ibi coloniā oppugnabant· ad hoc ueienti q· et falisco et capenati
bello occupatos uidebant romanos· nec intra muros quietiora negotia eē certamini
bus patrū ac plebis· int̄ hæc locū iniuriæ rati eē· p̄datū in agrū romanū cohortes expe
ditas mittunt· aut enī passuros inultā eā iniuriā romanos· ne nouo bello se onera
rent· aut exiguo eo q· parū ualido exercitu ꝑsecuturos· Romanis indignitas maior
quā cura populationis tarquiniensiū fuit· Eo nec magno conatu suscepta· nec in lon
gū dilata res ē· Aurelius postumius et l· iulius n̄ iusto dilectu· etenim ab tr̄ pl̄ impedi
ebantur· sed ꝓpe uoluntariorū quos adhortando incitauerant coacta manu· ꝑ agrū cere
tē obliquis tramitib; egressi redeuntes a populationib; graues q· p̄da tarquinienses op
pressere· multos mortales obtruncant· om̄s exuunt impedimentis· et receptis agro

dolose captus aruspex

Videte domine decane quid dicit iste uates.

16

rū suorū spolus romā reuertuntur. Biduū ad recognoscendas res datū dominis. tercio in
cognita. erant autē ea pleraq. hostiū ipsorū. sub hasta ueniere. qđq. inde redactū militi
bus diuisū. cætera bella maximeq. ueiens incerti exitus erant. iā q. romani desperata ope
humana. fata et deos spectabant. cū legati ab delphis uenerunt sortē oraculi adferen
Responsū diuinū tes congruentē responso captiuiatis. Romanæ aquā albanā caue lacu cōtineri. caue in
mare manare suo flumine sinas. emissā pagros rigabis. dissipatāq. riuis extingues. Tū
tu insiste audax hostiū muris. memor quā ptot annos obsides urbē. ex ea tibi his quæ
nc̄ panduntur fatis uictoriā datā. Bello pfecto donū amplū uictor ad mea tēpla
portato. sacraq. patria quorū omissa cura instaurata ut assolet facito. Ingens haberi
inde captiuus uates coeptus. eūq. adhibere. tr̄ mil. cornelius postumiusq. ad prodigii
albani pcurationē. ac deos rite placandos coepere. inuentūq. tandē est ubi neglec
tas cærimonias int̄ missū ue sollēne dii arguerent. nihil pfecto aliud ēē quā magistra
tus uitio creatos. latinas. sacrūq. in albano monte n̄ rite coepisse. unā expiationē eo
rū ēē ut tribuni militū abdicarent sē magistratu. auspicia de integro repeterentur
et int̄regnū iniretur. Ita facta sunt ex. sc̄. int̄reges tres deinceps fuere. l. ualerius. q. ser
uilius fidenas. m. furius camillus. Nūquā desitū interī turbari comicia int̄pellantibus
tribunis plebis. donec cōuenisset prius. ut maior pars tribunorū militū ex plebe crea
retur. Quęd v̄ aguntur concilia ætruriæ ad fanū uoltūnæ habita. postulantibusq.
capenatibus ac faliscis ut ueios cōmuni animo consilioq. om̄s ætruriæ populi ex obsi
dione eriperent. responsū est antea sē id ueientibus negasse. quia unde cōsilium
n̄ petissent sup tanta re. auxiliū petere n̄ deberent. nc̄ iā ppe fortunā suā illis ne
gare. maxime in ea parte ætruriæ gentē inusitatā. nouos accolas gallos ēē. cū qui
bus nec pax satis fida. nec bellū pcerto sit. sanguini tam̄ nominiq. et p̄sentibus peri
culis cōsanguineorū id dari. ut si qui iuuentutis suæ uoluntate ad id bellū eant n̄
impediant. Eū magnū aduenisse hostiū numerū fama romæ erat. eoq. mites discor
diæ intestinæ metu cōmuni ut fit coeptæ. haud inuitis patribus. p̄. liciniū caluum.
p̄rogatiua tribunū militū n̄ petentē creant. moderationis exptę in priore magistra
tu uirū. cęterū iā tū exactæ ætatis. om̄sq. deinceps ex collegio eiusdē anni refici ap
parebat. l. titiniū. p̄. meniū. cn̄. genutiū. l. atiliū. qui prius quā renuntiarentur iure
uocatis tribubus pmissu int̄regis. l. licinius caluus. ita uerba fecit. Omen cōcordiæ. qr̄.
rei maxime in hoc tēpus utili. memoria n̄ri magistratus uos his comicus petere in in
sequentē annū uideo. si et collegas eosdē reficitis etiā usu meliores factos. me iā non
eundē sed ūbrā nom̄q. p̄. licinii. relictū uidetis. uires corporis adfectæ. sensus oculo
rū atq. auriū hebetes. memoria labat. uigor animi obtunsus. En uobis inquit iu
uenē filiū tenens. effigiē atq. imaginē eiusquē uos antea tribunū militū exple

be primū fecistis. hunc ego institutū disciplina mea uicariū p me rei p. do dico q. Uos q. que
so quirites. delatū mihi ultro honorē hunc petenti meis q. p eo adiectis pcib; mandetis.
Datū id petenti patri. filius q. eius p. licinius tr mil consulari potestate cū his quos supra
scripsimus. declaratus. Licinius genucius q. tr mil pfecti aduersus faliscos capena
tes q. dū bellū maiore animo gerunt. quā consilio. pcipitauere sē in insidias. Genu
cius morte honesta temeritatē luens. ante signa inter primores cecidit. Licinius in edi
tū tumulū ex multa trepidatione militū; collectis. aciē restituit. nec sē tam æquo lo
co hosti cōmisit. Plus tamen ignominiæ erat quā cladis acceptū. quæ ppe in cladē in
gentē uertit. Tantū inde terroris non romæ modo quo multiplex fama puenerat. sed
in castris q̄q. ad ueios fuit. Aegre ibi miles retentus a fuga ē. cū pauissent castra rumor
ducib; exercitu q. cæso uictore capenatē ac faliscū etruriæ q. omnē iuuentutē haud
pcul inde abēē; his tumultuosiora romæ. iā castra ad ueios oppugnari. iā patrē hos
tiū tendere ad urbē agmine infesto credidерant. concursū q. in muros ē. et matro
narū quas ex domo concuerat publicus pauor. obsecrationes intēplis factæ. pcib; q.
ab dis pentū. ut exercitū ab urbis tectis. templis q. ac moenib; romanis arcerent. ue
ios q. eū auerterent terrorē ejū. si sacra renouata rite. si pcurata pdigia essent. Iam
ludi latinæ q. instauratа erant. iam ex lacu albano aqua emissa in agros ueios q. fa
ta appetebant. Igitur fatalis dux ad excidiū illius urbis seruandæ q. patriæ. m. fu
rius camillus dictator dictus. m. equitū magistrū. p. corneliū scipionē dixit. Oma repente
mutauerat imperator mutatus. alia spes. alius animus hominū. fortuna q̄q. alia
urbis uideri. Omniū primū in eos quā ueis in nullo pauore fugerant. more milita
ri animaduertit. effectu q. ne hostis maxime timendus militi eēt. Deinde in dic
to tumul tuin diē certā. ipse interī ueios ad confirmandos militū animos intē
cuit. Inde romā ad scribendū nouū exercitū redit. Nullo detractante militiā.
Peregrina etiā iuuentus. latini hernici q. operā suā pollicentes. ad id bellū uenere.
Quib; cū gratias egisset dictator. in senatu satis iam omnib; ad id bellū paratis. ludos mag
nos ex s. c. uouit ueis captis se facturū. ædē q. matutæ matris refectā dedicatu
rū. iā antē ab rege seruio tullio dedicatā. Profectus cū exercitu ab urbe exper
tatione hominū maiore quā spe. in agro primū nepessino cū faliscis et cape
natib; signa contulit. Oma ibi sūma ratione consilio q. acta. fortuna etiā ut fir
mata ē. Non pūlio tantū fudit hostes. sed castris q̄q. exuit. ingentiq. pda ē. po
titus. Cuius pars maxima ad questorē redactae ē. Haud ita multū militi datū.
Inde ad ueios exercitus ductus. densiora q. castella facta. et a pcursationib; quæ
multæ temere int̄ muros ac uallū fiebant. edicto. ne quis in ius sine pugnaret.
ad opus milites traducti. operū fuit omniū longe maximū. ac laboriosis

Stubre cecidit

Camill. dictator victor ueientū

Hora ubi ēfilii. ibi fortuna.

Istd nūg aligs antea uidim

simū. cuniculus in arcē hostiū agi coeptus. Qd ne intermitteretur opus seu subterrā
tanuus labor eos dē cficeret. in partes sex tim muntiorū numerū diuisit. Senæ horæ
in orbē operi attributæ sunt. Noctē ac diē nū quā ante omissū. quā in arcē uiam
facerent. Dictator cū iā in manibus sui deret uictoriā ee. urbē opulentissimā capi
tantū q. pdæ fore quantū in omnibus simul ciuitatis ante bellis fuisset. nequā in
de aut militū ira ex malignitate pdæ partis. aut inuidiā apud patres exp diga
largitione caperet. litteras ad senatū misit. deū immortaliū beneficiis. suis con
silijs. patientia militū rem eo siā fore in potestate. pr. quid de pda faciendū censerent.
Duæ senatū distinebant sententiæ. senis. p. licinij. quē primū dixisse a filio interro
gatū ferunt edici palā placere populo. ut qui particeps ee pdæ uellet in castra
uenos iret. altera. appij claudij. qui largitionē nouā. pdigā. inequalē. in ciuilē argu
ens. se simul nefas ducere capta ex hostibus in æratio ex hausto bellis pecunia et.
auctor erat stipendij ex ea pecunia militi numerandi. ut eo minus tributi ple
bes cferret. eius enī domi sotietatē sensuras equalit omniū domos. in auidas in
direptiones manus ociosorū urbanorū pr̄epturas fortiū bellatorū premia esse.
cū ita ferme euenīat ut segnior sit pdator. ut quisq. laboris periculiq. p capu
a petere partē soleat; licinius ctra suspectā et inuisā sēp ea pecunia fore aie
bat. causasq. criminū ad plebē seditionū. inde ac legū nouarū pbaturā. Sa
tius igitur ee reconciliari eo dono plebis animos. exhaustis atq. exinanitis tri
buto tot annorū succurri. et sentire pdæ fructū ex eo bello in quo pp ee senue
rint. Gratus id fore lætus q. qd quisq. sua manu ex hoste captū domū retulerit.
quā si multiplex alterius arbitrio accipiat. Ipsū dictatorē fugere inuidiā ere o.
crimina q. eo delegasse ad senatū. senatū quoq. debere reuectare ad sē per
mittere plebi. ac pati habere qd cuiq. fors belli dederit. Hæc tuior ui sa sen
tentia est quæ populare senatū faceret. Et dictū itaq. ad pdā uerentē quibus
uideretur in castra ad dictatorē pficiscerentur. Ingens pfecta multitudo.
repleuit castra. Tū dictator auspicato egressus cū edixisset ut arma milites
caperent. tuo ductu inquit pythice apollo. tuoq. numine instinctus pgo ad
delendā urbē uenos. tibiq. hinc decimā partē pdæ uoueo. te simul uno re
gina quæ nc ueos colis. p cor ut nos uictores in patriam tuā q. mox futurā urbē se
quare. ubi te dignū amplitudine tua templū accipiat. Hæc pcatus superan
te multitudine ab omnibus locis urbē adgreditur. quo minor ab cuniculo
ingruentis periculi sensus eet. Uerentes signari se iā a suis uatibus. iā ab ex
ternis oraculis pdictos. iā in partē pdæ suæ uocatos deos. alios uocatis ex urbe sua
uocatos. hostium templa nouasq. sedes exspectare. se q. ultimū illū diē agere.

Oratio camilli

nihil minus timentes quã subrutis cuniculo moenibus arcẽ iã plenã hostiũ ẽẽ. inmu
ros ipse quisq. armati discurrunt. mirantes qui dnã eẽt. qd cũ tot pdies nemo se abste
tionibus romanus mouisset. tũ uelut repentino icti furore inpuidi currerent admu
ros. Inseritur huic loco fabula immolante rege ueientiũ uocẽ haruspicis dicentis qui Fabula
eius hostiæ exta ꝑsecuisset. ei uictoriã dari. exaudrtã in cuniculo mouisse romanos
milites. ut ad aperto cuniculo exta raperent. et ad dictatorẽ ferrent. Sed in rebus tam
antiquis siqua similia ueris sint ꝑ ueris accipiantur. satis habeã hæc ad ostentationẽ. sce
næ gaudentis miraculis aptiora quã ad fidẽ. neq. affirmare neq. refellere est opere pre
ciũ. Cuniculus delectis militib; eo tempore plenus. in æde iunonis quæ in ueientana
arce erat. armatos repente edidit. et pars aversos in muris inuadunt hostes. pars claus
tra portarũ reuellunt. pars cũ ex rectis saxa tegulæ q. á mulieribus seruicis q. ia ce
rentur. inferunt ignes. Clamor oĩa uaris terrentiũ ac pauentiũ uocib; mixto muli
erũ ac puerorũ ploratu cõplet. Momento tẽporis deiectis ex muro undiq. armatis pate
factisq. portis. cũ alia agmine irruerent. alii desertos scanderent muros. urbs hostibus
impletur. omnibus locis pugnatur. Deinde multa iã edita cede. senescit pugna.
et dictator ꝑcones educere iubet. ut ab inermi abstineatur. Is finis sanguinis
fuit. Dediinde inermes coepti. et ad ꝑdã miles ꝑmissu dictatoris discurrit. quæ cũ
ante oculos eius aliquantũ spe atq. opinione maior maioris q. pretii rerũ ferre
tur. dicitur manus ad cælũ tollens ꝑcatus eẽ. ut sicui deorũ hominũq. nimia sua
fortuna ꝑ. q. r. uideretur. ita eã inuidiã lenire quã minimo suo priuato incõmodo
publico q. ꝑr. liceret. Conuertentẽ se int hanc ueneratione traditur memoria ꝑ
lapsũ cecidisse. idq. omen ꝑtinuisse postea euentu rẽ ciettantibus uisũ addam
nationẽ ipsius camilli. captæ deinde urbis romanæ qd post paucos accidit an
nos. cladeq; atq. ille dies cede hostiũ ac direptione urbis oppulentissimæ est con
sũptus. Postero die libera corpora dictator sub corona uendidit. ea sola pecunia
in publicũ redigitur. haud sine ira plebis. et qd retulere secũ ꝑdæ. nec duci qui
ad senatũ malignitatis auctores quærendo. rẽ arbitrii sui reiecisset. nec senatui
sed licinæ familiæ ex qua filius ad senatũ retulisset. patẽ tã populari sententiæ
auctor fuisset acceptũ referebant. Cũ iã humanæ opes egestæ aueis essent. amo
liri tũ deũ dona ipsosq. deos. sed colentiũ magis quã rapientiũ modo capere; nãq.
delecti ex omni exercitu iuuenes. pure lautis corporibus. candida uestæ. quibus
deportanda romã regina iuno assignata erat. uenerabundi tẽplũ intrant. pri
mo religiose admouentes manus. qd id signũ more ætrusco nisi certæ gentis
sacerdos attrectare nõ eẽt solitus. Deinde cũ quidã seu spiritu diuino tactus.
seu iuuenali ioco. uisne romã re iuno dixisset. annuisse cæteri deã clama

Hæc uenerationis dapnatione subsequuta.

uer̄. inde fabulæ adiectū ē. uocē q̄q. dicentis uelle auditā. motā certe sede sua
parui momenti ammiculis sequentis in̄do accepimus louē ac facilē trans
latā fuisse. integrā q. in auentinū æternā sedē suā quo uota romani dictatoris uo
cauerant plataū. ubi templū ei postea idē qui uouerat camillus dedicauit. Hic uei
orū occasus fuit urbis opulentissimæ etruscī nominis. magnitudinē suā uel ul
tima clade indicantis. q̄d xc. æstates hiemesq. c̄tinuas circūsessa. cū plus aliquan
to cladiū intulisset. quā accepisset. postremo iam fato q̄q. urgente operib; tam̄
non ui expugnata ē. Romā ut nunciatū ē. ueios captos. quāquā et p̄digia p
curata fuerant. et uatū responsa et p̄yrhicæ sortes notæ. et quantū humanis ad
iuuari consiliis potuerat res. ducē. m̄. furiū maximū imperatorē omniū lege
rant. tam̄ quator annis uariæ ibi bellatū erat. multæ q. clades acceptæ. uelut
ex inspērato immensū gaudiū fuit. et priusquā senatus decerneret. plena oīa
tēpla romanarū matrū. grates diis agentiū erant. senatus in quadriduū quot
dierū nullo ante bello supplicationes decernit. Aduentus q̄q. dictatoris om
nib; ordinib; obuiā effusis. celebrior. quā ulliusum quā antea fuit triūphus.
qui omnē consuetū honorandi diē illius modū aliquantū excessit. maxime
conspectus ipse ē. curru equis albis iuncto urbē inuectus. parū q. id n̄ ciuile mo
do sed humanū etiā uisū. iouis solisq. equis æquiperatū. dictatorē in religionem
etiā trahebant. triumphusq. ob eā unā maxime rē clarior quā gratior fuit. Tū u
noni reginæ tēplū in auentino locauit. dedicauit q. matutæ matris. Atq. his diuinis
humanisq. reb; gestis. dictatura se abdicauit. Agi deinde de apollinis donis coeptū. Cui se
decimā uouisse p̄dæ partē cū diceret camillus. pontifices soluendū religione po
pulū conserebant. haud facile inibatur ratio iubendi referre p̄dā populū. ut ex ea pars
debita in sacrū secerneretur. Tandē eo q̄d lenissimū ui debatur decursū ē. ut qui
se domū q. religione exsoluere uellet. cū sibimet ipse p̄dā estumasset suā. decumæ
p̄cii partis in publicū deferret. ut ex eo donū aureū digni amplitudine tēpli ac
numine deæ et dignitate. p. f. fieret. Ea q̄q. collatio plebis animos a camillo alie
nauit. Int̄ hæc pacificatū legati a uolscis et æquis uenē. impetrata q. pace ma
gis. ut fessa tam diuturno bello adquiesceret ciuitas. quā q̄d digni pererent. Ueis
captis. sex tr̄ mit consulari potestate in sequens annus habuit. duos publios cor
neliosque cossū et scipionē. m̄. ualeriū maximū tertiū. cæsonē fabiū ambustū ter
tiū. L. furiū medullinū quintū. seruiliū tertiū. Cornelius falisci cū bellū. ualerio
ac seruilio capenas sorte euenit. Ab his n̄ urbes ui aut operib; tēptatæ. sed ager
est depopulatus. p̄dæ q. rerū agrestiū actæ. nulla felix arbor. nihil frugife
rū in agro relictū. Et clades capenatē populū subegit. Pace peremptis; data.

Vers .x. annis obsessi

decima p̄de q̄uerer

in faliscis bellū restabat. Romæ interim multiplex seditio erat. Cuius leniendæ causa
coloniā in uolscos quo tria milia ciuiū romanorū scriberentur. deducendā censuerant.
triumuiri q. ad id creati. terna iugera et septunces uiritim diuiserant. ea largitio
sperni coepta. quia spei maioris auertendæ solatiū obiectū censebant. cur enim relega
ri plebē in uolscos cū pulcherrima urbs uei. ager q. ueientanus in conspectu sit uberior am
plior q. romano agro. urbē q̊q. urbi romæ uel situ uel magnificentia publicorum
priuatorū q. tectorū ac locorū p̄ponebant. quin illa q̊q. actio mouebatur. quæ
post captā utiq. romā á gallis celebratior fuit. transmigrandi ueios. Cæterū par
te plebis. parte senatus destinabant habitandos ueios. duas q. urbes cōmunes rei. p̄.
incoli á p̄. r̄. posse. Aduersus quæ cū optimates ita tenderent. ut morituros sé ci
tius dicerent in conspectu rei. p̄. quā quicquā earū rerū rogaretur. quippe nunc
in una urbe tantā dissensionē eē. quid in duab; urbib; fore. uictā né ut quisquā uictri
ci patriæ p̄ferret. sineret q. maiorē fortunā captis eē ueis. quā in columib; fue
rit. postremo sé relinquia ciuib; in patria posse. ut relinquant patriam. atq. ciues nullam
uim umquā subacturā. et. t̄. siciniū. is enim ex tr̄ pl̄ rogationis eius lator erat. con
ditorē ueios sequantur. relicto deo romulo dei filio parente et auctore urbis ro
25 manæ. Hæc cum foedis certaminib; agerentur. nam partē tr̄ pl̄ patres in suā sen
tentiā traxerant. nulla res alia manib; tēperare plebē cogebat. quā q̄d ubi rixæ
committendæ causa clamor ortus eēt. principes senatus primi turbæ offerentes.
sé peti feriri q. atq. occidi iubebant. Ab horū ætatib; dignitatib; q. et honorib; uio
landis dū abstinebatur. et ad reliquos similes conatus uerecundia ire. obstabat.
Camillus identidē omib; locis c̄tionabatur. haud mirū id quidē eē furere ciui
tatē. quæ dāpnata uoti. omniū rerū potiorē curā. quā religione sé exsoluendi
habeat. nihil dé collatione dicere sti pis uerius quā decumæ. quando ea sé quisq. priuatī
obligauerit liberatus sit. Populus enī ů illud sé tacere suā c̄scientiā n̄ pati. q̄d ex ea
tantū p̄da quæ rerū mouentiū sit decuma designetur. urbis atq. agri capti. quæ
et ipsa uoto c̄tineatur. mentionē nullā fieri. Cū ea disceptatio anceps senatui
uisa delegata ad pontifices eēt. adhibito camillo uisū collegio. q̄d eius ante con
ceptū uotū ueientiū fuisset. et post uotū in potestatē. p̄. r̄. uenisset. eius par
tē decumā apollini sacrā eē. Ita in estimationē urbs ager q. uenit. Pecunia ex
ærario p̄mpta. et tr̄ mil̄ consularib; ut aurū ex ea coemerent. negociū datum.
Cuius cū copia n̄ eēt. matronæ coetib; ad eā rē consultandā habitis. cōmuni decre
to pollicitæ tr̄ mil̄ aurū et omā ornamenta in ærariū detuler̄. Grata ea rés ut
quæ maxime senatui umquā fuit. honorē q. ob eā munificentiā fer̄ matro
nis habitū. ut pilento ad sacra ludosq. carpentis festo p̄festo q. uterentur. Ponde

re ab singulis auri accepto· estimato q· ut pecuniæ soluerentur· craterā aureā fieri pla
cuit· quæ donū apollini delphos portaretur· simul ab religione animos remiserunt·
Integrans seditionē tr̄ pl̄· incitatur multitudo in om̄s principes· ante alios in camillū· eū p̄dā
ueientanā publicando sacrando q· ad nihilū redegisse· absentes ferocit̄ increpant· pręsentiū cū sé ultro iratis offerrent· uerecundiā habent· Simul extrahi rē ex eo anno ui
der̄ tr̄ pl̄ latores legis in annū eosdē reficiunt· et patres hoc idē de intercessorib; legis
annisi· ita tr̄ pl̄ magna ex parte idē refecti· comitiis tr̄ mil̄ patres sūma ope euicerunt· 26
ut· m̄· furius camillus crearetur· Propt̄ bella simulabant parari ducē· sed largitioni tri
buniciæ aduersarius quærebatur· Cū camillo creati tr̄ mil̄ consulari potestate· l· fu
rius medullinus sextū· c̄· æmilius· ualerius publicola· sp̄· postumius· p̄· cornelius
iterū· Principio anni tr̄ pl̄ nihil mouer̄· donec· m̄· furius camillus in faliscos cui id
bellū mandatū erat· p̄ficisceretur· Differendo deinde elanguit res· et camillo quē
aduersariū maxime metuerant· gl̄a in faliscis creuit· Nā cū primo moenib; sé
hostes tenerent· tutissimū id rati· populatione agrorū atq· incendiis uillarū coe
git eos egredi urbe· Sed timor longius p̄gredi p̄hibuit· mille fere passuū ab oppi
do castra locant· nulla ré alia fidentes ea satis tuta eē· quā difficultate aditus as
peris confragosis q· circa· et partī artis· partī arduis uiis· Cæterū camillus captiuū
indicē ex agris secutus ducē· castris multa nocte· motis· prima luce aliquanto su
perioribus locis sé ostendit· Trifariā romani muniebant· alius exercitus p̄lio inten
tus stabat· Ibi impedire opus conatos hostes fundit fugat q· tantū q· inde pauo
ris faliscis iniectū ē· ut effusa fuga castra sua quia ea p̄piora erant p̄lati urbē pe
terent· Multi cæsi uulneratiq· priusquā pauentes portis inciderent· castra capta· p̄da ad
questores redacta· cū magna militū ira· Sed seueritate imperii uicti· eandē uirtu
tē et oderant et mirabantur· Obsidio inde urb̄ et munitiones· et intēdū p̄ occa
sionē impetus oppidanorū in romanas stationes p̄lia q· parua fieri· et erat tem
pus neutro inclinata spe· cū frumētum copiæ q· aliæ ex ante c̄uecto largius obsessis quā ob
sidentib; suppeterent· uidebatur q· æque diuturnus futurus labor ac ueis fu
isset· ni fortuna imperatori romano simul et cognitæ reb; bellicis uirtutis spe
cimen· maturā uictoriā dedisset· Mos erat faliscis eodē magistro liberorū et 27
comite uti· simul q· plures pueri qđ hodie q̄q· in grecia manet· unius curæ
demandabantur· Principū liberos sic̄ fere fit· qui scientia uidebatur p̄cel
lere· erudiebat; Is cū in pace instituisset pueros· ante urbē lusus exercendi q·
causa p̄ducere· nihil eo more p̄ belli tēpus intēmisso· dū m̄do breuiorib; mo
do longiorib; spaciis trahendo eos á porta lusu sermonib; q· uariatis longius
solito· ubi liberos dedit in p̄gressus· int̄ stationes eos hostiū castra q· inde roma

na in p̄toriū ad camillū ꝑduxit. Ibi scelesto facinori scelestiorē sermonē addidit. faleri
os se in manus romanis tradidisse. quando eos pueros quorū parentes capita ibi rerū sint.
in potestate dediderit. Quæ ubi camillus audiuit. n̄ ad similē inquit tui nec populum
nec imperatorē scelestus ipse cū munere scelesto uenisti. nobiscū faliscis quæ pacto fit
humano societas non ē. quā ingenerauit natura utrisq; ē. erit q. sunt et belli sunt pa
cis iura. iuste q. ea n̄ minus quā fortit̄ didicimus gerere. arma habemus non aduer
sus eā ætatē. cui etiā captis urbibꝫ parcitur. sed aduersus armatos et ipsos qui nec læsi
nec lacessiti a nob̄ castra romana ad ueios oppugnarunt. eos tu quantū in te fuit.
nouo scelere uicistis. ego romanis artibꝫ uirtute. opere. armis sic̄ ueios uincam.
Denudatū deinde eū manibꝫ post tergū illigatis reducendū falerios pueris tradidit.
uirgasq; eis quibꝫ ꝓditorē agerent in urbē uerberantes dedit. Ad qd̄ spectaculū con
cursu populi primū facto. deinde a magistratibꝫ de re noua uocato senatu. tanta
mutatio animis ē iniecta. ut qui modo efferati odio iraq; ueientiū excitū pene quā
capenatiū pacē mallent. apud eos uniuersa pacē posceret ciuitas. Fides romana.
iusticia imperatoris in foro et curia celebrantur. consensuq; omniū legati ad ca
millū in castra. atq; inde ꝑmissu camilli romā ad senatū qui dederent falerios ꝓfi
ciscuntur. Introducti ad senatū ita locuti traduntur. Patres c̄. uictoria cui nec de
us nec homo quisquā inuideat. victi a uob̄ et imperatore ur̄o dedimus nos uob̄. rati. quo
nihil uictori pulchrius ē. melius nos sub imperio ur̄o quā legibꝫ n̄ris uicturos. Euen
tu huius belli duo salutaria exempla ꝓdita humano generi sunt. uos fidē in bel
lo quā p̄sentē uictoriā maluistis. nos fide ꝓuocati uictoriā ultro detulimus. Sub
ditione ur̄a sumus. mittite qui arma. qui obsides qui urbē patentibꝫ portis acci
piant. nec uos fidei n̄re. nec nos imperii ur̄i poenitebit. Camillo et ab hostibꝫ et
a ciuibꝫ gr̄æ actæ. Faliscis in stipendiū militū eius anni ut p̄ r̄. tributo uacaret. pe
cunia imperata. pace data exercitus romā reductus. camillus multo meliore lau
de quā cū triūphantē albi ꝑ urbē uexerant equi. insignis iusticia fide q. hos
tibꝫ uictis. Cū in urbē redisset. tacite eius uerecundiā non tulit senatus. quin
sine mora uoti liberaretur. craterāq; aureā donū apollini delphos legati qui
ferrent L. ualerius. L. sergius. ā. mallius missi. longa una naue haud ꝓcul freto
siculo a piratis liparensiū excepti deuehuntur liparas. Mos erat ciuitatis uelut
publico latrocinio partā p̄dā diuidere. Forte eo anno in sūmo magistratu erat.
timasitheus quidā romanis uir similior quā suis. Qui legatorū nom̄ donūq; et
deū cui mitteretur. et doni causā ueritus. ipse multitudinē q̄q; quæ semꝑ ferme
regentiē similis. religionis iustæ impleuit. adductosq; in publicū hospitiū le
gatos cū p̄sidio etiā nauiū delphos ꝑsecutus. romā inde hospites restituit.

28

hoc in
quis faceret

hospitiū cū eo sec̄ est factū. donaq. publice data. Eodē anno inequis uarie bellatū
adeo ut in incerto fuerit et apud ipsos exercitus et romæ. uicissent uictine essent.
Imperatores romani fuere extr̄ mil. c. emilius. spurius postumius. Primo cōmunit̄
rē gesserunt. Fusis inde acie hostibus. emiliū p̄sidio uerruginē obtinere placuit.
postumiū fines uastare. Ibi eū incōposito agmine neglegentius abre bene ges
ta euntē adorti equi. terrore iniecto in p̄ximos compulere tumulos. pauor q. inde
uerruginē etiā ad p̄sidiū alterū ē. p̄latus. Postumius suis in tutū receptis. cū c̄tione
aduocata terrorē increparet ac fugā. fusos eē ab ignauissimo ac fugacissimo hos
te. conclamat uniuersus exercitus merito se ea audire. et fateri ammissū flagici
um. sed eosdē correcturos eē. neq. diuturnū id gaudiū hostib; fore. poscentes. ut con
festim inde ad castra hostiū duceret. et in conspectu erant posita in plano. nihil pe
ne recusabant. ni ea ante noctē expugnassent. Collaudatos. corpora curare. para
tos q. eē quarta uigilia iubet. et hostes nocturnā fugā ex tumulo romanorū rati
ut ab ea fuga quæ frebat uerruginē. excluderent. fuere obuii. p̄liū q. ante lucem
sed luna p̄nox erat. cōmissū ē. et haud haud incertius diurno p̄liū fuit. Sed cla
mor uerruginē p̄latus. cū castra romana crederent oppugnari. tantū iniecit pa
uoris. ut nequiquā retinente atq. obsecrante æmilio tusculū palati fugerent. In
de fama romā p̄lata ē. postumiū exercitū q. occisū. Qui ubi prima lux metū insi
diarū effuse sequentib; sustulit. cū p̄equitasset aciē. p̄missa repetens. tantū iniecit
ardoris. ut n̄ ultra sustinerent impetū æqui. Cædes inde fugientiū. qualis ubi ira
magis quā uirtute res geritur. ad p̄niciē hostiū facta ē. tristē q. ab tusculo nun
ciū nequiquā exterrita ciuitate litteræ á postumio laureatæ secuntur uictoriam
29 p̄. r̄. eē. æquorū exercitū deletū. Tr̄ pl̄ actiones quia nondū inuenerant finē.
et plebs c̄tinuare latorib; legis tribunatū. et patres reficere int̄cessores legis anni
si sunt. Sed plebs suis comitiis plus ualuit. quē dolorē ulti patres sunt. s̄. c̄. fac
to. ut c̄ss̄ inuisus plebi magistratus crearentur. Annū post xii creati conss̄ lucre
tius flauus. sergius sulpicius camerinus. Principio huius anni ferocit̄ quia ne
mo ex collegio int̄cessurus erat coortis ad p̄ferendā legē tr̄ pl̄. nec segnius ob
id ipsū consulib; resistentib; om̄i q. ciuitate in unā eā curā c̄uersa. uitelliam
coloniā romanā in suo agro æqui expugnant. Colonorū pars maxima incolu
mis quia nocte p̄ditione oppidū captū liberā p̄ auersa urb̄ fugā dederat. ro
mā p̄fugere. L. lucretio consuli ea p̄uincia euenit. Is cū exercitu p̄fectus. acie
hostes uicit. uictor q. romā ad maius aliquanto certam̄ redit. Dies dicta erat tr̄ pl̄
biennii superioris. ā uerginio. et q̄. pomponio. quos defendi patrū c̄sensu ad fidē
senatus p̄tinebat. neq. enī eos aut uitæ ullo crimine alio aut gesti magistratus

quis quā arguebat · p̄ter quā q̄d gratificantes patribus rogationi tribunicie intercessissent ·
Vicit tam̄ gratiā senatus plebisiua · et pessimo exemplo in xii deuis milibus grauisæris
ō dēnati sunt · l degre passi patres · camillus palā sceleris plebē arguere · quæ iā in suos
uersa n̄ intelleret sed prauo iudicio de tribunis intercessionē sustulisset · intercessione
sublata tribunicia potestatē euertissent · nā q̄d illis speraret effrenatā licentiā eius
magistratus patres laturos · falli eos · Si tribunicia uis tribunicio auxilio repelli ne
queat · aliud tēplū patres inuenturos eē · cōsules q · increpabat · q̄d fide publica deci
pi tribunos eos tacti tulissent · qui senatus auctoritatē secuti essent · Hæc p̄palā con
tionabundus in dies magis augebat ira hominū · Senatū uero incitare aduersus
legē haud desistebat · ne alū descenderent in forū cū dies ferendæ legis uenisset · quā
ut qui memissent sibi paris focisq · et deū tēplis ac solo in quo nati essent dimicandū
fore · nā q̄d ad sē priuatī attineat si suæ gloriæ sibi unā dimicationē patriæ memi
nisse sit fas · sibi amplā quoq · eē urbē absē captā frequentari cotidie · sē frui monu
mento gloriæ suæ · et ante oculos habere urbē latā in triūpho suo · insistere om̄s ues
tigus laudū suarū · sed nefas ducere desertā ac relictā ab dis immortalibus in co
luurbē · et in captiuo solo habitare · p̄r · et uictrice patria uictā mutari · His adhor
tationibus principes ciuitati patres senesq · iuuenes · cū ferretur lex agmine facto
in forū uenerunt · dissipatiq · p̄ tribus suos quisq · tribules prensantes orare cū lacri
mis coepere · ne eā patriā p̄ qua fortissime felicissimeq · ipsi ac patres eorū dimicas
sent desererent · capitoliū edē uestę · cætera cinta tēpla deorū ostentantes · ne
exulē extorrē · p̄r · absolo patrio ac dis penatibus in hostiū urbē agerent · eoq ·
rē adducerent · ut melius fuerit n̄ capi uicios · ne roma desereretur · Quia n̄ uia
gebant sed p̄cibus et int̄ p̄ces multa deorū mentio erat · Religiosū parti max
ime fuit · et legē unā plures tribus antiquarant quā uisserunt · adeoq · ea
uictoria læta patribus fuit · ut postero die referentibus cons · sc̄ · fieret ut a
gri uientani septena iugera plebi diuiderentur · nec patribus familiæ
tantū · sed ut omnium in domo liberorū capitū ratio haberetur · uellentq ·
in eā spē liberos tollere · Ita munere delenita plebe nihil certatū est · quo
minus cōsularia comicia haberentur · Creati cons · l · ualerius potitus · m · malli
us · cui capitolino postea fuit cognom̄ · Hi cōsules magnos ludos fecere · quos ·
m · furius dictator uouerat ueienti bello, eo dē anno ede iunonis reginæ ab
eo dē dictatore eo dēq · bello uota dedicatur · celebratāq · dedicationē ingen
ti matronarū studio tradunt · Bellū haud memorabile in algido cū equis ges
tū est · fusis hostibus prius pēne quā manus cōsererent · ualerio q̄d p̄ seueran
tior gerendis in fuga fuit Triūphus · mallio ut ouans ingrederetur urbem ·

decretū ē. Eodē anno nouū bellū cū uolsinientib; exortū. quo ppt̄ famē pestilentiā q. in
agro romano ex siccitate calorib; q. nimis ortā. exercitus duci nequiuit. Ob quæ uolsi
nienses salpinatib; adiunctis supbia elati. ultro agros romanos incursauere. Bellū in
de duob; populis indictū. iulius censor decessit. In eius locū. m̄. cornelius suffectus.
quæ res postea religioni fuit. quia eo lustro roma ē. capta. nec deinde umquā in demor
tui locū censor sufficitur. consulib; q. morbo implicitis. placuit p interregnū renoua
ri auspicia. Itaq. cū ex s. c. conss magistratu sē abdicassent. interrex creatur. m̄. furi
us camillus. qui p cornelium scipionem. is deinde l. ualerium potitum interregem prodidit. Ab eo
creati sex tribuni militum consulari potestate. ut etiā sicui eorū incommoda ualetudo fuis
32 set. copia magistratuū rei. p. eēt. Kl quintilib; magistratū occepere. l. lucretius. seruius
sulpicius. m̄. æmilius. l. furius medullinus septimū. agrippa furius. c. æmilius iterū; ex
his l. lucretio et c. æmilio uulsiniensis pruincia euenit. Salpinates agrippæ furio. et ser
uio sulpicio. Prius cū uulsiniensib; pugnatū ē. Bellū numero hostiū ingens. certami
ne haud sane asperū fuit. Fusa c̄cursu primo acies. in fugā milia octo armatorū ab
equitib; intēclusa. positis armis in deditionē uenerē. Eius belli fama effecit. ne sē pug
næ cōmitterent salpinates. Moenib; armati sē tutabantur. Romani p̄das passim
et ex salpinati agro et ex uulsiniensi nullo uim eā arcente egerē. donec uulsinien
sib; fessis bello. ea conditione. ut res p. r. redderent. stipendiū q. eius anni exercitui
prestarent. in uiginti annos induciæ datæ. Eodē anno. m̄. cædicius dē plebe. nun
ciauit tribunis sē in noua uia ubi nunc sacellū ē. supræ ædē uestæ. noctis silentio
uocē audisse clariorē humana. quæ magistratib; dici iuberet. gallos aduentare. Idut
fit ppt̄ auctoris humilitatē spretū. et qd̄ longinqua eo q. ignotior gens erat. neq.
deorū modo monita ingruente fato spreta. sed humanā q̄q. opē quæ una erat. m̄. fu
riū ab urbe amouere. qui die dicta ab l. apuleio tr̄ pl̄ ppt̄ p̄dā ueientanā filio q̄q.
adulescente p idē tempus orbatus. cū accitis domū tribulib; clientib; q. magna pars ple
bis erat pcunctatus animos eorū responsū tulisset sē collaturos. quanti dampnatus
eēt. absoluere eū non posse. in exiliū abiit. p̄catus ab diis immortalib;. si innoxio si
bi ea iniuria fieret. primo q̄q. tempore desideriū sui. ciuitati ingratæ facerent. Ab
sens quindecim milib; grauis æris dampnatur. Expulso ciue quo manente siquic
quā humanorū certē ē. capi roma non potuerat. aduentante fatali urbi clade. lega
ti ab clusinis ueniunt auxiliū aduersū gallos petentes. Eam gentē traditur fa
ma dulcedine: frugum maxime q. uini nouatū uoluptate captā alpes transisse. agros q.
ab ætruscis ante cultos possedisse. et inuexisse in galliā uinū illiciendæ gen
tis causa. Arruntē clusinū ira corruptæ uxoris ab lucumone cui tutor is fue
rat. ipse p̄ponente iuuene et a quo expeti poenæ nisi externa uis quæsita eēt

Iota aduentum gallorum p̄ditu adiis

nequirent. hunc transeuntib; alpes ducē [illegible] auctorē q. clusiū oppugnandi fuisse.
Equidē haud abnuerim clusiū gallos abarruntē seu quo alio clusino adductos. sed eos
qui oppugnauerint clusiū non fuisse. qui primi alpes transierint satis constat. Ducen
tis quippe annis ante quā clusiū oppugnarent. urbē q. romā caperent. in italiā gal
li transcenderē. nec cū his primū xtruscorū sed multo ante cū his qui intr appenninū
alpes q. incolebant. sępe exercitus gallici pugnauere. tuscorū ante romanū imperi
um late terra mari q. opes patuere. mari supero infero q. quib; italia insulæ mō do cin
gitur. Quantū potuerint. nomina sunt argumento. qd alterū tuscū cōmuni uo
cabulo gentis. alterū adriaticū mare. ab adria. tuscorū colonia uocauere italiæ
gentes. græci aut eadē tyrrenū atq. adriaticū uocantes. In utrūq. mare uergentes.
incoluere urbib; duodenis terras prius. cis appenninū ad inferū mare. posteā trans
appenninū totidē quot capita originis erant colonus missis. quæ trans padū oma
loca excepto uenetorū angulo. qui sinū circūcolunt maris usq. ad alpes tenuere.
Alpinis qq. ea gentib; haud dubie origo ē. maxime retus quos loca ipsa efferas.
nequid ex antiquo pter sonū linguæ nec eū incorruptū retinerent. De transitu 34
in italiā gallorū hæc accepimus. Prisco tarquinio romæ regnante celtarū quæ
pars galliæ tercia ē. penes bituriges sūma imperii fuit. hi regē celticō dabant.
Ambigatus is fuit uirtute fortuna q. cū sua. tū publica ppollens. qd in imperio
eius gallia adeo frugū hominū q. fertilis fuit. ut habundans multitudo uix
regi uideretur posse. Hic magno natu ipse iā exonerare. pgrauante turba
regnū cupiens. bellouesū ac segouesū sororis filios impigros iuuenes. missurū
se ēe in quas dii dedissent. auguriis sedes ostenderit. quantū ipsi uellent nume
rū hominū exciret. ne qua gens arcere aduenientes posset. Tū segoueso sortib;
dati hercynei saltus. bellouesō haud paulo lætiorē in italiā uiā di dabant. Is qd
eius ex populis habundabat. bituriges aruernos. senones. æduos. ambarros. car
nutes. aulercos excaut. Profectus ingentib; peditū equitū q. copiis in tricaspi
nos uenit. Alpes inde oppositæ erant. quas in ex superabiles uisas haud equidē
miror. nulla dū ua qd quidē continens memoria sit. nisi de hercule fabulis
credere libet superatas. Ibi cū uelut septos montiū altitudo teneret gallos. cir
cūspectarent q. quanā piuncta cælo iuga in aliū orbē terrarū transirent. religio
etiā tenuit. qd allatū ē. aduenas quærentes agrū absaluū gente oppugnari. Mas
silienses erant in naub; á phocea profecti. Id galli fortunæ suæ omen ratiuu adue
nire. ut quē primū in terrā egressi. occupauerant locū. patentib; siluis cō
munirent. ipsi p taurinos saltus quæ uiæ alta alpis transcenderē. fusis q. acie
tuscis haud procul ticeno flumine eū in quo consederant agrū in subrium

Italia insula ē.

appellari audissent cognomine insubribus pago eduorū ibi omen sequentes
loci cōdidere urbē mediolaniū appellarunt. Alia subinde manus germano
rū elitouio duce uestigia priorū secuta eodē saltu fauente bellouesо cū trans
cendisset alpes ubi nc̄ brixia acuerona urbes sunt locos tenuere libui cōsidunt.
Post hos salluuii qui ꝓpe antiquā gentē læuos ligures incolentes circa tici
nū amnē peninon deinde boii lingonesq transgressi cū iā int̄ padū atq al
pes om̄a tenerentur pado ratibus traiecto n̄ etruscos modo sed etiā umbros
agro pellunt intra appeninū tam̄ sese tenuere. Tū senones recentissimi adue
narū abutente flumine usq adesim fines habuere. Hanc gentē clusiū ro
mā q inde uenisse cōperio. Id parū certū est solāne a nomnibus cisalpinorū
gallorū populis aduitā. Clusini nouo bello exterriti cū multitudinē cum
formas hominū inusitatas cernerent et genus armorū audirentq sepe ab
his cispadū ultraq legiones etruscorū fusas quāquā aduersus romanos nul
lū eis ius sotietatis amicitiæue erat nisi qđ ueientes cōsanguineos aduersus
pr̄ n̄ defendissent legatos romā qui auxiliū ab senatu peterent misere. De
auxilio nihil impetratū legati m fabii ambusti filii missi qui senatus pr̄ no
mine agerent cū gallis ne a quibus nullā iniuriā accepissent socios pr̄ atq
amicos oppugnarent. Romanis eos bello quoq si res cogat tuendos eē. Sed
meliusuisū bellū ipsū amoueri si posset et gallos nouā gentē pace potius
cognosci quā armis. Mitis legatio ni p̄feroces legatos gallisq magis quam
similes
romanis habuisset; quibus postquā mandata ediderunt in cōcilio gallorū
datur responsū et si nom̄ nouū arridiant romanorū tam̄ credere uiros
fortes eē quorū auxiliū a clusinis irire trepida sit imploratū et qm̄ lega
tione aduersus se maluerint quā armis tueri socios ne se quidē pacem quā
illi afferant aspnari si gallis egentibus agro quē latius possideant quā co
lant clusini partē finiū cōcedant. alit̄ pacē impetrari n̄ posse et responsū
corā romanis sē accipere uelle. sine getur ager corā hisdē romanis dimi
caturos ut nuntiare domū possent quantū galli uirtute cæteros mortales presta
nam
rent. Qđ id uis eēt agrū a possessoribus petere aut minari arma romanis quęren
tibus et qđ in etruria rei gallis eēt cū illi sē in armis uis ferre et om̄a fortiū ui
rorū eē ferotit̄ dicerent accensis utrīq animis ad arma discurritur et p̄liū cō
seritur. Ibi iā urgentibus romanā urbē fatis legati contra uis gentiū arma ca
piunt nec clā id eē potuit cū ante signa etruscorū tres nobilissimi fortissi
miq romanæ iuuentutis pugnarent. Tantū eminebat peregrina uirtus
qui n etiā q fabius euectus extra aciē equo ducē gallorū ferotit̄ in ipsa

signa ætruscorū incursantēs ꝑ latus transfixū hasta occidit. spolia q. eius legentē gal causa magni mali
li agnouere. ꝑ q. totā aciē romanū legatū eē signū datū ē. omissa inde ira inclusi
nos receptui canunt minantes romanis. Erant qui extemplo romam eundū cen
serent. Vicere seniores. ut legati prius mitterentur questū iniurias. postulatū q.
ut ꝓ iure gentiū uiolato fabii dederentur. Legati gallorū cū ea sic erant manda
ta exposuissent senatui. nec factū placebat fabiorū. et ius postulare barbari uide
bantur. Sed ne id qđ placebat decerneret. in tantæ nobilitatis uiris ambitio ob
stabat. Itaq. ne penes ipsos culpa eēt cladis forte gallico bello acceptæ. cognitio
nem de postulatis gallorū. ad populū reiciunt. Ubi tanto plus grā atq. opes ua
luere. ut quorū de poena agebatur. tr̄ mil̄ consulari potestate in insequentē
annū crearentur. Quo facto haud secus quā dignū erat infensi galli. bellū ꝓpalā
minantes. ad suos redeunt. tr̄ mil̄ cū trib; fabiis creati. q̄. sulpicius longus. q̄. ser
uilius quarto. p̄. seruilius maluginensis. Cum tanta moles mali instaret. adeo
obcæcat animos fortuna. ubi uim suā ingruentē refringi non uult. ciuitas quæ
aduersus fidenatē ac ueientē hostē alios q. finitimos populos. ultima experi
ens auxilia. dictatorē multis tempestatib; dixisset. ea tunc inusitato atq.
inaudito hoste. ab oceano terrarū q. ultimis oris bellū ciente. nihil extra
ordinarii imperii aut auxilii quæsiuit. Tribuni quorū temeritate bellum
contractū erat. sūmæ rerū p̄erant. dilectū q. nihilo accuratiorē quā ad me
dia bella haberi solitus erat extenuantes etiā famā belli habebant. Interim
galli postquā accepere ultro honorē habitū uiolatorib; iuris humani. elusāq.
legationem suā eē. flagrantes ira cuius impotens ē gens. confestim sig
nis conuulsis citato agmine iter ingrediuntur. Ad quorū pretereuntium
raptim tumultū cū exterritæ urbes ad arma concurrerent. fuga q. agres
tiū fuga agrestiū fieret. romā se ire magno clamore significabant. Quacūq.
ibant equis uiris q. longe ac late fuso agmine immensū obtinentes loci. Sed
antecedente fama. nunciis q. clusinorū. deinceps inde aliorū populorū. plu
rimū terroris romā celeritas hostiū tulit. quippe quib; uelut tumultuario ex
ercitu raptī ducto. ægre ad xi lapidē occursū ē. qua flum̄ allia crustuminis
montib; p̄alto defluens alueo. haud multū infra uiā tiberino amni miscetur.
Iam om̄a contra circa q. plena hostiū erant. et nata in uanos tumultus gens. tru
ci cantu clamorib; q. uariis. horrendo cuncta compleuerant sono. Ibi tr̄ mil̄ non
loco castris ante capto. non p̄munito uallo quo receptus eēt. non deorū saltē
si non hominū memores. nec auspicato nec litato instruunt aciē diductā in
cornua. ne circūueniri multitudine hostiū possent. Nec tam̄ æquari fortes

poterant · cū extenuando infirmā et rur coherentē mediā aciē haberent · Paulū erat ab dex
tera editi loci · quē subsidiaris repleri placuit · eaq · res ut initiū pauoris ac fugæ · sic una sa
lus fugientibus fuit · nā brennus regulus gallorū in paucitate hostiū arcē maxime ti
mens · ratus ad id captū superiorē locū · ut ubi galli cū acie legionū recta fronte c̄curris
sent subsidia inuersos transuersosq · impetū darent · ad subsidiarios signa conuertit ·
Si eos loco depulisset · haud dubius facilē in equo campi tantū superanti multitudini
uictoriā fore · adeo n̄ fortuna modo sed racio etiā cū barbaris stabat · In altera acie ni
hil simile romanis · n̄ apud duces n̄ apud milites erat · Pauor fugaq · occupauerat
animos et tanta hominū oblitio · ut multo maior pars ueios in hostiū urbē cum
tiberis arceret · quā recto tenere romā ad c̄iuges ac liberos fugerent · Parūp subsidi
arios tutatus est locus · In reliqua acie simul est clamor ꝓximis ablatere · ultimis
abīgo auditus · Ignotū hostē prius pene quā uiderent · n̄ modo n̄ tēptato certami
ne sed ne clamore quidē reddito · Integri intactiq · fugerunt · nec ulla cedes pug
nantiū fuit · Terga cesa · suomet ipsorū certamine in turba impedientiū fugā
arta ꝑ tiberis · quo armis abiectis totū sinistrū cornu defugit · magna strages
facta est · multosq · inpertos nandi aut inualidos graues loricis alius q · regiminib;
hausere gurgites · Maxima tam̄ pars incolumis ueios ꝑfugit · unde n̄ modo presidii
quicquā sed ne nuntius quidē cladis romā est missus · Ab dextro cornu q̄d ꝓcul a flumi
nis ripa · et magis sub monte steterat · romā oīs petiere · et ne clausis quidē portis urbis
in arcē c̄fugerunt · Gallos quoq · uelut obstupefactos miraculū uictoriæ tā repentinæ
tenuit · et ipsi pauore defixi primo stetere uelut ignari quid accidisset · deinde in
sidias uereri · postremo cæsorū spolia · armorūq · cumulos ut moris est legere coacerua
re · Tū demū post quā nihil um̄ quā hostile cernebatur uiam ingressi · haud mul
to ante solis occasū ad urbē romā ꝓuenere · Ubi cū ꝑgressi equites n̄ portas clausas n̄ sta
tionē ꝑportis excubare · n̄ armatos ēe in muris retulissent · aliud prioris ꝑsimile mira
culū eos sustinuit · noctēq · uerti et ignotū situ urbis · intro mā atq · ad ne c̄sede
re · exploratoribus missis arta moenia aliasq · portas · quæ nā hostibus inpdita re
c̄silia essent · Romani cū pars maior exacie ueios petisset quā romā · nemo sup esse
quēquā ꝑter eos qui romā refugerant crederent · cōplorati oīs parit̄ uiui mor
tuiq · totā ꝑ urbē lamentis impleuere · Priuatos deinde luctus · stupefecit
publicus pauor · Post quā hostes ad ēe nuntiatū est · mox ululatus cantusq · dis
sonos uagantibus circa moenia turmatī barbaris audiebant · Omne deinde
tēpus suspensos tenuit animos · usq · ad lucē alterā · ut ideo nec dē iā in urbē
futurus uideretur impetus · primo aduentus qui accesserant ad urbē · man
suros ibi ad alliā fuisse nisi hoc c̄silium foret · Deinde sub occasū solis qui haud

fugere ꝯ fortit̄ rom. ami lectatores

vbi ē ꝯ camillus

mutrū diei supĕrat ante noctē rati sē ãnuasuros· tū in noctē dilatū consiliū ēē· quo plus
pauoris inferrent· Postremo luce appinquans· examinare· timori q· ꝑpetuo ipsū malū
contanens fuit· cū signa infesta portissunt illata· Hequaquā tamē ea nocte neq· inse
quenti die similis illi quæ ad alliā tā paude fugerat ciuitas fuit· Nam cum defen
di urbē posse tam parua relicta manu spes nulla ēĕt· placuit cū ēiugib; ac liberis iu
uentutē militarē senatus q· robur in arcē capitoliū q· concedere· armis q· et frumento
collato ex loco inde munito deos homines q· et romanū nom̄ defendere· flaminē sa
cerdotes q· uestales· sacra publica á cede· ab incendiis ꝑcul auferre· nec ante deseri cul
tū eorū quā [illegible] non supessent· qui colerent· si arx capitoliū q· sedes deorū· si senatus caput
publici consilii· si militaris iuuentus supfuerit· imminenti ruinæ urbis· facilē iactu
rā ēē seniorū· Relictæ in urbe utiq· peritura turbæ· or quo id æquiore animo dé plebe
multitudo ferret· senes triumphales consulares q· simul sé cū illis palam dicere obi
turos· nec his corporib; quib; non arma ferre· non tueri patriā possent· oneraturos ino
piā armatorū· Hæc inter seniores morti destinatos iactata solatia· uersæ inde adortati
ones ad agm̄ tū iuuenū· quos in capitoliū atq· arcē ꝑsequebantur· commendan
tes uirtuti eorū iuuentæ q· urbis ꝑ trecentos sexaginta annos uictricis om̄ib; bellis·
quæcūq· reliqua ēĕt fortuna· Digredientib; qui spē omnē atq opē secū ferebant ab
his qui captæ urbis non supēē statuerant exitio· cū ipsa res species q· miserabilis
erat· tū muliebris fletus et c̄cursans incerta nunc hos nunc illos sequentiū rogan
tiū q· uiros natos q· cui se fato darent· nihil quod humanis supēĕt malis relinque
bant· Magna pars eo ārū in arcē suos ꝑsecutæ sunt· nec phibente ullo nec uocante·
quia qd utile obsessis ad minuendā multitudinē in bellū· id parū humanū erat·
Alia maxime plebis turba quā nec capere tā exiguus collis nec alere in tanta in
opia frumenti poterat· ex urbe effusa uelut agmine tā uno petit ianiculum·
Inde pars ꝑ agros dilapsi· pars urbes petunt finitimas· sine ullo duce aut consensu
suā quisq· spem· sua consilia communibus deploratis exequentes· Flamen interī
quirinalis uirgines q· uestales omissa rerū suarū cura· p· sacrorū secū ferenda· quæ
quia uires ad oma ferenda decerant· relinquenda ēē consultantes· quisue ea lo
cus fidei asseruaturus custodia ēĕt· optimū ducunt condita in doliolis sacello ꝓxi
mo ædib; flaminis quirinalis ubi nunc despui religio ē· defodere· Cætera intē se
onere partito feruntur· ua quæ sulpicio ponte ducit ad ianiculū· In eo cluo
eas cū l· albinius de plebe romana homo conspexisset· plaustro coniugē ac
liberos habens· intē cæterā turbā quæ inutilis bello urbe ex cedebat· saluo
etiā tum discrimine diuinarū humanarū q· rerū· in religiosū ratus sacerdo
tes publicos sacra q· p· f· pedib; ire· ferri q· se ac suos in uehiculo conspici· des

H· anno· ccc· lx· fuit condit⁹ ostia est roma.

O romanj· ñ semp oleū.

cendere uxorē ac pueros iussit. uirgines sacra q. in plaustrū posuit. et cęræ quo ē
sacerdotib; erat. ꝓuexit. Romæ interim satis iam oīb⁹ ut in tali re aduendā
arcē compositis. turba seniorū domos regressa. aduentū hostiū obstinato ad mor
tē animo exspectabat. Qui eorū curules gesserant magistratus. ut in fortunæ
pristinæ honorū q. aut uirtutis insignibus morerentur. quæ augustissima ues
tis ē. tensas ducentibus triūphantibus ue. ea uestiti medio ædiū eburneis sel
lis sedere. Sunt qui. m. fabio pontifice maximo ꝑfante carm̄ deuouisse eos se
ꝑ patria quiritibus q. romanis tradant. Galli. et quia intēposita nocte á cōten
tione pugnæ remiserant animos. et quod nec in acie ancipitius certauerant
ꝑlio. nec tū impetu aut ui capiebant urbē. sine ira sine ardore animorum
ingressi postero die urbē patentē collina porta. in forū ꝓueniunt. Circūferen
tes oculos ad templa deū. arcē totā q. solā belli speciē tenentē. inde modi
co relicto ꝑsidio. ne quis in dissipatos ex arce aut capitolio impetus fieret.
dilapsi ad ꝑdā uacuis occursu hominū uis. pars in ꝓxima quæq. tectorū ag
mine ruunt. pars ultima uelut ea demū intacta et referta ꝑda petunt. Inde
rursus ipsa solitudine absterriti. ne qua fraus hostilis uagos exciperet. in forū ac ꝑpin
qua foro loca conglobati rediebant. Ubi eos plebis ædificiis obseratis. patentibus
atriis principū. maior ꝑpe cunctatio tenebat apta quā clausa inuadendi. ad
eo haud secus quā uenerabundi intuebantur in ædiū uestibulis sedentes uros.
ꝑter ornatū habitū q. humano augustiorē. maiestate etiā quā uultus grauitasq.
oris ꝑ se ferebat simillimos dis. ad eos uelut simulacra uersi cum starent. m. pa
pirius unus ex his dicitur gallo barbā suā ut tū oīb⁹ ꝓmissa erat ꝓmulcen
ti. scipione eburneo in caput incusso ira mouisse. atq. ab eo initiū cædis ortū.
cæteros in sedib; suis trucidatos. Post principū cædē nulli deinde mortaliū
parci. diripi tecta. exhaustis inici ignes. Cęterū seu non oīb⁹ delendi
urbē libido erat. seu ita placuerat principib; gallorū. et ostentari quædam
incendia terroris causa. si compelli ad deditionē carpitate sedū suarū ob
sessi possent. et non oīa concremari tecta. ut quodcūq. supęēt urbis id pig
nus ad flectendos hostiū animos haberent. nequaquā ꝓinde atq. in cap
ta urbe. prima die aut passim aut late uagatus ē. ignis. Romani ex ar
ce plenā hostiū urbē cernentes. uagos q. ꝑ uias oīs cursus. cū alia atq. alia
parte noua aliqua clades oriretur. non mentibus solū concipere. sed ne au
ribus quidē atq. oculis satis constare poterant. quocūq. clamor sonitus
hostiū. mulierū puerorū q. ploratus. sonitus flammæ et fragor ruentium
tectorū auertisset. pauentes ad oīa animos oraq. et oculos flectebant.

Cęter gręca maledictio
T forū galli ꝓuenīt
nullo resistente

uelut ad spectaculū· ac fortuna positi occidentis patriæ· nec ullius rerū suarū relicti pre
ter quā corporū uindices· tanto ante alios miserandi magis quium quā obsessi sunt·
qđ interclusi á patria obsidebantur· omīa sua cernentes in hostiū potestate· Nec tran
quillior nox diē tam fęde actū excepit· Lux deinde noctē inquietā insecuta est·
Nec ullū erat tempus· qđ á nouæ semp cladis alicuius spectaculo cessaret· Nihil
tam̄ tot onerati atq· obruti malis flexer̄ animos· quin etsi omīa flammis ac rui
nis æquata uidissent· quamuis inopē paruū q· quē tenebant collē libertati re
lictū uirtute defenderent· etiā cū eadē cotidie acciderent· uelut assueti malis
abalienauerant ab sensu animos rerū suarū· arma tantū ferrū q· in dextris ue
lut solas reliquias spei suæ intuentes· Galli q̊q· p aliquot dies in tecta modo ur 43
bis nequiquā bello gesto· cū int̄ incendia ac ruinas captæ urbis nihil supēē
p̄ter armatos hostes uiderent· nec quicquā tot cladib; territos nec flexuros ad
deditionē animos· niuis adhiberetur· experiri ultima· et impetū facere in ar
cem statuunt· Prima luce signo dato· multitudo omīs in foro instruitur·
inde clamore sublato ac testudine facta· subeunt· Aduersus quos romani
nihil temere nec trepide ad omīs aditus stationibus firmatis· qua signa ferri
uidebant· eo robore uirorū opposito· scandere hostē sinunt· quo successerit in scandere hostē sinunt
magis in arduū· eo pelli posse p pcliue facilius rati· medio fere cliuo restite
re· Atq· inde ex loco superiore quippe sua sponte in hostē inferebat· impe
tu facto strage ac ruina fudere gallos· ut nūquā postea nec pars nec uniuer
si temptauerint tale pugnæ genus· Omissa itaq· spe p uim atq· arma sube
undi obsidionē parant· cuius ad id tempus immemores· et qđ in urbe fue
rat frumentū incendiis urbis absumpserant· et ex agris p ipsos dies raptū
omē ueios erat· Igitur exercitu diuiso partim p finitimos populos p̄dari pla
cuit· parti obsideri arcē· ut obsidentib; frumentū populatores agrorū p̄beren̄·
Proficiscentes gallos ab urbe ad romanā experiundā uirtutē fortuna ipsa arde
am ubi camillus exulabat pduxit· Qui mestior ibi fortuna publica quā sua· Camillus exulabat ardeam
cū diis hominibus q· accęsandis senesceret· indignando mirando q· ubi illi
uiri essent· qui secū ueios falerios q· cępissent· qui alia bella fortius semp
quā felicius gessissent· repente audiuit gallorū exercitū aduentare· atq·
de eo pauidos ardeates consultare· Nec secus quā diuino spū tactus· cū
se in mediā c̄tionē intulisset· abstinere suetus ante talibus conciliis· arde 44
ates inquit ueteres amici· noui etiā ciues mei· quando et urm̄ beneficiū ita Oratio camilli
tulit· et fortuna hoc eguit mea· nemo urm̄ conditionis meæ oblitū mē huc
pcessisse putet· sed res ac periculū commune cogit· qđ quisq· possit in rē tre

pida presidu· inmediū conferre· et quando ego uobis ptantis uris inme meritis graciā re
ferā· sinc cessauero· aut ubi usus erit mei uobis· sin bello non fuerit· hac arte inpatria ste
ti· et inuictus in bello in pace a bingratis cuibus pulsus sū· Uobis autē ardeat es fortuna
oblata est· et ptantis pristinus· pr· beneficus· quanta ipsi meministis· nec enī exp branda
apud memores sunt· gratae referendae· et huic urbi decus ingens belli ex hoste cōmuni
pariendi· qui effuso agmine aduentat· gens est cui natura corpora animosq· magna ma
plus ꝺ grauis q̄ uirū gis quā firma dederit· Et incertam omne plus terroris quā uirū ferunt· Argumento sit cla
des romana· Parentē cepere urbē· ex arce capitolioq· his exigua resistitur manu· iā obsi
dionis tedio uicti abscedunt· uagiq· p agros palantur· cibo uinoq· rapī hausto repleti·
Ubi nox adpetit· ppe ruos aquarū sine munimēto sine stacionibus accusto dus passim fe
rarū ritu sternuntur· nc absecundis rebus magis etiā insolito incauti· sui obsis inanimo
est tueri moenia ura nec pati haec oma gallia ferri· prima uigilia capite arma frequen
tes· me sequimini ad cedē non ad pugnā· nisi uictos somno uelut pecudes trucidan
dos tradidero· non recuso eundē ardeae rerū mearū exitū quē romae habui· Equis
Camillo nomine similis iniquisq· psuasurū erat· tantū bello uirū neminē usquā ea tēpestate esse· Contione
dimissa· corpora curant· intenti quā mox signū daretur· quo dato primae silentio noc
tis ad portas camillo presto fuere· Et gressi haud pcul urbe sicut p dictū erat castra gal
lorū inuita neglecta q· ab oī parte nacti· cū ingenti clamore inuadunt· Nusquā
plūs· oībus locis cedes est· Nuda corpora et soluta somno trucidantur· extremos
tam pauor cubilibus suis exctos· quae aut unde ui esset ignaros in fugā· et quos dā
in hostē ipsū inpudos tulit· Magna pars inagrū antiatē delati· Incursione ab
oppidanis in palatos facta· circū ueniuntur· Similis inagro ueienti tuscorū facta
strages est· qui urbi iā ppe quadringentesimū annū uicinae oppressae· ab hoste
inusitato· inaudito· adeo nihil miserti sunt· ut inagrū romanū eo tēpore incur
siones facerent· pleniq· p dae· ueios etiā psidiū q· et spē ultimā romani nominis in
animo habuerint oppugnare· Uiderant eos milites romani uagantes pagos et con
gregatos agmine p dā pse agentes et castra cernebant· haud pcul ueis posita· Inde
primū miseracio sui· deinde indignitas atq· exeo ira animos cepit· etrusci etiā aquib;
bellū gallicū in se auertissent ludibrio eē clades suas· Uix tēperauere animis quin
extēplo impetū facerent· cōpressi a q· cedicio centurione· quē sibimet ipsi p fecerant·
Pars camillo defuit auctor rē in noctē sustinuere· Tantū par camillo defuit auctor· cetera eo dē ordine eo
dēq· fortunae euentu gesta· quin etiā duabus captiuis· qui cedi nocturnę sup
fuerant· ad alia manū tuscorū ad salinas p fecti nocte insequente ex inpuiso ma
iorē cedē edidere· publica q· uictoria ouantes ueios redeunt· Romae interī ple
rūq· obsidio segnis et utrīq· silentiū eē· adid tantū intentus gallus nequis hostium

euadere inter stationes posset. cū repente iuuenis romanus ammiratione in sē cuncto
tos q conuertit. Sacrificiū erat statutū in quirinali colle genti fabiæ. ad id faciendum Vide audaciā hui⁹
ē. fabius dorso gabino cinctus. sacra manib; gerens. cū de capitolio descendisset. p media
as hostiū stationes egressus. nihil ad uocē cuiusquā terroris ue motus. in quirinalem
collē puenit. Ibi q. omnibus sollempnib; pactis. eadē reuertens similiter constanti uultu
gradu q. satis speranis ppicios eē deos. quorū cultū nē mortis quidē metu phibitus de
seruisset. in capitoliū ad suos redit. seu attonitis gallis miraculo audaciæ. seu religio
ne etiā motis. cuius haud quaquā neglegens. ē. Ueis interim ñ animi tantū indis
sed etiā uires crescebant. nec romanis solū eō conuenientib; ex agris qui aut plō ad
uerso aut dade captæ urbis palati fuerant. sed etiā ex latio uoluntarius confluentib;
ut in partē pdæ essent. maturū iam uidebatur repeti patriā. eripiq. ex hostiū ma
nibus. sed corpori ualido caput deerat. locus ipse ammonebat camilli. et magna Capitis defect⁹
pars militū erat. qui ductu auspicio q. eius res pspere gesserant. et cædicius nega
re sē commissurū cursib; ut deorū aut hominū quisquā imperiū finiret potius
quā ipse memor ordinis sui poscceret imperatorē. Consensu omniū placuit aba
dea camillū acciri. sed antea consulto senatu. qui romæ eēt. Ideo regebat oīa pu Camillū acciri
dor. discrimina q. rerū ppe pditis reb; seruabant. Ingenti periculo transeundū p
hostiū custodias erat. Ideā pontius quominus impiger iuuenis ñ erat operā polli ponit⁹ poman⁹
citus. incubans corticī scdo tiberi ad urbē defertur. Inde qua proximū fuit ripa
p pruptū eo q. neglectū hostiū custodia saxū in capitoliū euadit. et ad magistra
tus ductus. mandata exercitus edit. Accepto inde senatus decreto. ut comitiis
curiatis reuocatus de exilio iussu populi camillus dictator extemplo diceretur. Camill⁹ reuocat⁹ & dictator effect⁹ [illegible]
milites q. haberent imperatorē quē uellent. eadē digressus nuncius ueios contendit. necessitat⁹. ga ꝯ sopiuit
missiq. ardeam legatis ad camillū. ueios eū pduxere. seu magis credere libet. non pri cōmuniō sopiuit cōfu
us pfectū ab ardea quā compertū lege lata quod nec in iussu populi mutari fi sion⁹.
nibus posset. nec nisi dictator dic⁹ tus auspicia in exercitu habere. lex curiata lata
est. dictator q. absens dictus. Dū hæc ueis agebantur. interim arx romæ capito
lium q. in ingenti periculo fuit. Nam q. galli seu uestigio notato humano qua
nunciis a ueis pueneratur. seu sua sponte animaduerso ad carmentis saxum
ascensu æquo nocte illustri cū primo inermē qui temptaret uiā pmisis
sent. tradentes inde arma. ubi quid iniqui ēet alterni innixi subleuantes q.
inuicē. et trahentes alii alios prout pp postularet locus. tanto silentio in sūmum
euasere. ut ñ custodes solū fallerent. sed nec canes quidē sollicitū animal ad noc
turnos strepitus excitarent. Anseres non fefellere. quibus sacris iunonis in sum Anseres ꝑdunt
ma inopia cibi tam abstinebatur. Quæ res saluti fuit. Nam q. clangore eorū

alarū q· crepitu excitus· m· malliuſ· qui triennio ante conſul fuerat· uir bello egre
giuſ· armis arreptis· ſimul· cæteros· cienſ uadit· et dū cæteri trepidant· gallū· qui
Valle[r]ius curbat gallū. iam in ſūmo conſtiterat· umbone ictū deturbat· Cuius caſus plapſi· cū pxi
mos ſterneret· trepidantes· alios· armis q· omiſſis· ſaxa quibuſ· adherebant· manibus· am
plexos· trucidant· Iam q· etalii congregati teliſ· miſſilibuſq· ſaxis· pturbare hoſtes· ruina q·
tota plapſa acies· in· pcepſ· deferri· Sedato deinde tumultu· reliquū noctis· quantū· inter
baris· membris· poterat· cū· pteritū· quoq· periculū· ſollicitaret· quieti datū· eſt· luce
orta uocatis· claſſico ad concilium militibuſ· his· atribunis· cū· et recte· et ꝓperā· facto· ꝑ
ciū· deberetur· malliuſ· primū· obiurgē· laudatus· donatuſq· non· a· tribunis· ſolū
militū· ſed conſenſu· etiā· militari· cui· unuerſi· ſe libras· farris· et quartarias· ſuni· ade
deſ· euiſ· qui· in arce· erant· contulerunt· rē· dictu· paruā· cæterū· inopia· fecerat· eā· ar
gumentū· ingens· cariatis· cū· ſē· quiſq· uictu· ſuo· fraudans· detractū· corpori· atq· u
Error q[uo]d malliꝰ honorat[us] ſibuſ· neceſſariis· ad honorē· unuſ· uiri· conferret· Tū· uigiles· eius· loci· quē· fefellerat
aſcendens· hoſtis· cauat· et· cū· in· oīs· more· militari· ſe· animadueſurū· publiuſ· ſulpi
tius· tribunus· militū· ꝓnuntiaſſet· conſentiente· clamore· militū· inuitū· uigilē· conti
Vigil negligens· mutatꝰ nentiū· culpā· detrituſ· a cæteris· abſtinuit· reū· haud· dubiū· eius· noxæ· approbantib·
cunctis· deſaxo· deiecit· inde· intentiores· utriq· cuſtodiæ· ee· et apud· gallos· quia
uulgatū· erat· inter· ueios· romāq· nuntios· cōmeare· et apud· romanos· obnoctiurna· pe
riculi· memoriā· Sed ante· oīa· obſidionis· belliq· mala· fames· utrūq· exercitū· ur
Galloꝝ peſtilentia gebat· Gallos· peſtilentia· etiā· loco· iacente· inter· tumulos· caſtra· habentes· tū· ab· incen
diis· torridos· et· uaporis· plenos· cineribusq· non· puluere· modo· ferentes· cū· q[uo]d· uentimo
tū· erat· quorū· intolerantiſſima· genus· humoriq· ac· frigori· aſſueta· cū· eſtu· et· ango
re· uexata· uulgatis· uelut· in· pecua· morbis· morerentur· iā· pigricia· ſingulos· ſepeli
endi· ꝓmiſcue· aceruatos· cumulos· hominū· urebant· buſtorūq· inde· gallicorū· nomi
ne· inſigne· locū· fecere· Inducie· deinde· cū· romanis· factę· et· colloquia· ꝑ· miſſu
imperatorū· habita· in· quibuſ· cū· idem· tidē· gallis· famē· obicerent· eaq· neceſſitate
ad dedition[em]· uocarent· dicitur· auertendæ· eius· opinionis· cauſa· multis· locis
Panis de capitolio iactatus panis· de· capitolio· iactatus· ee· in· hoſtiū· ſtationes· Sed· iā· neq· diſſimulari· neq·
differri· ultra· fames· poterat· Itaq· dictator· dilectū· ꝑ· ſe· ardeæ· habet· magiſtrū
equitū· L· ualerium· aueis· adducere· exercitū· iubet· parat· inſtruitq· quibuſ
haud· inparatos· oriatur· hoſtes· Interim· capitolinus· exercitus· ſtationibus· uigili
iſſeſſus· ſuperatis· tamen· humanis· oīb[us]· malis· cū· famē· unā· natura· una
non· ſineret· die· dedit· ꝑſpectans· et· qd· auxilium· ab· dictatore· appareret· poſ
tremo· ſpe· quoq· iā· non· ſolū· cibo· deficiente· et· cū· ſtationes· ꝓcederent· ꝓpe
obruentibuſ· infirmū· corpus· armis· uel· dedi· uel· redimi· ſē· quacūq· pactio

ne possent iussit. iactantibus non obscure gallis. haud magna mercede se abduci
posse. ut obsidionē relinquant. Tū senatus habitus tribunisq. militū negociū
datū. ut paciscerentur. Inde int̄ p̄. sulpiciū tr̄ mil et brennū regulū gallorum
colloquio transacta res ē. et mille pondo auri p̄ciū populi gentibus mox impera — Mille pondo auri
turi factū. Rei fœdissimæ ꝑ se adiecta indignitas est. Pondera ab gallis allata iniqua. et
tribuno recusante additus ab insolenti gallo ponderi gladius. intoleranda q. — Magna nequitia
audita romanis uox. ue uictis ēē. Sed dii q. et homines ꝓhibuere redemptos
uiuere romanos. Nam forte quadā priusquā infanda merces ꝑficeretur. ꝑal
tercationē nondū om̄i auro appenso. dictator int̄uenit. auferri q. aurū de me
dio. et gallos summoueri iubet. Cū illi renitentes pactos dicerent se se. negat
eā pactionē ratā ēē. quæ postquā ipse dictator creatus eēt. in iussu suo ab infe
rioris iuris magistratu facta eēt. denunciat q. gallis. ut se ad p̄liū expediant.
suas in aceruū conicere sarcinas. et arma aptare. ferro q. n̄ auro recuperare pa — fro n̄ auro
triā iubet. in conspectu habentes fana deū. et coniuges et liberos. et solū pa
triæ deforme belli malis. et om̄a quæ defendi et repeti et ulcisci fas sit. Instru
it deinde aciē. ut loci natura paciebatur. in semirutæ solo urbis. et natura
inæquali. et om̄a quæ arte belli scd̄a suis eligi p̄parariue potuerant ꝓuidit.
Galli noua re trepidi arma capiunt. ira q. magis quā consilio in romanos in
currunt. Iam uerterat fortuna. iā deorū opes humana q. consilia rem roma — Fortuna usa
nā adiuuabant. Igitur primo concursu haud maiore momento fusi galli
sunt. quā ad alliā uicerant. Iustiore altero deinde p̄lio ad octauū lapidem
gabina uia quo se ex fuga contulerant. eiusdē ductu auspicio q. camilli
uincuntur. Ibi cædes om̄a obtinuit. castra capiuntur. et ne nuncius quidē
cladis relictus. Dictator recuperata ex hostibus patria. triumphatis in ur
bē redit. int̄ q. iocos militares quos inconditos iaciunt. romulus ac pa
ter patriæ conditor q. alter urbis haud uanis laudibus appellabatur. — Camillus alter romulus appellatur
Seruatā deinde bello patriā iterū in pace haud dubie seruauit. cū ꝓhibu
it migrari ueios. et tribunis rē intentius agentib; post incensam urbē.
et ꝑ se inclinata magis plebe ad id consiliū. Ea q. causa fuit non abdi
candæ post triūphū dictaturæ. senatu obsecrante. ne rē. p̄. in incerto
relinqueret statu. Omniū primū ut erat diligentissimus religionū cul
tor. quæ ad deos immortales ꝑtinebant retulit. et s̄. c̄. facit. fana om̄a
qd̄ ea hostis possedisset restituerentur. terminarentur. expiarentur q.
expiatio q. eorū in libris ꝑ duūuiros quæreretur. cū ceretib; hospitiū pub
lice fieret. qd̄ sacra. p̄. r̄. ac sacerdotes recepissent. beneficio q. eius po

puli nonint̄ missus honos deū immortaliū eēt. ludi capitolini fierent. qđ iupiter optimus maximus. suā sedē atq. arcē. pr̄. in re trepida tutatus eēt. collegiūq. ad eā rē m. furius dictator constitueret. ex his qui in capitolio atq. arce habitarent. expiandæ etiā uocis nocturnę. quæ nuntia cladis ante bellū gallicū audita neglectaq. eēt mentio inlata. iussūq. tēplū innoua iā locatione fieri. aurū qđ gallis ereptū erat qđq. ex aliis tēplis int̄ trepidationē in iouis cellā conlatū. cū in quæ referri oporteret confusa memoria eēt. sacrū om̄e iudicatū. et sub iouis sella poni iussū. Iā ante in eo religio ci

multiplex religio camilli

uitatis apparuerat. qđ cū in publico deesset aurū ex quo sūma pactæ mercedis gallis confieret. a matronis conlatū acceperant. ut sacro auro abstineretur. Matronis graciæ actæ honosq. additus. ut earū sicut uirorū post mortē sollēnis laudacio eēt.

His pactis quæ ad deos ptinebant quæq. p senatū agi poterant. tū demū agitantibus tribunis plebē assiduis contionibus. ut relictis ruinis in urbē paratā ueios transmigrarent.

Oratio camilli

In contionē uniuerso senatu psequente ascendit atq. ita uerba fecit. Adeo mihi acerbæ sunt quirites contiones cū tr̄. pl̄. ut nec tristissimi exilii solatiū aliud habuerim quo ad ardeæ uixi. quā qđ procul ab his certamibus erā. et ob eandē hæc non sime. sc̄. populiq. iussu reuocaretis rediturus ū quā fuerī. nec nc̄ me ut redirē mea uoluntas mutata. sed ūra fortuna ppulit. quippe ut in sua sede maneret patria id agebatur. non ut ego utiq. in patria essem. et nc̄ quiescerē actacerē libent̄. nisi hæc quoq. pro patria dimicatio eēt. cui deeē quo aduita suppetat aliis turpe. camillo etiā nefas. quid enī repetimus quid obsessā ex hostiū manibus eripuimus. si recuperatā ipsi deserimus. et cū uictoribus gallis capta tota urbe. capitoliū tam̄ atq. arcē duq. et homines romani tenuerint. habitauerint. uictoribus romanis recuperata urbe. arx quoq. et capitoliū deseretur. et plus uastitatis huic urbi secunda nr̄a fortuna faciet. quā aduersa fecit. equidē si nobiscū in urbe simul positæ traditæq. p manus religiones nullæ essent. tam̄ ante uidens numen hac tēpestate rebus affuit romanis. ut om̄em neglegentiā diuini cultus exēptā hominibus putē. Intuemini enī horū deinceps annorū uel secundas res uel aduersas. inuenietis om̄a p spere euenisse sequentibus deos. aduersa spernentibus. Iā hominū primū ueiens bellū p quot annos quanto labore gestū. non ante cepit finē quā monitu deorū aqua ex lacu albano emissa. quid hæc tandē urbis nr̄æ clades noua. nū ante exorta est quā spreta uox cælo emissa de aduentu gallorū. quā gentiū ius ablegatis nr̄is uiolatū. quā a nobis cū uindicari deberet eadē neglegentia deorū p̄termissū; igitur uicti captiq. acre dēpti tantū poenarū dus hominibusq. dedimus. ut terrarū orbi documēto essem.

Aduerse res ammonēt religionē.

Aduersæ deinde res ammonuerunt religionū. confugimus in capitoliū ad deos ad sedē iouis optimi maximi. sacra in ruina rerū nostrarū alia terræ celauim.

alia auecta in finitimas urbes amouimus ab hostiū oculis. deorū cultū deserti ab diis ho
minibusq. tam̄ non intermisimus. Reddidere igitur patriā. et uictoriā. et antiquum
belli decus amissū. et in hostes qui cæci auaritia in pondere auri foedus ac fidē fefelle
runt. uerterunt terrorē. fugāq. et cædē. Hæc culti neglecti q. numinis. tanta monu 52
menta in rebus humanis cernentes. et quid sentitis quirites. quantū uix dū é nau
fragiis prioris culpæ cladisq. emergentes paremus. nefas. urbē auspicato inaugura
to q. conditā habemus. nullus locus in ea non religionū deorū q. est plenus sacrifici
is sollempnibus. non dies magis statuti quā loca sunt. in quibus fiant. Hos om̄s pub
licos deos. priuatosq. quirites deserturi estis. quā par ur̄m factū ē. qd̄ in obsidio
ne nup̄ in egregio adolescente. c̄. fabio n̄ minore hostiū ammiratione quā ur̄a
conspectū ē. cū int̄ gallica tela digressus ex arce sollempne fabiæ gentis in col
le quirinali obiit. An gentilicia sacra ne in bello quidē intermitti. publica sa
cra et romanos deos etiā in pace deseri placet. et pontifices flamines q. negle
gentiores publicarū religionū ēē. quā priuatus in sollēpni gentis fuerit. forsi
tan aliquis dicat. aut ueis ea nos facturos. aut huc inde missuros sacerdotes n̄ros
qui faciant. quorū neutrū fieri salius cerimoniis potest. et ne om̄a generatim
sacra om̄s q. p̄censeā deos. in iouis epulo num alibi quā in capitolio puluinar sus
cipi potest. quid de æternis uestæ ignibus signo q. qd̄ imperii pignus custodia
eius templi tenetur loquar. quid dé ancilibus ur̄is. Mars gradiue tu q. quiri
ne pat̄. hæc om̄a in p̄fano deseri placet. sacra æqualia urbi. quædā uetustiora
origine urbis. Et Uidete quid int̄ nos ac maiores intersit. Illi sacra quædā in mon
te albano lauino q. nob̄ facienda tradider̄. An ex hostiū urbibus romā ad nos
transferri sacra religiosū fuit. hinc sine piaculo in hostiū urbē ueios transfere
mus. Recordamini agite dū quotiens sacra instaurarentur. cū quid aliquid
ex patrio ritu neglegentia casu ue p̄termissū ē. modo quæ res post p̄digiū albani
lacus. nisi instauratio sacrorū auspiciorū q. renouatio effectæ uenienti bello rei. p̄.
remediū fuit. At etiā tamquā ueterū religionū memores. et peregrinos deos trans
tulimus romā. et constituimus nouos. iuno regia transuecta á ueis nup̄. in auen N
tino qua insigni ob excellens matronarū studiū celebri q. dedicata ē die locatio.
templū p̄pt̄ cælestē uocē exauditā in noua uia iussimus fieri. capitolinos lu
dos sollempnibus aliis addidimus. collegiū q. ad id nouū auctore senatu condi
dimus. Quid horū opus fuit suscipi. si uná cū gallis urbē romanā relicturi fui
mus. si non uoluntate mansimus in capitolio p̄ tot menses obsidionis. si ab hos
tibus metu retenti sumus. de sacris loquimur et de templis. quid tandē dé sa
cerdotibus nonne in mentē uenit. quantū piaculi committatur. uestalibus una

illa sedes est ex qua nihil ūquā p̄ter quā urbs capta mouit. Flamini diali noctē
unā manere extra urbē nefas est. Hos uenientes pro manis facturi estis. sacerdotes
et uestales tuæ te deserent uesta. et flam̄ peregre habitando insingulas noctes
tantū sibi reiq. publicæ piaculi contrahet. quid alia quæ auspicato agimus om̄a fe
re intra pomeriū. cui obliuioni aut cui neglegentiæ damus comicia curiata quæ
rē militarē continent. xx. uii. comicia centuriata quibus consules tribunosq. mi
litares creatis. ubi auspicato nisi ubi assolent fieri possunt. ueiosne hæc transferemus.
an comiciorū causa populus tanto incōmodo indesertā hanc ab diis hominibusq. urbē
conueniet. sed res ipsa cogit uastā incendiis ruinisq. relinquere urbē. et ad integra
om̄a ueios migrare. nec hic edificando inopē plebē uexare. Hanc autē iactari ma
gis causā quā uerā eē. ut ego non dicā apparere uobis quirites puto. qui meministis
ante gallorū aduentū. saluis tectis priuatisq. stante incolumi urbe. hanc eandē rem
actā eē. ut ueios transmigraremus. et uidete quā int̄ meā sententiā ur̄amq. intersit
tribuni. Uos etiā si tunc faciendū non fuerit. nc̄ utiq. faciendū putatis. ego contra. nec
id mirati sitis priusquā quale sit audieritis. et si iā tunc migrandū fuisset incolumi
tota urbe. nc̄ has ruinas relinquendas non tenserē. quippe tū causa nobis in urbē
captā migrandi uictoria eēt gloriosa nobis ac posteris nr̄is. nc̄ hæc migratio no
bis misera ac turpis. gallis gloriosa est. non enī reliquisse uictores. sed amisisse uicti
patriā uidebimur. Hoc ad alliā fuga. hoc capta urbs. hoc circūsessū capitoliū neces
sitatis inposuisse ut desereremus penates nr̄os. exiliūq. ac fugā nobis ex eo loco con
scisceremus quē tueri non possemus. et galli euertere potuerunt romā. quā ro
mani restituere non uidebuntur potuisse. quid restat nisi ut si iā nouis copiis
ueniant constat enī uix credibilē multitudinē eē. et habitare incapta absē deserta
a uobis hac urbe uelint sinatis. quid si non galli hoc sed ueteres hostes ur̄i equi uol
sciue faciant ut cōmigrarent romā. uelitisne illos romanos uos uenientes esse. an ma
litis hanc solitudinē ur̄am quā urbē hostiū eē. non equidē uideo. quid magis nefas sit. hæc
scelera quia piget ædificare. hæc dedecora pati parati estis. Si tota urbe nullū melius am
pliusue tectū fieri possit quā casa illa conditoris est nr̄i. non in casis ritu pastorū agres
tiūq. habitare est satius. int̄ sacra penatesq. nr̄os. quā exulatū publice ire. maiores
nr̄i conuenæ pastoresq. cū in his locis nihil p̄ter siluas paludesq. eēt. nouā urbē tā
breui edificarunt. nos capitolio arce incolumi. stantibus tēplis deorū. edificare
incensa piget. et qd̄ singuli facturi fuimus. si edes nr̄æ deflagrassent hoc in pub
lico incendio uniuersi recusamus facere. quid tandē si fraude si casu ueis incen
diū ortū sit. uentoq. ut fieri potest diffusa flāma magnā partē urbis absu
mat. fidenas inde aut gabios aliāue quā urbē quæsituri sumus quo trans

migremus. adeo nihil tenet solū patriæ. nec hæc terra. quā matrē appellamus. sed in supfi
cie. ignis q. cartas nob patriæ pendet. Verquidem fatebor uob. etsi minus iniuriæ uræ quā
meæ calamitatis meminisse iuuat. cū abessē quotiens cūq. patria in mentē ueniret. hæc
oīa occurrebant. colles campiq. et tyberis et assueta oculis regio. et hoc cælū. sub quo
natus. educatus essem. quæ uos quirites nunc mouerant potius caritate sua. ut ma
neretis in sede ura. quā postea cū reliqueritis eā macerent desiderio. non sine causa
diu homines q. hunc urbi condendæ locū elegēre. saluberrimos colles. flumē opor
tunū. quo ex mediterraneis locis fruges deuehantur. quo maritimi commeatus
accipiantur. mare uicinū ad commoditates. nec expositū nimia propinquitate ad
pericula classiū externarū. regionū italiæ mediū. ad incrementū urbis natū
unice locū. argumento ē ipsa magnitudo tā nouæ urbis. Trecentesimus sex
agesimus quintus annus urbis quirites agitur. uix tot uetterrimos populos
tam diu bella gerentis. cū interea ne singulas urbes loquar. non coniuncti cū
æquis uolsci tot tā uada oppida. non uniuersa etruria tantū terra mari q.
pollens. atq. uix duo maria latitudinē obtinens italiæ. bello uob par ē. Qd
cū ita sit. quæ malū ratio ē. experiris lætos alia experiri. cū iam ut uirtus nra
transire alio possit. certe loci huius transferri non possit. Hic capitolium ē. ubi quondā capite
humano inuento responsū ē. eo loco caput rerū summā q. imperii fore. Hic cū augu
rato liberaretur capitolium. iuuentas terminus q. maximo gaudio patrū uorū mo
uense non passi. Hic uestæ ignes. hic ancilia cælo dimissa. hic omis propicii manen
tibus uob dii. Mouisse eos camillus cū alia oratione tū ea quæ ad religionē pinebat
maxime dicitur. Sed rē dubiā decreuit uox opportune emissa. qd cū senatus post
paulo de his rebus in curia hostilia haberetur. cohortes q. ex plus reuertentes sorte
agmine forū transirent. centurio in comitio exclamauit. Signifer statue signū.
hic manebimus optime. Qua uoce audita. et senatus accipere se om. ex curia egressus cla
mauit. et plebs circūfusa approbauit. Antiquata deinde lege. promisce urbs ædificari coepta.
Tegula publice pbita ē. saxi materiæ q. cædendæ unde quisq. uellet iussactū pdi
bus acceptis eo anno ædificia perfecturos. Festinatio curā exemit uicos dirigendi.
dū omisso sui alieni discrimine. in uacuo ædificant. ea ē causa. ut uetereis colo
niæ primo per publicū ductæ. nunc priuata passim subeant tecta. forma q. ur
bis tota occupatæ magis . quā diuisæ similis

TITI LIUII AB URBE CONDITA LIBER. V. EXPLIC. INCIPIT LIBER. VI.

QUAE ab condita urbe roma ad captā urbē eandē romani sub regibus
primū. consulibus deinde. ac dictatoribus. decēuiris q. ac tribunis con
sularibus gessere foris bella. domi seditiones. quinq. libris exposui. res

Finis ℞ Liuij camilli

cū uetustate nimia obscuras· uelut quæ magno ex interuallo loci uix cernuntur·
tū qđ et raræ ꝑ eadē tempora litteræ fuere· una custodia· fidelis memoriæ rerum
gestarū· et qđ etiā siquæ in commentariis pontificū aliisq· publicis priuatisq· erant
monumentis· incensa urbe pleræq· interiere· Clariora deinceps certiora q· ab scđa
origine· uelud ab stirpibus lætius feratiusq· renatæ urbis gesta domi militiæ q· exponen
tur· Cæterū primo qđ amminiculo erecta erat eodē innixa· m̄· furio principe
stetit· neq· eū abdicare se dictatura magistratu nisi anno circūacto passi sunt· Comitia
insequentē annū tribunos habere· quorū in magistratu capta urbs eēt non pla
cuit· Res ad interregnū reduit· Cū ciuitas in opere ac labore assiduo reficien
dæ urbis teneretur· interī· q̄· fabio simul magistratu abut· ab· cn̄· marcio
tr̄ pl̄ dicta dies ē· qđ legatus in gallos ad quos missus erat orator· contra ius
gentiū pugnasset· Cū iudicio eū mors adeo oportuna· ut uoluntariā magna
pars crederet subtraxit· Interregnū iniit· tū· p̄· cornelius scipio interrex· et
Camill⁹ iterū interrex post eū· m̄· furius camillus iterū· Is tribunos militū consulari potestate cre
at· ā· ualeriū publicolā iterū· l· uerginiū· p̄· corneliū· ā· maniliū· l· æmili
um· l· postumiū· Hi ex interregno cū extemplo magistratū inissent· nulla
de re priusquā de religionibus senatū consuluere· in primis foedera ac leges·
Erant aut̄ æneæ xii tabulæ· et quædā regiæ leges· conquiri quæ comparare
iusserunt· Alia ex eis edita etiā in uulgus· quæ aut̄ ad sacra ꝑtinebant· á pon
tificibus maxime ut religione obstrictos haberent multitudinis animos· suppres
sa· Tū de diebus religiosis agitari coeptū· diē q· ad xii kl̄ sextiles duplici clade
insignē· quo die ad cremerā fabii cæsi· quo deinde ad alliā cū exitio urbis fę
de pugnatū á posteriore clade alliensē appellarunt· insignē q· rei nulli pub
lice priuatī q· agendæ fecerunt· quidā qđ post pridiæ idus quintiles non li
tasset sulpicius tr̄ mil̄ neq· inuenta pace deū post diē terciū obiectus hos
ti exercitus romanus eēt· etiā post pridiæ idus rebus diuinis suꝑsederi iussū·
inde· ut post pridiæ kl̄ q̊q· ac nonas eadē religio eēt· traditū putant· Nec diu
licuit quietis consilia erigendæ ex tā graui casu rei· p̄· secū agitare· Hinc uol
sci ueteres hostes ad extinguendū nom̄ romanū arma coeperant· hinc ætruriæ
principū ex omnibus populis coniurationē de bello ad fanū uoltūnæ factā
ueteres hostes rebellāt mercatores afferebant· Nouus q̊q· terror accesserat defectione latinorū hernico
rū q· qui post pugnā ad lacū regillū factā ꝑ annos ꝓpe centū nūquā ambigua
fide in amicicia· p̄· r̄· fuerant· Itaq· cū tanti undiq· terrores circūstarent· ap
pareret q· omnibus non odio solū apud hostes sed contemptu etiā int̄ so
cios nom̄ romanū laborare· placuit eiusdē auspiciis defendi rē· p̄· cuius re

cuperata eēt · dictatorē q dici · m · furiū camillū · Is dictator · ē · seruiliū halām agis
trū equttū dixit · iusticio q · in dicto · dilectū iuniorū habuit · tra · ut seniores qq · qui
bus aliquid roboris supēēt · in uerba sua iurato s centuriaret · exercitū conscriptum
armatorū trifariā diuisit · Partē unā in agro ueiente xtruriæ opposuit · alteram ante
urbē castra locare iussit · tr mit his ā · malliuſ · illis qui aduersus xtruscos mitte
bantur · L · æmiliuſ pp ositus · tertiā partē ipse ad uolscos duxit · nec pcul á lanuuio
ad meciū · is locus dicitur · castra oppugnare est adortus · Quibus ab contemptu qđ
ppe omnē deletā á gallis romanā iuuentutē crederent ad bellū pfectis · tantū camil
lus audītus imperator terroris intulerat · ut uallo sé ipsi · uallū congestis arboribus sepi
rent · nequa intrare ad munimenta hostis posset · Quod ubi animaduertit camillus ·
ignē inobiectā sepē conici iussit · et forte erat uis magna uenti uersa in hostē · Itaq · non
aperuit solū incendio uiā · sed flammis in castra tendentibus uapore etiā ac fumo cre
ptu q · uiridis materiæ flagrantis ita consternauit hostē · ut minor moles superanti
bus uallū in castra uolscorū romanis fuerit · quā transcendentibus sepē incendio abs up
tū fuerat · Fusis hostibus cæsis q · cū castra impetu cepisset dictator pdā militi dedit ·
quominus sperata minime largiore duce · eo militi gratiorē · Persecutus deinde fu
gientes · cū omnē uolscū agrū depopulatus eēt · ad deditionē uolscos septuagesimo
demū anno subegit · Victor ex uolscis in æquos transiit · et ipsos bellū molientes · ex
ercitū eorū ad bolas oppressit · nec castra modo sed urbē etiā aggressus · impetu pri
mo cepit · Cū in ea parte in qua caput rei romanæ camillus erat ea fortuna eēt · aliā
in partē terror ingens ingruerat · xtruria ppe omnis armata sutriū socios · p · r · obside
bat · Quorū legati opē rebus affectis orantes · cū senatū adissent · decretū tulere · ut
dictator primo qq · tēpore auxiliū sutrinis ferret · Cuius spei morā cū pati fortuna
obsessorū non potuisset · confecta q · pauca s oppidanorū · opere · uigilis · uulneribus ·
quæ semp eos dē urgebant · p pactionē urbe hostibus tradita · inermes cū singulis semis
si uestimentis miserabili agmine penates relinquerent · eo forte tempore camillus cū
exercitu romano interuenit · Cui cū se mesta turba ad pedes puoluisset · principū q ·
oratione necessitate ultima expressam · fletus mulierū ac puerorū qui exilii comi
tes trahebantur · excepisset · parcere lamentis sutrinos iussit · xtruscis sé luctū lacri
mas q · ferre · Sarcinas inde deponi · sutrinos q · ibi considere modico relicto p sidio · arma
secū militē ferre iubet · Ita expedito exercitu · pfectus ad sutriū · id qđ rebatur · soluta
oīa rebus ut fit sedis inuenit · nullā statione ante moenia · patentes portas · uictorē
uagū · pdā ex hostiū rectis egerentē · Iterū igitur eodē die sutriū capitur · uictores xtrus
ca passim trucidantur · ab nouo hoste · neq · se conglobandi coeundi q · in unū ¢ aut
arma capiundi dabatur spaciū · cū p se quisq · tenderent ad portas · siqua sese in agros

Camillus tertio dictator

lanuuio

flammis fuit hostē

den

ei cere possent. clausas idem primū dictator imperauerat portas inueniunt. In
de alii arma capere. alii quos forte armatos tumultus occupauerat conuocare su
os. ut p̄liū inirent. qd̄ accensū ab desperatione hostiū fuisset. ni p̄cones p̄ urbē
dimissi poni arma et parci inermi iussissent. nec p̄ter armatos quēquā uiolari.
Tū etiā quibus animi in spe ultima obstinati ad decertandū fuerant. postquā
data spes uitæ est. iactare passim arma. inermesq. qd̄ tutius fortuna fecerat.
se hosti offerre. Magna multitudo in custodias diuisa. oppidū ante noc
tē redditū sutrinis inuiolatū integrū q. ab omī clade belli. quia non ui
captū sed traditū p̄ conditiones fuerat. Camillus in urbē triūphans re
diit. triū simul bellorū uictor. longe plurimos captiuos ex ætruscis ante
currū duxit. Quibus sub hasta uenundatis. tantū æris redactū ē. ut p̄cio
p̄ auro matronis p̄soluto. ex eo qd̄ superat tres pateræ aureæ factæ s. int.
Camillus tertiū honoratur Quas cū titulo nominis camilli ante capitoliū in censū in iouis cella constat
ante pedes iunonis positas fuisse. Eo anno in ciuitatē accepti. qui ueientiū
capenatiū q. ac faliscorū p̄ ea bella transfugerant ad romanos. ager q. his no
uis ciuibus assignatus. Reuocati q̄q. in urbē. s. c. a ueis qui ædificandi romæ
pigricia occupati sibi uacuis tectis ueios se contulerant. et primo fremitus
fuit aspnantiū imperiū. Dies deinde p̄stituta capitalis. quæ poena qui non
remigraret romā. ex ferocibus uniuersis singulos metu suo quemq. oboedien
tes fecit. et roma frequentia crescere. tū tota simul exsurgere ædificiis. et
re. p̄. impensas adiuuante. et ædilibus uelut publicū exigentibus opus.
et ipsis priuatis. ammonebat enī desideriū usus festinantibus. ad effectum
Inf annū noua vrbs operis. intra q. annū noua urbs stetit. exitu anni comitia tribunorū militū
consulari potestate habita. creati. t̄. quintius cincinnatus. q̄. seruilius fide
nas quintū. iulius. l. aquilius coruus. l. lucretius tricipitrinus. seruilius sul
picius rufus. exercitū alterū in æquos non ad bellū. uictos nam q. se fate
bantur. sed ob odia ad p̄uastandos fines nequid ad noua consilia relin
querent uiriū duxere. alterū in agrū tarquiniensē. ibi oppida ætruscorū
cortuosa. et contenebra ui capta. ad cortuosam nihil certaminis fuit. im
p̄uiso adorti primo clamore atq. impetu cepere. Direptū oppidū atq. incen
sū ē. Contenebra paucos dies oppugnationē sustinuit. labor q. continu
us non die non nocte remissus subegit eos. cū in sex partes diuisus exer
citus romanus senis horis in urbē succederet p̄lio. oppidanos eosdē inte
gro semp̄ certamini paucitas fessos obiceret. cessere tandē. locus q. inuaden
di urbē romanis datus ē. Publicari p̄dā tribunis placebat. sed imperiū

quā consiliū segnius fuit. Dū cunctantur iā militū p̄da erat. nec nisi p̄inuidiā adimi
poterat. Eodē anno ne priuatis tantū operibus cresceret urbs capitoliū quoq. saxo
quadrato substructū est. opus uel in hac magnificentia urbis conspiciendū. Iā et
tr̄pl. ciuitate edificando occupata contiones suas frequentare legibus agrarus co
nabantur. Ostentabatur in spē pomptinus ager. tū primū post accisas a camillo
uolscorū res. possessionis haud ambiguæ criminabantur multo eū infestiorē a
grū ab nobilitate eē quā uolscis fuerit. A billis enī tantū quo adiures et arma habu
erunt incursiones eo factas. nobiles homines in possessionē agri publici grassari. nec
nisi ante quā om̄a p̄cipiant si diuisus sit locū ibi plebi fore. Haud magnopere plebem
mouerant. et in frequentē in foro. ꝓpt̄ edificandi curā. et eo dein exhaustā in pensis.
eoq. agri immemorē. ad quē instruendū uires non essent. in ciuitate plena religionū
tū etiā a brecenti clade sup̄sticiosis principibus ut renouarentur auspitia. res ad int̄
regnū redit. Interreges deinceps. m. mallius capitolinus. ser. sulpitius camerinus.
l. ualerius potitus. Hic demū tribunorū militū consulari potestate comicia ha
buit. l. papiriū. cn̄. sergiū. l. emiliū iterū. liciniū meneniū. l. ualeriū publicolā ter
ciū. creati hi ex int̄regno magistratū occepere. Eo anno edes martis gallico bello uo
ta dedicata est. a tito quintio duū uiro. Sacris faciendis trib. iiii. ex nouis ciuibus
additæ. stellatina tromentina sabatina arniensis. hæ quoq. xxu. tribuū numerū
expleuere. De agro pomptino. ab. l. sicinio tr̄pl. actū ad frequentiorē iā populum
mobiliorēq. ad cupiditatē agri quā fuerat. et de latino hernicoq. bello mentio fac
ta in senatu. maioris belli cura qd̄ ætruria in armis erat. Dilata est res. ad camillū
tribunū mil̄ consulari potestate redit. Collegæ additi quinq. seruius cornelius
maluginensis. quintus seruilius fidenas sextū. lucius quintius cincinnatus. l. hora
tius puluillus. p̄. ualerius. Principio anni auersæ curæ hominū sunt a bello etru
sco. qd̄ fugientiū ex agro pomptino agmen repente illatū agmen in urbem attulit. an
tiates in armis eē. latinorūq. populos iuuentutē summisisse ad id bellū. eo abnuentes
publicū fuisse consiliū. qd̄ non prohibitos tantū modo uoluntarios dicerent milita
re ubi uellent. desierant iā ulla contēpni bella. Itaq. senatus dis agere gracias.
qd̄ camillus in magistratu eēt. dictatorē quippe dicendū eū fuisse si priuatus
eēt. et collegæ fateri regimen omnū rerū ubi qd̄ bellici terroris ingruat in uiro
uno esse. sibiq. destinatū in animo esse. camillo submittere imperiū. nec quic
quā de maiestate sua detractū credere. qd̄ maiestati eius uiri concessissent. Col
laudatis ab senatu tr̄. et ipse camillus confusus animo gracias egit. Ingens in
de ait onus a p̄r. sibi qui se dictatorē iā quartū creasset. magnū a senatu tali
bus de se iudicius. concordius maximū tā honoratū collegarū obsequio iniun

Camillus dn̄s toti imperij

gi. Itaq. si quid laboris uigiliarūq. adici possit. certantē secū ipsū adnisurū. ut
tanto de se consensu ciuitatis opinionē quæ maxima sit etiā constantē ef
ficiat. qđ ad bellū atq. antiates attineat. plus ibi minarū quā periculi ēē. sē ta
men ut nihil timendi sic nihil contēpnendi auctorē ēē. circū sideri urbē ro
manā ab inuidia et odio finitimorū. itaq. et ducibus pluribus et exercitibus
administrandā rē. p. esse Te inquit. l. ualeri solatiū imperii consiliuq. legiones
mecū aduersus antiatē hostē ducere placet. teq. seruili altero exercitu instru
cto paratoq. in urbe castra habere intentū. siue ætruriæ sē interī ut nup. siue
noua hæc cura latini atq. hernici mouerint. pcerto habeo ita rē gesturū ut
patre. auo. téq. ipso ac sex tribunatibus dignū est. Tertius exercitus ex causa
riis senioribusq. atito quintio scribatur. qui urbi moenibusq. p̄sidio sit. l. hora
tius. arma. tela. frumentū. quæq. belli alia tēpora poscent pruideat. té serui corne
li p̄sidē huius publici consilii. custodē religionū. comitiorū. legū. rerū omnium
urbanarū collegæ facimus. Cunctis in partes muneris sui benigne pollicentibus o
perā. ualerius socius imperii lectus adiecit. m. furiū sibi pdictatore. seq. ei pmagis
tro equitū futurū. Proinde quā opinionē de unico imperatore. eā spē de bello
haberent. se uero bene sperare. Patres et de bello et de pace uniuersaq. re. p. erecti
gaudio fremunt. nec dictatore unquā opus fore rei. p. si tales uiros in magistra
tu habeat. tā concordibus uinctos animis. parere atq. imperare iuxta paratos.
laudēq. conferentes potius in mediū quā ex cōmuni ad sē trahentes. Iusticio
indicto dilectuq. habito. furius ac ualerius ad satricū pfecti. quo non uolscorū
modo iuuentutē antiates ex noua subole lectā. sed ingentē latinorū herni
corūq. conciuerant. ex integerrimis diutina pace populis. Itaq. nouus hos
tis ueteri adiunctus. cōmouit animos militis romani. qđ ubi aciē iā instruenti
camillo centuriones nuntiauerunt turbatas militū mentes esse. segniter
arma capta. cunctabundosq. et resistentes egressos castris esse. quin uoces quoq.
auditas cū centenis hostibus singulos pugnaturos. et egre inermē tantā mul
titudinē ne dū armatā sustineri posse. in equū insilit. et ante insigna obuer
sus in aciē ordinis intēequitans. quæ tristicia milites hæcq. insolita cunctacio.
hostē. an me an uos ignoratis. hostis est quid aliud. quā ppetua materia uir
tutis gloriæq. urē. uos contra me duce ut falerios ueiosq. captos. et in capta
patria gallorū legiones cesas. taceā modo. trigeminæ uictoriæ triplicē triū
phū ex his ipsis uolscis. et equis. ex ætruria egistis. an me qđ non dictator uobis
sed tribunus signū dedi non agnoscitis ducē. neq. ego maxima imperia in
uos desidero. et uos in me nihil p̄ter me ipsū intueri decet. neq. enī dictatu

Nota consiliū camilli

Camillus in equū insilit

ra mihi iunquā animos fecit · ut ne exiliū quidē ademit · Idē igitur om̄s sumus · et cū
eadē om̄a in hoc bellū afferamus quæ in priora attulimus · eundē euentū belli expec
temus · Simul concurreritis · qd̄ quisq · didicit ac consueuit · faciet · uos uincetis · illi
fugient · Dato deinde signo ex equo consilit · et ꝓximū signiferū manu arreptū se
cū in hostē rapit · Infer miles clamitans signū · Qd̄ ubi uidere ipsū camillū iā ad mune
ra corporis senecta inualidū uadentē in hostes · ꝓcurrunt parit̄ om̄s clamore subla
to · sequere imperatorē · ꝓ sē quisq · clamantes · Emissū etiā signū camilli iussu in hostiū
aciē ferunt · idq · ut repeteretur concitatos ante signanos · ibi primū pulsū antiatē ·
terrorēq · non in primā tantū aciē · sed etiā ad subsidiarios ꝑlatū · nec uis tantū mi
litū mouebat excitata p̄sentia ducis · sed qd̄ uolscorū animis nihil terribilius erat ·
quā ipsius camilli forte oblata species · Ita quocūq · sē intulisset uictoriā secum Camilli spēs terribilis
haud dubiā trahebat · Maxime id euidens fuit · cū in leuū cornu ꝓpe iā pulsū arrep
to repente equo cū scuto pedestri aduectus conspectu suo p̄liū restituit · ostentans
uincentē cæterā aciē · Iā inclinata res erat · sed turba hostiū et fuga impediebat · et
longa cede conficienda multitudo tanta fesso militi erat · cū repente ingentibus
ꝓcellis fusus imber · certā magis uictoriā quā p̄liū diremit · Signo deinde recep fusus imber
tui dato · nox insecuta quietis romanis ꝑfecit bellū · latini nāq · et hernici relic
tis uolscis domos ꝓfecti sunt · malis consiliis pares adepti euentus · Uolsci ubi sē de
sertos ab eis uidere quorū fiducia rebellauerant · relictis castris · moenibus sa
trici sē includunt · quos primo camillus uallo circūdare et aggere atq · operi
bus oppugnare est adortus · quæ postquā nulla eruptione impediri uidet mi
nus eē animi ratus in hoste quā ut in eo tā lentæ spei uictoriā expectaret · coorta
tus milites ne tāquā ueios oppugnantes in opere longinquo se se tererent · uicto
riā in manibus esse · ingenti militū alacritate moenia undiq · adgressus scalis op
9. pidū cepit · Uolsci abiectis armis se se dediderunt · Cæterū animus ducis rei ma
iori antio imminebat · Id caput uolscorū · eā fuisse origionē proximi belli ·
Sed quia nisi magno apparatu tormentis machinisq · tā ualida urbs capi non
poterat · relicto ad exercitū collega romā est ꝓfectus · ut senatū ad excidendū
antiū hortaretur · Int̄ sermonē eius · credo rē antiatē diuturniorē manere
discordi fuisse · Legati ab nepete ac sutrio auxiliū aduersus ætruscos petentes
ueniunt · breuē occasionē eē ferendi auxilii memorantes · Eo uī camilli ab an
tio fortuna auertit · nāq · cū ea loca opposita ætruriæ et uelut claustra inde
portæq · essent · et illis occupandi ea cū quid noui molirentur · et romanis re
cuperandi tuendiq · cura erat · Igitur senatui cū camillo agi placuit ut omisso
antio bellū ætruscū susciperet · legiones urbanæ quibus quintius p̄fuerat

ei decernuntur. Quā quā exptū exercitū adsuetūq. imperio qui inuolscis erat
mallet. nihil recusauit. ualeriū tantūmodo imperii sociū depoposscit. Quin
tius horatiusq. successores ualerio inuolscis missi: pfecti aburbe sutriū. furi
us et ualerius. partē oppidi iā captā ab ætruscis inuenere. ex parte altera in
terseptis itineribus egre oppidanos uim hostiū abse arcentes. Cū romani aux
ilii aduentus. tū camilli nom̄ celeberrimū apud hostis sociosq. et inp̄sentia
rē inclinatā sustinuit. et spatiū adopē ferendā dedit. Itaq. diuiso exercitu
camillus collegā ineā partē circū ductis copiis quā hostes tenebant moenia
aggredi iubet. non tanta spe scalis capi urbē posse. quā ut auersis eo hostib;
et oppidanis iā pugnando fessis laxaretur labor. et ipse spatiū intrandi sine
certamine moenia haberet. Quod cū simul utrīq. factū eēt ancepsq. terror
ætruscos circū staret et moenia summa ui oppugnari et intra moenia eē hos
tē uiderent. porta seq. una forte non obsidebatur trepidi uno agmine eie
cere. Magna cedes fugientiū et inurbe et pagros est facta. Plures a furianis
intra moenia cesi. Ualeriani. expeditiores ad psequendos fuere. Nec ante noc
tē quæ conspectū ademit finē cedendi fecere. Sutrio recepto restituto q. soci
is nepete exercitus ductus qd̄ pdeditionē acceptū iā totū ætrusci habebant.
Uidebatur plus in ea recipienda laboris fore non in eo solū qd̄ tota hostiū e
rat. sed etiā parte nepesinorū pdente ciuitatē facta erat dedicio. Mittitam̄
ad pricipes eorū placuit. ut secernerent se ab ætruscis. fideq. quā imploras
sent ab romanis ipsi prestarent. Unde cū responsū allatū eēt nihil suæ po
testatis eē. ætruscos moenia custodiasq. portarū tenere. primo populationi
bus agri terror est oppidanis admotus. Deinde postquā deditionis quā
societatis fides sanctior erat. fascibus sarmentorū ex agro collatis ductus
ad moenia exercitus. conpletisq. fossis scalæ admotæ. clamore primo impe
tuq. oppidū capitur. Nepesinis inde edictū ut arma ponant. parciq. ius
sū inermi. ætrusci parit̄ armati atq. inermes cesi. Nepesinorū quoq. auc
tores deditionis securi pcussi. Innoxiæ multitudini redditæ res. oppidūq.
cū p̄sidio relictū. Ita duabus sociis urbibus ex hoste receptis. uictorē exer
citū tribuni cū magna gloria romā reduxerunt. Eodē anno ab latinis
hernicisq. res repetitæ. quæsitūq. cur p eos annos militē ex instituto non
dedissent. Responsū frequenti utriusq. gentis concilio est. nec culpā eo
publicā. nec consiliū fuisse qd̄ suæ iuuentutis aliqui apud uolscos mi
litauerint. eos tam̄ ipsos praui consilii poenā habere. nec quēquā ex his
reducē eē. militis autē non dati. causā terrorē assiduū auolscis fuisse. quā

Resurgenti dño. et cōresur
gam̄. qui reatu. destrusi fue
ram̄. sub infernū latebris.
exurgam̄ tenebris. Tersa la
be cōmunū. fateam̄ dñm
resurgē. tum. voce. tū.
ope

pfectē adherentē latenī suo tot supplia aluſ bellis exhauriri nequiſſe. Quæ relata patrib;
magiſtēpuſ quā causā non uiſa belli habere. Inſequenti anno āmallio p. cornelio
.t. et. l. quinctiſ capitolinuſ. l. papirio curſore. uſ tribuniſ consulari potestate graue
bellū foriſ. grauior domi ſedicio exorta. Bellū auolſciſ aduncta latinorū atq.
hernicorū defectione. Sedicio unde minime timeri potuit a patriciæ gentiſ uiro
et inclitæ famę. m. mallio capitolino. quia animuſ animi cū alioſ principes ſperneret.
uni inuideret eximio ſimul honoribuſ atq. uirtutibuſ. m. furio. ægre ferebat ſo
lū eū in magiſtratibuſ. ſolū apud exercituſ ee. tantū iam eminere. ut hiſdē auſ
piciſ creatoſ non p collegiſ ſed p miniſtriſ. habeat cū interim ſiquiſ uere eſtimare ue
lit. m. furio recuperari patria ex obſidione hoſtiū non potuerit. niſi á ſe priuſ
capitoliū atq. arx ſeruata eet. et ille int aurū accipiendū et ſpē pacis diſſolutiſ
animiſ gallos aggreſſuſſit. ipſe armatoſ capientesq. arcē depulerit. illiuſ gtæ parſ
uiriliſ apud oms militeſſit. qui ſimul uincerent. ſuæ uictoriæ neminē omniū
mortaliū ſociū ee. His opinionibuſ inflato animo. ad hoc uicio qq. ingenii ue
hemens et impotens. poſtquā int patreſ non quantū æquū cenſebat excellere
ſuaſ opeſ animaduerit. primuſ omniū ex patribuſ populariſ factuſ. cum
plebeiſ magiſtratibuſ conſilia cōmunicare. criminando patreſ. alliciendo
ad ſe plebeiā aurā. non conſilio ferri. famæ q. magnæ malle quā bonæ ee.
et non comentuſ agrariſ legibuſ quæ materia ſemp tribuniſ plebiſ ſeditionū
fuiſſet. idē molin coepit acrioreſ quippe æriſ alieni ſtimuloſ ee. qui non eges
tatē modo atq. ignominiā minerentur. ſed nexo ac uinculiſ corpuſ liberum
terrerent. et erat æriſ alieni magna uiſ. reſ dāpnoſiſſima etiā diuitibuſ ædi
ficando contracta. bellū itaq. uolſcū graue p ſe. oneratū latinorū atq. hernico
rū defectione in ſpeciē cauſæ iactatū. ut maior poteſtaſ quæreretur. Sed no
ua conſilia mallu magiſ compulere ſenatū ad dictatorē creandū. Creatuſ
á. cornelius coſſuſ. magiſtrū equitū dixit. t. quintiū capitolinū. Dictator
etiāſi maiorē dimicationē ppoſitā domi quā foriſ cernebat. tam ſeu quia cele
ritate ad bellū opuſ erat. ſeu uictoria triūpho q. dictaturæ ipſi uiſ ſe ad
diturū ratuſ. dilectu habito. in agrū pomptinū. quo á uolſciſ exercitū induc
tū audierat pgit. Non dubito. pter ſacietatē tot iā libriſ aſſidue bella cū uol
ſciſ geſta. legentibuſ illud qq. ſuccurſurū. qđ mihi p cenſentu ppioreſ tēpo
ribuſ hiſ rerū auctoreſ miraculo fuit. unde totiens uictiſ æquiſ et uolſciſ
ſuffecerint militeſ. Quod cū ab antiquiſ tacitū ptermiſſū q. ſit. cuiuſ tan
dē ego rei pter opinionē quæ ſua cuiq. coniecranti ee poteſt auctor ſim. v
Simile ueri ē. aut interuallis bellorū ſic nunc in dilectibuſ fit romaniſ.

alia atq· alia subole uiniorū ad bella instauranda totiens usos eē· aut non ex his dē sēper
populis exercitus scriptos· quā quā eadē semp̄ gens bellū intulerit· aut innumerabilē
multitudinē liberorū capitū in eis fuisse locis· quæ nc̄ uix seminario exiguo militū relic
to· seruitia romana· absolitudine uindicant· Ingens certe qd̄ int̄ om̄s auctores con
ueniat quāquā nup̄ camilli ductu atq· hauspicio accisæ res erant uolscorū exercitus
fuit· Ad hoc latini herniciq· accesserant· et cerciensiū quidā· et coloni etiā aueli
tris romani· Dictator castris eo die positis· postero cū auspicato p̄disset· hostiaq·
cesa pacē deū adorasset· Lætus ad milites iā arma ad p̄positū pugnæ signū sicut
edictū erat luce prima capientes· p̄cessit· Nr̄a uictoria est milites inquit· si quid
diuates ue eorū in futurū uident· Itaq· ut decet certæ spei plenos et cū in pa
ribus manus conserturos pilis ante pedes positis· gladius tantū dextras ar
memus· nec p̄curri quidē ab acie uelī· sed obnixos uos stabili gradu impetū
hostiū excipere· Ubi illa uana iniecerint missilia· et effusi stantibus uobis se intu
lerint· tū micent gladii· et ueniat in mentē uni cuiq· deos eē qui romanū ad
iuuent· deos qui secundis auibus in p̄liū miserint· tu· t̄· quinti· equitē inten
tus ad primū initiū moti certaminis teneas· Ubi herere iā aciē conlato pede
uideris· tū terrorē equestrē occupatis alio pauore infer· inuectusq· ordines
pugnantiū dissipa· sic eques sic pedes ut p̄ceperat pugnant· Nec dux legiones nec
fortuna fefellit ducē; multitudo hostiū nulli rei p̄terquā numero freta· et ocu
lis utrāq· metiens aciē· temere p̄liū iniit· temere omisit· clamore tantū missi
libusq· telis et primo pugnæ impetu ferox· gladios et conlatū pedē· et uultū
hostis ardorē animis micantē ferre non potuit· Impulsa frons prima· et trepi
dacio subsidiis inlata· et suū terrorē intulit eques· Rupti inde multis lo
cis ordines· motaq· om̄a· et fluctuanti similis acies erat· Dein postquā ceden
tibus primis· iā ad se quisq· p̄uenturā cedē cernebat· terga uertunt· Stare
romanus et donec armati confertiq· abibant peditū labor in p̄sequendo
fuit· Postquā iactari arma passim fugaq· p̄agros spargi aciē hostiū animad
uersū est· tū equitū turmæ emissæ dato signo ne in singulorū morando cede
spatiū adeuadendū interī multitudini darent· satis eē missilibus ac terrore
impediri cursū· obequitando q· agm̄ teneri· donec assequi pedes et uista cede
conficere hostē posset· Fugæ sequendiq· non ante noctē finis fuit· Capta quoq·
ac direpta eodē die castra uolscorū· p̄daq· omnis p̄ter libera corpora militi
concessa est· Pars maxima captiuorū ex latinis atq· hernicis fuit· nec hominū
de plebe ut credi posset mercede militasse· sed principes quidā iuuentutis
inuenti· manifesta fides· publica ope uolscos hostes aduitos· Cerciensiū

q̊q· quidā cogniti· et coloni á uelitris· romā q· om̄s missi Percunctantibus primoribus
patrū· eā deniq· dictatori defectionē sui quisq· populi haud ꝑplexe indicauere· Dicta 14
tor exercitū in statiuis tenebat· minime dubius bellū cū his populis patres iussuros·
tū maior domi exorta moles coegit acciri romā eū· Gliscente in dies seditione· quam
solito magis metuendā auctor faciebat· non enī iam orationes m̊do· m̄· mallii· sed
facta popularia· in speciē tumultuosa eadē qua mente fierent intuenda erant· Cen
turionē nobilē militaribus factis iudicatū pecuniæ cū duci uidisset· medio foro
cū caterua sua accurrit· et manū iniecit· uociferatusq· dé suꝑbia patrū ac crude
litate feneratorū et miseriis plebis· uirtutibus eius uiri fortuna q· tū uero ego in
quit nequiquā hac dextra capitoliū arcē q· seruauerim· si ciuē commilitonē q·
meū tamquā gallis uictoribus captū· in seruitutē ac uincula duci uideā· Inde
rē creditori palā populo soluit· libraq· et ære liberatū emittit· deos atq· homines
obtestantē· ut· m̄· mallio liberatori suo parenti plebis romanæ gratiā referant·
Acceptus extemplo in tumultuosā turbā· et ipse tumultū augebat· cicatrices ac
ceptas ueienti· gallico aliisq· deinceps bellis ostentans· sé militantē· se restituentē
euersos penates multiplici iam sorte exsoluta· mergentibus semꝑ sortē usuris ob
rutū foenore ēē· uidere lucē· forū· ciuiū ora· m̄· mallii opera om̄a· parentiū bene
ficia ab illo sé habere· illi deuouere corporis uitæ q· ac sanguinis q̊d suꝑsit· q̊dcūq·
sibi cū patria· penatibus publicis ac priuatis iuris fuerit· id cū uno homine ēē·
His uocibus instincta plebes· cū iam unius hominis ēēt· addita alia commotioris ad
om̄a turbanda consilii res· Fundū in ueienti caput patrimonii subiecit p̄coniis· ne
quē urm̄ inquit quirites· donec quicquā in re mea suꝑerit· iudicatū addictū ue
duci paciar· Id uero ita accendit animos· ut ꝑ om̄e fas ac nefas secuturi uindi
cē libertatis uiderentur· Ad hoc domi concionantis in modū sermones pleni cri
minū in patres· int̄ quos cū omisso discrimine uera an uana iaceret· thesau
ros gallici auri occultari á patribus iniecit· nec iā possidendis publicis agris con
tentos ēē· nisi pecuniā q̊q· publicā auertant· ea res si palā fiat· exsolui plebem
ære alieno posse· Quæ ubi obiecta spesē· enim uero indignū facinus uideri·
cū conferendū ad redimendā ciuitatē á gallis aurū fuerit· tributo collationē
factā· idē aurū ex hostibus captū· in paucorū p̄dā cessisse· Itaq· exsequebantur
credendo· ubi tantæ rei furtū occultaretur· differentiq· et tempore suo se in
dicaturū dicenti· cæteris omissis· eó uersæ erant omniū curæ· apparebat q· nec
ueri indicii gratiā mediā· nec falsi offensionē fore· Ita suspensis rebus· dicta
tor accitus ab exercitu in urbē uenit· Postero die senatu habito· cū satis peri 15
clitatus uoluntates hominū discedere senatū ab sé uetuisset· stipatus ea

multitudine. sella in comitio posita. uiatorē ad m̄. malliū misit. qui dicta
toris iussu uocatus. cū signū suis dedisset adeē certam̄. agmine ingenti ad
tribunal ꝑuenit. Hinc senatus. hinc plebs suū quisq. intuentes ducē. uelut in
acie constiterant. Tū dictator silentio facto. utinā inquit mihi patribusq.
romanis ita de cæteris rebus cū plebe conueniat. quē ad modū qđ ad te at
tinet. eā q. rē quā de te sū quæsiturus. conuenturū satis confido. Spē factā
a te ciuitati uideo. fide incolumi. ex thesauris gallicis. quos primores pa
trū occultent. creditū solui posse. Cui ego rei tantū abest. ut impedimento
sim. ut contra te m̄. malli adhorter. liberes foenere plebē romanā. et is
tos incubantes publicis thesauros ex p̄da clandestina euoluas. Qđ nisi
facis. siue ut et ipse in partē p̄dæ sis. siue quia uanū indiciū ē. in uincu
la te duci iubeo. nec diutius paciar a te multitudinē fallaci spe conci
tari. Ad ea mallius. nec se se fefellisse ait. n̄ aduersus uolscos tociens hos
tis quotiens patribus expediat. nec aduersus latinos hernicosq. quos fal
sis criminibus agant. sed aduersus se ac plebē romanā dictatorē creatū
eē. Iam omisso bello quod simulatū sit in se impetū fieri. iam dictatorē
ꝓfiteri. patrociniū foeneratorū aduersus plebē. iā sibi ex fauore multi
tudinis crim̄ et ꝑniciē quæri. Offendit inquit te. ā. corneli. uosq. p̄. c̄.
circūfusa turba lateri meo. quin eā deducitis a me singuli ur̄is benefi
ciis. intercedendo. eximendo. deneruo. ciues ur̄os ꝓhibendo iudicatos ad
dictosq. duci. ex eo qđ affluit opibus ur̄is. sustinendo necessitates alio
rū. Sed quid ego uos de ur̄o impendatis hortor. sortē aliquā ferte de
capite. deducite. qđ usuris ꝑnumeratū ē. iā nihilo mea turba quā ulli
us conspectior erit. At enim quid ita solus ego ciuiū curā agi. nihilo ma
gis qđ respondeā habeo. quā si quæras quid ita solus capitoliū arcēq.
seruauerim. et tū uniuersis quā potui opē tuli. et nunc singulis ferā
nā qđ ad gallicos thesauros attinet. rē suapte natura facilē. difficilē
introgatio facit. Cur enim quæritis qđ scitis. cur qđ in sinu ur̄o ē. excu
ti uibetis potius quā ponatis. nisi fraus aliqua subest. Quo magis ar
gui p̄stigia iubetis ur̄a. eo plus uereor. ne abstuleritis obseruantibus
etiā oculos. Itaq. non ego uob̄ ut indicē p̄das ur̄as. sed uos id cogendi
16 estis. ut in mediū ꝓferatis. Cū mittere ambages dictator iuberet. et
aut ꝑagere uerū indiciū cogeret. aut fateri facinus in simulatis falso crimi
ne senatus. oblataq. uani furti in iudia negantē arbitrio inimicorū
se locuturū in uincula duci iussit. Arreptus a uiatore. uppit inquit

· ac minerua

optime maxime · iuno q· regia · cæteri q· dii deæ q· qui capitoliū arcē q· incoli
tis · sicine urm̄ militē ac p̄sidē sinitis uexari ab inimicis · hæc dextera qua gal
los fudi a delubris urīs · iā in uinculis et catenis erit · Nullius nec oculi nec aures
indignitatē ferebant · sed inuicta sibi quædā pacientissima iusti imperii ciui
tas fecerat · nec aduersus dictatoriā uim aut tr̄ pl̄ aut ipsa plebs attollere ocu
los aut hiscere audebant · Coniecto in carcerē mallio · satis constat magnam
partē plebis uestē mutasse · multos mortales capillū aut barbā p̄misisse · ob
uersatā q· uestibulo carceris mestā turbā · Dictator de uolscis triūphauit · in
uidiæ q· magis triūphus quā gl̄æ fuit · quippe domi non militiæ partum
eū · actū q· de ciue non de hoste fremebant · unū defuisse tantū sup̄biæ · qd̄ n̄
m̄ · mallius ante currū sit ductus · Iam q· haud p̄cul seditione res erat · cui
us leniendæ causa postulante nullo largitor uoluntarius senatus factus · satri
cū coloniā duo milia ciuiū romanorū deduci iussit · Bina iugera et semisses
agri assignati · Quod cū et parui et paucis datū · et mercedē eē p̄dendi · m̄ mal
lii interp̄tarentur · remedio irritatur seditio · etiā magis insignis et sordib;
et facie reorū turba malliana erat · motus q· post triūphū abdicatione
dictaturæ terror · et linguā et animos liberauerat hominū · Audiebantur
itaq· p̄palā uoces exp̄brantiū multitudini · qd̄ defensores suos semp̄ in p̄ci
pitē locū fauore tollat · deinde in ipso discrimine periculi destituat · sic sp̄
cassiū in agros plebē uocantē · sic sp̄ · meliū ab ore ciuiū famē suis impen
sis p̄pulsantē oppressos · sic m̄ · malliū mersā et obrutā foenore partē ciuita
tis in libertatē ac lucē extrahentē p̄ditū inimicis · saginare plebē popula
res suos · ut iugulentur · hoccine paciendū fuisse · et si ad nutū dictatoris
non responderit uir consularis · fingerent mentitū ante · atq· ideo non ha
buisse · qd̄ tū responderet · cui seruo umquā mendacii poenā uinculo fu
isse · non obseruatā eē memoriā noctis illius · quæ pene ultima atq· æter
na nomini romano fuerit · non speciē agminis gallorū p̄ tarpeiā rupem
scandentis · non ipsius · m̄ · mallii · qualē eū armatū plenū sudoris ac sangui
nis · ipso pene ioue erepto ex hostiū manibus uidissent · se libris ne farris
gratiā seruatori patriæ relatā · et quē p̄pe cælestē cognomine certe ca
pitolino ioui parē fecerint · eū pati uinctū in carcere · in tenebris · ob nox
iam carnificis arbitrio ducere animā · adeo in uno om̄ibus satis auxi
lii fuisse · nullā opē intā multis uni eē · Iam ne nocte quidē turba ex eo lo
co dilabebatur · refracturosq· carcerē minabantur · cū remisso id qd̄
erepturi erant · ex s̄ c̄ · mallius uinculis liberatur · Quo facto · non sedi

tio finita. sed dux seditioni datus: ꝑ eosdē dies latinis et hernicis. simul colonis
circiensibus et auelitris. purgantibus sē uolsci crimine belli. captiuosq. repetentibus.
ut suis legibus in eos anima duerterent. tristia responsa reddita. tristiora colonis. quod
ciues romani patriæ oppugnandæ nefanda consilia inissent. Non negatū ita q. tantum
de captiuis. sed in quo absocius tam̄ tēperauerant. denuntiatū senatus uerbis. facesserent
ꝓpere ex urbe. a bore atq. oculis. pr̄. ne nihil eos legationis ius externo non ciui cōparatū
18 tegeret. Recrudescente malliana seditione. sed sub exitu anni comitia habita. creatiq.
tr̄ mil. consulari potestate. sergius cornelius maluginensis secund. p. ualerius potitus ite
rū. m. furius camillus. q. ꝟ. seruilius sulpitius rufus iterū. c. papirius crassus. t. quintius cincinna
tus secund. Cuius principio anni et patribus et plebi ꝑ oportune externa pax data. plebi.
qd̄ non auocata dilectu spē cepit dū tā potentē haberet ducē. fœnoris expugnandi. pa
tribus ne qd̄ externo terrore auocarentur animi. absanandis domesticis malis. Igitur cum
pars utraq. acrior aliquanto cohorta eēt. Inꝓpinquū certam̄ aderat. et mallius aduocata
domū plebe cū principibus nouandarū rerū inter diu noctuq. consilia agitat. plenior
aliquanto animorū irarūq. quā antea fuerat. Irā accenderat ignominia recensi in a
nimo. ad contumeliā in exꝑto sp̄s dabat qd̄ nec ausus esset idē in sē dictator. qd̄ in spu
rio melio cincinnatus quintius fecisset. et uinculorū suorū inuidiā non dictator
modo abdicando dictaturā fugisset. sed ne senatus quidē sustinere potuisset. His si
mul inflatus exacerbatusq. iā ꝑse accensos incitabat plebis animos. Quousq. tandem
ignorabitis uires ur̄as. quas natura ne beluas quidē ignorare uoluit. numerate saltē
quot ipsi sitis quot aduersarios habeatis. si singuli singulos aggressuri essetis. tam̄
acrius crederē uos ꝓ libertate. quā illos ꝓ dominatione certaturos. quot enī clien
tes circa singulos fuistis patronos. tot nc̄ aduersus unū hostē eritis. ostendite mo
do bellū. pacē habebitis. uideant uos paratos aduī. ius ipsi remittent. audendū est
aliquid uniuersis. aut om̄a singulis pacienda. quousq. me circū spectabitis. ego equi
dē nulli uestrū de ero. ne fortuna mea desit uidete. Ipse uindex uester. ubi uisū
inimicis nullus repente fuit. et uidistis in uincula duci uniuersi eū qui a singulis uo
bis uincula depulerā. Quid sperē si plus in me audeant inimici. an exitū cassii meliq.
exspectē. benefacitis qd̄ abhominamini. du ꝓhibebunt hæc. sed nū quā ꝓpter me de
cælo descendent. uobis dent mentē oportet. ut ꝓhibeatis. sicut mihi dederunt arma
to togatoq. ut uos a barbaris hostibus a suꝑbis defenderē ciuibus. tā paruus animus
tanti populi est. ut sēꝑ uobis auxiliū aduersus inimicos satis sit. nec ullū nisi quatinus
imperari uobis sinatis. certam̄ aduersus patres noritis. nec hoc natura insitū uobis: sed u
su possidemini. Cur enī aduersus externos tantū animorū geritis. ut imperare
illis equū censeatis. quia consuestis cū eis ꝓ imperio certare. aduersus hos tēptare

magis quā tueri libertatē. Tam̄ quales cūq. duces habuistis. quales cūq. ipsi fuistis. om̄a
adhuc quanta cūq. petistis obtinuistis. seu ui. seu fortuna ūra. Tēpus est etiā maiora co
nari. experimini modo et ūram felicitatē et me ut spero felicit̄ expertū. minor nego
tio qui imperet patribus inponetis. quā qui resisterent imperantibus inposuistis. Solo
equandæ sunt dictaturæ. consulatusq. ut caput attollere romana plebes possit. ꝓinde
adeste. ꝓhibete ius de pecuniis dici. ego me patronū ꝓfiteor plebis qđ mihi cura mea
et fides nomen induit. Vos si quo insigni magis imperii honoris ue nomine uestrū appella
bitis ducē. eo ut emini potentiore adoptinenda ea quæ uultis. Inde de regno agendi
ortū initiū dicitur. Sed nec cū quibus nec quē ad finē consilia ꝑuenerint satis pla
nū traditur. At in parte altera senatus de secessione in domū priuatā plebis forte 19
etiā in arce positā. et imminenti mole libertatis agitat. magna pars uociferantur
seruilio a hala opus eē. qui non inuincla duci iubendo irritet publicū hostē. sed unius
iactura ciuis finiat intestinū bellū. Decurritur ad leniorē uerbis sententiā uītam̄
eandē habentē. ut uideant magistratus ne quid exꝑniciosis consiliis. m. mallii. res. p.
detrimēti capiat. Tū tribuni consulari potestate. tribuniq. plebi. nā et quia eundē
et suæ potestatis quē libertatis omniū finē cernebant patrū auctoritatē sē dedi
derant. Itū om̄s quid opus facto sit consultant. Cū ꝑter uī et cedē nihil cuiquā oc
curreret. eā autē ingentis dimicationis fore appareret. tū. m. menenius. et. q. pub
lius. trib plebis. qđ patrū et plebis certamen facimus. qđ ciuitatis eē aduersū unū pes
tiferū ciuē debet. Quid cū plebe aggredimur eū. quē ꝑ ipsā plebem aggredi tutius est.
ut suis ipse honeratus uiribus ruat. diem dicere & nob in animo ÷. nihil minus popu
lare quā regnū ÷. simul multitudo illa non secū certari uiderint. & ex aduocatis iu
dices facti erunt. et accusatores de plebe patriciū reū intuebuntur. et regni crimen in
medio. nulli magis quā libertati fauebunt suæ. Approbantibus cunctis. diē mal 20
lio dicunt. Qđ ubi est factū. primo cōmota plebs est. utiq. postquā sordidatū reū
uiderunt. nec cū eo non modo patrū quēquā sed ne cognatos quidē aut affines.
postremo ne fratres quidē. aulū. et titū mallios. qđ ad eū diē nūquā usu euenisset.
ut in tanto discrimine non et ꝓximi uestē mutarent. appio claudio inuincula duc
to. c. claudiū inimicū. claudiāq. omnē gentē sordidatā fuisse. consensu opprimi
popularē uirū. qđ primus a patribus ad plebē defecisset. Cū dies uenit quæ pret̄
cetus multitudinis. seditiosasq. uoces. et largitionē. et fallax inditiū. ꝑtinentia
ꝓprie ad regni crimen ab accusatoribus obiecta sint reo. apud neminē auctorē in
uenio. nec dubito haud parua fuisse. cū dānandi mora plebi non in causa. sed in loco
fuerit. Illud notandū uidetur. ut sciant homines quæ & quanda decora. foeda
cupiditas regni. non ingrata solū sed inuisa etiā reddiderit. Homines ꝓpe. cccc.

pduxisse fertur· quibus sine foenore expensas pecunias tulisset· quorū bona uenire·
quos duci addictos phibuisset· ad hæc decora ppe belli non commemorasse tantū·
sed ptulisse etiā conspicienda spolia hostiū cæsorū ad xxx· dona imperatorū ad xl·
in quibus insignes duas murales coronas· ciuicas octo· ad hoc seruatos ex hostibus ciues
pduxit· int̄ quos· c̄ seruiliū magistrū equitū absentē nominatū· et cū ea q̊q· quæ
bello gesta essent· p fastigio rerū oratione etiā magnifica· facta dictis æquando me
morasset· nudasse pectus insigne cicatricibus· bello acceptis· et identidē capitoli
um spectans· iouē deos q· alios deuocasse ad auxiliū fortunarū suarū· p̄catū q· ēē· ut
quā mentē sibi capitolinā arcē ptegenti ad salutē· p̄· r̄· dedissent· eā· p̄· r̄· in suo
discrimine darent· et orasse singulos uniuersos q· ut capitoliū atq· arcē intuen
tes· ut ad deos immortales uersi dé sé iudicarent· In campo marcio cū centuria
tim populus citaretur· et reus ad capitoliū manus tendens ab hominibus ad de
os p̄ces auertisset· apparuit tribunis· nisi oculos q̊q· hominū liberassent tanti me
moria decoris· numquā fore in p̄occupatis beneficio animis uero crimini locū·
Inde postera die in petelinū lucū extra portā flumentanā unde conspectus in ca
pitoliū non eēt· conciliū populi indictū ē· Ibi crim̄ ualuit· et obstinatis animis
triste iudiciū inuisū q· etiā iudicibus factū· Sunt qui p duumuiros qui de per
duellione adquirerent creatos· auctores sint dampnatū· tribuni de saxo tar
peio deiecerunt· locus q· idē in uno homine et eximiæ gl̄æ monumentum·
et poenæ ultimæ fuit· Adiectæ mortuo notæ sunt· publica una· qd cū domus
eius fuisset ubi nunc ædes atq· officina monetæ ē· latū ad populū ē· nequis pa
tricius in arce aut capitolio habitaret· gentilicia altera· qd gentis malliæ de
creto cautū ē· nequis deinde· m̄· mallius uocaretur· Hunc exitū habuit uir
nisi in libera ciuitate natus eēt memorabilis· populū breui postquā periculum
ab eo nullū erat· p sé ipsas recordantē uirtutes· desideriū eius tenuit· Pestilen
tia etiā breui consecuta· nullis occurrentibus tantæ cladis causis· ex malli
ano supplicio magnæ parti uideri orta· uiolatū capitoliū eē sanguine serua
toris· nec discordi fuisse poenā eius oblatā ppe oculis suis· a quo sua tēpla
erepta manibus hostiū essent· Pestilentiā inopia frugū· et uulgatā utriusq·
mali famā insequente anno multiplex bellū excepit· L· ualerio iiij· aulo
mallio iiij· seruilio sulpicio iiij· L· lucretio· L· æmilio iiij· m̄· trebonio tr̄ mi
litū consulari potestate· hostes noui p̄ter uolscos uelut sorte quadā ppe
in æternū exercendo romano militi datos· circeios q· et uelitras colonias
iam diu molientes defectionē· et suspectū latiū· lanuuini etiā quæ fi
delissima urbs erat· subito exorti· Id patres rati contemptu accidere·

Heq· in senatu solu̅ p eos legatio impedita÷· sed magna pars plebis incitata· ut p̄ datu̅ in agru̅ romanu̅ exirent. hec
noua iniuria extrurbant omne spe̅ pacis·
q̄ uel ternis cuibus sus tam diu impunita defectio e̅t· decreuerunt· ut primo
quoq· tempore ad populu̅ ferretur de bello eis indicendo· Ad qua̅ militia̅ quo
paratior plebes e̅t· quinquiros pomptino agro diuidendo· et tri u̅uiros nepete
coloniæ deducendæ creauerunt· Tu̅ ut bellu̅ iuberent latu̅ ad populu̅ e̅· et ne
quiqua̅ dissuadentibus tr̄ pt̄ om̄s tribus bellu̅ iusser̄· Apparatu̅ eo anno bellu̅ est.
exercitus ppt̄ pestilentia̅ non eductus· ea q· cunctatio colonis spaciu̅ dederat de
p̄candi senatu̅· et magna hominu̅ pars eo· ut legatio supplex roma̅ mitteretur
inclinabat· nisi priuato ut fit periculo publicu̅ implicitu̅ e̅t· auctores q· de
fectionis a romana· metu· ne soli crimini subiecti piacula ire romanoru̅ de
derentur· auertissent colonias a consilius pacis· De p̄nestinoru̅ q̄q· defectione
eo anno primu̅ fama exorta· arguentibus q· eos tusculanis et gabinis et lau
canis quoru̅ in fines incursatu̅ erat· ita placide ab senatu responsu̅ e̅· ut minus
credi de̅ criminibus quia nollent ea uera e̅· appareret· Insequenti anno sp·
et· L· papirius nouu̅ tr̄ mit consulari potestate uelitr̄as legiones duxere· Quattu
or collegis sergio cornelio maluginensi u̅ p· q· sergio sulpicio· L· æmilio u̅ p· tri
bunis ad p̄sidiu̅ urbis· et siqui ex æt̄uria noui motus nunciarentur· oma eni
inde suspecta erant· relictis· ad uelitras aduersus maiora pene auxilia p̄nes
tinoru̅ qua̅ ipsa̅ colonoru̅ multitudine̅ secto p̄lio pugnatu̅ e̅· ita ut ppinqui
tas urbis hosti et causa maturioris fugæ et unu̅ ex fuga receptaculu̅ e̅t· Oppidi
oppugnatione tribuni abstinuere· quia et anceps erat· nec in p̄niciē colo
niæ pugnandu̅ censebant· Litteræ roma̅ ad senatu̅ cu̅ uictoriæ nuncius· acri
ores in p̄nestinu̅ qua̅ in uelitern̄u̅ hoste̅ missæ· Itaq· ex s· c· populiq· iussu bel
lu̅ p̄nestinis indictu̅· qui coniuncti uolscis anno insequente satricu̅ coloniam
p· r· pertinacit̄ a colonis defensa̅ ui expugnarunt· fede q· in captis exercue
re uictoria̅· Ea̅ rem ægre passi romani· m· furiu̅ camillu̅ vi· tr̄ militu̅ crea
uere· Addita collegæ aulus et L· postumius rēligienses· ac· L· furius cu̅ L· lucre
tio et· m· fabio ambusto· uolscu̅ bellu̅· m· furio extra ordine̅ decretu̅· adiutor
ex tribunis forte· L· furius datur· non ta̅ e re· p· qua̅ ut collegæ materia ad
omne̅ laude̅ e̅t· et publice· q̄d re̅ temeritate eius plapsa̅ restituit· et priua
tim· q̄d ex errore gratia̅ potius eius sibi qua̅ gtam sua̅ petit· Et exactæ ia̅ ætatis
camillus erat· comitiis q· iurare parato in uerba excusandæ ualitudinis so
litę· consensus populi restitr̄a· sed uegetu̅ ingeniu̅ in uiuido pectore uige
bat· uirebat q· integris sensibus· et ciuiles iam res haud magnopere obe
unte̅· bella excitabat· quattuor legionibus quaternu̅ miliu̅ scriptis· exer
citu indicto ad porta̅ esquilina̅ in postera̅ die̅ ad satricu̅ p fectus· ibi eum

expugnatores coloniæ haud quaquā ꝑpulsi· fidentes militū numero· quo aliquantū
prestabant opperiebantur· Postquā adꝓpinquare romanos senserunt extēplo in aciē
ꝓcedunt· nihil dilaturi quin periculū sūmæ rerū facerent· ita paucitati hostiū nihil
23 artes imperatoris unici quibus solis confideret ꝓfuturas eē· Idē ardor et in romano ex
ercitu erat· et in altero duce· nec p̄sentis dimicationis fortunā ulla res p̄ter quā unius
uiri consiliū atq· imperiū morabatur· qui occasionē uiuendarū ratione uiriū trahen
do bello quærebat· Eo magis hostis instare nec clā ꝓ castris tantū suis explicare aciē·
sed ꝓcedere in mediū cāpi· et uallo ꝓpe hostiū signa inferendo suꝑbā fiduciā uiriū
ostentare· Id ægre patiebatur romanus miles multo egrius alt̄ extr̄· militū lucius fu
rius· ferox cū etate et ingenio· tū multitudinis ex incertissimo sūmentis animos spe
inflatus· hic ꝑse iā milites mutatos insuꝑ instigabat· eleuando· qua una poterat ætate
auctoritatē collegæ· iuuenibus bella data dictitans· et cū corporibus uigere et deflo
rescere animos· cunctatorē ex acerrimo bellatore factū· et qui adueniens castra urbesq·
primo impetu rapere sit solitus· eū residē intra uallū tēpus terere· quid accessurū suis·
decessurū ue hostiū uiribus sperantē· quā occasionē· qđ tēpus· quē insidiis instruentē
locū· frigere ac torpere senis consilia· Sed camillo cū uitæ satis tū gloriæ eē· quid at
tinere cū mortali corpore uno· ciuitatis quā immortalē eē deceat pati consenesce
re uiros· his sermonibus tota in sē auerterat castra· et cū omnibus locis posceretur
pugna· sustinere inquit· m· furi· non possumus impetū militū· et hostis cuius ani
mos cunctando auximus· iā minime tolleranda suꝑbia insultat· Cede unus omnibus
et patere tē uinci consilio· ut maturius bello uincas· adea camillus quæ bella suo u
nius auspicio gesta adeā diē essent· negare in eis· neq· sē· neq· p· r̄· aut consilii sui aut
fortunæ pœnituisse· nc̄ scire sē collegā habere iure imperioq· parē· iugore ætatis
prestantē· itaq· sē qđ ad exercitū attineat· regere consuesse non regi· collegæ imperi
ū se non posse impedire· dus bene iuuantibus ageret qđ ere· p̄· deceret· ætati suæ sē ue
niā etiā petere· ne in prima acie eēt· quæ senis munia in bello sint· his sē non defu
turū· Id adus immortalibus p̄cari· ne quis casus suū consiliū laudabile efficiat· nec
ab hominibus salutaris sententia· nec ab dus tā piæ p̄ces auditæ sunt· Primā aciem
auctor pugnæ instruit· subsidia camillus firmat· ualidāq· stacionē ꝓ castris opponit
24 Ipse edito loco spectator intentus· in euentu alieni consilii constitit· Simul primo c̄
cursu concrepuere arma· Hostis dolo non metu pedē retulit· lenis abtīgo cliuus erat
inter aciē et castra· et qđ multitudo suppeditabat aliquot ualidas cohortes in cas
tris armatas instructasq· reliquerant· quæ int̄ cōmissū iā certamen ubi uallo ad
ꝓpinquasset hostis· erūperent· Romanus cedentē hostē effuse sequendo· in locū
iniquū ꝑtractus· oportunus huic eruptioni fuit· Uersus itaq· in uictorē terror·

et nouo hoste et supina ualle romanā indinauit aciē. Instant uolsci recentes quā castris impetū fecerant. Integrant et illi pugnā quā simulata cesserant fuga. Iā non recipiebat sē romanus miles. sed immemor recentis feroc̄æ. ueteris q; decoris. terga passim dabat. atq; effuso cursu castra repetebat. Cū camillus. sublatus circūstantibus in equū. et raptī sub sidiis oppositis. hæc est inquit milites pugna quā poscebatis. quis homo quis deus ē. quem accusare possitis. ūra illa temeritas. ūra ignauia hæc est. Secuti aliū ducē. sequimini nunc camillū. et qđ ductu meo soleris uincere. Quid uallū et castra spectatis. ne minē ūrm illa nisi uictorē receptura sunt. Pudor primo tenuit effusos. inde ut circūagi signa obuerti q; aciē uiderunt in hostē. et dux p̄ter quā qđ tot insignis triumphis. etiā ætate uenerabilis inter prima signa. ubi plurimus labor periculū q; erat sē offerebat. increpare singuli sē quisq; et alios. et adhortatio inuicē totā alacri clamore p̄suasit aciē. neq; alter tribunus rei defuit. sed missus á collega restituendæ peditū aciei ad equites. non castigando. ad quā rē leuiorē auctorē eū culpæ societas fecerat. sed ab imperio totus ad p̄ces uersus. orare singulos uniuersos q; ut sē reū fortunæ eius diei crimine eximerent. abnuente ac phibente collega temeritatis mē omniū potius sociū. quā unius prudentiæ dedi. camillus in utraq; ūra fortuna suā gtam uidet. ego ni restituitur pugna. qđ miserrimū ē. fortunā cū oībus. infamiā solus sentiā. Optimū uisū ē. in fluctuantē aciē tradi equos. et pedestri pugna inuadere hostē. Erant insignes armis animis q; qua p̄mi parte maxime peditū copias uidēt. nihil neq; apud duces. neq; apud milites remittitur a summo certamine animi. Sensit ergo euentus uirtutis enixæ opē. et uolsci qua mōdo simulato metu cesserant. ea in uerā fugā effusi. magna pars et in ipso certamine et post in fuga cæsi. cæteri in castris quæ capta eo dē impetu sunt. plures tamē capti. quā occisi. Ubi in recensendis captiuis cū tusculani aliquot noscitarentur. secreti ab aliis ad tribunos adducuntur. p̄contantibus q; fassi publico consilio se militasse. Cuius tam uicini belli metu camillus motus. extemplo se romā captiuos ducturū ait. ignarine patres essent tusculanos ab societate descisse. castris exercituq; interim si uideatur p̄sit collega. Documento unus dies fuerat. ne sua consilia melioribus p̄ferret. Nec tamē aut ipsi aut in exercitu cui quā satis placato animo: camillus laturus culpā eius uidebatur. qua data in tam p̄cipitē casū res. p̄. eēt. et cū in exercitu. tū romæ constaret omniū fama erat. cū uaria fortuna in uolscis gesta res eēt. aduersæ pugnæ fugæq; in. l. furio culpā. sedæ decus omne penes. m. furiū eē; introductis in senatū captiuis. cū bello p̄sequendos tusculanos patres censuissent. camillo q; id bellū mandassent. aduersorē sibi ad eā rē unū petit. permisso q; ut ex collegio optaret quē uellet. ctra

spē omniū·l· furiū optauit· Qua moderatione animi· cū collegæ leuauit infamiā· tū sibi gtam ingentē peperit· Hec fuit cū tusculanis bellū· pace constanti uim romanā arcuerant· quā armis non poterant· Intrantibus fines romanis· non demigratū ex ppinquis tuneris locis· non cultus agrorū intermissus· patentibus portis urbis togati obuiā frequentes imperatoribus ꝓcessere· Cōmeatus exercitui comiter in castra· ex urbe & exagris deuehitur· Camillus castris ante portas positis· eadē forma pacis quæ in agris ostentabatur· etiā intra moenia eēt scire cupiens· Ingressus urbē ubi patentes ianuas· et tabernas apertis ꝓposita oīa in medio uidit· intentosq· opifices suo quēq· operi· et ludos litterarū strepere discentiū uocibus· ac repletas semitas int̄ uulgus aliud puerorū et mulierū huc atq· illuc euntiū qua quēq· suorū usuū causæ ferrent· nihil usquā non pacatis modo sedne mirantibus quidē simile cū spiciebat· oīa inquirens oculis ubinā bellū fuisset· adeo nec amotæ rei usquā nec oblatæ adrepti uestigiū ullū erat· sed tota oīa constanti tranquilla pace ut eo uix fama belli plata uideri posset· Uictus igitur patientia hostiū· senatū eorū uocari iussit· sold adhuc inquit tusculana uetera arma ueraq· uires quibus abira romanorum uestra tuta remini inuenistis· Ite romā ad senatū· et fumabunt patres utrū plus ante poenæ annē uenīæ meriti sitis· non pāpiā gratiā publici beneficii· deprecandi potestatē ame habuerit· ꝑ cibus euentū uestris senatus quē uidebitur dabit· Postquā romā tusculani uenerunt· senatusq· paulo ante fidelium socioru mestus in uestibulo curiæ· cōspectus· moti extēplo patres uocari eos iā tū hospitaliter magis quā hostiliter iussere· Dictator tusculanus ita uerba fecit· quibus bellū indixistis intulistisq· ꝑ· sicut nunc uidetis nostrates in uestibulo curiæ· uiri· ita armati paratiq· obuiā imperatoribus legionib;q· uīris ꝓcessimus· Hic noster hic plebis nostræ habitus fuit· eritq· semp· nisi quando aut bis ꝓq· uobis arma acceperimus· gratias agimus et ducibus uīris et exercitibus· quod oculis magis quā auribus credideritis· et ubi nihil hostile erat ne ipsi quidē fecerunt· Pacē quā nos prestitimus· eā a uobis petimus· Bellū eo sicubi est auertatis ꝑcamur· in nos quid arma polleant ira· si paciendo experiundū est· inermes experiemur· Hæc mens nra est· di immortales faciant tā felix quā pia· qd aderimina attinet quibus moti bellū indixistis· et si re uicta rebus· uerbis confutare nihil attinet· tamē etiā si uera sint uel fateri nobis ea cū tā euidenter pueniunt tutū censemus· Peccetur in uos· dū dignis uris quibus ita satis fiat· Tantū fere uerborū a bru sculanis factū· pacem in ꝑsentia· nec ita multo post ciuitatē etiā impetrauerunt· a bru sculo legiones reduc tæ· Camillus consilio et uirtute in uolsco bello· felicitate in tusculana expeditione· utrubiq· singulari a diuersus collegā patientia et moderatione insignis· magis tratu abiit· creatis tribunis militaribus in insequentē annū· l· et· p· ualerius· Lucio

quintū · publio terciū · et gaio sergio · iii · licinio menenio · ii · publio papirio · sergio cornelio
maluginense · Censoribus quoq · eguit annus · maxime ꝓpt incertā famā æris alieni aggra
uantibus sūmā etiā inuidiæ eius tribunis plebis · Cū ab his eleuaretur quibus fide ma
gis quā fortuna debentiū laborare credentiū uideri expediebat · Creati censores · c ·
sulpicius camerinus · sp · postumius regilensis · coeptaq · iā res morte postumii · quia
collegā suffici censori relegio erat int pellata est · Igitur cū sulpicius abdicasset
se magistratu · censores aliuitio creati · non gesserunt magistratū · Tercios creari
uelut diis non accipientibus in eū annū censurā · religiosū fuit · Eā uero ludifica
tionē plebis tribuni ferendā negabant · fugere senatū testes tabulas publicas cen
sus cuiusq · quia nolint conspici sūmā æris alieni · quæ indicatura sit demersā par
tē a parte ciuitatis · Cū interī oberatā plebē obiectari aliis atq · aliis hostibus passim ·
iā sine ullo discrimine bella quæri · ab antio satricū · ab satrico uelitras · inde tusculū
legiones ductas · latinis · hernicis · prenestinis · iā intentari arma · ciuiū magis quā hos
tiū odio · ut armis terant plebē · nec respirare in urbe aut ꝑotiū libertatis meminis
se sinant · aut consistere in contione · ubi aliquando audiant uocē tribuniciā dele
uando foenore · et finē aliarū iniuriarū agentē · Qđ si sit animus plebi memor
patrū libertatis · sed nec addici quēquā ciuē romanū ob creditā pecuniā passuros ·
neq · dilectū haberi · donec inspecto ære alieno · initaq · ratione minuendi eius ·
sciat unus quisq · quid sui quid alieni sit · supsit sibi liberū corpus · an id quoq · ner
uo debeatur · Merces seditionis ꝓposita · confesti seditionē excitauit · Nā et ad
dicebantur multi · et ad p̄nestini famā belli nouas legiones scribendas patres
censuerant · Quæ utraq · simul auxilio tribunitio et consensu plebis impediri cepta ·
nā neq · duci addictos tribuni sinebant · neq · iuniores nomina dabant · cū patribus
minor p̄sens cura creditæ pecuniæ · iuris exsequendi · quā dilectus esset · quippe iā p̄neste ꝓ
fectos hostes in agro sabino consedisse nunciabatur · Interim tr̄ pt fama ea ipsa irritaue
rat magis ad susceptū certam̄ · quā deterruerat · neq · aliud ad seditionē extinguendā
in urbe quā ꝓpe illatū moenibus ipsis bellū ualuit · Nam cū eēt p̄nestinis nunciatum
nullū exercitū conscriptū romæ · nullū ducē certū eē · patres ac plebē in semet ipsos uer
sos · occasionē rati duces eorū · raptim agmine facto · ꝑuastatis ꝓtinus agris · ad por
tā collinā signa intulere · Ingens in urbe trepidatio fuit · Conclamatū ad arma · con
cursū q · in muros atq · portas est · tandē q · ab seditione ad bellū uersi · dictatorem
t̄ · quintiū cincinnatū creauere · Is magistrū equitū · ā · sempniū atratinū dixit · Qđ
ubi auditū est · tantus magistratus eius terror erat · simul hostes á moenibus reces
sere · et iuniores simul romani ad edictū sine tractatione conuenere · Dū conscribi
tur romæ exercitus · castra interī hostiū haud ꝓcul allia flumine posita · inde agrū

late populantes· fatalē sē urbi romanæ locū cepisse int̄ sē iactabant· similē pauorē inde ac
fugā fore· ac bello gallico fuerit· etenim si diē contactū religione insignē q· nomine
eius loci timeant romani· quanto magis alliensi die alliā ipsā monumentū tantæ cladis
reformidaturos· species ꝓfecto his ibi truces gallorū sonū q· uocis in oculis atq· auribus fore·
Has in aniū rerū inanes ipsas uoluentes cogitationes fortunæ loci delegauerant spes suas·
Romani contra· ubicūq· eēt latinus hostis· satis scire eū eē· quē ad regillū lacū deuictum
centū annorū pace obnoxiū tenuerint· locū insignē memoria cladis irritaturū sē po
tius ad delendā memoriā cladis· dedecoris· quā ut timorē faciat· nequa terra sit nefas
ta uictoriæ suæ· quin ipsi galli si offerantur· illo loco se ita pugnaturos· ut romæ pug
nauerint in repetenda patria· ut postero die ad gabios· tunc cum effecerint· nequis
hostis qui moenia romana intrasset· nunciū scd̄æ aduersæq· fortunæ domū ꝑferret·
29. His utrimq· animis ad alliā uentū est· Dictator romanus postquā in conspectu hos
tes erant· instructi intentiq· uides ne tu inquit· ā· sempꝛni loci fortuna illos fretos
ad alliā constitisse· nec illis dii immortales certioris quicquā fiduciæ maiorisue
qd̄ sit auxilii dederint· at tu fretus armis animisq· concitatis æquis inuade mediā
aciē· ego cū legionibus inturbatos trepidantesq· inferā signa· adeste dii testes foe
deris· et expetite poenas debitas simul uob̄ uiolatis· nob̄ q· ꝑ urm̄ num̄ deceptis· Non
equitē non peditē sustinuere p̄nestini· Primo impetu ac clamore dissipati ordines
sunt· Deinde postquā nullo loco constabat acies· terga uertunt· consternatiq· et p̄
ter castra etiā sua pauore p̄lati· non prius se ab effuso cursu sistunt· quā in conspec
tu p̄nestæ fuit· Ibi ex fuga dissipati· locū quē tum ultuario opere communirent
capiunt· ne si intra moenia sē recepissent· extemplo ureretur ager· depopulatisq·
omnibus obsidio urbi inferretur· sed postquā direptis ad alliā castris uictor roma
nus aderat· id quoq· munim̄tū relictū· et uix moenia tuta rati oppido sē pre
neste includunt· Octo p̄terea oppida erant subditione p̄nestinorū· Adeacir
cū latū bellū· deinceps q· haud magno certamine captis· uel itras exercitus duc
tus· hæ quoq· expugnatæ· Tū ad caput belli p̄neste uentū· Id non ui sed ꝑ dedi
tionē receptū est· Titus quinctius semel acie uictor· binis castris hostiū· nouē
oppidis ui captis· p̄neste in deditionē accepto· romā reuertitur· triūphansq·
signū p̄neste deuectū iouis impetratoris in capitoliū tulit· Dedicatū est int̄
cellā iouis ac minerue· tabulaq· sub eo fixa monum̄tū rerū gestarū· his fer
me incisa litteris fuit· Iuppit̄ atq· dii om̄s hoc dederunt· ut· t· quinctius·
dictator oppida nouē caperet· Die uicesimo quā creatus erat· dictatura sē ab
30 dicauit· Comitia inde habita tribunorū militū consulari potestate· quib;
equatus patriciorū plebeiorūq· numerus· ex patribus creati· p· et· c· malli

;cū·m̄·iulio·
us· plebes· c̄· sextiliū· m̄· albiniū· l· antistiū dedit· Mallius qđ genere plebeios· gracia
iuliū anteibant· uolsci ꝓuincia sine sorte sine comparatione extra ordinē data· cuius
et ipsos postmodo et patres qui dederant poenituit· Inexplorato pabulatū cohortes
misere· quibus uelut circūuentis· cū id falsó nunciatū eēt· dū p̄sidio ut essent citati
feruntur· nec auctore quidē asseruato· qui eos hostis latinus ꝓ milite romano frus
tratus erat· ipsi in insidias p̄cipitauere· Ibi dū iniquo loco sola uirtute militū re
stantes cæduntur· castra interim romana iacentia in campo ab altera parte hostes
inuasere· ab ducibus utrobiq· ꝓditæ temeritate atq· inscitia res· Quicquid sup̄fu
it fortunæ· p̄· r̄· id militū etiā sine rectore stabilis uirtus tutata est· Quæ ubi romā sunt
relata· primū dictatorē dici placebat· Deinde postquā quietæ res ex uolscis afferebantur
et apparuit nescire eos uictoria et tempore uti· reuocati inde etiā exercitus
ac duces· ociū q· inde quantū á uolscis fuisset· id modo extremo anno tumul
tuatū· qđ p̄nestini concitatis latinorū populis rebellarunt· Eodē anno etiā ipsis
querentibus penuriā hominū· noui coloni ascripti· rebus q· haud ꝓsperis bello·
domestica quies quæ iam tribunorū mil ex plebe gratia maiestas q· int̄ suos ob
tinuit· solatiū fuit· Insequentis anni principia statī seditione ingenti arsere· 31
Tribunis mil consulari potestate sp̄· furio· q̄· seruilio· ij· licinio moenio iij· p̄· cloe
lio· m̄· horatio· l· geganio· Erat autē et materia et causa seditionis æs alienū· Cui
us noscendi gratia sp̄· seruilius priscus· q̄· cloelius siculus censores facti· ne rē age
rent· bello impediti sunt· Namq· trepidi nuncii primo· fuga deinde ex agris·
legiones uolscorū ingressas fines populari passim romanū agrū attulere· In qua
trepidatione tantū afuit· ut ciuilia certamina terror externus cohiberet· ut
contra eo uiolentior potestas tribunicia impediendo dilectu eēt· donec condi
tiones impositæ patribus· nequis quoad bellatū eēt· tributū daret· aut ius de
cu
penia credita diceret· Eo laxamento plebi sumpto· mora dilectui non est facta·
legionibus nouis scriptis· placuit duos exercitus in agrū uolscū legionibus diui
sis duci· Sp̄ furius· m̄· horatius dextrorsus maritimā orā atq· antiū· q̄· seruilius
et· m̄· geganius lęua ad montes ecetrā ꝑgunt· Neutra parte hostis fuit obuius·
Populatio itaq· non illi uagæ similis quā uolscus latrocinii more discordia
hostiū fretus· et uirtutē metuens· ꝑ trepidationē· raptim fecerat· sed ab iusto exerci
tu iusta ira facta· spacio q̊q· temporis grauior· quippe a uolscis timentibus
ne interim exercitus ab roma exiret· incursiones in extrema finiū factæ erant·
romano· contra etiā hosti cōmorandi erat causa· ut hostē ad certam̄ eliceret· Itaq· om
nibus passim tectis agrorū uicis q· etiā quibusdā exustis· non arbore frugife
ra· non satis inspē frugū relictis· omni quæ extra moenia fuit hominū pecodūq·

32 preda abacta· romā utrīq· exercitus reducti· paruo int̄ uallo ad respirandū debi
toribus dato· postquā quietæ res ab hostibus erant· celebrari de integro iuris
dictio· et tantū abesse spes ueteris leuandi foenoris· ut tributo nouū foenus c̄
traheretur· in murū censoribus locatū saxo quadrato faciundū· Cui succū
bere oneri coacta plebes· quia quē dilectū impedirent non habebant· tr̄·
pl̄· tribunos etiā militares patricios om̄s coacta principū opibus fecit· luciū e
miliū· publiū ualeriū· iiii· c· ueteriū· ser̄· sulpitiū· l· et· c· quinctios cincinna
tos· hisdē opibus optinuere· ut aduersus latinos uolscosq· qui coniunctis le
gionibus ad satricū castra habeant· nullo impediente omnibus iunioribus sa
cramēto adactis· tres exercitus scriberent· Unū ad p̄sidiū urbis· alterū qui si
qui alibi motus extitissent ad subita bella mitti posset· Terciū longe ualidis
simū· publius ualerius· et· l· emilius ad satricū duxere· Ubi cū aciē instruc
tā hostiū loco equo inuenissent· extēplo pugnatū· et ut non dū satis claram
uictoriā· sic p̄speræ spei pugnā imber ingentibus p̄cellis fusus diremit· Poste
ro die iterata pugna· et aliquā diu equa uirtute fortunaq· latinæ maxime
legiones longa societate militiā romanā edoctæ restabant· E ques in missus
ordines turbauit· Turbatis· signa peditū inlata· quantūq· romana se inuexit
acies· tantū hostes gradu demoti· et ut semel inclinauit pugna· Iā intolerabi
lis romana uis erat· Fusi hostes cū satricū qd̄· ii· mil̄· inde aberat non castra pete
rent· ab equite maxime cesi· castra capta direptaq· ab satrico nocte quæ prelio
p̄xima fuit fugæ simili agmine petunt antiū· et cū romanus exercitus p̄pe
uestigiis sequeretur· plus tam̄ timor quā ira celeritatis habuit· Prius itaq· me
nia intrauere hostes· quā romanus extrema agminis carpere aut morari pos
set· Inde aliquot dies uastando agro absūpti· nec romanis satis instructis appa
33 ratu bellico ad moenia adgredienda· nec illis ad subeundū pugnæ casū· Sedi
tio tū int̄ antiates latinosq· cohorta· cū antiates uicti malis subactiq· bello in
quo et nati erant et consenuerant deditionē expectarent· latinos ex diuti
na pace noua defectio recentibus adhuc animis ferociores ad p̄seuerandū
in bello faceret· finis certaminis fuit· postquā utrisq· apparuit nihil p̄alte
ros stare quominus incepta p̄sequerentur· latini p̄fecti a societate pacis ut
rebantur inhoneste sese uindicauerunt· antiates incōmodis arbitris salu
tariū consiliorū remotis· urbē agrosq· romanis dedunt· Ira et rabies latino
rū quia nec romanos bello ledere nec uolscos in armis retinere potuerant eo
erupit· ut satricū urbē quæ receptaculū primū eis aduersæ pugnæ fuerat·
igni concremarent· Nec aliud tectū eius sup̄fuit urbis cū faces parit̄ sacris p̄

fanis q· inicerent· quā matris matutæ templū· Inde eos non sua religio nec uerecundia deū
arguisse dicitur· sed uox horrenda edita templo cū tristibus minis· ni nefandos ignes ꝓcul
delubris amouissent· Incensos ea rabie impetus tusculū tulit· ob irā qđ deserto communi
concilio latinorū non in societatē modo romanā sed etiā in ciuitatē se dedissent· Paten
tibus portis cū inꝓuiso incidissent· primo clamore oppidū ꝑter arcē captū est· In ar
cē oppidani refugere· cū coniugibus ac liberis· nuncios q· romā qui certiorē de suo ca
su senatū facerent misere· Haud segnius quā fide· ꝑ· r̄· dignū fuit· exercitus tuscu
lū ductus· l· quintius· et seruilius sulpicius tr̄ mil̄ duxere· Clausas portas tusculi la
tinos q· simul obsidentiū atq· obsessorū animo· Hinc moenia tusculi tueri uident·
illinc arcē oppugnari· Terrere una ac pauere· aduentus romanorū mutauerat utri
usq· partis animos· Tusculanos ex ingenti metu in sūmā alacritatē· latinos ex ꝓpe
certa fiducia mox capiendæ arcis quō oppido potirentur· in exiguā de se ipsis
spē uerterat· Tollitur ex arce clamor ab tusculanis· excipitur aliquanto maior
ab exercitu romano· Utrimq· urgentur latini· nec impetus tusculanorū decurren
tiū ex superiore loco sustinent· nec romanos subeuntes moenia molientes q· obi
ces portarū· arcere possunt· Scalis prius capta moenia· inde effracta claustra por
tarū· et cū anceps hostis et a fronte et a tergo urgeret· nec ad pugnā ulla uis· nec
ad fugā loci quicquā supeēt· in medio cæsi ad unū om̄s· Recuperato ab hostib;
tusculo· exercitus romā ē reductus· Quanto magis ꝓsperis eo anno bellis tranquil 34
la om̄a foris erant· tanto in urbe uis patrū in dies miseriæ q· plebis crescebant· cum
eo ipso qđ necesse erat solui· facultas soluendi impediretur· Itaq· cū iam ex re ni
hil dari possit· fame et corpore iudicati· atq· edicti creditoribus satisfaciebant· poe
na q· inuicem fidei cesserat· Adeo ergo obnoxios sūmiserant animos· non infimi
solū sed principes etiā plebis· ut non modo ad tribunatū mil̄ int̄ patricios pe
tendū· qđ tanta ui ut liceret tetenderant· sed ne ad plebeios quidē magistratus
capessendos petendos q· ulli uiro acri experienti q· animus eēt· possessionē q· ho
noris usurpati m̄do a plebe ꝑ paucos annos· recuperasse in ꝑpetuū patres uideren
tur· Ne id nimiū lætū parti alteri eēt· parua ut plerūq· solet rē ingentē moliun
di causa int̄uenit; m̄· fabii ambusti potentis uiri· cū int̄ sui corporis homines·
tū etiā ad plebē· quō haud quaquā int̄ id genus contēptor eius habebatur· fi
liæ duæ nuptæ seruio sulpicio maior· minor· c̄· licinio stoloni erat· illustri
quidē uiro· tam̄ plebeio· ea q· ipsa affinitas haud spreta· gratiā fabio ad uul
gus quæsierat· Forte ita incidit· ut in seruii sulpicii tr̄ mil̄ domo sorores fabiæ
cū int̄ se ut fit sermonibus tēpus tererent· lictor sulpicii cū is de foro se do
mū reciperet· fores ut mos ē uirga ꝑcuteret· cū ad id moris eius insueta

expauisset minor fabia. risui sorori fuit. miranti. ignorare id sororē. Cæterū is risus stimu
los paruis mobili rebus animo muliebri subdidit. frequentia q̊q̊ ꝓsequentiū rogantiūq̊
nūquid uellet. credo fortunatū matrimoniū ei sororis uisū. suiq̊ ipsam malo arbitrio
quo a ꝓximis quisq̊ minime ante iri uult. poenituisse. confusam eā ex recenti morsu
animi. cū pater forte uidisset. ꝑcontatus santin saluæ. auertentē causa doloris. quippe
nec satis piā aduersus sororē. nec admodū in uirū honorificā. elicuit comitē sciscitan
do. ut fateretur eā eē causam doloris. qđ iuncta impari eēt. nupta in domo. quā nec
honos nec grā intrare posset. Consolans inde filiā ambustus. bonū animū habere
iussit. eosdē ꝓpediē domi uisurā honores. quos apud sororē uideat. Inde concilia ini
re cū genero coepit. adhibito. l. sextio strenuo adulescente. et cuius spei nihil p̄ter ge
35 nus patriciū deeēt. Occasio uidebatur rerū nouandarū ꝓpt̄ ingentē uim æris alieni.
cuius leuam̄ mali plebs nisi suis in sūmo imperio locatis nullū speraret. accingen
dū ad eā cogitationē eē conando agendo q̊ iā eo gradū fecisse plebeios. unde si
porro annitantur ꝑuenire ad sūma et patribus æquari tā honore quā uirtute pos
sent. In p̄sentia tr̄ pl̄ fieri placuit. quo in magistratu sibimet ipsi uiā ad cæterios
honores aperirent. creatiq̊ tribuni. c̄. licinius et. l. sextius ꝓmulgauere leges. om̄s
aduersus opes patriciorū. et ꝓ commodis plebis. unā de ære alieno. ut deducto eo
de capite qđ usuris ꝑnumeratū eēt. id qđ sup eēt. triennio. æquis portionibus ꝑsolueretur.
alterā de dono agrorū. nequis plus quingenta iugera agri possideret. terciā. ne tribu
norū militū comitia fierent. consulū q̊ utiq̊ alter ex plebe crearetur. Cuncta in
gentia. et quæ sine certamine maximo optineri non possent. Omniū igitur simul
rerū. quarū immodica cupido int̄ mortales ē. agri. pecuniæ. honorū. discrimine
ꝓposito conterriti patres. cū trepidassent publicis priuatisq̊ consiliis nullo reme
dio alio p̄ter exp̄tā multis iā ante certaminibus intercessionē inuento. collegas ad
uersus tribunicias rogationes cōparauer̄. Qui ubi tribus ad suffragiū ineundū citari.
a licinio sextioq̊ uiderunt. stipati patrū p̄sidiis. nec recitari rogationes. nec sol
lempne quicquā aliud assciscendū plebi fieri passi sunt. iā q̊ frustra sæpe con
cilio aduocato. cū ꝓ antiquatis rogationes essent. bene habet inquit sextius. quan
do quidē tantū int̄cessionē pollere placet. isto ipso telo tutabimur plebē. Agite
dū comitia indicite patres. tr̄ mil̄ creandis. faxo. ne qđ iubet uox ista. ueto. quia
nunc continentes collegas nr̄os tā læti auditis. Haud irritæ cecidere res. nec comi
tia p̄ter ædiliū tribunorū q̊ pl̄ nulla sunt habita. Licinius sextius q̊ tr̄ pl̄ refecti.
nullos curules magistratus creari passi sunt. ea q̊ solitudo magistratuū et plebe re
ficiente duos tribunos. et his comitia tr̄ mil̄ tollentibus. ꝑ quinquenniū urbē te
nuit. Alia bella oportune quieuere. Ueliterni coloni gestientes otio. qđ nullus

exercitus romanus eēt. et agrū romanū aliquotiens incursauere. et tusculū oppug
nare adorti sunt. ea q. res tusculanis ueteribus sociis. nouis ciuibus. opē orantibus.
uerecundia maxime non patres modo sed etiā plebē mouit. Remittentibus
tr̄ pl̄. comitia ꝑ interregē sunt habita. Creati q. tr̄ mil̄. l. furius. ā. mallius. serui
us sulpicius. seruius cornelius. et. c̄. ualerii. haud quaquā tā oboedientē in dilec
tu quā in comitiis plebē habuere. In genti q. contentione exercitu scripto ꝓfecti.
non ab tusculo modo summouere hostē. sed intra suimet ipsū moenia compule
re. Obsidebantur q. haud paulo ui maiore uelitræ. quā tusculū obsessū fuerat.
Nec tam̄ ab eis a quibus obsideri coeptæ erant. expugnari potuere. Ante noui cre
ati sunt tr̄ mil̄. q̄. seruilius. c̄. ueturius. m̄. aulus. et m̄. cornelii. et q̄. quintius.
m̄ fabius. Nihil ne ab his quidē tr̄ ad uelitras memorabile factū. In maiore
discrimine domi res uertebantur. nā p̄ter sextiū liciniū q. latores legum. iā
octauū tr̄ pl̄ refectis. fabius q̄q. tr̄ mil̄ stolonis socer. quarū legū auctor fuerat.
earū suasorē haud dubiū ferebat. et cū octo ex collegio tribunorū pl̄ primo
intercessores legū fuissent. quinq. soli erant. et ut ferme solent qui á suis de
sciscunt. capti et stupentes animi uotis alienis. id modo q̄d domi p̄ceptū erat
intercessioni suæ p̄tendebant. uelitris in exercitu plebis magnā partē eē. in ad
uentū mil̄ comitia differri debere. ut uniuersa plebes de suis cōmodis suffragium ferret.
Sextus licinius qui cū parte collegarū et uno ex tr̄ mil̄ fabio. artifice iā tot an
norū usu tractandi animos plebēs. primores patrū ꝓductos interrogando de
singulis quæ ferebantur ad populū fatigabat. auderent ne postulare. ut
cū bina iugera agri plebi diuiderent. ipsis plus quingenta iugera habere lice
ret. ut singuli ꝓpe trecentorū ciuiū possiderent agros. plebeio homini uix
ad tectū necessariū aut locū sepulturæ suus pateret ager. an placeret foe
nore circūuentā plebē ni potius quā sorte creditū soluat corpus in neruū
ac supplicia dare. et gregatī cotidie de foro addictos duci. et repleri uinctis
nobiles domus. et ubicūq. patricius habitet. ibi carcerē priuatū eē. Hæc in
digna miseranda q. auditu cū apud timentes sibimet ipsis maiore audi
entiū indignatione quā sua increpuissent. atqui nec agros occupandi modū.
nec foenore trucidandi plebē auxiliū patribus. um quā fore affirmabant.
nisi alterū ex plebe consulē custodē suæ libertatis plebi fecisset. contempni
iam tr̄ pl̄. quippe quæ potestas iā suā ipsā uim refringat intercedendo. non
posse æquo iure agi. ubi imperiū penes illos. penes se auxiliū tantum
sit. nisi imperio cōmunicato. nūquā plebē in parte pari rei. p̄. fore.
nec eē. q̄d quisquā satis putet. si non plebeiorū ratio comitiis consula

ribus habeatur. nisi alterū consulē utiq. ex plebe fieri necesse sit. neminē fore. an
iā memoria exisse cū tribunos militū id circo potius quā consules creari placuisset ut
et plebeis pateret sūmus honos. iiii. et. xl. annis neminē ex plebe tribunū militū cre
atū esse. qui crederent duobus ne in locis sua uoluntate inpertituros plebi honorē. qui
octona loca. tr̄. mil̄. creandis occupare soliti sint. et ad consulatū uiā fieri passuros.
qui tribunatū septū tamdiu habuerint. lege obtinendū esse qd̄ comitiis p graciam
nequeat. et seponendū extra certamen alterū consulatū. ad quē plebi sit aditus. quo
in certamine relectus premiū semp potentioris futurus sit. nec iā posse dici id qd̄ antea
iactare soliti sint. non esse in plebeis idoneos uiros ad curules magistratus. Nū quienī
socordius aut segnius. rē. p̄. amministrare potest. post publii licinii calui tribunatū
qui primus ex plebe creatus sit. quā p eos annos gesta sit quibus p̄ter patricios nemo
tr̄. mil̄. fuerit. quin contra patricios aliquot dānatos post tribunatū. neminē ple
beiū. questores quoq. sicut tribunos militū paucis ante annis ex plebe ceptos creari.
nec ullius eorū. p. r̄. penituisse. consulatū supeē plebeis. eā esse arcē libertatis. id colu
men si eo puentū sit. tū. p. r̄. uere exactos ex urbe reges. et stabilē libertatē suā existima
turū. quippe ex illa de in plebē uentura omā quibus patricii excellant. imperiū atq.
honorē. gloriā belli. genus. nobilitatē. magna ipsis fruenda. maiora liberis relinquen
da. Huius generis orationes ubi accipi uidere. nouā rogationē pmulgant. ut p du
ūuiris sacris faciundis decēuiri creentur. ita ut pars ex plebe. pars ex patribus fi
at. omniūq. earū rogationū comitia in aduentū eius exercitus differunt qui ue
38 litras obsidebat. Prius circū actus est annus. quā a uelitris reducerentur legiones.
Ita suspensa de legibus res. ad nouos. tr̄. mil̄. dilata. nā plebes. tr̄. eosdē duos utiq.
quia legū latores erant plebeis reficiebat. Tr̄. mil̄. creati. t̄. quinctius. ser̄. sulpi
tius. sp̄. seruilius. l. papirius. lucius ueturius. Principio statī anni ad ultimam
dimicationē de legibus uentū. et cū tribus uocarentur nec int̄cessio collegarū
latoribus obstaret. trepidi patres. ad duo ultima auxilia. sūmū imperiū. sūmūq.
ad ciuē decurrunt. Dictatorē dici placet. Dicitur. m. furius camillus. qui magis
trū equitū l. emiliū cooptat. Legū quoq. latores aduersus tantū apparatum
aduersariorū. et ipsi causā plebis ingentibus animis armant. concilioq. plebis
in dictatoribus ad suffragiū uocant. Cū dictator stipatus agmine patricio
rū. plenus iræ ir minarūq. consedisset. atq. ageretur res solito primū certami
ne int̄ se tribunorū plebi ferentiū legē int̄cedentiūq. et quanto uire poten
tior int̄cessio erat tantū uinceretur fauore legū ipsarū latorūq. et uti ro
gationes primæ tribus dicerent. tū camillus. quando quidē inquit quirites
iā uos tribunicia libido non potestas regit. et int̄cessionē secessione quondā

plebis partã uob eãdẽ ui factus irritã quã peperistis. non rei. p. magis uniuersæ quã
ũra causã dictator intercessioni adero. euersũ q. ũrm auxiliũ imperio tutabor
taq. si. c. licinius et. l. sextius intercessioni collegarũ cæduntur. nihil patriciũ ma
gistratũ insertã concilio plebis. si aduersus intercessionẽ tãquã captæ ciuitatis le
ges imponere debent. uim tribuniciã a se ipsa dissolui non paciar. Aduersus
ea cũ contempti tr pt rẽ nihilo segnius pagerent. tũ pcitus ira camillus. licto
res qui de medio plebẽ emouerent misit. et addidit minas si pgerent. sacramẽ
to omnes iuniores adacturũ. extemplo q. exercitũ ex urbe educturũ. Terrorem
ingentẽ incusserat plebi. ducibus plebis accendit magis certamine animos
quã minuit. Sed re neutro in ciuitate magistratu se abdicauit. seu quia uicio
creatus erat. ut scripsere quidã. seu quia tr pt tulerẽ ad plebẽ. id q. plebs sci
uit. ut sim. furius p dictatore quid egisset. quingentũ miliũ ei multa eet.
Sed auspicius magis quã noui exempli rogatione deterritũ ut potius credam
cũ ipsius uiri facit ingeniũ. tũ qd ei suffectus est extemplo p. mallius dictator.
quẽ quid creari attinebat ad id certamẽ. quo. m. furius uictus eet. et id qd eun
dẽ dictatorẽ insequens annus habuit. haud sine pudore certe factũ prioris an
. m. furiũ ni in se imperiũ repetiturũ. simul qd eo tẽpore quo pmulgatũ de multa ei
us traditur. aut et huic rogationi quasi in ordinẽ cogi ui debat obsistere po
tuit. aut ne illas quidẽ pptер quas et hæc lata erat impedire. et qd usq. ad me
moriã nrãm tribunicius consularibus q. certatũ uiribus est. dictaturæ semp al
tius fastigiũ fuit. Inter priorẽ dictaturã abdicatã nouã q. a mallio intã ab tri 39
bunis uelut p interregnũ concilio plebis habito. apparuit q. ex pmulgatis ple
bis quæ latoribus gratiora essent. Nam de fœnore atq. agro rogationes iube
bant. de plebeio consule antiquabant. Et pfecta utraq. res eet. ni tribuni se
in oma simul consulere plebẽ dixissent. Publius mallius deinde dictator rẽ
in causam plebis inclinauit. c. licinio qui tr mil fuerat magistro equitũ de
plebe dicto. id ægre patres passos accipio. Dictatorẽ ppinqua cognatione
licinii se apud patres excusare solitũ. simul negantẽ magistri equitũ ma
ius quã tribuni consularis imperiũ ee. licinius sextius q. cũ tribunorũ pt
creandorũ in dicta comitia essent. ta se gerere. ut negando iã sibi uelle
continuari honorẽ acerrime accenderent ad id qd dissimulando petebat
plebẽ. nonũ se annũ iam uelut in acie aduersus optimates maximo pri
uatim periculo. nullo publico emolumento stare. consenuisse iam secũ
et rogationes pmulgatas. et uim omnẽ tribuniciæ potestatis. primo inter
cessione collegarũ in leges suas pugnatũ ee. deinde ab legatione iuuen

tutis· ad ueliternū bellū· postremo dictatoriū fulmen in se intentatū· iam ne collegas nec
bellū nec dictatorē obstare· quippe qui etiā omen plebeio consuli magistrū equitū ex
plebe dicendo dederit· se ipsam plebē et commoda morari sua· liberā urbē ac forum
á creditoribus· liberos agros ab iniustis possessoribus extemplo si uelit habere posse· quæ
munera quando tandē satis grato animo estimaturos· si int̄ accipiendas de suis com
modis rogationes· spē honoris latoribus earū incident· non eē modestiæ· p̄· r̄· id pos
tulare· ut ipse foenore leuetur· et in agrū iniuria possessū a potentibus induca
tur· ꝑ quos ea consecutus sit senes tribunicios non sine honore tantū· sed etiā sine
spe honoris relinquat· ꝓinde ipsi primū statuerent apud animos quid uellent· de
inde comitiis tribunicius declararent uoluntatē· si coniuncte ferre ab se ꝓmulga
tas rogationes uellent· eē qđ eosdē reficerent tr̄ pl̄· ꝑlaturos enim quæ ꝓmulga
uerint· sin qđ cuiq· priuatim opus sit id modo accipi uelint· opus eē nihil inui
diosa continuatione honoris· nec se tribunatū nec illos ea quæ ꝓmulgata sint
40 habituros· Aduersus tam obstinatā orationē tribunorū· cū p̄ indignitate rerū
stupor silentiū q· inde cæteros patrū defixisset· appius claudius crassus nepos
decēuiri· dicitur odio magis ira q· quā spe ad dissuadendū ꝓcessisse· et locutus in hanc
fere sententiā eē· Neq· nouū neq· inopinatū mihi sit quirites· si qđ unū fami
liæ nr̄æ semꝑ obiectū sit ab seditiosis tribunis· id nunc ego q̊q· audiam· Clau
diæ gentis iam inde ab inicio nihil aliud ius in re· p̄· patrū maiestate fuisse·
semꝑ plebis commodis aduersatos eē· quorū alterū neq· nego· neq· inficias eo·
Nos ex quo asciti sumus simul in ciuitatē et patres enixe operā dedisse· ut ꝑ nos
aucta potius quā imminuta maiestas earū gentiū inter quas nos eē uoluistis
diciuere posset· illud alterū ꝓ me maioribus q· meis contendere ausim quirites·
nisi quæ ꝓ uniuersa re· p̄· fiant· ea plebi tamquā aliā incolenti urbē· aduersa quis
putet· nihil nos neq· priuatos neq· in magistratibus· qđ incommodū plebi eēt
scientes fecisse· nec ullū factū dictū ue nr̄m contra utilitatē ur̄am· etsi quædam
contra uoluntatē fuerint uere referri posse· an hoc si claudiæ familiæ non sim
nec ex patricio sanguine ortus· sed unus quiritiū quilibet· qui m̊do me duo
bus ingenuis ortū· et uiuere in libera ciuitate sciā· reticere possim· l· illum
sextiū et· c̄· liciniū ꝑpetuos si diis placet tribunos tantū licentiæ nouē an
nis quibus regnant sumpsisse· ut uob̄ negent potestatē liberā suffragii non
in comitiis non in legibus iubendis se ꝑ missuros eē· sub conditione inquit
nos reficietis decimū tribunos; quid ē aliud dicere· qđ petunt alii nos adeo fas
tidimus· ut sine mercede magna non accipiamus· sed quæ tandē ista mer
ces ē· qua uos semꝑ tr̄ pl̄ habeamus· ut rogationes inquit nr̄as seu placet

seu displicent. seu utiles seu inutiles sunt. omēs coniunctim accipiatis. Obsecro uos tarqui
nii trī pt. putate me ex media contione unū ciuē succlamare. bona uenia ur̄a liceat ex
his rogationibus legere. quos salubres nob̄ censemus eē. antiquare alias. Non inquit
licebit. Tu de foenore atq. agris qd̄ ad uos omēs ꝑtinet iubeas. et hoc portenti non
fiat in urbe romana. ut. l. sextiū atq. hunc. c̄. liciniū conss̄ qd̄ indignaris qd̄ abo
minaris uideas. Aut omā accipei. aut nihil fero. ut si quis ei quē urgeat fames. uene
nū ponat cū cibo. et aut abstinere eo qd̄ uitale sit iubeat. aut mortiferū uitali am
misceat. Ergo si eēt libera hæc ciuitas. non tibi frequentes succlamassent. abi hinc cū
tribubus. ac rogationibus tuis. quod si tu non tuleris qd̄ cōmodū ē populo accipe
re. nemo erit qui ferat illud. si quis patricius. si quid qd̄ illi uolunt inuidiosius eē clau
dius dicerent. aut omā accipite aut nihil fero. quis ur̄m quirites ferret. num
quā ne uos res potius quā auctores exspectabitis. sed omā sem ꝑ quæ magistratus
ille dicet scd̄is auribus. quæ ab nr̄m quo dicentur. aduersis accipietis. at hercu
le. sermo ē minime ciuilis. qd̄ rogatio qualis ē quā á uob̄ antiquatā indignan
tur. sermoni quirites simillima. Conss̄ inquit rogo ne uob̄ quos uelitis facere liceat.
an aliter qui rogat qui utiq. alterū ex plebe fieri conssulē iubet. nec duos patri
cios creandi potestatē uob̄ ꝑmittit. Si hodie bella sint. quale ætruscū fuit cū por
senna ianiculū insedit. quale gallicū modo. cū ꝑter capitoliū atq. arcē omā hæc
hostiū erant. et consulatū cū hoc. m̄. furio et quolibet alio ex patribus. l. ille sex
tius peteret. possetis ne ferre. sextiū haud ꝓcul dubio consulē eē. camillū dé re
pulsa dimicare. hoccine ē in commune honores uocare. ut duos plebeios fieri
conss̄ liceat. duos patricios non liceat. et alterū ex plebe creari necesse sit. utrūq.
ex patribus ꝑterire liceat. quænā ista societas. quænā consortio ē. parū ē. si cui
us pars tua nulla adhuc fuit. in partē eius uenis. nisi partē petendo totū trax
eris. Timeo inquit. ne si duos licebit creari patricios. neminē creetis plebeiū. quid
est dicere aliud. quia indignos ur̄a uoluntate creaturi non estis. neccessitatē uo
bis creandi quos non uultis imponā. quid sequitur nisi ut beneficiū quidem
non debeat populo. si cū duobus patriciis unus petierit plebeius. et lege sé non
41 suffragio creatū dicat. quomodo extorqueant. non quomodo petant honores 41
quærunt. et ita maxima sunt adepturi. ut nihil ne quidē ꝑ minimis debeas.
et occasionibus potius quā uirtute petere honores malunt. Est aliquis qui se
inspici estimari fastidiat. qui certos sibi uni honores int̄ dimicantes competito
res æquū censeat eē. qui se arbitrio ur̄o eximat. qui ur̄a necessaria suffragia ꝓ
uoluntariis. et serua ꝓ liberis faciat. Omitto liciniū sextiūq. quorū annos in ꝑ
petua potestate tamquā regū in capitolio numeratis. quis ē hodie in ciuitate

tam humilis· cui non uia ad consulatū facilior ꝑ istius legis occasionē· quā nob̄
ac liberis nr̄is fiat· Si quidē nos ne cū uolueritis quidē creare interdū potueritis·
istos etiā si nolueritis necesse erit· de indignitate satis dictū ē· etenim dignitas
ad homines ꝑtinet· quid de religionibus atq· auspiciis quæ ꝓpria deorū immor
taliū contemptio atq· iniuria est· loquar· Auspiciis hanc urbē conditā eē· auspi
ciis bello ac pace domi militiæ q· om̄a geri· quis est qui ignoret· penes quos igi
tur sunt auspicia more maiorū· nempe penes patres· Nam plebeius quidem
magistratus nullus auspicato creatur· Nob̄ adeo ꝓpria sunt auspicia· ut non
solū quos populus creat magistratus patricios non aliter quā auspicato cre
et· sed nos q̊q· ipsi sine suffragio populi auspicato interregē ꝓdamus· et pri
uatim auspicia habeamus· quæ isti ne in magistratibus quidē habent· q̄d
igitur aliud quā tollit ex ciuitate auspicia· qui plebeios consules creando a pa
tribus qui solea habere possunt· aufert· eludant nunc licet religiones· quid
enī est· si pulli non pascentur· si ex cauea tardius exierint· si occinerit auis·
parua sunt hæc· sed parua ista non contēpnendo maiores ur̄i maximā hanc
rem fecerunt· Nunc nos tam quā iam nihil pace deorū opus sit· om̄s cærimo
nias polluimus· uulgo ergo pontifices· augures· sacrificoli reges creentur· cui
libet apicē dialē· dū m̊do homo sit imponamus· tradamus ancilia· penetra
lia· deos deorū q· curā· quibus nefas ē· non leges auspicato ferantur· non ma
gistratus creentur· nec cū centuriatis nec curiatis comitiis patres auctores fi
ant· sextius et licinius tam quā romulus ac tacius in urbe romana regnent·
quia pecunias alienas· quia agros dono dant· tanta dulcedo ē ex alienis fortunis
p̄dandi· nec in mentē uenit· altera lege solitudines uastas in agris fieri pellendo
finibus dominos· altera fidē abrogari· cū qua om̄is humana societas tollitur·
Omniū rerū causa uob̄ antiquandas censeo istas rogationes· q̄d faxitis deos uel
42 infortunare· Oratio appii ad id modo ualuit· ut tempus rogationū iuben
darū ꝓferretur· refecti decumū idē tribuni· sextius et licinius de decēuiris
sacrorū ex parte de plebe creandis legē ꝑtulere· Creati quinq· patrū· quinq·
plebis· gradu q· eo iā uia facta ad consulatū uidebatur· Hac uictoria con
tenta plebes· cessit patribus· ut in p̄sentia consulū mentione omissa· tri
buni mil̄ crearentur· Creati· ā· et· m̄· cornelii· iterū· m̄· geganius· p̄· mal
lius· l· ueturius· p̄· ualerius sextū· Cū p̄ter uelitrarū obsidionē tardima
gis rem exitus quā dubii· quietæ externæ res romanis essent· fama re
pens belli gallici allata ꝑpulit ciuitatē· ut· m̄· furius dictator quintū
diceretur· is· t̄· quintiū poenū magistrū equitū dixit· Bellatū cū gal

lis eo anno circa anienē flumen· auctor est claudius· inclitā q· in ponte pugnā· qua
t̄· mallius gallū cū quo ꝓuocatus manus conseruit· in conspectu duorū exercituum cęsū
torque spoliauit· Tum pugnatū pluribus auctoribus magis adducor ut credā· decē
haud minus post annos ea acta· hoc autē anno in albano agro cū gallis dictatore
m̄· furio signa collata· nec dubia nec difficilis romanis quamquā ingentē galli ter
rorē memoria pristinæ cladis attulerant· uictoria fuit· Multa milia barbarorū in
acie· multa captis castris cæsa· palati alii apuliā maxime petentes· cū fuga se lon
ginqua tū quo passim eos simul pauor terror q· distulerant ab hoste sese tuta
ti sunt· Dictatori consensu patrū plebis q· triumphus decretus· Vix dū ꝑfunc
tū eū bello· atrocior domi seditio excepit· et ꝑ ingentia certamina dictator
senatus q· uictus· ut rogationes tribuniciæ acciperentur· et comitia consulum
aduersa nobilitate habita· quibus l· sextius de plebe primus consul factus·
et in his quidē finis certaminū fuit· quia patricii se auctores futuros nega
bant· ꝓpe secessionē pt terribiles res alias q· minas ciuiliū certaminū uenit·
Cū tam̄ ꝑ dictatorē contionibus sedatæ discordiæ sunt· concessū q· ab nobilita
te plebi· de consule plebeio· á plebe nobilitati· de p̄tore uno· qui ius in urbe
diceret ex patribus creando· Ita ab diutina ira tandē in concordiā ordinibus
redactis· cū dignā eā rem senatus censeret ēē· merito q· id siquando umquā
aliás deū immortaliū causa libent̄ facturos fore· ut ludi maximi fierent· æ
dies unus ad triduū adiceretur· recusantibus id munus ædilibus pt· con
clamatū a patricius est iuuenibus· se id honoris deū inmortaliū causa liben
ter acturos· ut ediles fierent· Quibus cū ab uniuersæ gr̄æ actæ essent· fac
tū s̄· c̄· ut duo uiros ædiles ex patribus dictator populū rogaret· patres auc
tores omnibus eius anni comitiis fierent·

TITI LIVII AB URBE CONDITA LIB̄ VI· EXPLIC̄· INCIP̄ LIB̄ VII·

Annus hic erit insignis noui hominis consulatu· insignis nouis duobus
magistratibus· p̄tura et curuli edilitate· Hos sibi patricii quæsiuere
honores· ꝓ concesso plebi altero consulatu· Plebes consulatū· l· sextio cuius lege
partus erat dedit· patres p̄turā sp̄ furio m̄· furii camilli filio· ædilitatē gn̄
quintio capitolino· et· p̄· cornelio scipioni· suarū gentiū iuris· gr̄a campes
tri cęper̄· l· sextio collega ex patribus datus· l· æmilius mamercus· Principio
anni et de gallis quos primo palatos ꝑ apuliā congregari iam fama erat·
et de hernicorū defectione agitata mentio· cū de industria om̄a nequid
ꝑ plebeiū consulē ageretur ꝓferrentur· silentiū omniū rerū ac iusticio simi
le otiū fuit· nisi qđ non patientibus tacitū tribunis· qđ ꝓ consule uno ple

beio tres patricios magistratus curulibus sellis prextatos tã quã consules sedentes no bilitas sibi supsisset. prorẽ quidẽ etiã iura reddentẽ. et collegã consulibus. atq. his dẽ auspitus creatũ. Verecundia indẽ in posita est senatui ex patribus iubendi ediles cu rules creari. primo. ut alternis annis ex plebe fierent conuenerat. postea prmissum fuit. Inde. l. genucio et q. seruilio consulibus et ab seditiõne et a bello quietis rebus. nequando á metu ac periculis uacarent. pestilentia ingens orta. censorem. ædilẽ curulẽ. uir. tr pl mortuos ferunt. p portione. et ex multitudine alia multa fune ra fuisse. maxime q. eã pestilentiã insignẽ mors quã matura. tã acerba. m. furii fecit.

Camillus mortẽ fortunae assimilis princeps inde a romulo dictus est.

Fuit enĩ uere uir unicus in omi fortuna princeps. pace. bello q. prius quã exulatum. clarior in exilio. uel desiderio ciuitatis. quæ capta absentis implorauit opẽ. uel fe licitate qua restitutus in patriã secũ patriã ipsã restituit. Par deinde p u. et xxx annos. tot enim postea uixit. titulo tantæ gtæ fuit. dignus q. habitus. quẽ secũm a romulo conditorẽ urbis romanæ ferrent. et hoc et insequenti anno. t. sulpicio poetico. c. licinio stolone consulibus pestilentia fuit. Co nihil dignũ memoria ac tũ. nisi qđ pacis deũ exposcendæ causa. tercio tũ post conditã urbẽ lectisternium fu it. et cũ uis morbi nec humanis consiliis nec ope diuina leuaretur. uictis superstitione ani mis. ludi q. scenici noua res bellicoso populo. nã circi mdo spectaculũ fuerat ut alia cælestis iræ placamina instituẽdi dicuntur. Cæterũ parua q. ut ferme principia oma. et ea ipsa peregrina res fuit. sine carmine ullo. sine imitandorũ carminũ actu. Ludiones ex etruria accti. ad tibicinis modos saltantes. haud indecoros motus da bant. Imitari deinde eos iuuentus simul inconditis inter se iocularia fundentes uer sibus coepere. nec absona uoce motus erant. Accepta itaq. res sæpius q. usurpan do excitata. uernaculis artificibus quia istic tusco uerbo ludio uocabatur. nomen histrionibus indtũ. qui non sicut ante fescennino uersu similẽ incomposito temere ac crudẽ alternis iaciebant. sed impletas modis satiras descripto iam ad tibicinẽ cantu motu q. congruenti pagebant. Liuius post aliquot annos qui ab satira ausus est primus argumento fabulã serere. idẽ scilicet id qđ omes tũ erant. suorũ carminũ actor dicitur. cũ sæpius reuocatus uocẽ obtudisset. ueniã petita puerũ ad canendũ ante tibicinẽ cũ statuisset. cantici eguisse aliquanto magis uigente motu. quia nihil uocis usus impediebat. Inde ad manũ cantari hys trionibus cœptũ. diuerbia q. tantũ ipsorũ uoci relicta. Postquã lege hac fabu larũ ab risu ac soluto ioco res auocabatur. et ludos in artẽ paulatim uerterat iu uentus. histrionibus fabellarũ actu relicto. Ipsa inter se more antiquo ridicu la intexta uersibus iactitare coepit. quæ deinde exodia postea appellata. con seruata q. fabellis potissimũ atellanis sunt. Quod genus ludorũ ab oscis ac

ceptū tenuit iuuentus. nec ab hystrionibus pollui passa ē. Co institutū ē. ut actores atellena
rū nec tribu moueantur. et stipendia tā quā exptes artis ludicræ faciant. Int̄ aliarū parua
principia rerū. ludorū q̊q̊. p̄mia (prima) origo ponenda uisa ē. ut appareret. quā ab sano iniciores
in hanc uix opulentis regnis tolerabilē insaniā uenerit. Nec tam̄ ludorū primū inicium 3
pcurandis religionibus datū. aut religione animos aut corpora morbis leuauit. quin
etiam cū medios forte ludos circo tyberi supfuso irrigatus impedisset. idcirco uelut ad
uersis iam diis aspernantibus q. placamina iræ terrorē ingentē fecit. Itaq. c̄. genu
cio. l. æmilio mamerco ij. consulibus cū piaculorū magis conquisitio animos quā
corpora morbi afficerent. repetitū ex seniorū memoria dicitur. pestilentiā quon
dā clauo ab dictatore fixo sedatā. Ea religione adductus senatus. dictatorē clauifi
gendi causa dici iussit. Dictus. l. mallius imperiosus. l. pinariū magistrū equitum
dixit. Lex uetusta ē priscis litteris uerbis q. scripta. ut qui p̄tor maximus sit. idi
bus septembribus clauū pangat. Fixa fuit dextro lateri ædis iouis optimi maxi
mi ea parte. qua mineruæ templū est. Eū clauū quia rare p ea tempora litteræ
erant. notā numeri annorū fuisse ferunt. eo q. mineruæ templo dicatā legem.
quia numerus á minerua inuentus fuit. Uolsinis q̊q̊. clauos indices numeri an
norū fixos in templo nortiæ ætruscæ deæ comparere. diligens taliū monumen
torū auctor cintius affirmat. Horatius consul ex lege templū iouis optumi max
imi dedicauit anno post reges exactos. á consulibus postea ad dictatores. quia
maius imperiū erat sollempne clauifigendi translatū est. Intermisso deinde
more. digna etiā p sé uisa res. propter quā dictator crearetur. Qua dé causa
creatus. l. mallius. pinde ac rei gerendæ ac non soluendæ religionis gr̄a crea
tus eēt. bellū hernicū affectans. dilectu acerbo iuuentutē agitauit. tandē q.
omnibus in eū tr̄ pt coortis. seu ui seu uerecundia uictus. dictatura abiit. Neq. 4
eominus principio insequentis anni. q̄. seruilio ab ala. l. genucio consulibus. di
es mallio dicitur. ā. m̄. pomponio tr̄ pt acerbitas in dilectu non dampno mo
do ciuiū. sed etiā laceratione corporū lata. partim uirgis cæsis. qui ad nomina
non respondissent. partī in uincula ductis. inuisa erat. æt ante om̄a inui
sū ipsū ingeniū atrox cognom̄ q. imperiosi. graue liberæ ciuitati ab osten
tatione seuitiæ asscitū. quā non magis in alienis quā in pximis ac san
guine ipso suo exerceret. crimini q. ei tribunus int̄ cætera dabat. qd filium
iuuenē nullus pbri compertū. extorrē urbe. domo. penatibus. foro. luce.
congressu æqualiū phibitū. in opus seruile. ppe in carcerē atq. in ergastu
lū dederit. ubi summo loco natus dictatorius iuuenis. cotidiana miseria
disceret uere imperioso patre sénatū eē. At quā ob noxiā. quia in facundi

or sit· et lingua impmptus· qđ naturæ dampnū utrū nutriendū patri· si quic
quā in eo humani eēt· an castigandū acuexatione insigne faciendū fuisse· ne
mutas quidē bestias minus alere ac fouere· siquid expgenie sua parū pspexū
sit· at hercule· l· malliū malū malo augere filiū· et tarditatē ingenii insup p̄
mere· et siquid in eo exiguū naturalis uigoris sit id extinguere utta agresti·
et rustico cultu utt pecudes habendo· Omniū potius his criminationibus quā
ipsi ius iuuenis irritatus ē animus· quin contra se đq· parenti causam inuidiæ· atq·
criminū ēē· ægre passus· ut oms diu homines q· sarent· se parenti opē latā· quā
inimicis eius malle· capit consiliū rudis quidē atq· agrestis animi· et quā quā
non ciuilis exempli tam laudabili pietate· in scientibus cunctis· cultro succinc
tus· mane in urbē· atq· á porta domū confestim ad· m· pomponiū tribunū pgit·
iam tori opus ēē sibi dño eius conuento extemplo ait· nunciaret· t· malliū ēē· l· filiū
Max introductus· etenī p̄cipuū ira in patrē spes erat· aut criminis aliquid noui aut
consilii ad rē agendā deferre· salute accepta reddita q· ēē ait· quæ cū eo age
re arbitris remotis uelit· p̄ procul inde omnibus abire iussis· cultrū stringit·
et sup lectū stans· ferro intento· nisi in quæ ipse concepisset uerba iuraret·
se patris eius accusandi causa conciliū pt numquā habiturū· se eū extem
plo transfixurū minatur· p̄ auidus tribunus quippe qui ferrū ante oculos
micare· se solū inermē· illū ualidū iuuenē· et qđ haud minus timen
dū erat· stolide ferocē uiribus suis cerneret· adiurat in quæ adactus ē· uerba·
et p̄ se inde tulit ea ui subactū sē incepto destitisse· nec pinde ut malu
isset plebes sibi suffragii ferendi de tā crudeli et supbo rei potestatē fieri·
l ta ægre habuit filiū id p parente ausū· eo q· id laudabilius erat· qđ animū
eius tanta acerbitas patria nihil a pietate auertisset· l taq· non patri mo
do remissa causæ dicto ē· sed ipsi etiā adolescenti ea res honori fuit· et cum
eo anno primū placuisset centurionē ad legiones suffragio fieri· nā etan
tea sic nunc quos rufulos uocant imperatores ipsi faciebant· sēd m un sec lo
cas tenuit· nullus domi militiæ q· ad conciliandā gratiā merito· ut qui
rure et p̄cul coetu hominū iuuentā egisset· eo dē anno seu motu terræ seu
qua ui alia forū mediū ferme specu uasto collapsū in immensā altitudi
nē dicitur· neq· eā uoraginē coniectu terræ cū ipse quisq· gereret exple
re potuisse· prius quā deū monitu quæri coeptū· qđ plurimū· p· r· posset
l denim illo loco dicandū uates canebant· si rē· p· romanā ppetuā ēē uel
lent· Tū· m· curtiū iuuenē bello egregiū castigasse ferunt· dubitantes·
an Yllū magis· bonū quā arma uirtusq· eēt· Silentio facto· templa deorū

cultro succinctus

Paul. Diac. in uoce

Anno vrb. cōdite fere. cccc. xxxvi. barathrum in medio foro exisse fertur quod nullatenus potuit repleri, donec nobilissimum romanum armatum et equo sedens spontaneum immisit.

immortaliū quæ foro imminent · capitoliūq · intuentē · et manus nc̄ in cælū · nc̄ in pa
tentes terræ hiatus ad deos manes porrigentē sē deuouisse · e quo deinde quā poterat
maxime exornato insidentē · armatū sē in specū immisisse · donaq · ac fruges sup eū
a multitudine uirorū ac mulierū congestas · lacūq · curciū non ab antiquo illo titi
tacii milite curio metio · sed ab hoc appellatū · cura non deesset si qua aduerū uia
inquirentē ferret · nc̄ fama rerū standū est · ubi certā derogat uetustas fidē · et
lacus nomen ab hac recentiore insignitius fabula est · Post tanti pdigu pcuratio
nē anno · de hernicis consultus senatus · cū fetiales ad res repetendas nequiquam
misisset · primo quoq · die ferendū ad populū de bello indicendo hernicis censuit ·
populusq · id frequens bellū iussit · l · genucio · cos · ea pruintia sorte euenit · In ex
pectatione ciuitas erat · qd primus ille de pt · cos · bellū suis auspiciis gesturus eēt ·
pinde ut euenisset res · ita cōmunicatos honores pbene aut secus consulto habitu
ra · Forte ita tulit casus · ut genutius ad hostes magno conatu pfectus in insidias
pcipitaretur · legionibus nec opinato pauore fusis · consul circūuentus ab inscius
quē intfecissent occideret · Qd ubi romā est nuntiatū · nequaquā tantū publi
ca calamitate mesti patres quantū feroces infelicis consulis plebei ductu pre
munt omnibus locis · irent · crearent consules · ex plebe · transferrent auspicia quo
ne fas eēt · Potuisse patres plebis scito pelli honoribus suis · nū etiā in deos immor
tales in auspicatā legē ualuisse · uindicasse ipsos suū numen · sua auspicia · quę
ut primū contracta sunt ab eo a quo nec ius nec fas fuerit · deletū cū duce exer
citū documēto fuisse · ne deinde turbato gentiū iure comitia haberentur · His
uocibus curia et forū psonat · Appiū claudiū · quia dissuaserat legē · maiore cū
auctoritate euentū rephensi ab se consilii incusantē · dictatorē consensu pa
triciorū seruilius consul dicit · dilectusq · et iusticiū indictū · Priusquā dictator
legiones quę nouę in hernicos uenirent scriberet · ductu · c · sulpicii legati · res
p occasionē gesta egregie est · in hernicos morte consulis contēptū ad castra
romana cū haud dubia expugnandi spe succedentes hortante legato & ple
nis iræ atq · indignitatis militū animis · eruptio est facta · Multū ab spe ad
eundi ualli res hernicis afuit · adeo turbatis inde ordinibus abcessere · Dic
tatoris deinde aduentu nouus ueteri exercitus iungitur · et copiæ du
plicantur · et pcontione dictator laudibus legati militūq · quorū uirtu
te castra defensa erant · simul audientibus laudes meritas tollit animos ·
simul cæteros ademulantes uirtutes acuit · neq · segnius ad hostes bellū
apparatur qui et parti ante decoris memores · neq · ignari auctarū uiri
ū hostis · suas quoq · uires augent · Omne hernicū nom̄ omnis militaris

filiū

Appiū claudiū

etas excitur. quadrigenariæ octo cohortes. lecta robora uirorū scribuntur. Hunc ex
imiū florē uiuentutis eo etiā qđ ut duplex acciperent stipendiū decreuerant. spei ani
morū q. impleuere. immunes q̊q. operū militariū erant. ut in unū pugnæ labo
rē q. reseruati plus sibi quā ꝑ uirili parte adnitendū scirent. extra ordinē etiā in
acie locati. quo conspectior uirtus eēt. Duū miliū planicies castra romana ab her
nicis dirimebat. Ibi pari ferme utriq. spacio in medio pugnatū ē. Primo stetit am
bigua spe pugna. nequiquā sæpe conatis equitibus romanis impetu turbare hos
tiū aciē. Postquā equestris pugna effectu quā conatibus uanior erat. consulto pri
us dictatore equites ꝑmissu deinde eius. relictis equis clamore ingenti ꝓuolant an
te signa. et nouā integrant pugnā. Neq. sustineri poterant. ni extra ordinariæ
8 cohortes pari corporū animorūq. robore se obiecissent. Tunc int̄ primores duorū
populorū res geritur. quicquid hinc aut illinc cōmunis mars bello aufert. multi
plex quā ꝑ numero dampnū est. uulgus aliud armatorū uelud delegata primo
ribus pugna euentū suū in uirtute aliena ponit. Multi utrimq. cadunt. plures
uulnera accipiunt. Tandē equites alius aliū increpantes. quid deinde restauret
querendo. sineq. ex equis pepulissent hostē. neq. pedites quicquā momenti fa
cerent. quā terciā expectarent pugnā. quid ante signa feroces ꝓsiluissent. et ali
eno pugnarent. alieno. His int̄ se uocibus concitati. clamore renouato. inferunt
pedē. et primū gradu mouerunt hostē. deinde pepulerunt. postremo iam haud
dubie auertunt. neq. tā pares uires quæ superauerit res facile dictu est. nisi qđ
ꝑpetua fortuna utriusq. populi extollere animos et minuere potuit. usq. ad
castra fugientes hernicos romanus sequitur. Castrorū oppugnatione quia serum
erat diei. abstinuere. Diu non ꝑlitatū tenuerat dictatorē. né ante meridiē signū
dare posset. eo in nocte tractū erat certam̄. Postera die deserta fuga castra herni
corū et saucii relicti. quidā inuenti. agm̄ q. fugientiū ab signis. cū ꝑter moenia
eorū infrequentia conspecta signa essent. fusū. ac ꝑ agros trepida fuga palatū ē.
nec romanis incruenta uictoria fuit. quarta pars militū amissa. et ubi haud mi
9 nus iacturæ fuit. aliquot equites romani cecidere. Insequenti anno cū. l. sul
picius et. c. licinius caluus conss̄ in hernicos exercitū duxissent. neq. inuentis in
agro hostibus. ferentinū urbē eorū ui coepissent. reuertentibus inde eis tibur
tes portas clausere. Ea ultima fuit causa. cū multæ ante querimoniæ ultro ci
tro q. iactatæ essent. cur ꝑfeciales rebus repetitis bellū tiburti populo indice
retur. dictatorē. t̄. quintiū poenū eo anno fuisse satis constat. et magistrum
equitū seruiū corneliū maluginensē. macer licinius comitiorū habendorum
causa. et ab licinio consule dictū. dictatorē scribit. quia collega comitia bello ꝑferre

festinante· ut continuaret consulatū· obuiā eundū prauæ cupiditati fuerit· causa quæ
sita· ea ꝓpria familiæ laus leuiorē auctorē liciniū facit· cū mentionē eius rei in uetusti
oribus annalibus nullā inueniā· magis ut belli gallici causa dictatorē creatū arbitrer·
inclinat animus· Eo certe anno galli ad terciū lapidē salaria uia transpontē anienis
castra habuere· Dictator cū tumultus gallici causa iusticiū edixisset· om̄s iuniores sacra
mento adegit· ingenti q· exercitu ab urbe ꝓfectus· in citeriore ripa anienis castra posu
it· pons in medio erat· Neutris rumpentibus· ne timoris indiciū eēt· p̄lia de occu
pando ponte crebra erant· nec qui potirentur incertis uiribus satis discerni pote
rat· Tū eximia corporis magnitudine in uacuū pontē gallus ꝓcessit· et quantū Gallus pugil
maxima uoce potuit· quē nunc inquit roma uirū fortissimū habet ꝓcedat age
dū ad pugnā· ut nr̄m duorū euentus ostendat· utra gens bello sit melior· Diu inter 10
primores iuuenū romanorū silentiū fuit· cū et abnuere certam̄ uererentur· et p̄cipu
am sortē periculi petere nollent· tū· t̄· mallius· l· filius· qui patrē á uexatione tribu Mallius ꝓb iuuenis
nicia uindicauerat· ex statione ad dictatorē ꝑgit· In iussu tuo inquit imperator
extra ordinē nūquam pugnauerim· non si certā uictoriā uideam· si tu ꝑmittis· uo
lo ego illi beluæ ostendere· quando adeo ferox p̄sultat hostiū signis· me ex ea fami
lia ortū· quæ gallorū agm̄ ex rupe tarpeia deiecit· Tum dictator· macte uirtute ꝗd sup̄ habes ubi galli romā cepant
inquit· ac pietate in patrē patriā q· t̄· malli esto· ꝑge· et nom̄ romanū inuictū
iuuantibus diis presta· Armant inde iuuenē æquales· Pedestre scutū capit· hispano
cingitur gladio· ad ꝓpiorē habili pugnā· Armatū adornatū q· aduersus gallū hispano gladio
stolide lætū· et quō id q̄q· memoria dignū antiquis uisū est· linguā etiā ab irrisu ex
erentē ꝓducunt· Recipiunt inde se ad stationē· et duo in medio armati spectacu
li magis more quā lege belli destituuntur· nequaquā uisu ac specie estimantibus
pares· Corpus alteri magnitudine eximiū· uersicolori ueste· ẹ pictis q· et auro cæla
tis refulgens armis· media in altero militaris statura· modica q· in armis habilibus
magis quā decoris species· Non cantus· non exultatio· armorū q· agitatio uana· sed
pectus animorū iræ q· tacitæ plenū· omnē ferociā in discrim̄ ipsū certaminis distu
lerat· Ubi constitere int̄ duas acies· tot circa mortaliū animis spe metu q· penden
tibus· gallus uelut moles supne imminens ꝓiecto læua ꝑscuto in aduenientis arma
hostis uanū cæsam (t cæsim) cū ingenti sonitu ensem deiecit· Romanus mucrone subrecto·
cū scuto scutū imū ꝑculisset· tuto q· corpore interior periculo uulneris factus
insinuasset se int̄ corpus arma q· uno altero q· subinde ictu uentrē atq· inguina Ecce mallius ꝓb ꝗd facit
hausit· et in spaciū ingens ruentē porrexit hostē· Iacentis inde corpus ab om̄i
alia uexatione intactū· uno torque spoliauit· quē respsū cruore· collo circū
dedit suo· Defixerat pauor cū ammiratione gallos· romani alacres ab statione

obuiā militi suo p̄gressi· gratulantes laudantesq· ad dictatorē ꝑducunt· int̄ carmi
nū prope m̄dū incondita quædā militarit̄ iaculantes· torquati nom̄ auditum·
celebratū deinde posteris· etiā familiæq· honori fuit· Dictator coronā aureā addi
dit donū· mirisq· ꝓ contione eā pugnā laudibus tulit· et hercule tanti ea ad uniuer
si belli euentū momenti dimicatio fuit· ut gallorū exercitus proxima nocte relic
tis trepide castris in tiburtē agrū· atq· inde societate belli facta· commeatu q· benig
ne ab tiburtibus adiutus· mox in campaniā transierit· Ea fuit causa· cur ꝓximo
anno· c̄· poetilius balbus cons̄ cū collegæ eius· m̄· fabio ambusto hernici ꝓuincia
euenisset· aduersus tiburtes iussu populi exercitū duceret· Ad quorū auxilium
cū galli ex campania redissent· foedæ populationes in lauicano tusculano q· et
abbano agro haud dubie tiburtibus ducibus sunt factæ· et cū aduersus tibur
tē hostē duce consule contenta res· p̄· eēt· gallicus tumultus dictatorē cre
ari coegit· Creari· q̄· seruilius ah ala· t̄· quintiū magistrū equitū dixit· et ex
auctoritate patrū si ꝓspere id bellū euenisset· ludos magnos uouit· Dicta
tor ad continendos ꝓprio bello tiburtes· consulari exercitu iusso manere· om
nes iuniores nullo detrectante militiā sacramento adegit· Pugnatū haud
ꝓcul porta collina ē· totius uiribus urbis· In conspectu parentū coniugū q·
ac liberorū quæ magna etiā absentibus hortamenta animi· tū subiecta oculis
simul uerecundia miscēta q· militē accendebant· Magna utriq· edita cede· auer
titur tandē acies gallorū· fuga tibur sic arcē belli gallici petunt· palatiā con
sule poetilio haud ꝓcul tibure excepti· Egressis ad opē ferendā tyburtibus· si
mul cū his intra portas compelluntur· Egregie cū ab dictatore· tū ab consule
res gesta ē· et cons̄ alt̄ fabius p̄lius primū paruis postremo una insigni pugna
cū hostē totis adorti copiis essent· hernicos deuincit· Dictator consulibus in se
natu et apud populū magnifice collaudatis· et suarū q̊q· rerū illis remisso
honore· dictatura se abdicauit· Poetilius de gallis tiburtibus q· geminū triū
phū egit· Fabio satis uisū· ut ouans urbē iniret· Irridere poetilii triūphū ti
burtes· ubi enim eū secū acie conflixisse· spectatores paucos fugæ trepidatio
nis q· gallorū extra portas egressos· postquā in se q̊q· fieri impetū uiderint· et
sine discrimine obuios cædi· recepisse se intra urbē· eā rem triūpho dignam
uisam romanis· ne nimis mirū magnū q· censerent· tumultū exciere in hos
tiū portis· maiorē ipsos trepidationē ante moenia sua uisuros· Itaq· in se
quente anno· m̄· pompilio lænate· cn̄· mallio consulibus· primo silentio
noctis a tyburе agmine infesto ꝓfecti· ad urbē romanā uener̄· Terrorem
repente ex sōno excitatis· subita res· et nocturnus pauor prebuit· Ad hoc

multorū inscicia qui aut unde hostes aduenissent. Conclamatū tam̄ celerit̄ ad arma
est. et portæ stationibus muri q̄ p̄sidiis firmati. et ubi prima lux mediocrē mul
titudinē ante moenia neq̄ aliū quā tr̄burtē ostendit. egressi duabus portis con
ss̄ utrimq̄ aciē subeuntiū iā muros aggrediuntur. apparuit q̄ occasione ma
gis quā uirtute fretos uenisse. Adeo uix primū impetū romanorū sustinuere.
quin etiā bono fuisse romanis aduentū eorū constabat. orientē q̄ iam sedi
tionē int̄ patres et plebē metu tam ꝓpinqui belli compressā. Alius aduentus
hostiū fuit ꝓximo bello agris quā terribilior urbi. Populabundi tarquinien
ses fines romanos maxime qua ex parte ætruriā adiacent. ꝑagrauere. re
bus q̄ nequiquā repetitis. noui conss̄. c̄. fabius. et. c̄. plautius iussu populi bel
lū indixere. fabioq̄ ea ꝓuincia. plautio hernici euenere. Gallici q̄q̄ belli fa
ma increscebat. sed int̄ multos terrores solatio fuit pax latinis petentibus da
ta. et magna uis militū ab his ex foedere uetusto q̄d multis int̄miserant an
nis. accepta. Quo p̄sidio cū fulta res romana eq̄ēt. leuius fuit. q̄d gallos mox
p̄neste uenisse. atq̄ inde circa padū consedisse auditū ē. Dictatorē dici. c̄. sul
piciū placuit. Consul ad id accitus. c̄. plaucius dixit maḡ equitū dictatori ad
ditus. m̄. ualerius. Hi robora militū ex duobus consularibus exercitibus elec
ta aduersus gallos duxerunt. Lentius id aliquanto bellū quā parti utriq̄
placebat. fuit. Cū primo galli tantū auidi certaminis fuissent. deinde roma
nus miles ruendo in arma. ac dimicationē. aliquantū gallicā ferociā uince
ret. dictatori neutiquā placebat. quando nulla cogeret res. fortunæ se cō
mittere aduersus hostē. quē tēpus deteriorē in dies. et locis alienis faceret.
sine p̄parato cōmeatu. sine firmo munimento morantē. ad hoc his corpo
ribus animisq̄ quorū om̄is in impetu uis eēt. parua eadē languesceret
mora. His consiliis dictator bellū trahebat. grauē q̄ edixerat poenā si
quis iniussus in hostē pugnasset. Milites ægre id pacientes. prim̄o in stati
onibus vigiliisq̄ int̄ se dictatorē sermonibus carpere. Interdū patres cōmu
nit̄ increpare. q̄d non iussissent ꝑ consules geri bellū. electū eē eximiū
imperatorē. unicū ducē. qui nihil agenti sibi de cælo deuolaturā insi
nū uictoriā censeat. Eadē deinde hæc int̄diu ꝓpalā ac ferociora his iac
tare. se iniussu imperatoris aut dimicaturos. aut agmine romā ituros. In
misceri q̄ militibus centuriones. nec in circulis m̄odo fremere. sed iā in
principiis ac p̄torio in unū sermones confundi. atq̄ in contionis magni
tudinē crescere turba. et uociferari ex om̄ibus locis. ut extemplo ad dic
tatorē iretur. uerba ꝓ exercitu faceret sex. tullius. ut uirtute eiusdig

13

nū eēt· septimū primū pilū iā tullius ducebat· neq· erat in exercitu· qui quidē pedestria
stipendia fecisset· uir factis nobilior· Is p̄cedens militū agm̄· ad tribunal ꝑgit· miran
ti q· sulpicio non turbā magis quā turbæ principē tullīū· imperiis oboedientissimū
Oratio tullij
militē· scilicet dictator inquit condēpnatū se uniuersus exercitus a té ignauiæ ratus·
et ꝓpe ignominiæ causa destitutū sine armis· orauit me· ut suā causā apud té agerē·
equidē sicubi loco cessū· si terga data hosti· si signa foede amissa· obici nob̄ possent·
tam̄ hoc á te impetrari æquū censerē· ut nos uirtute culpā nr̄am corrigere et abole
re flagicii memoriā noua gl̄a patereris· etiā ad alliā fusæ legiones· eandē quā ꝑ pauo
rē amiserant patriā· ꝓfecto postea ab eis uirtute recuperauere· Nob̄ deū benignitate
felicitate tua· p̄· q· r̄· et res et gl̄a est integra· quam quā dé gl̄a uix dicere ausim·
si nos et hostes haud secus quā feminas abditos intra uallū omnibus contumeliis
eludunt· et tu imperator nr̄ qd̄ ægrius patimur exercitū tuū sine animis· sine ar
mis· sine manibus iudicas eē· et priusquā exptus nos esses· de nob̄ ita desperasti·
h. est. Sin autē non tuū istic sed publicū consiliū ÷. et consensus aliqui patrum n̄ gallicū bellū nos ab urbe
ut te mancorū ac debiliū ducē iudicares eē· Quid enī aliud eē causæ credamus
cur ueteranus dux fortissimus bello compressis qd̄ aiunt manibus sedeas· utcūq·
enim se habet res dé nr̄a uirtute dubitasse uideri· quā nos de tua uerius urbe
á penatibus ablegatos tenet· quæso· utea quæ dicā non a militibus imperatori dic
ta censeas· sed á plebe patribus· quæ sicut uos habeatis: consilia sic sé sua habiturā dicat·
Quis tandē succenseat milites nos eē· non seruos ur̄os· ad bellū non in exiliū mis
sos· siquis det signū· in aciē educat· ut uiris ac romanis dignū sit pugnaturos·
Si nihil armis opus sit· otiū romæ potius quā in castris acturos· Hæc dicta sint
patribus· te imperator milites tui oramus· ut nob̄ pugnandi copiā facias· cum
uincere cupimus· tū té duce uincere· tibi laureā insignē deferre· tecū trium
phantes urbē inire· tuū sequentes currū· iouis maximi tēplū gratantes ouan
tes q· adire· Orationē tullii exceper̄ p̄ces multitudinis· et undiq· ut signū da
14 ret· ut capere arma iuberet· clamabant· Dictator quam quā rem bonā exemplo
haud ꝓbabili actā censebat· tam̄ facturū qd̄ milites uellent se recepit· tulliū q· se
creto quænā hæc res sit· aut quo acta more ꝑcunctatur· Tullius magnopere á dic
tatore petere· né sé oblitū militaris disciplinæ· ne sui· neue imperatoriæ ma
iestatis crederet· multitudini concitatæ· quæ ferme auctoribus similis eēt· non
subtraxisse se ducē· nequis alius quales mota creare multitudo solet· existeret·
nam se quidē nihil non arbitrio imperatoris acturū· Illi qq· tam̄ uidendū mag
nopere eē· ut exercitū in potestate haberet· differi non posse adeo concitatos
animos· ipsos sibi locū ac tempus pugnandi sūpturos· si ab imperatore non
detur· Dū hæc locuntur· iumenta forte pascentia extra uallū gallo abigenti

duo milites romani ademerunt. In eos saxa coniecta a gallis. deinde ab romana statione cla
mor ortus. ac pcursū utrīq. est. iāq. haud pcul iusto p̄lio res erant. ni celerit̄ direptū certam̄
pcenturiones esset. Ad firmata certe eo casu tullii apud dictatorē fides est. Nec recipiente
iā dilationē re. in posterū diē edicitur acie pugnaturos. Dictator tam̄ ut qui magis a
nimis quā uiribus fretus ad certam̄ descenderet. om̄a circūspicere atq. agitare coepit.
ut arte aliqua t̄rorē hostibus incuteret. Sollerti animorē nouā excogitat. qua deinde mul
ti nr̄i atq. externi imperatores. nr̄a q̄q. quidā ætate usi sunt. Mulis strata detrahi iubet. mulis strata
binisq. tantū centunculis relictis. agasones partim captiuis. partim ægrorū armis or
natos imponit. His fere mille effectis. centū ammiscet. equites. et nocte sup castra in mon
tes euadere ac siluisse occultare iubet. neq. inde ante mouere. quam ab se accipe
rent signū. Ipse ubi illuxit. in radicibus montiū extendere aciē coepit sedulo. ut
aduersus montes consisteret hostis. Instructo uani terroris apparatu. qui quidem satis subtile ꝯsiliū
terror plus pæne ueris uiribus fuit. primo credere duces gallorū non descensu
ros in æquū romanos. deinde ubi digressos repente uiderunt. et ipsi aui dicer
taminis. in p̄liū ruunt. priusq. pugna coepit. quā signū ab ducibus daretur. acri
us inuasere galli dextrū cornu. neq. sustineri poterant. ni forte eo loco dicta
tor fuisset. sextū tulliū nomine increpans. rogitansq. sicine pugnaturos mili
tes spopondisset. ubi illi clamores sint arma poscentiū. ubi minæ iniussu im
peratoris p̄liū inituros. en ipsū imperatorē clara uoce uocare ad p̄liū. et ire
armatū ante prima signa. et quis sequeretur eorū. qui m̄do ducturi fuerint.
In castris feroces. in acie pauidi uera audiebant. Itaq. tantos pudor stimulos In castris feroces
ammouit. ut ruerent in hostiū tela alienatis á memoria periculi animis. Hic
primo impetus ꝓpe uecors turbauit hostes. eques deinde emissus turbatos auer
tit. Ipse dictator postquā labantē una parte uidit aciē. signa in læuū cornu con
fert. quo turbā hostiū congregari cernebat. et his qui in monte erant. signū qd
conuenerat dedit. Ubi inde q̄q. nouus clamor ortus. et tendere obliquo mon
te ad castra gallorū uisi sunt. tū metu ne excluderentur omissa est pugna.
cursu q. effuso. ad castra ferebantur. Ubi cū occurrisset ei. m̄. ualerius. magister
equitū. qui ꝓfligato dextro cornu obequitabat hostiū munimentis. ad montes
siluasq. uertunt fugā. plurimiq. ibi á fallaci equitū specie agasonibusq. ex
cepti sunt. et eorū quos pauor ꝑculerat. in siluas atrox cædes post sedatū
p̄liū fuit. Nec alius post. m̄. furiū quā. c̄. sulpicius iustiorē de gallis egit triū camillū scil.
phū. Auri q̄q. ex gallicis spoliis satis magnū pondus saxo quadrato septū in auri pond
capitolio sacrauit. Eodē anno et á consulibus uario euentu bellatū. nam her
nici á. c̄. plautio deuicti subacti q. sunt. Fabius collega eius in caute atq. in con

sulte aduersus tarquinienses pugnauit. nec in acie tantū ibi cladis acceptū. quā
.ccc.vij.romani immolati
qđ ccc vij milites romanos captos tarquinienses immolauerunt. Qua foedita
te supplicii. aliquanto ignominia. p̄. r̄. insignior fuit. Accessit ad eā cladē et
uastatio romani agri. quā priuernates. ueliterni deinde incursione repenti
na fecerunt. Eodē anno duæ tribus pomptina et publilia additæ. Ludi uotiui
quos. m̄. furius dictator uouerat facti. et de ambitu ab. c̄. poetilio tr̄ pl̄ auctori
bus patribus tū primū ad populū latū ē. ea q. rogatione nouorū maxime
hominū ambitionē qui nundinas et conciliabula obire soliti erant. compres
16 sam credebant. Haut æque læta patribus insequenti anno. c̄. marcio. cn̄. mallio
consulibus. de unciario foenore a. m̄. duilio. l. mænenio tr̄ pl̄ rogatio est ꝑlata.
et plebs aliquanto eā cupidius sciuit. acepit q. Ad bella noua priore anno
destinata. falisci q̄q. hostes exorti duplici crimine. qđ et cū tarquiniensibus
iuuentus eorū militauerat. et eos qui falerios ꝑfugerant. cū male pugnatū est.
repetentibus fecialibus romanis non reddiderant. Ea ꝓuincia cn̄. mallio obue
nit. Marcius exercitū in agrū priuernatē integrū pace longinqua induxit.
militē q. p̄da impleuit. Ad copiā rerū addidit munificentiā. qđ nihil
in publicū secernendo augendi rem priuatā militi fauit. Priuernates cū ante
moenia sua castris ꝑmunitis consedissent. uocatis ad contionē militibus. cas
tra nunc inquit uob̄ hostiū urbē q. p̄dæ do. si mihi pollicemini uos fortit̄ in acie
operā nauaturos. nec p̄dæ magis quā pugnæ paratos eē. Signū poscunt in
genti clamore. celsi q. et spe haud dubia feroces in p̄liū uadunt. Ibi ante sig
Sextus tullius
na sextus tullius de quo ante dictū ē. exclamat. aspice imperator inquit.
quēadmodū exercitus tuus tibi ꝓmissa prestet. pilo q. posito. stricto gladio
in hostē impetū faciat. Sequuntur tulliū antesignani om̄s. primo q. impetu
auertere hostē. Fusū inde ad oppidū ꝑsecuti. cū iam scalas moenibus admo
uerent. in deditionē urbē acceper̄. Triumphus de priuernatibus actus. ab al
tero consule nihil memorabile gestū nisi qđ legē nouo exemplo ad sutriū in cas
tris tributū de uicesima eorū qui manumitterentur. tulit. Patres quia ea lege
haud paruū uectigalis inopi ærario additū eēt. auctores fuerunt. Cæterū tr̄ pl̄
non tā lege quā exemplo. moti nequis postea populū seuocare. capite sanxerunt. Ni
hil enim non ꝑ milites iuratos in consulis uerba. quā ius ꝑniciosū populo si
id liceret. fieri posse. Eodē anno. c̄. licinius stolo. a. m̄. papilio lenate sua lege
x milibus æris ē dampnatus. qđ mille iugerū agri cū filio possideret. eman
ci pando q. filiū fraudē lege fecisset. Noui conss̄ inde. m̄. fabius ambustus. ij.
et. m̄. popilius lenas. ij. duo bella habuere. Facile alterū cum tr̄burtibus

qd lenas gessit· qui hoste in urbē compulso· agros uastauit· Faliscitarquinienses q· alte
rū consulē prima pugna fuderunt· Inde maximus terror fuit· qd sacerdotes eorum
facibus ardentibus anguibus q· p̄latis incessu furiali militē romanū insueta turba
uerunt specie· et tū quidē uelut limphati et attoniti munimentis suis trepido
agmine inciderunt· Deinde ubi cons legati q· ac tribuni puerorū ritu uana mi
racula pauentes irridebant· increpabant q· uertit animos repente pudor· et in
ea ipsa quæ fugerant· uelut cæci ruebant· Discusso itaq· uano apparatu hostiū·
cū in ipsos armatos sé intulissent· totā auertunt aciē· castris q· etiā eo die potiti·
p̄da ingenti parta· uictores reuerterunt· militaribus locis cū apparatū hostiū·
tū suū increpantes pauorē· Concitatur deinde om̄e nom̄ ætruscū· et tarquini
ensibus faliscis q· ducibus ad salinas p̄ueniunt· Aduersus eū terrorē dictator· c̄·
marcius rutilius primus de plebe dictus· magistrū equitū itē de plebe· c̄· plau
tiū dixit· Profectus ab urbe· utraq· parte tyberis ratibus exercitu qq· fama
hostiū ducebat· traiecto· multos populatores agrorū uagos palantes oppres
sit· Castra qq· nec opinato agressus coepit· et viij· mil hostiū captis· cæteris aut
cæsis aut ex agro romano fugatis· sine auctoritate patrū populi iussu
triūphauit· quia nec p̄ dictatorem plebeiū nec p̄ consulē comitia consula
ria haberi uolebant· et alt̄ consul fabius bello retinebatur· res ad int̄regnū
redit· Interreges deinceps· q̄· seruilius ala· cn̄· mallius· c̄· fabius· c̄· sulpicius·
l· æmilius· q̄· seruilius· m̄· fabius ambustus· In scdo interregno orta contentio
est· qd duo patricii conss̄ creabantur· int̄cedentibus q· tribunis int̄rex fabi
us aiebat· in xij· tabulis legē ēē· ut qd cū q· postremū populus iussisset· id
ius ratū q· ēēt· iussū populi et suffragia ēē· Cū int̄cedendo tribuni nihil ali
ud quā ut differrent comitia ualuissent· duo patricii conss̄ creati sunt· c̄·
sulpicius poeticus iij· m̄· ualerius publicola· eodē q· die magistratū inierunt·
18 quadringentesimo anno quā urbs romana condita erat· quinto tricesimo
quā á gallis recepta erat· ablato post nonū annū á plebe consulatu· patri
cii conss̄ ambo ex int̄regno magistratū iniere· c̄· sulpicius poeticus iij· m̄· ua
lerius publicola· Epulū eo anno ex tyburtibus haud memorando certamine
captū· siue duorū conss̄ auspicio bellū ibi gestū est· ut scripsere quidā· siue
p̄ idē tempus tarquiniensiū qq· sunt uastati agri ab sulpicio consule· quo
ualerius aduersus tyburtes legiones duxit· Domi maius certam̄ consulib;
cū plebe ac tribunis erat· fidei iā suæ non solū uirtutis ducebant ēē· ut
accepissent duo patricii consulatū· Ita ambobus patriciis mandare· quin aut
toto cædendū ēēt· si plebeius iā magistratus consulatus fiat· aut totū possi

consul uictus

Marci primus dictator de plebe

viij· mil

Anno· cccc· urbis condite duo patricii consules creati.

Id uo patrib· indignū uideri· etiā dictaturā iā i promisco ēē· omiq· ope impediebant· neq̄d dictatori ad id bellū
decerneret· parareturue· Eo p̄mptius cuncta ferente dictatore populus iussit

dendū· quā possessionē integrā á patribus accepissent· Plebes contra fremit· quid se
uiuere· quid in parte ciuiū censeri· siqđ duorū hominū uirtute· l· sextii ac· c̄· lici
nii partū sit· id obtinere uniuersi non possint· uel reges uel xuiros uel siqđ tristius
sit imperii nom̄ paciendū ēē potius· quā ambos patricios cons̄s uideant· nec inuicē
pareatur· atq· imperetur· sed pars altera in æternū imperio locata plebē nusquam
alienatā quā ad seruiendū putet· non desunt tribuni auctores turbarū· Sed in
ter concitatos ꝑ se om̄s uix duces eminent· Aliquotiens frustra in campū descen
sū cū eēt· multiq· ꝑ seditiones acti comitiales dies· postremo uicta ꝑseuerantia
consulū plebis eo dolor erupit· ut tribunos actū ēē de libertate uociferantes·
relinquendū q· non campū iam solū sed etiā urbē captā· atq· oppressam· reg
no patriciorū mesta plebs sequeretur· Cons̄s relicti á parte populi ꝑ infrequen
tiā comitia nihilo segnius ꝑficiunt· Creati cons̄s ambo patricii· m̄· fabius ambus
tus iij· t̄· quintius· in quibusdā annalibus ꝓ· t̄· quintio· m̄· popiliū cons̄ inue
19 nio· Duo bella eo anno ꝓspere gesta· cū tr̄burtibus q̊· ad deditionē pugnatum·
sassula ex his urbs capta· cæteraq· oppida eandē fortunā habuissent· ni uni
uersa gens positis armis in fidē cons̄ uenisset· Triūphatū de tr̄burtibus· alio
quin mitis uictoria fuit· in ꝯ quinienses acerbe sæuitū· multis mortalibus
in acie cæsis· ex ingenti captiuorū numero ccc· l· viij· delecti· nobilissimus
quisq· qui romā mitterentur· Uulgus aliud trucidatū· Nec populus in eos
qui missi romā erant· mitior fuit· Medio in foro om̄s uirgis cæsi· ac securi ꝑ
cussi· Id ꝓ immolatis in foro tarquiniensiū romanis poenæ hostibus redditū·
R es bene bello gestæ· ut samnites q̊q· amiciciā peterent effecerunt· Legati seo
rū comit̄ ab senatu responsū· foedere in societatē accepti· Non eadē domi
quæ militiæ fortuna erat· plebi romanæ· Nam et si unciario foenore facto leua
ta usura erat· forte ipsa obruebantur inopes· nexū q· inibant· Eo nec pa
tricios ambo cons̄s neq· comitiorū curā publicaue studia p̄ priuatis incom
modis plebs ad animū ammittebat· Consulatus iterq· apud patricios ma
net· Cons̄s creati· c̄· sulpicius poeticus iiij· m̄· ualerius publicola iterū·
I n bellū ætruscū intentā ciuitatē quia cæritē populū miscđa consangui
nitatis tarquiniensibus adiunctū fama ferebat· Legati latini aduols
cos conuertere· nunciantes exercitū conscriptū· armatū q· iā suis fini
bus imminere· inde populabundos in agrū romanū uenturos ēē· Cen
suit igitur senatus neutrā neglegendā rē ēē· utroq· legiones scribi· con
sulesq· sortiri ꝓuincias iussit· Inclinauit deinde pars maior curæ in
ætruscū bellū· Postquā litteris sulpicii consulis cui tarquinii ꝓuincia

ccc· l· viii· tarquinien
siū rome v̄gis
cesi et securi sūt· ī
ultionē romanorū
q̊s ꝓius īmolauerāt

euenerat · cognitū est depopulatū agrū circa romanas salinas · p̄ deq · partē incertū fines auec
tam · et haud dubie uiuentutē eius populi int̄ p̄datores fuisse · itaq · ualeriū consulem
uolscis oppositū · castraq · ad finē tusculanū habentē · reuocatū inde senatus dictatorem
dicere iussit · t̄ · malliū · l · f̄ · dixit · l s cum sibi magistrū equitū · ā · corneliū cossū · dixisset ·
consulari exercitu contentus · ex auctoritate patrū ac populi iussu ceretibus bellum in
20 dixit · Tum primū ceretes tamquā in uerbis hostiū uis maior ad bellū significandū
quam in suis factis qui p̄ populationē romanos lacessi erant esset · uerus belli terror inua
sit · et quā non suarū uiriū ea dimicatio esset · cernebant · poenitebatq · populationis ·
et tarquinienses execrabantur defectionis auctores · nec arma aut bellū quisquā appara
re · sed p̄ se quisq · legatos mitti iubebat ad petendā erroris ueniā · Legati senatū cū adis
sent · ab senatu reiecti ad populū · deos rogauerunt · quorū sacra bello gallico acceptari
te p̄curassent · ut romanos florentes ea sui misericordia caperet · quæ se rebus affectis quon
dā · p · r̄ · cepisset · Conuersiq · ad delubra uestę · hospitiū flaminū uestaliūq · ab se caste ac
religiose cultū inuocabant · ea ne meritos crederet quisquā · hostes repente sine causa
factos · aut si quid hostilit̄ fecissent consilio id magis quā furore lapsos fecisse · ut sua uete
ra beneficia locata p̄sertī apud tam gratos · nouis corrūperent maleficiis · florentemq ·
· p · r̄ · ac felicissimū bello sibi desumerent hostē · cuius afflicti amiciā cepissent · ne ap
pellarent consiliū quę uis ac necessitas appellanda eēt · transeuntes agmine infesto p̄
agrū suū tarquinienses cū p̄ter uiā nihil petissent · traxisse quosdā agrestiū populati
onis eius quæ sibi crimini detur comites · eos seu dedi placeat dedere se paratos eē · seu
supplicio affici · daturos poenas · cere sacrariū · p̄ r̄ · diuersoriū sacerdotū · ac receptacu
lū romanorū sacrorū intactū inuiolatūq · crimine belli · hospicio uestaliū cultisq ·
dis darent · Mouit populū non tā causa p̄sens · quā uetus meritū · ut maleficii quā
beneficii potius immemores essent · Itaq · pax populo ceriti data · indutiasq · in centū
annos factas · in s · c̄ · referre placuit · Infaliscos eodē noxios crimine uis belli conuer
sa est · Sed hostes nusquā inuenti cū populatione p̄agrati fines essent · ab oppugna
tione urbiū tēperatū · legionibusq · romā deductis · reliquū anni muris turribusq ·
reficiendis consūptū · et edes apollonis dedicata est · extremo anno comitia consu 21
laria certam̄ patrū ac plebis diremit · tribunis negantibus passuros comicia haberi ·
ni secundū liciniā legē haberentur · dictatore obsti[illegible]nato tollere potius totū ere
p̄ · consulatū quā p̄miscū patribus ac plebi facere · [illegible]ptelandis igitur comicus ·
cū dictator magistratu abisset · res ad int̄regnū redit · infestā inde patribus ple
bē int̄reges cum accepissent · ad undecimū int̄regē seditionibus certatū est ·
legis litiniæ patrocinium tribuni iactabant · Propior dolor plebi foenoris ingrauas
centis erat · cureq · priuatæ in certaminibus publicis erūpebant · quarū tedio pa

tres. l. corneliū sapionē. int regē concordiæ causa obseruare legē licinia comitiis cō
sularibus iussere. P. ualerio publicolæ datus é plebe collega. c. marcius rutiliusꝰ
Inclinatiss̄e nel in concordiā animis noui conss fenebrē qq. rem quæ destinere una
nimos uidebatur. leuare aggressi. solutionē alieni æris in publicā curā uerterunt
v. uiris creatis. quos mensarios ab dispensatione pecuniæ appellarunt. merti æqui
tate curauerunt. ut p omniū annaliū monimenta celebres nominibus essent.
Fuere autē. c. duellius. p. decius mus. m. papirius. q. publius. et. t. æmilius. quirē
difficillimā tractatu. et plerūq; parti utriq; semp certe alteri graue. cū alia mode
ratione. tū impendio magis publico. quā iactura sustinuerunt. Tarda enim
nomina et impedtiora inertia debitorū quam facultatibus. aut ærariū mensis
cū ære in foro positis dissoluit. ut populo prius caueretur. aut estimatio æquis
rerū pcis liberauit. ut non modo sine iniuria sed etiā sine querimoniis partis utri
usq; exhausta uis ingens æris alieni sit. Terror inde uanus belli ætrusci cū con
iurasse xiij. populos fama cēt. dictatorē dici coegit. Dictus in castris. eó enim ad
consules missus. c. est. c. iulius. cui magister equitū adiectus. L. æmilius. Cæte
rum foris tranquilla oīa fuere. Temptatū domi p dictatorē ut ambo patricii
conss crearentur. rem ad interregnū pduxit. Duo interreges. c. sulpicius et. m. fa
bius interpositi optinuere. qđ dictator frustra tētenderat. mitiore iam plebe
ob recens mertū leuati æris alieni. ut ambo patricii conss crearentur. Creati
ipse. c. sulpicius poeticus. qui prior interregno abiit. et. t. quintius poenus. qui
dam cæsonē alii cognom quintio adiecerunt. Ad bellū ambo pfecti. faliscū quin
tius. sulpicius tarquiniense. nusquā acie congresso hoste. cū agris magis quam
cū hominibus. urendo populabundo q; gesserunt bella. Cuius lentæ uelut tabis
senio uicta utriusq; ptinacia populi est. ut primū á consulibus deinde pmissu
eorū ab senatu induciis peterent. Inxl. annos impetrauerunt. Ita posita duorū
bellorū quæ imminebant cura. dū aliqua ab armis quies eēt. quia solutio æris ali
eni multarū rerū mutauerat dominos. censū agi placuit. Cæterū cū censoribus
creandis indicta comitia essent. pfessus censurā sé petere. c. marcius rutiliusꝰ. qui
primus dictator de plebe fuerat. concordiā ordinū turbauit. qđ uidebatur qui
dē tempore alieno fecisse. quia ambo tū forte patricii conss erant. qui ratio
nē eius se habituros negabant. Sed et ipse constantia incoeptū optinuit.
et tribuni omni ui recuperando iuri consularibus comitiis amissū adiuuerunt.
et cū ipsius uiri maiestas nullius honoris fastigiū non æquabat. tū p eundē
qui ad dictaturā aperuisset uiā. censurā qq. in partē uocari plebes uolebat. Hæc
uariatū comitiis est. quin cū mallio næuio censor martius crearetur. Dictatorē

quoq· hic annus habuit· m̄· fabiū· nullo terrore belli· sed ne licinia lex comitiis consulari
bus obseruaretur. Magister equitū dictatori additus· q̄· seruilius· nec tam̄ dictatu
ra potentiorē eum consensu patrū consularibus comitiis fecit· quā censoris fuerat·
23 m· popilius lenas a plebe cōs· a patribus· l· cornelius scipio datus· Fortuna quoq·
inlustriorē plebeiū cons̄ fecit· nam cū ingentē gallorū exercitū in agro latino cas
tra posuisse nuntiatū eēt· scipione graui morbo implicito· gallicū bellū popilio
extra ordinē datū· Is in pigre exercitu scripto· cū omīs extra portā capenā ad mar
tis edē conuenire armatos iuniores iussisset· signaq· eodē questores ex erario defer
re· quattuor expletis legionibus· qd̄ sup̄fuit militū· p̄· ualerio publicolę p̄tori tra
didit· auctor patribus scribendi alterius exercitus· qd̄ ad incertos belli euentus sub
sidiū rei· p̄· eēt· ipse iam satis omnibus instructis comparatisq· ad hostē pergit·
Cuius ut prius nosceret uires quam periculo ultimo temptaret· in tumulo quē
p̄ximū castris gallorū capere potuit uallū ducere coepit· Gens ferox et inge
nii auidi ad pugnā· cum p̄cul uisis romanorū signis ut extemplo p̄liū initura ex
plicuisset aciem· post quā neq· inequū dimitti agmen uidit· et cū loci altitudine
tam uallo etiā integi romanos p̄culsos pauore rata· simul oportuniores qd̄ inten
ti· tū maxime operi essent truci clamore aggreditur· ab romanis nec opus int̄
missū· triarii erant qui muniebant· et ab hastatis principibusq· qui p̄munitoribus
intenti armatiq· steterunt· p̄liū initū· p̄ter uirtutē locus quoq· superior adiu
uit· ut pila om̄a hastæq· non tamquā ex equo missa uana qd̄ plerūq· fit caderent·
sed om̄a librata ponderibus figerentur· oneratiq· telis galli· quibus aut cor
pora transfixa· aut p̄grauata inherentibus gerebant scuta· cum cursu pene
in aduersū subissent· primo incerti restitere· Dein cum ipsa cunctatio et his
animos minuisset et auxisset hosti· inpulsi retro ruere alii sup̄ alios· stragēq·
int̄ se cede ipsa fediorē dare· adeo p̄cipiti turba obstricti plures quā ferro ne
24 cati· nec dū certa romanis uictoria erat· alia in cāpū digressis sup̄erat moles·
namq· multitudo gallorū sensū omnē talis damni exsuperans uelut noua
rursus exoriente acie· integrū militē aduersus uictorē hostē ciebat· stetitq·
suppresso impetu romanus· et quia iterū fessis subeunda dimicatio erat·
et qd̄ cōs dū int̄ primores incautus agitat leuo humero matari p̄pe traiecto
cesserat parūp̄ ex acie· Iamq· omissa cunctando uictoria erat· cū consul uul
nere alligato· reuectus ad prima signa· quid stas miles inquit non cū latino
sabinoq· hoste res est· quē uictū armis sociū ex hoste facias· in beluas strinc
ximus ferrū· Hauriendus aut dandus est sanguis· p̄ropulistis a castris· supi
na ualle p̄cipites egistis· stratis corporibus hostiū sup̄statis· complete eadem

strage campos· qua montis replestis· Nolite spectare· dū stantes uos fugiant· inferenda s̄
signa· et uadendū in hostē· His adhortationibus iterū coorti· pellunt loco primos mani
pulos gallorū· cuneis deinde in mediū agmen ꝑrumpunt· Inde barbari dissipati· quibus
nec certa imperia nec duces essent· uertunt impetū in suos· fusi q· ꝑ campos et p̄ter castra
etiā sua fuga p̄lati· qđ editissimū int̄ æquales tumulos occurrebat oculis· arcē albanā
petunt· Consul non ultra castra insecutus· quia et uulnus degrauabat· et subicere
exercitū tumulis ab hoste occupatis· nolebat· p̄da om̄i castrorū militi data· uictorē ex
ercitū opulentū q· gallicis spoliis romā reduxit· Morā triūpho uulnus consulis attulit·
eadē q· causa dictatoris desideriū senatui fecit· ut eēt· qui ægris consulibus comitia ha
Camillus beret· Dictator· l· furius camillus dictus· addito magistro equitū· p̄· cornelio scipione·
reddit patribus possessionē pristinā consulatus· Ipse ob id meritū ingenti patrū studio
appi⁹ crassus. 25 creatus cons̄ collegā appiū claudiū crassū dixit· Priusquā inirent noui cons̄ magistra
tū· triumphus á popilio de gallis actus· magno fauore plebis· mussantes q· int̄ se ro
gitabant· nū quē plebei consulis poeniteret· Simul dictatorē increpabant· qui legis
liciniæ spretæ mercede consulatū priuata cupiditate quā publica iniuria foediorem
coepisset· ut se ipse consulē dictator crearet· Annus multis uariis q· motibus fuit in
signis· Galli ex albanis montibus qui hiemis uim pati nequiuerant· ꝑ campos ma
ritima q· loca uagi populabantur· Mare infestū classibus græcorū erat· ora q· litoris
antiatis· laurens q· tractus· et tiberis ostia· ut p̄dones maritimi cū terrestribus congres
si· ancipiti semel p̄lio decertarent· dubiq· discesserint· in castra galli· greci retro ad
naues uictos se an uictores putarent· Int̄ hos longe maximus extitit terror· conci
lia populorū latinorū ad lucū ferentinæ habita· responsū q̄ haud dubiū imperan
tibus milites romanis datū· absisterent imperare his· quorū auxilio egerent· la
tinos ꝑ sua libertate potius quā ꝑ alieno imperio laturos arma· Inter duo simul
bella externa· defectione etiā sociorū senatus anxius· cū cerneret metu tenendos
quos fides non tenuisset· extendere om̄s impetu uires· cons̄ dilectu habendo
iussit· ciuili quippe standū exercitu eē· quando socialis coetus desereret· un
x. legiones diq̄ non urbana tantū sed etiā agresti iuuentute x· legiones scriptæ dicuntur·
quaternū miliū et ducentorū peditū equitū q̄ ccc· quē nunc nouū exercitū
siqua externa uis ingruat· hæ uires· p̄· r̄· quas uix terrarū capit orbis· contrac
tæ in unū haud facile efficiant· adeo in quæ laboramus sola creuimus diui
tias luxuriā q̄ Inter cætera tristia eius anni consul alt̄ appius claudius in ip
so belli apparatu moritur· redierant q̄ res ad camillū· cui unico consuli uel
ob aliā dignationē haud subiciendā dictaturæ· uel ob omen faustū ad gal
licū tumultū cognominis· dictatorē arrogati· haud satis decorū uisū est patri

bus Cons̄ duabus legionibus urbi p̄positis octo cū l. pinario p̄tore diuisis memor
paternæ uirtutis gallicū sibi bellū extra sortē sumit Prætorē maritimā orā tutari
græcosq; arcere litoribus iussit et cū in agrū pomptinū descendisset quia neq; in eam
pis congredi nulla cogente re uolebat et ꝓhibendo populationibus quos rapto
uiuere necessitas cogeret satis domari credebant hostē locū idoneū statuis dele
26 git Ubi cū stationibus quieti tempus tererent gallus ꝓcessit magnitudine atq; ar
mis insignis quatiensq; scutū hasta cū silentiū fecisset ꝓuocat ꝑ interpretē unū
ex romanis qui secū ferro decernat M. erat ualerius tr̄ mil adolescens qui haud
indigniorē eo decore se quā t̄ malliū ratus prius sciscitatus consulis uoluntatē
in mediū armatus ꝓcessit Minus insigne certam̄ humanū numine int̄posito de
orū factū Namq; conserenti iā manū romano coruus repente in galea conse
dit in hostē uersus qd̄ primo ut in auguriū cælo missū lætus accepit tribu
nus p̄catus deinde si diuus si diua eēt qui sibi p̄petē misisset uolens ꝓpiti
us adeēt Dictu mirabile tenuit non solū ales captam semel sedē sed quoti
enscūq; certam̄ initū est leuans se ales os oculosq; hostis ÷ rostro et unguibꝫ
appetijt donec territū ꝓdigij talis uisu oculisq; simul ac mente turbatū uale
rius obtruncat Coruus ex conspectu elatus orientē petit hactenus quietæ utrīq;
stationes fuere Postquā spoliare corpus cæsi hostis tribunus coepit nec galli se
statione tenuerunt et romanorū cursus ad uictorē etiā otior fuit ibi circa iacen
tis galli corpus contracto certamine pugna atrox concitatur iam non manipu
lis ꝓximarū stationū sed legionibus utrimq; effusis res geritur Camillus lætū
militē uictoria tribuni lætū tam p̄sentibus ac sc̄dis :dijs ire in p̄liū iubet ostentans
q; insignē spolijs tribunū hunc imitare miles aiebat et circa iacentē ducem
sterne gallorū cateruas Dij homines q; illi affuere pugnæ depugnatū q; haud
quaquam certamine ambiguo cū gallis est Adeo duorū militū euentū int̄
quos pugnatū erat utraq; acies animis p̄ce pe erat Int̄ primos quorū concursus
alios exciuerat atrox p̄liū fuit alia multitudo priusquā ad coniectū teli ue
niret terga uertit primo ꝑ uolscos falernū q; agrū dissipati sunt inde apu
liā ac mare inferū petierunt Consul contione aduocata laudatū tribunum
decē bobus aureaq; corona donat ipse iussus ab senatu bellū maritimum
curare cū p̄tore iunxit castra Ibi quia res trahi segnitia grecorū non commit
tentiū se in aciē uidebantur dictatorē comitiorū causa t̄ malliū torqua
tū ex auctoritate senatus dixit Dictator magistro equitū ā cornelio cosso
dicto comitia consularia habuit æmulū q; decoris sui absentē m̄ ualeriū
coruinū ide nī illi deinde cognominis fuit sūmo fauore populi iij et xx natū

Gallus ingens

Valerius romanus

coruus sedens in galea valerij

Gallus cecidit coruo iuuante valerium

Valerius coruinus

annos· cons renunciauit· Collega coruino de plebe· m· popilius lenas· iiij· cons fu
turus datus est· Cū grecis á camillo nulla memorabilis gesta res· nec illi terra
nec romanus mari bellator erat· Postremo cū litoribus arcerentur· aqua etiā
p̄ter cætera necessaria usui deficiente· italiā reliquere· Cuius populi ea· cuius
gentis classis fuerit nihil certi est· Maxime siciliæ fuisse tyrannos crediderī·
nā ulterior grecia ea tempestate intestino fessa bello· iā macedonū opes hor
27 rebant· Exercitibus dimissis· cū et foris pax et domi concordia ordinū ociū eēt·
ne nimis lætæ res essent· pestilentia ciuitatē adorta· coegit senatū imperare
xuiris· ut libros sibillinos inspicerent· eorū q· monitu lectisterniū fuit· Eodē
ano satricū satricū ab anciatibus colonia deducta· restituta q· urbs quā lati
ni diruerant· et cū cū carthaginiensibus legatis romæ foedus ictū· cū amici
ciā ad societatē petentes uenissent· Idē ociū domi foris q· mansit· t· mallio
torquato ij· c· plaucio consulibus· semunciariū tantū ex unciario foenus fac
tū· et impensiones æquas triennii· ita ut quarta p̄sens eēt· solutio æris alie
ni dispensata est· et sic q̊q· parte plebis affecta· fides tam̄ publica priuatis
difficultatibus potior ad curā senatui fuit· leuatæ maximæ res· quia tribu
to ac dilectu sup̄sessū· terciū anno post satricū restitutū á uolscis· m· uale
Coruinus rius coruinus ij· consul cū· c· poetilio factus· cū ex latio nunciatū eēt· lega
tos ab antio circūire populos latinorū ad concitandū bellū· prius quā plus
hostiū fieret· uolscis arma inferre iussus· ad satricū exercitu infesto p̄git·
Quo cū anciates aliq· uolsci p̄paratis iam ante siquid ab roma moueretur
copiis occurrissent· nulla mora int̄ infensos diutino odio dimicandi fac
ta est· uolsci ferocior ad rebellandū quā ad bellandū gens· certamine uic
ti· fuga effusa satrici moenia petunt· et ne in muris quidē satis firma spe
cū corona militū cincta iā scalis caperetur urbs· ad iiij militū p̄ter mul
titudinē imbellē sé sé dedidere· Oppidū dirutū atq· incensū· ab æde tan
tū matris matutæ abstinuere ignē· Præda omīs militi data· extra p̄dam
iiij deditorū habita· Eos uinctos consul ante currū triū phans egit· Uendi
tis deinde· magnā pecuniā in ærariū redegit· Sunt qui hanc multitudi
nē captiuā seruorū fuisse scribant· id q· magis ueri simile est· quā deditos
28 uenisse· Hos cons secuti sunt· m· fabius dorso· seruius sulpicius camerinus·
Auruncū inde bellū ab repentina populatione coeptū· metu q· ne id factū
populi unius· consiliū omīs latini eēt· dictator uelut aduersū armatum
iā latiū· l· furius creatus· magistrū equitū· cn· malliū capitolinū dixit·
et cū q̄d p̄ magnos tumultus fieri solitū erat· iusticio indicto· dilectus si

ne uacationibus habitus eet. legiones quantū maturari potuit in auruncos ducte.
ibi p̄donū magis quā hostiū animi inuenti. prima itaq. acie debellatū est. dicta
tor autē quia et ultro bellū intulerant. et sine detractione se certamini offe
rebant. deorū quoq. opes adhibendas ratus. Int̄ ipsam dimicationē edē uinoni
monetæ uouit. Cuius damnatus uoti. cū uictor romā reuertisset. dictatura se ab
dicauit. Senatus duum uiros ad eā ædē p amplitudine. p̄. r̄. faciendā creari
iussit. locus in arce destinatus. Quæ area ædiū. m̄. mallii capitolini fuerat. Con
sules dictatoris exercitu ad bellū uolscū usi. sorā ex hostibus incautos ador
ti. coeperunt. anno postquā uota erat ædes monetæ dedicatur. c̄. marcio ru
tilio iij. t̄. mallio torquato ij. consulibus. p̄digiū extemplo dedicationē se
cutū. simile uetusto montis albani p̄digio. Namq. et lapidibus pluit. et nox
interdiu uisa intendi. libris q. inspectis. cū plena religione ciuitas eet. sena
tui placuit dictatorē feriarū constituendarū causa dici. Dictus. p̄. ualerius
publicola. magister equitū ei quintius fabius ambustus datus est. Non tri
bus tantū supplicatū ire placuit. sed finitimos etiā populos. ordo q. is quo
quisq. die supplicarent. statutus. Iudicia eo anno populi tristia in foene
ratores facta. quibus ab ædibilibus dictæ dies ee traduntur. et res haudul
la insigni ad memoriā causa ad interregnū redit. Ex interregno ut idac
tū uideri posset. ambo patricii conss̄ creati sunt. m̄. ualerius coruinus iij.
29 ā. cornelio ys cosso ys. Maiora iam hinc bella et uiribus hostiū. et longinquita
te uel temporū uel regionū spacio. quibus bellatū est. dicentur. Namq.
eo anno aduersus samnites gentē opibus armisq. ualidā mota arma.
Samnitiū bellū ancipiti marte gestū. Pirrus hostis. pirrū poeni secuti. quan
ta rerū moles. quotiens in extrema periculorū uentū. ut in hanc magni
tudinē quæ uix sustinetur. erigi imperiū posset. Belli aut̄ causa cū samni
tibus romanis cū societate amicicia q. iuncti essent. extrinsecus uenit. n̄
orta int̄ ipsos est. Samnites sidicinis iniusta arma. quia uiribus plus poterant.
cū intulissent. coacti inopes ad opulentorū auxiliū confugere. campa
nis se se coniungunt. Campani magis nom̄ ad p̄sidiū sociorū quā ui
res cū attulissent. fluentes luxu. abduratis usu armorū in sidicino pul
si agro. in se deinde molē omnē belli uerterunt. Namq. samnites omis
sis sidicinis. ipsā arcē finitimorū campanos adorti. unde æque fa ci lis
uictoria p̄dæ atq. gl̄æ plus eet. tifatā imminentis capuæ collis cū pre
sidio firmo occupassent. descendunt inde quadrato agmine in pla
niciē quæ capuā tifatā q. int̄iacet. Ibi rursus acie dimicatū. aduersoq.

edem uouit

lapidib; pluit

Nota hinc noua et maxima bella.

Campani

plio cāpani intra moenia compulsi · cū robore iuuentutis suæ accisō · nulla ppin
30 qua spes eēt · coacti sunt ab romanis petere auxiliū · legati introducti in senatum ·
maxime in hanc sententiā locuti sunt · Populus nos campanus legatos ad uos · p · c ·
misit · amicitiā in ppetuū · auxiliū p̄sens á uob petitū · quā si sedis rebus nr̄is pe
tissemus · sic̄ coepta celerius · tta infirmiore uinculo contracta eēt · Tunc enim ut
qui ex quo nos nos uenisse in amicitiā meminissemus · amici forsitan partes ·
ac non subiecti atq · obnaxii uob minus essemus · nunc miscta aūra concilia
ti · auxilio q · in dubiis rebus defensi · beneficiū q̄q · acceptū colamus oportet ·
ne ingrati atq · om̄i ope diuina humana q · indigni uideamur · neq · hercu
le q̄d samnites priores amici socii q · uob facti sunt · ad id ualere arbitror · ne
nos in amicitiā suscipiamur · sed ut hi uetustate · gradu honoris nos prestet ·
neq · enī foedere samnitiū · nequa noua iungeretis foedera · cautum est · ſ u
t quidē apud uos satis iusta causa amicitiæ · uelle eū uob amicū eē · qui uos
appeteret · campani etsi fortuna p̄sens magnifice loqui phibet · non urbis am
plitudine · non agri ubertate · ulli populo p̄ter quā uob cedentes · haud par
ua ut arbitror accessio bonis rebus ūr̄is in amicitiā uenimus ūram · æquis
uolscis q · æternis hostibus huius urbis · quando cūq · se mouerint · ab tergo
erimus · et q̄d uos p salute nr̄a priores feceritis · id nos p imperio uīo et gta semp
faciemus · subactis his gentibus · quæ int̄ nos uos q · sunt · q̄d ppediē futurū spon
det et uirtus et fortuna ūra · continens imperiū usq · ad nos habebitis · Acerbū ac mise
rū est quæ fateri nos fortuna nr̄a cogit · eō uentū est · p · c · ut aut amicorū aut inimico
rū campani simus · Si defendi tis ūri · si desertis samnitiū erimus · Capuā ergo et cā
paniā omnē ūr̄is an samnitiū uiribus accedere malitis · deliberate · Omnibus qui
dē romani ūram misericordiā ūrm q · auxiliū æquū est petere · his tamen maxi
me · qui etiā implorantibus aliis auxiliū · dū supra uires suas prestant · om̄s ipsi
in hanc necessitatē uenerunt · quam quia pugnauimus uerbo p sidicinis · re pno
bis · cū uideremus finitimū populū nefario latrocinio samnitiū petī · et ubi con
flagrasset sidicinī · ad nos traiecturū illud incendiū eē · nec enim nunc qui
dolent iniuriā acceptā samnites · sed quia gaudent oblatā sibi eē causam · op
pugnatū nos ueniunt · an si ultio iræ hæc et non occasio cupiditatis explen
dæ eēt · parū fuit · q̄d semel in sidicino agro · iterū in campania ipsas legiones
nr̄as cecidere · quæ est ista tam infesta ira · quia p duas acies fusus sanguis exple
re non potuerit · adde huc populationē agrorū · p̄das hominū atq · pecudū
actas · incendia uillarū ac ruinas · om̄a ferro igni q · uastata · Hisine ira exple
ri non potuit · sed cupiditas explenda est · ea ad oppugnandū capuā rapit ·

dubitte ūs

comus hostib⁹

amicoꝝ aut inimicoꝝ

atq · a
cis ·

aut delere urbē pulcherrimā aut ipsi possidere uolunt. Sed uos potius romani bene
ficio uro occupate eā. quā illos habere p maleficiū sinatis. Non loquor apud recusan
tē iusta bella populū. sed tam si ostenderitis auxilia ura. ne bello quidē arbitror uo
bis opus fore. Usq. ad nos contēptus samnitiū p uenit. supra non ascendit. Itaq. um
bra uri auxilii romani tegi possumus. quicquid deinde habuerimus. quicquid
id ipsi fuerimus. urm id omē existimaturi. uob arabitur ager campanus. uo
bis capua urbs frequentabitur. conditorū parentiū. deorū immortaliū numero
nob eritis. nulla colonia ura erit. quæ nos obsequio erga uos fide q. superet. annu
ite. p. c. nutū numen q. urm indictū campanis. et iubete sperare incolumē capu
am futurā. Qua frequentia hominū. generū. multitudinis. psequente creditis
nos illinc pfectos. quā oma uotorū lacrimarū q. plena reliquisse. in qua nunc ex
spectatione senatū populū q. campanū. coniuges liberosq. nros ee. stare omnē
multitudinē ad portas. uiā hinc ferentē pspectantes. Certe habeo. qd illis nos. p. c.
sollicitis ac pendentibus animis renunciare iubeatis. alterū responsū. salutē. uic
toriā. lucē. ac libertatē. alterū ominari horreo quæ ferat. pinde ut aut de uris
futuris sociis aut nusquā ullis futuris nob consulite. Submotis deinde legatis.
cū consultus senatus eēt. etsi magnæ parti urbs maxima opulentissima q. italiæ.
uberrimus ager. mari q. ppinquus. ad uarietates annonæ horreū. p. r. fore ui
debatur. tam tanta utilitate fides antiquior fuit. respondit q. ita ex auctori
tate senatus cons. auxilio uos campani dignos censet senatus. sed ita uob cū ami
ciciā instituī par est. nequa uetustior amicicia ac societas uioletur. samnites
nobiscū foedere iuncti sunt. itaq. arma deos. priusquā homines uiolaturi. ad
uersus samnites uob negamus. legatos sicut fas ius q. est. ad socios atq. ami
cos mittemus pcatū. nequa uobis uis fiat. Ad ea princeps legationis. sicut enī
domo mandatū attulerant. quando quidē inquit nra tueri aduersus uim
atq. iniuriā iusta ui non uultis. ura certe defendetis. Itaq. populū campa
nū urbē q. capuā. agros. delubra deū. diuina humana q. oma. in uram. p. c.
p. q. r. ditionē dedimus. quicquid deinde patiemur. dediticii uri passu
ri. Sub hæc dicta oms manus ad conss tendentes. pleni lacrimarū. in ues
tibulo curiæ pcubuere. Commoti patres uice fortunarū humanarū. si
ille ppotens populus. opibus. luxuria. supbia q. clarus. a quo paulo an
te auxiliū finitimi petissent. adeo infractos gereret animos. ut se ipse
sua q. oma potestatis alienæ faceret. tū iam fides agi uisa. deditos non pdi.
nec facturū æqua samnitiū populū censebant. si agrū urbē q. p deditionē
factā. p. r. oppugnarent. legatos itaq. extemplo mitti ad samnites placuit.

tn ficio occupate

deorū numero

Submotis legatis

atq. amicis.

uetustior amicicia

Ut magnā misiam

Data mandata · ut p̄ces campanorū · responsū senatus · amicicie samnitiū memor · dedītionē postremo factā · samnitibus exponerent · peterent p amicicia so cietate q̄ ut dedīticiis suis parcerent · neq̄ in eū agrū qui p̄ · r̄ · facti essēt · hos tilia arma inferrent · silenter agenda paru p̄ficerent · denunciarent samniti bus · p̄ · r̄ · senatus q̄ uerbis · ut capua urbe campano q̄ agro abstinerent · Hæc le
ferocie responsū gatis agentibus · in cōcilio samnitiū adeo est ferocit̄ responsū · ut non solū gesturos se cē dicerent id bellū · sed magistratus eorū ecuria egressi stantibus le gatis p̄fectos cohortiū uocarent · hisq̄ data uoce imperarent · ut p̄datū in agrū
32 cāpanū extemplo proficiscerentur · Hac legatione romā relata · postquā omi ū aliarū rerū curis · patres fetalibus adres repetendas · missis · belloq̄ quia non redderentur sollēni more indicto · decreuerunt · ut primo quoq̄ tem
consules ambo pore de ea re ad populū ferretur · iussuq̄ populi coss ambo cū duobus abur be exercitibus profecti · ualerius in cāpaniā · cornelius in samnitiū · ille admon tē caurū · hic ad saticulā castra ponunt · prior ualerio samnitiū legiones · eo nāq̄ omnē belli molē inclinatura censebant · occurrunt · Simul incā panos stimulabat ira · tā p̄ptos nec adferenda · nec adaccersenda aduersus se auxilia · Ut uero castra romana uiderunt · ferocit̄ p̄se quisq̄ signū du cēs poscere · affirmare eadē fortuna romanū cāpano laturū opem · qua cāpanus sidicino tulerit · Ualerius leuibus certaminibus cēptandi hostis uerbus. f.
signū pugne causa haud ita multos moratus dies · signū pugnæ p̄posuit · paucis suos adhortatus ne nouū bellū eos nouusq̄ hostis terreret · quic quid abur be longius p̄ferrent arma magis magisq̄ · inbelles gentes eos p̄ dure · ne sidanorū cāpanorūq̄ cladibus samnitiū estimarent uirtutē · Qualescūq̄ Alcūq̄ p̄ cō uniq̄ int se certauerint · necesse fuisse alterā partē uinci · Cāpanos quidē haud dubie magis nimio fluxu fluentibus rebus mollitiaq̄ sua quā ui hostium uictos ēē · Quid aut ēē duo p̄spera into secula bella samnitiū aduersus tot decora · p̄ · r̄ · quitr̄ū phos pene plures quā annos ab urbe condita numerent · qui oma circa se · sabinos · etruriā · latinos · hernicos · equos · uolscos · aurun cos · domita armis habeant · qui gallos tot plus cesos postremo in mare ac naues fuga compulerint · cū gloria belli acuirtute sua quēq̄ · fretos ire in aciē debere · tū etiā intueri cuius ductu auspicioq̄ ineunda pugna sit · utrū qui audientibus dū taxat magnificus adhortator sit · uerbis tan tū ferox · operū militariū expers · an qui ipse tela tractare · pœdere an
facta n dicta te signa · uersari media in mole pugnæ scit · Facta mea non dicta uos milites inquit sequi uolo · nec disciplinā modo · sed exēplū etiā ame pete

re·non factionibus modo nec p contionem ustratas nobilibus·sed hac dextra mihi hac dextra
tres consulatus sūmā q·laudē peperi·Fuit cū dica poterat hoc·patricius enī
eras et a liberatoribus patriq ortus·et eodē anno familia ista consulatū quo
urbs hæc consulē habuit·nēcia nobis patribus uobisq·plebei promiscuus con
sulatus pateret·nec generis ut ante sed uirtutis est pmiū·proinde summum
qđq·spectate milites decus·non si mihi nouū hoc coruini nomē dus auctoribus coruinj
hominem dedistis·publicolarū uetustū familiæ nīræ cognōm memoria excessit·
Semp ego plebē romanā militiæ domiq·priuatus·tmagistratibus paruus mag
nisq·eque tribunus access·eodem tenore pōmis deiecpsi consulatus olo atq·co
lui·nēc qđ infit dus bene iuuantibus·nouū atq·integrū desamnitibus triū
phū mecū petite·Nonalias milite familiarior dux fui·oīa int̄ finitimos militū 33
haud grauate munia obeundo inludo pterea militari cū uelocitatis uirū q·
int̄ se equales certamina ineunt comūt facilis uincere acuinca uultu eodem·
nec quēquā aspnari parē quise offerret·factis benenignus p̄dictis·haud minus
libertatis alienæ quā suæ dignitatis memor·et quo nihil popularius est quibus
artibus petierat magistratus his dē gerebat·hiaq̄ uniuersus exercitus incredi
bili alacritate adhortationē p̄secutus ducis castris egreditur·Prelium ut qđ
maxime umquā parispe·utriq·equis uirbus cum fiducia fui·sine contēptu ©Romanis cētra
hostiū commissū est·Samnitibus ferociā augebant nouę res gestæ et pau quadringentorū
cos ante dies geminata victoria·Utriq·tamnouus hostis curā addebat·pugna annorū decora·et
indicio fuit quos gesserint animos·nāq·ita conflixerunt·ut aliquandiu condignę urbi equa
in neutra partē inclinarent acies·Tum consul trepidationē inuendā ratus· lis uictori ā
quando ui pelli non poterant·equitibus immissis turbare prima signa hos turbare
tiū conatur·Quos ubi nequiquā tumultuantes inspatio exiguo uoluere
turmas uidit·nec posse aperire in hostes uiā·reuectus ad antesignanos le
gionū cū desiluisset exequo·nīm inquit peditū illud militēs est opus·
agite dū ut me uidertis·qua cū incessero faciem hostiū ferro uiā facien
tem·sic prosequisq·obuios sternite·Illa oīa quanc erectæ micant hastæ·
patefacta strage uestra cernetis·Hæc dicta dederat·cū equites consūus
su discurrunt in cornua·legionibusq·in mediā aciē aperiunt uiā·Pri
mus omniū cos inuadit hostē et cū quo forte contulit gradū obtrun obtruncat
cat·Hoc spectaculo accensi·dextra leuaq·ante se quisq·memorandū
plūm ciet·Sanit obnixi samnites quāquā plura accipiunt quā inferunt
uulnera·aliquandiu iā pugnatū erat·atrox cedes circa signa samniti
ū·fuga abnulla dū parte erat·adeo morte sola uinci destinauerant

animis. Itaq. romani cū et fluere iā lassitudine uires sentirent. et diei haud multū sup eēt. accensi ira concitant se in hostē. tū primū referri pedē atq. inclinari rem in fugā apparuit. Tum capi. occidi. amnis. nec sup fuissent multi nisi nox uictoriam magis quā pliū diremisset. et romani fatebantur numquā cū ptinatiore hoste conflictū. et samnites cū quærerentur quænā prima causa tam obstinatos mouisset in fugā. oculos. sibi romanorū ardere uisos aiebant. uesanosq. uultus et furentia ora. inde plusquā ex alia ulla re terroris ortū. Quē terrorē non pugnæ solū euentu sed nocturna ꝓfectione confessi sunt. Postero die ūa cuis hostiū castris romanus potitur. quo se omis campanorū multitudo gratulabunda effudit. Cæterū hoc gaudiū magna ꝓpe clade in samnio foedatū ē. Nam ab satricula ꝓfectus cornelius cons. exercitū in caute in saltū cauæ ualle puiū. circaq. insessum ab hoste induxit. nec priusquā recipi tuto signa non poterant. imminentē capiti hostem uidit. Dūid monꝫ sānitibus est quo ad totū agmē in uallē infimā dimitteret. publius decius tribn militū conspicit unū editū in saltu collem. imminentē hostiū castris. aditu arduū impedito agmini. expeditis haud difficilē. Itaq. consuli territo animi. uide sne tu inquit aule corneli. cacumen illud supra hostē. arx illa est spei salutisq. nrē. si eā qm cæci reliquere samnites imꝑgre capimus. nē tū mihi plusquā unius legionis principes hastatosq. dederis. cū quibus ubi euasero in sūmū. ꝓge hinc liber omi metu. teq. et exercitū seruabo. neq. mo ueri hostis subiectus nobis ad omē sictus sine sua pnicie poterit. nos deinde aut fortuna populi. aut nra uirtus expediet. Collaudatus ab consule. accepto ꝑsidio uadit occultus ꝑ saltū. nec prius ab hoste est uisus. quā loco quē petebat appropinquauit. Inde ammiratione pauentibus cunctis. cū omiū in sē uertisse oculos. et spaciū consuli dedit ad subducendū agmen in equiorē locū. et ipse in summo constitit uertice. Samnites dū huc illuc signa uertunt. utriusq. rei amissa occasione. neq. insequi consulē nisi ꝑ eandem uallē in qua paulo ante subiectū eū sui stelis habuerant possunt. nec erigere agmen in captū sup sē ab decio tumultū. Sed cū ira in hos magis qui fortunā gerendæ rei eripuerant. tum ꝓpinquitas loci atq. ipsa paucitas incitat. et nunc circū dare undiq. collē armatis uolunt. Vra consule deciū tali modo intēcludant. nē uiā patefacere ut digresso sin uallē adoriantur. incertos quid agerent. nox oppressit. Deciū primū spes tenuit. cū subeuntibus in aduersū collē ex superiore loco sē pugnaturum. deinde ammiratio incessit. qđ nec pugnā inirent. nec si ab eo consilio loci iniquitate deterrerentur. opere sē ualloq. circū darent. Tū centurionibus ad sē uocatis. quænā illa insontia belli ac pigritia est. aut quonā modo isti ex

ſſ. ꝑnaciore

oculos ardere

fœdatū ē 34

sidicinis campanisq. uictoriā pepererunt. huc atq. illuc signa moueri. ac modo in unū
conferri. modo educi uideris. opus quidē incipit nemo cū iam circū dati uallo potu
erimus ēe. Tum uero nos similes istorū simus. si diutius hic moremur quā commo
dū sit. agite dū. ite mecū. ut dū lucis aliquid supest. quibus locis p̄sidia ponant.
qua pateat hic exitus exploremus. Hæc oīa sagulo regali amictus. centurionib; sagulo
item manipulariū militū habitu ductis. ne ducē circūire hostes notarent. plus
iussit. Vigilis deinde dispositis. cæteris oīibus tesserā dari iubet. ubi sēdæ uigi 35 tesserā
liæ bucina datū signū cēt. armati cū silentio ad se conuenirent. Quo ubi sicut edic
tū erat tacitu conuenerunt. hoc silentiū milites inquit omisso militari assensu in
me audiendo seruandū est. ubi sententiā meā uob p̄gero. tum quibus eadē place
bunt in dextrā partē tacitu transibitis. quæ pars maior erit eo stabitur consilio.
Hunc qua mente agitē audite. non fuga delatos nec inertia relictos. hic uos circū
uenit hostis. uirtute coepistis locū uirtute hinc oportet euadatis. Veniendo huc uirtute coepistis
exercitū egregiū. p. r. seruastis. erumpendo hinc uos met ipsos seruate. Digni estis qui
pauci pluribus opē tuleritis. ipsi nullius auxilio egueritis. Cū eo hoste res est. qui
hesterno die delendi oīis exercitus fortuna p̄ socordiā usus non sit. hunc tā opor
tunū collē imminentē captui suo non ante uiderit. quā captū á nob. nos tam
paucos tot ipsimilibus hominū nec ascensu arguerit. nec tenentes locū cū dieitan
tū supēēt uallo circūdederit. Quē uidentē ac uigilantē sic eluserit is. sopitum sopitū fallant
oportet fallatis immo necesse est. in eo enim loco res sunt nr̄æ. ut uob ego ma
gis necessitatis ux̄æ index quā consilii auctor sim. neq. enim maneatis an abe
atis hinc deliberari potest. cū p̄ter arma et animos armorū memores nihil uob
fortuna reliqui fecerit. fame q. et siti moriendū sit. si plus quā uiros ac roma
nos decet ferrū timeamus. Ergo una est salus erumpere hinc atq. abire. id aut
interdiu aut nocte faciamus oportet. Ecce autem aliud minus dubiū. quippe
si lux ō. exspectetur. quæ spes est non uallo p̄petuo fossa q. nos septurū hostē. qui
nē corporibus suis subiectis undiq. cinxerit ut uideris collē. atq. si nox opportu
na est eruptioni sicut est. hæc p̄fecto noctis aptissima hora ē. Signo sēdæ uigiliæ
conueniistis. qd tempus mortales somno altissimo p̄mittit. Per corpora sopita ua somno altissimo
deris uel silentio incautos fallentes. uel sentientibus clamore subito pauorem
iniecturi. Me modo sequimini quē secuti estis. ego eandē quæ duxit huc sequar
fortunā. quibus hæc salutaria uidentur. agite dū in dextrā partē pedibus tran
site. Oēs transierunt. uadentē q. p̄ intermissa custodius loca decuī secuti sunt. 36
Iam euaserant media castra. cū supscandens uigilū strata somno corpora mu
les offenso scuto p̄buit sonitū. Quo excitatus uigil. cū p̄imū mouisset. erec offenso scuto

ti q· alios concitarent· ignari· cuesan hostes eēnt· p̄sidiū erūperet· an consul
castra coepisset· decius quō non fallerent· clamorē iussis militibus tollere· tor
pido ſomno insup pauore exanimat· quo p̄ pediti nec arma impigre cape
re· nec obsistere· nec insequi poterant· Inter trepidationē tumultū q· sānti
ū· p̄sidiū romanū obuius custo dibus cæcis· ad castra consulis p uadit· Aliquan
tum superat noctis· iam q· intuto uidebant eē· cū decius macti uirtute inquit
milites· este· urm it acreditum oma sclā laudib· ferent· sed ad conspiciendā
tantam uirtutem luce ac die opus÷· nec uos digni estis· quos cū tanta gloria
in castra reduce silentiū ac nox tegat· hic luce quieti opperiamur· dictis ob
temperatū· atq· ubi primū illuxit· p̄missō nuncio ad consulē in castra· in gen
ti gaudio excitatur· et thessera data incolumes reuerti· qui sua corpora p̄sa
lute omium haud dubio periculo obiecissent· p̄ se quisq· obuiā effusi laudant gaudes.
gratulantur· singulos· unuersos q· seruatores suos uocant· dis laudes gra
tes q· agunt· decii in cēlū ferunt· hic decii castrensis triumphus fuit· ince
dentis p̄ media castra· cū armato p̄sidio· coniectus in eum omium oculis· et
omi honore tribunū consuli æquantibus· ubi ad p̄toriū uentū÷· consul das
sico ad contionē uocat· orsus q· decii merita laudes· int̄fante ipso decio di
stulit contionem· qui auctor oma post habendi dum occasio in manibus es
set· p̄pulit consulem· ut hostes et nocturno pauore attonitos· et circa collē
castellatim dissipatos aggrederetur· credere etiam aliquos ad se sequendum
emissos p̄ saltum uagari· Iusse legiones arma capere· egresse q· castris· cū p̄ explo
ratore sia notior saltus eēt· ua patentiore ad hostem ducuntur· Quē in cau
tum impulso adortē· cū palati passim sāmnitiū milites· pleriq· inermes nec co
ire in unum· nec arma capere· nec recipere intra uallū se possent· pauentē primū
in castra compellunt· deinde castra ipsa turbatis stationibus capiunt· p̄ fertur
circa collem clamor· fugat q· ex suis quēq· p̄sidiis· ita magna pars absenti ho
sti cessit· quos intra uallū egerat pauor· fuere aut ad xxxc· omes cæsi· castra direp
ta· Ita rebus gestis· consul aduocata contione· p̄ decii non coepta solū ante·
sed cumulata noua uirtute laudes p̄egit· et p̄ter militaria alia dona· aurea
corona eū· et· c· bobus· eximioq· uno albo opimo auratis cornibus donat· Mi
lites qui in p̄sidio simul fuerunt· duplici frumento in p̄petuū· in p̄sentia sin
gulis bobus· binisq· tunicis donat· Sedm consulis donationē· legiones gra
mineam coronā· obsidialē· clamore donū approbantes· decio imponunt·
Altera corona eiusdem honoris in dex a p̄sidio suo ei imposita÷· His decora
tus insignib;· bouē eximiū marti immolauit· c· boues militibus dono dedit·

iussit

thessera

in colle fugit

aurea corona
albo bouē

bouē eximiū

·i· alii armati

qui secū in expeditione fuerant. Hisdem militibus legiones libras farris. et sextarios uini
contulerunt. omā q. ea ingenti alacritate ꝑ clamorē militarē indicē omniū assensus
gerebantur. Tercia pugna ad suessulā commissa est. quia fugatus á. m. ualerio sam
nitiū exercitus. omī robore iuuentutis a domo sua accito. certamine ultimo fortunā ex
periri statuit. Ab suessula nuncii trepidi capuā. inde equites citati ad ualerium
consulē opē oratū ueniunt. Confestim signa mota. relictisq. impedimentis cas
trorū. ualido p̄sidio raptim agitur agmen. Nec ꝓcul ab hoste locū ꝑ exiguum
ut quibus p̄ter cæterorū equos iumentorū calonūq. turba ab esset castris coepit.
Samnitiū exercitus uelut haud ulla mora pugnæ futura esset. aciem instruit. Deinde
postquā nemo obuius ibat. infestis signis ad castra hostiū succedit. Ibi ut militē in
uallo uidit. missiq. ab omī parte exploratū. quamquā in exiguū orbē contracta
castra essent. paucitatē inde hostiū colligentes retulerunt. fremere om̄s acies com
plendas eē fossas. sciscendūq. uallū. et in castra irrumpendū. transactūq. ea teme
ritate bellū foret. ni duces continuissent impetū militū. Cæterū quia multitudo
sua commeatibus grauis. et prius sedendo ad suessulā. et tū certaminis mora
haud ꝓcul ab rerū omniū inopia eēt. placuit. dū inclusus paueret hostis. frumen
tatū ꝑ agros militē duci. interim quia et romano qui expeditus quantū hume
ris inter arma geri posset. frumenti secū attulisset. de futura om̄a. consul pala
tos ꝑ agros cū uidisset hostes. stationes infrequentes relictas. paucis milites ad
hortatus ad castra oppugnanda ducit. Quæ cū primo clamore atq. impetu coe
pisset. pluribus hostiū in tentoriis suis quā in portis uallo q. cæsis. signa capti
ua in unū locū conferri iussit. relictisq. duabus legionibus custodiæ et p̄si
dii causa. graui edicto monitis. ut donec ipse reuertisset p̄da abstinerent.
ꝓfectus agmine instructo cū p̄missus eques uelut indagine dissipatos sam
nites ageret. cædē ingentē fecit. Nam neq. quo signo coire int̄ se. neq. utrū
castra peterent. an longiorē intenderent fugā. territis constare poterat.
tantūq. fugæ ac formidinis fuit. ut ad xl mil scutorū nequaquā tot cæsis. xl milia
et signa militaria cū his quæ in castris capta erant. ad c. lxx ad consulē
deferrentur. Tū in castra hostiū reditū. ibi q. om̄is p̄da militi data. Huius 38.
certaminis fortuna et faliscos cū in induciis essent. foedus petere ab senatu
coegit. et latinos iam exercitibus comparatis ab romano in pelignū uertit
bellū. Neq. ita rei gestæ fama italiæ se finibus tenuit. sed carthaginienses
q̊q. legatos gratulatū romā misere. cū coronæ aureæ dono. quæ in capito coronæ auree
lio in iouis cella poneretur. pondo xxv fuit. Conss̄ ambo de samnitib; triū
pharunt. sequente decio insigni cū laude donisq. cū in c̄dito militari ioco. haud

min tribuni celebre nomen quā consulū eēt. cāpanorū deinde suessanorū q. audite legationes. p cantib. q. datū. ut p sidiū eó in hib na mitteret. quo sānitū excursiones arcerent. Iātū minime salubris militari disciplina capua. instrumento omiū uoluptatiū delinitos militū animos auertit ab memoria patrię. inhibebantur q. consilia in hibernis. eo dē scelere adimendę cāpanis capuę. p quod illi eā antiquis cultoribus ademissent. neq. immerito suū ipsorū exē plū in eos uersurū. cur autē cāpani potius agrū italiæ uberrimū. dignā agro urbē. qui nec sē nec sua tutari possint. quā uictor exercitus haberet. qui suo sudore ac sanguine samnites inde depulisset. ân æquū eē dediticios suos illa fertilitate atq. amoenitate p fruy. sē militando fessos. in pestilentia atq. arando circa urbē solo luctari. aut in urbē insidentē labem crescentis in dies foenoris pati. Hæc agitata occultis conuationibus. nec dū uulgata in oīs consilia inuenit nouus consul. g. marcius rutilus. cui cāpania p uincia sorte euenerat. quinto seruilio collega ad urbē relicto. Itaq. cū oīa ea sic gesta erant p tribunos cōpta. et ætate haberet et usu doctus. quippe qui iā quartum consēēt. dictator q. et censor fuisset. optimū ratus differendo spē quandocūq. uellent consilii exsequendi militarē impetū frustare. rumorē dissipat in his dē oppidis et eo anno p sidia hibernaturos. Diuisi enim erant p campaniæ urbes. manauerant q. á capua consilia in exercitū omnē. Eo laxamento cogitationib; dato. quieuit in p sentia seditio. Conss educto in estiua milite. dū quietos samnites habebat. exercitū purgare missionibus turbulentorū hominū instituit. alios emerita dicendo stipendia eē. alios graues iam ætate. aut uirib; parum ualidos. Quidā in commeatus mittebantur. singuli primo. deinde et cohortes quædā. quia p cul ac rebus suis hibernassent. p speciē etiā militarium usuū cū alius alio mitterentur. magna pars ablegati. quā multitudinē consul alē romæ p tor q. alias ex aliis fingendo moras reuinebat. et primo qui dē ignari ludificationis. minime inuiti domos reuisebant. postquā neq. reuerti ad signa primos. nec ferme aliū quā qui in campania hibernasset. p cipue q. ex his seditionis auctores mitti uideb. primū ammiratio. deinde haud dubius timor incessit animos. consilia sua emanasse. iā quæstiones. iā indicia. iā occulta singulorū supplicia. impotens q. et crudele consulū ac patrū in se regnū passuros. Hæc qui in castris erant occultis sermonibus serunt. neruos conurationis electos arte consulis cernentes. Cohors una cū haud p cul anxs r eēt. ad lautulas saltu angusto int mare ac montis consedit ad excipiendos quos cons alios atq. alios ut antedictū

dep ulss;

q uieuit sedtio

neruos iurat ss

est causis mittebat. Iam ualida admodū numero manus erat. nec quicquā ad iusti exercitus formā pter ducē deerat. Incomposita iam q. p̄dantes. in agrū albanū p̄ueniunt. et sub iugo albæ longæ castra uallo cingunt. Perfecto inde opere. reliquū diei de imperatore sumendo sententiis decertant. nulli ex p̄sentibus satis fidentes. quē autē abroma posse exiri. quē patrū aut plebis cē. quiaut se tanto periculo sciens offerat. aut cui ex iniuria insanientis exercitus causa recte committatur. Postera die cū eadē deliberatio teneret. ex p̄datoribus uagis quidā comptū attulerunt. ē. quintiū in tusculano agrū colere. urbis honorū q. inmemorē. Patriciæ hic uir gentis erat. Cui cū militiæ magna cū gta actæ finē pes alt̄ ex uulnere claudus fecisset. rura agere uitā p̄cul ambitione ac foro constituit. Nomine audito. extemplo agnouere uirū. et qd̄ bene uerteret. acciri iussē. Sed parū spei erat uoluntate quicquā facturū. uim adhiberi ac metū placuit. Itaq. silentio nocturno cū tectū uillæ quia d id missi erant intrassent. somno graui quintiū oppressū. nihil mediū aut imperiū. atq. honorē. aut ubi restitaret. mortē ni sequeretur denunciantes. in castra ptraxerunt. Imperator extemplo aduenienſ appellatus. insignia q. honoris exercitus subito rei miraculo deferunt. et ad urbē ducere iubent. Suo magis inde impetu quā consilio ducis conuulsis signis. infesto agmine ad lapidē octauū uia quæ nunc appia ē p̄ueniunt. issent q. ad urbē confestim. ni uenire contrā exercitū dictatorē q. aduersus sē. m. ualerū coruinū dictū audissent. et magistrum equitū. L. æmiliū mamercū. Vbi primū in conspectū uentū ē. arma signa q. agnouere. extemplo oībus memoria patriæ uas p̄mulsit. Nondū erant tā fortes ad sanguinē ciuilē. nec p̄ter externa nouerant bella. ultima q. rabies secessio ab suis habebatur. Itaq. iā duces iā milites utrimq. congressus quærere ad colloquia. Quintiusquē armorū etiā p patria sacietas teneret. nedū aduersus patriā. coruinus oīm caritate ciues. p̄cipue milites. et ante alios suū exercitū complexus. ad colloquiū p̄cessit. Cognito ei extemplo. haud minor ab aduersantis uerecundia. quā ab suis silentiū datum. Deos inquit immortales milites uros publicos meos q. ab urbe p̄fiscens. ita adorauit ueniā q. supplex poposci. ut mihi de uob concordiæ partæ gtam non uictoriā darent. Satis fuit. erit q. unde belli decus pariatur. Hinc pax petenda ē. qd̄ deos immortales int̄ nuncupanda uota poposci. eius me compotē uoti uos facere potestis. Si meminisse uultis n uos in samnio nec in uolscis. sed in romano solo castra habere. Si illos colles quos cernitis patriæ urē cē. si hunc exercitū ciuiū uirorū. sē me consulē urbem cuius ductu auspicio q. priore anno bis legiones bis samnitiū fudistis. bis castra uicoepistis. Ego sū. m. ualerius coruinus, milites. cuius uos nobilitatē beneficius erga uos non iniuriis sensistis. nullius superbæ in uos legis. nullius crudelis. c. auctor. in oīb, meis imperiis in me seuerior quā in uos. ac sicui genus. sicui sua uirtus. sicui etiā ma

guintiū

claud

quierere

uiū

coruin

xxx.iii.

Quinct 9

quinct 41

ne

Salonin

ieſtas. ſi cui honores ſubdere ſpſ potuer. hiſerā natus. id ſpecimen mei dederā. ea ætate
conſulatum adeptus erā. ut potueri annos triſet xxx. natus conſul. patribus quoq.
ferox cē. nō ſolū plebi. Qd meū dictū factū ue conſulis. grauius quā tribuni audiſtis.
Eodē tenore duos inſequentes conſulatus geſſi. eodē hꝫc imperiosā dictatura ge
retur. ut neq. in hoſ meos et patriæ meæ milites mitior. quā in uos. horreo dicere ho
ſtes. Ergo uos prius in me ſtrinxeritis ferrū. quā in uos ego. Iſtinc prius clamor in ci
piet atq. impetus. ſi dimicandū eſt. Inducite in animū. qd non induxerunt pa
tres auiq. uri. non illi qui in ſacrū montē ſeceſſerunt. non hi qui poſtea auentinū
inſederunt. exſpectate dū uobis ſinguli ut olim coriolano matres coniuges. cri
nibus paſſis obuiæ ab urbe ueniant. tū uolſcorū legiones quia romanū habebant
ducē quieuerunt. uos romanus exercitus ne deſtiteritis impio bello. t. quinti. quo
cūq. iſto loco ſeu uolens ſeu inuitus conſtiteriſti. ſi dimicandū erit. tum tu inuoluiſti
moſ te recipito. fugeris etiā honeſtius. tergū q. cui. quā pugnaueris contra patriā.
dederis
nunc ad pacificandū bene atq. honeſte int primos ſtabis. et conloqui huius ſalutaris
int pres fueris. Poſtulate equa et ferte. quā quā uel iniquis standū eſt. potius quā
impias in ternos conſeramus manus. t. quintius. plenus lacrimarū ad ſuos uerſus.
me quoq. inquit milites ſi quis uſus mei eſt meliorē pacis quā belli habetis ducem.
Non enim illa modo uolſcus aut ſamnis. ſed romanus uerba fecit. uelter conſul.
uelter imperator milites. Cuius auſpicia uobis expti. nolite aduerſus uos uelle
uob cum
experiri. qui pugnarent aduerſum uos infeſtius. et alios duces ſenatus habuit. qui
maxime uob ſuis militibus parceret. cui plurimū uos imperatori uro credere
tis. eū elegit. Pacē etiā qui uincere poſſunt uolunt. quid nos uelle oportet. quin
omiſſis ira et ſpe fallacibus auctoribus. noſ ipſos nīq. oīa cognite pmittamus.
approbantibus clamore cunctis. t. quintius. ante ſigna pgreſſus. in poteſtate
dictatoris milites fore dixit. O rauit ut causā miſerorū ciuiū ſuſciperet. ſuſcep
tāq. eadē fide qua rem. p. amminiſtrare ſolitus eet tueretur. Sibi ſe prius
tum nihil cauere. nolle alibi quā in innocentia spē habere. militibus cauen
dū qd apud patres ſemel plebi. iterū legionibus cautū ſit. ne fraudi ſeceſſio
eet. Quintio conlaudato. cæteris bonū animū habere iuſſis. dictator equo
citato ad urbē reuectus. auctoribus patribus tulit ad populū in loco peti
lini. ne cui militū fraudi ſeceſſio eet. O rauit etiā bona uerba quin tes ne
quis eā rem io co ſeruoue cui quā exprobraret. lex quoq. ſacrata militaris
lata eſt. ne cuius militis nomen niſi ipſo uolente deleretur. addtū q. legis.
ne quis ubi. tr. mil. fuiſſet. poſtea ordinū ductor eet. Id propt. p. salon
ū poſtulatū eſt ab conuiuatis. qui altius prope annis et. tr. mil. et primus

centurio erat· quē nunc primipilū appellant· Huic infensi milites erant· qd̄ semp̄ ad
uersatus nouis consiliis fuisset· ne particeps eorū eēt qui ab lautulis fugissent· Itaq·
cū hoc unū ppt̄ saloniū ab senatu non impetraretur· tum salonius obtestatus· p̄· c̄· ne
suū honorē pluris quā concordiā ciuitatis estimarent· ppulit ut id q̄q· ferretur· æque
impotens postulatū fuit· ut de stipendio equitū· merebant autē triplex ea tempestate·
æra demerentur· qd̄ aduersati coniurationi fuissent· Preter hæc inuenio apud quos 42
dam· l· genuciū tr̄ pt̄ tulisse ad plebē· ne foenerare liceret· Itē aliis plebis scitis cau
tū· nequis eundē magistratū intra· x· annos caperet· neu duos magistratus uno an
no gereret· utiq· liceret cons̄ ambos plebeios creari· Quæ si om̄a concessa sunt plebi· appa
ret haud paruas uires defectionē habuisse· Aliis annalibus pditū ē· neq· dictatorē uale
riū dictū· sed p̄ cons̄ omnē rem actā· neq· ante quā romā ueniretur· sed romæ eā multi
tudinē coniuratorū ad arma consternatā eē· nec int̄· quintii uillā sed in edis· c̄· mallij manilij
nocte impetū factū· eū q· á coniuratis comp̄hensū· ut dux fieret· inde ad quartū lapi
dē pfectos loco munito consedisse· nec ab ducibus mentionē concordiæ ortā· sed re
pente cū in aciē armati exercitus pcessissent· salutationē factā· et p̄mixtos dextras
iungere· ac complecti int̄ sé lacrimantes milites coepisse· coactosq· cons̄ cū uiderent
auersos a dimicatione militū animos retulisse ad patres de concordia reconcilian
da· Adeo nihil p̄ter quā seditionē fuisse· eā q· compositā int̄ antiquos rerū auc
tores constat· et huius fama seditionis et susceptū cū samnitibus graue bellum·
aliquot populos ab romana societate auertit· et p̄ter latinorū infidū iā diu foedus·
priuernates etiā norbæ atq· setinā finitimas colonias romanas incursione subita depopu
lati sunt· TITI LIVII AB VRBE CONDITA LIBER VII EXPLI
CIT· INCIPIT LIBER OCTAVUS FELICITER·

IAM cons̄ erant· c̄· plautius· ij· t̄· æmilius mamercus cū setini norbani q· romā
nuncii defectionis priuernatiū cū querimoniis acceptæ cladis uenerunt· Vols
corū item exercitū duce antiati populo· consedisse ad satricū allatū ē· Utrūq· bel
lū plautio sorte euenit· Prius ad priuernū bellū pfectus extemplo acie conflixit· Haud
magno certamine deuicti hostes· oppidū captū redditū q· priuernatibus· p̄sidio uali
do imposito· agri partes duæ ademptæ· inde uictor exercitus satricū contra antiatis
ductus· Ibi magna utrimq· cede atrox p̄liū fuit· et cū tempestas eos neutro inclina
ta spe dimicantes diremisset· romani nihil eo certamine tam ambiguo fessi in pos
terū diē p̄liū parant· Volscis recensentibus quos uiros in acie amisissent· haud
quaquā idē animus ad iterandū periculū fuit· Nocte p̄ uictis antiū agmine tre
pido sauciis ac parte impedimentorū relicta· abierunt· Armorū magna uis tū inter
cæsa hostiū corpora tū in castris inuenta ē· Ca luæ matri dare sé consul dixit· finesq·

x· annos

ad q̄rtū lapidē

Armorū magna uis

hostiū usq· ad orā maritimā ē depopulatus Alteri consuli æmilio ingresso sabellū bellū agrū· non castra samnitiū non legiones usquā oppositæ· ferro igniq· uastantē agros legati samnitium pacē orantes adeunt A quo reiecti ad senatū· potestate facta dicendi· positis ferocibus animis· pacē sibi ab romanis belliq· ius aduersus sidicinos petierunt Quæ duo se eo iustius petere· qđ et in amiciciā· p· r· scđis suis rebus non aduersis· nec ut campani auxilium ī bello uenissent· nec in fide· p· r· nec in ditione essent Cū dē postulatis samnitiū· t· æmilius· p· r· senatū consuluisset· reddendū q· his foedus patres censuissent· pretor samnitib; respondit· nec quominus ꝑpetua cū eis amicicia ēēt· ꝑ p· r· stetisse· nec contradici· quinquō ipsos belli culpa sua contracti tediū coeperit amicicia de integro reconcilietur· qđ ad sidicinos attineat· nihil intercedi· quominus samniti populo pacis belliq· liberū arbitriū sit Foedere icto· cū domū diuertissent· extemplo inde exercitus romanus deductus annuo stipendio et triū mensiū frumento accepto· qđ pepigerat cons· ut tempus induciis daret· quo ad legati redissent Samnites copiis hisdē quibus usi aduersus romanū bellū fuerant· contra sidicinos ꝓfecti· haud in dubia spe erant maturæ urbis hostiū potiundæ Tū ab sidicinis deditio prius ad romanos coepta fieri ē Dein postquā patres ut serā eam ultima q· tandē necessitate expressā aspnabantur· ad latinos iā sua sponte in arma motos facta ē Ne campani quidē· adeo iniuriæ samnitiū quā beneficii romanorū memoria p̄sentior erat· His se armis abstinuere Ex his tot populis unus ingens exercitus duce latino fines samnitiū ingressus· plus populationibus quā p̄lus cladium fecit· et quamquā superiores certaminibus latini erant· haud inuiti ne sępius dimicandū foret· agro hostiū excessere Id spaciū samnitibus datū ē romā legatos mittendi Qui cū adissent senatū· conquesti eadem se foederatos pati quæ hostes essent passi· p̄cibus infimis petiere· ut satis ducerent romani uictoriā· quā samnitibus ex campano sidicino q· hoste eripuissent· ne uinci etiā se ab ignauissimis populis sinerent· latinos campanos q· sib̄ sub ditione· p· r· essent· ꝓ imperio arcerent samniti agro· sin imperiū abnuerent· armis coercerent Aduersus hæc responsū anceps datū· quia fateri pigebat in potestate sua latinos iā non ēē· timebant q· ne arguendo abalienarent· campanorū aliā conditionē ēē· qui non foedere sed ꝑ deditionē in fidē uenissent· itaq· campanos seu uelint seu nolint quieturos· in foedere latino nihil ēē· qđ bellare cū quibus ipsi uelint ꝓhibeantur Quod responsū sic dubio samnites quidnā facturū romanū censerent dimisit· ita campanos metu abalienauit· latinos uelut nihil iā non concedentibus romanis ferociores fecit· Itaq· ꝑ speciē aduersus samnites belli parandi crebra concilia indicentes· omibus consultationibus int̄ se principes occulte romanū coquebant bellū Huic quoq· aduersus seruatores suos· campanus aderat Sed quāquā omā de industria cæla

ut campani uenissent· & adūs sicidinos sumerent arma· suos semp hostes populi r· nūquā amicos· q· nec ut samnites in pace amicicia petissent

conquesti

seruatores

bantur· priusquā mouerentur romani· tolli ab tergo samnitē hostē uolebant· tam̄
p quosdā priuatis hospitiis necessitudinibus q· coniunctos. Indicia coniurationis eius
romā emanarunt· iussis q· ante tempus consulibus abdicare se magistratu· quo ma
turius noui consules aduersus tantā molē belli crearentur· religio incessit abeis quorū
imperiū erat· comitia haberi· itaq· interregnū initū· Duo interreges
fuere· m· ualerius ac· m· fabius· creant consules· t· manliū torquatū· iiij· p· decīmu
rē· Eo anno alexandrū epiri regē in italiā classē appulisse constat· Quod bel
lū si prima satis pspera fuissent· haud dubie ad romanos pueniisset· Eadem
ætas rerū magni alexandri ē· quē sorore huius ortū in alio tractu orbis· inuic
tū bellis iuuenē· fortuna morbo extinxit· Cæterū romani etsi defectio socio
rū nominis q· latini haud dubia erat· tam tamquā de samnitibus non de se
curā agerent· decē principes latinorū romā euocauē· quibus imperarent quę
uellent· Prętores tū duos latiū habebat· l· æmiliū mamercinū· et· l· numisiū cercien
sē· ābo ex coloniis romanis· quos pter signiā uelitras q· et ipsas colonias ro
manas· uolsci etiā exciti ad arma erant· eos nominatī euocari placuit· Haud
cuiquā dubiū erat· sup quare accirentur· itaq· consilio prius habito prętores
quā romā pficiscerentur· euocatos se ab senatu docent romano· et quæ actū
ire secū credant· quidnā ad ea responderi placeat referē· cū aliud alii cense
rent· tū annius· quamquā ipse ego retul· quid responderi placeret· tam
magis ad sūmā rerū nrārū punere arbitror· quid agendū nob quā quid
loquendū sit· Facile erit explicatis consiliis accōmodare rebus uerba· Nam
si etiā nunc sub umbra foederis æqui seruitutē pati possimus· quid abē
quin pditis sidicinis· non romanorū solū sed samnitiū q· dicto pareamus·
respondeamus q· romanis nos ubi iusserint posituros arma· sin aut tan
dē libertatis desideriū remordet animos· si foedus sē· si societas æquatio iu
ris est· si consanguineos nos romanorū ee q· olim pudebat nc gloriari
licet· si socialis illis exercitus sē· quo adiuncto duplicem uires suas· quē se
cernere ab se consules bellis pprius sumendis ponendis q· nolunt· cur n romā
æquantur· cur n alte ab latinis cons datur· ubi pars uirtū· ibi et impe
rium pars ē· Et quidē not hoc p se haud minus amplū· quippe ę concedentib·
romā caput latio ee· Sed ut amplū uideri posset· diuturna patientia fecimus·
Æqui si quando umquā consociandi imperii· usurpandæ libertatis tēpus
optatius· en hoc tempus adest· et uirtute ura et deū benignitate not datum·
Tempta stis patientiā negando militē· quis dubitat exarsisse eos· cū plus du
centorū annorū morē solueremus· pterlē tam hunc dolorē· Bellū nro no

Esse aliud quod nam.

Alexand macedo

Nimegios

ubi pars virtū

mine cū pelignis gessimus· qui ne nr̄orū quidē finiū nobis ꝑnos tuendorū ius
antea dabant· nihil intercesserunt· Si dicinos in fidē receptos· cāpanos ab se ad
nos descisse exercitus· nos parare aduersus samnites foederatos suos audierunt·
nec mouerunt se ab urbe· Unde hæc illis tanta modestia nisi a conscientia uiriū et
nr̄arū et suarū· idoneos auctores habeo· quærentibus de nobis samnitibus ita
responsū ab senatu romano ēē· ut facile appareret ne ipsos quidē iā postulare·
ut latiū sub romano imperio sit· Usurpate modo postulando eo qđ illi uobis
taciti concedunt· Si quē hoc metus dicere ꝓhibet· en ipse audiente non· p̄· r̄·
modo senatuq· sed ioue ipso qui capitoliū incolit ꝓfiteor me dicturū· ut si
nos in foedere aut societate ēē uelint consulē alterū ab nobis senatusq· par
tem accipiant· Hæc ferocit̄ non suadenti solum· sed pollicenti· clamore &
assensu om̄s ꝑmiserunt· ut ageret diceretq· quæ ere· p̄· nominis latini fideq·
sua uiderentur· Ubi est romā uentū· in capitolio eis senatus datus est·
Ibi cū· t̄· mallius· consul egisset cū eis ex auctoritate patrū samnitibus foe
deratis bellū inferrent· annius tamquā uictor armis capitoliū cepisset· n̄
legatus iure gentiū tutus loqueretur· tempus erat inquit· tite malli· uosq·
p̄· c̄· tandem iā uos nobiscū nihil ꝓ imperio agere· cum florentissimū deū
benignitate nc̄ latiū armis uirisq· samnitibus bello uictis· si dicinis· cam
panisq· sociis nc̄ etiā uolscis adiunctis uideretis· colonias quoq· ur̄as· latinū
romano p̄tulisse imperiū· Sed qm̄ uos regno inpotenti finem ut inpo
natis non inducitis in animū· nos quā quā armis possumus asserere latiū
in libertatē· consanguinitati tamen hoc dabimus· ut conditiones pacis
feramus equas utrisq· qm̄ uires quoq· equari diis mortalibus placuit·
Consulē alterū roma· alterū ex latio creari oportet· senatus partem e
quā ex utraq· gente esse· unū populū· unā rem· p̄· fieri· et ut imperii
eadem sedes sit· idemq· omnibus nomen quō ab alterutra parte conce
di necesse est· qđ utrisq· bene uertat· Sit hæc sane patria potior· et roma
ni om̄s uocemur· Forte ita accidit· ut parē ferociæ huius et romani
consulem· t̄· malliū haberent· qui adeo non tenuit irā· ut si tanta de
mentia· p· c̄· cepisset· ut ab setino homine leges acciperent· gladio cinc
tū in senatū uenturū se ēē palā diceret· et quē cūq· in curia latinū
uidisset sua manu int̄empturū· et conuersus ad simulacrū iouis·
audi iuppit̄ hæc scelera inquit· audite ius fasq: peregrinos coss̄· et pe
regrinū senatū· in tuo iuppit̄ augurato templo· captus atq· ipse op
pressus uisurus es· hæcine foedera tullus romanus rex cum albanis

malli⁹

bene ꝟtat

peregrinos cōsules

patribus urīs latini. hæc l. tarquinius uob cū postea fecit. Non uenit in mentē pug
na apud regillū lacū. adeo et cladiū ueterū urārū. et beneficiorū urorū erga
uos obliti estis. cum consulis uocem subsecuta patrū indignatio eēt. proditur 6
memoriæ. aduersus crebrā implorationē deū quos testes foederū sepius inuo
cabant cōs. uocē annii spnentis numina iouis romani auditā. Certe cum commo
tus ira se aue stibulo templi citato gradu proriperet. lapsus p gradus capite gra
uit offenso. in pactus imo ita est saxo ut sopiretur. exanimatū auctores qm n̄ exanimatū
om̄s s. mihi quoq. in incerto relictū sit. sic int foederū ruptorū testationem.
ingenti fragore cæli procellā effusam. nam et uetera ēē. et apte ad rep̄sentan
dā iram deū ficta poss. Torquatus missus ab senatu ad dimittendos legatos. cum
iacentē anniū uidisset. exclamat ita ut populo patribusq. audita uox parit sit.
Bene habet. dii piū mouere bellū. celeste num̄ es magne iuppiter. haud frustra te pa
trem dm̄ hominū q. hac sede sacramus. Quid cessatis quirites. uosq. patres conscripti ar
ma capere diis ducibus. Sic stratas legiones latinorū dabo. quē admodū legatū
iacentē uidetis. Assensu populi excepta uox consulis. tantū ardoris animis fecit.
ut p ficiscentes legatos cura magistratuū magis qui iussu consulis prosequebant.
quā iusgentiū ab ira impetuq. hominū tegeret. Consit et senatus bellū. consulesq. consensit
duobus scriptis exercitibus. p marsos pelignosq. profecti. adiuncto samnitiū ex
ercitu. ad capuam quo iā latini sociiq. conuenerant. castra locant. Ibi in quiete
utriq. cōs eadem dicitur uisa spicies uiri maioris quam pro humano habitu au
gustiorisq. dicentis. ex una acie imperatorē ex altera exercitū diis manibus ma
triq. terræ deberi. utrius exercitus imperator legiones hostiū supq. ea sse de
uouisset. eius populi partisq. uictoriā fore. Hos ubi nocturnos uisus inter se
coss contulerunt. placuit auerruncandæ deum iræ uictumas cedi. simul
ut si extis eadem quæ somnio uisa fuerant portenderentur. alter ut consu
lum fata impleret. Ubi responsa haruspicū insidenti iam animo tacitæ reli
gioni congruerunt. tum adhibitis legatis tribunisq. et imperiis deum propa
lam expositis. ne mors uoluntaria coss in acie terreret. exercitum comparant inter se ut
ab utra parte cedere romanus exercitus coepisset. in de se cōs deuoueret.
pro. p. r. quiritibusq. Agitatū etiā in consilio est. ut si quando umquā seuero
ullum imperio bellū amministratū esset. tunc uti disciplina militaris ad
priscos redigeretur mores. curam acuebat. qd aduersus latinos bellandum. latinos
erat. lingua. moribus. armorū genere. institutis ante om̄a militaribus
congruentes. milites militibus. centuriones centurionibus. tribuni tribunis.
compares. collegæq. his dē p̄sidiis sæpe. his dē manipulis p mixti fuerant

ꝑ hæc neq̃ errore militeſ caperentur edicunt conſſ. neq̃ quiſ extra ordinẽ in hoſtẽ pug-
naret. Forte int̃ cæteroſ turmarũ p̃fectoſ. qui exploratũ in om̃s parteſ dimiſſi erant. t.
malliuſ conſulis filiuſ. ſup caſtra hoſtiũ cũ ſuis turmalibus euaſit. ita ut uix teli iac malli?
tu ab ſtatione pxima abẽt. Ibi tuſculani erant equites. p̃erat geminuſ metiuſ uir
cũ genere int̃ ſuoſ tũ factis clariſ. Iſubi romanoſ equites inſignẽ q. int̃ eoſ p̃cedentẽ
conſulis filiũ. nã om̃s int̃ ſe utiq. illuſtreſ uiri noti erant. cognouit. una ne an turma
romani cũ latinis ſociis q. bellũ geſturi eſſẽt. quid interea conſſ quid duo exercituſ conſu
lare ſagent. aderunt in tempore malliuſ inquit. et cũ illis aderit iuppit ipſe foederũ
á uob uiolatorũ teſtis. qui pluſ poteſt polletq. Si ad regillũ lacũ ad ſacietatẽ uiam pugna
uim uſ. hic q̃q. efficiemuſ p̃fecto. ne nimis acies uob et collata ſigna uob cũ cordi ſint. Ad
ea geminuſ paulũ ab ſuis equo puectuſ. uiſne igitur dũ dies iſta uenit qua magno co gemin9
natu exercituſ moueatis. interea tu ipſe congredi mecũ. ut nro duorũ iam hinc euentu
cernatur quantũ equeſ latinus romano preſtet. Mouet ferocẽ animũ iuueniſ ſeu ira. ſeu
detractandi certaminiſ pudor. ſeu inexſuperabiliſ uis fati. Oblitus utq. imperii patrii
conſulũq. edicti. p̃cepſ ad id certam̃ agitur. quo uinceret an uinceretur haud mul
tũ int̃eẽt. Et quibuſ cæteriſ uelut ad ſpectaculũ ſummotis. ſpacio q̃d uacui int̃iacebat
campi aduerſoſ concitant equoſ. et cũ infeſtis cuſpidibus concurriſſent. malli cuſpis
ſup galeã hoſtis metii tranſ ceruicẽ equi elapſa eſt. Circũactuſ deinde equis cũ prior
ad uteranduũ ictũ malliuſ conſurrexiſſet. ſpiculũ int̃ aureſ equi fixit. ad cuius uulne
riſ ſenſũ cũ equuſ priorib⁹ pedib⁹ erectis magna ui caput quateret excuſſiſ equitem
quẽ cuſpide parma q. innixũ attollentẽ ſe ab graui caſu. ab iugulo malliuſ ita ut per
coſtaſ ferrũ emineret. terræ affixit. ſpoliſq. lectiſ ad ſuoſ reuectuſ. cũ ouante gaudio tur tres affixit
ma in caſtra atq. inde ad p̃toriũ ad patrẽ tendit. ignaruſ facti futuri q. lauſ an poena
merita eẽt. Ut me om̃s inquit pat̃ tuo ſanguine ortũ uere ferrent. puocatuſ equeſtria
hæc ſpolia capta ex hoſte cæſo porto. Quod ubi audiuit conſ. extemplo filiũ auer
ſatuſ. contionẽ claſſico aduocari iuſſit. Quæ ubi frequens conuenit. quandoq. in
quit tuũ. malli neq. imperiũ conſulare neq. maieſtatẽ patriã uertuſ. aduerſuſ
nr̃m edictũ extra ordinẽ ihoſtẽ pugnaſti. et quantũ intẽ fuit. diſciplinãmi
litarẽ quaſtetit ad hanc diẽ romana reſſoluiſti. me q. in eã neceſſitatẽ addux
iſti. ut aut rei p̃. mihi. aut mei meorũq. obliuiſcendũ ſit. noſ potiuſ nro delicto
plectemur. quã reſ p̃. tanto ſuo dampno nr̃a peccata luat. Triſte exemplũ ſed in triſto
poſterũ ſalubre iuuentuti erimuſ; me quid cũ ingenita caritaſ liberũ. tũ ſpecimen exempt
iſtud uirtutiſ deceptũ uana imagine decoriſ intemouet. Sed cũ aut morte tua ſan
cienda ſint conſulũ imperia. aut impunitate inppetuũ abroganda. nec te
quidẽ ſiq̃d inte nr̃i ſanguiniſeſt. recuſare cenſeam. quin diſciplinã militarẽ tua

Illud ginemorat Valerius libri 2i cti 2o. vbi de diſciplina militari

Hec colax regi
Rex colax domi
Felix ſup oẽs fœ
elio in medio
Duo dd electo
Iperuenie peccat
uera ſal' ifigni
me reduc' iuã m
Duo ugo bũd
Iocitate ũt
filio dei am
cuſtos m' ſ' iu
Due pares abſq;
erte dei ſalut
narũ holtia fit
ſil in duc ꝑ h' m
Due gẽma mũdic
ſpeculũ inocẽc
mat̃ miſericord
tu me reforma' grac
Duc r'ptu maieſt
lilũ uyginit
z roſa humilit
emũda me a pec
Due uerbera grac
a ſtella maris mat
cayuſ xpi mayor
ad ipm in ſ' u
Jbaptiſmo kayacr
que accepi. q̃uer
culpe fedauy pulu
tu fer opẽ cor
A ſolũ egre
i matu malz ſgr
heu q̃ uarios exc
p̃te in ſit regr
peccauy q̃ri hic
ſub forma mej hab
nõ p̃ſas finẽ ex
p̃te in ſ' ued
Hierusalem dom iac
i porta mace p̃p
Jmonumẽto fuit
p̃te dat q̃d red
Et zoluiſti dic nay
lingua mea gld
ut me mouet cord
Jſpectu eccles

culpa plapsam pena restituas. i. uade i lictor. deliga ad palum. exanimati omis tam atro
ci imperio. nec alit quam in se quisq. destrictā cernentes securem. metu magis quā
modestia quieuere. Itaq. uelut emerso ab ammiratione animo. cum silentio
defixi stetissent. repente postquā ceruice cesa fusus est cruor. tum libero conques
tu coortæ uoces sunt. ut neq. lamentis neq. execrationibus parceretur. spolusq. con
tectū iuuenis corpus quantū militaribus studiis funus ullum concelebrari potest.
structo extra uallū rogo cremaretur. Malliana q. imperia ñ in p̄sentia modo horren
da. sed exempli etiā tristis in posterū essent. fecit tam̄ atrocitas poenæ obedientiorē
duci militē. et p̄ter quā qd custodiæ uigiliæ q. et ordo stationū intentioris ubiq. curæ erat.
In ultimo etiā certamine cū descensū in aciē ē. ea seueritas pfuit. Fuit autē ciuili maxi
me bello pugna similis. adeo nihil apud latinos dissonū ab romana re p̄ter animos erat.
Clipeis antea romanis usi sunt. dein postquā stipendiarii facti sunt. scuta p clipeis fecere.
et qd antea phalanges similes macedonicis. hoc postea manipulatim structa acies coe
pit eē. Postremo in plures ordines instruebantur. ordo sexagenos milites. duos centu
riones. uexillariū unū habebat. Prima acies hastati erant. manipuli xj. distantes int̄ se
modicū spaciū. manipulus leuis uicenos milites. aliā turbā scutatorū habebat. leues
hi qui hastā tantū cæsa q. gererent uocabantur. Hæc prima frons in aciē florē iuue
nū pubescentiū ad militiā habebat. Robustior inde ætas totidē manipulorū. quib;
principibus ē nom̄ hos sequebantur. scutati om̄s insignibus maxime armis. Hoc xxx
manipulorū agm̄ ante pilanos appellabant. quia sub signis iā alu. xii. ordines locaban
tur. ex quibus unusquisq. ordo tres partes habebat. Earū unāquāq. primū pilū uoca
bant. Tribus ex uexillis constabat. Uexillū c. Lxxxvi. homines erant. Primū uexil
lum triarios ducebat. ueteranū militē spectatæ uirtutis. Scd̄m rorarios. min̄ roboris ætate
factis q. terciū accensos. Minimæ fiduciæ manu. et eo et in postremā aciē reiciebantur.
his ubi ordinibus exercitus instructus eēt. hastati omniū primi pugnā inibant.
Si hastati pfligare hostē ñ possent. pede presso eos retro cedentes in int̄uallo ordinū
principes recipiebant. Tū principū pugna erat. Hastati sequebantur. Triarii
sub uexillis considebant. Sinistro crure porrecto. scuta in innixa humeris. hastas sub
erecta cuspide in terra fixas. haud secus quā uallo septa inhorreret acies tenentes. Si
apud principes qq. haud satis pspere eēt pugnatū. a prima acie ad triarios sensim
referebantur. Inde rē ad triarios redisse cū laboratur pueribio increbuit. triarii
consurgentes ubi in int̄uallo ordinū suorū principes et hastatos recepissent. extē
plo compressis ordinibus uelut claudebant uias. uno q. continenti agmine iā
nulla spe post relicta. in hostē incidebant. Id erat formidolosissimū hosti. cū ue
lut uictos insecuti. nouā repente aciē exsurgentē auctā numero cernebant. Scri

Nota. qd pat filiū occidi iussit pro obedientia fca.

clipeis

uexillū

Triarij

bebantur aut̄ quattuor fere legiones· quinis milibus peditū· equitibus in singulas
legiones trecenis· alterū tantū ex latino dilectu adiciebatur· qui ea tēpestate hostes erant
romanis· eodē q· ordine instruxerant aciē· Nec uexilla cū uexillis tantū· uniuersi has
tati cū hastatis· principes cū principibus· sed centurio q̄q· cū centurione si ordines tur
bati non essent· concurrendū sibi ēē sciebat· Duo primipili ex utraq· acie int̄ tria
rios erant· romanus corpore haud quaquā satis ualidus· cæterū strenuus uir peri
tusq· militiæ· latinus uiribus ingens· bellator q· primus· notissimi int̄ se· quia
pares ordines semp̄ duxer̄· Romano haud satis fidenti uirib; iā romæ p̄missū erat
ab consulib; ut subcenturionē sibi quē uellet legeret· qui tutaretur eū ab uno des
tinato hoste· Isq· iuuenis in acie oblatus· ex centurione latino uictoriā tulit· Pug
natū ē haud p̄cul radicib; uesuuii montis· quæ uia ad ueseri deferebat· Romani
immolauerūt consūs priusquā educerent in aciē· immolauer̄· Decio caput iocineris á familia
ri parte cæsū aruspex dicitur ostendisse· alioquin acceptā dis hostiā ēē· malliū
egregie litasse· Atqui bene habet inquit decius· si ab collega litatū ē· Instructissic̄
antedictū ē· ordinib; p̄cessere in aciē· Mallius dextro· decius læuo cornu p̄erat· Pri
mo utrimq· æquis uiribus eodē ardore animorū gerebatur res· deinde á læuo cornu
hastati romani non ferentes impressionē latinorū· se ad principes recepere· In hac
trepidatione decius cons· m̄· ualeriū magna uoce inclamat· deorū inquit ope ua
leri opus ē· agedū pontifex publicus· p̄· r̄· p̄i uerba· quibus p̄ legionib; deuoueam·
Oro pontificis Pontifex cū togā p̄textā sumere iussit· et uelato capite manu subt̄ togā ad men
tū exerta· sup̄ telū subiectū pedibus stantē sic dicere· iane· iuppit̄· mars pater·
quirine· bellona· lares· diui nouensiles· dii indigetes· diui quorū ē potestas nr̄o
rū hostiū q· diiq· manes· uos p̄cor· ueneror· ueniā peto· feroq· uti· p̄· r̄· quiritium
uim uictoriāq· p̄speretis· hostesq· p̄· r̄· quiritiū terrore· formidine· morte q· affi
ciatis· Sicut uerb̄ nuncupaui ita p̄· p̄· r̄· quiritiū exercitu· legionib; auxiliis· p̄· r̄·
quiritiū· legiones· auxilia q· hostiū mecū deis manib; telluri q· deuoueo· Hæc ita
lictores p̄catus· lictores ire ad· t̄· malliū iubet· mature q· collegæ se deuotū p̄ exercitu nun
ciare· Ipse incincinctus cinctu gabino· armatus in equū insiluit· ac se in medios
hostes inmisit· Conspectus ab utraq· acie aliquanto augustior humano uisu·
sic̄ cælo missus piaculū om̄is deorū iræ· qui pestē ab suis auersā in hostē ferret·
Ita om̄is pauor terror q· cū illo latus signa primo latinorū turbauit· deinde in
totā penitus aciē p̄uasit· Euidentissimū id fuit q̄d quacūq· equo inuectus ē·
Deci corruit ibi haud secus quā pestifero sidere icti pauebant· Ubi uero corruit obrutus telis·
inde iā haud dubiæ consternatæ cohortes latinorū fugā ac uastitatē late fe
cerunt· Simul et romani ex solutis religione animis uelut tū primo signo

dato coorti pugnā integrā edider̄. Nā et rorarii pcurrebant int̄ antepilanos. addiderant q.
uires hastatis ac principibus. et triarii dextro genu innixi. nutū consulis ad consurgen
10 dū exspectabant. Procedente deinde certamine. cū aliis partibus multitudo superaret la
tinorū. mallius cons̄ audito euentu collegæ. cū ut ius fasq erat. lacrimis n̄ minus quā
laudibus debitis psecutus. tā memorabilē mortē eēt. paulisp addubitauit an con
surgendi iā triariis tempus eēt. Deinde melius ratus integros eos ad ultimū dis
crim̄ seruari. accensos ab nouissima acie ante signa pcedere iubet. Qui ubi subi
ere. extemplo latini tam quā idē aduersarii fecissent. triarios suos excitauer̄. Qui
aliquādiu pugna atroci cū et semet ipsi fatigassent. et hastas aut p̄fregissent aut he
betassent. pellerent ue tamen hostē debellatū iam rati. puentūq. ad extremam
aciem. tum cos̄ triariis consurgite n̄c inquit integri aduersus fessos. memores
patriæ parentūq. et coniugū ac liberorū. memores consulis pro ur̄a uictoria
morte occubantis. Ubi triarii consurrexerunt integri refulgentibus armis. Triarij
noua ex inprouiso exorta acies. receptis inint̄ ualla ordinū antepilanis. clamore
sublato principia latinorū pturbant. hastisq. ora fodientes. primo robore uirorū
cæso. p alios manipulos uelut inermes. ppe intacti euasere. tantaq. cede prupere
cuneos. ut uix quartā partē relinquerent hostiū. Sānites qq. sub radicibus mon
tis pcul instructi. p̄buere terrorē latinis. Cęterū int̄ om̄s ciues sociosq. p̄cipua laus
eius belli penes consules fuit. quorū alter om̄is minas periculaq. ab diis superis inferisq.
in se unū uertit. alter ea uirtute. eoq. consilio in plio fuit. ut facile conuenerit int̄ roma
nos latinosq. qui eius pugnę memoriā posteris tradider̄. utrius partis t̄. mallius
dux fuisset. ei futurā. haud dubie fuisse uictoriā. Latini ex fuga sē minturnas recoe
perunt. Castra secundū p̄liū capta. multiq. mortales ibi uiri oppressi. maxime cāpa
ni. Decii corpus ne eo die inueniretur. nox quærentes oppressit. Postero die inuentū Decij corp.
int̄ maximā hostiū stragem coopertū telis. funusq. ei par morti celebrante collega
factum est. illud adiciendū uidetur licere consuli dictatoriq. et p̄tori. cum legio
nes hostiū deuoueat n̄ utiq. sē. sed quem uelit ex legione romana scripta ciuem deuo
uere. sis homo qui deuotus est moritur. probe factū uideri. ni moritur tū signū
septem pedes altū aut maius interrā defodi. et piaculū hostiā cedi. ubi illud signū
defossū erit. eo magistratū romanū ascendere fas non esse. Sin autē sese deuoue
re uolet. sicuti decius deuouit. ni moritur. neq. suū neq. publicū diuinū pure
faciet. Qui sese deuouerit. uulcano arma siue cui alii deo eauouere uolet. siue
hostia siue quo alio uolet ius est. telo sup qd̄ stans consul p̄catus est. hostē potiri
fas non est. si potiatur. marti sue. uel taurilibus piaculū fieri. Hæc et si omnis di //
uini humaniq. moris memoriā aboleuit. noua peregrinaq. om̄a priscis ac pa

trus p̄ferendo. haud abre duxi uerbis quoq; ipsis ut tradita nuncupataq; sunt referre.

Romanis post p̄liū demū factū samnites uenisse subsidio expectato euentu pugnæ apud quos dā auctores inuenio. Latinis qq ablatum auxiliū dum deliberando terunt tempus uictis demū fieri coeptū. et cū iam portis prima signa et pars agminis eēt egressa. nuntio adlato de cladē latinorū cū conuersis signis retro in urbē rediretur. pro rem eorū nomine milionū dixisse ferunt. p paululā uiā magnā mercedem esse romanis soluendā. Qui latinorū pugnæ supfuerant multis tribus dissipati cum se in unū conglobassent. uelia urbs eis receptaculū fuit. Ibi in concilio numisiusim perator eorū. affirmando communē uere martem belli utramq; aciem pari cede p strauisse. uictoriæq; nomen tantū penes romanos esse. ceterū pro uictis fortunam. et illos gerere funesta duo consulū p̄toria. alterū parricidio filii. alterū consulis deuoti cede. trucidatū exercitū omnē. cæsos hastatos principesq;. stragē ante signa. et post signa factam. triarios postremo rem restituisse. latinorū etsi partem decisę copię sint. tamen supplemento p pluis esse uel lacuū t uolscos. quā romā. traq. si uideatur eis. se ex latinis et ex uolscis populis iuuenture p pere excita rediturum infesto exercitu capuam esse. romanos q. nihil tū magis quā p̄liū expectantes. nec opinato aduentu p culsurū. fallacib. litteris circa lacuū nom q. uolscū romā q. missis. quia qui non interfuer̄ pugnę adcredendū temere faciliores erant. Tumultuarius exercitus undiq. conscriptus raptim conuenit. Huic agmini torquatus consul adtriphanum. inde sinum messām minturnasq. is locus occurrit. priusquā castris locus caperetur. sarcinis in aceruū utrimq. coniectis. pugnatū. debellatū est. Adeo enim accisę res sunt. ut consuli uictorē exercitū ad depopulandos agros eorū ducentu dederent se omnes latini. deditionē q. cā campani sequerentur. Latiū capua q. agro multati. latinus ager priuernatium addito agro. et falernus qui populi c̄apani fuerat. usq. ad uulturnū flumen plebi romanæ diuidit. bina in latino iugera. ita ut dodrantē ex priuernati cōplerent. data tina in falerno quadrantib; cui plon gin quitate adiectus. Extra poenā fuere latinorū laurentes. c̄apanorū q. equites. quia n̄ desciuerant. cū laurentib; renouari foedus iussū. renouatur q eo quot annis. post die decimū latinarū. equitib; c̄apanis curuta data. monumtoq. ut eēt æneā tabulā in æde castoris romæ fixer̄. uectigal qq. eis c̄apanus populus iussus pendere in singulos quot annis. fuere aut mille et sexcenta. denarios. nūmos. quadringentos. quinquagenos. Ita bello gesto. p mus poena q. p cuiusq. merito p̄solutus. t. mallius romā rediit. Iuuenienti seniores tantū obuiā exisse cōstat. iuuenturē et tunc eromi uita deinde auersatū eū exsecratū q. Antiates in agrū ostiensē. ardeatē. solonii incursiones fecer̄. mallius consi quia ipse p ualitudinē id bellū exsequi nequiuerat. dictatorē. L. papirium crassū quitū forte erat prior dix. abeo magister equitū. L. papirius cursor dictus. nihil memorabile aduersus antiates ab dictatore gestū e. cū aliquot menses stativa in

torquat 9

Ha torquatus a iuuenib; occisus Hic filius occisione

agro antiati habuisset. Anno insigni uictoria de tot acta potentibus populis. ad hoc consulū alte
rius nobili morte. alterius sic̄ truci ita claro ad memoriā imperio successere conss̄. t̄. æmilius ma
mercus in p̄. philo. neq. in simile materiā rerū. et ipsi aut suarū rerū aut partiū in re. p̄. magis quā
patriæ memores. latinos obirā agri amissi rebellantes in campis fenectanis fuder̄. castris q. excu
er̄. ibi publilio cuius ductu auspicio q. res gestæ erant. in deditionē accipiente latinos po
pulos. quorū ibi iuuentus cæsa erat. æmilius ad pedū exercitū duxit. Pedanos tuebatur tiburs.
p̄nestinus. uelitrnus q. populus. uenerant et ab lanuuio antio q. auxilia. ibi cū p̄lus quidē supe
rior romanus eēt. ad urbē ipsā pedū. castra q. sociorū populorū. quæ urbi adiuncta erant. in
teger labor restaret. bello infecto repente omisso. cons̄ quia collegæ decretū triūphū audiuit.
ipse q̄q. triūphi ante uictoriā flagitator. romā rediit. Qua cupiditate offensis patribus
negantibus q. nisi pedo capto aut dedito triūphū. hinc alienatus ab senatu æmilius. seditiosis tribunatibus similē deinde consulatū gessit. nā neq. quo affuit cons̄ cons̄ criminari
apud populū patres destitit. collega haud quaquā aduersante. quia et ipse de plebe erat.
materiā aut̄ p̄bebat criminibus ager. in latino falerno q. agro maligne plebei diuisus. Et
postquā senatus finire imperiū consulibus cupiens. dictatorē aduersus rebellantes latinos
dici iussit. æmilius tū cuius fasces erant. collegā dictatorē dixit. ab eo magister equitū
iunius brutus dictus. Dictatura popularis et orationibus in patres criminosis fuit. et
qd̄ tres leges secundissimas plebei aduersas nobilitati fec̄. Unā. ut plebis scita om̄is uis
quirites tenerent. alterā. ut legū quæ comitiis centuriatis ferrentur ante initū suffragi
um patres auctores fierent. terciā. ut alt̄. utiq. ex plebe cū eo uentū sit. ut utrūq. plebeium populū fie
ri liceret. censor crearetur, plus eo anno domi acceptū cladis ab consulib; ac dictatore.
quā ex uictoria eorū bellicis q. rebus foris auctū imperiū patres credebant. Ann̄o inse
quenti. L. furio camillo. c̄. mænio consulibus. quo insignitius omissa res æmilio superi
oris anni consuli exp̄braretur pedū armis uiris q. et om̄i ui expugnandū ac delendū
senatus fremit. Coacti q. noui conss̄ omnibus eā rē p̄uerti. p̄ficiscuntur. Iā lacio is status
erat rerū. ut neq. bellū neq. pacē pati possent. ad bellū opes deerant. pacē ob agri ad
empti dolorē asp̄nabantur. medius consiliis standū uidebatur. ut oppidis se ten
rent. ne lacessitus romanus causā belli haberent. et sicuius oppidi obsidio nunciata
eēt. undiq. ex om̄ibus populis auxiliū obsessis ferretur. Neq. tam̄ nisi ad m̄dū á paucis
populis pedani adiuti sunt. Tiburtes p̄nestini q. quorū ager p̄pior erat. pedū p̄ue
nere. aricines lanuuinos q. et uelitrnos anciatibus uolscis se coniungentes. ad saturæ
flum̄ mænius impuiso adortus fudit. Camillus ad pedū cū tiburtibus maxime q. ua
lido exercitu maiore mole. quāquā æque p̄spero euentu pugnat. Tumultū maxime
repentina int̄ p̄liū eruptio oppidanorū fec̄. In quos parte exercitus conuersa. camil
lus non cōpulit solū eos intra moenia. sed eodē etiā die cū ipsos auxilia q. eorū p̄cu

triumph⁹ negat⁹

camillus

lisset oppidū scalis coepit. Placuit inde iā maiore conatu animoq. ab uniuse tiādi expugna
tione urbis ad ꝑdomandū laciū uictorē circū ducere exercitū. nec quieuere ante quā expug
nando aut in deditionē accipiendo singulas urbes. laciū omē subegere. Presidiis inde dis
positis. ꝑ recepta oppida. romā ad destinatū ominiū consensu triūphū decessere. additus
Statue equestres triūpho honos. ut statuae equestres eis rara illa aetate res. in foro ponerentur. Priusquā
comicus in insequentē annū cons̄ rogarent. camillus de latinis populis ad senatum
retulit. atq. ita disseruit; p̄. c̄. qd̄ bello armisq. in lacio agendū fuit. id iā deū benignitate
Nota istud ac uirtute militū ad finē uenit. Caesi ad pedū asturā q. s̄ exercitus hostiū. oppida latina
omā et antiū ex uolscis aut ui capta aut recepta in deditionē p̄sidiis tenentur urīs. re
liqua consultatio ē. quō rebellando saepius nos sollicitant. quonā m̄do ꝑpetua pace qui
etos optineamus. Dii immortales ita uos potentes huius consilii fecer̄. ut sit laciū dein
de an non sit. in urā manu posuerint. Itaq. pacē uob̄ qd̄ ad latinos attinet. parare in
ꝑpetuū uel seuiendo uel ignoscendo potestis. Uultis crudelit̄ consulere in deditos.
uictosq. licet delere omē laciū uastas inde solitudines facere. unde sociali aegregio
exercitu ꝑ multa bella magnaq. saepe usi estis. Uultis exemplo maiorū augere rem
romanā uictos in ciuitatē accipiendo. materia crescendi ꝑ sūmā gl̄am suppeditat.
Certe id firmissimū longe imperiū ē. qd̄ oboedientes gaudent. Sed maturato opus
est. quicquid statuere placet. tot populos int̄ spē metūq. suspensos animi habe
tis. et urām itaq. de eis curā quā primū absoluit. et illorū animos dū exspectatio
Seu poena ne stupent. seu poena seu beneficio p̄ocupari oportet. Nr̄m fuit efficere. ut omiū
rerū uob̄ ad consulendū potestas eēt. urm̄ ē decernere. qd̄ optimū uob̄ reiq. p̄. sit.
14 Principes senatus relationē consulis de sūma rerū laudare. Sed cū aliorū alia cau
sa eēt. ita expediri posse consiliū ducere. ut ꝑ merito cuiusq. statueretur. de singu
Relatū lis nominatim referrent populis. Relatū igitur de singulis. decretūq. lanuuinis
ciuitas data. sacraq. sua reddita cū eo. ut aedes lucusq. sospitae iunonis cō mu
nis lanuuinis municipibus cū. p̄. r̄. eēt. Aricini nom̄tanique. et pedani eodē iure
quo lanuuini in ciuitatē accepti. Tusculanis seruata ciuitas quā habebant. cri
m̄q. rebellionis á publica fraude in paucos auctores uersū. In uelit̄nos ueteres
ciues. r̄. qd̄ totiens rebellassent grauit̄ seuitū. et muri deiecti. et senatus inde
abiectus. iussiq. trans tyberī habitare. ut eius qui cis tyberī dep̄hensus eēt.
usq. ad mille passuū clarigatio eēt. nec priusquā aere ꝑsoluto. is qui coepisset ex
tra uincula captū haberet. In agrū senatorū coloni missi. Quib; asscriptis. spe
ciē antiquae frequentiae uelitrae receper̄. et antiū noua colonia missa. cum eo.
ut anciatibus ꝑmitteretur. si et ipsi asscribi coloni uellent. Naues inde longae
abactae. Int̄dictūq. mari. antiati populo ē ciuitas data. Tiburtes p̄nestiniq.

agro multati. neq. ob recens tantū rebellionis cōmune cū alius latinis crim̄. sed qđ tedio
imperii romani cū gallis gente efferata. arma quondā consociassent. Cæteris latinis
populis conubia commertiaq. et consilia int̄ se ademer̄. cāpanis equitū honoris cau
sa quia cū latinis rebellare noluissent. fundanisq. et formianis qđ ꝑ fines eorū tuta
pacataq. semꝑ fuisset uia. ciuitas sine suffragio data. cumanos suessulanosq. eiusdē
iuris conditionisq. cuius capuā eē placuit. Naues anciatiū partī in naualia rome subduc Naues
tæ. partim incensæ. Rostrisq. earū suggestū in foro exstructū adornari placuit. ros
traq. id templū appellatū. C. sulpicio longo. pælio peto consulib; cū om̄a n̄ opes 15
magis romanæ quā beneficiis parta gr̄a bona pace obtineret. int̄ sidicinos auruncosq.
bellū ortū; aurunci t̄. mallio consule in deditionē accepti. nihil deinde m̄ueraī.
eo petendi auxilii ab romanis causa iustior fuit. Sed priusquā cons̄ ab urbe. ius
serat enim senatus defendi auruncos. exercitū educerent. fama affertur aurun
cos metu oppidū deseruisse. ꝓfugosq. cū coniugibus ac liberis suessā cōmeasse. quæ
nunc aurunca appellata moenia. antiqua eorū urbe deleta ab sidicinis. ob ea in
fensus consulibus senatus quorū cunctatione ꝓditi socii essent. dictatorē dici iussit.
Dictus. c̄. claudius regiliensis. magistrū equitū. c̄. claudiū hortatorē dix̄. Religio
deinde iniecta de dictatore. et cū augures uicio creatū uideri dixissent. dictator
magister q. equitū se magistratu abdicar̄. Eo anno minitia uestalis suspecta virgo vestalis.
prim̄o ꝓpt̄ mundiorē iusto cultū. insimulata deinde apud pontifices ab indice
seruo. cū decreto eorū iussa eēt sacris abstinere. familiāq. in potestate habere. fac
to iudicio uiua sub terrā ad portā collinā extra uiā stratā defossa. scelerato cāpo.
cred̄o ab incerto id ei loco nom̄ factū; eodē anno q̄q. p̄. philo pr̄ primū de plebe ad
uersante sulpicio cons̄ qui negabat rationē eiusse habiturū. ē. factus. senatu cū in
sūmis imperiis id non obtinuisset. minus p̄tura intendente. Insequens annus 16
L. papyrio crasso cæsone duilio consule ausonū magis nouoquā magno bello fu
it insignis. Ea gens cales urbē incolebat. Sidicinis finitimis arma coniunxe
rat. unoq. p̄lio haud sane memorabili duorū populorū exercitus fusus. ꝓpin
quitate urbiū et ad fugā ꝓnior et in fuga ipsa tutior fuit. Nec tam̄ omissa eius
belli cura patrib; quia totiens iā sidicini aut ipsi mouerant bellū. aut m̄uentib;
auxiliū tulerant. aut causa armorū fuerant. Itaq. om̄i ope annisi sunt. ut
maximū ea tempestate imperatorē. m̄. ualeriū coruinū consulē quartum coruin
facerent. Collega additus coruino m̄. atilius regulus. et ne forte casu erraretur.
petitū á consulib; ut extra sortē coruini ea ꝓuincia eēt. Exercitu uictore á superi
oribus consulib; accepto. ad cales unde bellū ortū erat. ꝓfectus cū hostes ab supe
rioris etiā certaminis memoria pauidos. clamore atq. impetu primo fudisset.

menia ipsa oppugnare est aggressus et militū quidem is erat ardor · ut iā inde cū salis
succedere ad muros uellent · euasurosq · contenderent · coruinus quia id arduum
factu erat · labore militū potius quā periculo pagere inceptū uoluit · Itaq · aggerē
et uineas egit · turresq · muro admoū quarū usum forte oblata oportunitas p̄uertit ·
fabius captiuus Namq · m · fabius · captiuus romanus cū p̄neglegentiā custodū festo die uinculis rup
tis p̄ murū int̄ opera romanorū religata ad pinnā muri reste suspensus manibus se
demisisset · p̄pulit imperatorē ut uino epulisq · sopitos hostes aggrederetur · Nec ma
iore certamine capti cum urbe ausoness̄ · quā acie fusi erant · Preda capta ingens
est p̄sidioq · imposito calibus reductæ romā legiones · Consul ex · s̄ · c̄ · triūphauit · et ne
atilius expers gloriæ eēt · iussi ambo consules aduersus sidicinos ducere exercitū · Dicta
torem ante ex senatus consulto comitiorū habendorū causa dixerunt · l · emiliū mamer
cinū · Is magistrū equitū · q̄ · publiū philonem dixit · Dictatore comitia habente · con
sules creati sunt · t̄ · ueturius · sp̄ · postumius · Et si belli pars cum siditinis restabat · tam̄
ut beneficio p̄uenirent desideriū plebis · de colonia deducenda cales retulerunt ·
factoq · s̄ · c̄ · ut · ii · milia quingenti homines eo scriberentur · iiii triū uiros coloniæ dedu
cendæ agroq · diuidundo creauerunt · cesonē duiliū · t̄ · quintiū · m̄ · fabium ·
17 Noui deinde coss̄ · aueteribus exercitu accepto · Ingressi hostiū fines populando ·
usq · ad moenia atq · urbem p̄uenerunt · Ibi quia ingenti exercitu comparato sidi
cini et ipsi pro extrema spe dimicaturi enixe uidebantur · et samniū fama erat c̄
ciri ad bellū · Dictator ab coss̄ ex auctoritate senatus dictus · p̄ · cornelius rufinus ·
magist̄ equitū · m · antonius · Religio deinde incessit uitio eos creatos · magis
tratuq · se abdicauerunt · et quia pestilentia insecuta est uelut omnibus eo ui
tio contactis auspiciis · res ad int̄ regnū redit · ab int̄ regno inito p̄ quintū demū
int̄ regē · m · ualeriū coruinū · creati · cos̄ cornelius iterū · et cn̄ domitius · Tranquil
lis rebus · fama gallici belli p̄tumultu ualuit ut dictatorē dici placeret · Dictus · m ·
papirius crassus · et magister equitū · publius ualerius publicola · a quibus cum di
lectus intentius quā aduersus finitima bella haberetur · exploratores missi attu
lerunt quieta om̄a apud gallos ēē · Samniū q̄q · iā alterū annū turbari nouis con
siliis suspectū erat · Eo ex agro sidicino exercitus romanus non deductus · Cæterū
samnites bellū alexandri epirensis in lucanos traxit · qui duo populi aduersus
regē ascensionē a pesto facientē signis collatis pugnauerunt · Eo certamine
superior alexander · incertū qua fide culturus · si p̄inde cætera processissent ·
pacem cum romanis fecit · Eodem anno census actus · nouiq · ciues censi · Tribus
propt̄ eos addita emitia et scaptia · Censores addiderunt · q · p̄ · philo · sp̄ · postumi
us · romanā facti a cerrani · lege ab · l · papirio p̄r · lata · qua ciuitas sine suffragio

18 data. hæc eo anno domi militiæq. gesta. fedus insequens annus seu intemperie cæli. seu
humana fraude fuit. m̄. claudio marcello. t̄. ualerio. coss̄. flaccū putitūq. uarie in an
nalibus cognom̄ cos̄ inuenio. cæterū in eo parui refert quid uerisit. illud ꝑuelim. nec
om̄s auctores s̄. proditū falso ēē uenenis absumptos. quorū mors infamem annum
pestilentia fecerit. sicut proditur tam̄ res. nec ui auctorū fidem abrogauerim. expo
nenda est. Cum primo res ciuitatis similibus morbis eodē q. ferme om̄s euentu more
rentur. ancilla quædā ad q. fabium maximū ædilē curulē indicaturā se causā publicæ pestis ꝓ
fessa ē. si ab eo fides sibi data ēēt. haud futurū noxæ indiciū. Fabius confesti rē ad conss̄.
conss̄ ad senatū referunt. consensu q. ordinis fides indici data. Tū patefactū muliebri
fraude ciuitatē p̄mi. matronasq. ea uenena coquere. et si sequi extēplo uelint. manifesto
dep̄hendi posse. Secuti indicē. et coquentes quasdā medicam̄ta. et recondita alia inue
nerunt. Quibus in forū delatis. æt á xx matronis apud quas dep̄hensa erant ꝑ uiatorem
accitis. duæ ex eis cornelia ac sergia patriciæ utraq. gentis. cū ea medicamenta salubria
ēē contenderent. ab confutante indice bibere iussæ. ut sé falsū cōmentatā arguerent.
spacio ad colloquendū sūpto. cū sūmoto populo in conspectū omniū rē ad cæteras retu
lissent. haud abnuentibus et illis bibere epoto medicamento. suamet ipse fraude om̄s
interierunt. Comp̄hensæ extēplo earū comites. magnū numerū matronarū indicaue
runt. ex quibus ad clxx dāpnatæ. Neq. de ueneficiis ante eā diē romæ quæsitū est.
Prodigii ea res loco habita. captisq. magis mentib;. quā consceleratis similis uisa. Itaq.
memoria ex annalibus repetita. in secessionib; quondā plebis clauū ab dictatore fixum.
alienatasq. discordia mentes hominū eo piaculo cōpotes sui fecisse. Dictatorē claui figen
di causa creari placuit. Creatus. cn̄. quintilius. magistrū equitū. L. ualeriū dixit. Qui
19 fixo clauo. magistratu se abdicauerunt. Creati conss̄. L. papyrius crassus iterū. L. plau 19
tius uenox. Cuius principio anni legati ex uolscis fabram̄tani et lucani romā uene
runt orantes. ut in fidē reciperentur. Si a samnitiū armis defensi essent. se sub impe
rio p̄. r̄. fideliter atq. oboedient̄ futuros. Missi tū ab senatu legati. denunciatū q. sam
nitibus. ꝑ ut eorū populorū finibus uim abstinerent. Ualuit q. ea legatio. non tā
quia pacē uolebant samnites. quā quia nondū parati erant ad bellū. Eodē an
no priuernas bellū initū. cuius socii fundani. dux etiā fuit fundanus uitrubi
us baccus. uir non domi solū sed etiā romæ clarus. ædes fuere in palatio eius.
quæ uacci prata diruto ædificio publicato q. solo appellata. Aduersus hunc uas
tantē effuse setinū norbanū q. et coronū agrū. L. papyrius ꝓfectus. haud ꝓcul cas
tris eius consedit. Uitrubio nec ut uallo se teneret aduersus ualidiorē hostē. sana
constare mens. nec ut longius á castris dimicaret. animus suppetere. Uix tota extra
portā castrorū explicata acie fugā magis retro quā p̄liū aut hostē spectante milite.

de ueneno matronarum.

xx. matronis

c. lxx.

uitrubius

sine consilio· sine audacia· depugnat· ut et leui momento nec ambigue ē uictus· Ita bre
uitate ipsa loci facili q· receptu in tam ꝓpinqua castra haud ægre militē multa cede est
tutatus· Nec fere quisquā in ipso certamine· pauci in turba fugæ extremæ cū in castra
ruerent cæsi· primis q· tenebris priuernū inde petitū· agmine trepido ut muris po
tius quā uallo sese tutarentur· A priuerno plaucius alt̄ cons̄ ꝑuastatis passim agris· p̄
da q· abacta· in agrū fundanū exercitū inducit· ingredienti fines· senatus fundano
rū occurrit· Negant se ꝓuitubrio sectā q· eius secutis p̄catū uenisse· sed ꝓ fundano po
pulo quē extra culpā belli eē· ipsū q· uitrubiū iudicasse· cū receptaculū fugæ pri
uernū habuerit· non patriā fundanos· Priuerni igitur hostes populi romani quærendos
ꝑsequendos q· eē· quisimul á fundanis ac romanis utriusq· patriæ immemores· defe
cerint· fundis pacē eē· et animos romanos et gratā memoriā acceptæ ciuitatis· ora
re se cons̄· ut bellū ab innoxio populo abstineat· Agros· urbē· corpora ipsorū
coniugū q· ac liberorū suorū in potestate p̄· r̄· eē· futura q· Collaudatis fundanis·
consul· litteris q· romā missis· in officio fundanos eē· ad priuernū flexit iter· Pri
us animaduersū in eos· qui capita coniurationis fuerant· á consule scribit claudi
.ccc. L. coniurati us· ad ccc L ex coniuratis uinctos romā missos· eā q· deditionē ab senatu n̄ accep
tā· qd̄ egentiū atq· humiliū poena defungi uelle fundanū populū censuerint·
20 Priuernū duobus consularibus exercitibus cū obsideretur· alt̄ cons̄ comitiorū cau
sa romā reuocatus; carceres eo anno in circo primū statuti· Nondū ꝑfunctos cura
priuernatis belli tumultus gallici fama atrox inuasit· Haud ferme ūquā neglec
ta patribus· Extemplo igitur cons̄ noui· L· æmilius mamertinus· et· g̃· plaucius·
v. kl. eo ipso die kl quintilibus· quo magistratus inierunt· cōparare int̄ se ꝓuincias
iussi· et mamertinus cui gallicū bellū euenerat· scribere exercitū sine ulla uaca
tionis uenia· quin opificū q̄q· uulgus et sellarii [illegible] minimæ militiæ idoneū ge
nus· exciti dicuntur· Ueiosq· ingens exercitus contractus· ut inde obuiā gallis
iretur· longius discedi ne alio itinere hostis falleret ad urbē incedens· non pla
cuit· Paucos deinde post dies satis explorata tēporis eius quiete á gallis· priuer
uitrubiū nū omīs conuersa uis· Duplex inde fama ē· alii ui captā urbē· uitrubiū q· uiuū
in potestatē uenisse· alii· q· priusquā ultima adhiberetur uis· ipsū se in dedi
tionē cons̄ caduceū p̄ferentis· p̄misisse auctores sunt· uitrubiū q· ab suis manib; tradi
tū· Senatus de uitrubio priuernatibus q· consultus· consulē plauciū dirutis
priuerni muris· p̄sidio q· ualido imposito· ad triūphū accersit· Uitrubiū in carce
rē asseruari iussit· quo ad cons̄ redisset· tū uerberatū necari· ædes eius quæ essent
in palacio diruendas· bona semonisango censuer̄ consecranda· qd̄ q· æris ex eis
redactū ē· ex eo ænei orbes facti· positi in sacello sangus· aduersus ædē quirini·

De senatu priuernati ita decretū. ut qui senator priuerni post defectionē abromanis
mansisset trans tiberī. lege eadē qua ueliterni habitaret. His ita decretis. usq. ad tri
ūphū plaucii silentiū de priuernatibus fuit. Post triūphū consul necato uitrubio
socius q. eius noxæ. apud saciatos iā suppliciis nocentiū. tutā mentionē de priuernati
bus ratus. quō auctores defectionis inquit meritas ponas & ab diis immortalibus et á uo
bis habent. p. c. quid placet de innoxia multitudine fieri. equidē etsi meæ partis
exquirendæ magis sententiæ quā dandæ sunt. tam̄ cū uideā priuernates
uicinos samnitib; eē. unde nunc nob̄ incertissima pax ē. quā minimū
21 irarū int̄ nos illos q. relinqui uelim. Cū ipsa p se res anceps eēt. p ut cu
iusq. ingeniū erat atrocius mitius ue suadentib;. tū incertiora omā un
ex priuernatibus legatis fec̄. magis conditionis in qua natus eēt. quam
p̄sentis necessitatis memor. qui interrogatus á quodā tristioris sententiæ auc
tore. quā poenā meritos priuernates censeret. eā inquit quā merentur. qui
se libertate dignos censent. Cuius cū feroci responso infestiores factos uideret
consul eos qui ante priuernatiū causā impugnabant. ut ipse benigna int̄roga
tione mitius responsū eliceret. quid si poenā inquit remittimus uob̄ qualē nos
pacē uob̄ cū habituros speremus. Si bonā dederitis inquit. et fidā et ꝑpetuā.
si malā. haud diuturnā. Tū uero minari. nec id ambigue priuernatē quidam.
et illis uocib; ad rebellandū incitari pacatos populos. Pars melior senatus ad me
liora responsa trahere. et dicere uiri et liberi uocē auditā. an credi posse. ullū
populū aut hominē deniq. in ea conditione cuius eū poeniteat. diutius quā
necesse sit mansurū. ibi pacē eē fidā. ubi uoluntarie pacata sint. Neq. eo loco
ubi seruitutē eē uelint. fidē sperandā eē. In hanc sententiā maxime consul
ipse inclinauit animos. Identidē ad principes sententiarū consulares. uti ex
audiri posset á plurib; dicendo. eos demū qui nihil p̄ter quā de libertate
cogitent. dignos eē qui romani fiant. Itaq. et in senatu causā optinuere. et
ex auctoritate patrū latū ad populū ē. ut priuernatib; ciuitas daretur. Eo
dē anno anxir trecenti in coloniā missi sunt. Bina iugera agri acceperunt.
22 Secutus ē annus nulla re belli domiue insignis. p. plaucio ꝓculo. p. corne
lio scapula consulib;. p̄ter qd̄ fregellas segninorū. is ager deinde uolscorū fue
rat. colonia dedita. et populo uisceratio data á m̄. flauio in funere matris. Erant
qui ꝑ speciē honorandæ parentis meritā mercedē populo solutā interpretaren
tur. qd̄ eū die dicta ab edilibus crimine stupratæ matris familiæ absoluisset. Da
ta uisceratio in p̄teritā iudicu graciā. honoris etiā ei causa fuit. tribunatu q. plebei ꝓx
imis comiciis absens petentibus p̄fertur. Palepolis fuit. haud ꝓcul inde. ubi nunc

uitrubio necato

minari

neapolis sita ē. duabus urbibus populus idē habitat. At cum iserant oriundi cumani. chalci
de euboica originē trahunt. Classe qua aduecti ab domo fuerant. multū in ora maris eius qđ
accolunt potuere. Primo insulas enariā et fitecusas egressi. deinde in continentē ausi sedes trans
ferre. Hæc ciuitas cū suis uiribus. tū samnitiū in fide aduersus romanos societatis freta. siue
pestilentiæ quæ romanā urbē adorta nunciabatur fidens. multa hostilia aduersus romanos
publio agrū cāpanū falernū q. incolentes fecit. Igitur. L. cornelio lentulo. q. publio philone iterū con
sulibus. fecialibus palæpolī ad res repetendas missis. cū relatū eēt á grecis. gente lingua ma
gis strenua quā factis. ferox responsū. Ex auctoritate patrū populus palæpolita
nis bellū fieri iussit. Int̄ consules ꝓuinciis cōparatis. bello græci ꝑsequendi publi
lio euenerunt. Cornelius altero exercitu samnitibus si qua se mouerent oppositus.
fama erat defectioni cāpanorū imminentes admoturos castra. Ibi optumū uisum
cornelio statiua habere. Ab utroq. consule exiguā spē pacis cū samnitibus eē certior
fit senatus. Duo milia nolanorū militū et quattuor samnitiū magis nolanis cogentibus 23
quā uoluntate grecorū recepta palæpolī miserant. Romæ cōptū. dilectū indictū magistra
tibus. uniuersū samniū erectū. ac uicinos populos priuernatē fundanū q. et formianū
haud ambigue sollicitari. Ob hæc cū legatos mitti placuisset. prius ad sānites quā bellū
fieret. responsū redditur ab sānitib; ferox. Ultro incusabant iniurias romanorū. neq. eo
neglegentius ea quæ ipsis obicerentur purgabant. Haud ullo publico consilio auxilio
ue iuuari græcos. nec fundanū formianū ue á se sollicitatos. quippe minime poenitere
se uiriū suarū. si bellū placeat. cæterū non posse dissimulare. ægrē pati ciuitatē samniti
um. qđ fregellas ex uolscis captas dirutasq. ab se. restituerit romanus populus. coloniā q.
in samnitiū agro posuerint. quā coloni eorū fregellas appellent. eā se contumeliā iniu
riā q. nisi ab his qui fecerint dematur. ipsos omī ui depulsuros eē. Cū romanus legatus
ad disceptandū eos ad cōmunes socios atq. amicos uocaret. quid ꝑplexe agimus inqui
unt. nr̄a certamina romani non uerba legatorū. nec hominū quisquā disceptator. sed
campus cāpanus in quo concurrendū est. et arma et cōmunis mars belli decernet. Pro
inde int̄ capuā suessulā q. castra castris conferamus. et samnis romanus ne imperio
regat italiā regat. decernamus. Legati romanorū cū se non quo hostes uocassent. sed quo im
peratores sui duxissent ituros eē respondissent. iā publilius int̄ palæpolim neapolimq.
loco oportune capto. diremerat hostibus societatē auxilii mutui. qua ut quisq. locus
p̄meretur. int̄ se usi fuerant. Itaq. cū et comitiorū dies instaret. et publiliū imminen
tē hostiū muris. auocari ab spe capiendæ urbis in dies. haud e re. p̄. eēt. actū tribunis
est. ad populū ferrent. ut cū. q. publilius philo consulatu eēt. abisset. ꝓ consule rē gere
ret. quoad bellatū cū græcis eēt. L. cornelio. quia ne eū quidē in samniū ingressū reuo
cari ab impetu belli placebat. litteræ missæ. ut dictatorē comiciorū causa diceret.

dixit·m. claudiū marcellū· ab eo magister equitū dictus sp̄· postumius· Hec tam̄ ab dictatore comicia sunt habita· quia uicione creatus eēt· in disquisitionē uenit· Consulti auguresꝫ uicioſū uideri dictatorē pnunciauerunt· t̄ā rē tribuni suspectā infamē q· criminando fecer̄· nam neq· facile fuisse id uicioū noscī· cū consul oriente nocte silentio diceret dictatorē· neq· ab consule cuiquā publice priuatī ue declarare scriptū eē· nec quēquā mortaliū exstare· qui se uidisse aut audisse quid dicat· qđ auspicioū dirimeret· neq· augures diuinare rome sedentes potuisse· quid in castris consuli uicio obuenisset· cui non apparere· qđ plebeius dictator sit id uicioū auguribus uisū· Hec alia q· á tribunis nequi quā iactata· Tamen ad interregnū res redit· dilatisq· alia atq· alia de causa comicis· quartus decim̄ demū interrex· L· æmilius consules creat· ē· petiliū· L· papyrium mugilanū cursorē· In aliis annalibus inuenio eodē anno alexandriā in egipto ptā condita· alexandrū q· epyri regē· ab exule lucano interfectū· sortes dodonei iouis euentu affirmasse· Accio ab tarentinis in italiā· data dicto erat· caueret acherusiā aquā pandosiā q· urbē· ibi fatis eius terminū dari· eo q· ocius transmisit in italiā· ut quā maxime pculabeēt urbe pandosia in epiro et acheronte amni· quē ex molossi defluentē in stagna inferna accipit thesprotius sinus· ut cæterū ferme fugiendo in media fata ruitur· cū sepe bruttias lucanasq· legiones fudisset· heracleā tarentinorū coloniā· consentiā ex lucanis· sipontū q· bruttiorū· acerinā· aliasq· inde massepiorū ac lucanorū coepisset urbes· et trecentas familias illustres in epyrū quasi obsidū numero haberet misisset· haud pcul pandosia urbe imminente lucanis ac bruttiis finibus· tristi tumulos aliquantū utr̄ se distantes insedit· ex quibus incursiones in omnē partē agri hostilis faceret· et ducentos ferme lucanorū exules circa se p fidus habebat· ut plera q· eius generis ingenia sunt cū fortuna mutabilē gerentes fidē· umbres continuo cāpis omnibus in undantes cū utr̄ lusissent trifariā exercitū á mutuo utr̄ se auxilio· duo p̄sidia quæ sine rege erant· impulso hostiū aduentu opprimuntur· deletisq· eis ad ipsius obsidionē omis conuersi· inde ab lucanis exulibus ad suos nuncii missi sunt· pacto q· reditus pmissū ē regē aut uiuū aut mortuū in potestatē daturos· Cæterū cū deletis ipse ægre giū facinus ausus p medios erupit hostes· et ducem lucanorū cōminus congressus obtruncat· contrahens q· suos ex fuga palatos· puenit ad amnē ruinis recentibus pontis· quē uisa quæ abstulerat in dicantē uter· Quē cū incerto uado transiret agm̄· fessus metu ac labore miles increpans nom̄ abhominandū fluminis· iure acheros uocaris inquit· Qđ ubi ad aures accidit regis· adiecit extemplo animū fatis suis substituit q· dubius an transiret· tū sortimus minister ex regis pueris· quid in tanto discrimine periculi cunctaretur· indicat lucanos insidiis quærere locū· Quod ubi respexit rex pcul grege facto uenientes· stringit gladiū· et p mediū amnē transmittit equū· iā q· in uadū egressū· eminus uenerato lucanus exul transfigit· lapsū inde cū inherente telo corpus examine

xº interregr.

24

Aº mi ferna

acheronte

obtruncat

Acheros

interrogat

exul regē trāsfigit

p̄ caso medio detulit amnis in hostiū p̄sidia. Ibi fœda laceratio corporis facta. Hāq. p̄ caso medio parte̅ .i. aurate̅ consentiā misere. parsip sis ad ludibriū retenta. Quæ cū iaculis saxisq. p culi cesseretur. mulier una ultra humanarū ararū fidē. seuienti turbæ immixta. ut parū p̄ sustinerent p̄cata. flens ait. uirū sibi liberosq. captos apud hostes eē. spe rare corpore regio. ut cūq. multato. se suos redempturā. is finis laceration i fuit. Sepultū q. consentiæ qđ membrorū reliquū fuit. cura mulieris uni us. ossa q. me tapontū ad hostes remissa. Inde epyrū deuecta ad cleopatrā uxorē sororē q. olum piadē. Quarū mat̄ .i. macedonis magni alexandri altera. soror altera fuit. Hæc de alexandri epyrensis tristi euentu. quāquā romano bello fortuna eū abstinuit. tam quia in italia bella gessit. paucis dixisse satis sit. Eodē anno lectisternium romæ quinto post conditā urbē bisdē quibus ante placandis habitū ē deis. Houi deinde consu les iussu populi cū misissent qui indicerent samnitibus bellū. ipsi maiore conatu quā aduersus græcos cuncta parabant. et alia noua nihil tū animo tale agentibus. accesserunt auxilia lucani atq. apuli. quibus gentibus nihil ad eā diē cū romano populo fuerant. in fidē uenerunt. arma uirosq. ad bellū pollicentes. foedere ergo in amicitiā accepti. Eodē tempore etiā in samnio res p̄spere gestæ. tria oppida in potestatē uenerunt. alise. calise. rufriū. aliusq. ager primo aduentu consulū lon ge late q. est p̄stratus. Hoc bello tā p̄spere cōmisso. alteri q̄q. bello quo græci ob sidebantur. iam finis aderat. Nam p̄ter quā qđ intō septis munimentis hostiū. pars para abscisa erat. foediora aliquanto intra muros his quibus hostis territabat patiebantur. et uelut capta á suismet ipsis p̄sidiis indignaiā liberis q̄q. acconiugib; et quæ captarū urbiū extrema sunt pacicebantur. Itaq. cū et a tarento et á samnitibus fama eēt noua auxilia uenturā. samnitū plusquā uellent intra moenia eē rebantur. tarentinorū inuentutē græci græcos haud minus p̄ quos samnitū nolano q. quā utro manis hostibus resisterent exspectabant. Postremo leuissimū malorū dedito adro manos uisa. charilaus et nym fius principes ciuitatis cōmunicato int̄ se consilio. par tes ad rē agendā diuisere. ut alt̄ ad imperatorē romanorū transfugeret. alt̄ sub sisteret ad p̄bendā opportunā consilio urbē. Charilaus fuit. qui ad publiliū philo nē uenit. et qđ bonū. faustū. felix palæpolitanis. p̄. q. r̄. eēt. tradere se atq moe nia statuisse. eo facto utrū ab se p̄dita an seruata patria uideatur. in fide romana p̄stitū eē. sibi priuati nec pacisci quicquā nec petere. publice petere. quā pacis ci magis. ut si successisset inceptū cogitaret. p̄. r̄. potius. eū quanto studio pen culo q. redditū in amicitiā suā eēt. quāqua stultitia et temeritate de officio decessit. Collaudatus ab imperatore iij militū ad eā occupandā partē urbis quā sam nites insidebant accepit. Præsidio ei. L. quintius tr̄ mit p̄ postus. Eodē tēpore et

Noctisternium 25

nisius ꝓtorē samnitiū arte aggressus ꝑpulerat · ut quo omīs romanus exercitus aut
arca palæpolī aut in samnio eēt · sinerer se classe circūuehi ad romanū agrū · non orāmdo
maris sed ipsi urbi ppinqua loca depopulaturū · Sed ut falleret nocte pficiscendū ēe · ex
temploq · naues deducendas · Quod quo maturius fieret · omīs iuuentus samnitiū ꝓter
necessariū urbis ꝓsidiū ad litus missa · Ibi dū nȳ sius in tenebris et multitudine semet ip
sa impediente · sedulo aliis alia imperia turbans terit tempus · charilaus ex cōposito ab
socius in urbē receptus · cū sūma urbis romano milite implesset · tolli clamorē iussit · ad quē
græci signo accepto á principibus quieuere · Volani ꝑ uersā partē urbis uiā nolā ferentē ef
fugiunt · Samnitibus exclusis ab urbe · ut expeditior in ꝑsentia fuga · ita foedior postquā
pericula euaserunt uisa · quippe qui inermes nulla rerū suarū non relicta inter hostes · ludi
briū non extremis mōdo sed etiā popularibus spoliati atq · egentes domū rediere · Haud ig
narus opinionis alterius qua hæc pdita á samnitibus facta traduntur · cū auctoribus hoc edi
quibus digniusˢ credi est · tū fœdus neapolitanū · eo enī deinde sūma rei grecorū uenit ·
similiusˢ uero facit · ipsos in amicitiā rediisse · Publilio triūphus decretus · qđ satis crede
batur obsidione domitos hostes in fidē uenisse · Duo singularia hæc eiusdē primū contige
re · prorogatio imperii non ante in ullo facta · et acto honore triūphus · Aliud subinde bel ꝓma ꝓrogatio ꝓ
lū cū alterius ordē græcis exortū · Hāq · tarentini cū rē palæpolitanā uana spe auxilio ali
quādiu sustinuissent · postquā romanos urbe potitos accepere · uelut destituti · ac non
qui ipsi destituissent increpare palæpolitanos · ira atq · inuidia in romanos furere · cæci
iam · quod lucanos et apulos · nā utraq · eo anno societas coepta est · in fidē · p · r · uenis
se allatū est · quippe ꝑpemodū ꝓuentū ad se ēe · ita q · in eo rē fore · ut romani aut hostes
aut domini habendi sint · discrimen ꝑfecto rerū suarū in bello samnitiū euentu q · euis
uerit · eā solā gentē restare · nec eā ipsā satis ualidā · quando lucanus defecerit · quē
reuocari adhuc impelli q · ad abolendā societatē romanā posse · siqua arsˢ ferendis
discordiis adhibeatur · Hæc consilia cū apud cupidos rerū nouandarū ualuissent ·
ex iuuentute lucanorū quidā ꝑcio asserti · clari magis inter populares quā honesti ·
inter se multatu ipsi uirgis cū corpora nuda intulissent · in ciuiū coetū · uociferati
sunt · se qđ castra romana ingredi ausi essent · á consulib; uirgis cæsos · ac ꝑpe secu secum ꝓcussos
ri ꝓcussa sē · Deformis suapte natura res · cū speciē iniuriæ magis quā doli præ se fer
ret · concitati homines clamore suo cogunt magistratus senatū uocare · et alii circūstan
tes concilium · bellū in romanos poscunt · alii ad concitandā in arma mȧltitudinē ägres
tiū discurrunt · tumultuq · etiā sanos consternante animos decernitur · ut societas
cū samnitibus renouaretur · legatiq · ad eā rē mittantur · repentina res quia quam
causā nullā · tā ne fidē quidē habebat · coacti á samnitibus et obsides dare · et ꝑsi
dia in loca munita accipere · cæci fraude et iniuriā recusarunt · Dilucere deinde

breui fraus coepit. postquā criminū falsorū auctores tarentū cōmi grauere. Sed amissa omī de se
28 potestate. nihil ultra quā ut poeniteret frustra restabat. eo anno plebi romanæ uelut aliud ini
ciū libertatis factū ē. qđ necti desierunt. Mutatū autē ius ob unius feneratoris simul libidinē si
papirius mul crudelitatē insignē. L. papyrius fuit. cui cū se. c. publius ob æs alienū paternū nexū de
disset. quæ ætas forma q. misericordiā elicere poterat. ad libidinē et contumeliā animū
accenderunt. ut florē ætatis eius fructū aduenticiū credit. ratus primo ꝑlicere adolescentē
sermone incesto est conatus. dein postquā aspnabantur flagiciū aures. minis territare. atq.
identidē ammonere fortunę. postremo cum ingenuitatis magis quam presentis con
ditionis memorem uideret. nudari iubet. uerberaq. afferri. Quibus laceratus
iuuenis. cum se in publicum ꝓripuisset. libidinem crudelitatemq. conquerens
foeneratoris. ingens uis hominū cū ætatis miseratione atq. indignatione iniuriæ accensa. tū suæ
conditionis liberorū q. suorū respectu in forū. atq. in de agmine facto ad curiā concur
rit. et cū consules tumultu repentino coacti senatū uocarent. introeuntibus in curiā patri
bus. laceratū iuuenis tergū ꝓcūbentes ad singulorū pedes ostentabant. uinctū eo die ob im
potentē iniuriā unius. ingens uinculū fidei. iussi q. consules ferre ad populū. ne quis nisi
qui noxā meruisset donec poenā lueret. in compedibus aut in neruo teneretur. pecu
niæ creditæ. bona debitoris non corpus obnoxiū eēt. Ita nexi soluti. cautū q. in poste
29 rū. ne necterentur. Eodē anno cū satis ꝑ se ipsū samnitiū bellū et defectio repens
lucanorū auctores q. defectionis tarentini sollicitos haberent patres. accessit. ut et
uestinus populus samnitibus se se coniungeret. Quæ res sicut eo anno sermonibus ma
gis passim hominū iactata. quā in publico ullo concilio est. Ita insequentis anni consu
libus. L. furio camillo iterū. iunio bruto sceuæ. nulla prior potior q. uisa ē. de qua
ad senatū referrent. Et quāquā noua res erat. tam̄ tanta cura patres incessit. ut pari
ter eā susceptā neglectā q. timerent. ne aut impunitas eorū lasciuia suꝑbia q. aut
bello poenæ expetitæ metu ꝓpinquo atq. ira concirent finitimos populos. et erat om̄e
genus abunde samnitibus par. marsi peligni q. et marrucini quo si uestinus at tange
retur. om̄s hostes habendos. Uicit tam̄ pars quæ in p̄sentia uideri potuit. maioris
animi quā consilii. sed euentus docuit fortes fortunā iuuare. bellū ex auctoritate
patrū populus aduersus uestinos iussit. prouincia ea bruto. samniū camillo sorte eue
nit. Exercitus utroq. ducti. et cura tuendorū finiū hostes ꝓhibiti coniungere arma.
Cæterū alterū consulē. L. furiū cui maior moles rerū imposita erat. morbo graui
implicitū. fortuna bello subtraxit. iussu q. dictatorē dicere rei gerendę causa lon
ge clarissimū bello ea tempestate dixit. L. papyriū cursorē. a quo. q. fabius maxi
mus rutilianus magister equitū est dictus. Par nobile rebus in eo magistratu ges
tis. discordia tam̄ quaꝑpe ad ultimū dimicationis uentū est. nobilius ab altero con

Hic incipit de lucio cursore papirio dictatore. q. fabio maximo magro equitum.

sule in uestinis multiplex bellū nec usquā uario euentu gestū est. Nam et ꝑuastauit agros.
et populando atq. urendo tecta hostiū sata q. in aciē inuitos extraxit. et ita ꝑlio uno ac
cidit uestinorū res. haud quaquā tā ingruente milite suo. ut non in castra solū refugeret
hostes. sed iā ne uallo quidē ac fossis freti dilaberentur in oppida. situ urbiū moenibusq.
se defensuri. postremo oppida q̊q. ui expugnare abortus. primo cutinā ingenti ardore
militū aut uulnerū ira quod haud fere quisquā integer ꝑlio excesserat. scalis coepit. de
inde ungiliā. Utriusq. urbis ꝑdā militibus qđ eos neq. portæ nec muri hostiū arguerant
30 concessit. In samniū incertis itū auspiciis est. Cuius rei uiciū non in belli euentū qđ ꝓspere ges
tū ē. sed in rabiē atq. iras imperatorū uertitur. Namq. papyrius dictator á pullarib; moni
tus. cū ad auspiciū repetendū romā ꝓficisceretur. magistro equitū denunciauit. ut se se loco
teneret. neu absente se cū hoste manū consereret. Fabius cū post ꝓfectionē dictatoris ꝑ ex
ploratores comperisset ꝑinde om̄a soluta: apud hostes ac si nemo romanus in samnio eēt. seu ferox ado
lescens indignitate accensus. qđ om̄a in dictatore uiderentur reposita ēē. seu occasione bene
gerendæ rei inductus. exercitu instructo parato q. ꝓfectus ad imbriniū. ita uacuū locū. acie
cū samnitibus conflixit. Ea fortuna pugnæ fuit. ut nihil relictū sit. qđ si affuisset dicta
tor. res melius geri potuerit. Non dux militi. non miles duci defuit. Eques etiā auctore
L. cominio tr̄ mil. qui aliquotiens impetu capto ꝑrūpere non poterat hostiū agm̄. de
traxit frenos equos. atq. ita concitatos calcaribus ꝑmisit. ut sustinere eos nulla uis pos
set. ꝑarma ꝑ uiros latæ stragē dedere. Secutus pedes impetū equitū turbatis hostib;
intulit signa. xx mil hostiū cæsa eo die traduntur. auctores habet bis cū hoste sig
na collata dictatore absente. bis rē ægregiæ gestā. apud antiquissimos auctores una
hæc pugna inuenitur. in quibusdā annalibus tota res ꝑtermissa ē. Magister equi
tū ut ex tanta cæde multis potitus spoliis congesta in ingentē aceruū hostilia arma
subdito igne concremauit. seu uotū id deorū cuipiā fuit. seu credere libet fabio auc
tori eo factū ne suæ gl̄æ fructū dictator caperet. nom̄ q. ibi scriberet. aut splolia in
triūpho ferret. Litteræ q̊q. de re ꝓspere gesta. ad senatū non ad dictatorē missæ. ar
gumentū fuere minime cū eo cōmunicantis laudē. Ita certe dictator id factū accepit.
ut lætis alius uictoria parta pre se ferret irā tristiciā q. Misso itaq. repente senatu. se ex
curia ꝓripuit. tū uero non samnitiū magis legiones quā maiestatē dictatoriā et disci
plinā militarē á magistro equitū uictā et euersā dictitans. si illi impune spretū impe
riū fuisset. Itaq. plenus minarū iræ q. ꝓfectus in castra cū maximis itineribus isset. non ta
men ꝑuenire famā aduentus sui potuit. Precurrerant enī ab urbe. qui nunciarent
dictatorē auidū poenæ uenire. alternis poene uerbis. t̄. mallu factū laudantem.
31 Fabius contione extēplo aduocata. obtestatus milites ē. ut qua uirtute rem. ꝑ. ab in
festissimis hostibus defendissent. eadē se cuius ductu auspicio q. uicissent. ab impo

Nota de fabio

xx. milia

arma cōcremauit

papirus cōmotus

Nota istud de oratione fabij

tenti crudelitate dictatoris tutarentur. ¶ uenire amentē inuidia iratū uirtuti alienæ felicitati q̄ furere. q̄d se absente res. p̄. ægregiæ gesta eēt. malle simutare fortunā posset. apud sāntes quā romanos uictoriā eē. imperiū dictatare spretū. tā quā non eq̄dē mente pugnari uetuerit qua pugnatū doleat. et tunc inuidia impedire uirtutē alienā uoluisse. cupidissimusq̄ arma ablaturū fuisse militibus. ne se absente moueri possent. et nunc id furere. id ægre patu. q̄d sine. L. papy̆rio non inermes non mancipi milites fuerint. q̄d se. q̄. fabius magistrū equitū duxerit. hoc nunc accensū dictatorē dictatorē. quid illū facturū fuisse. si q̄d bellu casus ferunt marsq̄ communis. aduersa pugna euenisset. qui sibi deuictis hostibus res. p̄. bene gesta. ita ut non ab ullo unico duce melius geri potuerit. supplicii magistro equitū tunc inuicto. ¶ rē uelut in capto exercitu. in festiorē quā tribunis militū. quā centurionibus. quā militibus. minatus eēt. Si posset. in omīs sæuiturū fuisse. quia id neque æt. in unū seuire. etiā inuidiā tā quā ignominiā suā petere. ¶ in caput consilium in ducem incurrere. si se simul cū gtā rei gestæ extinxisset dominantē. quicquid licuerit in magistro equitū. in militibus ausurū. ¶ proinde adessent in sua causa omniū libertati. si consensū exercitus eundē qui in plio fuerit intuenda uictoria uideat. et salutē uniusq̄ omnibus curæ eē. inclinaturū ad clementiorē sententiā animū. postremo se uitā fortunasq̄ suas illorū fidei uirtuti q̄ permittere. Clamor é tota contione ortus. ut bonū animū haberet. neminē illi uim allaturū. salus legionibus romanis. Haud multo post dictator aduenit. classico q̄ extemplo ad contionē aduocauit. Tū silentio facto. p̄co. q̄. fabiū magistrū equitū concitauit. Qui simul ex inferiore loco ad tribunal accessit

Nota

Tū dictator. quæro inquit de te. q̄. fabi. cū sūmo imperiū dictatori sit. pareant q̄. et consules regia potestas. p̄tores his dē auspicius quibus consules creati. æquū censeas nec ne magistrū equitū dicto audientē eē. Ite q̄. illud interrogo. cū me incertis auspiciis pfectū ab domo scirē. utrū mihi turbatis religionibus res. p̄. in diserim cōmittenda fuerit. an auspicia repetenda. ne quid dubiis dis agerē. ¶ simul illud. quæ dictatori religio impedimento ad rē gerendā fuerit. nū ea magister equitū solutus ac liber potuerit eē. Sed quid ego hæc interrogo. cū si ego tacitus abissē. tamē tibi ad uoluntatis interp̄tationē meæ dirigenda tua sententia fuerit. ¶ quin tu respondes uetueri ne te quicquā rei me absente agere. ¶ uetueri ne signa cū hostibus conferre. ¶ quo tū imperio meo spreto. incertis auspiciis. turbatis religionibus aduersus morē militarē disciplinā q̄. maiorū et num deorū ausus es cū hoste confligere. ¶ Ad hæc quæ interrogatus ē respondeat. extra ea. caue uocē mittat. ac cæde licitor. Aduersus quæ cū respondere haud facile eēt. ¶ et nunc quereretur eundē accusatorē capitis sui ac iudicē eē. mō do uitā sibi eripientis quā gtam rerū gestarū posse uociferaretur. purgaret q̄. se inuicē atq̄ ultro accusaret. tunc papy̆rius redintegrata ira.

spoliari magistrū equitū· ac uirgas et secures expediri iussit· Fabius fidē militū implorans· uirgas et secures
lacerantibus uestē lictoribus· ad triarios tumultū iā in contione miscentes sese recepit·
Inde clamor in totā contionē est ꝑlatus· alibi p̄ces· alibi minæ audiebantur· qui ꝓx
imi forte tribunali steterant· quia subiecti oculis imperatoris· noscitari poterant· Orabant·
ut parceret magistro equitū· neu cū eo exercitū dampnaret· extrema contio et circa
fabiū globus increpabant inclementē dictatorē· nec ꝓcul seditione aberant· ne tri
bunal quidē satis quietū erat· legati circūstantes sellā· orabant· ut rē in posterū diē
differret· et iræ suæ spaciū et consilio tempus daret· satis castigatā adolescentiā fabii
eē· satis deformatā uictoriā· ne ad extremū finē supplicii tenderet· neu unico iuueni
neu patri eius clarissimo uiro· neu fabiæ genti eā iniungeret ignominiā· Cū parū p̄ci
bus parū causa ꝓficerent· intueri sæuientē contionē iubebant· ita irritatis militū ani
mis· subdere ignē ac materiā seditioni· non eē ætatis non prudentiæ eius· neminē
id· q̄· fabio poenā dep̄canti suā uicio uersurū· sed dictatori si occecatus ira infestā mul
titudinē in se prauo certamine mouisset· postremo ne id se grāe dare· q̄· fabii cre
deret· se uisiurandū dare paratos eē· non uideri ē re· p̄· in q̄· fabiū eo tēpore anim
33 aduerti· His uocibus cū in se magis incitarent dictatorē· quā magistro equitū pla
carent· iusside tribunali descendere legati· et silentio nequiquā ꝑ p̄conē tempta
to· p̄ strepitu ac tumultu· nec ipsius dictatoris nec apparitorū eius uox audiretur·
nox uelut in p̄lio certamini finē fecit· Magister equitū iussus postero die adeē· cū
om̄s affirmarent infestius papyriū exarsurū· agitatū conuentione ipsa exacerbatūq·
clam ex castris romā ꝓfugit· et patre auctore· m̄· fabio quiter iā consul dictator q· dictator romā ꝓfugit
fuerat· uocato extēplo senatu· cū maxime conquereretur apud patres apud pa
tres uim atq· iniuriā dictatoris· repente strepitus ante curiā lictorū submouentiū
auditur· et ipse infensus aderat· Postquā comperit ꝓfectū ex castris· et cū ex
pedito equitatu secutus· Iterata deinde contentio· et p̄hendi fabiū papyrius ius
sit· Ubi cū dep̄cantibus primoribus patrū· atq· uniuerso senatu ꝑstaret in incoep
to inmitis animus· tū pater· m̄· fabius quandoquidē inquit apud te nec auc pater fabii
toritas senatus nec ætas mea cui orbitatē paras· nec uirtus nobilitasq· magistri
equitū a te ipso nominati ualet· nec p̄ces quæ sæpe hostē mitigauere· quæ deorū
iras placant· tr̄ pt appello· et ꝓuoco ad populū· eūq· tibi fugienti exercitus tui fu
gienti senatus iudiciū· iudicē fero· qui certe unus plusquā tua dictatura potest
pollet q· Uidero cessurus ne ꝓuocationi sis· cui rex romanus tullius hostilius cessit· Ex curia
igitur in contionē quo cū paucis dictator· cū om̄i agmine principū magister equi
tū ascendisset· deduci eū de rostris papyrius in partē inferiorē iussit· Secutus pater·
bene agis inquit· cū eo nos deduci iussisti· unde et priuati uocē mittere possemus·

ibi primo non tã ꝓpetuæ oratione est quã altercatio exaudiebantur. Vicit deinde strepitũ uox
Oratio fabij senis et indignatio fabii senis increpantis superbiã crudelitatẽ q. papirii se q. dictatorẽ romæ
fuisse. nec a se quemquã nec plebis quidẽ hominẽ non centurionẽ non militẽ uiolatũ.
papirium tamquã ex hostium ducibus sic ex romano imperatore uictoriã et triũphũ pete
re. quamũ interesset inter moderationẽ antiquorũ et nouã superbiã crudelitatẽ q.
dictatorẽ quintiũ cincinnatũ in. L. minutiũ consulẽ ex obsidione á se ereptum non
ultra sæuisse. quã ut legatũ eũ ad exercitũ ꝓ consule relinqueret. m. furiũ camil
lũ in. L. furio qui contempta sua senectute et auctoritate. foedissimo cũ euentu pug
nasset. non solũ in ꝑsentia moderatũ iræ ẽe. nequid de collega secus populo aut
senatui scriberet. sed cũ reuertisset potissimũ ex tribunis consularibus habuisset. quẽ
ex collegis optione ab senatu data. sociũ sibi imperii delegerit. Nam populi qui
dẽ penes quẽ potestas omniũ rerũ eet. ne irã quidẽ umquã atrociorẽ fuisse. in eos
qui temeritate atq. inscitia exercitus amisissent. quã ut pecunia eos multaret.
Capite conquisitũ obrẽ bello male gestã de imperatore nullũ ad eã diẽ ẽe. nuncdu
cibus. ꝑ. r. quæ ne uictis quidẽ fas fuerit. uirgas et securẽs uictoribus et iustissimos
meritis triũphos intentari. Quid enim tandẽ passurũ fuisse filiũ suũ si exercitum
amisisset. si fusus. fugatus. castris exutus fuisset. quo ultro irã uiolentiã q. eius ex
cessurã fuisse. quã ut uerberaret necaret q. quã conuenienter ẽe ꝑpẽ. q. fabiũ ciuitatẽ
in lætitia. uictoria. supplicationibus. acgratulationibus ẽe. eũ ꝓpter quẽ deũ de
lubra patearent. atæ sacrificiis fumerent. honore. donis cumulentur. nudatũ uirgis
laceran in conspectu. ꝑ. r. intuentẽ capitoliũ atq. arẽ deos q. ab se duobus plus
haud frustra aduocatos. quo id animo exercitũ qui eius ductu auspicius q. uicisset
laturũ. quẽ luctũ in castris romanis quã lætitiã inter hostes fore? Hæc simul iurgans.
querens. deũ hominũ q. fidẽ obtestans. et complexus filiũ. plurimis cũ lacrimis age
bat. Stabat cũ eo senatus maiestas. fauor populi. tribuniciũ auxiliũ. memoria ab
sentis exercitus. Ex parte altera imperiũ inuictũ. ꝑ. r. et disciplina rei militaris. et
dictatoris edictũ ꝓ numine semp obseruatũ. et malliana imperia. et post habita fi
lii caritas publicæ utilitati iacrabantur. Hoc etiã. L. brutũ conditorẽ romanæ liber
tatis antea in duobus liberis fecisse. nunc patres comes. et senes facilis de alieno im
perio spreto. tamquã rei paruæ disciplinæ militari euersæ. iuuentuti gratiã facere.
se tam ꝓstaturũ in incoepto. nec ei quiaduersus dictũ suũ turbatis religionibus. acdu
bius auspicius pugnasset. quicquã ex iusta poena remissurũ. Maiestas imperii ꝓpe
tua ne eet. non ẽe in sua potestate. L. papirium nihil eius iure diminuturũ. optare. ne po
testas tribunicia inuiolata ipsa uiolet intercessione sua romanũ imperiũ. neu popu
lus in se potissimũ dictatorẽ et ius dictaturæ extinguat. Quod si fecisset. non. L. pa

flora duritiã legis romanoꝝ 34

piriū sed tribunos· sed prauū populiui diciū nequiquā posteros accusaturos· cū polluta semel mili
tari disciplina· non miles centurionis· non centurio tribuni· non tribunus legati· non legatus
consulis· non magister equitū dictatoris pareat imperio· Hemo hominū· nemo deorū uere
cundiā habeat· non edicta imperatorū· non auspicia obseruentur· sine cōmeatu uagi mili
tes impacato in hostico errarent· immemores sacramenti· licentia sola ubi uelint exauctores·
in frequentia deserantur signa· neq· conueniatur ad edictū· nec discernatur interdiu noc
te ne q̄ quo iniquo loco· in iussu imperatoris pugnent· et non signa· non ordines· seruent· la
trocinii modo cæca et fortuita· p̄ sollempni et sacrā militia sit· Horū criminū uos reos in oīa
sęcla offerte tribuni pt uīa obnoxia capita· plicentia q· fabii obiecit· Stupentes tribunos et
sua iā uice magis anxios quā eius cui auxiliū ab se petebatur· liberauit onere· consensus· p· r·
ad p̄ces et obtestationē uersus· ut sibi poenā magistri equitū dictator remitteret· tribuni
q̄q· inclinatā rē in p̄ces subsecuti· orare dictatorē insistunt· ut uenią erroni humano· ue
niā adolescentiæ· q̄· fabii daret· satis eū poenarū dedisse· Iam ipse adolescens· iā pater· m̄·
fabius contentionis obliti· p cūbere ad genua et irā dep̄cari dictatoris· Tū dictator silentio
facto· bene habet inquit· quirites· uicit disciplina militaris· uicit imperii maiestas· quæ
in discrimine fuerunt· an ulla post hanc diē essent· non noxiæ eximitur· q̄· fabius· qui con
tra edictū imperatoris pugnauit· sed noxæ dampnatus· donatur· p· r· donatur tribuni
ciæ potestati· p cariū non iustū auxiliū ferenti· Uiue· q̄· fabi· felicior hoc consensu auctoris
ad tuendū te· quā paulo ante exultabas uictoria· Uiue· id facinus ausus· cuius tribine
pares quidē si eodē loco fuisset quo fuit· L· papirius· uenią dedisset· Mecū ut uoles re
uertens in grām· p· r· cui utiā debes· nihil maius p̄stiteris· quā si hic tibi dies satis documenti
dederit· ut bello ac pace patri legitima imperia possis· Cūse nihil morari magistrū equitū
p̄nunciasset· digressū eū templo· lætus senatus· lætior populus circūfusi ac gratulantes hinc
magistro equitū hinc dictatori p̄secuti sunt· firmatū q· imperiū militare haud minus peri
culo· q̄· fabii· quā supplicio miserabili adolescentis malluisse uidebatur· Forte ita eo anno eue
nit· ut quotiens cū q· dictator ab exercitu recessit· hostes insanio mouerentur· Cæterū in
oculis exemplū erat· q̄· fabius· m̄· ualerio legato· qui castris p̄erat· nequā uim hostiū magis
quā truce dictatoris irā timeret· Itaq· frumentatores cū circūuenti ex insidiis cæsi locoini
quo eēnt· creditū uulgo ē subuenisse eis a legato potuisse· ni tristia edicta exhorruisset· Ita
q̄q· ira alienauit á dictatore militū animos· iā ante infensos· q̄d implacabilis· q̄· fabio eēt·
et q̄d suis p̄cib; negasset· ei p· r· uenią dedisset· Postquā dictator p̄posito in urbe· L· papirio
crasso· q̄· fabio uettio quicquā p magistratu agere· in castra rediit· neq· cuiq; satis lætus ad
uentus ciuis fuit· nec hostibus quicquā attulit terroris· Nam q· postero die seu ignaruc
nisse dictatorē· seu adeēt an abēet parui facientes· instructa acie ad castra accesserunt·
Cæterū tantū momenti in uno uiro· L· papirio fuit· ut si ducis consilia fauor subsecutus mi

ipse circumiens saucios milites inserens intentoria caput · singulos ut sese haberent rogitans · curam eorum no
litum foret · de bellari eo die cum samnitibus potuisse · pro haud dubio habitum sit · Ita instruxit ac mina
ē loco ac subsidiis · ita omni arte bellica firmauit · Cessatum a milite · ac de industria · ut obtrec tis lega
taretur laudibus ducis · impedita uictoria est · Plures samnitium cecidere · plures romani uul
nerati sunt · Sensit peritus dux · quae res uictoriae obstaret · temperandum ingenium suum esse · et
seueritatem miscendam comitati · Itaque adhibitis legatis tribunisque et prefectis demandat · Rem
per se popularem ita dexter egit · ut medendis corporibus animi multo prius militum impe
ratori reconciliarentur · nec quicquam ad salubritatem efficatius fuerit · quam quod grato
animo ea cura accepta est · Refecto exercitu cum hoste congressus · haud dubia spe sua mi
litumque ita fudit fugauitque samnites · ut ille ultimus eis dies conferendi signa cum dictatore
fuerit · incessit deinde qua duxit predae spes uictor exercitus · perlustrauitque hostium agros ·
Nulla arma · nullam uim nec apertam nec insidiis expertus · addebat alacritatem · quod dictator pre
dam omnem edixerat militibus · nec ira magis publica · quam priuatum compendium in hostem
acuebat · His cladibus samnites subacti pacem a dictatore petiere · cum quo pacti · ut singu
la uestimenta militibus · et annuum stipendium darent · Cum ire ad senatum iussi essent · secu
turos se dictatorem responderunt unius eius fidei uirtutique commendantes causam suam · Ita
deductus ex samnitibus exercitus · dictator triumphans urbem est ingressus · et cum se
dictatura abdicare uellet · iussu patrum priusquam abdicaret consules creauit · Gaium sulpicium
longum iterum · Quintum aemilium cerretanum · Samnites infecta pace quia de conditionibus ageba
tur · inducias annuas ab urbe retulerunt · Nec earum ipsarum sancta fides fuit · adeo postquam
papyrium abisse magistratu nunciatum est · arrecti ad bellandum animi sunt · Cum sulpicio
Quintum aemilio aulum quidam annales habent consulibus · ad defectionem samnitium apulum nouum
bellum accessit · Utroque exercitus missi · sulpicio samnites · apuli aemilio sorte euenerunt ·
Sunt qui non ipsis apulis bellum illatum · sed socios eius gentis populos ab samnitium uiatque
iniuriis defensos scribant · Caeterum fortuna samnitium uix a se ipsis eo tempore propul
santium bellum · propius ut sit uero facit · non apulis ab samnitibus arma illata · sed cum utraque
simul gente bellum romanis fuisse · nec tamen res ulla memorabilis acta · ager apulus
samnitiumque euastatus · hostes nec hic nec illic inuenti · Romae nocturnus terror · ita
ex somno trepidam repente ciuitatem exciuit · ut capitolium atque arx moeniaque et por
tae plenae armatorum fuerint · et cum concursatum clamatumque ad arma omnibus locis esset ·
prima luce nec auctor nec causa terroris comparuit · Eodem anno de tusculanis fa
bia rogatione populi fuit iudicium · Marcus fabius tribunus pleb tulit ad populum · ut in tus
culanos animaduerteretur · quorum eorum ope ac consilio ueliterni priuernatesque
per reges bellum fecissent · Populus tusculanus cum coniugibus ac liberis romam uenit ·
ea multitudo ueste mutata · et specie reorum tribus circuit · genibus se omnium ad
uoluens · Plus itaque miscenda ad poenae ueniam impetrandam · quam causa ad crimen purgan

plures romani uulnerati

ultimus dies

nocturnus terror

dū ualuit. Tribus om̄s p̄ter polliā antiquarum legē. Polliæ sententia fuit. puberes uer
beratos necari. coniuges liberosq; sub corona lege belli uenire. memoriāq; eius iræ tus
culanis in poena tam atroces auctores mansisse ad patrū ætatē constat. nec quēquā fer
me ex pollia tribu candidatū fore datū ferre populū solitū. Insequenti anno. q̄. fabio. 38
L. fuluio consulib; ā. cornelius aruina dictator. et. m̄. fabius ambustus magister equi
tū. metu grauioris in samnio belli. conducta enim p̄tio á finitimis iuuentus dicebatur.
intentiore dilectu habito. ægregiū exercitū aduersus samnites duxerunt. Castra in hos
tico incuriose ita posita. tam quā p̄cul abeēt hostis. Cū subito aduenere samnitiū le
giones tanta ferocia. ut uallū usq; ad stationē romanā inferrent. nox iā ut appetebat
id p̄hibuit munimenta adoriri. nec dissimulabant orta luce postero die facturos. Dic
tator ubi p̄piorē spe dimicationē uidit. ne militū uirtuti dampno locus eēt. ignib;
crebris relictis. qui conspectū hostiū frustrarentur. silentio legiones educit. nec ta
men fallere p̄pt̄ p̄pinquitatē potuit castrorū. Eques extemplo insecutus ita instituit
agmini. ut donec lucesceret p̄lio abstineret. nec pedestres quidē copiæ ante lucē cas
tris egressæ. eques luce demū ausus incursare in hostē. carpendo nouissimos. p̄men
doq; iniquis ad transitū locis agm̄ detinuit. interī pedes equitē assecutus. et totis
iam copiis annisus urgebat. Tū dictator postquā sine magno incōmodo p̄gre
di non poterat. eū ipsū in quo constiterat locū castris dimetari iussit. Id uero cir
cūfuso undiq; equitatu. ut uallū peteretur opusq; inciperet. fieri non poterat.
Ita q; ubi neq; eundi neq; manendi copiā eē uidet. instruit aciē. impedimentis ex
agmine remotis. Instruunt contra et hostes et animis et uiribus pares. auxerat
id maxime animos. qd̄ ignari loco iniquo non hosti cessū. uelut fugientes ac ter
ritos terribiles ipsi secuti fuerant. id aliquā diu æquauit pugnā. iā pridē desueto
samnite clamorē romani exercitus pati. et hercule illo die ab hora tercia diei ad hercule
octauā ita anceps dicitur certam̄ stetisse. ut neq; clamor ut primo semel concursū
est. sublatus iteratus sit. neq; signa p̄mota loco. retroue recoepta. neq; recursū ab ul
la sit parte. In suo quisq; gradu obnixis urgentes scutis. sine respiratione ac re
spectu pugnabant. fremitus æqualis tenorq; idē pugnæ. in defetigationē ultimā
aut noctē spectabat. iā uiris uires. iā ferro sua uis. iā consilia ducibus deerant.
cū subito samnitiū equites cū turma una longius p̄uecta accepissent impedimen
ta romanorū p̄cul ab armatis. sine p̄sidio. sine munimento stare. auiditate p̄dæ
impetū faciunt. Qd̄ ubi dictatori trepidus nuncius attulit. sine m̄do inquit se se
p̄da p̄pediant. alii deinde sup̄ alios diripi passim. ferri q; fortunas militū uocifera
bantur. Tū magistro equitū accito. uides tu inquit. m̄. fabi ab hostiū equite omis
sam pugnā. herent impediti impedimentis nr̄is. aggredere. qd̄ int̄ p̄dandū

multitudini euenit dissipatos· raros equis insidentes· raros· quibus ferrũ in manu sit· inuenies· equosq
dũ p̃da onerant cęde inermes· cruentã q· illis p̃dã redde· mihi legiones· peditũ q· pugna erunt curæ·
penes te equestre sit decus· Equitũ acies qualis quæ ẽẽ instructissima potest· inuecta in dissipatos
impeditosq· hostes· cęde om̃a replet· int̃ sarcinas omissas repente obiacentes pedibus fugientiũ·
consternatorũ q· equorũ· neq· pugnæ neq· fugæ satis potentes cęduntur· Tũ deleto prope equita
tu hostiũ· m̃· fabius circũductus paulũ ab tergo hostiũ pedestrẽ aciẽ adoritur· Clamor inde no
uus accedens· et samnitiũ terruit animos· et dictator ubi respectantes hostiũ antesignanos
turbata q· signa et fluctuantẽ aciẽ uidit· tũ appellare· tũ adhortari milites· tribunos prin
cipesq· ordinũ nominatim ad iterandã secũ pugnã uocare· nouato clamore signa inferuntur·
et quicquid ꝓgrediebantur magis magisq· turbatos hostes cernebant· Eques ipse iam primis
erat in conspectu· et cornelius respiciens ad manipulos militũ· qđ manu· qđ uoce poterat·
monstrabat uexilla se suorũ parmasq· cernere equitũ· Quod ubi auditũ simul uisũ q· est· ad
eo repente laboris ꝑ diẽ pene totũ tolerati uulnerũq· obliti sunt· ut haud secus quã si tũ inte
gri e castris signũ pugnæ accepissent· concitauerint se in hostẽ· nec ultra samnis tolerare
terrorẽ equitũ peditũq· uim potuit· partĩ in medio cæsi· partĩ in fugã dissipati sunt· pe
destris restantes ac circũuentos cecidit· ab equite fugientiũ strages ẽ facta· Inter quos et
ipse imperator cecidit· Hoc demũ p̃liũ samnitiũ res ita infregit· ut om̃ib; conciliis freme
rent minime id quidẽ mirũ ẽẽ· si impio bello et contra foedus suscepto· infestioribus meri
to deis· quã hominibus nihil ꝓspere agerent· expiandũ id bellũ magna mercede luendũq·
ẽẽ· id referre tantũ· utrũ supplicia noxio paucorũ an omniũ innoxio p̃beant sanguine·
audebant q· iam quidã nominare auctores armorũ· unũ maxime nomen ꝑ consensũ cla
mantiũ bruculi papii exaudiebatur· uir nobilis potensq· erat· haud dubie ꝓximarũ in
duciarũ ruptor· De eo coacti referre p̃tores· decretũ fecerunt· ut brutulus papius romanis de
deretur· et cũ eo p̃da om̃is romana captiuiq· ut romã mitterentur· quæq· res ꝑ feciales
ex foedere repetitæ essent· scd̃m ius fasq· restituerentur· feciales romã ut censuere mis
si· ex corpus brutuli exanime· ipse morte uoluntaria ignominiæ se ac suplicio subtrax
it· placuit cũ corpore bona q̃q· eius dedi· nihil tamen earũ rerũ p̃ter captiuos ac si qua
cognita ex p̃da sunt acceptũ est· cęterarũ rerũ irrita fuit deditio· dictator ex· s̃· c̃· triũpha
uit· Hoc bellũ á consulibus bellatũ quidã auctores sunt· eosq· de samnitibus triũphasse·
fabiũ etiã in apuliã ꝓcessisse· atq· inde magnas p̃das egisse· Nec discrepat· quin dictator
eo anno· ã· cornelius fuerit· id ambigitur· belli ne gerendi causa creatus sit· an ut ẽẽt qui
ludis romanis quia· L· plaucius p̃tor graui morbo forte implicitus erat· signũ mittendis
quadrigis daret· functusq· eo haud sane memorandi imperii ministerio· se dictatura ab
dicaret· nec facile est aut rẽ rei aut auctorẽ auctori p̃ferre· uiciatã memoriã funebri
bus laudibus reor· falsisq· imaginũ titulis dũ familia ad se quæq· famã rerũ gestarum

Imperator samnitiũ cecidit

bruculi papii

honorũ q. fallente mendacio trahunt. inde certe et singulorũ gesta et publica monumenta
rerum confusa. nec quisquã ęqualis tẽporib; illis scriptor exstat. quo satis certo auctore stetur.

TITI LIVII AB VRBE CONDITA LIB̃ VIII EXPLIC̃. INCIP̃ LIBER VIIII.

Sequitur hunc annũ nobilis clade romana caudina pax. Tito ueturio caluino. spurio
postumio consulibus. samnites eo anno imperatorẽ. g̃. pontiũ herennii filiũ habuerunt.
patre longe prudentissimo natũ primũ ipsũ bellatorẽ ducẽ q. Is ubi legati qui ad dedendas
res missi erant. pace infecta redierunt. nihil ne actũ inquit hac legatione censeatis. expi
atũ est. quicquid ex foedere rupto irarũ in nos cęlestiũ fuit. Satis scio. quibuscũq. dis cor
di fuit. subiginos ad necessitatẽ dedendi res. quæ ab nob̃ ex foedere repetitæ fuerant.
his non cordi fuisse. tam sup̃be ab romanis foederis expiationẽ spretã. Quid enĩ ultra fi
eri ad placandos deos mitigandos q. homines potuit quã qd̃ nos fecimus. res hostiũ in p̃da
captas quæ belli iure nr̃æ uidebantur. remisimus. auctores belli quia uiuos non potuim̃.
p̃functos iam fato dedimus. Bona eorũ nequid ex contagione noxæ remaneret penes nos.
romã portauimus. Quid ultra tibi romane quid foederi. quid dis arbitris foederis debeo.
Quẽ tibi tuarũ irarũ. quẽ meorũ suppliciorũ iudicẽ feram. Neminẽ neq. populũ neq. pri
uatũ fugio. Quod si nihil cũ potentiore iuris humani relinquitur inopi. at ego ad deos uin
dices intolerandæ sup̃biæ. confugiam. et p̃cabor. ut iras suas uertant in eos quibus
non suæ redditæ res. non alienæ adcumulatæ satis sint. quorũ sęuiciã non mors noxio
rũ. non deditio exanimatorũ corporũ. non bona sequentia domini deditionẽ exsacient.
placari nequeant. nisi hauriendũ sanguinẽ. lanianda q. uiscera nr̃a p̃buerimus. Iustũ
est bellũ samnites quibus necessariũ. et pia arma. quibus nulla nisi in armis relinqui
tur spes. Proinde cũ rerũ humanarũ maximũ momentũ sit. quã p̃picius rẽ quã aduer
sis agant diis. p̃ certo habete. priora bella aduersus deos magis quã homines gessisse. hoc
quod instat ducibus ipsis diis gesturos. Hæc non læta magis quã uera uaticinatus. ex
ercitu educto. circa caudiũ castra quã potest ocultissime ducit. Inde ad calatiã ubiã
consules romanos castra q. ẽẽ audiebat. milites x. pastorũ habitu mittit. pecora q.
diuersos. aliũ alibi haud p̃cul romanis pascere iubet p̃sidiis. ubi inciderint in p̃datores
ut idẽ om̃ibus sermo constet. legiones samnitiũ in apulia ẽẽ. luceriã omnibus copiis
circũsidere. nec p̃cul abẽẽ. quin ui capiant. Iam et is rumor ante de industria uol
gatus uenerat ad romanos. sed fidẽ auxere captiui. eo maxime. quod sermo int̃ eos
congruebat. Haud dubiũ erat. quin lucerinis opẽ romanus ferret. bonis ac fidelibus
sociis. simul ne apulia om̃is ad p̃sentẽ terrorẽ deficeret. ea modo qui irent consul
tatio fuit. Duæ ad luceriã ferebant uiæ. altera p̃ter orã superi maris patens ap̃
ta q. sed quanto tutior. tanto fere longior. altera p̃ furculas caudinas breuior.
sed ita natus locus est. Saltus duo alti angusti siluosi q. sunt montibus circa

oro imperatoris

Iustũ bellũ

fidẽ auxere

ꝑpetuis inter se iuncti. Iacet inter eos satis patens clausus in medio campus herbidus.
aquosusq; ꝑ quē mediū iter est. sed ante quā uenias ad eū intrandæ primæ angustiæ
sunt. et aut eadē qua te insinuaueris retro uia repetenda. aut si ire porro ꝑgas. ꝑ aliū
saltū artiorē impeditiorē q; euadendū. In eū campū uia alia ꝑ cauā rupē romani remis
so agmine. quō ad alias angustias ꝓtinus ꝑgerent. septas deiectu arborū. saxorū q;
ingentiū obiacentē molē inuenere. Cū fraus hostilis apparuisset. ꝑsidiū etiā in sū
mo saltu conspicitur. citati inde retro qua uenerant ꝑgunt repetere uiā. eā q̄q;
Sistunt gradū clausā sua obice armisq; inueniunt. Sistunt inde gradū. sine ullius imperio. stu
por q; omniū animos ac uelut torpor quidā insolitus membra tenet. intuentesq;
alii alios. cū alterū quisq; compotē magis mentis ac consilii ducerent. diu immobiles
silent. Deinde ubi ꝑtoria consulis erigi uidere. et expedire quosdā utilia operi. quā
quam ludibrio fore munientes ꝑditis rebus ac spe omī adempta cernebant. tam̄ ne
culpā malis adderent. ꝑ se quisq; nec hortante ullo. nec imperante. ad muniendū
uersi. castra ꝓpter aquā uallo circūdant. sua ipsi opera laborē q; irritū. ꝑter quam
qd̄ hostes suꝑbe increbꝑabant. cū miserabili consensione eludentes. ad consules
mestos ne aduocantes quidē in consiliū. quando nec in consilio nec auxilio lo
cus eēt. sua sponte legati ac tribuni conueniunt. milites q; ad ꝑtoriū uersi. opē
B quā uix dii immortales ferre poterant. ab ducibus exposcunt. querentes magis
quā consultantes nox oppressit. cū ꝓ ingenio quisq; fremerent. alius. ꝑ obices uia
rū. alius. ꝑ aduersa montiū. ꝑ siluas. qua ferri arma poterunt. eamus. modo ad hos
.xxx. tē ꝑuenire liceat. quē ꝑ annos iam ꝓpe xxx uicimus. omīa æqua et plana erunt
romano in ꝑfidū samnitē pugnanti. alius. quo aut qua eamus. nū montes moliri
sede sua paramus. dū hæc imminebunt iuga. qua tu ad hostē uenies. armati. in
ermes. fortes. ignaui. parit̄ om̄s capti atq; uicti sumus. Ne ferrū quidē ad bene mo
sedens bellū ꝯficiet riendū oblaturus est hostis. sedens bellū conficiet. His inuicē sermonibus. qua cibi. qua
quietis immemor traducta est. ne samnitibus quidē consiliū in tam lætis suppetebat re
bus. Itaq; uniuersi herenniū poncii patrē imperatoris ꝑ litteras consulendū censent. iam
is grauis annis. non militaribus solū. sed ciuilibus q̄q; abcesserat muneribus. in corpore
tamen affecto uigebat uis animis consiliis q; Is ubi accepit ad furculas caudinas inter
duos saltus clausos eē romanos exercitus. consultus ab nuncio filii. censuit om̄s inde
quā primū: in uiolatos dimittendos. Quæ ubi spreta sentencia ē. iterū q; eodē remeante nuncio
consulebatur. censuit ad unū om̄s interficiendos. Quæ ubi tā discordia inter se
uelut ex ancipiti oraculo responsa data sunt. quā quā filius ipse. in primis iā animū q̄q;
patris consenuisse in affecto corpore rebatur. tam̄ consensu omniū uictus est. ut ip
sū in consiliū acciperet. nec grauatus senex plaustro in castra dicitur aduectus. uo

catus q· in consiliū· ita ferme locutus est· ut nihil sententiæ mutaret· causas tantū adi
cere priori consilio· qđ optimū duceret cū potentissimo populo ꝑ ingens beneficium
ꝑpetuā firmare pacē amicitiā q· altero consilio in multas ætates quibus amissis du
obus exercitibus haud facile receptura uires romana res· bellū differre· Tertiū nul
lū consiliū ēē· Cū filius aliq· principes ꝑcunctando exquirerent· qđ si media uia
consilii caperetur· ut et dimitterentur incolumes· et leges his iure belli uictis im
ponerentur· ista quidē sententia inquit ē· quæ neq· amicos parat· nec inimicos
tollit· Seruate modo quos ignominia irritauerit· ea est romana gens· quæ uicta
quiescere nesciat· uiuat semp in pectoribus illorū· quicquid istuc ꝑsens necessitas in
tulerit· neq· eos ante multiplices poenas expetitas á uob quiescere sinet· Neutra sen
tentia accepta herennius domū é castris ē auectus· et in castris romanis cū frustra mul
ti conatus ad erūpendū capti essent· etiā omniū rerū inopia ēēt· uicti necessitate
legatos mittunt· qui primū æquā pacē peterent· si pacē non impetrarent· ut quo
carent ad pugnā· Tū pontius debellatū ēē respondit· et qūo ne uicti quidē ac
capti fortunā ferendi scirent· inermes cū singulis uestimentis sub iugū missurum·
alias conditiones pacis æquas uictis á uictoribus fore· si agro samnitiū decederet
ur· coloniæ abducerentur· suis in de legib; romanū ac samnitē æquo fœdere
uterurū· his conditionib; paratū se ēē fœdus cū consulibus ferire· si quid eorum
displiceat· legatos ad se redire uetuit· Hæc cū legatio renunciaretur· tantus gemi
tus omniū subito exortus ē· tanta q· mestitia incessit· ut non grauius acceptum uide
retur· si nunciaretur oībus eo loco mortē appetendā ēē· Cū diu silentiū fuisset·
nec consules aut ꝑfœdere tam turpi· aut contra fœdus tam necessariū hiscere pos
sent· tū· L· Lentulus· qui tū princeps legatorū uirtute ac honoribus erat· patrē meū
inquit consules sæpe audiui memorantē se in capitolio unū non fuisse auctorē sera
tis redimendæ auro á gallis ciuitatis· quando nec fossa ullo q· ab ignauissimo ad
opera ac muniendū hoste clausi essent· et erūpere sinon sine magno periculo· tamen
sine certa pnicie possent· Quod si illis ut decurrere ex capitolio armatis in hostē liceu
it· quo sæpe modo obsessi in obsidentes eruperunt· ita nob æquo aut iniquo loco
dimicandi tantū ꝫdo cū hoste copia ēēt· non mihi paterni animi: in dolesin consilio dando
deēet· Ē quidē mortē ꝑ patria ꝑclarā ēē fateor· et me uel deuouere p· p· r· legioni
busq· uel in medios mé immittere hostes paratus sum· Sed hic patriā uideo· hicque
quid romanarū legionū est· quæ nisi ꝑ se ipsis ad mortē ruere uolunt· quid
habent qđ morte sua seruent· tecta urbis dicat aliquis et moenia· et eā turbam
á qua urbs incolitur· immo hercule ꝑduntur ea oīa· deleto hoc exercitu non ser
uantur· quis enī ea tuebitur· imbellis uidelicet atq· inermis multitudo· ita hercule

Consilium senatus imperatoris herennij

Samnitiū romanaq;

Lentulus

quã á gallorũ impetu defendit. An á uersi exercitũ camillũ q. ducẽ implorabunt. Hic omis spesq. sunt. quas seruando patriã seruamus. dedendo ad necẽ patriã deserimus ac pdimus. At foeda atq. ignominiosa dedicio est. Sed ira caritas patriæ est. ut tam ignominia eã quã morte nra si opus sit seruemus. Subeatur ergo ista quamtacũq. est indignitas. et pareatur necessitati. quã ne dii quidem superant. Tres consules redimite armis ciuitatẽ. quã auro maiores ũri redemerunt. Consules pfecti ad ponciũ in colloquiũ. cũ de foedere uictor agitaret. negarunt iniussu populi foedus fieri posse. nec sine fecialibus cerimonia q. alia sollempni. Itaq. non ut uulgo creditur. claudius q. etiã scribit. foedere pax caudina sed ꝑ sponsionẽ facta est. Quidem aut sponsoribus in foedere opus eẽt. aut obsidibus. ubi ꝑcatione res transigitur. ꝑ quẽ populũ fiat quominus legibus dictus stetur. ut eũ ita iuppiter feriat. quẽ admodũ á fecialibus porcus feriatur. Spoponderunt consules. pfecti. legati. questores. ẽt mit. nomina q. omniũ qui spoponderunt ẽstant. ubi si ex foedere acta res eẽt. ꝑter quã duorũ fecialiũ non exstarent. et ꝑter necessariã foederis dilationẽ obsides etiã do. equites imperati. qui capite luerent. si pacto non staretur. Tempus inde statutũ. tradendis obsidibus exercitu q. inermi mittendo. Redintegrauit luctũ in castris consulũ aduentus. ut uix ab his abstinerent manus. quorũ temeritate in eũ locũ deduci essent. quorũ ignauia fœdius inde quã ueniissent abituri. illis non ducẽ locorũ. non exploratorẽ fuisse. beluarũ modo cæcos in fouẽ missos. lapsos. Nu alios intueri. contemplari arma mox tradenda. et inermes futuras dextras. obnoxia q. corpora hosti ꝑponere. sibi metipsi ante oculos iugũ hostile et ludibria uictoris. et uultus supbos. et ꝑ armatos inermiũ ter. Inde fœdi agminis miserabilẽ uiã ꝑ sociorũ urbes reditũ in patriã ad parentes. quo sæpe ipsi maiores q. eorũ triũphantes ueniissent. se solos sine uulnere. sine ferro. sine acie uictos. sibi non stringere licuisse gladios. non manũ cũ hoste conferre. sibi nequiquã animos datos. Hæc frementibus. hora fatalis ignominiæ aduentẽ. oĩa tristiora experiundo factura. quã quæ ꝑceperant animis. Iam primũ cũ singulis uestimentis inermes extra uallũ exire iussi. et primi traditi obsides. atq. in custodiã abducti. Tum á consulibus abire lictores iussi. paludamenta q. detracta. tantã inter ipsos qui paulo ante eos exsecrantes. dedendos lacerandosq. censuerant. miserationẽ fecit. ut suæ quisq. conditionis oblitus. ab illa deformatione tantæ maiestatis. uelut ab nefando spectaculo auerteret oculos. Primi consules ꝓpe seminudi sub iugũ missi. Tũ ut quisq. gradu ꝓximus erat. tanta ignominiæ obiectus. Tũ deinceps singulæ legiones. Circũstabant armati hostes. exprobrantes. eludentes q. gladii etiã plerisq. intentati. et uulnerati quidẽ necati q. si uultus eorũ indignitate rerũ acrior uictorẽ offendisset. Introduci sub iugũ. et qd pene grauius erat. ꝑ hostiũ oculos cũ é saltu euasissent. ersi uelut ab inferis exercti. tũ primũ lucẽ aspicere uisi sunt. tamẽ ipsa lux tã deforme intuentib; agmẽ. oĩ morte tristior fuit. Itaq. cũ ante noctẽ capuã ꝓuenire possent. incerti de fide sociorũ. et qd pudor ꝓpedie

.dc. eqtes. i. seruos

tradan obsides

Vide in gd romanã facium.

bat. circa uiã haud ꝓcul capua omniũ egena corpora humi ꝓstrauerunt. Quod ubi est capuã audi nunciatũ
tũ. euicit miseratio iusta sociorũ. suꝑbiã ingenitã campanis. Confestim insignia sua consulibus
fasces. lictores. arma. equos. uestimenta. commeatus militibus benigne mittunt. et uenientib;
capuã cunctus senatus populusq. obuiã egressus. iustis om̃ibus hospitalib; priuatisq. et publi
cis fungitur officiis. Neq. illis sociorũ comitas. uultusq. benigni. et alloquia non m̃do sermo
nẽ elicere. sed ne ut oculos quidẽ attollerent. aut consolantes amicos contra intuerentur. ef
ficere poterant. adeo suꝑ merorẽ pudor quidã fugere colloquia. et coetus hominũ cogebat. Pos
tero die cũ iuuenes nobiles missi á capua ut ꝓficiscentes ad finẽ campanũ ꝓsequerentur re
uertissent. uocati q. in curiã ꝑcunctantibus maioribus natu. multo sibi mestiores et abiectio
res animi uisos referrent. adeo silens ac ꝓpe mutũ agm̃ incessisse. tacere indolẽ illã romanã.
ablatosq. cũ armis animos. non reddere salutẽ. non salutantibus dare responsũ. non hiscere
quẽquã: ꝑ metu potuisse. tãquã ferentibus adhuc ceruicibus iugũ. sub qđ emissi essent. habere samni
tes uictoriã non ꝑclarã solũ sed etiã ꝑpetuã. coepisse enĩ eos non romã. sed qđ multo bellicosi
us fuerit. romanã uirtutẽ ferociã q. Cũ hæc dicerentur audirentur q. et deploratũ pene
romanũ nom̃ in concilio sociorũ fideliũ eẽt. dicitur ofillius acalauius ouij filius clarus
genere factis q. tũ etiã ætate uerendus. longe aliter se habere rẽ dixisse. Silentiũ illud
obstinatũ. fixos q. in terrã oculos. et surdas ad om̃a solatia aures. et pudorẽ intuendæ lucis.
ingentẽ molẽ irarũ ex alto animi cientis indicia eẽ. aut romana se ignorare ingenia. aut
silentiũ illud samnitibus flebiles breui clamores. gemitusq. excitaturũ. caudinæ q. pacis
aliquantõ samnitibus quã romanis tristiorẽ memoriã fore. quippe suos quẽq. eorũ animos
habiturũ. ubicũq. congressuri sint. saltus caudinos non ubiq. samnitibus fore. Iã romæ et sua infa
mis cladeserat. Obsessos primũ audierunt. Tristior deinde ignominiosæ pacis magis quã pe
riculi nuncius fuit. Ad famã obsidionis dilectus haberi coeptus erat. Dimissus deinde auxiliorũ
apparatus. postquã deditionẽ tã fede factã acceperunt. extẽplo q. sine ulla publica auctori
tate consensu in omnẽ formã luctus ẽ. tabernæ circa forũ clausæ. iusticiũ q. in foro sua
sponte coeptũ priusquã indictũ. lati claui. anuli aurei positi. pæne mestiori exercitu ipso
ciuitas eẽ. nec ducibus solũ atq. auctoribus sponsoribusq. pacis irasci. sed innoxios etiã milites
odisse. et negare urbe tectis ue accipiendos. Quã concitationẽ animorũ fregit aduentus ex
ercitus. etiã iratis miserabilis. non enĩ tamquã in patriã reuertentes. ex insperato incolumes. sed
captorũ habitu uultu q. ingressi sero in urbẽ. ita se in suis quisq. tectis abdiderunt. ut poste
ro atq. insequentibus diebus nemo eorũ forũ aut publicũ aspicere uellet. Consules in priua
to abditi. nihil ꝓ magistratu agere. nisi qđ expressũ s. c. est. ut dictatorẽ dicerent comiti
orũ causa. Q. fabiũ ambustũ dixerunt. et. p̃. æmiliũ petũ magistrũ equitũ. Quibus
uicio creatis. suffectus. m̃. æmilius papus dictator. L. ualerius flaccus magister equitum.
Nec ꝑ eos comitia habita. et quia tedebat populũ omniũ magistratuũ eius anni. res adin

pudor cogebat fugere colloquia

romanã ferociã

saltus caudinos

terregnũ redit. Interreges q. fabius maximus. m. ualerius coruinus. Is consules creauit. q. pub
liliũ philonẽ. et. L. papyriũ cursorẽ iterũ. haud dubio consensu ciuitatis. qđ nulli ea tẽpes
tate duces clariores essent. quo creati sunt die. eo. sicenĩ placuerat patribus. magistratũ indi
derunt. sollempnibus q. s. c. his pfectis. de pace caudina retulerunt. et publilius penes quẽ
fasces erant. dic. s. c. postumi inquit. Qui ubi surrexit. eodẽ illo uultu quo sub iugũ missus
erat. haud sũ ignarus inquit consules ignominiæ non honoris causa me primũ excitatũ.
iussũ q. dicere non tamquã senatorẽ. sed tamquã reũ. tam infelicis belli quã ignominio
sæ pacis. Ego tamen quando neq. de noxa nr̃a neq. de poena retulistis. omissa defensio
ne quæ non difficillima eẽt. apud haud ignaros fortunarũ humanarũ necessitatiũ q.
sententiã de eo de quo retulistis. paucis pagã. Quæ sententia testis erit mihi ne an le
gionib; ur̃is pepcerim. cũ me seu turpi seu necessaria sponsione obstrinxi. qua tam̃ quan
do in iussu populi facta est non tenetur. p. r. nec quicquã ex ea pter quã corpora nr̃a de
bentur samnitib; Dedamur p feciales nudi uincti q. exsoluamus religione populũ. si
qua obligauimus. nequid diuini humaniue obstet. quominus iustũ piũ q. de integro
inteatur bellũ. Interea consules exercitũ scribere armare. educere placet. nec prius
ingredi hostiũ fines. quã om̃a iusta in deditionẽ nr̃am pfecta erunt. Uos dii inmortales
pcor. queso q. si uob non fuit cordi. sp. postumiũ. t. ueturiũ consules cũ samnitibus pspere
bellũ gerere. at uos satis habeatis uidisse nos sub iugũ missos. uidisse sponsione infami
obligatos. uidere nudos uinctos q. hostibus deditos. omnẽ irã hostiũ nr̃is capitibus excipi
entes. Nouos consules legiones q. romanas cũ samnite gerere bellũ uelitis. ut om̃a an
te nos consules bella gesta sunt. Quæ ubi dixit. tanta simul ammiratio miseratio q. uiri
incessit homines. ut modo uix crederent illũ eundẽ eẽ. sp. postumiũ. qui auctor tã foedę
pacis fuisset. modo miserarentur. Cũ autẽ tribuni dixissent neq. se p eo qđ spondendo
pacẽ seruassent exercitũ. p. r. poenã ullã meritos eẽ. neq. ad extremũ cũ sacrosci essent.
dedi hostibus uiolariue possent. Tũ postumius. dedite interea. dedite inquit pfa
nos nos. quos salua religione potestis. dedetis deinde et istos sacrosc̃os. cũ primo ma
gistratu abierint. Sed si me audiatis priusquã dedantur. hic in comitio uirgis cæsos.
hanc iam ut intercalatæ poenæ usurã habeant. Nam qđ deditione nr̃a negant ex
solui religione populũ. id istos magis ne dedantur quã quia ita se res habeat. dicere.
quis adeo iuris fecialiũ expers est. qui ignoret. Neq. ego inficias eo. p. c. tã sponso
res quã foedera scã eẽ. apud eos homines. apud quos iuxta diuinas religiones fides
humana colitur. sed in iussu populi nego quicquã sanciri posse. qđ populũ tene
at. An si eadẽ supbia qua sponsionẽ istã expresserunt nob samnites. coegissent nos
uerba legitima dedentiũ urbes. nuncupare. deditũ. p. r. uos tribuni diceretis et
hanc urbẽ. templa. debra. fines. aquas samnitiũ eẽ. Omitto deditionẽ. quõ de

Nõ orõnẽ postumij cõsulis de pace caudina

sponsione res agitur. quid tandē si spopondissemus urbē hanc relicturū. p̄ r̄. si incensu
rū. si magistratus. si senatū. si leges non habiturū. si sub regibus futurū. di meliora inquis.
Atqui non indignitas rerū sponsionis uinculū leguat. Si quid est. in quo obligari. p̄. r̄. pos
sit. in om̄a potest. et ne illud quidē qd̄ quosdā fors ita moueat. refert. consul. an dic
tator an p̄tor spoponderit. et hoc ipsi etiā samnites iudicauerunt. quibus non fuit sa
tis consules spondere. sed legatos. questores. tribunos militū spondere coegerunt. Nec
a me nunc quisquā quesierit. quid ita spopoonderim. cū id ne consulis ius eēt. nec il
lis spondere pacē. quæ mei non erat arbitrii. nec p uob̄ qui nihil mandaueratis pos
sem. nihil ad caudiū p̄. c̄. humanis consiliis gestū est. dii inmortales et uīris et hos
tiū imperatoribus mentē ademerunt. Nec nos in bello satis cauimus. et illi male
partā uictoriā male pdiderunt. dū uix locis quibus uicerant credunt. dū quacūq.
conditione arma uiris in arma natis auferre festinant. Ansi sana mens fuisset. dif
ficile illis fuit dū senes ab domo ad consultandū accersunt. mittere romā legatos.
cū senatu cū populo de pace ac foedere agere. tridui iter expeditis erat. interea
in inducus res fuisset. donec ab roma legati aut uictoriā illis certā. aut pacē affer
rent. Eademū sponsio eēt. quā populi iussu spopondissemus. Sed neq. uos tulisse
tis. nec nos spopondissemus. nec fas fuit aliū rerū exitū eē. quā ut illi uelut somnio
lætiore. quā qd̄ mentes eorū capere possent. nequiquā eluderentur. et nr̄m exercitū
eadē quæ impedierat. fortuna expediret. uanā uictoriā uanior irritā faceret pax. sponsio
interponeretur. quæ neminē p̄ter sponsorē obligaret. Quid enī uob̄ cū p̄. c̄. quid cū
p̄. r̄. actū est. Quis uos appellare potest. quis se á uob̄ dicere deceptū. hostis an ci
uis. Hosti nihil spopondistis. quin neminē spondere p uob̄ iussistis. Nihil ergo uo
bis nec nob̄ cū est. quibus nihil mandastis. nec cū samnitibus cū quibus nihil egistis.
Samnitibus sponsores nos sumus rei. satis locupletes in id qd̄ nr̄m est. in id qd̄ p̄sta
re possumus. corpora nr̄a et animos. In hæc seuiant. in hæc ferrū. in hæc iras acuant.
Quod ad tribunos attinet. consulite. utrū p̄sens deditio eorū fieri possit. an in diē
differatur. Nos interim tu ueturi uos q. cæteri iulia hæc capita luendæ sponsionis
10 feramus. et nr̄o supplicio liberemus romana arma. Mouit. p̄. c̄. cū causa. tū auctor.
nec cæteros solū sed tribunos etiā plebei. ut se in senatus dicerent fore potestate. Ma
gistratu inde se extemplo abdicauerunt. traditi q. fecialibus cū cæteris caudiū du
cendi. Hoc. s̄. c̄. facto. lux quædā affulsisse ciuitati uisa est. Postumius in ore erat.
eū laudibus ad celū ferebant. deuotioni. p̄. decii consulis. aliis claris facinoribus æqua
bant. emersisse ciuitatē ex obnoxia pace illius consilio et opera. ipsū se cruciati
bus et hostiū iræ offerre. piacula q. p. p̄. r̄. dare. arma cuncti spectant et bellum.
enumquā futurū. ut congredi armatis cū samnite liceat. In ciuitate ira odio q. ar

sponsorē obligare

finis orōis

dente· dilectus ꝓpe omniũ uoluntariorũ fuit· Rescriptæ ex eodẽ milite nouæ legiones· ductæ q·
ad caudiũ exercitus· Pregressi feciales· ubi ad portã uenere· uestẽ detrahi pacis sponsoribus
iubent· manus post tergũ uinciri· Cũ apparitor uerecundia maiestatis postumiũ laxæ uinci
ret· quin tu inquit adduces lorũ· ut iusta fiat deditio· Tũ ubi in coetũ samnitiũ et ad tribunal
uentũ pontii est· ã· cornelius aruina fetialis ita uerba fecit· Quandoq· hice homines iniussu
p̃· r̃· quiritiũ foedus ictũ iri spoponderunt· atq· ob eã rẽ noxã nocuerunt· ob eã rẽ· quo· p̃· r̃·
scelere impio sit solutus· hosce homines uob̃ dedo· Hæc dicenti feciali· postumius genu femur
quantũ maxime poterat· ui ꝑculit· et clara uoce ait· se samnitẽ ciuẽ ẽẽ· illũ legatũ fetia
lẽ á se contra ius gentiũ uiolatũ· eo iustius bellũ gesturos· Tum pontius· nec ego istã dedi
tionẽ accipiã· inquit· nec samnites ratã habebunt· quin tu spuri postumi si deos eẽ censes·
aut om̃a irrita facis· aut pacto stas· samniti populo om̃s quos in potestate habuit· aut ꝑ his
pax debetur· Sed quid ego te appello· qui te captũ uictori cũ qua potes fide· restituis· p̃· r̃·
appello· Quẽ si sponsionis ad furculas caudinas factæ poenitet· restituat legiones intra saltũ
quo septæ fuerunt· Nemo quẽquã deceperit· om̃a ꝑ infecto sint· Recipiant arma quæ per
pactionẽ tradiderunt· redeant in castra sua· quicquid pridie habuerunt quã in colloquiũ
est uentũ· habeant· tũ bellũ et fortia consilia placeant· tũ sponsio et pax repudietur· Ea
fortuna his locis qua ante pacis mentionẽ habuimus geramus bellũ· nec· p̃· r̃· consulũ spon
sionẽ· nec nos fidẽ· p̃· r̃· accusemus· Numquã ne causa deficiet· cur uicti pacto non stetis·
obsides porsennæ dedistis· furto eos subdixistis· auro ciuitatẽ á gallis redemistis· Inter
accipiendũ aurũ cæsi sunt· pacẽ nobiscũ pepigistis· ut legiones uob̃ captas restitueremus·
eã pacẽ irritã facitis· et semꝑ aliquã fraudi speciẽ iuris imponitis· Non ꝓbat· p̃· r̃· igno
miniosa pace legiones seruatas· pacẽ sibi habeat· legiones captas uictori restituat· Hoc
fide· hoc foederibus· hoc fetialibus· cæremoniis dignũ erat· ut quidẽ tu qd̃ petisti ꝑ pac
tionẽ habeas tot ciues incolumes· ego pacẽ quã hosti tibi remittendo pactus sũ· non ha
beã· hoc tu· ã· corneli· hoc uos fetiales iuris gentibus dicitis· ego uero istos quos dedi si
mulatis· nec accipio· nec dedi arbitror· nec moror· quominus in ciuitatẽ oblitã sponsio
ne commissa iratis om̃ibus diis quorũ elluditur numen· redeant· Gerite bellũ· quando
sp̃· postumius modo legatũ fetialẽ genu ꝑculit· Ita dii credent samnitẽ ciuẽ postumium
non ciuẽ romanũ eẽ· et á samnite legatũ romanũ uiolatũ· eo uob̃ iustũ in nos factũ eẽ
bellũ· Hæc ludibria religionũ non pudere in lucẽ ꝓferre· et uix pueris dignas amba
ges senes ac consulares fallendæ fidei exquirere· Ilictor· deme uincla romanis· moratus
sit nemo· quominus ubi uisũ fuerit abeant· Et illi quidẽ forsitan· et publica et sua certe
liberata fide· ab caudio in castra romana inuiolati redierunt· Samnitibus ꝑ superba pa
ce infestissimũ cernentibus renatũ bellũ· om̃a q· quæ deinde uenerunt non in animis
solũ sed ꝓpe in oculis eẽ· et sero ac nequiquã laudare senis pontii utraq· consilia inter

N. oratio pontij

superba pace

quæ se media lapsos· uictoriæ possessionē pace incerta mutasse· et beneficii et maleficii occa
sione amissa· pugnaturos cū eis· quos potuerint in ꝑpetuū uel inimicos tollere· uel amicos facere·
adeo q· nullo tū certamine inclinatis uiribus post caudinā pacē animi mutauerant· ut clariorē
inter romanos deditio postumiū quā pontiū incruenta uictoria inter samnites faceret· et geri
posse bellū romani ꝑ uictoria certa haberent· samnites simul rebellasse et uicisse crederent
romanū· Inter hæc satricani ad samnites defecerunt· et fregelle colonia nec opinato ad
uentu samnitiū· fuisse et satricanos cū his satis constat· nocte occupata est· Timor inde mu
tuus utrosq· ad lucē quietos tenuit· Lux pugnæ initiū fuit· quā aliquamdiu æquā· et quia
ꝑ aris ac focis dimicabatur· et quia ex tectis adiuuabat imbellis multitudo· tamen fregella
ni sustinuerunt· fraus deinde rem inclinauit· quod uocē audiri ꝑconis passi sunt· incolu
mē abiturū· qui arma posuisset· Ea spes remisit á certamine animos· et passim arma iac
tari coepta· Pertinacior pars armata ꝑ auersam portā erupit· tucior timor q· eis audacia fuit·
quā incautus ad credendū· Quos circūdatos igne nequiquā deos fidē q· inuocantes· samnites
concremauerunt· Consules inter se ꝓuincias partiti· papyrius in apuliā ad luceriā ꝑgit·
ubi equites romani obsides ad caudiū dati custodiebantur· Publius in samnio substitit
aduersus caudinas legiones· Distendit ea res samnitiū animos· quod nec ad luceriā ire·
ne ab tergo instaret hostis· nec manere· ne luceria interī amitteretur· satis audebat·
Optimū uisū est committere rem fortunæ· et transigere cū publio certamen· Itaq· in aci
em copias educunt· Aduersus quos publius consul cū dimicaturus eēt· prius alloquen
dos milites ratus· contionē aduocari iussit· Cæterū sicut ingenti alacritate ad ꝑtoriū
concursū est· ita ꝑ clamore poscentiū pugnā nulla adhortatio imperatoris audita est·
suus cuiq· animus memor ignominiæ adhortator aderat· Uadunt igitur in ꝑliū ur
gentes signiferos· et nemora in concursu pilis emittendis stringendisq· inde gladiis
eēt· pila uelut dato ad id signo· abiciunt· strictisq· gladiis cursu in hostē feruntur·
Nihil illic imperatoriæ artis ordinibus aut subsidiis locandis fuit· Omā ira militaris ꝓ
pe uesano impetu egit· Itaq· non fusi modo hostes sunt· sed ne castris quidē suis fu
gā impedire ausi· apuliā dissipati petiere· Luceriā tam̄ coacto rursus in unū agmine
est ꝑuentū· Romanos ira eadē quæ ꝑ mediā aciē hostiū tulerat· et in castra ꝑtu
lit· Ibi plusquā in acie sanguinis ac cedis factū· ꝑdæ q· pars maior ira corrupta· Ex
ercitus alter cū papyrio consule locis maritimis ꝑuenerat arpos· ꝑ omā pacata sam
nitiū magis iniuriis et odio quā beneficio ullo· ꝑ· r̄· Nam samnites ea tempestate in mon
tibus uicatim habitantes· campestria et maritima loca contemptu cultorū molliore·
atq· ut euenit fere locis simili genere· ipsi montani atq· agrestes depopulabantur·
Quæ regio si fida samnitibus fuisset· aut ꝑuenire arpos exercitus romanus nequisset·
aut interiecta inter romā et arpos penuria rerū omniū exclusos á commeatibus ab

urgentes signiferos

uicatim

sumpsisset. Tũ q̃q. ꝓfectos inde ad luceriã iuxta obsidentes obsessosq. inopia uexauit. Omã ab
arpis romanis suppedibabantur. cæterũ adeo exigue. ut militi occupato stationibus uigili
isq. et opere. eques folliculis in castra ab arpis frumentũ ueheret. interdũ occursu hostium
cogeretur abiecto ex equo frumento pugnare. et obsessis priusquã alter consul uictore exer
citu ad uenit. et commeatus ex montibus samnitibus inuecti erant. et auxilia intromissa. artiora
omã aduentus publii fecit. qui obsidione delegata in curã collegæ. uacuis ꝑ agros cuncta in
festa commeatibus hostiũ fecit. Itaq. cũ spes nulla eẽt diutius obsessos inopiã laturos. coac
ti samnites qui ad luceriam castra habebant. undiq. contractis uiribus signa cũ papyrio con
14 ferre. Per id tempus parantibus utrisq. se ad p̃lium. legati tarentini interueniunt. denun
ciantes samnitibus romanisq. ut bellũ omitterent. ꝑ utros stetisset. quominus discedere
papyrius tur ab armis. aduersus eos se ꝓ alteris pugnaturos. Ea legatione papyrius audita. ꝑinde ac
motus dictis eorũ cũ collega se communicaturũ respondit. agentibus diuina humanaq.
quæ assolent. cũ acie dimicandũ est consulibus. tarentini legati occursare responsũ ex
spectantes. Quibus papyrius ait auspicia scda eẽ. tarentini. p̃llarius nunciat. litatum
preterea est ægregie. Auctoribus diis ut uidetis ad rem gerendã ꝓficiscimur. Signa
inde ferre iussit. et copias eduxit. uanissimã increpans gentẽ. quæ suarũ impotens
rerũ p̃ domesticis seditionibus discordiisq. aliis modũ pacis ac belli facere æquũ censeret.
Samnites ex parte altera cũ omnẽ curam belli remisissent. quia aut pacẽ uere cupiebant.
aut expediebat simulare. ut tarentinos sibi conciliarent. cũ instructos repente ad pug
terra nam romanos conspexissent. uociferari se in auctoritate tarentinorũ manere. nec
descendere in aciẽ. nec extra uallũ arma ferre. al. dicentes deceptos potius. q̃dcũq. casus ferat se pas
suros. quã ut spreuisse pacis auctores tarentinos uideantur. Accipere se omẽ consules
aiunt. et eã p̃cari mentẽ hostibus. ut ne uallũ quidẽ defendant. Ipsi inter se partitis
copiis succedunt hostiũ munimentis. et simul undiq. adorti cũ pars fossas explerent.
pars uellerent uallũ atq. in fossas ꝓruerent. nec uirtus modo insita sed ira etiã ex
ulceratos ignominia stimularet animos. castra inuasere. et ꝓ se quisq. non hæc fur
fraus culas. nec caudiũ. nec saltus inuios eẽ. ubi errorẽ fraus suꝑbe uicisset. sed romanam
uirtutẽ. quã nec uallũ nec fossæ arcerent memorantes. cædunt pariter resistentes.
fusosq. inermes atq. armatos. seruos. liberos. puberes. impubes. homines iumentaq.
Nec ullũ suꝑfuisset animal. ni consules receptui signũ dedissent. auidosq. cædis mi
lites e castris hostiũ imperio agminis expulissent. Itaq. apud infensos ob interpella
tam dulcedinẽ iræ confestim oratio habita est. ut doceretur miles minime cuiquã
militũ consẽ odio in hostis cessisse. aut cessuros. quin duces sicut belli. ita insaciabi
lis fuisse supplicii futuros. ni respectus equitũ sexcentorũ. qui luceriæ obsides tene
rentur. p̃pedissent animos. ne desperata uenia hostes cęcos in supplicia eorũ ageret.

pdere priusquā perire optantes. Laudare ea milites. Lætari q. obuiam itū iræ suæ ēē. fateri
omā patienda potius. quā pderetur salus tot principū romanæ iuuentutis. Dimissa con 15 salus tot princip
tione consiliū habitū. omnibus ne copiis luceriā pmerent. an altero exercitu et duce apu
li circa gens dubiæ ad id uoluntatis temptarentur. Publius consul ad pagrandā pfec
tus apuliā. aliquot expeditione una populos aut ui subegit. aut conditionibus in
societatē accepit. Papyrio qq. qui obsessor luceriæ restiterat. breui ad spem euentus res
pondit. Nam in sessis omibus uiis p quas commeatus ex samnio subuehebantur. fame
domiti samnites qui luceriæ in psidio erant. legatos misere ad consulē romanū ut re
coeptis equitibus qui causa belli essent. absisteret obsidione. His papyrius ita respondit.
debuisse eos pontiū herennii filiū quo auctore romanos subiugū misissent. consulere.
quid uictis patiendū censeret. Cæterū quō ab hostib; in se æqua statui. quā in se ipsi
ferre maluerint. nunciare luceriā iussit. arma et sarcinas iumenta. multitudinē
omnē imbellē intra moenia relinquerent. militē sē cū singulis uestimentis sub
iugū missurū. ulciscentē illatā non nouā inferentē ignominiā. Nihil recusatum.
vij. mil militū sub iugū missa. pda q. ingens luceriæ capta. Receptis omibus sig vij. militū
nis armis q. quæ ad caudiū amiserant. et qd omā superabat gaudia. equitib; recupe
ratis. quos pignora pacis custodiendos luceriā samnites dederant. haud ferme alia
mutatione subita rerū. clarior uictoria. p. r. est. Siquidē etiā qd quibusdā in an
nalibus inuenio. pontius herennii filius. samnitiū imperator. ut expiaret consulū
ignominiā. cū ceteris sub iugū est missus. Cæterū id minus miror obscurū ēē. de hos
tiū duce dedito misso q. Id magis mirabile est ambigi. L. ne cornelius dictator cū
L. papyrio cursore magistro equitū eas res ad caudiū atq. inde luceriā gesserit.
ultor q. unicus romanæ ignominiæ. haud sciā. an iustissimo triūpho ad eam
ætatē scdm furiū camillū triūphauerit. an consulū papyri publii q. pcipuū
id decus sit. Sequitur hunc errorē alius error. cursor ne papyrius pximis co
micius cū q. aulo cerretano iterū. ob rē bene gestā luceriæ. continuato magistratu
consul terciū creatus sit. an L. papyrius mugilanus. et in cognomine erratū sit.
conuenit iā inde p consules reliqua belli pfecta. Aulus cum ferentanis uno se 16
cundo plio debellauit. urbē q. ipsam quo se ipsa fusa contulerat acies. obsidibus
imperatis. in deditionē accepit. Pari fortuna consul alter cū satricanis qui ciues
romani post caudinā cladē ad samnites defecerant. presidiū q. eorū in urbē accepe
rant. rem gessit. Nam cū ad moenia satricæ ammotus ēēt exercitus. legatis q. mis
sis. ad pacē cū pcibus petendā triste responsū ab consule redditū ēēt. nisi psidio sam
nitiū interfecto. aut tradito. ne ad se remearent. plus ea uoce quā armis illatis ter
roris colonis iniectū. Itaq. subinde exsequuntur quærendo ā consule legati.

quonã se pacto paucos et infirmos crederet pſidio tam ualido et armato uim allaturos. ab his dẽ consiliũ petere iussi. quibus auctoribus pſidium in urbẽ accepissent. discedunt. egre q. impetrato. ut de ea consuli senatũ responsa q. ad se referri sineret. ad suos redeunt. Duæ factiones senatũ destinebant. Una. cuius principes erant defectionis á populo romano auctores. altera fidelium ciuium. Certatũ ab utrisq. tamen est. ut ad reconciliandã pacem consuli opera nauaretur. Pars altera tũ pſidiũ samnitiũ quia nihil satis ꝑparati erat ad obsidionẽ tolerandã excussurum ꝓxima nocte nunciare consuli satis habuit. qua noctis hora. qua q. porta. et quã in uiam egressurus hostis foret. altera. quibus in uitis defectũ ad samnites erat. eádem nocte portã etiam consulibus aperuerunt. armatos q. clam nocte in urbem accepe runt. Ita duplici ꝑditione et pſidiũ samnitiũ insessis circa uiã siluestribus locis nec opinato oppressum est. ab urbe plena hostiũ clamor sublatus. momento q. unius horæ cessissam nis. satricanus captus. et oña in potestate consulis erant. qui quæstione habita quorũ opera defectio cẽt facta. quos sontes comperit. uirgis cæsos. securi ꝑcussit. Pſidio qualudo imposito. arma satricanis ademit. Inde ad triumphũ decessisse romã papirium cursorẽ scribunt. qui eo dẽ lucerią recoeptam samnites q. auctores sunt sub iugum missos. et fuit uir haud dubie dignus. oñi bellica laude. non animi solũ uigore. sed etiam corporis uiribus excellens. Pcipua pedũ ꝑnicitas in erat. quæ cognomen etiam dedit. uictorẽ q. cursu omniũ ætatis suæ fuisse ferunt. et seu uirũ u seu exercitatione multa ab uini q. eundẽ capacissimũ. nec cũ ullo asperiorẽ quia ipse inuicti ad laborẽ corporis cẽt fuisse militiã pedes partem equiti q. equites etiã aliquando ausos ab eo petere. ut sibi ꝓ bene gesta laxaret aliquid laboris. quibus ille. ne nihil remissũ dicatis. remitto inquit. ne utiq. dorsum demulceatis. cũ ex equis descenderis. et uis erat in eo uiro imperii ingens partem in socios cuncs q. Prætor ꝑnestinus ꝓximorẽ legnius ex subsidiis suos duxerat in primã aciẽ. Quẽ cũ inambulans ante tabernaculũ uocari iussisset. Lictorem expedire securẽ iussit. Ad quã uocẽ ex animi stante ꝑnestino. agedũ lictor. excide radicẽ hanc inquit incommodã ambulantibus. ꝑfusũ q. ultrũ suplicium metu. multa dicta dimisit. Haud dubie illa ætate qua nulla uirtutũ feracior fuit. nemo unus erat uir. quo magis innixa res romana staret. quin eũ parẽ destinant animis magno alexandro ducẽ. si arma asia ꝑdomita in europã uertisset. Nihil minus quæsitũ á principio huius operis uideri potest. quã ut plus iusto ab rerũ ordine declinarem. uarietatibus q. distinguendo opere. et legentibus uelut diuerticula amoena et requiem animo meo quærerem. Tamen tanti regis ac ducis mentio quibus sepe tacitis: cogitationibus uoluit aut animũ. ea sẽ uocat in mediũ. ut quærere libeat. quinã euentus romanis rebus si cũ alexandro foret bellatũ. futurus fuerit. Plurimũ in bello posse uidentur militũ copia et uirtus ingenua. imperatorũ fortuna. ꝓ oña humana

Laudatio papirii cursoris ꝙ uirtus ꝑsuasit Germanis.

exide radicẽ

Papirius cursor operatus Alexandro magno

Hec necessaria ad bellũ agendũ. i. militũ copia. uirtus ingenua. imperatorũ fortuna.

maxime in res bellicas potens. ea et singula intuens et uniuersa. sicut ab aliis regibus gentibusq.
ita ab hoc q̄q. facile p̄stantia inuictū romanū imperiū. iam primū ut ordiar ab ducibus compa
randis. haud equidem abnuo ægregiū ducem fuisse alexandrū. sed clariorē tamen eū facit.
qđ unus fuit. qđ adolescens in incremento rerū nondū alterā fortunā exptus decessit. ut
alios reges claros ducesq. omittā. magna exempla casuū humanorū cyrū quē maxime
greci laudibus celebrant. quid nisi longa uita sicut magnū modo pompeiū uertenti pre
buit fortunæ. Recenseā duces romanos nec romanos om̄s nec omniū ætatiū. sed ipsos
eos. cū quibus consulibus aut dictatoribus alexandro fuit bellandū. m̄. ualeriū corui
nū. c̄. marciū rutiliū. c̄. sulpiciū. t̄. malliū torquatū. quintū publiliū philonē. l. papy
riū cursorē. q̄. fabiū maximū. duos decios. l. uolumiū. m̄. curiū. deinceps ingentes se
quuntur uiri. si punicū romano p̄uertisset bellū. senior q. in italiā traiecisset. horum
in quolibet cū indoles eadē quæ in alexandro erat animi. ingenii q. tū disciplina mi
litaris iam inde ab iniciis urbis tradita ꝑ manus in artes ꝑpetuis p̄ceptis ordinata in usū
modū uenerat. Ita reges gesserant bella. ita deinde exactores regū iunii ualerii q.
ita deinceps fabii. quintii cornelii. ita furius camillus. quē iuuenes duo quibus cū alex
andro dimicandū erat. senē uiderant. Militaria opera pugnando obeunti alexandro.
nam ea q̄q. haud minus clarū eū faciunt. cessisset uidelicet. in acie oblatus par malliustor
quatus. aut ualerius coruinus insignes ante milites. quā duces. cessissent decudeuotis cor
poribus in hostē ruentes. cessisset papyrius cursor. illo corporis robore. illius animi uictus
eēt consilius iuuenis unus. ne singulos nominē. senatus ille quē qui dixit ex regibus
constare. qui unus uerā speciē romani senatus coepit. id uero erat periculū ne sollerti
us quā quilibet unus ex his quos nominaui castris locū caperet. commeatus expediret. ab
insidiis p̄cauerет. tempus pugnæ deligeret. aciē instrueret. subsidiis firmaret. non cū
dario rem eē dixisset. quē mulierū ac spadonū agmen trahentē. inter purpuram atq. au
rum oneratum fortunæ apparatibus suæ. p̄dā uerius quā hostē. nihil aliud quā bene au
sus uana contempnere incruentus deuicit. longe alius italiæ quā indiæ. ꝑ quā temu
lento agmine comis abundus incessisset. uisus illi habitus eēt. saltus apuliæ ac mon
tes: lucanos cernenti. et uestigia recentia domesticæ cladis. ubi auunculus eius nup̄ epyrirex
alexander absumptus erat. et loquimur de alexandro nondū merso scd̄is rebus. qua 18.
rū nemo intolerantior fuit. qui si ex habitu nouæ fortunæ noui q. ut ita dicā inge
nii. qđ sibi uictor induerat. spectetur. dario magis similis. quā dario alexandro in
italiā uenisset. et exercitū macedoniæ oblitū. degenerantē q. iā in ꝑsarū mores adduxisset. Referre in tanto rege piget sup̄bā mutationē uestis. et desideratas humi iacen
tiū adulationes. etiā uictis macedonibus graues. ne dū uictoribus. et foeda suppli
cia. et inter uinū epulasq. cædes amicorū. et uanitatē ementiendæ stirpis. quid si uini

de romanis

amor in dies fieret acrior. quid sit rux ac p̄ feruida ira. Hec qui ecquā dubiū inter
scriptores refero. nulla ne hæc dampna imperatoris uirtutibus ducamus. Id uero
periculū erat. quod lęuissimi ex grecis qui parthorū q̄q̄. contra nom̄ romanū gt̄æ
fauerit. dictitare solent. ne maiestatē nominis alexandri quē ne fama quidem
illis notū arbitror fuisse. sustinere. n̄ potuerit. p̄. r̄. et aduersus quē athenis in ci
uitate fracta macedonū armis. cernentes. cū maxime ppe fumantes thebarum
ruinas. commonari libere ausi sunt homines. id q̄d ex monumentis orationū patet.
aduersus cū nemo ex tot pceribus romanis uocē liberā missurus fuerit. quanta
libet magnitudo hominis concipiatur animo. uniusq̄ tam ea magnitudo hominis
erit. collecta paulo plus. x. annorū felicitate. quā qui eo extollunt. q̄d. p̄. r̄. et si nul
lo bello multis tam̄ plus uictus sit. alexandro nullius pugnæ non sed a fortuna fu
erit. nam intellegunt se hominis res gestas et eius iuuenis cū populis iam occun gen
tesimū bellantis annū rebus conferre. Miremur. sicū ex hac parte sęta plura nu
merentur. quā ex illa anni. p̄ plus in tam longo spacio quā in ætate xuij. anno
rū fortuna uaria uerit. quin tu hominis cū homine et ducis cū duce. fortu
nā cū fortuna confers. quot romanos duces nominē quibus numquā aduersa
fortuna pugnæ fuit. paginas in annalibus magistratuū fastis q̄. percurrere licet.
consulū dictatorū q̄. quorū nec uirtutis nec fortunæ ullo die p̄. r̄. poenitu t̄. et
quo sint mirabiliores quā alexander. aut quisquā rex. denos uicenos q̄. dies
quidā dictaturā. nemo plus quā annū consulatū gessit. ab ur̄ pt dilectus im
pediti sunt. Post tempus ad bella ierunt. ante tempus comitiorū causa reuoca
ti sunt. in ipso conatu rerū arcū egit se annus. collegæ nunc temeritas. nunc pra
uitas impedimento aut dampno fuit. male gestis rebus alterius successū est. ra
tionē aut mala disciplina institutū exercitū acceperunt. Ar hercule reges non libe
ri solū impedimentis oīb̄us sed domini rerū temporū q̄. trahunt consilia. cunc
ta non sequuntur. Inuictus ergo alexander cū inuictis ducibus bella gessisset. et
ea dē fortunæ pignora in diserim̄ detulisset. immo etiā plus eo periculi subisset. q̄d
macedones unū alexandrū habuissent. multis casibus non solū obnoxiū sed etiam
offerentē se. romani multi fuissent. alexandro uel gt̄a. uel magnitudine re
rū pares. quorū suo quisq. fato sine publico discrimine uiueret moreretur q̄.
Restat. ut copiæ copiis comparentur. uel numero uel militū genere. uel mul
titudine auxiliorū. Censebantur eius ætatis lustris ducentena quinquagena
milia capitū. traq̄. in oīm defectione sociorū latini nominis urbano ppe dilec
tu ex. scribebantur legiones. quaterni quini q̄. exercitus sæpe p̄ eos annos in æmi
nia. in ūbria. gallis hostibus adiunctis. in samnio. in lucanis. geb̄rebant bellum.

.xuiij. bellum.
Dccc. annos

Tc. L.

latiũ deinde oñe cũ sabinis. et uolscis et æquis. et oñi campania. et parte umbriæ etru
riæ q. et picentibus et marsis. peligniſq. ac uestinis apulisq. adiuncta oñis ora grecorũ.
inferi maris á thuris. neapoli. et cumis. ee inde antio atq. ostiis tenuis samnites. aut so
cios ualidos romanis aut bello fractos inuenisset. Hostis ipse traiecisset mare. cũ uete
ribus macedonibus. non plus xxxxx milibus hominiũ. et vij milibus equitũ maxime
thessalorũ. hocenĩ roboris erat. psas. indos. alias q. si adiunxisset gentes. impedimen
tũ maius quã auxiliũ traheret. Adde qđ romanis ad manũ domi supplementũ eet.
alexandro qđ postea hannibali accidit. alieno in agro bellanti. exercitus consenuis
set. arma clipeus sarisæ q. illis id est hastæ. romano scutũ maius corpori tegumen
tũ et pilũ haud paulo quã hasta uehementius ictũ missũ q. telũ. stataius uterq.
miles. ordinẽ seruans. Sed illa phalanx immobilis et unius generis. Romana acies distinctior
ex pluribus paribus constans. facilis partienti. quacũq. opus eet; Quis par romano
miles. quis ad tolerandũ laborẽ melior. Uno plio uictus. alexander bello uictus
eet Romanũ quẽ caudiũ. quẽ cannæ non fregerunt. quæ fregisset acies. ne illæ.
Sæpe etiã si prima pspere cuenissent. psas et indos et imbellẽ asiam quesisset.
et cũ feminis sibi bellũ fuisse dixisset. quod eppin regẽ alexandrũ mortifero
uulnere ictũ dixisse ferunt. fortẽ bellorũ in asia gestorũ ab hoc ipso iuuene. cũ
sua conferentẽ. Equidẽ cũ pannos iiij et xx. primo punico bello classibus cer
tatũcũ poenis recordor. uix ætatẽ alexandri suffecturã fuisse reor ad unum
bellũ. et forsitan cũ et foederibus uetẽstis iuncta res punica romanæ eet. et
timor par aduersus cõmunẽ hostẽ duas potentissimas armis uirisq. armaret
et simul punico romano q. obrutus bello eet. Non quidẽ alexandro duce. nec
integris macedonũ rebus. sed expti tamen sunt romani macedonẽ hostẽ ad
uersus antiochũ. philippũ. persen. non modo cũ clade ulla. sed ne cũ periculo qui
dem suo. Absit inuidia uerbo. et ciuilia bella sileant. Hum quã ab equite hos
te. num quã á pedite. num quã apte acie. nũ quã æquis uiriq. nũ quã nris lo
cis laborauimus. Et quidẽ sagittas. saltus impeditos. aua cõmeatibus loca. gra
uis armis miles timore poest. Mille acies grauiores. quã macedonũ atq. alexa
andri auertit auertet q. modo sit ppetuus huius qua uiuimus pacis amor.
et ciuilis cura concordiæ. M. ollius flaccina inde et. L. plautius uenox consu
les facti. Eo anno ab frequentibus samnitiũ populis. de foedere renouando
legati. cũ senatũ humi stratu mouissent. reiecti ad populũ haud quaquam
tam efficaces habebant pces. Itaq. de foedere negatũ. inducie biennii cum
p aliquot dies fatigassent singulos pcibus. impetrare. et ex apulia tra
nenses. canusini q. populationibus fessi. obsidibus. L. plautio consuli datis. in

Omnis ager est Quadruplex. duus Sacionalis. Aurelius. duus paschalis. duus Hostius
Herulinus est. Quadruplex. pfectum. dedecretianus. Castrense. quasi Castrense

Hora inseles esse impedimẽto

Uno plio uict

annos xxxiij.

mille acies

urbes

deditionē uenerunt. Eodem anno primū p̄fecti capuani creari coeptu legibus ab. L. fu
rio. p̄r̄ datis. cū utrimq. ipsi p̄ remedio ægris rebus discordia intestina petissent. et duæ
romæ additæ tribus. eufentina ac falerina. Inclinatis semel in apulia rebus. tea
tes q̄q. apuli ad nouos consules. c̄ iuniū bubulcū. q̄. æmiliū barbulā foedus petitum
uenerunt. pacis p̄ omnē apuliā prestandæ p̄. r̄. auctores id audacter spondendo im
petrauere. ut foedus daretur. neq. ut æquo tamen foedere sed ut in ditione. p̄. r̄.
Apulia p̄domita essent. Apulia p̄domita. nam florente q̄q. ualido oppido iunius potitus erat. in
lucanos p̄fectū. inde repentino aduentu æmilu consulis nerulū iu captū. et post
quā res capuæ stabilitas romanæ disciplinæ fama p̄ socios uulgauit. anciatibus
q̄q. qui. se sine legibus certis sine magistratibus agere querebantur. dati ab senatu
ad iura statuenda ipsius coloniæ patroni. nec arma modo sed iura etiā romana
21 late pollebant. C̄. iunius bubulcus et. q̄. æmilius barbula consules exitu anni non
consulibus ab se creatis. sp̄. nautio et. m̄. popilio. ceterū dictatori. L. æmilio legi
ones tradiderunt. Is cū. L. fuluio magistro equitū satriculā oppugnare adortus.
rebellandi causam samnitibus dedit. Duplex inde terror illatus romanis. Hinc
samnis magno exercitu coacto. ad eximendos obsidione socios haud p̄cul castris roma
norū castra posuit. Hinc satricani magno cū tumultu patefactis repente portis in
stationes hostiū incurrerunt. Inde pars utraq. spe alieni magis auxilii quā uiribus fre
ta suis. iusto mox p̄lio inito. romanos urgent. et quamquā anceps dimicatio erat. tā
men utrimq. tutā aciē dictator habuit. quia et locū haud facilē ad circūuenien
dum cepit. et diuersa statuit signa. Infestior. tam̄ in erumpentes incessit. nec magno
certamine intra moenia compulit. Tum totā aciē in samnites obuertit. Ibi plus
certaminis fuit. Victoria sicut sera. ita nec dubia. nec uaria fuit. fusi in castra
samnites. extinctis nocte ignibus. tacito agmine abeunt. et spe abiecta satricu
læ tuendæ. post iam ipsi socios romanorū ut parē dolorē hosti redderent. circum
22 sidunt. Anno circūacto. bellū deinceps ab dictatore. q̄. fabio gestū est. consules
noui sicut superiores romæ manserunt. fabius ad accipiendū ab æmilio exercitū.
ad satriculā cū supplemento uenit. Neq. enī samnites ad plistiā manserant. sed
accitis ab domo nouis militibus. multitudine freti. castra eodē quo antea loco
posuerunt. lacessentes q. p̄lio romanos auertere ab obsidione conabantur. Co
intentius dictator in moenia hostiū uersus. id bellū tanti ducere. quo urbē
oppugnabat. securior ab samnitibus agere. stationibus modo oppositis. ne
qua in castra uis fieret. Eo ferocius adequitare samnites uallo. neq. ocium
pati. et cū iam p̄pe in portis castrorū eēt hostis. nihil consulto dictatore. ma
gister equitū. q̄. duilius cerretanus magno tumultu cū omib; turmis equitū

euectus submouit hostē. cum in minime ꝑtinaci genere pugnæ sic fortunæ exercuit opes. ut
insignis utrimq. clades. et clara ipsorū ducū ederent funera. Prior samnitiū imperator ægre ducū funera
paciens. quod tam ferociter adequitasset. inde se fundi fugariq. orando hortando q. equi
tes. p̄lium iterauit. In quē insignē inter suos cientē pugnam. magister equitū romanus in
festa cuspide ita ꝑmisit equitum. ut uno ictu exanimē equo p̄cipitaret. Nec ut fit ad du
cis casū ꝑculsa magis quā irritata est multitudo. Om̄s qui circa erant. in aulū temere inuec
tū. ꝑ hostium turmas tela coniecerunt. fat ri p̄cipuū decus ulti samnitiū imperatoris dede
runt. Is uictorē detractū ex equo magistrū equitū plenus meroris atq. iræ trucidauit. Nec mul
tū afuit. quin corpore etiam quia inter hostiles ceciderat turmas. samnites potirentur.
Sed extemplo ad pedes descensum ab romanis est. coacti q. idem samnites facere. et repen
tina acies circa corpora ducū pedestre p̄lium iniit. Quo haud dubie superat romanus.
recuperatū q. auli corpus mixta cū dolore læticia uictores in castra referunt. Samni
tes duce amisso. et ꝑ equestre certamen temptatis uiribus. omissa satricula. quam
nequiquā defendi rebantur. ad plistiæ obsidionē redeunt. intra q. paucos dies sa
tricula romanus ꝑ deditionē. plistia ꝑ uim samnis potitur. Mutata inde bellisedes 23
est. ad soram ex samnio apulia q. traductæ legiones. Sora ad samnites defecerat. in
terfectis colonis romanorū. Quo cū prior romanus exercitus ad ulciscendā ciuium
necem recuperandā q. coloniam magnis itineribus p̄uenisset. sparsi ꝑ uias speculato
res sequi legiones samnitiū. nec iam ꝓcul abeē alii supalios nunciarent. obuiam itū
hosti. atq. ad lautulas ancipiti p̄lio dimimicatū est. Non cedes. non fuga alterius
partis. sed nox incertos uicti uictores ne essent. diremit. Inuenio apud quosdam
auctores aduersam eam pugnam romanis fuisse. atq. in ea cecidisse. q̄. auliū magis
trū equitū. Suffectus in locū aulij. g̃. fabius magister equitū. cū exercitu nouo ab
roma aduenit. et ꝑ pręmissos nuncios consulto dictatore. ubi subsisteret. quoue tem
pore et qua ex parte hostem aggrederetur. substitit occultus. Ad om̄a satis explora
tis consiliis. dictator cū aliquot dies post pugnā continuisset suos intra uallum.
obsessi magis quam obsidentis modo signū repente pugnæ ꝓposuit. et efficatius
ratus ad accendendos uirorum fortium animos. nullā alibi quam in semetipso cui
quam relictā spem. de magistro equitū nouo q. exercitu militē celauit. et tam
quam nulla nisi in eruptione spes eēt. locis inquit angustis milites deprehensi. nisi
quam uictoria patefecerimus. uiā nullā habemus. Statiua nr̄a munimento satis tu
ta sunt. sed inopia eadem infesta. Nam et circa om̄a defecerunt. unde subuehi
commeatus poterant. etsi om̄s iuuare uelint. iniqua loca sunt. Itaq. non frustra
bor ego uos castra hic relinquendo. in quæ infecta uictoria sicut pristino die
uos recipiatis. Armis munimenta. non munimentis arma tuta eē debent. castra

habeant repetant q. quibus opē est trahere bellum. nos omniū rerum respectū pter
quam uictoriæ nob absadamus. ferre signa in hostē. ubi extra uallū agmen excessō
rit. castra quibus imperatum est. incendant. Dampna ura milites omniū circa quidē
fecerunt populorum pda sarcientur. Et ea oratione dictatoris quæ necessitatis ul
timæ index erat. milites accensi. uadunt in hostē. et respectus ipse ardentium
castrorū. quamquam pximus tantū. ita enim iusserat dictator. ignis est subditus.
haud paruū fuit irritamentū. Itaq. uelut uecordes illati. signa primo impetu bos
tium turbant. et in tempore postquam ardentia pcul uidit castra magister equi
tū. id conuenerat signū. hostiū terga inuadit. Ita circūuenti samnites. qua poterat
quisq. fuga pp diuersa petunt. Ingens multitudo in unū metu conglobata. ac se
met ipsam turba impediens. in medio caesa. Castra hostiū capta direpta q. quorū
preda onustū militē in romana castra dictator reducit. haud quaquā uictoria
tam lætū. quam p qđ pter exiguā deformatam incendio partē cętera contra spē
salua inuenit. Ad sorā inde reditū. nouiq. consules. m. poetelius. c. sulpicius exer
citū ab dictatore fabio accipiunt. magna parte ueterū militū dimissa. nouis q.
cohortibus in supplementū adductis. Cętera cum pter difficilē urbis situm nec
oppugnandi satis certa ratio iniretur. et aut tempore longinqua aut pcepsi peri
culo uictoria eēt. soranus transfuga clam ex oppido pfectus. cū ad uigiles roma
nos penetrasset. duci se extemplo ad consules iubet. deductus q. traditurum
urbē promittit. Iussus inde cū quonam modo id pstaturus eēt. pcunctantes
doceret. haud uana afferre. ppulit. ppe adiuncta moenibus romana castra
ut uix mit ab oppido remouerentur. fore. ut minus intentæ in custodiam ur
bis diurnæ stationes ac nocturnæ uigiliæ essent. Ipse insequenti nocte sub op
pido siluestribus locis cohortibus insidere iussis. ex militē delectos secū p arduа ad ppe
inuia in arcē ducit. pluribus quam pnumero uirorū missilibus telis eō collatis. ad
hoc saxa erant. et temere iacentia ut fit in asperis. et de industria etiā quo lo
cus turior eēt. ab oppidanis congesta. Ubi cum constituisset romanos. semitā q. an
gustam et arduā erectam ex oppido in arcem ostendisset. hoc quidem ascensu
inquit uel tres armati quam libet multitudinē arcuerint. Uos et ex. numero.
et qđ plus est romani. romanorū q. uiri fortissimi estis. et locus p uos cē nox
erit. quæ oīa ex incerto maiora territis ostentat. Ego iam terrore oīa im
plebo. uos arcē intenti tenete. Dicurrit inde. quanto maxime poterat cū tumul
tu ad arma. et p ura fide cives clamitans. arx ab hostib; capta est. defendite.
te. Hæc incedens principū foribus. hæc obuius. hæc excurrentibus in publicum.
pauidis increpat. acceptū ab uno pauorē. plures p urbem ferunt. Trepidi magis

transfuga regium

tratus missis ad arcem exploratoribus. cum tela et armatos tenere arcem multiplicato nu
mero audirent. auertunt animos á spe recuperandæ arcis. fuga cuncta complentur. por
tæ q. ab semisomnis ac maxima parte inermibus refringuntur. quarũ ꝑ unã ꝑsidiũ
romanum clamore excitatũ irrumpit. et concursantes ꝑ uias pauidos cędit. Iam sora
capta erat. cũ consules prima luce aduenere. et quos reliquos fortuna ex nocturna
cede ac fuga fecerat. in deditionẽ accipiunt. Ex his ccxxv qui omniũ consensu .cc.xxv.
destinabantur infandæ colonorũ cędis. & defectionis auctores. uinctos romam
deducunt. Cęteram multitudinẽ incolumem pręsidio imposito. soræ relinquunt.
Omẽs qui romã deducti erant. uirgis in foro cesi ac securi ꝑcussi. summo gaudio ple
bis. cuius maxime intererat tutã ubiq. quæ passim in colonias mitteretur. multitu
25 dinem ẽẽ. Consules ab sora ꝓfecti. in agros atq. urbes ausonũ bellũ intulerunt.
Mota namq. omã aduentu samnitiũ cũ apud lautulas dimicatũ est fuerant. coniu
rationes q. circa campaniã passim factæ. Nec capua ipsa crimine caruit. qui in ro
mã q̊q. et ad principũ quosdam inquirendos uentũ est. Cęterũ ausonũ gens ur
bium ꝓditione sicut sora in potestatem uenit. ausona & minturnæ et uescina
urbes erant. ex quibus principes iuuentutis xij numero in ꝓditionem urbiũ sua .xii. Peccatores
rum coniurati ad consules ueniunt. docent suos iam pridem exoptantes samni
tiũ aduentum. simul ad lautulas pugnatum audierunt. ꝓ uictis romanos ha
buisse. iuuentute. armis. samnites iuuisse. Fugatis inde samnitibus incerta pa
ce agere. nec claudentis portas romanis ne arcessant bellum. et obstinatos claudere.
si exercitus admoueatur. in ea fluctuatione animorum opprimi incautos posse.
His auctoribus mota ꝓpius castra. missiq. eodẽ tempore circa tria oppida milites
partim armati. qui occulti ꝓpinqua moenibus insiderent loca. partim toga
ti. tectis ueste gladiis. qui sub lucem aꝑtis portis urbes ingrederentur. Ab his
simul custodes trucidari coepti. simul datum signũ armatis. ut ex insidiis
concurrerent. Ita portæ occupatæ. tria q. oppida eádẽ hora eodem q. consilio cap
ta. Sed quia absentibus ducibus impetus est factus. nullus modus cędibus fu
it. deleta q. ausonũ gens uix certo defectionis crimine. ꝑinde ac si interneciuo
26 bello certasset. Eodem anno ꝓdito hostibus romano ꝑsidio. luceria samnitiũ facta.
Nec diu ꝓditoribus impunita res fuit. Haud ꝓcul inde exercitus romanus erat. cui
us primo impetu urbs sita in plano capitur. Lucerini ac samnites ad internetio
nẽ cęsi. Có q. ira ꝓcessit. ut romæ q̊q. cũ de colonis mittendis luceriã consulere
tur. senatus multi delendam urbẽ conserent. Preter odiũ qđ exsecrabile in bis
captos erat. longinquitas q̊q. aborrere á relegandis tam ꝓcul ab domo ciuibus in
ter tam infestas gentes cogebat. Uicit tamen sententia. ut mitterentur coloni.

Duo mil et quingenti missi. Eodem anno cum om̄a infida romanis essent. capuæ q̊q. occul
tæ principū coniurationes factæ. De quibus cū ad senatū relatū ēēt. haud quaquam neg
lecta res. questiones decretæ. dictatorem q. questionibus exercendis. dici placuit. C. moe
nius dictus. is. m̄. folium magistrum equitum dixit. Ingens erat magistratus eius terror.
Itaq. siue is timor. seu conscientiæ uis calabios obuiū nouiium q. ea capita coniurationis
fuerant. priusquam nominarentur apud dictatorem. mors haud dubie ab ipsis con
scita. iudicio subtraxit. Deinde ut questioni campanæ materia decessit. uersa romam
interp̄tando res. non nominatim qui capuæ. sed uniuersos qui usquam coissent. coniu
rassent ue aduersus. r̄. p̄. queri senatū iussisse. & contiones honorum adipiscendorum causa
factas aduersus. r̄. p̄. ēē. latior q. et re et personis questio fieri. haud abnuente dictato
re sine fine ulla questionis suæ ius ēē. Postulabantur ergo homines nobiles. appellan
tibusq. tribunos. nemo erat auxilio. quin nomina reciperentur. Inde nobilitas. nec
hi modo in quos crimen intendebatur. sed uniuersi simul negare nobilium id crimen
ēē. quibus si nulla obstetur fraude. pateat uia ad honorē. sed hominū nouorū. ipsos
adeo dictatorem magistrū q. equitum reos magis quam quæsitores idoneos eius criminis
ēē. intellecturos q. ita id ēē. simul magistratu abissent. Tum enim uero moenius iā fa
mæ magis quam imperii memor. ꝓgressus in contione. ita uerba fecit. et om̄s anteac
tæ uitæ uos conscios habeo quirites. et hic ipse honos delatus ad me. testis est inno
centiæ meæ. Neq. enim qd̄ sępe aliás quia ita tempora postulabant. r̄. p̄. qui bello
clarissimus ēēt. sed qui maxime ꝓcul ab his contionibus uitā egisset. dictator de
ligendus exercendis questionibus fuit. Sed quō quidem nobiles homines qua de cau
sa uos existimare. quam ꝓ meo magistratu quicquam incomp̄tum dicere melius
est. primum ipsas expugnare questiones om̄i ope annisi sunt. Dein postquam ad
id parum potentes erant. ne causam dicerent. in p̄sidia aduersariorū appellatio
num. et tribuniciū auxilium patricii confugerunt. Postremo repulsi inde. adeo
om̄a tutiora quā innocentiā suam purgarent. uisa. in nos irruerunt. et priuatis
dictatorem poscere reum uerecundiæ non fuit. ut om̄s dii homines q. sciant ab
illis etiam quæ non possint temptari. ne rationem uitæ reddant. me obuiam ire
crimini. et offerre me inimicis reum. dictatura me abdico. Uos quæso consules
si uob̄ datum negotiū ab senatu fuerit. in me primum et hunc. m̄. foliū questio
nes exerceatis. ut appareat innocentia nr̄a. nos non maiestate honoris tutos. acri
minationibus istis ēē. Abdicat inde se dictatura. et post eū confestim folius ma
gisterio equitum. Primiq. apud consules. his enim ab senatu mandata res est. rei
facti. aduersus nobiliū testimonia egregiæ absoluuntur. Publius etiam philo
multiplicatis summis honoribus post res tot domi bello q. gestas cęterū inuisus no

bilitati. causam dixit. absolutusq; est. nec diutius ut fit quã dum recens erat questio ꝑ p̃clara
nomina reorũ uiguit. inde labiõ coepit ad uiliora capita. donec cotionibus factionibusq;
aduersus quas comparata erat oppressa est earum fama rerum. Magis tamen spes cam
panæ defectionis in quam coniuratum erat. samnites in apuliã uersos. rursus ad cau
dium reuocauit. ut inde ex ꝓpinquo siquis motus occasionem aperiret. capuã ro
manis eriperent. Eó consules cum ualido exercitu uenerunt. et primo circa saltus
cum utrimq; ad hostem iniqua uia ẽet. cunctati sunt. Deinde samnites per aperta loca
breui circuitu in loca plana campanos campos agmen dimittunt. ibiq; primũ castra
in conspectu hostibus data. Deinde leuibus prœliis equitum sæpius quam peditum
utrimq; periculum factum. nec aut euentus eorũ romanũ aut moræ quia trahe
bant bellum. poenitebat. Samnitium contra ducibus et carpi paruis cotidie dãp
nis. et senescere dilatione belli uirtutes suæ uidebantur. Itaq; in aciem ꝓcedunt equi
tibus in cornua diuisis. quibus p̃ceptum erat intentiores ad respectum castrorum ne
qua eó uis fieret. cum ad proelium irent. aciem pedite tutam fore. Consulũ sulpi
cius in dextro. poetilius in lęuo cornu consistunt. Dextra pars quia et samnites
raris ordinibus aut ad circumueniendos hostes. aut ne ipsi circũirentur constite
rant. latius patefacta stetit. Sinistris p̃ter quam qđ confertiores steterant. re
pentino consilio petilii consulis additæ uires. qui subsidiarias cohortes quæ in
tegræ ad longioris pugnæ casus reseruabantur. in primam aciẽ extemplo emi
sit. uniuersisq; hostẽ primo impetu uiribus impulit. Commota pedestri acie sam
nitium. eques in pugnam succedit. In hunc transuerso agmine. inter duas acies
se inferentem. romanus equitatus concitat equos. signaq; et ordines peditum
atq; equitum. confundit. donec uniuersam ab ea parte euertit aciem. In eo cornu ñ petilius solus. sed sulpicius etiã hortator affuerat. auectus a suis.
nondũ conserentibus manus ad clamorẽ á sinistra parte prius exortũ. unde haud
dubiam uictoriam cernens. cũ ad suum cornu tenderet. cũ mille ducentis uiris.
dissimilem ibi fortunã inuenit. romanos loco pulsos. uictorem hostem signa in
ꝑculsos inferentem. Cæterum omã mutauit repente. consulum aduentus. Nam
et conspectu ducis refectus militũ est animus. et maius quam ꝓ numero auxi
lium aduenerat. fortes uiri et partis alterius uictoria audita. uisa etiã mox
p̃lium restituit. Tota deinde iam uincere acie romanus. et omisso certamine
cedi capiq; samnites. nisi qui maleuentũ cui nunc urbi beneuentũ nomen est.
ꝑfugerunt. ad xxx mil cæsa aut capta samnitiũ. ꝓditũ memoriæ est. Consu
les ægregia uictoria parta. ꝓtinus inde ad bouianum oppugnandũ legiones du
cunt. ibiq; hiberna egerunt. donec ab nouis hominibus. L. papyrio cursore quin
tũ. c̃. iunio bubulco iterum. nominatus dictator. c̃. poetilius cũ. m̃. folio ma

gistro equitum exercitum accepit. Is cū audisset arcem fregellanam ab samnitibus cap
tam. omisso bouiano ad fregellas pgit. unde nocturna samnitium fuga sine certa
mine receptis fregellis. p̄sidio q. ualido imposito. in campaniam reditū. maxime ad
nolam armis repetendam. eo se intra moenia sub aduentum dictatoris. et samniti
um om̄is multitudo. et nolani agrestes contulerat. Dictator urbis situ circūspecto.
quo aptior aditus ad moenia eēt. om̄a ędificia. nam et frequenter ibi habitaba
tur. circumiecta muris incendit. nec ita multo post siue á poetilio dictatore. siue
ab. c̄. iunio consule. nam utrumq. traditur. nola est capta. Qui captæ decus no
læ ad cons̄ trahunt. adiciunt utinam et calatiā ab eodem captas. poetiliū autem
pestilentia orta claui figendi causa dictatorem dictum. Suessæ et pontiæ eodē an
no coloniæ deductæ sunt. Suessa aurunconum fuerat. uolsci pontiam insulam si
tam in conspectu litoris sui incoluerant. et internam casinum ut deduceretur
triumuiros colonia sicut factū est. sed triumuiros creauere ac misere colonorū iiij^a mil. in
sequentes consules. m̄. ualerius. p̄. decius. M̄. ualerio. p̄. decio consulibus. pfliga
to fere samnitium bello. priusquam ea cura decederet patribus romanis. ætrus
ci belli fama exorta est. Nec erat ea tempestate gens alia. cuius scd̄m gallicos
tumultus arma terribiliora essent. cū ppinquitate agri. tum multitudine
hominum. Itaq. altero consuli in samnio reliquias belli psequenti. publius de
cius qui grauiter æger romæ restiterat. auctore senatu dictatorem. c̄. iuniū bu
bulcum dixit. Is p ut rei magnitudo postulabat. om̄s iuniores sacramento adigit.
arma quæ q. alia res poscit. summa industria parat. nec tantis apparatibus ela
tus. de inferendo bello agitat. quieturus haud dubie. nisi ultra arma ætrusci
inferrent. Eadem in comparando cohibendo q. bello consilia et apud ętruscos
fuere. Neutri finibus egressi. et censura eo anno clara appii claudii et c̄. plau
cii fuit. Memoriæ tamen felicioris ad posteros nomen appii. qd̄ muniuit uiā.
et aquam in urbem duxit. ea q. unus pfecit. quia ob infamē atq. inuidi
osam senatus lectionem uerecundia uictus collega magistratu se abdicauerat.
appi^9 Appius iam inde antiquitus insitam ptinaciam familiæ gerendo solus censurā op
tinuit. Eodem appio auctore poticia gens cuius ad aram maximā herculis fami
liare sacerdotium fuerat. seruos publicos ministerii delegandi causa sollempnia
eius sacri docuerat. Traditur inde dictū mirabile. et qd̄ dimouendis statu
suo sacris religionem facere posset. cum. xij. familiæ ea tempestate poticiorum
xxx essent puberes. ad xxx om̄s intra annum cum stirpe extinctos. nec nom̄ tantū
poticiorum interisse. sed censorē etiam appium memori deorū ira post ali
quot annos luminibus captū. Itaq. consules qui eū annū secuti sunt. c̄. iunius

bubulcus tercium. et q. æmilius barbula iterũ. inicio anni questi apud populũ. defor
matum ordinem praua lectione senatus. qua potiores aliquot loctis p̃teriti essent. ne
gauerunt eam lectionem se quæ sine recti paruiq. discrimine ad gratiam ac libidinẽ
facta eẽt obseruaturos. et senatũ extemplo citauerunt. eo ordine quo ante censo
res app̃ claudium æ. g̃. plautiũ fuerant. et duo imperia eo anno dari coepta ꝑ po
pulũ. utraq. ꝑtinentia ad rem militarem. Unum. ut tr̃ mil̃ seni deni in iiij legio
nes á populo crearentur. quæ antea ꝑquam paucis suffragio populi relictis lo
cis. dictatorũ æ consulum ferme fuerant beneficia. Tulere eam rogationẽ tribuni plebei.
L. atilius. g̃. marcius. alterũ. ut duũuiros nauales classis ornandæ reficiendæq.
causa idem populus iuberet. lator huius plebisciti fuit. m̃. decius. tr̃ pl̃. Eiusdẽ
anni rem dictu paruam p̃terirem. ni ad religionẽ uisa eẽt ꝑtinere. Tibicines quia ꝓhi
biti á ꝓximis censoribus erant. in edem iouis uesci qd̃ traditũ antiquitus erat. ægre
passi. tyburuno agmine abierunt. adeo. ut nemo in urbe eẽt. qui sacrificiis
p̃cineret. Eius rei religio tenuit senatũ. legatosq. tybur miserunt. ut daret
operã. ut hi homines romanis restituerentur. tiburtini benigne polliciti. primũ
accitos eos in curiã hortati sunt. uti reuerterentur romam. Postquã ꝑpelli ne
quibant. consilio haud abhorrente ab ingenuis hominũ. eos aggrediuntur. Die
festo alii alios ꝑ speciem celebrandarũ cantu epularũ causa inuitant. et ui
no cuiũ auidũ ferme genus est. oneratos sopiunt. atq. ita in plaustra uinctos
coniciunt. ac romã deportant. Nec prius sensere. quam plaustris in foro relic
tis. plenos crapulæ lux eos oppressit. Tunc concursus factus populi. impetra
toq. ut manerent. datũ. ut triduũ quot annis ornati cũ cantu atq. hac quæ
nunc sollempnis est. licentia ꝑ urbem uagarentur. Restitutũ q. in ede ues
cendi uis. his qui sacris p̃cinerent. Hæc inter duorũ bellorũ ingentiũ curam ge
31 rebantur. Consules inter se ꝓuincias partiti. uinio samnites. æmilio nouum bel
lum ætruria sorte obuenit. In samnio cluuiani p̃sidiũ romanum quia nequiue
rant ui capi obsessum. fame in deditionem acceperant samnites. uerberibus foe
dũ in modũ laceratos occiderant deditos. Huic infensus crudelitati uinius. ni
hil antiquius oppugnatione cluuiana ratus. quo die aggressus est moenia
ui coepit. atq. om̃s puberes interfecit. Inde uictor exercitus bouianũ ductus.
caput hoc erat pentrorũ samnitium. longe ditissimum atq. opulentissimũ armis iurisq.
Ibi quia haud tantũ irarum erat. spe p̃dæ milites accensi oppido potiuntur. Minus
itaq. sæuitũ in hostem est. p̃dæ plus pæne quam ex om̃i samnio umquã egestum.
benigne q. om̃is militi concessa. et postquã p̃potenti armis romano nec acies sub
sistere ullæ. nec castra nec urbes poterant. omniũ principũ in samnio eó curæ

Tibicines

Notatio potator.

Notatio

sunt intentæ. ut insidiis quæreretur locus. si qua licentia populando effusus exercitus ex
cipi ac circumueniri posset. Transfugere agrestes et captiui quidam. pars forte. pars consi
lio oblati. congruentia ad consulem afferentes. quæ & uera erant. pecoris uim ingentem
in saltum auiũ compulsam ẽẽ. ꝑpulerunt. ut p̃datũ eo ducerentur expeditæ legiones.
ibi ingens hostiũ exercitus itinera occultus insedit. et postquam intrasse romanos
uidit saltum. repente exortus cum clamore ac tumultu. incautos inuadit. et pri
mo noua res trepidationem fecit. dum arma capiunt. sarcinas congerunt in medium.
Dein postquam ut quisq. liberauerat se onere. aptauerat q. armis. ad signa undiq. coi
bant. et notis ordinibus in ueteri disciplina militiæ. iam sine p̃cepto ullius sua
sponte struebatur acies. Consul ad ancipitem maxime pugnã aduectus. desi
lit ex equo. et inuem martẽ q. atq. alios testatur deos. se nullã suam gl̃am inde.
sed p̃dam militi quærentem. in eũ locum deuenisse. neq. in se aliud quam nimiã
ditandi ex hoste militis curã rep̃hendi posse. ab eo se dedecore nullam rẽ aliam
quam uirtutem militũ uindicaturã. Conniterentur modo uno animo. om̃s inua
dere hostem uictũ acie. castris exutũ. nudatũ iuribus. ultimã spem furto insidia
rũ temptantem. & loco non armis fretum. sed quẽ ẽẽ iam uirtuti romanæ inex
pugnabilem locũ. Fregellana arx sorana q. et ubicũq. iniquo loco successum erat.
memorabantur. His accensus miles. omniũ inmemor difficultatiũ. uadit ad
uersus inminentẽ hostiũ aciem. Ibi paulum laboris fuit. dum in aduersum diuũ
erigitur agmen. Cęterũ postquã prima signa planiciem summam coeperunt. sen
sit q. acies æquo se iam instituisse loco. uersus extempo̅l est terror in insidiato
res. easdem q. se latebras quibus se paulo ante texerant. palati atq. inermes fu
ga repetebant. Sed. loca difficilia hosti quæsita. ipsos tum sua fraude impedie
bant. Itaq. ergo ꝑpaucis effugiũ patuit. Cæsa ad xx mil hominum. uictor q. ro
manus ad oblatam ab hoste p̃dam pecorũ discurrit. Dum hæc geruntur in samnio.
iam om̃s ætruriæ populi p̃ter arretinos ad arma ierant. ab oppugnando sutrio quæ
urbs socia romanis uelut castra ætruriæ erat. ingens orsi bellum. Cõ alter con
sul æmilius cum exercitu ad liberandos obsidione socios uenit. Aduenientibus
romanis sutrini commeatus benigne in castra ante urbẽ posita aduexere. ætrusci
diem primum consultando maturarent traherent ne bellum. traduxerunt. Pos
tero die ubi celeriora quã tutiora consilia magis placuere ducibus sole orto signũ
pugnæ ꝓpositum est. armati q. in aciem ꝓcedunt. Quod postquam consuli nunci
atũ est. extemplo thesseram dari iubet. ut prandeat miles. firmatisq. cibo uiri
bus arma capiat. dicto paretur. Consul ubi armatos paratosq. uidit. signa extra
uallum ꝓferri iussit. & haud ꝓcul hoste instruxit aciem. aliquamdiu utrimq.

steterunt. exspectantes. ut ab aduersariis clamor et pugna inciperet. et prius sol meridie se
inclinauit. quam telum hinc aut illinc emissum est. Inde ne infecta re abiretur. clamor ab
ætruscis oritur. concinunt q. tubæ. et signa inferuntur. Nec segnius romanis pugna initur.
concurrunt infensis animis. numero hostis. uirtute romanus superat. anceps p̄lium multos
utrimq. et fortissimū quemq. absumit. Nec prius inclinata res est. quam scd̄a acies romana
ad prima signa integri fessis successerunt. ætrusci quia nullis recentibus subsidiis fulta pri
ma acies fuit. ante signa circa q. om̄s ceciderunt. Nullo umquam p̄lio fugæ minus. nec plus
cædis fuisset. ni obstinatos mori tuscos nox texisset. ita ut uictores priusquam uicti pugnan
di finem facerent. Post occasum solis signum receptui datū est. Nocte ab utroq. in castra re
ditum. Nec deinde quicquā eo anno rei memoriæ dignæ apud sutrium gestum est. quia
et ex hostium exercitu prima tota acies deleta uno proelio fuerat. subsidiarius modo re
lictis. uix qd̄ satis eēt ad castrorum p̄sidiū. et apud romanos tantum uulnerū fuit. ut plu
res post proelium saucii decesserint. quam ceciderant in acie. Quintus fabius insequentis 33 plures saucii
anni consul. bellū ad sutrium excepit. collega fabio. c̄ marcius rutilius datus est. cęterū et
fabius supplementū ab roma abduxit. et nouus exercitus domo accitus ætruscis uenit.
Permulti anni iam erant. cum inter patricios magistratus tribunos q. nulla certamina fu
erant. cum ex ea familia quæ uelut fatalis cum tribunis erat certamen oritur. Ap
pius claudius censor circumactis decē et octo mensibus. qd̄ æmilia lege finitū censuræ
spaciū temporis erat. cū. g̃. plaucius collega eius magistratu se abdicasset. nulla ui com
pelli ut abdicaret potuit. p̄. semphronius erat. tr̄. pl̄. qui finiendæ censuræ intra legitimū semphronius
tempus actionem susceperat. non popularem magis quā iustam. nec inuulgus quā op
timo cuiq. gratiorē. Is cum identidem legem æmiliam recitaret. auctorē q. eius mamer
cū æmiliū dictatorē laudibus ferret. qui quinquennalem ante censuram et longinqui
tate potestatem dominantem. intra sex mensiū et anni coegisset spacium. dic agedū in
quit appi claudi. quidnam facturus fueris. si eo tempore quo. g̃. furius et. m̄. geganius
censores fuerunt. censor fuisses. Negare appius interrogationem tribuni magnopere
ad causam ptinere suam. Nam etsi tenuerit lex æmilia eos censores. quorū magistra
tu lata eēt. quia post illos censores creatos eam legem populus iussisset. qd̄cumq. postre
mū iussisset. id ius ratū q. eēt. non tamen aut se aut eorū quemquam qui post eam le
gem latā creati censores essent. teneri ea lege potuisse. Hæc sine ullius assensu cauillan 34
te appio. est inquit quirites illius appii pgenies. qui xuir in unū annū creatus. altero Oratio longa de appiū
anno se ipse creauit. tercio nec ab se nec ab ullo creatus. priuatus fasces et imperium
optinuit. nec ante continuando abstitit magistratu. quam obruerent eū. male par
ta. male gesta. male retenta imperia. Hæc est eadem familia quirites. cuius ui atq. iniu
rus compulsi extorres patria sacrū montem coepistis. hæc. aduersus quā tribunicium

auxilium uob comparastis. Hæc ꝓpter quam duo exercitus auentinũ insedistis. hæc quæ
fenebres leges. hæc quæ agrarias semꝑ inpugnauit. Hæc conubia patrũ et plebis inter
rupit. hæc plebi ad curules magistratus iter obsessit. Hoc est nomen multo quam tar
quiniorum infestius urẽ libertati. Ita ne tandem appi claudi. cum centesimus iam
annus sit. ab mamerco æmilio dictatore. tot censores fuerint nobilissimi. fortissimiq.
uiri. nemo eorũ xij tabulas legit. nemo id ius eẽ. qđ postremo populus iussisset
scitt. immo uero om̃is sciuerunt. et ideo æmiliæ potius legi paruerunt. quã ulli an
tiquæ. qua primum censores creati erant. quia hanc postremum iusserat populus. et
quia ubi duæ contrariæ leges sunt. semꝑ antiqua abrogat nouã. An hoc dicis appi
non teneri æmilia lege populũ. an populũ teneri. te unũ ex legem eẽ. Tenuit æmilia
lex uiolentos illos censores. m̃. furiũ. ꝛ. m̃. geganiũ. quicquid iste magistratus in
re. p̃. male facere posset. indicarunt. cũ ira finitæ potestatis. mamercũ æmiliũ
principẽ ætatis suæ. belli domiq. ærarium fecerunt. Tenuit deinceps om̃s cen
sores intra certũ annorũ spaciũ. Tenet. g̃. plauciũ collegam tuũ. isdem auspicus. eo
dem iure creatũ. An hunc. ut qui optimo iure censor creatus eẽt populus creauit.
Tu unus eximius es. in quo hoc p̃cipuũ ac singulare ualeat. Quẽ tu regem sacrifi
ciorũ crees. amplexus regni nomen. ut qui optimo iure rex romæ creatus sit.
se dicet. Quem semenstri dictatura. quem interregno quinq. dierũ contentum fo
re putes. quẽ claui figendi aut ludorũ causa dictatorem audaciter crees. quam
stolidos ac socordes uideri creditis eos qui intra uicesimum diẽ ingentibus rebus
gestis dictatura se abdicauerunt. aut qui uicio creati abierunt magistratu. quid
ego antiqua repetam. Nuꝑ intra. x. annos. g̃. moenius dictator. quia cũ questiones seue
rius quam quibusdam potentibus tutũ erat exerceret. contagio eius qđ quere
bat ipse criminis obiectus abinimicis est. Ut priuatus obuiã iret crimini. dictatura
se abdicauit. Nolo ego istam in te modestiam. ne degeneraueris á familia im
periosissima et suꝑbissima. non die. non hora citius. quã necesse est magistratu
abieris. modo ne excedas finitũ tempus. satis est aut diẽ aut mensem censu
ræ adicere. Trienniũ inquis et vj. menses ultra quam licet æmilia lege cen
suram gerã et solus. Hoc quidẽ iam regno simile est. an collegã subrogabis. qui
gerat. ne inde mortui quidẽ subrogari fas est. Pœnitet enim qđ antiquissi
mũ sollempne et solũ ab ipso qđ sit institutũ deo ab nobilissimis antistitibus
eius sacri. ad seruorũ ministeriũ religiosus censor deduxisti. gens antiquorũ
originibus huius urbis. auspicio deorũ inmortaliũ scã. ꝓpter te ac tuã censu
rã intra annũ ab stirpe extincta est. nisi uniuersã rem. p̃. eo nefario obstinx
eris. quod ominari etiã reformidat animus. urbs eo lustro capta est. qua de

mortuo collega in locũ eius alius subrogatus est. Mortuo collega g̃. iulio censore. L. pa
pyrius cursor ne abiret magistratu. m̃. corneliũ maluginensem collegã subrogauit.
et quanto m̃o destior illius cupiditas fuit. quã tua appi. nec solus nec ultra finitũ
lege tempus. L. papyrius censuram gessit. Tunc neminẽ inuenit. qui se postea auc
torem sequeretur. O m̃s deinceps censores post mortẽ collegæ se magistratu abdi
carunt. Te nec qd̃ dies exit censuræ. nec qd̃ collega magistratu abiit. nec lex
nec pudor cohercet. uirtutẽ in supbia. in audacia. in contemptu deorum hominũq.
ponis. Ego te appi claudi ꝑ istius magistratus maiestate ac uerecundia quem ges
sisti. non m̃do non manu uiolatũ. sed ne uerbo quidem inclementiori á me appel
latũ uellem. sed ꝯ hæc qua adhuc egi ꝑuicatia tua et supbia coegit me loqui. et
nisi æmiliæ legi parueris. in uincula duci iubebo. Nec cũ ita comparatũ á maiori
bus sit. ut comitiis censoriis nisi duo confecerint legitima suffragia. non renununcia
to altero. comitia differantur. ego te qui solus censor creari non possis. solũ censurã
gerere non patiar. Hæc talia q. cũ dixisset. prendi censorẽ ꝯ in uincula duciuis
sit. approbantibus vj tribunis actionẽ collegæ. tres appellanti appio auxilio fue
runt. summa q. inuidia omniũ ordinũ solus censuram gessit. Dum ea romæ gerun
tur. iam sutriũ ab ætruscis obsidebatur. consuli q. fabio imis montibus ducen
ti ad ferendã opem socius temptandas q. munitiones siqua posset. acies hostiũ
instructa occurrit. quorũ ingentẽ multitudinem cum ostenderet subiecta la
te planicies. consul ut loco paucitatẽ suorum adiuuaret. et flectit paulũ in cli
uos agmen. aspera erant strata saxis. inde signa in hostẽ obuertit. ætrusci omniũ
p̃ter quã multitudinis suæ qua sola freti erant. inmemores. p̃lium ineunt. adeo
raptim ꝯ auide. ut abiectis missilibus quo celerius manus consererent. stringe
rent gladios uadentes in hostẽ. Romanus contra nunc tela nunc saxa quibus eos
affatim locus ipse armabat ingerere. Igitur scuta galeæ q. icta. cũ etiã quos non uul
nerauerant turbarent. neq. subire erat facile ad ꝓpiorẽ pugnã. neq. missilia
habebant. quibus eminus rem gererent. stantes et expositos ad ictus. cũ iam satis
nihil tegeret. quosdam etiã pedẽ referentes. fluctuantẽ q. et instabilem aciem
redintegrato clamore strictis gladiis hastati et principes inuadunt. Eum impe
tũ non tulerunt ætrusci. uersis q. signis pugnæ fuga effusa castra repetunt. Sed
equites romani p̃uecti ꝑ obliqua campi cũ se fugientibus optulissent. omisso ad
castra itinere montes petunt. Inde inermi agmine pene ac uexato uulneribus.
in siluam ciminiã penetratũ. Romanus multis ætruscorũ milibus cęsis. duode
xl signis militaribus captis. castris etiã hominũ, cũ p̃da ingenti potitur. Tũ de
ꝑsequendo hoste agitari coeptũ. Silua erat ciminia magis tũ inuia atq. hor

in uincula ducũ appi.

35

36

rrenda quam nup fuere germanici saltus. nulli adeā diē ne mercatorū quidem adi
ti. Ea intrare haud fere quisquā p̄ter ducem ipsū audebat. Aliis om̄ibus cladis caudi
næ nondum memoria aboleuerat. Tunc ex his qui aderant consulis fratrē. m̄. fabi
um cesonē. alii. g̃. claudiū. quidam matre eadem qua consulem genitū tradunt. specu
latū se iturū p̄fessū. breui q. om̄a certa allaturū. Cæræ educatus apud hospites. ætrus
cis inde litteris eruditus erat. linguā q. ætruscā p̄be nouerat. Habeo auctores
romanos pueros uulgo tum romanos pueros sicut nunc grecis. ita ætruscis litteris erudiri solitos.
Sed p̄pius uero est. p̄cipuū aliquid fuisse in eo. qui se tam audaci simulatione
hostibus inmiscuerit. Seruus ei dicitur comes unus fuisse. nutritus uná. eoq. haud
ignarus linguæ eiusdem. Nec quicquam aliud p̄ficiscis centes quā summatī regio
nis quæ intranda erat naturā. ac nomina principū in populis accepere. Nequa
inter colloquia insigni nota hesitantes dep̄hendi possent. ire pastorali habitu.
agrestibus telis. falcibus cæsisq. binis armati. Sed neq. commertiū linguæ nec
uestes. armorū ue habitus sic eos texit. quam qđ abhorrebat ab fide. quemquā
externū ciminios saltus intraturū. Usq. ad camertes umbros penetrasse dicuntur.
Ibi qui essent fateri romanū ausum. introductum q. in senatū. consulis uerbis egis
se de societate amicicia q. inde comi hospicio acceptū nunciare romanis ius
sum commeatū exercitui dierū xxx presto fore. si ea loca intrasset. iuuentutēq.
camertium umbrorū in armis paratā. imperio futurā. Hæc cū relata consuli es
sent. impedimentis prima uigilia p̄missis. legionibus post impedimenta ire ius
sis. ipse subsistit cū equitatu. et luce orta postero die obequitauit stationibus hostium.
quæ extra saltū dispositæ erant. ac cum satis diu tenuisset hostē. in castra se
recepit. porta q. altera egressus. ante noctē agmen assequitur. Postero die luce
prima iuga ciminii montis tenebat. Inde contemplatus opulentia ætruriæ ar
ua. milites emittit. Ingenti iam abacta p̄da. tumultuariæ agrestiū ætruscorū
cohortes repente á principibus regionis eius concitatæ romanis occurrunt. adeo
incompositæ. p̄ ut uindices p̄darū p̄pe ipsi p̄dæ fuerint. Cæsis fugatisq. his. latæ
depopulato ago. uictor romanus opulentus q. rerū om̄iū copia. in castra redit.
Eó forte quinq. legati cū duobus. tr̄. pl. uenerant denunciatū fabio uerbis. ne
saltū ciminium transiret. Lætati serius se quā ut impedire bellū possent ue
nisse. nuncii uictoriæ romā reuertuntur. Hac expeditione consulis motū lati
us erat quā p̄fligatū bellum. Uastationem namq. fabii sub ciminii montis ra
dicibus iacens ora senserat. concitauerat q. indignationē non ætruriæ modo
exercitus populos. sed umbriæ finitima. Itaq. quantus nonumquā antea exercitus ad sutri
um uenit. Neq. é siluis tantū m̄do p̄mota castra. sed etiā auiditate dimicandi

quam primũ in campos delata acies. deinde instructa primo suo stare loco. relicto hostiũ ad
instruendũ contra spacio. Dein postquã detractare hostem sensere pugnã. ad uallũ sube
unt. Ubi quoq. postquam stationes receptas intra munimenta sensere. clamor repente
circa duces ortus. ut eo sibi e castris cibaria eius diei defferri iuberent. mansuros se
sub armis. et aut nocte aut certe luce prima castra hostiũ inuasuros. Nihilo quietior
romanus exercitus imperio ducis continetur. Decuma erat fere diei hora. cũ cibum ca
pere consul milites iubet. p̃cipit. ut in armis sint. quacũq. diei noctis ue hora signũ
dederit. Paucis milites alloquitur. samnitiũ bella extollit. eleuat etruscos. nec hostẽ
hosti. nec multitudinem multitudini comparandam. ait eẽ p̃terea telũ aliud occultum.
scituros in tempore. interea taceri opus eẽ. His ambagibus p̃di simulabat hostes. quo
animus militũ multitudine territus restitueretur. et qd̃ sine munimento considerat.
ueri similius erat. qd̃ simulabatur. Curati cibo. corpora quieti dant. et quarta fere
uigilia sine tumultu excitati. arma capiunt. Calonibus diuiduntur. ad uallum
p̃ruendũ. fossasq. implendas. intra munimenta instruitur acies. Delectæ cohor
tes ad portarũ exitus collocantur. Dato deinde signo. paulo ante lucẽ qd̃ estiuas noc
tibus sopitæ maximæ quietis tempus est. p̃rupto uallo erupit acies. stratos pas
sim inuadit hostes. alios immobiles. alios semisomnos. in cubilibus suis maxi
mam partẽ ad arma trepidantes cedes oppressit. Paucis armandi se datũ spaciũ
est. eos ipsos non signũ certum. non ducẽ sequentes. fundit romanus. fugatosq.
p̃sequitur ad castra. ad siluas diuersi tendebant. Siluæ tutius dedere re
fugium. Nam castra in campis sita. eodem die capiuntur. aurũ argentũ q. aurũ
iussum referri ad consules. cetera p̃da militis fuit. Cæsa aut capta eodie hostium
mil ad sexaginta. Eam tã clarã pugnam trans ciminiã siluam ad perusiam Ix.
pugnatã quidam auctores sunt. metu q. in magno ciuitatẽ fuisse. ne inter
clusus exercitus tam infesto saltu coortis undiq. tuscis umbris q. opprimerentur.
Sed ubicumq. pugnatũ est. res romana superior fuit. Itaq. á perusia & crotone
& arretio. quæ ferme capita etruriæ populorũ ea tempestate erant. legati pacem
foedusq. ab romanis petentes. inducias in xx annos impetrauerunt. Dũ hæc xxx annos
in ætruria geruntur. consul alter marcius rutilius allifas de samnitibus ui
coepit. multa alia castella uiciq. aut deleta hostiliter. aut integra in potestatẽ
uenere. Per idem tempus ex classis romana á p̃. cornelio quem senatus maritimæ
oræ p̃fecerat. in campania acta. cũ adpulsa pompeios eẽt. socii inde nauales
ad depopulandũ agrũ nucerinũ p̃fecti. p̃ximis raptim uastatis. unde reditus
tutus ad naues eẽt. dulcedine ut fit p̃dæ longius p̃gressi exciuere hostes. pala
tis p̃ agros nemo obuius fuit. Cũ occidione occidi possent. redeuntes agmine

incauto. haud procul nauibus assecuti agrestes exuerunt prædæ parte. etiam occiderunt. quæ
superfuit cædi. trepida multitudo ad naues compulsa est. Profectio quincu fabii trans cimi
niam siluam. quantum romæ terrorem fecerat. tam lætam famam in samnium ad hostes tulerat. in
terclusum romanum exercitum obsideri. cladisq. imaginem furculas caudinas memorabant.
eadem temeritate auidam ulteriorum semper gentem in saltus inuios deductam. septam
non hostium magis armatu. quam locorum iniquitatibus esse. Iam gaudium inuidia qua
dam miscebatur. quod belli romani decus ab samnitibus fortuna ad etruscos auertisset.
Itaq. armis uirisq. adoptinendum. g. marcium consulem concurrunt. protinus inde ætru
riam per marsos sabinosq. petituri. si marcius dimicandi potestatem non faciat. obuius
his consul fuit. Dimicatum prelio utrimq. atroci atq. incerto euentu est. et cum anceps
cedes fuisset. aduersæ tamen rei fama in romanos uertit. ob amissos quosdam eques
tris ordinis tribunosq. militum atq. unum legatum. et quod insigne maxime fuit. con
sulis ipsius uulnus. Ob hæc etiam aucta fama. ut solet. ingens terror patres inuasit.
dictatorem q. dici placebat. nec quin cursor papyrius diceretur. in quo tum summa
rei bellicæ ponebatur. dubium cuiquam erat. Sed nec in samnium nuncium perferri omnibus
infestis tuto posse. nec uiuere marcium consulem satis fidebant. alter consul fabius
infestus priuatim papyrio erat. quæ ne ira obstaret publico bono. legatos ex con
sularium numero mittendos ad eum senatus censuit. qui sua quoq. eum non publica
solum auctoritate mouerent. ut memoriam simultatium patriæ remitteret. Profecti
legati ad fabium. cum s. c. tradidissent. adiecissent q. orationem conuenientem man
datis. Consul demissis in terram oculis. tacitus ab incertis quidnam acturus esset le
gatis. retessit. Nocte deinde silentio ut mos est. L. papyrium dictatorem dixit.
Cuius cum ob animum ægregie uictum legati gratias agerent. obstinatum silentium
optinuit. ac sine responso ac mentione facti sui legatos dimisit. ut appare
ret insignem dolorem ingenti comprimi animo. Papyrius. c. iunium bubulcum ma
gistrum equitum dixit. atq. ei legem curiatam de imperio ferenti. triste omen diem dif
fidit. quod faucia curia fuit principium. duabus insignis cladibus captæ urbis. et
caudinæ pacis. quod utroq. anno eiusdem curiæ fuerat principium. Macer licinius ter
ciam etiam clade quæ ad cremeram accepta est. abhominandam eam curiam facit.
Dictator postero auspiciis repetitis pertulit legem. et profectus cum legionibus ad ter
rorem traducti siluam ciminiam exercitus. nuper scriptis. ad longulam peruenit. Accep
tisq. a marcio consule ueteribus militibus. in aciem copias eduxit. Nec hos
tes detractare uisi pugnam. Instructos deinde armatosq. cum ab neutris prelium incipe
ret. nox oppressit. quieti aliquamdiu nec suis diffidentes uiribus. nec hostem
spernentes. statiua in propinquo habuere. Nam et cum umbrorum exercitu

acie depugnatū est. fusi tamen magis quam cęsi hostes. qui acceptā acriter non tolera
runt pugnam. Interea res et in ætruria gestæ. et ad uadimonius lacū ætrusci lege sacra
ta coacto exercitu. cū uir uirum legisset. quantis numquam alias ante simul copiis
simul animis dimicarunt. Tanto q. irarum certamine gesta res est. ut ab neutra parte
emissa sint tela. Gladiis pugna coepit. et acerrime ipsa commissa certamine. qd aliquā
diu anceps fuit. accensa est. ut non cū ætruscis totiens uictis sed cum aliqua noua gen
te uideretur dimicatio eē. Nihil ab ulla parte mouetur fugæ. cadunt antesigna
ni. et ne nudentur ꝓpugnatoribus signa. fit ex scda prima acies. ab ultimis deinde
subsidiis cietur miles. adeo q. ad ultimum laboris ac periculi uentū est. ut equites ro
mani omissis equis ad primos peditū ꝑ arma et corpora euaserint. Ea uelut noua int̄
fessos exorta acies. turbauit signa ætruscorum. Secuta deinde impetū eorum. utcūq.
affecta erat. cętera multitudo. tandem ꝑrumpit ordines hostium. Tum uinci ꝑtina
cia coepta. et auerti manipuli quidam. et ut simul dedere terga. etiam certiorē capes
sere fugam. Ille primū dies fortunā uertere. habundantes ætruscorū fregit opes. cæ
sum in acie qd roboris fuit. castra eorū impetu capta direpta q.. par subinde periculo 40
glæ q. euentu bellū in samnitibus erat. qui p̄ter cęteros belli apparatus ut acies sua ful
geret nouis armorum insignibus. fecerunt. duo exercitus erant. Scuta alterius
auro. alterius argento celauerunt. forma erat: scuti summum latius quam pectus atq.
humeri teguntur. fastigio æquali ad imū cuneacior. mobilitatis causa. spongia pectori
tegumentum. et sinistrum crus ocrea tectū. galæę cristatæ. quæ speciem magni
tudini corporū adderent. Tunicæ auratis militibus uersicolores. argentatis linteæ
candidæ. His dextrū cornu datū. illi in sinistro subsistunt. Notus iam romanis ap
paratus insigniū armorū fuerat. doctiq. a ducibus erant horridum militē eē de
bere. non cęlatum auro et argento. sed ferro et animis fretū. quippe illa prędam ue
rius quā arma eē. nitentia ante rem. deformia inter sanguinē et uulnera. uir
tute eē militis decus. et om̄a illa uictoriam sequi. et ditem hostē quam uis paupe
ris uictoris p̄mium eē. His cursor uocibus instinctos milites in proelium ducit.
Dextro cornu ipse subsistit. sinistro p̄fecit magistrū equitum. simul est concursum.
ingens fuit cū hoste certam̄. Non segnius inter dictatorē et magistrū equitū ab
utra parte uictoria inciperet. prior forte iunius commouit hostem lęuo. dex
trū cornu sacratos more samnitiū milites. eo q. candida ueste et paribus
candore armis insignes. eos se orco mactare iunius dictitans. cū intulissent
signa. turbauit ordines. et haud dubie impulit aciē. Quod ubi sensit dicta
tor ab lęuo ne cornu uictoria incipiet inquit. et dextrū cornu dictatoris acies
alienā pugnā sequetur. non partē maximā uictoriæ trahet. Concitat milites.

nec peditū uirtuti equites aut legatorū stipendia ducibus cędunt. M. ualerius á dextro. p. de
cius ab lęuo cornu ambo consulares ad equites in cornibus positos euehuntur. adhortatiq.
eos. ut partē secum capesserent decoris. in transuersa latera hostiū incurrunt. Is nouus
additus terror. cum ex parte utraq. circumuasisset aciem. & ad terrorem hostiū legio
nes romanæ redintegrato clamore intulissent gradū. tum fuga ab samnitibus coepta.
Iam strage hominū armorūq. insigniū campi repleri. ac primo pauidos samnites castra
sua accepere. deinde ne ea quidem retenta. captis direptisq. ante noctē iniectus
ignis. Dictator ex. s. c. triumphauit. Cuius triumpho longe maximā speciem captiua
aurea scuta arma p̄buere. Tantū magnificentiæ uisum in his. ut aurata scuta dominis argentari
orum ad forum ornandum diuiderentur. Inde natū iniciū dicitur foriornandi ab ędi
libus cū tensæ ducerentur. et romani quidem ad honorē deū insignibus armis hos
tium usi sunt. Campani ab superbia et odio samnitiū gladiatores qđ spectaculum
inter epulas erat. eo ornatu armarunt. samnitium q. nomine compellarunt. Eodē
anno cū reliquis ętruscorū ad perusiam quæ et ipsa fidem induciarū ruperat. fa
bius consul nec dubia nec difficili uictoria dimicat. Ipsum oppidum. nam ad moe
nia uictor accessit. coepisset. ni legati dedentes urbem exissent. p̄ ręsidio perusiæ
imposito. legationibus ætruriæ amiciciam petentibus. p̄ se romam missis ad sena
tū. consul prestantiore etiam quā dictator uictoria triū phans. urbem est inuectus.
quin etiā deuictorū samnitiū decus magna ex parte ad legatos. p. deciū. et m.
ualeriū. est uersū. quos populus ꝓximis comitiis ingenti consensu cos. alterum.
41 alterū p̄torem. declarauit. fabio obęgregie ꝑdomitā ætruriā. continuatur con
sulatus. decio collega datur. ualerius p̄tor quartū creatus. Consules partiti pro
uintias. ætruria decio. samniū fabio euenit. ꝓfectus ad nuceriā falaternā cum
pacem petentis. quod uti ea cū daretur noluissent. aspnatus est. oppugnando ad
dedicionē subegit. Cum samnitibus acie dimicatū. haud magno certamine hostes
uicti. neq. eius pugnæ memoria tradita foret. ni marsi eo primū p̄lio cū romanis
bellassent. Secuti marsorū defectionē peligni. eandem fortunā habuerunt. Decio
quoq. alteri consuli secunda belli fortuna euenit. Tarquiniensē metu subegerat fru
mentū exercitui p̄bere. atq. inducias in. xl. annos petere. Uolsiniensiū castella aliqt̄
ui cepit. quędā ex his diruit. ne receptaculo hostibus essent. circū ferendoq. passim
bello tantū terrorē sui fecit. ut nomen omne ætruscū foedus ab cos̄ peteret. ac de
eo quidem nihil impetratū. Induciæ annuæ datæ. stipendiū exercitui romano ab
hoste in eū annū pensū. binæ tunicæ in militē exactæ. ea merces induciarū fuit.
Tranquillas res iam ætruscis. turbauit repentina defectio umbrorū gentis inte
græ a cladibus belli. nisi quod transitū exercitus ager senserat. Hi concitata om

ni iuuentute sua et magna parte ætruscorū ad rebellionem conpulsa. tantū ex
ercitū fecerant. ut relicto post se in ætruria decio ad oppugnandā inde romam
ituros magnifice de se accōtēptī de romanis loquentes iactarent. Qd̄ incep
tū eorū ubi ad deciū cos̄ ꝑlatū est. ad urbē ex ætruria magnis iteneribus ꝑ
git. & in agro pupiniensi ad famā intentus hostiū consedit. Nec romæ sperne
batur ūbrorū bellū. & ipsæ minæ metū fecerant. ex ꝑtis gallica clade. quā in
tutā urbē incolerent. Itaq. legati ad fabiū consulē missi sunt. ut si quid lax
amēti a bello samnitiū eēt. In ūbriā ꝓpere exercitū duceret. Dicto paruit
consul magnisq. iteneribus ad meuaniā ubi tū copiæ umbrorū erant ꝑrex
it. Repens aduentus consulis quē ꝓcul umbria in samnio bello alio occupatū
crediderant. Ita exterruit umbros. ut alii recedendū ad urbes munitas. qui
dam omittendū bellū censerent. Plaga una materinā ipsi appellant. non cō
tinuit modo cæteros in armis. sed confestī ad certam̄ egit. Castra uallantē
fabiū adorti sunt. quos ubi effusos ruere in munimenta consul uidit. re
uocatos milites ab opere ꝓut loci natura tempusq. patiebatur. ita instrux̄.
cohortatusq. p̄dicatione uera. qua in tuscis. qua in samnio partorū decorū. exigu
am appendicē ætrusci belli conficere iubet. et uocis impiæ poenas expete
ret. qua se urbem romanā oppugnaturos minati sunt. Hæc tanta sunt
a lacritate militū audita. ut clamor sua sponte ortus loquentē interpella
uerit ducemante imperiū; Deinde contentu tubarū accornuū. cursu effu
so in hostem feruntur. non tamquā in uiros aut armatos incurrunt. mira
bilia dictu. signa primo eripi coepta signiferis. deinde ipsi signiferi trahi ad cos̄.
armatiq. milites ex acie in aciem transferri. et sicubi est certam̄ scutis magis
quā gladiis geritur res. umbonibus incussaq. ala sternunt hostes. Plus capi
tur hominū quā ceditur. atq. una uox ponere arma iubentiū ꝑrotā fer
tur aciem. Itaq. int̄ ipsū certamen facta dedicio est. a primis auctoribus
belli. Postero insequentibusq. diebus. et cæteri umbrorū populi deduntur.
O criculani sponsione in amitiā accepti. Fabius aliænæ sortis uictor belli. 42
in suā ꝓuintiā exercitū reduxit. Itaq. ei ob res tam feliciter gestas. sicut
priore anno populus continuauerat consulatū. ita senatus in insequen
tem annū. quo appius claudius. l. uolūnius cos̄ fuerunt ꝓrogauit. max
ime appio aduersante imperiū. appiū censorē petisse consulatū. comiti
aq. eius ab. l. furio. tr̄. pl̄. int̄ pellata. donec sē censura abdicauit. In quib;
dā annalibus inuenio. Creatus consul cū collegæ nouū bellū salentini hos
tes decernerentur. romæ mansit. ut urbanis artibus opes augeret.

quando belli decus penes alios cet. Uolūniū puinx haud perinde multa
secunda plia fecit. aliquot urbes hostiū ui cepit. pdā erat largitor. et benigni
tate p̄ se ferata gracia. comitate. adiuuabat. militēq. his artibus fouerat. et pericu
li. et laboris. audū. q. fabius. pcos. ad urbē allisas. cū samnitiū exercitu signis
conlatis confligit. Minime ambigua res fuit. fusi hostes atq. in castra compulsi
Nec castra forent retenta. ni exiguū supēet diei. ante noctē tamen sunt circum
sessa. et nocte custodita. ne quis elabi posset. postero die uixdū luce certa dedi tio
fieri coepta. et pacti qui samnitiū forent. ut cū singulis uestimentis emitterentur.
hi omnes sub iugū missi. Socii samnitiū nihil cautū ad. iiii. mil. sub corona uenu
ere. qui se cuem hernicū dixerat. se orsū in custodia habuit. Eos omnes fabius
romā ad senatū misit. et cū quæstiū cet. dilectu anuoluntariu p samnitibus aduer
sus romanos bellassent. p latinos populos custodiendi dantur. uisiq. ex integrā
rem. noui consules. p. cornelius aruina. q. martius tremulus. hi enim iā creati e
rant. ad senatū referre. Id ægre passi hernici conciliū populorū omniū habenti b;
anagninus. In circo quē martium uocant. per alternatē. ferentinatemq. et ue
rulanū. omnes hernici nominis. p. romano bellū indixerunt. In samnio quoq.
quia decesserat inde fabius. noui motus exorti. calacia. et sora. p sidia q. quæ
in his romana erant expugnata. et incaptiuorū corpora militū fede seuitum.
Ita q. eo. p. cornelius cum exercitu missus. martio noui hostes iam enī anagni
nis hernicisq. alis bellū iussū erat decernuntur. Primo ita oīa opportuna loca
hostes int consulū castra interceperunt. ut pudere expeditus numquis non pos
set. Et aliquot dies incerti rerū omniū suspensiq. de statu alterius uterq. consul
agere. romāq. is metus manarat. adeo ut omīs iumores sacramento adigerentur.
atq. ad subita rerū duo iusti scriberentur exercitus. Ceterū hernicū bellū ne
qua quā p p̄senti terrore acuetus fatæ gentis gloriæ fuit. Nihil usquā dictu dignū
ausi. trinis castris intra paucos dies exercitus. xx. dierū inducias. Ita ut ad senatū
romā legatos mitterent. pacti sunt. bimenstri stipendio frumentoq. et singulis
in militem tunicis. Absenatu ad marcū reiecti. cuius. s. c. p missū de hernicis erat.
isq. eam gentē in deditionē accepit. et in samnio alter consul superior uiribus.
locis impedicior erat. Omnia arcta obsepserant hostes. saltusq. puios ceperant.
nequa subuehi commeatus possent. neq. eos cū cōdie signa in aciem coss pfer
ret elicere ad certamen poterat. satisq. apparebat neq. samnitē certamen p̄sens.
nec romanū dilationē belli laturū. Aduentus martii qui hernicis subactis matu
rauit collegæ uenire auxilio. mora certaminis hosti exemit. Nam ut qui ne alte
ri quidē exercitui se ad certam credidissent pares. coniungi utriq. passi duo consu

lares exercitus nihil crederent supeē spei · aduenientē incōposito agmine martiū aggrediun
tur · raptī collatæ sartinæ in mediū · et ꝓut tempus patiebatur instructa acies clamor · pri
mū in statiua ꝑlatus · dein conspectus ꝓcul puluis tumultū apud alterū cōs in castris
fecit · Hisq · confestim arma capere iussis raptimq · eductis in aciem militibus transuersā
hostiū aciem atq · alio certamine occupatā inuadit · clamitans sūmū flagiciū fore · si alterū
exercitū utriusq · uictoriæ compotē sinerent fieri · nec ad sē sui belli uindicarent decus · qua
impetū dederat ꝑrupit · aciemq · ꝑmediā in castra hostiū tendit · et uacua defensoribus
capit atq · incendit · quæ ubi flagrantia martianus miles conspex · et hostes respexere · tū
passim fuga coepta samnitiū fieri · Sed oīa obtinet cedes · nec in ullā partē totū ꝑfugiū
est · Iam xxx · mil · hostiū cæsis · signū receptui cōs dederant · colligebantq · in unū copias xxx
inuicē int̄ se gratantes · cum repente uisæ ꝓcul hostiū nouæ cohortes quæ in supplementū
scriptę fuerant · Integrauere cædem · In quas nec iussu consulū et signo accepto uictores ua
dunt · malo tirocinio in buendū samnitē clamitantes · Indulgent consules legionum
ardori · ut qui ꝓbe scirent nouū militē hostiū int̄ ꝑculsos fuga ueteranos · ne temptan
do quidem satis certamini fore · nec eos opinio fefellit · Omnes samnitiū copiæ ueteres
nouæq · montes ꝓximos fuga capiunt · Eo et romana erigitur acies · nec quicquam sa
tis tuti loci uictis est · et de uigis quæ ceperant funduntur · Iamq · una uoce omnes pa
cem petebant · Tū triū mensiū frumēto imperato et annuo stipendio ac singulis in mi
litem tunicis · ad senatū pacis oratores missi · Cornelius in samnio relictus · martius
de herennicis triūphans in urbē redit · statuaq · equestris in foro decreta est · quæ ante
templū castoris posita ī · Hernicorū tribus populis alt̄nati · uerulano · ferentinati · quia
maluerunt quā ciuitatē suæ leges redditæ conubiūq · int̄ ipsos qđ aliquandiu soli her
nicorū habuerunt ꝑmissū · anagninis quiq · arma romanis intulerant · ciuitas sine
suffragii latione data · Concilia conubiaq · adempta · et magistratibus ꝑterquam sa
crorū curatione int̄ dictū · Eodem anno edes salutis a uinio bubulco censore locata
est · quā cōs bello samnitiū uouerat · ab eodem collegaq · eius · m · ualerio maximæ
uiæ ꝑagros publica inpensa factæ · & cū carthaginiensibus eodem anno foedus
tercio renouatū · legatisq · eorū qui adiduenerant comit̄ munera missa · Dictato 44
rem idem annus habuit · p̄ · corneliū scipionē cū magistro equitū · p̄ · detio mure ·
ab his ꝓpter quæ creati erant comitia consularia habita · quia neut̄ consulū potu
erant bello abēē · Creati consules · l · postumius · t̄ · minutius · Hos consules piso · q ·
fabio · et · p̄ · detio · suggerit biennio exempto quo claudiū uolūniūq · et corneliū
cum martio consules factos tradidimus · Memoriæne fuerit · in annalibus dige
rendis an consulto binos cōss fallsos ratus transcenderit incertū est · eodem anno
in capūstellatem agri cāpani samnitiū incursiones factæ · Itaq · ambo consules

in samniū missi. cū diuersas regiones tifernū postumius. bouianū minutius petisset. post
xx. tumii prius ductu ad tifernū pugnatū. Alii haud dubiæ samnites uictos ac. xx. mil.
hominū capta tradunt. alii marte æquo discessū. et postumiū metū simulantem noc
turno itinere clam in montes copias adduxisse. hostes secutos. duo mil. inde locis minu
tis et ipsos consedisse. Consul ut statiua tuta copiosaq. et ita erant petisse uideretur.
postquā et munimētis castra firmauit. et omā apparatu rerū utiliū instruxit. relic
t qua duci pxime potest
to firmo p̄sidio de uigilia tercia quæ luci pxima est expeditas legiones ad
collegā et ipsum aduersus alios sedentem ducit. Ibi auctore postumio minutius cū
hostibus signa confert. et cum anceps p̄liū in multū diei pcessisset tū postumius inte
gris legionibus defessam iā aciem hostiū in pruiso inuadit. Itaq. cum lassitudo ac uul
nera fugā q°q. p̄pedissent. occidione occisi hostes signa unū et. xxx. capta atq. inde
ad castra postumii p̄rectū. Ibi duo uictores exercitus pculsū iā fama hostē ad horti fun
dunt fugantq. Signa militaria sex. et. xxx. capta. et imperator samnitiū statius cel
lius. multiq. alii mortales. et castra utraq. capta. et bouianū ubi postero die coeptū oppugna
ri breui capitur. magnaq. gloria rerū gestarū consules triūpharunt. Minutiū consulem
cū uulnere graui relatū in castra. mortuū quidā auctores s̄. et. m̄. fuluiū in locum eius
cos̄ suffectū. et ab eo cū ad exercitū minutii missus eēt bouianū captū. eo anno. sora. arpinū.
cersennia. recepta ab samnitibus. herculis magnū simulacrū in capitolio positū. dedicatūq.
45 p̄. sulpicio auerrione. p̄. sempronio sopho. cos̄. samnites seu finē. seu dilationem belli quærentes.
legatos de pace romā misere. quibus supplicit̄ agentibus responsum ī. nisi sepe bellū paran
tes pacē petissent samnites. oratione ultro citro habita de pace transigi potuisse. Nunc quando
uerba uana ad id locorū fuerint rebus standū ēe. p̄. sempronii cos̄ cum exercitu breui in sam
nio fore. eum ad bellū pacem ne inclinent animi. falli non posse. Compta omā senatui re
laturū. decedentē ex samnio cos̄ legati sequerentur. Eo anno cum pacatū samniū exercitus
romanus benigno p̄bito commeatu pagrasset. foedus antiquū samnitibus redditū. ade
quos inde ueteres hostes cæterū p multos annos sub specie infidæ pacis quietos. uersa arma
romana. qd̄ in colimi hernico nomine ministrauerant simul cum his samniti auxilia.
et post hernicos subactos uniuersa ppe gens sine dissimulatione consilii publici ad hostes
desciuerat. et postquā icto romę cum samnitibus foedere fetiales uenerant res repeti
tū temptationē agebant esse. ut terrore incusso belli romanos sē fieri paterentur.
qd̄ quanto pere optantiū foret. hernicos docuisse. cum quibus licuerit. suas le
ges romanæ ciuitati p̄optauerint. quibus legendi quid mallent copia non fu
erit. ppoena necessariā ciuitatem fore. ob hæc uulgo in consiliis iactata. p̄. r̄. bellū
fieri equis iussit. cos̄q. ambo ad nouū pfecti bellum. iiii. mil. a castris hostium con
sederunt. Aequorū exercitus ut qui suo nomine p multos annos in belles egissent.

tumultuario similes sine ducibus certis. sine imperio trepidare alii exeundū in aciem. alii
castra tuenda censent. mouet plerosq. uastacio futura agrorū. ac deinceps cum leuibus
p̄sidiis urbiū relictarū excidia. Itaq. postquam inter multas sententias. una quæ omissa cu
ra communiū ad respectū suarū quemq. rerū uertisset audita. ut prima uigilia diuer
si ex castris ad deportanda oīa tuendasq. moenibus in urbes abirent. cuncti eā senten
tiā ingenti assensu accepere. P̄ alatis hostibus per agros. prima luce romanis signis p̄
latis in aciē consistunt. et ubi nemo obuius ibat. pleno gradu ad castra hostiū rendunt.
Cæterū postquā ibi neq. stacones p̄ portis. nec quēquā in uallo. nec fremitū consuetū
castrorū animaduerterunt. Insolito silentio moti. metu insidiarū subsistunt. Trans
gressi deinde uallū cū deserta omnia inuenissent. p̄gunt hostē uestigiis sequi. Sed
uestigia nō mīs eque ferentia partes ut in dilapsis passim primo errorē faciebant.
P̄ost p̄ exploratores comp̄tis hostiū consiliis. ad singulas urbes circumferendo bello. unū.
et. xl. oppida. intra dies. l. omnia oppugnando cēperunt. quorū pleraq. diruta atq.
incensa. nōq. equorū p̄pe adīnūmerationē deletū. De equis eriū phatū. exemploq.
eorū clades fuere. ut marrucini. marsi. peligni. ferentani. mitterent romā oratores
pacis petendæ amicitiæq. His populis foedus petentibus datum. Eodem anno. cēn.
fuluius scriba. patre libertino. humili fortuna ortus. cæterū callidus uir et facundus
æd. cūr. fuit. Inuenio in quibusdā annalibus cū appareret edilibus fieriq. sē. p̄tribu
no edilem uideret. neq. accipi nōm quia scriptū faceret. tabulā posiuisse. et uiras
se sē scriptū non facturū. quem aliquando ante desisse scriptū facere arguit ma
cer licinius. tribunatu ante gesto. erūq. uiratibusq. nocturno altero altero colonix
deducendæ. Cæterū id qd haud discrepat. contumacia aduersus contēpnentes.
humilitatē suā nobiles certauere. cuius uis repositū in penetralibus pontificum
euulgauere. fastosq. circa forū in albo p̄posuere. ut quando lege agi posset sciretur.
Ædem concordiæ in area uulcani summa inuidia nobiliū dedicauit. coactusq. ē
sensu populi cornelius barbatus pontifex maximus uerba p̄ire. cum more maio
rū negaret. nisi cōs aut imperatorē posse templū aut aram iussu senatus aut
tribunorū plebei partis maioris dedicare. haud memorabilē rem p̄se nisi docu
mentū sit. aduersus superbiā nobiliū plebeiq. libertatis referam. ad collegam
egrū uisendi causa flaminius cū uenisset. consensuq. nobiliū adulescentiū quibus
assedebant ad surrectū ei non cēt. curulē afferri sellā coiussit. ac sede honoris
sui anxios inuidia inimicos spectauit. Cæterū fabiū duxerat edilem. forensis
facio. app. claudii cēsoris. uires nacta qui senatū primus libertinorū filius
lectis inquinauerat. et posteaquā ea lectionē remorata habuit. nec incuria
adeptus erat quas pepererat opes urbanas. humilibus p̄ōmis tribus diuisis. forū

et campū corrumpit. Tantūq; flauii comitia indignitatis habuerunt. ut pleriq; nobili
um anulos aureos et phaleras deponerent. Ex eo tempore in duas partes discessit ciuitas.
alliud integer populus fautor et cultor bonorū. aliud forensis factio tenebat. donec
q̄. fabius et. p̄. decius censores facti. et fabius simul concordię causa. simul ne humil
limorū in manu comitia essent. omnē forensem turbā excretā in iiij^or tribus conie
cit. urbanasq; eas appellauit. Adeoq; eā rē acceptā gratis animis ferunt. ut max
imi cognomen. qd̄ tot uictoriis non peperat. hac ordinū temperatione pareret.
ab eodem institutū dicitur. ut equites idibus quintilibus transueherentur.

TITI LIUII AB URBE CONDITA LIB̄ UIIII EXPLIC̄. INCIP̄ LIB̄ X. FELICITER.

Genucio. ser̄ cornelio consulibus. ab externis ferme bellis ociū fuit. Sorā atq; al
bam colonię deductę. albā in ęquos. vii colonorū scripta soras. agri uolsci fu
erant. sed possederant samnitę. eo uij hominū missa. Eodem anno arpinatibus
trebulanisq; ciuitas data. frusinates tercia parte agri dampnati. qd̄ hernicos ab
eis sollicitatos comptum. capitaq; coniurationis eius questione ab consulibus ex
s̄. c̄. habita. uirgis cęsi ac securi percussi. tamen ne prsus imbellē agerent annū par
ua expeditio in umbria facta est. qd̄ nunciabatur ex spelunca quadā excur
siones armatorū in agros fieri. In eā speluncā penetratū cū signis est. ex eo loco
obscuro multa uulnera accepta. maxime q; lapidū ictu. donec altero specu eius
ore. nā puius erat. inuento utręq; fauces congestis lignis accensę. Ita intus fumo
ac uapore ad dō mil armatorū ruentia nouissime in ipsas flammas dū euade
re tendunt. absumpta; m̄. liuio denticę. ā. æmilio consulibus. redintegratū
ęquicū bellū. coloniā egre pacientes ueluda rcē suis finibus impositam. sūma
ui expugnare adorti. ab ipsis colonis pelluntur. Cęterū tantū terrorē romę
fecere. quia uix credibile erat. tā affectis rebus solos p se ęquos ad bellū coor
tos. ut tumultus eius causa dictator diceretur. C. iunius bubulcus cū m̄. titi
nio magistro equitū pfectus. primo congressu ęquos subegit. ac die octauo tri
umphans in urbem cū redisset. ędē salutis quā consul uouerat censor loca
uerat. dictator dedicauit. Eodē anno classis grecorū cleonimo duce lace
demonio ad italię litora adpulsa thurios urbem in salentinis coepit. Ad
uersus hunc hostē consul æmilius missus. p̄lio uno fugatū compulit in na
ues. Thurię redditę ueteri cultori. salentinoq; agro pax parta. Iuniū bubul
cū dictatorē emissū in salentinos in quibusdam annalibus inuenio. et cleoni
mū priusquā confligendū eēt cū romanis. italia excessisse. circūuectus in de
brundusu pmunctoriū medioq; sinu hadriatico uentis lacessitū lęua impor
tuosa italię litora. dextra illirici liburniq; et strigesferæ et magna ex parte

latrociniis maritimis infames terrerent. penitus ad litora uenetorū ꝑuenit. expositis pau
cis qui loca explorarent. cū audissent tenue ꝑtentū litus ēē. qđ transgressis stagna ab
tergo sint irrigua. estibus maritimis. agros haud ꝓcul ꝓximos campestris cernit. ul
teriora collis uideri ēē. ostiū fluminis pre aliquo circumagi naues in stationē tutā
uidisset. medu lacus amnis erat. eo inuectā classem subire flumine aduerso iussit.
Grauis summas nauiū non ꝑtulit alueus fluminis in leuiora nauigia. transgressa mul
titudo armatorū. ad frequentes agros tribus maritimis patauinorū uicis colentibus.
eam orā ꝑuenit. Ibi egressi leui ꝑsidio nauibus relicto uicos expugnant. inflam
mant tecta. hominū pecudū q. ꝑdas agunt. et dulcedine ꝑdandi longius usq. á naui
bus ꝓcedunt. Hæc ubi patauiū sunt nunciata. semꝑ autem eos in armis accolę galli
habebant. in duas partes iuuentutē diuidunt. alterā in regionē qua effusa po
pulatio nunciabatur. altera necui ꝑdonū obuia fieret. altero itinere ad statio
nē nauiū. milia autē xiiij ab oppido aberat. ducta. in naues paruas custodi
bus interemptis. impetus factus. territi q. nautę coguntur naues in alteram
ripā amnis traicere. et in terra ꝓsperū in pelagi ꝑdatores ꝑliū fuerat. refugien
tibus q. ad stationē grecis. uenetii obsistunt. Ita in medio circūuenti hostes. cę
si q. pars capti classem indicant. regē q. iij mit abeē. Inde captiuis ꝓximo
uico in custodiam datis. pars fluuiatiles naues ad superanda uada stagnorū.
apte planis alueis fabricatas. pars captiua nauigia armatis complent. ꝓfectiq.
ad classem. immobiles naues et loca ignota plusquā hostē timentes. circū
uadunt. fugientes q. in altū acrius quā repugnantes. usq. ad hostiū amnis
ꝑsecuti. captis quibusdam incensis q. nauibus. hostiū quas trepidatio in ua
da intulerat. uictores reuertuntur. Uix cleonimus quanta parte nauium
incolumi nulla regione maris hadriatici. ꝓspere adita discessit. Rostra
nauiū spolia q. laconū in ęde iunonis ueteri fixa. multi suꝑsunt. qui ui
derunt. Patauii monumentū naualis pugnę eo die quo pugnatū est. quot
annis sollempni certamine nauiū in oppidi medio exercetur. Eodem anno
romæ cū uestinis petentibus amiciciā ictū est foedus. Multiplex deinde ex
ortus terror. ętruriā rebellare ab arretinorū seditionibus. motu orto nunci
abatur. Ibi ꝑ liciniū genus ꝑpotens diuiciarū inuidia plebis. armis coeptum.
simul marsos agrū uitueri. in quē colonia carseoli. deducta erat. iiij. mi
libus hominū scriptis. Est itaq. ꝓpter eos tumultus dictus. m̄. ualerius max
imus dictator. magistrū equitū sibi legit. m̄. æmiliū paulū. Id magis cędo quā
q̄. fabiū ea ętate atq. eis honoribus ualerio subiectum. cęterū ex magnimi
cognomine ortū errorē haud abnuerim. Profectus dictator cū exercitu

plio uno marsos fundit. Compulsis deinde in urbes munitas. milioniã. pleſtinã. freſi
liam intra paucos dies coepit. et parte agri multatis marsis. foedus reſtituit. Tũ in
etruſcos uersum bellũ. et cũ dictator auſpiciorũ repetendorũ cauſa p̃fectus cẽt. magiſ
ter equitũ pabulatũ egreſſus. ex inſidiis circumuenitur. ſignis q. aliquot amiſſis. foe
da militũ cẽde ac fuga in caſtra eſt compulſus. qui terror non eo tantũ á fabio ab
horret. qd ſiqua alia parte cognomen ſuũ ẽquauit. tũ maxime bellicis laudibus.
ſed etiã qõ memor papirianę ſeueritę nũquã uti dictatoris iniuſſu dimicarit addu
ci potuiſſet. Nunciata ea cladeſ romę. maiorẽ quã reſ erat terrorẽ excitit. Nam ut ex
ercitu deleto. tta iuſticiũ indictũ. cuſtodię in portis. uigilię uicatim exactę. arma te
la in muros congeſta. oĩbus iunioribus ſacramento adactis. dictator ad exercitũ
miſſus. oĩa ſpe tranquilliora et compoſita magiſtri equitũ cura. caſtra in tutiorem lo
cũ redacta. cohortes quę ſigna amiſerant. extra uallum ſine tentoriis deſtitutas
inuenit. exercitũ auidũ pugnę. quo maturius ignominia aboleretur. Itaq. con
feſtim caſtra in agrũ roſulanũ p̃mouit. eó et hoſtes ſecuti. quamquã ex bene geſ
ta re ſummã et in apto certamine uirtũ ſpem habebant. tamen inſidias quoq. quaſ
feliciter exp̃ti erant. hoſtẽ temptant. Tecta ſemiruta. uici puaſtatione agrorum
deſtituti. haud procul caſtris romanorũ aberant. Ibi abditis armatis. pecus in conſpec
tu p̃ſidii. cui p̃erat. gn̄. fuluius legatus. p̃pulsũ. ad quã ab illecebrã. cũ moueretur
nemo ab romana ſtatione. paſtorũ unus p̃greſſus munitiones inclamat aliosq. cunc
tanter abruinis uici pecus p̃pellentes. quid ceſſarent cũ p̃ media caſtra romana
tuto agere poſſent. Hæc cũ legato acerbius quidam interpretarentur. et per
oĩs manipulos militũ indignatio ingens ẽret. nec tunc iniuſſu mouere auderent. iu
bet pertos linguę adhibere animũ paſtorũ. ſermo agreſti an urbano p̃ior
ẽret. Cũ referrent ſonũ linguę et corporũ habitũ. et nitorẽ. cultiora quã paſtora
lia ẽe. Ite igitur dicite inquit. deregant nequiquã condita inſidias. oĩa ſcire
romanũ. nec iam magis dolo capi. quã armis uinci poſſe. Hę ubi audita ſuũ
et ad eos qui conſederant in inſidiis p̃lata. conſurrectũ repente ex latebris
eſt. et in patentẽ ad conſpectũ undiq. campũ. p̃lata ſigna. Uiſa legato maior
acies. quã quę ab ſuo p̃ſidio ſuſtineri poſſet. Itaq. p̃pere ad dictatorẽ auxilia ac
citũ mittit. Interea ipſe impetus hoſtiũ ſuſtinet. Nuncio allato dictator ſigna
ferri ac ſequi iubet. armatos. Sed celeriora p̃pe oĩa imperio erant. Rapta ex
templo ſigna arma q. et uix ab impetu et curſu tenebantur. cũ ira ab ac
cepta nup̃ clade ſtimulabat. tũ concitatior accidens clamor ab increſcen
te certamine. Urgent itaq. alii alios. hortantur q. ſigniferos. ut ocius eant.
Quo magis feſtinantes uidet dictator. eo impenſius retentat agmẽ. ac ſenſim

·H· iiij^a pontifices· v· augures· de plebe om̄s allegerent. quem admodū ad· iiij· augurū numerum
incedere iubet· Etrusci contra principio exciti pugnę om̄ibus copiis aderant· et super
alios alii nunciant dictatori· om̄s regiones ętruscorū capessisse pugnā· Nec iam ab suis
resisti posse et ipse cernit· ex superiore loco· in quanto discrimine p̄sidiū eēt· cęterū sa
tis etiam nunc tolerando certamini legatū· nec pcul abeē periculi uindicem· quam max
ime uult fatigari hostem· ut integris adoriatur uiribus fessos· quamquā lente pce
dunt· iam tamen ad impetū capiunt· dū equiti utiq· modicū erat spaciū· Prima
incedebant signa legionū· ne quid occultū aut repentinū hostis sumeret· Sed re
liquerat interualla inter ordines peditū· quia satis laxo spacio equi pmitti possent·
Pariter sustulit clamorem acies· et emissus eques libero cursu in hostē inuehitur· in in
compositos q· aduersus equestrem pcellā subitum pauorē offundit· Itaq· ut ppe
serum auxiliū pęne circumuentis· ita uniuersa requies data est· Integri accepere pugnā·
nec hęc ex ipsa longinqua aut anceps fuit· fusi hostes castra repetunt· inferentibusq·
iam signa romanis cędunt· et in ultimā castrorū partē conglobantur· Herent fugi
entes· in angustiis portarū· pars magna aggerē uallūq· conscendit· si aut ex supe
riore loco tueri se aut superare aliqua et euadere posset· Forte quodam loco male
densatus ager pondere supstantiū in fossam pcubuit· atq· eua· cum deo spandere
uiam fugę conclamassent· plures inermes quā armati euadunt· Hoc p̄lio iterum
fractę ętruscorū uires· et pacto annuo stipendio· et duū mensiū frumento· pmissum
ab dictatore· ut de pace legatos mitterent romā· pax negata· inducię biennii
datę· Dictator triumphans in urbem redit· Habeo auctores sine ullo memorabi
li p̄lio pacatā ab dictatore ętruriā eē· seditionibus arretinorū compositis· et licinio gene
re cum plebe in gratiā reducto· Consul ex dictatura factus· m̄· ualerius· non
petentē atq· adeo etiā absentē creatū credidere quidā· et p interregem ea co
mitia facta· Id unū non ambigitur consulatū cum apuleio pansa gessisse· M̄· ua
lerio et· q̄· apuleio consulibus· satis pacatę res foris fuere· ętruscū aduersi belli
res· et inducię quietū tenebant· Samnitē multorū annorū cladibus domitū·
hauddū foederis noui poenitebat· Romę q̄q· plebē quietam et exoneratam
deducta in colonias multitudo prestabat· tamen ne undiq· tranquillę res
essent· certamen iniectū inter primores ciuitatis patricios plebeios q· ab
tr̄ pt q̄· et gn̄· oguiniis· qui undiq· criminandorū patrū apud plebem occasi
onibus quęsitis· postquā alia frustra temptata erant· eā actionē susceperunt·
qua non infimā plebem accenderent· sed ipsa capita plebis· consularis triūpha
les q· plebeios· quorū honoribus nihil p̄ter sacerdotia quę nondū pmiscua erant·
deeēt· Rogationē ergo pmulgarunt· ut cū quattuor augures· iiij^a· pontifi
ces ea tempestate eēt· placeret q· augueri sacerdotū numerū· nisi morte duo

rū id redigi collegiū potuerit non inuenio. cū inter augures constat imparē nume
rū debere eē. ut tres antiquę tribus ramnes. titienses. luceres suū quęq. augurē
habeant. aut si pluribus sit opus pari inter se numero sacerdotes multiplicent.
sicut multiplicati sunt. cū ad iiij^or. v. adiecti. nouē numerū ut terni in singu
las essent. expleuerunt. Cęterū quia de plebe allegebantur iuxta eā rē ęgre
passi patres. quā cū consulatū uulgari uiderent. simulabant ad deos magis quā
ad se ꝑtinere. ipsos uisuros. ne sacra sua polluantur. id se optare tantū ne
qua in re p̄. clades ueniat. Minus autē tetendere assueti iam tali certaminū
genere uinci. et cernebant aduersarios. non id q̄d olim uix sperauerint. af
fectantes magnos honores. sed om̄a iam in quorū spem dubiā erat certa
7 tū. tamen adeptos. multiplices consulatus censuras q. et triumphos. certa
tū tamen suadenda lege. Inter appiū claudiū maxime ferunt. et inter
p̄. deciū murē. qui cū eadem ferme de iure patrū ac plebis quę ꝓ lege li
cinia quondā contra q. eam dicta erant. cū plebeis consulatus rogabatur. dis
seruisset. retulisse dicitur decius parentis sui speciē. qualē eū multi qui in
cognitione erant uidebant. Incincinctū gabino cultu sup̄ telū stantē. quo
se habitu ꝓ populo ac legionibus romanis deuouisset. tū. p̄. deciū consulē
purū piū q. deis immortalibus uisū. ęque ac t̄. mallius collega eius deuoue
retur. eundē. p̄. deciū qui sacra. p̄. p̄. r̄. faceret. lege rite non potuisse.
ideē periculū. ne suas p̄ces minus audirent dii quam appii claudii. castius
eū sacra priuata facere. et religiosius colere deos quā se. quē poenitere uo
torū. quę ꝓ re. p̄. nuncupauerint tot consules plebei. tot dictatores aut ad ex
ercitus euntes. aut inter ipsa bella. numerarentur duces eorū annorū. quibus
plebeiorū ductu et auspicio res geri coeptę sunt. numerarentur triumphi.
iam ne nobilitatis quidē suę plebeios poenitere. ꝓ certo habere. si q̄d repens
bellū oriatur. non plus spei fore senatui p̄. q. r̄. in patriciis quā in plebeis du
cibus. Quod cū ita se habeat. cui deorū hominū ue indignū uideri potest
inquit eos uiros quos uos sellis curulibus. toga p̄texta. tunica palmata. et
tunica picta. ꝛc corona triumphali laurea q. honoratis. quorū domos spo
liis hostiū affixis insignis inter alias feceritis. pontificalia atq. auguralia
insignia ducere. qui iouis optimi maximi ornatu decoratus. curru aurato ꝑ
urbem uectus. in capitoliū ascenderit. is conspiciatur cū litua capite uelato. uic
timā cędet. auguriū ue ex arce captet. cū imagines titulo consulatus cen
sura q. et triumphus ęquo animo legetur. si auguratū aut pontificatum
adieceritis. non sustinebunt legentiū oculi. Et quidē pacem dixerim deū.

eos nos iam p̄ r̄ beneficio ee̅ spero qui sacerdotis non minus reddamus dignatione
nr̄a honores quam acceperimus et deorū magis quā nr̄a causa expetamus ut quos
priuatim publice colamus Quid autē ego sic adhuc egi tamquā integra sit causa
patriciorū de sacerdotiis et non iam in possessione unius amplissimi sacerdotii de
cemuiros sacris faciundis carminū sybillę ac fatorū populi huius interpretes an
tistites eosdem apollinaris sacri cęrimoniarū q. aliarū plebeios uidemus nec aut tū
patricius ulla iniuria facta est cū duūuiris sacris faciundis adiectus est ꝓpter ple
beios numerus et nunc tribunus uir fortis ac strenuus v. augurū loca iiij pontifi
ficū adiecit in quę plebei nominentur non ut uos appi uro loco pellant sed ut ad
iuuent uos homines plebei diuinis q̄q. ꝓcurandis rebus sicut in cęteris humanis ꝓpar
te uirili adiuuant Noli erubescere appi collegā in sacerdotio habere quē in censura
quē in consulatu collegā habere potuisti cuius tam dictatoris magister equitū quā
magistri equitū dictator ee̅ potes Sabinū aduenam principē nobilitatis ur̄æ seu
atiū clausū seu appiū claudiū mauultis illi antiqui patricii in suū numerū acce
perunt Ne fastidieris nos in sacerdotū numerū accipere Multa nobiscū decora
afferimus immo om̄a eadem quę supbos uos fecerunt L. sextius primus de plebe
consul est factus g̅ licinius stolo primus magister equitū g̅ marcius rutilius pri
mus et dictator et censor q̄ publilius philo primus p̄tor semp ista audita sunt
eadē penes uos auspicia ee̅ uos solos gentē habere uos solos iustū imperiū et aus
piciū domi militię q. ęque adhuc ꝓsperū plebeiū et patriciū fuit porro q. erit qr̄
numquā fando audistis patricios primo ee̅ factos non de cęlo dimissos sed qui
patrē ciere possent id ē nihil ultra quā ingenuos cons̄ iam patrē ciere possū auūq.
iam poterit filius meus Nihil est aliud in re qr̄ nisi ut om̄a negata adipis
camur Certamen tantū patricii petunt nec curant quē euentū certaminū
habeant Ego hanc legē qd̄ bonū faustū felix q. sit uob̄ ac rei p̄ uti rogas sub
eundā censeo Vocare tribus extemplo populus iubebat apparebat q. accipi le
gē Ille tamen dies intercessione est sublatus Postero die deterritis tribunis in
genti consensu accepta est Pontifices creantur suasor legis p̄ decius mus p̄ sē
phronius sophus g̅ marcius rutilius m̄ liuius dent̄ quinq. augures item de
plebe g̅ genucius petilius pętus m̄ minucius fesus g̅ marcius t̄ publius
Ita viij pontificū viiij augurū numerus factus Eodē anno m̄ ualerius
cons̄ de ꝓuocatione legem tulit diligentius scām tercio ea tū post reges
exactos lata est semp a familia eadem Causā renouandę sępius haudaliā
fuisse reor quā qd̄ plus paucorū opes quā libertas plebis poterat Portia
tunc lex sola ꝓ tergo ciuiū lata uidetur qd̄ graui poena siquis uerberasset

necasset ue ciuē romanū. sanxit Ualeria lex cū eū qui ꝓuocasset. uirgis cędi securi q.
necari uetuisset. siquis aduersus ea fecisset. nihil ultra quā impbe factū adiecit.
Id. qui tū pudor hominū. erat uisū. credo uinculū satis ualidū legis. nunc uix
si summo serio minetur quisquā. Bellū ab eodem consule haud quaquā memo
rabile aduersus rebellantes ęquos. cū p̄ter animos feroces nihil ex antiqua for
tuna haberent. gestū est. Alter consul apuleius in umbria nequinū oppidū circū
sedit. Locus erat arduus. atq. in parte una p̄ceps. ubi nunc narnia sita est. nec
ui nec munimento capi poterat. Itaq. eā infectā rē. m̄. fuluius petus. t̄. mal
lius torquatus. noui conss acceperunt. In eū annū cū fabiū consulē. appatentem oms dice
rent centurię. ipsū auctorē fuisse macer licinius ac tubæro tradunt differen
di sibi consulatus in bellicosiorē annū eo anno maiori se usui rei. p̄. fore. urba
no gesto magistratu. ita nec dissimulantē quid mallet. nec petentē tam̄ ędi
lem curulem cū. L. papyrio cursore factum. Idne ꝓcerto ponerē. uetustior
annaliū auctor piso effecit. qui eo anno ędiles curules fuisse tradit. c̄. l. do
mitiū. gn̄. filū caluinū. et sp̄ caruiliū. q̄. f̄. maximū. Id credo cognom̄ errorē
in ędilibus fecisse. secutā q. fabulā mixtā ex ędiliciis et consularibus comici
is. conuenientē errori. Lustrū eo anno conditū á. p̄. sulpicio sauerrione. tri
10 busq. additę duę. anniensis. ac terentina. Hęc romę gesta. Cęterū ad nequinū
oppidū cū segni obsidione tempus tereret. duo ex oppidanis quorū ędificia
erant iuncta muro. specu facto ad stationē romanā. occulto itinere ꝑueniunt.
Inde ad consulē deducti. p̄sidiū armatū se intra moenia et muros accepturos
confirmant. nec aspnanda res uisa. neq. incaute credenda. Cū altero eorum.
nam alter obses retentus. duo exploratores ꝑ cuniculū missi. ꝑ quos satis com
ꝑta re trecenti armati transfuga duce in urbem ingressi. nocte portā quę ꝓxi
ma erat coepere. qua refracta. consul exercitusq. romanus sine certamine
urbē inuasere. Ita nequinū in deditionē. p̄. r̄. uenit. Colonia eo aduersus
umbros missa. á flumine narnia appellata. exercitus cū magna p̄da romā re
ductus. Eodem anno ab ętruscis aduersus inducias paratū. bellū. sed eos alia
molientis. gallorū ingens exercitus fines ingressus. paulisper á ꝓposito auertit.
Pecunia deinde qua multū poterant freti. socios ex hostibus facere gallos conan
tur. ut eo adiuncto exercitu. cū romanis bellarent. De societate haud abnu
unt barbari. de mercede agitur. qua pacta accepta q. cū parata cętera
ad bellum essent. sequi quę ętruscus iuberet. inficias eunt. mercedē se
belli romanis inferendi pactos. quicquid acceperint. accepisse. ne agrū ętrus
cū uastarent. armisq. lacesserent cultores. Militaturos tam̄ se si utiq.

ętrusci uelint. sed nulla alia mercede. quam ut in partem agri accipiantur. tan
dem q. aliqua sede certa consistant. Multa de eo concilia populorū ętrurię habita.
nec perfici potuit. Non tam quia imminui agrū quam quia accolas sibi quisq. ad
iungere tam efferatę gentis homines horrebat. Ita dimissi galli. pecuniā ingentem si
ne labore. ac periculo paratā retulerunt. Romę terrorē p̄buit fama gallici tumultū
ad bellū ętruscū adiecti. Eo minus cunctanter foedus ictū cū picenti populo est. t.
11 mallio consuli sorte euenit. Qui uixdū ingressus hostiū fines. cū exerceretur inter
equites ab rapido cursu circūagendo equo effusus. extemplo q̄q. ꝓpe exspirauit.
Tercius ab eo casu dies finis uitę consuli fuit. Quo uelut omine belli accepto. deos ꝓ
se cōmisse bellū memorantes ętrusci sustulere animos. Romę cū desiderio uiritū
incommoditate temporis tristis nuncius fuit. ut patres a iubendo dictatore consulis
subrogandi comitia ex sententia principū habita. deterruerint. m̄. ualeriū consulem
om̄s sententię centurię q. dixere. quē senatus dictatorē dici iussurus fuerat. Tunc ex
templo in ętruriā ad legiones ꝓficisci iussit. Aduentus eius compressit ętruscos. adeo.
ut nemo extra munimenta egredi auderet. timor q. ipsorū obsidioni similis eēt.
Neq. illis nouus consul uastandis agris urendis q. tectis. cū non passim uillę solū sed
frequentes q̄q. uici incendiis fumarent. elicere ad certam̄ potuit. Cū hoc segnius bel
lum opinione eēt alterius belli. q̄d multis inuicem cladibus haud immerito terri
bile erat. fama picentiū nouorū sociorū indicio exorta est. Samnites arma et rebel
lionē spectare. se q. ab his sollicitatos eē. Picentibus grāe actę et magna pars curę
patribus ab ętruria in samnites uersa est. Caritas etiā annonę sollicitā ciuitatem
habuit. Uentū q. ad inopię ultimū foret. ut scripsere quibus ędilem fuisse eo an
no fabiū maximū placet. ni eius uiri cura qualis in bellicis rebus multis tempes
tatibus fuerat. talis domitū in annonę dispensatione p̄parando ac conuehen
do frumento fuisset. Eo anno. nec traditur causa. interregnū initū. interreges
fuere. app̄ claudius. dein. p̄. sulpicius. Is comitia consularia habuit. creauit
l. corneliū scipionē. gn̄. fuluiū consules. Principio huius anni oratores lucanorū
ad nouos conss̄ uenerunt. questū. quia conditionibus ꝑlicere se nequiuerint ad
societatē armorū nequiuerint samnites. infesto exercitu ingressos fines suos uas
tare. bello q. ad bellū cogere. Lucano populo satis supq. erratū quondā. nunc
ita obstinatos animos eē. ut om̄a ferre ac pati tolerabilius ducant. quā ut um quā
postea nomen romanū uiolent. orare patres. ut & lucanos in fidē accipiant.
et uim atq. iniuriā ab se samnitiū arceant. se quamquā bello samnitibus sus
cepto. necessaria iam facta aduersus romanos fides sit. tam̄ obsides dare para
12 tos eē. Breuis consultatio senatus fuit. ad unū om̄s iungendū foedus cū lucanis.

res q repetendas ab samnitibus censent. benigne responsū lucanis ietū q foedus.
Fetiales missi. qui samnitē decedere agro sociorū ac deducere exercitū finibus luca
nis iuberent. Quibus obuiam missi ab samnitibus qui denunciarent. siqd adissent
in samnio conciliū. haud inuiolatos abituros. Hęc postquā romę audita sunt. bel
lum samnitibus et patres censuerunt. et populus iussit. Consules intē se pūncias
partiti sunt. Scipioni ętruria. fuluio samnites obuenerunt. diuersi q. ad suū quisq
bellū pficiscuntur. Scipioni segne bellū et simile prioris anni. militiæ expectan
ti. hoste aduolaternas instructo agmine occurrerunt. Pugnatū maiore
parte diei magna utrīq cede. nox incertis qua data uictoria eēt. Interue
nit. lux insequens uictorē uictūq ostendit. Nā ætrusci silentio noctis cas
tra reliquerunt. romanus egressus in aciē. ubi pfectione hostiū conces
sā uictoriā uidet. pgressus ad castra. uacuis cū plurima pda. nā et sta
tiua trepide deserta fuerant. potitur. inde infalis cū agrū copiis reduc
tis. Cū impedimēta falerus cū modico psidio reliquisset. expedito ag
mine ad populandos hostiū fines incedit. Omā ferro igniq uastantur.
pdæ undiq actæ. Nec solū modo uastū hosti relictū. sed castellis etiam
uicisq inlatus ignis. Urbibus oppugnandis tēperatū. in quas timor ætrus
cos cōpulerat. cn. fuluii. coss. clara pugna in samnio bouianū haud qua
quā ābiguæ uictoriæ fuit. Bouianū inde aggressus. nec ita multo post
13 aufidenā uicepit. Eodē anno carseolos colonia in agrū equicolorū deduc
ta. fuluius cos de sānitibus triūphauit. Cū comitia consularia instarent.
fama exorta ætruscos sānites q ingentes conscribere exercitus. omnibus
concilus uexari principes ætruscorū. qd non gallos quacūq conditione
traxerint ad bellū. Increpare magistratus samnitiū qd exercitui luca
nū hostē cōparatū obiecerint romanis. Ita q suis sociorūq uiribus con
surgere hostes ad bellū. et haud quaquā pari defungendū eē certamine.
Hic terror cū illustres uiri consulatū peterent. Oms in q fabiū maximū.
primo non petentē deinde ut inclinata studia uidit. etiā recusantē con
uertit. quid se iā senē ac pfunctū laboribus. laborūq pmiis sollicita
rent. nec corporis nec animi uigorē remanere. eundem et ipsā fortunā
uereri. nec uideorū nimia iā in se et constatior quā uelint humanæ res
uideatur. et se gloriæ seniorū subcreuisse. et ad suā gloriā consurgentes
alios lætū aspicere. nec honores magnos fortissimis romæ uiris. nec deeē
honoribus fortes uiros. acuebat hac moderatione tā iusta studia quæ
uerecundia legū restingenda ratus legē recitari iussit. quia intra x an

nos eundē cōs refici non liceret. Uix p̄ strepitu audita lex à tr̄. q. pt. nihil adimpe
dimēti futurū aiebant. se ad populū lecturos ut legib; solueretur. et ille quidē
inrecusando p̄stabat. quidergo attineret legesferri. quibus rogatis p̄eos dē
quitulissent frauis fieret. iā regi leges. non regere populos. nihil hominus
suffragia inibat. et ut quæq. introuocata erat centuria. cōs haudubia fabiū
dicebat. Cū demū consensu cuncta tis uictus. dei approbent inquit. qđ agitis.
acturiq. estis quirites. Cæterū quo inme qđuos iuuetis factura estis. incollega
tu mæreapitur nos gratiæ locus. p̄. decii. exptū mihi. concordi collegio uobis
dignū uirū. dignū parentis uo. queso mecū cōs faciatis. iusta suffragatio uisa.
Omnes quæ supfuerant centuriæ. q̄. fabiū. p̄. decii. consules dixere. Eo annople
tis q. dies dicta. abædilibus. qm̄ plus quā qđ lege finitū erat agri possiderent.
Nec quisquā ferme est purgatus. uinculū q. ingens in modicæ cupiditatis iniec
tū est. Consules nouī. q. fabius maximus. iiii. et. p̄. decius mus. iii. cū inter se agita
rent. ut alē samnites. hostes alē etruscos deligeret. quamæq. in hac aut in illā p
uinciā copiæ starent. et ut ad uitrū bellū dux idoneus magis eet. abuirio et nepe
te et falerinis legati auctores concilii etruriæ populorū depetenda pace haberi.
totā bellimole in samnium auerterent. p̄fecti cōs quo expeditiores commea
tus essent. et incertior hostis qua uenturi bellū foret. fabius p̄ forauium.
decius p̄ sidicinū agrū in samnium legiones ducunt. Ubi in hostium fines uentū
est. ut q. populabundus effuso agmine incedit. explorant enī latius quā
populantur. Igitur non fefellere aduisernū hostes in occulta ualle instructi.
quā ingressos romanus superiore exloco uidit. maximū filiū. et. m̄. ualeriū.
tr̄. mit. cū quibus ad primā aciem p̄ curreret. ire ad equites iubet. et adhor
tari ut si quando ūquā equestri ope aduersā rem. p̄. meminerint. illo die an
nitantur. ut ordinis eius gloriā inuictā prestent. peditū certamine
immobilē hostē retinere. omnē reliquā spē in impetu ēē equitū. et ipsos
nominatim iuuenes pari comitate utrūq. nē laudibus nunc p̄ missis one
rat. Cæterū quando ne eaq̄. tēptata uis p̄ficeret. consilio grassandum
sinibi uiresuuarent. ratus scipionē legatū. hastatos primæ legionis
subire exacie. et ad montis p̄ximos quā posset occultissime circūduce
re iubet. Inde assensu ab duo a conspectu erigere in montes agmen auer
so q. hosti abrupto repente se ostendere. Equites. ducibus tribunis. haud
multo plus hostibus quā suis exinpulso ante signa. euecti p̄buerunt
tumultus. aduersus incitatas turmas stetit immota samnitium acies.
nec parte ulla pelli aut p̄rumpi potuit. et postquā irritū incœptum

erat. recepti post signa p̄lio excesserunt. creuit ex eo animus hostiū nec sustine
re frons prima tā longū certam̄ increscentē qua fiducia sui uī potuisset. ni
secunda acies iussu consulis in primū successisset. Ibi integræ uires sistunt.
in uehem̄tē se iā samnitē eo tēpore uisa ex montibus signa clamorq. sub
latus. non uero tantū metu terruere samnitiū animos. Nā et fabius de
ciū collegā appp̄inquare exclamauit. et p̄se quisq. miles ad eē alterū consu
lem. ad eē legiones. gaudio alacres fremunt. terrorq. utilis romanis obla
tus pauore formidineq. samnites impleuit. maximeq. territos ne ab alte
ro exercitu integro intactoq. fessi opprimerentur. et quia passim in fugā dis
sipati sunt. minor cedes quā p̄tanta uictoria fuit. Tria milia. cccc. cesi. capti
15 ccc. ferme et. xxx. signa militaria capta tria et xx. samnitibus a pulise
ante p̄liū coniunxissent ni. p̄. decius. cos̄. his ad maleuentū castra obie
cisset. extractus deinde ad certam̄ fuisset. ibi quoq. plus fugæ fuit quā
cedis. Duo milia apulorū cæsa. spretaq. eo hoste. decius in samniū legiones
duxit. Ubi duo consulares exercitus diuersis uagati partibus om̄a spatio
quinq. mensiū euastarunt. xl. et u. loca in samnio fuere. in quibus decii cas
tra fuerunt. alterius cos̄. sex. et. lxxx. nec ualli tantū ac fossarū uestigia re
licta. sed multo aliis insigniora munim̄ta. uastitas circa regionūq. depopula
tarū. fabius etiā urbē gimetrā cepit. Ibi capta armatorū duo milia. cccc.
cæsi ferme pugnantes ad cccc. xxx. Inde comitiorū causa romā p̄fectus.
maturauit eā rem agere. cū primo uocatū. q. fabiū. cos̄ dicerent. om̄s
centuriæ. app̄. claudius. consularis candidatus uir acer. et ambitiosus etiā latiosus n̄
sui magis honoris causa quā ut patricii recuperarent duo consularia
loca. cū suis tū totius nobilitatis uiribus incubuit. ut se cū. q. fabio con
sulem dicerent. fabius primo de se eadē ferre. quæ priore anno dicendo.
abnuere. circū stare sellā omnis nobilitas. orare ut ex ceno plebeio con
sulatū extraheret. maiestatē q. pristinā. cum honori. tū patricius genti
bus redderet. fabius silentio facto media oratione studia hominū. seda
uit. facturū enim se fuisse dixit ut duorū patriciorū nomina re
ciperet. si aliū quā se cons̄ fieri uideret. nunc se suā rationē comitiis
cū contra leges futurū sit pessimo exemplo non habiturū. Ita. l. uo
lumnius de plebe cū. app̄. claudio. cons̄. factus. p̄riore item consu
latu int̄ se comparati. nobilitas obiectare fabio. fuisse eū. app̄. claudi
ū. collegā eloquentia ciuilibusq. artibus. haud dubie prestantem.
16 Comitiis p̄fectis. ueteres cos̄ iussi. bellū in samnio gerere. p̄rogato

in·iii· menses imperio· l taq· insequenti quoq· anno· l· uolumnio· ap̄p· claudio·
consulibus· q· p̄· decius· qui cos̄ in samnio relictus collega fuerat· p cos̄ idem· popula
ri non destitit agros· donec samnitiū exercitū nusquā se p̄lio committentē· postre
mo expulit finibus· ætruriā pulsi petierunt· et qd̄ legationibus ne quiquam
sepe temtauerant· idse tanto agmine armatorū mixtis terrore p̄cibus· actu
ros efficatius rati postulauerunt principū ætruriæ conciliū· quō coacto p
quot annos· p libertate dimicent· cū romanis exponunt· om̄a exptos ēē·
si suismet ipsorū uiribus· tolerare tantā molē belli possent· tēptasse· etiam
haud magni momēti finitimarū gentiū auxilia petisse· pacem a· p̄r· cum bel
lū tolerare non possent· rebellasse· qd̄ pax seruientibus· grauior· quā liberis
bellū eēt· unā sibi spē reliquā in ætruscis restare· scire gentē italiæ opulentis
simā· armis· uiris· pecunia ēē· habere accolas gallos int̄ ferrū et armanatos·
feroces· cū suapte ingenio· tū aduersus romanū populū· quem captū a se
auroq· redēptū· hauduana iactantes memorant· nihil ab eē· si sit animus
ætruscis· qui porsennæ quondā maioribusq· eorū fuerit· quin romanos om̄i
agro cis tiberī pulsos dimicare p salute sua· non deintolerando italiæ regno
cogant· samnitē illis exercitū paratū· instructū armis· stipendio uendi isse
disse· et confestī secuturos uel si ad ipsā romanā urbē oppugnandā du
17 cant· Hæc eos in ætruria iactantes· molientesq· bellū domi romanū ure
bat· Nam· p̄· decius· ubi cōperit p exploratores· p fectū samnitiū exerci
tū· aduocato concilio· quid p agros inquit uagamur uicatī circūferentes
bellū· quin urbes et moenia aggrediamur· nullus iā exercitus samnio p̄si
det· cessere finibus· ac sibimet ipsi exiliū consciuere· app̄bantibus cunc
tis ad murgantiā ualidā urbē oppugnandā ducit· tantusq· ardor militū
fuit· et caritate ducis· et spe maioris quā ex agrestibus populationibus p̄
dæ ut uno die ui atq· armis urbē caperent· Ibi duo mil· samnitiū et cen
tū pugnantes· circūuenti captiq· et alia p̄da ingens capta· quæ ne im
pedimētis grauibus agm̄ honeraret· conuocari milites decius iubet·
Hacine inquit uictoria sola· aut hac p̄da contenti estis futuri· uultis
uos p uirtute spē gerere· om̄s samnitiū urbes fortunæq· in urbibus re
lictæ uræ sunt· quō legiones eorū tot p̄lus fusas· postremo finibus
expulistis· uendite ista· et inlitite lucro mercatorē· ut sequatur agm̄·
ego subinde suggerā quæ uendatis· ad romuleā urbē hinc eamus·
Ubi uos labor haud maior· p̄da maior manet· diuendita p̄da· ultro
adhortantes imperatorē· ad romuleā p gunt· ibi quoq· sine opere

sine tormentis simul admota sunt signa nullaui deterriti a muris. quacuiq.
proximum fuit. scalis raptim admotis. in moenia euasere. Captum oppidum. ac di
reptum est. ad duo milia et. ccc. occisi. et. ui. milia hominum capta. et miles
ingenti preda potitus. quam uendere sicut priorem coactus. ferentinum inde
quanquam nihil quietis dabatur. tunc summa alacritate ductus. Cæterum
ibi plus laboris ac periculi fuit. et defensa summa ui moenia sunt. et lo
cus erat munimento naturaq. tutus. Sed euicit omnia assuetus predæ miles.
ad. ui. mil. hostium circa muros cæsa. preda militis fuit. Huius oppugna
tarum urbium decoris pars maior in quibusdam annalibus ad maximum tra
hitur. Murgantiam ab decio. a fabio ferentinum romuleamq. oppugnatas
tradunt. Sunt qui nouorum consulum hanc gloriam faciant. quidam non
amborum sed alterius. per uolumnii. ei samnium prouintiam euenisse. Dum ea
in samnio cuiusq. ductu auspicioq. gererentur. romanis in ætruriam
interim bellum ingens multis ex gentibus concitur. Cuius auctor gelli
us egnatius ex samnitibus erat. Tusci uere omnes consciuerant bellum.
Traxerat contagio proximos umbriæ populos. et gallica auxilia mer
cede sollicitabantur. Omnis ea multitudo ad castra samnitium conue
niebat. qui tumultus repens postquam romam perlatus est. cum iam. l. uo
lumnius cum legione ii. ac. iii. sociorumq. milibus xii. profectus in samnium.
erat. appius. claudium primo quoq. tempore in ætruriam ire placuit. duæ ro
manæ legiones secutæ. i. et. iiii. et sociorum. xii mil. Castra haud procul
ab hoste posita. Cæterum magis eo profectum est. quod maturæ uentum erat.
ut quosdam spectantes iam arma ætruriæ populos metus romani nominis
comprimeret. quam quod ductu cos quicquam ibi satis scite aut fortunate
gestum sit. Multa prelia locis et temporibus iniquis commissa spesq.
in dies grauiorem hostem faciebat. et iam prope erat. ut nec duci milites.
nec militibus dux satis fideret. litteras ad collegam accersiendum ex sam
nio missas. in trinis annalibus inuenio. Piget tamen incertum ponere.
Cum ea ipsa inter cons. p. r. iam iterum eodem honore fungentis discrepa
tio fuerit. appio abnuente missas. uolumnio affirmante appii
se litteris accitum. Iam uolumnius in samnio tria castella ceperat. in
quibus ad. iii. milia hostium cæsa erant. Dimidium fere eius captum.
et lucanorum seditiones a plebeis et egentibus ducibus ortas. sum
ma optumatium uoluntate per. q. fabium pro cos admissum iam cum uete
re exercitu compresserat. Decio populandos hostium agros relinquit.

Ipse cū suis copijs in æstruiā ad collegā pgit. quē aduenientē lęti oēs accepere. appiū ex conscientia sua credo animū habuisse haud immerito iratū. si nihil sciret inlibrali et ingrato animo si eguerat ope dissimulantem. Vix enim salute mutua reddita. cū obuiā egressus eēt. satin salue inquit. L. uolumni. ut se se in samnio res habent. quæ te causā ut patria tua excederes induxit. uolumnius in samnio res p̄speras ee aut. litteris eius accitū uenisse. quæ si falsæ fuerint nec tu sus suisti. in æstruiā extemplo conuersis signis abiturū. tu uero abeas inquit. neq. te quissam moratur. et enī mihi cōsentaneū est cū bello tuo forsitan uix sufficias. hiscere adopē ferendā alijs gloriari uenisse. Bene hercules uereretur. dicere uolūnius. malle frustra operā insūptā. quā quicquā incidisse. cur non satis eēt. æstruiæ unus consularis exercitus. Digredientes iam consules legati tribuniq. ex appiano exercitu circūsistunt. pars imperatorē suū orare ne collegæ auxiliū qd accipiendū ultro fuerit. sua sponte oblatū sperneretur. plures abeuntī uolūnio. obsistere. atq. obtestari ne prauo cū collega certamine rem. p. p̄dat. Si qua clades incidisset. desertori magis quā deserto noxiæ fore. eo rem adductā ut omni rei bene aut secus gestæ in æstruia decus dedecusq. ad uolūniū sit delegatū. neminē quæsturū quæ uerba appij sed quæ fortuna exercitus fuerit. Dimitti ab appio eū. sedare. p. et ab exercitu retineri. experiretur modo uoluntatē militū. Hæc monendo obtestando q; p pe restitantes cos in contionē retraxerunt. ibi orationes longiores habitæ. in candē ferme sententiā. In quā int paucos cētatū uerbis fuerat. et cū uolumnius causas ne infacundus quidā aduersus eximiā eloquentiā collegæ uisus eēt. cauillans q. appius sibi acceptū referre diceret debere. qd exmirto atq. elingui facundiū. et iā cos haberent. priore consulatu. primisq. mensibus hiscere eū nequis se. nuncia populari orationes serere. Quam mallem inquit uolūnius ame strenue facere. quā ego abste scire loqui di dicerent. æstruiā et samniū. p̄untias ee. utrā mallet eligeret. suo exercitu se uel in æstruia uel in samniorē gesturū. Tū militū clamor ortus ut simul ambo bellū ætruscū susciperent. Quo animad uerso consensu uolumnius. Quō in collegæ uoluntate int̄ prenda inquit erraui. non committā ut quid uos uelitis obscurū sit. Manere an abire me uelitis clamore significate. Tū uero tantus clamor exortus. ut hoste se castris excirent. armis arreptis. in acie descendunt. et uolūnius signa canere ac uexilla efferri e castris iussit. appium addubitasse ferunt. cernentem. seu pugnantē. seu quieto se fore

Postremo cū dubium esset quę decretura sit. non orator. neq. eni ad desiderare rē. p. sed imperator ut sit melior.

collegæ uictoriā. Deinde uelitrū ne suæ quoq. legiones uolumnium
sequerentur. et ipsū flagitantib; suis signū dedisse. ab neutra parte
satis commode instructi fuerunt. nā et samnitiū dux gellius egnatius. pa
bulatū cū cohortibus paucis ierat. suoq. impetu magis milites. quā cuiusquā
ductu aut imperio pugnā capessebant. et romani exercitus nec parit ambo
ducti. nec satis temporis ad instruendū fuit. Prius concurrit uolumnius.
quā appius ad hostem pueniret. Itaq. fronte inæquali concursū ut et for
te quadā mutante adsuetos int̄ se hostes. ætrusci uolūnio. samnites parū p
cunctati quia dux aberat. appio occurrere. Dicitur appius in medio pug
næ discrimine ita ut int̄ prima signa manibus ad cælū sublatis. conspicere
tur. ita p̄catus eē. Bellona si hodie nobis uictoriā duis. astego tibi templū
uoueo. Hæc p̄catus. uelut instigante dea. et ipse collegæ. et exercitus uir
tutem equauit. Ducis imperatoria opera exsequuntur et milites. ne
ab altera parte prius uictoria incipiat adnituntur. ergo fundunt fugantq.
hostes. maiorē molē haud facile sustinentes. quā cū qua manus conserere
assueti fuerant. urgendo cedentes. insequendoq. effusos compulere ad
castra. ibi int̄uentū gellii. cohortiū sabellarū paulisp recrudunt pugna.
His quoq. mox fusis iā a uictoribus castra oppugnabantur. cū uolūni
us ipse portę signa inferret. appius bellonā uictricē identidem celebrans. accende
rat militū animos. Per uallū. p fossas. irruperunt. castra capta direpta q. p̄da
ingens parta. et militi concessa est. vij. ac. cc. hostiū occisi. Duo mil et centū xx
20 capti. Dum ambo conss omis q. romana uis in ętruscū bellū magis inclinat. in sam
nio noui exercitus exorti ad populandos imperii fines. p uestinos in campania fa
lernū q. agrū transcendunt. ingentes q. p̄das faciunt. Uolumniū magnis itine
ribus in samniū redeuntē. iam enim fabio decio q. prorogati imperii finis aderat. fa
ma de samnitiū exercitu populationibus q. campani agri ad tuendos socios con
uertit. ut in calenū uenit. et ipse cernit recentia cladis uestigia. et caleni
narrant. tantū iam p̄dę hostis trahere. ut uix explicare agmen possint.
Itaq. iam ppalam duces loqui extemplo eundū in samniū eē. ut relicta ibi p̄da
in expeditionē redeant. nec tam oneratū agmen dimicationi committant.
Ea quamquā similia ueris erant. certius tamen exploranda ratus. dimit
tit equites. qui uagos p̄datores in agros palantes excipiant. ex quibus in
quirendo cognoscit. ad uulturnū flumen sedere hostem. inde tercia uigi
lia moturū iter in samniū eē. His satis exploratis. pfectus tanto interual
lo ab hostibus consedit. ut nec aduentus suus ppinquitate nimia nosci

posset. et egredientem e castris hostē opprimeret. aliquanto ante lucē ad castra ac
cessit. gnaros q. eiusce linguę exploratū quid agatur mittit. Intermixti hostibus qđ
facile erat. in nocturna trepidatione cognoscunt. Infrequentia armatis signa egres
sa. p̄dam p̄dę q. custodes exire. immobile agmen et sua quemq. molientem. nul
lo inter alios consensu nec satis certo imperio tempus aggrediendi aptissimū uisū
est. etiam lux appetebat. Itaq. signa canere iussit. agmen q. hostiū aggreditur. sam
nites p̄da impediti. infrequentes armati. pars addere gradū. ac p̄ se agere p̄dam.
pars stare. incerti a utrum ꝓgredi an regredi in castra tutius foret. inter cuncta
tionem opprimuntur. et romani iam transcenderant uallum. cędes q. ac tumul
tus erat in castris. samnitiū agmen p̄ter quam hostili tumultu. captiuorū etiā
repentina defectione turbatū erat. qui partim ipsi soluti uinctos soluebant. par
tim arma in sarcinis deligata rapiebant. tumultū q. proelio ipso terribiliorē
intermixti agmini p̄bebant. Memorandū deinde edidere facinus. Nam staium
minatiū ducē adeuntē ordines hortantem q. inuadunt. Dissipatis inde equitib;
qui cum eo aderant. ipsum circumsistunt. insidentem q. equo captū ad consu
lem romanū rapiunt. Reuocata eo tumultū prima signa samnitiū. pręliū q. inte
gratū est. Nec diutius sustineri potuit. Cęsa ad. vi mil hominum. Duo mil et quin
genti capti. In eis tr̄ mil iiij signa militaria xxx. et qđ lętissimū uictoribus fuit.
captiuorū recepta. vij mil et cccc. Pręda ingens sociorum. acciti q. edicto domi
ni. ad res suas noscendas. recipiendasq. prestituta die. quarum rerū non exstitit
dominus. militi concessę. coacti q. p̄dam uendere. ne alibi quā in armis animū
haberent. Magnū ea populatio campani agri tumultū romę p̄buerat. et ꝑ eos 21
forte dies ex ętruria allatū erat. post uolumnianū inde deductū exercitū. ętru
riam concitam in armis. et gelliū egnatiū samnitiū ducem. et umbros ad de
fectionē uocari. et gallos p̄cio ingenti sollicitari. His nunciis senatus conterritus.
iusticiū indici. dilectū om̄is generis hominū. nec ingenui modo aut iuniores sacramen
to adacti. sed seniorū etiam cohortes factę. libertini q. centuriati. tot ad defendendę ur
bis consilia agitabantur. summę q. rerū p̄tor. p̄. sempronius p̄erat. Cęterū parte curę exone
rarunt senatum. L. uolumnii consulis litterę. quibus cęsos fusosq. populatores cā
panię cognitū est. Itaq. et supplicationes ob rem benestam consulis nomine decea
nunt. iusticiū remittitur. qđ fuerat dies xviiij. supplicatio q. perlęta fuit. Tūde p̄
sidio regionis depopulatę ab samnitibus agitari coeptū. Itaq. placuit. ut duę co
lonię circa uestinū et falernū agrū deducerentur. Una ad ostiū liris fluuii
quę minturnę appellata. altera in saltu uestino. falernū contingens agrum.
ubi sinope dicitur gręca urbs fuisse. sinuesa deinde ab colonis romanis appel

lata. Tr̄ pt negocium datū est. ut plebeiscito iuberetur. p̄. sempnius. pr̄. triūuiros in ea
loca colonis deducendis creare. nec qui nomina darent facile inueniebantur. quia
in stationem se ꝓpe perpetuā infestę regionis non in agros mitti rebantur. auertita beis
curis senatū ętruriæ ingrauascens bellū. et crebrę litterę appu monentis. ne regionis eius
motum neglegerent. ingentes conferre arma ętruscos. samnites. umbros. gallos. iam
castra bifariam facta eē. quia unus locus capere tantam multitudinem non possit.
Ob hęc etiā appetebat tempus. comitiorū causa. L. uolumnius consul romam reuoca
tus. Qui priusquam ad suffragiū centurias uocaret. in contionē aduocato popu
lo. multa de magnitudine belli ętrusci disseruit. Iam tum cū ipse ibi. cū collega
rem pariter gesserit. fuisse tantū bellū. ut nec duce uno nec exercitu geri po
tuerit. accessisse postea dici umbros. et ingentē exercitum gallorum aduersus
iiij. populos. duces conss illo deligi meminissent. senem se confidere eū consen
su. p̄. r̄. consulem declaraturū iri. qui haud dubie tum primus omniū duc
tor habeatur. consensu uersus postremo ad collegā. p̄. deciū poscendū. id senectu
ti suę amminiculum fore. censura duobus q. consulatibus simul gestis. exp
tū se nihil concordi collegio firmius ad rem. p̄. tuendam eē. nouo imperiiso
cio uix iam assuescere senilem animū posse. cū moribus notis facilius se com
municaturū consilia. Subscripsit orationi cons. meritis. p̄. decii laudibus. tū
quę ex concordia consulū bona. quęq. ex discordia mala. in amministratione
rerū militariū euenirent memorando. quā ꝓpe ultimū discrimen suis et col
legę certaminibus nup uentum foret. & ammonendo decium fabiū q. ut
uno animo. una mente uiuerent. eē preterea uiros natos. militię factis
magnos. ad uerborū linguę q. certamina rudes. ea ingenia consularia eē.
callidos sollertes q. iuris atq. eloquentię consultos. qualis app̄ claudius eēt. ur
bi ac fori p̄sides habendos. pretores q. ad reddenda iura creandos. His agendis
dies est consumptus. Postridie ad p̄scriptum consulis. et consularia et prę
toria comitia habita. Conss creati. q. fabius et p̄. decius. app̄. claudius. pr̄. omīs
absentes. et. L. uolumnio ex s. c. et scito plebis ꝓrogatū in annū imperiū est.
23. Eo anno ꝓdigia multa fuerunt. quorum uerri incandorū causa supplica
tiones in biduū senatus decreuit. publicę in unū actę ꝑ biduū. supplicatū
iere frequentes uiri feminę q. Insignem supplicationem fecit certamen in
sacello pudicicię patricię. quę in foro bouiario est. adędem rotundā hercu
lis inter matronas ortū. uerginiā auli filiam. patriciā. plebeio nuptā. L. uo
lumnio consuli. matronę quo de patribus enupsisset sacris arcuerant. Bre
uis inde altercatio ex ira muliebri in contentionē animorū exarsit. cum se

uirginia et patriciā et pudicā in patricię pudicicię templū ingressam. ut uni nup
tam ad quem uirgo deducta sit. nec se uiri honorū ue eius ac rerum gestarū poenite
re. uero gloriaretur. facto deinde ęgregio magnifica uerba adauxit. in uico lon
go ubi habitabat. ex parte ędium qđ sati seēt loci modico sacello excluserit. ară q. ibi
posuit. et conuocatis plebeis matronis. conquesta iniuriam patriciarū. hanc ego ară
inquit pudicicię plebeię dedico. atq. hortor. ut qđ certamen uirtutis uiros in
hac ciuitate tenet. et hoc pudicicię inter matronas sit. detisq. operā. ut hęc ara
quā illa siquid potestis sanctius et á castioribus colidicatur. Eodem ferme ritu
et hęc ara quo á illa antiquior a culta est. ut nulla nisi spectatę pudicię matro
na. et quę uni uiro nupta fuisset. ius sacrificandi haberet. Uulgata dein religio
á pollutis. nec matronis solū. sed omīs ordinis feminis. postremo in obliuionem
uenit. Eodem anno. gn. et. q. ogulnii ędiles curules aliquot foeneratoribus diē
dixerunt. Quorū bonis multatis. ex eo qđ in publicū redactū est. aenea in capi
tolio limina. et triū mensarū argentea uasa in cella iouis. iouem q. in culmine
cū quadrigis. et ad ficum ruminalem simulacra infantiū conditorū urbis. sub
uberibus lupę posuerunt. semitā q. sayo quadrato á capena porta ad martis
portam straxerunt. et ab ędilibus plebeis. L. ęlio peto. et. g. fuluio curuo ex
multaticia item pecunia quam exegerunt pecuariis damnatis ludi facti. pa
terę q. aureę ad cereris positę. Quintus inde fabius. v. et. p. decius quartū con 24
sulatū ineunt. Tribus consulatibus censura q. collegę negota magis rerum
quę ingens erat. quam concordia inter se clari. quę ne p̄petua eēt. ordinū
magis quam ipsorū inter se certamen interuenisse reor. patricius tendentibus.
ut fabius in ętruria extra ordinē quinquam haberet. plebeis decio auctorib;
ut ad sortem reuocaret. ſ ut certe contentio in senatu. et postquā ibi fabius
plus poterat. reuocata res ad populū est in contentionem. ut inter militares
uiros et factis potius quam dictis fretos. pauca uerba habita. fabius quam ar
borē conseruisset. subea legere aliū fructū indignū eē diceret. se aperuisse
caminia silua uiam q. p̄ deuios saltus romano bello fecisse. quid se id ętatis
sollicitassent. si alio duce gesturi bellū essent. nimirū aduersarū se non so
cūm imperii legisse sensim exprobrat. et inuidisse decio concordibus collegis
tribus. postremo se tendere nihil ultra quā ut si dignū quinquam duceret. in
eam mitterent. in senatus arbitrio se fuisse. et in potestate populi futurum.
ſ. decius senatus iniuriā quęrebatur. quo ad potuerunt patres anisos. ne ple
bis aditus ad magnos honores eēt. postquā ipsa uirtus p̄ui certe. ne in ullo
genere hominū inhonorata eēt. queri quemadmodū irrita sint non suffraga

modo populi sed arbitria etiam fortunę. et in paucorum potestatem uertantur. omīs an
te seconsules sortitos ꝓuincias eē. nunc extra sortem fabio senatū ꝓuinciam dare. Sed
honoris eius causa ita eū de se de q. re. p̄. meritū eē. ut faueat quinti fabii gl̄a ęque
modo. non sua contumelia splendeat. Cui autem dubiū eē ubi unū bellū sit. asperū
ac difficile. cū id alteri extra sortem mandetur. quin alter consul ꝓ supuacaneo
atq. inutili habeatur. gloriari fabiū rebus in ętruria gestis. uelle et. p̄. decium glo
riari. et forsitan quem ille obrutū ignem reliquerit. ita ut totiens nouū ex inꝓ
uiso incendiū daret. eū se extincturū. Postremo collegę honores. p̄mia q. concessu
rū uerecundia ętatis eius. maiestatis q. cum periculū dimicatio ꝓposita sit. neq.
cędere sua sponte neq. cessurū. etsi nihil aliud ex eo certamine tulerit. illud cer
te laturum. ut qd̄ populi sit. populus iubeat populus potius quam patres
gratificentur. Iouem optimū maximū deosq. immortales se p̄cari. ut ita sor
tem ęquā sibi cum collega dent si eandem uirtutem felicitatē q. in bello am
ministrando daturi sint. Certe et id natura ęquū et exemplo utile eē. et ad
famam. p̄. r̄. ꝑtinere eos consules eē. quorū utrolibet bellū ętruscū geri recte
possit. Fabius nihil aliud p̄catus. p̄. r̄. quam ut priusquā intro uocarentur ad
suffragium tribus. appii claudii p̄toris allatas ex ętruria litteras audirent. Co
mitia habuit nec minore populi consensu quam senatus. Prouincia ętruria
25 extra sortem ex fabio decreta est. concursus inde ad consules factus omniū
ferme iuniorum. et ꝓ se quisq. nomina dabant. tanta cupido erat sub eo duce
stipendia faciendi. Qua circumfusus turba. iiij.ta inquit peditū & sexcentos
equites dumtaxat scribere in animo est. hodierno & crastino die qui nomina
dederitis mecū ducam. Maior mihi cura est. ut om̄s locupletes reducam. quā
ut multis rem geram militibus. Profectus apto exercitu et eo plus fiducię ac
spei gerente. qd̄ non desiderata multitudo erat. ad oppidū harmā unde
haud ꝓcul hostis erant. ad castra appii p̄toris pergit. Paucis citra militibus
lignatores ei cum p̄sidio occurrunt. Qui ut lictores pregredi uiderunt. fabi
um q. consulem accepere. lęti atq. alacres diis populo q. romano grates agunt.
qd̄ eum sibi imperatorem misissent. Circūfusi deinde cū consulē salutarent
quęrit fabius quo ꝑgerent. Respondentibus q. lignatū se ire. anne tan
dem inquit nunc castra uallata non habetis. Ad hoc cū succlamatū eēt
dupplici quidem uallo. fossa. et tunc in ingenti metu eē. habetis igitur in
quit affatim lignorū. redite et uellite uallū. Redeunt in castra. terro
rem q. ibi uellentes uallū. et his qui in castris remanserant militibus et ip
si appio fecerunt. Tum ꝓ se quisq. alii aliis ducere. consulis se. q. fabii facere

iussu postero inde die castra mota. et appius pr̄. romam dimissus. Inde nusquam stati
ua romanis fuere. Negabat utile eē uno loco sedere exercitum. trinerbus ac mutatio
ne locorū nobiliorem ac salubriorem eē. Fiebant autem trinera quam fieri sinebat
hiemps. haud dudum exacta. Uere inde primo relicta sēda legione ad clusiū qđ cama
ris olim appellabant. ppostro q. castris. L. scipione p. pr̄. romam ipse ad consultandū de
bello redit. siue ipse sponte sua quia bellum ei maius in conspectu erat quam quan
tum eē famę crediderat. siue. s. c. accitus. Nam in utrū q. auctores sunt. ab appio
claudio. pr̄. retractum quidam uideri uolunt. cū in senatu et apud populū id qđ per
literas assidue fecerat. terrorem belli etrusci augeret. non sufferturū ducē unum nec
exercitum unū. aduersus tris populos. periculosū eē siue iuncti. unū premant. siue
diuersi gerant bellū. nec ad oma simul obire unus non posset. duas sē ibi legiones
romanas reliquisse. et minus. v. peditū equitū q. cum fabio uenisse. sibi placere.
p̄. decii consulem. primo qq. tempore in etruriam ad collegam pficisci. L. uolumnio
samnitū puinciam dari. Si consul malit in suā puinciā ire uolumnium in etruriam
ad consulem cum exercitu iusto consulari pficisci. Cum magnam partē moueret oratio
pr̄. p̄. decium censuisse ferunt. ut oma integra ac libera. q. fabio seruarentur. donec
uel ipse si pcommodū rei. p̄. posset romam uenisset. uel aliquem ex legatis misset.
á quo disceret senatus. quantum in etruria belli eēt. quantis q. amministrandū co
pis. et quot p duces eēt. Fabius ut romā redit. et in senatu est pductus. ad popu
pulum mediā orationem habuit. ut nec augere nec minuere uideretur belli fa
mam. magisq. in altero assumendo duce indulgere aliorū timori. quam suo aut
rei. p̄. periculo consulere. Ceterū si sibi adiutorem belli sociū q. imperi darent. quo
nam modo se obliturū. p̄. decii consulis consulis p tot collegia experta posse. Ne
nem omniū secū conuingi malle. et copiarū satis sibi cū. p̄. decio et numquā nimi
um hostiū fore. sin collega quid aliud malit. ait sibi. L. uolumniū darent. ad
iutorem omnium rerū. Arbitriū et á populo. et á senatu. et ab ipso collega fabio
pmissum est. et cū. p̄. deciusse in samniū uel in etruriā pficisci paratū eē osten
disset. tanta lętitia fuit. ac gratulatio. ut pei peretur animis uictoria triumphus q. non bellū decretū consulibus uideretur. Inuenio apud quosdam exem
plo consulatu iuncto pfectos in etruriā fabiū decium q. sine ulla mentione sorti
puinciarū certaminū q. inter collegas quę exposuit. q. sunt quibus nec hęc qui
dem exponere certamina satis fuit. adiecerunt et appii criminationes de
fabio absente. ad populū. et minaciam aduersus prędentē consulem. p̄. p̄. con
tentionem q. aliā inter collegas tendente decio. ut suę quisq. puincię sortem
iueretur. constare rel incipit. ex eo tempore quo pfecti ambo consules ad bellū

sunt. Ceterũ ante quam consules in etruriam peuenirent. senones galli multitudine
ingenti ad clusiũ uenerunt. legionem romanam castra q. oppugnaturi. Scipio qui
castris p̃erat. loco adiuuandam paucitatem suorũ militũ ratus. in colle qui inter
urbem et castra erat. aciem erexit. Sed ut in re subita parũ explorato itinere
ad iugum perexit. qd hostes coeperant parte alia aggressi. ita cesa ab tergo le
gio atq. in medio cum hostis undiq. urgeret circumuenta. deletã q̃q. ibi legi
onẽ ita ut nuncius non supeẽt. quidam auctores sunt. Nec ante ad consules qui
iam haud pcul á clusio aberant. famam eius cladis perlatam. quam in conspec
tu fuere gallorũ equites. pectoribus equorum suspensa gestantes capita. et lanceis
infixa. ouantes q. moris sui carmine. Sunt qui umbros fuisse. non gallos tradunt.
nec tantum cladis acceptũ. et circumuentis papulatoribus cũ. L. mallio torquã
:legato to: scipionem p. pr̃. subsidium é castris tulisse. uictores q. umbros redintegrato
prelio uictos eẽ. captiuos q. eis ac predam ademptam. Similius uero est. gallo
hoste quam umbro eam cladem acceptam. qd cum sepe aliás tũ eo anno gal
lici belli tumultus p̃cipuus. ciuitatẽ tenuit. Itaq. postquam ambo consules ad
bellum pfecti erant. cũ iiij^or legionibus et magno equitatu romano. campa
nis q. mille equitibus dilectis ad id bellum missis. et sociorũ nominis q. la
tini maiore exercitu quam romani. alii dõ exercitus haud pcul urbe etru
rie oppositi. unus in falisco. alter in uaticano agru. gñ. fuluius. et. L. postu
27 mius megillus p. pr̃. ambo statiua in eis locis habere iussi. Consules ad hostes
transgresso appennino in agrũ sentinatem peuenerunt. ibi iiij^or ferme inter
uallo castra posita. Inter hostes deinde consultationes habite. atq. ita conuenit.
ne unis castris miscerentur om̃s. neue in aciem descenderent simul. Sam
nitibus galli. etruscis umbri adiecti. Dies indicta pugne. Samnitiis gallisq. delega
ta pugna. Interipsũ certamen etrusci umbriq. iussi castra romana oppugna
re. Hec consilia turbarunt transfuge clusini tres clam nocte ad fabiũ consu
lem transgressi. qui edictis hostiũ consiliis dimissi cũ donis. ut subinde ut
queq. res noua decreta eẽt. exploratam pferrent. Cons fuluio. ut ex falisco.
postumio. ut ex uaticano exercitũ ad clusiũ ammoueant. summa q. ui fines
hostium depopulentur. scribunt. Huius populationis fama. etruscos ex agro
sentinate ad suos finis tuendos mouit. Instare inde conss̃. ut absentibus
his pugnaretur. p biduũ lacessiere prelio hostem. Biduo nihil dignũ dic
tu actũ. pauci utrimq. cecidere. Magis q. irritati sunt ad iustũ certamen ani
mi. quam ad discrimen sũma rerũ addita. Tercio die descensum omnib;
in campũ copiis est. Cum instructe acies starent. cerua fugiens lupũ é mon

ita uictorē equitatū uelut lymphaticus pauor dissipat. sternit inde ruentes equos
tibus exacta p campos. inter duas acies decurrit. inde diuersę ferę. Ceruaad
gallos. lupus ad romanos cursum deflexit. Lupo data inter ordines uia. ceruam
galli confixere. Tum ex antesignanis romanis miles. illac fuga inquit et cędes uer
titur. ubi sacram dianę feram iacentē uidetis. Hinc uictor marcius lupus inte
ger et intactus. gentis nos martię & conditoris nr̄i admonuit. Dextro cornu galli. sinistro
samnites constiterunt. Aduersus samnitis fabius primā ac tertiā legionē p dextro cornu.
Aduersus gallos pro sinistro decius quintā & sextā instruxit. secunda & quarta cū. L. uolum
nio p consule in samnio gerebat bellum. Primo concursu adeo ęquis uiribus gesta res
est. ut si affuissent ętrusci et umbri. aut in acie. aut in castris quocūq. se inclinas
set. accipienda clades fuerit. cęterū quamquam communis adhuc mars belli erat.
nec tum discrimen fortuna fecerat. quo datura uires eēt. Haud quaquam similis
pugna in dextro cornu lęuo q. erat. Romani apud fabiū arcebant magis quam in
ferebant pugnā. extrahebatur q. in quā maxime serum diei certamen. quia ita
p suasum erat duci. et samnites et gallos prima impetu feroces eē. quos sustineri sa
tis sit. longiore certamine sensim residere samnitiū animos. gallorū quidem etiam
corpora intolerantissima laboris atq. estus fluere. prima q. eorū ferocia eē. In id tem
pus igitur quo uinci solebat hostis. quam integerrimas uires militi seruabat. feroci
or decius et ętate et uigore animi quantūcumq. uirium habuit. certamine primo
effudit. et quia lentior uidebatur pedestris pugna. equitatū in pugnam concitat.
et ipse fortissimę iuuenū turmę inmixtus. orat pceres iuuentutis in hostē ut secū
impetū faciant. duplicē illorū gl̄am fore. si ab lęuo cornu et ab equite. uictoria
incipiat. Bis auertere gallicū equitatū. iterum longius euectos. etiā inter media
equitū agmina pręliū cientes. nouū pugnę conterruit genus. essedis carris q. sup
stans armatus hostis. ingenti sonitu equorū rotarū q. aduenit. et insolitus eius
tumultus romanorum conterruit equos. uiros q. inpuida fuga. turbata hinc eti
am signa legionū. multi q. impetu equorū ac uehiculorū raptorū p agmen obtri
ti antesignani. et insecuta simul territos hostes uidit gallica acies. nullū spaciū
respirandi recipiendi q. se dedit. Uociferari decius quo fugerent. quam ue in
fuga spem haberent. obsistere cędentibus ac reuocare fusos. Deinde ut nullaui
pculsos sustinere poterat. patrem. p̄. deciū nomine compellans. quid ultra mo
ror inquit. Familiare fatū datū hoc nr̄o generi est. ut luendis periculis pub
licis piacula simus. Iam ego me cum hostiū legiones mactandas telluri ac
diis manibus dabo. Hæc locutus. m̄. liuiū pontificem quem descendens in aci
em digredi uetuerat. ab se p̄ire iussit uerba quibus se legiones q. hostium p ex
ercitu p̄. r̄. quiritiū deuoueret. Deuotus inde eādem p̄catione eodem q. habitu

quo pater p̄ decius ad ueserim bello latino se iusserat deuoueri. Cū sēm sollempnes
p̄cationes adiecisset. prę se agere se se formidinē ac fugam cędem q. ac eruorem cę
lestium. inferorum iras contracturum funeribus diris. signa. tela. arma. hostium
locū q. eundem suę pestis ac gallorū ac samnitium fore. Hęc exsecratus. in se hos
tes q. qua confertissimā cernebat gallorū aciē. concitat equū. Inferens q. se ipse. infes
tis telis est interfectus. Vix humanę inde opis uideri pugna potuit. Romani duce
amisso. quę res terrori alias cē solet. sistere furorem. ac nouam de integro uelle in
staurare pugnam. Galli et maxime gl̄ quibus mos erat stans in consulis corpus uelut alie
nata mente uana in cassum iactare tela. torpore quidam. et nec pugnę meminisse nec fu
gę. Ārtex parte altera pontifex huius cui lictor resederat. iusserat q. ppę p. p̄. cē.
uociferari uicisse romanos defunctos consulis fato. gallos samnites q. telluris ma
tris ac deorū manium cē. rapere ad se ac uocare decium deuotā secū aciem.
furiarum q. ac formidinis plena oma ad hostes cē. Supueniunt deinde. His resti
tuentibus pugnā. cornelius scipio. p. g. marcius cum subsidus ex nouissima acie.
iussu q. fabii consulis. ad p̄sidium collegę missi. Vbi audiuit. p. decii euentus. in
gens horta men a domā pre. p. audenda. Itaq. cum galli structis ante se scutis
consedissent. nec facilis pedes collata uideretur pugna. iussu legatorū col
lecta humi pila. quę strata inter duas acies iacebant. atq. in testudinem hos
tium. coniecta. quibus plerisq. in scuta uelutis incorpora ipsa fixis. sternitur
cuneus. ita ut magna pars. integris corporibus astantes concideret. Hęc in sinis
tro cornu romanorū fortuna uaria uerat. Fabius in dextro cornu primo. ut ante
dictū est cunctando extraxerat diem. dein postquam nec clamor hostiū nec
impetus. Nec tela missa eandem uim habere uisa. p̄fectis equitū iussis. ad latus
samnitium circū ducere alas. ut signo dato in transuersos quanto maximo
possent impetu incurrerent. sensim suos signa inferre iussit. et commouere
hostem. postquam non resisti uidit. et haud dubiā lacessitudinem cē. tum col
lectis omnibus subsidiis quę ad id tempus reseruauerat. et legiones concitauit.
et signū ad inuadendos hostes equitibus dedit. Nec sustinuerunt samnites im
petum. p̄ter q. aciem ipsam gallorum relictis in dimicatione socius. ad castra ef
fuso cursu ferebantur. Galli testudine facta. conferti stabant. Tum fabius
audita morte collegę. campanorū alam quingentos fere equites excede
re acie iubet. et circumuectos ab tergo gallicam inuadere aciem. Tercię
deinde legionis subsequi principes. et quatur barū agmen hostiū uiderent. im
petu equitū instare ac territos cędere. Ipse eadem iouis uictori spolia hostiū
cum uouisset. ad castra samnitium peruenit. quo multitudo hostiū omis con

sternata agebatur sub ipso uallo. quia tantā multitudinem portę non recepere.
Temptata ab exclusis turba suorū pugna est. ibi gellius imperator samnitium ce
cidit. Compulsi deinde intra uallum samnites. paruo q. certamine capta castra.
et galli ab tergo circumuenti. Cęsa eo die hostiū xxv. octo capta. nec incruenta
uictoria fuit. Nam ex. p̄. decii exercitu cęsa vij militū. ex fabii mille ac. c. fabi
us dimissis ad quęrendū collegę corpus. spolia gallorū coniecta in aceruum oui
uictori cremauit. Consulis corpus eo die quia obrutum supstratis gallorū cumulis
erat. inueniri non potuit. postero die inuentū relatum q. est. cū multis militū
lacrimis. intermissa omniū in dealiarū rerum cura. fabius collegę funus omī ho
nore laudibus q. meritis celebrat. et in ętruria p eosdem dies ab gn̄. fuluio p
pr̄. res ex sententia gesta. et p̄ter ingentem illatā populationibus agrorū hos
ti cladem. pugnatū etiam ęgregie est. perusinorum q. et clusinorū cęsa am
plius milia iij. et signa militaria ad xx capta. Samnitiū agmen p pelignum. agrū
cum fugeret. circūuentum á pelignis est. ex milibus quinq. ad mille cęsi. Mag
na eius diei quo in sentinati agro bellatū fama est. etiam uero stanti. sed super
adiecere quidam augendo fidem. qui in hostium exercitu peditū. xi ccc xxx
equitū. vi. et xl mil peditū. mille carpentorū scripsere fuisse. scilicet cū umbris
tuscisq. quos et ipsos pugnę affuisse. et ut romanorū q̄q. augerent copias. L uo
lumniū p consule ducem consulibus exercitū q. eius legionibus consulū adici
unt. In pluribus annalibus duorū ea consulū pprie uictoria est. uolūnius in
samnio. interim fescerit. samnitiū q. exercitū in tifernū montē compulsum
non deterritus iniquitate loci. fundit fugat q. Fabius deciano exercitu relic
to. in ętrurię p̄sidio. suis legionibus deductis. ad urbē. de gallis ętruscisq. ac
samnitibus triumphauit. Milites triumphantē secuti sunt. celebrata in condi
tis militaribus non magis uictoria. q̄. fabii. quā mors p̄clara. p̄. decii est. ex
citata q. memoria parentis. ęquata euentu publico priuato q. filii laudibus.
Datis ex p̄da militibus ęris octogenis. binis. saga q. et tunicę pręmia illa tem
pestate militię haud quaquam spernenda. His itaq. rebus gestis. nec in sam
nitibus adhuc nec in ętruria pax erat. Nam et perusinis auctoribus post de
ductū ab consule exercitū rebellatum fuerat. et samnites in agrū uesti
nū porminū q. et parte alia in ęseruniū quęq. uulturno adiacet flumini
descendere. aduersus eos app̄. cl pr̄. cū exercitu deciano missus. fabius et in
ętruria rebellantes denuo iij et quingentos perusinorū occidit. cępit ad

mille septingentos. xl. qui redempti singuli aeris trecentis. x. p̄da alia om̄is mi
liti concessa. Samnitium legiones cum parte appius claudius. pr̄. parte. L. uo
lumnius p consule sequeretur. in agrū stellatē conuenerunt. Ibi ad samniū
om̄s considunt. et appius uolumnius q. castra coniungunt. pugnatum in
festissimis animis. hinc ira stimulante aduersus rebellantes totiens. illinc
ad ultimam iā dimicantibus spem. Cęsa ergo samnitiū xvi trecenti. cap
ti duo milia septingenti. ex romano exercitu cecidere duo milia septin
genti. fe[li]x annus bellicis rebus. pestilentia grauis. p̄digusq. sollicitus. Nam
et terram multifariam pluuisse. et in exercitu appu claudii plerosq. fulmi
nibus ictos nunciatum est. libri q. ob hęc aditi. Eo anno. q. fabius gua
ges consulis filius aliquot matronas ad populū stupri dampnatas pecu
nia multauit. ex quo multatitio ęre ueneris ędē quę p̄pe circū est. fa
ciendā curauit. Sup̄sunt etiā nunc samnitiū bella. quę continua iam p̄
quartū iam uolumen annū q. sextū et quadragesimū am̄. ualerio. ā. cor
nelio consule qui primi samnio arma intulerunt. agimus. et ne tot
annorū clades utriusq. gentis labores q. actos nunc referam. quibus ne
quiuerint tamen dura illa pectora uinci. p̄ximo anno samnites in senti
nati agro pelignis ad tifernū. stellatibus campis suis. ipsi legionibus
mixti alienis. ab iiij^or exercitibus iiij^or ducibus romanis fuerant cęsi. Im
peratores ętruscos. umbros. gallos. in eadem fortuna uidebant. qua ipsi
erant. nec suis nec externis uiribus iam stare poterant. tamen bello non
abstinebant. Adeo ne infeliciter quidem defensę libertatis tedebat. et uin
ci quā non temptare uictoriam malebant. Quidnam sit ille quem pigeat
longinquitas bellorū scribendo legendo q. quę gerentes non fatigaue
132 runt. Quintū fabium. p̄. deciū. L. postumius megellus. et. m̄. atilius regu
lus consules secuti sunt. Samniū ambobus decreta p̄uincia est. quia tres
scriptos hostiū exercitus uno ętruriā. altero populationes campanię repe
ti. terciū tuendis parari finibus fama erat. Postumiū ualetudo aduersa ro
mę tenuit. Atilius extemplo p̄fectus. ut in samnio hostes. ita enim pla
cuerat patribus. nondū regressos opprimeret. uelut ex composito ibi ob
uiū habuere hostem. ubi et uastare ipsi samnitiū agrū p̄hiberentur. et
regredi inde in pacata. sociorūq. p̄. r̄. fines samnitem p̄hiberent. cū cas
tra castris collata essent. qd uix romanus totiens uictor auderet. ausi

samnites sunt. Tantum desperatio ultima temeritatis fecit. castra ro
mana oppugnare. et quam quā non uenit ad finē tam audax incoep
tum. tamen haud omnino uanū fuit. Nebula erat ad multū diei densa.
adeo. ut lucis usum eriperet. non ꝓspectu m̄do extra uallū adempto.
sed ꝓpinquo etiam congredientiū inter se conspectu. hac uelud latebra
insidiarū freti samnites. uixdū satis certa luce et eam ipsa p̄mente ca
ligine. ad stationem romanā in porta segniter agentem uigilias pue
niunt. In ꝓuiso oppressis. nec animi satis ad resistendū nec uiriū fuit. ab ter
go castrorū decuma porta impetus factus. Itaq. captus questorius q̄ ibi. L.
opimius pansa occisus. Conclamatū inde ad arma. Consul tumultu ex
citus. cohortes duas sociorū lucanā suessanā q. quę ꝓxime forte erant.
tueri p̄toriū iubet. manipulos legionū principali uia induci. Uixdū
satis aptatis armis. in ordines eunt. et clamore magis quā oculis hostē
noscunt. nec quantus numerus sit. estimari potest. Cędunt primo. in
certi fortunę suę. et hostē introrsū in media castra accipiunt. Inde cū
consul uociferaretur. expulsi ne extra uallū castra deinde sua oppug
naturi essent rogitans. clamore sublato. connixi primo resistunt. de
inde inferunt pedē urgent q. et impulsos semel terrore eodē agui
quo cęperunt. expellunt extra portam uallū q. Inde ꝑgere ac ꝑsequi.
quia turbida lux metū circa insidiarū faciebat. non ausi. liberatis
castris contenti. receperunt se intra uallū. ccc. ferme hostiū occisis.
romanorū stationis primę uigilūq. et eorū qui circa questorem oppres
si. periere ad cc xxx. animos inde samnitib; non infelix audacia
auxit. et non modo ꝓferri inde castra romanorū. sed ne pabulari
quidem ꝑ agros suos paciebantur. Retro inpacatū soranū agrū pabula
tores ibant. Quarū rerū tumultuosior etiam quā res erat ꝑlata ro
mā. coegit. L. postumiū consulē uixdū ualidum ꝓficisci ex urbe. Pri
us tamen quam exiret. militibus edicto sorā iussit conuenire. ipse
ędem uictorię quam ędilis curulis ex multaticia pecunia faciendā
curauerat dicauit. Ita ad exercitū ꝓfectus. ab sora in samniū ad cas
tra collegę ꝑrexit. Inde samnites postquam diffisi duobus exercitib;
resisti posse. recesserunt. diuersi consules ad uastandos agros urbesq.
oppugnandas discedunt. Postumius milioniā oppugnare adortus.

ut primo atq. impetu. dein postquam ea parum pcedebant. opere ac cune
is demũ iniunctis muro. cępit. Ibi capta iam urbe ab hora quarta usq. ad
viij. fere horam omnibus partibus urbis diu incerto euentu pugnatũ est. Postremo
potitur oppido romanus. Samnitium cęsi iij. cc. capti iiij ac. c. preter pdã aliam.
Inde fertorum ductę legiones. unde oppidani cũ omibus quę ferri agiq. potuer.
nocte pauersam portã silentio excesserunt. Igitur simul aduenit consul. primo
ita compositus instructusq. moenibus successit. tamquã idem qd ad milioni
am fuerat certaminis foret. Deinde ut silentiũ uastũ in urbe. nec arma. nec ui
ros in turribus ac muris uidit. auidũ inuadendi deserta moenia militẽ deti
net. nequã occultã in fraudem incautus rueret. duas turmas sociorũ latini
nominis circumequitare moenia atq. explorare omã iubet. Equites portam
unã alteram q. eadem regione in ppinquo patentes conspiciunt. itineribusq.
his uestigia nocturnę hostium fugæ. adequitant deinde sensim portis. ur
bem q. ex tuto rectis itineribus per uiam conspiciunt. ad consules referunt
excessũ urbe. solitudine haud dubia id perspicuũ eẽt. et recentibus uestigiis
fugę. ac strage rerũ in nocturna trepidatione relictarũ passim. His auditis
consul ad eam partem urbis quã adierant equites. circumducit agmen. con
stitutis haud pcul porta signis. quinq. equites iubet intrare urbẽ. et modi
cũ spaciũ pgressos tris manere eodem loco. situta uideantur. duos explora
ta ad se referre. Qui ubi redierunt. retulerunt q. eo se pgressos. unde in omis
partes circumspectus eẽt. longe late q. silentiũ ac solitudinẽ uidisse. extem
plo consul cohortes expeditas in urbem induxit. Cęteros interim castra com
munire iussit. Ingressi milites refractis foribus paucos graues ętate aut inua
lidos inueniunt. relicta q. quę migratu difficilia essent. ea direpta. et cog
nitũ ex captiuis est. communi consilio aliquot circa urbes conscisse fugã. suos
prima uigilia pfectos. credere eandem aliis urbibus solitudinem inuenturos.
35 Dictis captiuorũ fides extitit. Desertis oppidis cons potitur. Alteri consuli. m. ati
lio nequaquã tam facile bellum fuit. cum ad luceriam duceret legiones. quã
oppugnari á samnitibus audierat. ad finẽ lucerinũ ei hostis obuius fuit.
Ibi ira uires ęquauit. Proeliũ uariũ et anceps fuit. Tristius fuit tamen euen
tu romanis. et quia insueti erant uinci. et quia digredientes magis quam
in ipso certamine senserunt. quantũ in sua parte uulnerũ ac cędis fuis
set. Itaq. is terror in castris ortus. quasi pugnantes cępisset. in signis ac

cepta clades foret. Tum q̄q. sollicita nox fuit. iam inuasurū castra samnitē cre
dentibus. aut prima luce cum uictoribus conserendas manus. Minus cladis.
cęterū non plus animorū ad hostes erat. Ubi primū illuxit. abire sine certa
mine cupiunt. sed uia una et ea ipsa p̄ter hostes erat. Qua ingressi. p̄buere
speciē recta tendentiū ad castra oppugnandū. Consul arma capere milites
iubet. et sequi se extra uallū legatis. tribunis. p̄fectis sociorū imperat. Quod
apud quemq. facto opus est. om̄s affirmant. se quidem om̄a facturos. sed mi
litū animos iacere tota nocte. inter uulnera et gemitus morientiū uigilatū
eē. si ante lucem ad castra uentum foret. tantū pauoris fuisse. ut relicturi
signa fuerint. nunc pudore ac fuga contineri. alioquin p̄ uictis eē. Quę ubi
cons̄ accepit. sibimet ipsi circumeundos alloquendosq. milites ratus. ut ad
quosq. uenerat. cunctantes arma capere increpabat. quid cessarent tergi
uersarentur q. hostē in castra uenturū nisi illi extra castra exissent. et
p̄ tentoriis suis pugnaturos. si p̄ uallo nollent. armatis ac dimicantibus du
biā uictoriā eē. qui nudus atq. inermis hostem maneat. ei aut mortē aut
seruitutē paciendā. Hęc iurganti increpanti q. respondebant. confectos
se pugna hesterna eē. nec uiriū quicquā nec sanguinis sup̄eē. maiorem
multitudinē hostiū apparere. quam pridie fuerit. Inter hęc appp̄inqua
bat agmen. etiā breuiore interuallo certiora intuentes. uallū secum porta
re samnitē affirmant. nec dubiū eē. quin castra circūuallaturi sint. Tunc
enimuero cons̄ indignū facinus eē uociferari. tantā contumeliā ignominiāq.
ab ignauissimo accipi hoste. etiamne circumsidebimur inquit in castris.
ut fame potius p̄ ignominiā quā ferro si necesse est p̄ uirtutem moria
mur. Du bene uerterent. facerentq. q̄d sé quisq. dignū ducerent. consu
lem. m̄. atiliū uel solū si nemo alius sequatur. iturū aduersus hostes. ca
surū q. inter signa samnitiū potius. quā circūuallari castra romana uide
at. Dicta consulis. legati. tribuni q. et om̄s turmę equitū. et centuriones
primorū ordinū app̄bauere. Tum pudore uictus miles. segniter é cas
tris egreditur longo agmine. nec continenti. mesti ac p̄pe uicti p̄cedunt
aduersus hostē. nec spe nec animo q. certiorē. Ita q. simul conspecta
sunt romana signa. extemplo á primo samnitiū agmine ad nouissi
mū fremitus perfertur. exire id q̄d timuerint. ad impediendū iter ro
manos. nullam inde ne fugę quidē patere uiā. illo loco aut cadendū eē.

aut stratis hostibus p corpora eorū euadendū. in medio sarcinas coniciunt ar
matis suis quisq. ordinibus instruunt aciē. Iam exiguū inter duas acies erat
spaciū. et stabant exspectantes. dū ab hostibus prius clamor inciperet. Neu
tris animus est ad pugnandū. diuersiq. prius impetus. integri atq. intacti
abissent. ni cędenti in staturū alterū timuissent. Sua sponte inter inui
tos terguiersantesq. signis pugna clamore incerto atq. impari coepit. Nec
uestigio quisquā mouebatur. Tum consul romanus ut rem excitaret. equi
tū paucas turmas extra ordinē inmisit. quorū cū pleriq. delapsi ex equis
essent. et alii turbati. et á samnitiū acie ad opprimendos eos qui cecide
rant. et ad suos tuendos ab romanis pcursum est. Inde paulū irritata
pugna est. sed aliquanto et impigre magis et plures pcurrerant sam
nites. et turbatus eques sua ipse subsidia territis equis pculcauit. Hinc
fuga coepta totā auertit aciē romanā. iam q. in terga fugientiū sam
nites pugnabant. cū cons̄ equo puectus. ad portā castrorū ac stationem
equitū ibi oppositā. edictoq. ut quicūq. ad uallū tenderent. siue il
le romanus siue samnis eēt. p hoste haberent. hęc ipsa minitans obsti
tit. pfu se tendentibus suis in castra. quo pgis inquit miles. et hic
arma et uiros inuenies. nec iuuo consule tuo nisi uictor castra intra
bis. Proinde elige cū ciue an hoste pugnare malis. Hęc dicente con
sule. equites infestis cuspidibus circūfunduntur. ac peditē in pugnā
redire iubent. non uirtus solū consulis sed fors etiā adiuuit. qd non in
stiterunt samnites. spaciūq. circūagendi signa uertendiq. aciē á cas
tris in hostē fuit. Tum alii alios hortari. ut repeterent pugnā. centu
rionesq. ab signiferis rapta signa inferre. et ostendere suis paucos et
ordinibus incompositis effuse uenire hostes. Inter hęc cons̄ manus ad cęlū
attollens. uoce clara. ita. ut exaudiretur. templū ioui statori uo
uit. si constitisset á fuga romana acies. redintegratoq. p̄lio. cecidisset
uicisset q. legiones samnitiū. Om̄s undiq. annisi ad restituendā pug
nā duces. milites. peditū equitūq. uis. numen etiā deorū respexis
se nom̄ romanū uisū. adeo facile inclinata res. repulsiq. á castris
hostes. mox etiā redacti ad eū locū. in quo commissa pugna erat. Ibi
obiacente sarcinarū cumulo. quas coniecerant in mediū. hesere impe
diti. Deinde ne diriperentur res. orbē armatorū sarcinis circūdant. Tum

uero eos á fronte urgere pedites. ab tergo circũuecti equites. ita in medio cęsi cap
ti q. Captiuorũ numerus fuit. vij. ac.cc. qui om̃s nudi sub iugũ missi. Cæsos retu
lere ad iiij. octingentos. Ne romanis quidem lęta uictoria fuit. Recensente con
sule biduo acceptam cladẽ amissorũ militũ numerus relatus. vii. ac.cc. Dũ hęc
in apulia gerebantur. altero exercitu samnites interamnã coloniã romanam
quę uia latina est. occupare conati. urbẽ non tenuerunt. agros depopulati. cũ
prędã aliã inde mixtã hominũ atq. pecudũ. colonos q. captos agerent. in uicto
rẽ incidunt consulem. ab luceria redeuntẽ. Nec p̃dã solũ amittunt. sed ipsi
longo atq. impedito agmine incompositi cęduntur. Cons̃ interamnã edicto
dominis ad res suas noscendas recipiendasq. reuocatis. et exercitu ibi relicto.
comitiorũ causa romã est ꝓfectus. Cui de triumpho agenti. negatus honos. et
ob amissa tot milia militũ. et qđ captiuos sine pactione sub iugũ misisset. Con
sul alter postumius. quia in samnitibus materia belli deerat. ętruriã trans
ducto exercitu primũ ꝑuastauerat. uolsiniensẽ agrũ. dein cum egressis ad tu
endos fines haud ꝓcul moenibus ipsorũ depugnat. Numerus cęsorũ apud uol
siniũ. ij. ac.cc. ętruscorũ cęsi. Cęteros ꝓpinquitas urbis tutata est. in rosel
lanũ autẽ agrũ exercitus traductus. Ibi non agri tantũ uastati. sed oppidũ
etiã expugnatũ. Capta amplius ij. hominũ. ac minus ij. circa muros cęsa. Pax
tamen clarior maior q. quã bellũ in ętruria eo anno fuerat. parta est.
Tres ualidissimę urbes ętrurię captæ. uulsini. perusia. arretiũ. pacem
petiere. et uestimentis militũ frumento q. pacti cũ consule. ut mittiro
mam oratores liceret. inducias in xi annos impetrauerunt. multa p̃sens
quingentũ miliũ ęris singulis ciuitatibus imposita. Ob hasce res gestas. con
sul cũ triũphũ ab senatu moris magis causa. quã spe impetrandi petisset.
uideret q. alios. qđ tardius ab urbe exisset. alios qđ iniussu senatus in
ętruriã transisset. partim suos inimicos ad solaciũ æquatæ repulsæ.
sibiq̃q negare triumphũ. non ita inquit. p̃. c̃. urãe maiestis memine
ro. ut me consulẽ eẽ obliuiscar. Eodem iure imperii quo bella gessi.
feliciter bellis gestis. samnio atq. ętruria subactis. uictoria et pace par
ta. triumphabo. Ita senatũ reliquit. Inde inter tr̃. pt contentio orta.
Pars intercessessuros ne nouo exemplo triumpharet aiebat. pars auxi
lio se aduersus collegas triumphanti futuros. Iactata res ad populum
est. uocatus q. eo consul. cũ. L. horatiũ. m̃. ualeriũ conss̃. g̃. marcium

ritiliū. nup patrē eius qui tunc censor eēt. non ex auctoritate senatus sed iussu popu
li triumphasse diceret. adiciebat se q̄q. laturū fuisse d̄ ad populū. cum sciret
mancipia nobiliū tr̄ pt legē impedituros. uoluntatem sibi ac fauorē consentien
tis populi p omibus iussis eē affuturam. Postero q. die auxilio tr̄. pt triū. ad
uersus intercessionē vij tribunorū. et consensū senatus. celebrante populo
diē. triumphauit. Et huius anni parū constans memoria est. Postumium.
auctor est claudius in samnio captis aliquot urbibus. in apulia fusū fuga
tū q. sauciū ipsū cū paucis. luceriam compulsū. ab atilio in ętruria res gestas. eūq.
triumphasse. Fabius. ambo consules in samnio et ad luceriā res gessisisse
scribit traductū q. in ętruriā exercitū. sed ab utro consule non adiecit.
et luceria utrimq. multos occisos. in q. ea pugna iouis statoris ędem uotam.
ut romulus ante uouerat. sed fanū tantū id est locus templo fieret. Cęte
rū hoc demū anno ut ędē etiā fieri senatus iuberet. bis eiusdem uoti damp
nata. res. p̄. in religionē uenit. Sequitur hunc annū et consul insignis. L. pa
pyrius cursor. tam paterna gl̄a quam sua. et bellū ingens uictoriaq.
quantā de samnitibus nemo ad eā diē preter. L. papyriū patrē eius consu
lē pepererat. et forte eodem die conatu apparatu q. omī opulentia insigniū armo
rū bellū adornauerant. et deorū etiam adhibuerunt opes ritu quodā sacra
menti uetusto. uelut iniciatis militibus. dilectu p omē samniū habito. no
ua lege. ut qui iuniorū non conuenisset ad imperatoriū edictum. quiq.
iniussu abisset. caput iouisacratū erat. Tū exercitus omīs aquiloniā est in
dictus. ad xl mil militū. qd roboris in samnio erat conuenerunt. Ibi me
diis fere castris locus est conseptus. cratib; pluteisq. et linteis contectus.
patens ducentos maxime pedes in omīs pariter pariter partes. Ibi ex libro
uetere linteo lecto sacrificatū sacerdote. ā pactio quodam homine. mag
no natu. qui se id sacrū petere affirmabat. ut uetusta samnitiū reli
gione qua quondā usi maiores eorū fuissent. cū adimendæ ętruscis
capuæ clandestinū cępissent consiliū. Sacrificio pfecto. per uiatorē
imperator acciri iubebat. nobilissimū quemq. genere factisq. Singu
li introducebantur. Erat cū alius apparatus sacri. qui pfundere reli
gione animū posset. Tum in loco circa omī contecto arę in medio. uic
timę q. circa cęsæ. et circūstantes centuriones strictis gladiis. ammoue
batur altaribus magis ut uictima. quā ut sacri particeps. adiciebatur q.

iureiurando que visa auditaq; in eo loco essent. non renunciaturū. dein iurare co
gebant diro quodā carmine in execracionē capitis familieq; et stirpis composito
nisi isset in prelium quo imperatores duxissent. etsi aut ipse ex acie fugisset. aut si
quem fugientem vidisset non extemplo occidisset. Id primo quidam abnuentes
iuraturos se. obtruncati circa altaria sunt. Iacentes deinde inter strages victima
rum documento ceteris fuere ne abnuerēt. Primoribus samniciū ea detestacio
ne obstrictis. decē noiātis ab imp̄atore eis dictū. ut vir virū legerēt. donec xvj
miliū numerū confecissent. Ea legio linteata ab integumento consepti. quo sacra
ta nobilitas erat appellata est. Hys arma insignia allata et cristate galee. ut
inter ceteros eminerēt populos. xx^ti. miliū alius exercitus fuit. nec corporū speci
e. nec glā belli nec apparatu linteate legioni par. Hic hoīm numerus qd' robo
ris erat aquiloniā consedit. Consules p̄fecti ab urbe prior. sp̄. caruilius cui ve
teres legiones quas Matilius sup̄ioris āni cōsul in agro interamnati relique
rat decrete erant cū eis in samniū p̄fectus. dū hostes sup̄sticionibus cōcilia secreta
agunt amiternū oppidum de samnitib⁹ vi cepit. Cesa ibi milia hoīm duo ferme
atq; octingenti. capta enī iiij^mil. cc lxx. Papirius nouo exercitu ita decretū erat.
scripto duroniā vrbem expugnauit. Minus q̄m collega cepit hoīm plus ali
q̄nto occidit. Preda opulenta vtrobiq; est parta. Inde p̄uagati samniū consules
maxime depopulato atinate agro. caruilius ad cōminiū. papirius ad aquiloni
am vbi sūma rei samnitiū erat p̄uenit. Ibi aliq̄m diu nec cessatū ab armis est. ne
q; nauiter pugnatū. lacessendo quietos. resistentibus cedendo comminando
magis q̄m inferendo pugnā. dies absumebatur. Quod cū inciperet remittere
turq; oīm rerū etiā paruaꝝ euētus p̄ferebat in dies ad altera romana castra que
xx. miliū spacio aberant et absentis college consilia omīb; gerendis intererant
reb;. intenciorq; caruilius quo maiore discrimine res vertebātur. in aquiloniam
ad cōminiū qd' obsidebat. erat l papiri⁹ iam per omīa ad dimicandū satis parat⁹
nūciū eo ad collegā mittit s' in aīo esse postero die si p̄ auspicia licēt. cōfligē cū hoste.
opus eē illū q̄nta maxiā vi posset cōminiū oppugnare. ne q̄d laxamēti sit sāmini
tib; ad subsidia aquiloniā mittenda. Diem ad p̄ficiscendū nunci⁹ habuit. nocte re
dyt. ad probare collegā. consulta referens. Papirius nuncio iusso. extimplo cōcionē

habuit. ꝟulta de vniuſo genere belli. multa de ꝓñti hoſtiū apparatu vana magꝭ ſpē
qm̃ efficacia ad euentū diſſeruit. nō enī triſtas vulnera facē. et per picta atq; aura
ta ſaga tīſire romanū pilū et candore tunicarū fulgentē aciem vbi res ferro gera
tur cruētari. aureā olim atq; argenteā ſamniaū aāē a parēte ſuo ocidione oraſā.
ſpoliaq; ea honeſtiora victori hoſti qm̃ ipſ̄ arma fiuſſe. Datū hoc forſan nomen
familieq; ſue ut aduſus maximos conatus ſamniaū opponēntur duces ſpoliaq;
ea referrēt que ſignia publicas eaā locis decorandis eſſent. deos īmortales adeē ꝓpe
tacēs petita foedera tacēs intrupta. Tum ſi qua cōiectura mētis diuīe ſit. nlli vḡ
exitu fiuſſe īfeſtoes. q̄ q̄ nefādo ſacro mixta hoīm pecudūq; cede reſpſus. antiqui
deum ire deuotus. hinc federū cū romanis retorū teſtes deos. hinc turſiu
randi aduerſus federa ſuſcepti execraciones hoſtes inuitus iurauerit. oderit ſa
cramentū vno tempore deos. caues hoſtis metuat. Hec comperta p fugarū indi
cia. cū apud infenſos iam ſua ſponte militer diſſeruiſſet. ſimul diuine humaneq;
ſpei pleni clamore conſenaenti pugnā poſcūt. Pēnitet in poſterū diem dilatū
certamē. morā diei noctisq; oderūt. Tertia vigilia noctis iā relatis litteris a colle
ga. papirius ſilencio ſurgit. et pullariū in auſpiciū mittit. Nullū erat genꝰ hoīm
in caſtris intactū auiditate pugne. Dūmi infimi quiq; ītenti erāt. Dux mi
litū mules duas ardorē ſpectabat. Is ardor oīm eaā ad eos qui auſpicio ītere
rāt puenit. Nā cū pulli nō paſcēt. pullarꝰ auſpiciū mentiri auſus. tripu
dū ſolēniſſimū conſulu nūciauit. Conſul letus auſpiciū egregiū ee. et diis
auctoribz rē geſturos pnūciat. ſignū q; pugne ꝓponit. Exeūti iā in aciē nūciat pfuga
vigīti cohortes ſāniciū. Quadragenarie ferme erāt. cōminium pfectas. Qd ne ig
norarēt collega ex templo nunciū mittit. Ipſe ſignū oīaus pferre iubet ſubſidi
aq; ſuis q̄q; locis. et pfectos ſubſidys attribuēat. dextro cornu l voluminū. ſiſtro l ſapio
nē equitibz legatos alios. g. tediciū et trebonū pfect, ſp. nauaū mulos de
tractis clitellis cū cohortibz alaribus in tumulū conſpectū ꝓpere araī ducē
iubet atq; ipē interpām dimicationē q̄ tomaxime poſſent motu pulueis
oſtendēt. Dū hys intentus imperator erat altercaio inter pullarios orta de
auſpicio eius diei. exauditaq; ab equitibz romanis quarem haud ſpnendā mti
ſp papirio fris filio cōſulis ambigi de auſpicio renūciauerūt. Juuenis ante
doctrinā deos ſpernentē natus re inquiſita. ne quid īcomptū deferret ad cō

sulē detulit. Cui ille. Tu quidē inacte v̄tute diligenciaq; esto. ceterū qui auspicio adest si q̄d fal
si nūciat in semetip̄m religionē recipiet. m̄ quidē tripudiū nūciatū po. Ro. exercituq; egregi
ū auspiciū est. Centurionibz deinde īpauit ut pullarios īter prima signa cōstituerēt. p̄mo
uēt et samnites signa. īsequit̄ acies ornata armataq; ut hostiū q̄ magnificū spectaculū
esset. Priusq̄ clamor tollētur. cōcurretq̄ emisso temē pilo. ictus pullarius ante signa ce
cidit. Qd̄ vbi cōsuli nūciatū est. dij in prelio st̄ inquit habet penā noxiū caput. Ante cō
sulē hec dicentē coruus voce clara occinuit. Quo letus augurio cōsul. affirmās nūq̄m
huānis rebz magis p̄ntes affuisse deos. signa canere. et clamorē tolli iussit. preliū 41
cōmissū atrox ceterū longe disparibz animis Romanos ira. spes. ardor certaminis.
auidos hostiū sangnis in preliū rapit. Samniciū magnā partē necessitas ac religi
o īuitos magis resistē q̄m inferre pugnā cogit. nec sustinuissent p̄mū clamorē roma
norū atq; impetū. per aliquot iā annos vinci assueti. ni potēcior alius metus insi
dens pectoribz a fuga retinēt. Quippe ī oculis erat oīs ille occulti paratus sacri et ar
mati sacerdotes et p̄miscua hoīm pecudūq; strages. et resp̄se fando nefandoq; sang
ne are. et dira execratio ac furiale carmē. detestāte familie. stirpiq; cōpositū. hys vin
culis fuge obstricti stabāt. ciuē magis q̄m hostē timētes. Instare romanus a cornu
vtroq; a media acie et cedere. deoꝝ hoīmq; attonitos metu. repugnat̄ segniter ut
ab hys quos timor moraret̄ a fuga. Jam p̄pe ad signa cedes p̄ueneāt. cū ex tr̄nsuerso
pulius. velut vrgentis agmīs incessu motus apparuit. S p Naucius. octauium me
tium quidā eū tradūt. dux alaribus cohortibus erat puluerē maiorē q̄m p̄ nūo
excitabāt. Insidentes mulis calones frondosos ramos per terrā trahebāt. arma sig
naq; per turbidā lucē in p̄mo apparebāt. post altior densiorq; puluis equitū. speciē
cogenciū agmen dabat. fefellitq; nō samnites mō. sed eciā romanos. et cōsul affir
mauit errorē. clamitans inter prima signa. ita ut vox eciā ad hostes accedēt. Captū
Cōminiū. victorē collegā adesse. an niterent̄ vincere. priusq̄ gloria altius exerci
tus fieret. Hec insidens equo. inde tribunis centurionibusq; imperat ut viā equi
tibus patefaciāt. Ipse trebonio cedicioq; p̄dixerat. ut vbi se cuspidē erectā quaci
entē vidissent q̄nta maxiā vi possent cōcitarēt equites in hostē. Ad nutū omnia
ut ex ante prep̄ato fiūt. pandūtur inter ordines vie. p̄uolat eques. atq; īfestis cus
pidibus ī mediū agmē hostiū ruit. perumpitq; ordines quacūq; impetū dedit.
Instant volumin⁹ et scipio. et p̄culsos sternūt. Tum iā deoꝝ hoīmq; victa vi fun
dūtur linteate cohortes. pariter iurati īiuratiq; fugiūt. nec quēq̄ preter hostes
metuūt. Peditū agmen qd̄ sup̄fuit pugne in castra ad aquiloniā cōpulsū est

Nobilitas equitesq; bouianū ꝓfugerūt. equites eques sequit̄. peditē pedes ac diuisa cornu
a dextrū ad castra samniciū. leuū ad vrbē tendit. prior aliq̄nto volumin⁹ castra cepit. ad vr
bē scipioī maiore resistit̄ vi. nō quia plus animi victis est sed melius muri q̄m vallum
armatos arcēt. inde lapidibꝫ ꝓpulsant hostē. scipio nisi in primo pauore. priusq̄m collige
rent̄ animi trāsacta res eēt. lenciorē fore munite orbis oppugnacionē ratus. Interrogat
milites. satin equo animo patēntur ab altero cornu. castra capta esse. se victores pelli
a portis vrbis. Reclamātibꝫ vniuersis. primus ipē. scuto sup caput elato ꝑgit ad portā.
Secuti alij. testudine fcā in vrbē ꝑrūpunt. deturbatisq; samnitibꝫ qui circa portā e
rāt. muros occupare. penetrauere īteriora vrbis. quia pauci admodū erāt. nō audēt
42 hec primo ignorare. consul. et intentus recipiendo exercitui esse. iā enī preceps in occasū
sol erat et appetēs nox ꝑiculosa. et suspecta oīa. et iā victoribꝫ faciebat. ꝓgressus lōgius
ab dextera castra capta videt ab leua clamorē. ~~ab leua clamorē~~ in vrbe. mixtū pug
nanciū. ac pauenciū fremitu eē. et cū forte certamē ad portā erat. Enectus deinde equo
propius. ut suos ī muris videt. nec iā integri quicq̄m eē. q̄n temeritate paucorꝫ mag
ne rei parta occasio eēt. acciri quas receꝑat copias. signaq; in vrbē ferri iussit. Ingres
si ex ꝑte ꝓxima. quia nox appinquabat quieuere. nocte oppidū ab hostibꝫ desertum.
Cesa illo die ad aquilonia samniciū milia xxx. ccc. xl. capta q̄tuor milia viii et lxx sig
na militaria xc vij. Ceterū illud memorie traditur. nō ferme aliū ducē leciorē in acie vi
sū. seu suopte ingenio. seu fiducia bn̄ gerendi rei. Ab eodē robore animi. neq; cōtrouer
so auspicio reuocari a ꝑiculo potuit. et in ipo discrimīe quo tēpla dijs īmortalibus
voueri mos erat. vouerat ioui victori. si legiones hostiū fudisset. ꝓculū mulis ꝑiusq̄
temetū biberet sese facturū ~~ꝓmisit.~~ Id votū dijs cordi ~~erat~~ fuit. et auspicia ī bonū
43 verterūt. Eadē fortuna ab altero cōsule ad cōminiū gesta res. Prima luce ad menia
omnib⁹ copijs admotis corona cinxit vrbē. subsidiaq; firma ne qua eruptio fieret
portis opposuit. Iam signum dantem cum nuncius college trepidus de viginti
cohortiū aduentu et ab impetu moratus est. et partem copiarum reuocare
instructam. intentamq; ad oppugnandū coegit D. brutum sceuam legatum cū
legione prima et viginti cohortibus alarijs equitatuq; ire aduersus subsidiū
hostiū iussit. Quocunq; loco fuisset obuius obsistēt ac moraretur manumq;
si forte ita res posceret. conferret. modo ne ad cōminium hee copie admoue
ri possent. ipse scalas ferri ad muros ab omni parte vrbis iussit ac

v p.180

~~hole detulit. cui ille. tu quidē in ante virtute diligentiaq; esto. ceteri quī auspitio ad~~
~~est si qđ falsi nūciat in sentetiū religionē recepit. nī quidē triplidiū nūciatū. p.r. ex~~
~~atuiq; egregiū auspiciū est. Centuronibz deinde ipanit ut pilleatos inter prima signa~~
~~constituerēt. Promouēt et samnites signatos ab oī pte urbis ussit~~ ac testudine ad
portas sucessit. Simul et refrigebant porte et vis undiq; in muros fiebat. Samnites
siaut antecēj in muris videbāt armatos satis animi habuerūt ad phibendos urbi
aditu hostes. uta postēj iā non exterualio nec missilibz sed cominus gerebāt res. et
qā egre sucesserūt ex plano in muros. loco q; magis timuerāt victo. facile in hostē
imparē exequo pugnabāt. relictis turribz murisq; in foriū oēs cōpulsi. paulisper
inde tēptauerūt extremā pugne fortunā. Deinde abiectis armis ad xi milia
hoīm ac cccl in fidem consiliū venerūt. Cesa ad mj mil. ac cc. lxxx. sic ad cōmini
ū sic ad aquilonia gesta res. Inde medio inter duas urbes spacio. vbi tria expecta
ta erat pugna hostes nō inuenti. vij milia passuū cū abessent a cōminio reuocati ab
suis. neutri prelio occurrerūt. Primis ferme tenebris cū in conspū iam castra iam
aquilonia habuissēt. clamor eos utrimq; par audēs sustinuit. Deinde regione cas
troū que incensa ab romanis erat. flāma late fusa. certiores cladis indicio p
gredi longius phibuit. Eo ipō loco ppe temē sub armis strata passim inquietū
omne tempus noctis expectando timendoq; lucē egere. prima luce incerti quā in p
tem tendēt. iter repetentes in fugā consternūtur. Conspecti ab equitibz q egressos
nocte ab oppido samnites pseuti. viderāt multitudinē nō vallo nō stationibz fir
matū. cōspecta et ex muris aquilonie ea multitudo erat. iamq; eā legionarie co
hortes sequebātur. Ceterū nec pedes fugientes psequi potuit. ab equite nouissimi
agmis cc. fere et lxxx interfecti. arma multa pauidi ac signa militaria duo de vigī
ti reliquere. ñ eliquo agmine ī columi. ut ex tanta trepidatioē bouianū puentū est.
letaiā utriusq; exitus romani auxit. et ab altera parte feliciter gesta res. Uterq;
ex alterius sententia consul captū oppidū diripiendū militi dedit. Exhaustis
deinde tectis ignē iniecit. eodemq; die aquilonia et cōminiū deflagrauere. et
cōsules cum gratulatione mutua legionū. sua q castra cōiunxere. in cōspū duo
rū exitiū. et curulius suos pro cuiusq; merito laudauit donauitq;. et papiri
us apud quē multiplex in acie. arta castra. arma urbem fuēat certamē. sp. nau
taū sp. papiriū frutris filiū et quatuor centuriones. manipuliū q hastatorz. aure
is coronis donauit. nautaū ppter expeditionē quia magni agminis mō territu
erat hostes. iuuenē papiriū ppter nauatā cū equitatu et in prelio operā. Tuor

te q̃a fugã infestã samnitibz ad aquiloniã clam egressis fecit. centuriones milites
qz q̃a primi portã murũqz aquilonie ceperãt. Equites oẽs ob insignẽ multis locis
operã corniculis armillisqz argẽteis donauit. Consiliũ inde habitũ cũ iam tem
pus eẽt deducendi ab samnio exercitus aut vtriusqz. aut certe altius. optimũ vi
sũ quo magis fracte res samniciũ essent. eo ꝑtinacius et ĩfestius agẽ cetera et ꝑseq̃
ut per domitũ samniũ in sequẽtibz cõsulibus tradi posset qñ iã nullus eẽt hostiũ
exercitus qui signis collatis dimicaturus videtur. vnũ suꝑesse belli genus. vrbium
oppugnaciones. quarũ ꝑ excidia militẽ locupletare preda et hostẽ pro aris focisqz
dimicantẽ conficere possent. Itaqz litteris missis ad senatũ. p̃. q. r̃. de rebus abs se
gestis. diuersi papirius ad sepinũ. caruilius ad vellam oppugnandã legiones
45 ducũt. Littere consulũ ingenti leticia et in curia et in concione audite. et q̃tridu
i supplicacioẽ publicũ gaudiũ priuatis studijs celebratũ est. Nec p̃. r̃. magna so
lũ sed oportuna eciã victoria fuit quia per idem forte tẽpus rebellasse ętruscos al
latũ est. Subibat cogitacio aĩm. quo nã mõ tolerabilis eẽt futura ętruria fuisset.
si quid in samnio aduersi euenisset. quæ cõiuracione samniciũ erecta. quõ ambo
cõsules oĩsqz romana vis. auersa in sãniũ esset. occupacionẽ p̃. r̃. ꝑ occasione re
bellandi habuisset. legaciones sociorũ a. m̃. atilio. p̃r. in senatũ introducte q̃reban
tur. vri et vastare agros in finitimis ętruscis qd̃ desciscere a. p̃. r̃. nollẽt. obtes
tabãturqz p̃c̃. ut se vi atqz ĩiuria cõium hostiũ tutarent. Respõsũ legatis curæ
senatui futurũ. ne socios fidei sue pœniteret. ętruscorũ ꝓpediem eadẽ fortunã. quã
samniciũ fore. Segnius tñ qd̃ ętruriã attinebat acta res eẽt. ni faliscos q̃z qui ꝑ
multos ãnos in amicicia fuerãt allatũ foret. arma ętruscis iũxisse. Huius ꝓpĩ
quitas ꝓpli acuit curã patribz. ut feciales mittendos ad res repetẽdas cẽserẽt
Quibz nõ redditis ex auctoritate p̃rm̃ iussu ꝓpli bellũ faliscis indictũ est. iussiqz
consules sortiri. uter ex samnio in ętruriã cũ exercitu trãsiret. Iam caruilius vellã eciã
et palũbinũ et herculaneũ. cũ hijs eciã signis collatis ancipiti p̃lio et cũ maiore su
a q̃m hostiũ iactura dimicauit. castris deinde positis. mœnibus hostẽ inclusit. Op
pugnatũ oppidũ captũqz. In hijs tribus vrbibz capta aut cesa ad x. milia hõim. ita
ut pauore admodũ plures caperẽt. Sorcientibus ꝓuĩcias cõsulibz. ętruria car
uilio euenit scd̃m vota militũ. q̃ vim frigoris iam in samnio nõ paciebãt. Pa
pirio ad sepinũ maior vis hostiũ restitit. Sepe ĩ acie. sepe ĩ agmine. sepe circa
ipam vrbẽ aduersus erupciones hostiũ pugnatũ. nec obsidio. nec bellũ ex equo
erat. Nõ enĩ muris magis se samnites q̃m armis ac viris menia tutabãtur.
Tandẽ pugnãdo in obsidionẽ iustã coegit hostes. obsidẽdoqz vi atqz opibz vrbẽ expug

nauit. Itaq; ab ira plus cędis editū. Capta vrbe vij mil' cart. arsi. Capta min⁹ iij mill' hoīm prede
q; plurimū fuit. cōgestis sānitiū rebz in vrbes paucas militi cōcessa ē. Nuces iā oīa
oppleuerūt. nec diuiri extra tecta poterāt. Itaq; consul exercitū de samnio deduxit. Ve
nienti romā triūphus oīm consensu est delatus. Triūphauit in mgratu īsigni ut
illoz tpm habit⁹ erat. triūpho pedites eq̄tesq; īsignes donis tīsiere. ac tīsuectis. multe tunice
corone vallares q; ac murales conspecte. inspectata spolia samniciū. et decore ac
pulchritudine paternis spolys que nota frequēti publicoz ornatu locoz erant.
cōparabant. Nobiles aliq̄t captiui dari suis. patriq; frīs ducti. ers graius tīs
uecta viaes centū milia et ad xxxiij mil'. id es redactū ex captiuis dicebat. argēti
qd' captū ex vrbibz erat. p̄da ad cart xxx mil'. omne es argentūq; in erariū con
ditū. militibz nichil datū ex p̄da est. actaq; ea īuidia est ad plebē. qd' tributū eaā
in stipendiū militū collatū est. cū si spreta gl'a fuisset. captue pecunie in erariū
illate. et militi tū dari ex p̄da et stipendiū militare p̄stari potuisset. edem quiri
ni dedicauit. quā in ipā diminacōe votā apud neminē veterē autorē inuenio.
Neq; hercule tā exiguo tpe pficere potuisset ab dictatore patre votā filius cōsul de
dicauit exornauitq; hostiū spolys. quoz tanta multitudo fuit. ut nō templū tan
tū forūq; hys ornaret. sed loas eaā colonysq; finitimis ad tēploruū locoz̄q; publi
coz ornatū diuideretur. ab triūpho exercitū in agrū vestinū qua tegio ea īfesta
ab sānitibz erat. hybernatū duxit. Inter hec camulius consul in ętruria troilū pri
mū oppugnare adortus. cart lxx ditissimos pecunia grandi pactos ut abire inde
licēt. dimisit. Ceterā multitudiēz oppidūq; ipm vi cepit. Inde quīq; castella loas sita
munita expugnat. cesa ibi hostiū ij. mil. cart. min⁹ ij mil' capta. Et falsa pacē petētib⁹ āniaq;
induciaas dedit. pactus c mil' grauis eris et stipendiū eius āni militibz. Hys rebz
actis ad triūphū decessit. ut minus clarus de samnitibz qm̄ collega triūph⁹ fieret.
ita cumulo ętrusci belli equatus eris grauis tulit in erariū. cart lxxx mil'. reliquo
ere edem fortisfortune de manubiis faciendā locauit. ppe edem eius dee ab rege
seruio tullio dedicatā. et militibz ex preda centenos binos asses. et alterū tantū
centuronibz atq; equitibz maligitate college graciis accipiētibz munus duplicit.
Fauor consulis tutatus ad pplm ē. l. postumiū legatū eius. q̄ dicta die a.m. scan
nio tb. pl'. fugerat in legacionē ut fama ferebat pplī iudicia ī. iactari magis qm̄
pagi actusatio eius potuit. Exacto iā anno nom ti. pl'. mgratū inierāt vsq; ip
sis q̄a vno creati erāt duo p⁹ dies alij suffecti lustrū eo anno ē a. p. cornelio arruina C
marco rutilio censoribz. censa capitū milia cart lxy cart xxi censores vicesimi sex
ti a primis censoribz. lustrū vnde xx fuit. eodē anno coronā primū ob res bello be
ne gestas. ludos romanos spectauit. palmeq; tū primū tūslate e greco more

more victoribus date. Eodem anno ab edilibus curulibus qui eos ludos fecerūt dap̄
natis aliquot pecuariis via armatis silice ad bouellas pstrata est. Comicia cōsulari
a l. papirius habuit creauit consules. Q fabiū maximi filiū Gurgitē. Junium
brutū sceuā. Ipē papirius p̄tor fcūs. multis rebz letus annus vix ad solaciū vnius
mali pestilencie vrenti sil' vrbē atqz agros suffecit. Portentoqz iā silis clades erat et
libri abditi. qui nā finis aut qd' remediū eius mali a dys daret. inuentū in libris
esculapiū ab epidauro romā arcessendū. Neqz eo anno quia bello occupati cōsules
erant. quicqm̄ de ea re actū p̄ter qm̄ q vnū diem esculapio supplicatio habita est

Titus liuius ab vrbe cōdita liber. decim⁹ expliat

